

SPOLEČENSKOVĚDNÍ SBORNÍK PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO
L
2008

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Slovácko 2008

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí • Ročník L • Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti v roce 2009 • Odpovědný redaktor: Ivo Frolec • Tajemnice redakce: L. Tarcalová • Redakční rada: J. Čoupek, I. Frolec, M. Frolcová, L. Galuška, M. Martykánová, H. Myslivečková, K. Pavlišťík, Z. Pokluda, L. Poláček, B. Rašticová, M. Šeferisová, M. Šimša, L. Tarcalová, M. Vaškových, E. Večerková, A. Vyskočil • Recenzovaný sborník • Tisk Expodata-Didot Brno • Náklad 250 ks

ISBN 978-80-86185-75-0

ISSN 0583-5569

OBSAH

Josef Jančář: Ohlédnutí za padesáti ročníky sborníku Slovácko. 7

Národopis

Olga Floriánová: Současný stav původního vesnického stavitelství v oblasti Vlárského průsmyku a okolí 13

Ludmila Tarcalová: Pentlení nevěst a družiček na jihovýchodní Moravě. Poznámky k vývoji obřadní úpravy hlavy 41

Blanka Petráková: Luhačovice a folklorismus 63

Eva Večerková: Hody s právem v Drnholci. K utváření hodové tradice v novoosídlené obci 81

Romana Habartová: Krojovní krejčí – nositelé rukodělných hodnot na Uherskohradištsku 91

*

PhDr. Josef Vařeka, DrSc. již není mezi námi (5. 7. 1927–14. 6. 2008) (*Ludmila Tarcalová*) 111

Znovu k zemnicím na moravských Kopanících (*Jiří Pavelčík*) 114

Ludmila Tarcalová, Hody s právem na Uherskohradištsku (*Romana Habartová*) 114

Archeologie

Ludmila Kaňáková-Hladíková: Příspěvek k problematice gravettienských a pavlovienských ženských idolů 119

Petr Škrdla, Libor Ježek: Pozdněpaleolitické osídlení na středním toku potoka Okluky 131

Jiří Šmarda, Martin Hložek, Martin Kuča, Milan Vokáč: Sídliště s moravskou malovanou keramikou v Koryčanech (okr. Kroměříž) 141

Luděk Galuška: Staro(nový) nález velkomoravského gombíku ze Starého Města ve sbírkách Slováckého muzea 159

Miroslav Vaškových: Zpráva o zjišťovacím výzkumu u kaple sv. Rocha v Mařaticích 167

Dana Menoušková: Archeologické výzkumy v Uherském Hradišti a Uherském Ostrohu v letech 2005–2008 175

Tomáš Zeman: Další doklady germánského osídlení na polykulturním sídlišti v Modré 195

*

Odešel Libor Ježek (*Miroslav Vaškových*) 213

„Archeolog a etnolog“ František Příkryl (*Luděk Galuška*) 213

Julius Jeroným Christin (*Luděk Galuška*) 214

Krása, která hřeje. Gotické a renesanční kachle Moravy a Slezska (*Zdeněk Měřínský*) 214

Historie

Jiří Mitáček: K interpretacím Kunovicka v listině královny Konstancie z roku 1231 217

Dalibor Hodeček: Historie Panského domu v Uherském Brodě. 231

Vladimír Těthal: Barokní kněz Jan Vykoukal 247

Zdeněk Fišer: O přátelství dvou Josefů aneb Co psal Moravan Josef Klvaňa Slovákovi Jozefu Ľudovítu Holubymu 257

Lukáš Čoupek: Válečné hroby na hřbitově v Mařaticích, 2. část 277

Jiří Čoupek, Jaromíra Čoupková: Soupis obecních kronik uložených ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště (1. část) 303

*

Nález ve farním kostele v Bílovicích (*Pavel Krystýn*) 327

K výročí úmrtí Bohumila Fišera (*Blanka Rašticová*) 328

Mezinárodní vědecké setkání historiků – agraristů v Uherském Hradišti (*Lubomír Slezák*) 329

Dějiny umění

Petr Hudec: Kapitulu síní velehradského kláštera 333

Lenka Melichová: Jan Nepomucký z Uherského Brodu – Králova. Intence svatojánské sochy z hlediska dobového kontextu 349

*

Milada Frolcová, Bronislava Gabrielová, Jaroslav Pelikán, Richard Vodička: Zdeněk Tománek, Nechci v kleci (<i>Marie Martykánová</i>)	363
Salamandr. Výběr tvorby Evy a Jana Švankmajerových (<i>Milada Frolcová</i>)	364
Hledání monumentu (<i>Milada Frolcová</i>)	368
Galerie v adventním a vánočním čase (<i>Romana Habartová</i>)	370

Muzejnictví

<i>Ivo Frolec</i> : Slovácké muzeum v roce 2008	377
<i>Marta Kondrová</i> : Jak se rodí expozice pálení	401
<i>Romana Habartová</i> : Ruční výroba textilního kvítí nezaniká – tvorba Marie Skrežinové	405
<i>Olga Floriánová, Romana Habartová</i> : Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje a grantové projekty Ministerstva kultury ČR v roce 2008	415
<i>Olga Floriánová</i> : Eva Minksová, vyšívačka z Velké nad Veličkou, nositelka tradice lidových řemesel	421
*	
Výstavy ve Slováckém muzeu v roce 2008 (<i>Blanka Rašticová</i>)	425
Výstavy ve Slováckém muzeu v roce 2009 (<i>Blanka Rašticová</i>)	426
Nabídkový list publikací Slováckého muzea (<i>Marie Bilíková</i>)	427
Technické pokyny pro publikování ve sborníku Slovácko (<i>Redakce</i>)	432

SUMMARY

Josef Jančár: A Look Back at the Fifty Years of the Slovácko Miscellany. 7

Ethnography

Olga Floriánová: The Present State of the Original Rular Architecture in the Area of the Vlárský průsmyk Pass and its Surroundings. 13

Ludmila Tarcalová: Ribboning of Brides and Bridesmaids in the Southeast Moravia 41

Blanka Petráková: Luhačovice and Folklorism. 63

Eva Večerková: The Feast with a Standard in Drnholec. Towards the Formation of Feast Tradition in a Newly Settled Community 81

Romana Habartová: The Costume Tailors - Perpetuators of Handicraft Values in the Uherskohradištsko Region. 91

*

Messages 111

Archeology

Ludmila Kaňáková-Hladíková: A Contribution to the Problematics of the Gravettiene and Pavloviene Feminine Idols 119

Petr Škrála, Libor Ježek: Late Paleolithic Settlements in the Middle Course of the Okluky Creek 131

Jiří Šmarda, Martin Hložek, Martin Kuča, Milan Vokáč: Ware: A Settlement with Moravian Painted Ware Culture in Koryčany (District Kroměříž) 141

Luděk Galuška: The New and Old Find of a Great-Moravian Button from Staré Město in the Collections of the Slovácké Museum 159

Miroslav Vaškových: A Report on the Research Prospecting by the St. Rochus Chapel in Mařatice 167

Dana Menoušková: Archaeological Research Prospectings in Uherské Hradiště and Uherský Ostroh in the Years 2005–2008 175

Tomáš Zeman: Further Evidence of Germanic Settlement in the Polycultural Settlement Site in Modrá 195

*

Messages 213

History

Jiří Mitáček: To the interpretation of the Kunovicko region in the Charter of the Queen Constance from 1231 217

Dalibor Hodeček: The History of the Panský House in Uherský Brod 231

Vladimír Tethal: Baroque Priest Jan Vykoukal. 247

Zdeněk Fišer: About the Friendship of Two Josefs, or what the Moravian Josef Klvaňa had Written about to the Slovak Jozef Ludovít Holuby 257

Lukáš Čoupek: Wartime Graves in the Mařatice Cemetery, Part Two 277

Jiří Čoupek, Jaromíra Čoupková: The Inventory of Communal Chronicles in the State District Archive in Uherské Hradiště (Part One) 303

*

Messages 327

History of Art

Petr Hudec: Capitulary Hall of the Velehrad Monastery. 333

Lenka Melichová: Jan Nepomucký from Uherský Brod-Králov. 349

*

Messages 363

Museums

INHALTVERZEICHNIS

<i>Josef Jančář</i> : Rückblick auf die 50 Jahre des Sammelbandes <i>Slovácko</i>	7
---	---

Völkerkunde

<i>Olga Floriánová</i> : Der derzeitige Zustand der dörflichen Baukunst im Wlarapass-Gebiet und dessen Umgebung	13
<i>Ludmila Tarcalová</i> : Bänderdekoration am Kopfschmuck für Bräute und Brautjungfern in Südostmähren.	41
<i>Blanka Petráková</i> : Luhačovice und Folklorismus	63
<i>Eva Večerková</i> : Kirmesfest mit Rechtszeichen in Drnholec. Zur Entwicklung der Kirmes tradition in einer neu besiedelten Gemeinde.	81
<i>Romana Habartová</i> : Trachtenschneider – Träger der hochwertigen handgemachten Nähkunst im Gebiet von Uherské Hradiště.	91
*	
Nachrichten.	111

Archäologie

<i>Ludmila Kaňáková-Hladíková</i> : Beitrag zur Problematik der weiblichen Idolfiguren aus der Kulturstufe des Gravettien und Pavloven	119
<i>Petr Škrdla, Libor Ježek</i> : Spätpaläolithische Besiedlung an mittleren Ufern des Bachs Okluka.	131
<i>Jiří Šmarda, Martin Hložek, Martin Kuča, Milan Vokáč</i> : Siedlung mit Kultur der mährischen bemalten Keramik in Koryčany (Bezirk Kroměříž)	141
<i>Luděk Galuška</i> : In den Sammlungen des Museums der Mährischen Slowakei befindlicher altneuer Fund eines Knopfs aus der Zeit Großmährens in der Lokalität Staré Město	159
<i>Miroslav Vaškových</i> : Bericht über eine sondierende Untersuchung bei der St. Rochus-Kapelle in Mařatice	167
<i>Dana Menoušková</i> : Archäologische Untersuchungen in Uherské Hradiště und Uherský Ostroh in den Jahren 2005–2008	175
<i>Tomáš Zeman</i> : Weitere Belege der germanischen Besiedlung auf dem Gebiet einer polykulturellen Siedlung Modrá.	195
*	
Nachrichten.	213

Geschichte

<i>Jiří Mitáček</i> : Zur Interpretation der Kunovice Region in der Urkunde der Königin Konstantia im Jahre 1231.	217
<i>Dalibor Hodeček</i> : Geschichte des Herrenhauses in Uherský Brod	231
<i>Vladimír Těšhal</i> : Barockpfarrer Jan Vykoukal	247
<i>Zdeněk Fišer</i> : Über Freundschaft zwischen zwei Männern namens Josef oder was der Mähre Josef Klvana dem Slowaken Jozef Ludovít Holuby schrieb.	257
<i>Lukáš Čoupek</i> : Kriegsgräber auf dem Friedhof in Mařatice, 2. Teil.	277
<i>Jiří Čoupek, Jaromíra Čoupková</i> : Verzeichnis der im staatlichen Bezirksarchiv Uherské Hradiště hinterlegten Gemeindechroniken, 1. Teil.	303
*	
Nachrichten.	327

Kunstgeschichte

<i>Petr Hudec</i> : Kapitelsaal im Kloster Velehrad	333
<i>Lenka Melichová</i> : Johannes von Nepomuk aus Uherský Brod-Králov	349
*	
Nachrichten.	363

Museum

OHLÉDNUTÍ ZA PADESÁTI ROČNÍKY SBORNÍKU SLOVÁCKO

Josef Jančář, Uherské Hradiště

Uherské Hradiště se v době první republiky stalo přirozeným kulturním střediskem Slovácka. Učitelé, lékaři, právníci a úředníci Zemské nemocnice, Krajského soudu, gymnázia a dalších škol a úřadů, vytvářeli prostředí pro nejrůznější kulturní aktivity. K nim patřila i činnost Slováckého muzea (Jančář, 1964). Když v roce 1939 museli Češi odejít ze Slovenska, týkalo se to i docenta Antonína Václavíka. Této situace využilo Slovácké muzeum k tomu, aby jej získala pro činnost muzea, jak o tom svědčí žádost, zasláná ministerstvu kultury 14. 12. 1939. Píše se v ní: „...*Sbírký Slováckého muzea přímo volají po tom, aby při muzeu byl vybudován studijní ústav lidové kultury na Mor. Slovácku. K vědecké organizaci takového ústavu bylo by třeba, aby mu byl postaven v čelo vědecký pracovník tohoto oboru... Městská rada i kuratorium Slováckého muzea prosí proto vysoké ministerstvo kultury, by p. docent A. Václavík byl na náklad státu, pokud možno co nejdříve, přidělen do našeho muzea, aby ... položil základy k vybudování výše zmíněného studijního ústavu lidové kultury...*“ Antonín Václavík v průběhu druhé světové války vykonal v muzeu pozoruhodnou práci, ale k založení Slováckého studijního ústavu došlo až po druhé světové válce.

Přípravný výbor zmíněného studijního ústavu, ustavený v roce 1947, tvořili archeolog PhDr. Vilém Hrubý, historik a archivář PhDr. Antonín Gába, knihovník a spisovatel Bedřich Beneš Buchlovan, učitel, sběratel a pozdější ředitel muzea Josef H. Štěrba, Josef Pospíšil, redaktor Vlastivědného sborníku uherskohradištského, který měl být tiskovým orgánem připravovaného studijního ústavu, a další osobnosti. S politickými změnami po komunistickém převratu se však měnila i kulturní politika státu, který pod svoji ideologickou kuratelou začlenil i muzejní a osvětovou činnost. Vlastivědný sborník nahradily od roku 1950 Informační zprávy Slováckého studijního ústavu, které však v roce 1952 zanikly spolu se záměrem vybudování studijního ústavu (Jančář, 1964, 20).

Slovácké muzeum se od roku 1954 stalo organizací přímo řízenou Okresním národním výborem. V souladu s probíhající profesionalizací muzejní sítě byl v roce 1955 přijat do funkce ředitele muzea historik umění PhDr. Vilém Jůza. Dosavadní všeobjímající program muzea byl v rozporu s jeho vysokoškolskou specializací, a proto navrhl řídicímu ONV přijat další odborné pracovníky: etnografa a archeologa. V roce 1958 se mu podařilo získat potřebný mzdový fond a na místo etnografa byl přijat PhDr. Josef Jančář. Ten už od dob studií v semináři profesora A. Václavíka uvažoval o vydávání národopisného periodika pro Slovácko. Po svém nástupu se dohodl s ředitelem V. Jůzou, že budou vydávat čtvrtletně vlastivědný sborníček Slovácko, který začal vycházet v roce 1959. Na přebalu prvního ročníku redaktoři napsali: „*Sborníkem prací, materiálů a zpráv Slovácko, chtěli bychom odstranit závažný nedostatek ve vlastivědné práci na jihovýchodní Moravě. Naší snahou je nahradit tímto neperiodickým sborníkem dřívější vlastivědné časopisy, povzbudit regionální vlastivědnou činnost vytvořením publikačních možností, a umožnit nejširší veřejnosti seznámit se s jejími výsledky na Slovácku v oblasti společenských věd... Věříme, že tento skromný počátek naší práce nalezne u veřejnosti pochopení, které by umožnilo budoucí větší obsahovou bohatost sborníku a jeho náročnější úpravu.*“ Kolem takto uspořádaného sborníku se brzy podařilo soustředit odborné pracovníky z oboru historie, historie umění, etnografie i archeologie. J. Jančář se při přípravě sborníku chtěl opírat o pomoc prof. A. Václavíka, avšak už v druhém čísle prvního ročníku publikoval zároveň s nekrologem Václavíkovu poslední studii, věnovanou problematice lidového umění (Václavík, 1959). První dva ročníky vyšly v sešitech formátu A5 s obalem akad. malíře Vladislava Vaculky.

V roce 1961 vyšel třetí ročník Slovácka už v novém formátu B5. Zároveň byla vytvořena redakční rada, a ve snaze o větší podporu regionu byli vedle odborných pracovníků filosofické fakulty B. Čerešňáka, V. Frolce, D. Holého a historika umění J. Petrů, přizváni

do redakční rady i inspektoři odborů kultury Otakar Horký (ONV Uh. Hradiště), Tibor Jánoš (ONV Břeclav) a Josef Pešek (ONV Hodonín). Na počátku šedesátých let došlo k několika změnám v organizaci práce muzea: podařilo se získat prostředky na rekonstrukci objektu barokní budovy bývalé zbrojnice v Otakarově ulici na galerii výtvarného umění, a Josef Jančář přešel do nově budovaného výzkumného oddělení Oblastního střediska Ústředí lidové umělecké výroby v Uherském Hradišti. Na jeho místo byl přijat absolvent národopisu a inspektor kultury ONV Hodonín Josef Pešek, který v době, kdy V. Jůza dokončoval odborně i technicky náročnou přípravu otevření Galerie Slováckého muzea, nezvládl plánovanou přípravu nové národopisné expozice muzea, ani vydání dalšího ročníku Slovácka.

Za této situace v souvislosti s mnoha tehdejšími politickými i osobními zájmy se objevily úvahy o přenesení muzejních sbírek z budovy ve Smetanových sadech do nově vybudované galerie. Budova muzea ve Smetanových sadech se měla uvolnit pro Dům pionýrů a mládeže. Za této situace, z iniciativy inspektora odboru kultury Otakara Horkého, byl počátkem roku 1964 jmenován ředitelem Slováckého muzea Josef Jančář a V. Jůza se stal ředitelem galerie v Otakarově ulici, která se stala pobočkou Slováckého muzea. Úkolem nového ředitele muzea bylo především do tří měsíců otevřít národopisnou expozici v muzeu ve Smetanových sadech a zahájit zde aktivní odborně osvětovou činnost. Za obětavé spolupráce přátel muzea z Uherského Hradiště i odborných pracovníků z katedry etnografie a folkloristiky z brněnské fakulty se podařilo úkol splnit v neobyčejně krátkém termínu, a také obnovit vydávání sborníku Slovácko.

Nově jmenovaný ředitel v úsilí navázat na začaté dílo ještě v roce 1964 vydal v jednom svazku IV. a V. ročník Slovácka a připravil jeho VI. ročník. Redakční radu doplnili PhDr. Karel Pavlišťík z Oblastního muzea ve Zlíně, doc. PhDr. Ján Podolák z Bratislavy, doc. PhDr. O. Sirovátka z pobočky etnografického ústavu ČSAV z Brna a PhDr. Josef Tomeš z tehdejšího Krajského střediska lidové ho umění ve Strážnici. Autorem obálek do ročníku 1964 byl akad. mal. Vladislav Vaculka. Od roku 1964 nesl sborník Slovácko podtitul *Národopisný sborník pro moravskoslovenské pomezí*. Publikovali v něm přední vědečtí pracovníci z oboru archeologie, etnografie, historie i dějin umění. Značný význam sborníku tkvěl i v tom, že přinášel pozoruhodný rozsah zpráv a recenzí, vztahujících se k hlavním oborům činnosti muzea. V roce 1965 byl VII. ročník věnován památce 100. výročí narození Lubora Niederla s úvodními studiemi Karla Fojtíka a Heleny Johnové. Jeho obálku vytvořil nový pracovník muzea, výtvarník Josef Kiesewetter. V druhé polovině šedesátých let vycházely jak z finančních tak z pracovních důvodů dva ročníky v jednom svazku (VIII, IX a X, XI). Ročníky X a XI, vydané v roce 1970, už v tiráži zaznamenaly přícházející „změny“. Josef Jančář je sice uveden ještě jako redaktor svazku, i když už před jeho vydáním musel z muzea odejít. S ním odešla i celá redakční rada.

V následujícím desetiletém období, přes střídání nekompetentních ředitelů muzea, se zásluhou odborné pracovnice muzea PhDr. L. Tarcalové podařilo udržet kontinuitu vydávání sborníku, i když nadále po dvou ročnících v jednom svazku. V poněkud chudším obsahu tak vyšly v roce 1971 ročníky XII, XIII, v roce 1973 ročníky XIV, XV – ještě s obálkami J. Kiesewettera, který rovněž musel z muzea odejít. V roce 1975 obálku ročníků XVI a XVII navrhla absolventka zdejší umělecko-průmyslové školy L. Ceditlová. Období „dvouročníků“ uzavírá rozsáhlejší svazek s ročníky XVIII a XIX, vydaný ve spolupráci s Muzejní a vlastivědnou společností v Brně a připravený odbornými pracovníky muzea L. Tarcalovou, M. Náplavovou, J. Kristem a R. Snášilem.

Od XX. ročníku se změnil podtitul Slovácka na *Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí*. Hlavní zásluhu na vydávání sborníku Slovácko od počátku sedmdesátých let do současnosti má vedoucí etnografického oddělení Slováckého muzea PhDr. Ludmila Tarcalová. K přípravě XX. ročníku v roce 1978 se jí podařilo obnovit funkci redakční rady, již tvořili B. Čerešňák, B. Dostál, V. Frolec, J. Janák, F. Lang (ředitel muzea), J. Podolák, A. Ruttkay, J. Sedlář, L. Slezák, J. Souček, L. Tarcalová (tajemnice redakce)

a A. Verbík. Redakční rada také schválila novou obálku, již navrhl výtvarník Moravského muzea J. Jordán, a která už zůstala obálkou Slovácka do současnosti.

V prvních deseti ročnících přineslo Slovácko dlouhou řadu podnětných studií z oboru etnografie (A. Václavík, V. Frolec, J. Beneš, D. Klímová, D. Holý, O. Sirovátka, J. Černík, K. Vetterl, J. Jančář, J. Tomeš, H. Johnová, J. Gellner, K. Fojtík, A. Jeřábková a mnoho dalších), menší počet kvalitních prací z archeologických výzkumů (V. Hrubý, B. Dostál, R. Snášil, J. Unger a další) a také z dějin umění a historie (V. Jůza, J. Bystřický, B. Čerešňák, V. Vozař, M. Wurmová, F. Mezihorák, J. Pošvář, L. Hosák nebo I. Štarha). Ve druhém desetiletí za normalizačních podmínek byl obsah Slovácka chudší, neboť přední badatelé, většinou členové bývalé redakční rady Slovácka, přesunuli své aktivity do nově založeného čtvrtletníku Národopisné aktuality, vydávaného Krajským střediskem lidového umění ve Strážnici v redakci Josefa Tomeše.

Rozdíl mezi prvními deseti ročníky a ročníky za let 1973–1980 je nejenom v rozsahu a do jisté míry i v kvalitě článků, ale především v absenci zpráv a recenzí. Ty se opět objevily v plném rozsahu od XX. ročníku, nepochybně díky spolupráci s nově ustavenou redakční radou. V nových ročnících začaly nabývat převahu články z oboru historie (Z. Pokluda, L. Slezák, J. Mainuš, B. Čerešňák, A. Verbík, B. Rašticová), dobře byla zastoupena i archeologie (K. Marešová, E. Kordiovský, R. Snášil, J. Vignatiová). Etnografické práce byly zaměřeny převážně na popis muzejních sbírek a na zprávy z terénních výzkumů (L. Tarcalová, J. Beneš, V. Pavlík, J. Pešek, E. Večerková a postupně další).

Ročník 1984 byl věnován 70. výročí založení muzea. Kromě dobově podmíněných zdravíc přinesl užitečné zprávy o národopisných sbírkách Slovácka v moravských muzeích. Na tento svazek navazoval ročník 1985, který představil historii i současnost jednotlivých odborných oddělení Slováckého muzea. Ve třetím desetiletí – v duchu nového podtitulu sborníku nadále převažovaly práce z archeologie a historie. Bylo to nepochybně dáno větším soustředěním etnografů a folkloristů kolem strážnických Národopisných aktualit. Studie z jednotlivých oborů muzejní práce se vyrovnávají koncem osmdesátých let, kdy se ve sborníku opět objevuje větší počet etnografických prací (L. Tarcalová, M. Náplavová, Z. Jelínková, L. Kunz, E. Večerková, J. Beneš, R. Habartová a další). Postupně se zlepšuje kvalita tisku s tím, jak se zlepšovala úroveň české polygrafie. S určitým odstupem vyšly ročníky 1991 a 1992 v jednom svazku. Další ročníky udržují roční periodicitu a při tom nabývají stále větší rozsah: od 292 stran ročníku 2001 až do 404 stran ročníku 2007. Svědčí to nejenom o tom, že ředitel instituce etnograf PhDr. Ivo Frolec podporuje vědecké aktivity pracovníků muzea, ale také o tom, že se začínají stále výrazněji prosazovat práce dorůstající generace badatelů ve všech oborech činnosti muzea. Je škoda, že se ve sborníku tak málo objevují práce z Kyjovska, Hodonínska a Břeclavska, i když z administrativně správního hlediska patří k Jihomoravskému kraji.

Od roku 1993 dochází ke změně obsahového členění sborníku. Jednotlivé studie, zprávy a recenze jsou řazeny do samostatných oddílů podle jednotlivých odborných oddělení muzea: národopis, archeologie, historie, dějiny umění a muzejnictví. Zároveň jak obsah tak resumé studií jsou uváděny v angličtině a v němčině. To umožňuje výměnu publikací se zahraničními muzei. Úroveň příspěvků je rozdílná, avšak jak práce popisné, tak práce teoreticky více propracované, přináší jako celek přehledný obraz společenskovedního bádání na Slovácku. Jsou také podnětné pro kronikářskou práci a pro monografie obcí, vznikajících od devadesátých let ve stále větším počtu.

Jen málo regionálních institucí se může pochlubit nepřetržitou řadou padesáti ročníků svého publikačního prostředí jako Slovácké muzeum v Uherském Hradišti. Slovácko je nejenom obrazem aktivit jedné kulturní instituce v druhé polovině 20. století, nýbrž zároveň odrazem dobových souvislostí těchto aktivit.

Posláním tohoto článku, věnovanému uvedenému výročí, není recenzování jednotlivých studií nebo jejich oborových souborů. Je upozorněním na dobové podmínky, výrazné ediční a ostatní činnosti muzea, které vždy usilovalo podat širší veřejnosti objektivní

badatelské výsledky společenských věd v duchu záměrů zakladatelů sborníku. Na prahu třetího tisíciletí může být sborník Slovácko mediálním prostředkem pro interpretaci výzkumů v širších společenských souvislostech.

Literatura:

Jančář, J., 1959: *Za univerzitním profesorem dr. Ant. Václavíkem*. Slovácko 2, s.1–2.

– 1964: *Slovácké muzeum v letech 1914–1964*. Slovácko 1964, roč. 6, s. 9–32.

Slovácko XXVII, 1985, roč. 27.

Slovácké muzeum Uherské Hradiště. Uh. Hradiště 2000.

Stránský, Z., 1961: *Jihomoravská muzea v letech 1961–1963 a jejich další perspektiva*. VVM, XVI, s. 159–190.

Václavík, A., 1940: *Zrnko k zrnečku*. Slovácké muzeum Uh. Hradiště.

– 1959: *K problematice lidového umění*. Slovácko, 2, s. 3–13.

NÁRODOPIS

SOUČASNÝ STAV PŮVODNÍHO VESNICKÉHO STAVITELSTVÍ V OBLASTI VLÁRSKÉHO PRŮSMYKU A OKOLÍ

Olga Floriánová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Kulturní vliv dvou národopisných regionů – Slovácka a Valaška, které se setkávají právě v oblasti Vlárského průsmyku a jeho okolí, se projevuje i v rozmanitosti architektonických a urbanistických forem a typů původního vesnického stavitelství. Ve zdejších obcích se jich zachoval poměrně vysoký počet. Hodnotný charakter místních sídel výrazně umocňuje půvabná a harmonická krajina Bílých Karpat.

Na základě grantu ministerstva kultury *Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji* provádělo odborné pracoviště Slováckého muzea - *Centrum péče o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji* v roce 2008, po dokumentaci původního stavitelství v okrese Uherské Hradiště v roce předešlém, další etapu terénního výzkumu tohoto rozsáhlého území, tentokrát v okrese Zlín. Projekt nese název *Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. II. Zlínsko*. Podílel se na něm tým řešitelů, kteří prováděli terénní výzkum v přiděleném počtu obcí z celkového počtu 118 zkoumaných lokalit v okrese Zlín. Počet zkoumaných lokalit byl stanoven na základě skutečných sídelních jednotek, ne podle správního uspořádání, které může pod jednou obecní správou ukrývat i několik dalších, původně samostatných sídel. Autorka příspěvku prováděla terénní výzkum v 32 lokalitách, z toho 18 z nich se nachází na území Vlárského průsmyku a jeho okolí. Patří k nim obce **Slavičín, Nevšová, Lipová, Šanov, Rokytnice, Divnice, Bohuslavice nad Vlárí, Vrbětice, Jestřabí, Popov, Štítná nad Vlárí, Brumov, Bylnice, Návojná, Nedašov, Nedašova Lhota, Svatý Štěpán a Sidonie**.

Pod zkoumanou oblastí Vlárského průsmyku a jeho okolí rozumíme rozvětvený pás údolí mezi hřebenem Bílých Karpat v linii vedoucí od Slavičína na východě k Brumovu–Bylnici na západě, kde se větví směrem na sever a jih k slovenské hranici. Etnograficky se zde setkávají dvě oblasti – Slovácko, konkrétně jeho podoblast luhačovické Zálesí a jižní část Valaška. Architektonická, urbanistická i celková sídelní podoba zkoumané oblasti je determinována několika faktory. Především jsou to geografické a přírodní podmínky a dále pak historické souvislosti a společenská, hospodářská a sociálně-ekonomická situace v daném regionu. Touto problematikou se zabýval ve své práci Jiří Langer a vliv těchto faktorů na utváření charakteru zdejší sídelní krajiny potvrzuje i prováděný terénní výzkum. Přírodní prostředí sehrávalo zásadní význam především v použití stavebního materiálu. Dále záviselo utváření původní architektury této oblasti od historického vývoje, hospodářské úrovně panství, k němuž ta která obec příslušela, od tržního a správního centra. Tyto okolnosti se podílely na vytváření podoby místního stavitelství zvláště při jeho vzniku v době sídelní kolonizace i později, při probíhajících inovačních procesech.¹

Historie oblasti

Historicky většina obcí ve zkoumané oblasti patřila k brumovskému panství – Bohuslavice nad Vlárí, Brumov, Bylnice, Jestřabí, Nedašov, Nedašova Lhota, Štítná nad Vlárí, Vrbětice, Návojná, Popov, Svatý Štěpán a Sidonie. Klennímu statku Slavičín náležely Lipová a Slavičín. Ke statku Hrádek (dnes součást Slavičína) náležela Rokytnice, která původně patřila (do 16. století) k panství brumovskému. Dále obec Nevšová příslušela k panství Nový Světlov, Divnice byla součástí statku Divnice a Šanov splynul s panstvím Nový Světlov.²

Oblast Vlárského průsmyku a jeho přilehlého okolí je tvořena velmi půvabným prostředím svahů Bílých Karpat a mezi nimi protékající řeky Vlárky a jejích přítoků. Průsmyk

ve zdejších nelehkém horském terénu umožňoval přístup z Pomoraví přes pohoří Bílých Karpat na Slovensko (do Uher) a poskytoval i poměrně dobré podmínky k osídlování. Vzhledem k příhraničí s tehdejšími Uhrami se stal Vlárský průsmyk důležitou obchodní cestou a v době válečných nepokojů také významným strategickým místem. Z těchto důvodů se již od dob přemyslovských panovníků objevovala snaha po zajištění jeho bezpečnosti. Vznikaly tak pevnosti na jeho ochranu, z kterých se postupem doby vyvinula správní, hospodářská i církevní centra. Kolem nich se začala rozvíjet sídla – vesnice i venkovská městečka. K těmto strategicky významným pevnostem patřil především hrad Brumov, pocházející přibližně z první poloviny 13. století, jenž se stal centrem rozsáhlého panství brumovského. Další správní celek se vytvořil kolem Slavičína s hradem Engelsberkem (poprvé se připomínajícím v roce 1256). Menšími statky se pak staly Lipová (v roce 1362) a Divnice (v roce 1378). K velkým panstvím ve zdejší kraji patřil Světlov. Samotný hrad je historicky doložen od roku 1360 nad obcí Podhradí. Po husitském období se stal pustým, a od 2. poloviny 15. století jej pak nahradil hrad Nový Světlov nad městečkem Bojkovice. S novosvětlovským velkostatkem nakonec splynul i statek Sehradice (Engelsberk). Kraj byl poznamenán husitskými nepokoji, po nichž zůstalo mnoho vesnic i panských sídel pustých. Zánik mnoha vesnic tak výrazně poznamenal zdejší strukturu osídlení. Po tomto bouřlivém období se začaly v následujících staletích objevovat přirozené snahy po novém osazení pustých statků, usedlostí i celých vsí. To je spojeno s tzv. valašskou kolonizací, osídlováním oblasti obyvatelstvem s valašským způsobem hospodaření. Další stagnaci celému kraji přinášely v 17. a 18. stoletích zničující vojenské vpády z Uher. V roce 1605 to byly vpády bockajovců, v následujícím období třicetileté války došlo k drancování oblasti císařskými vojsky, a s tím souvisejícím ničením a vyliďňováním vesnic. K určitému uklidnění zde dochází v období protireformace, vedeném snahou nejen o rekatolizaci území, ale i znovuosídlení pustých gruntů a vsí. Vpády Turků v roce 1663 a Rakocziho kuruců v letech 1703 – 1709 tuto snahu přerušily. Ke trvalejší stabilizaci a postupnému hospodářskému i kulturnímu rozkvětu dochází až v období následujících, především však po roce 1848.³

Osídlení

Počátky současné podoby osídlení souvisí s českou kolonizací ve 13. století, která byla motivována především přemyslovskými panovníky ve snaze strategicky zabezpečit tuto část moravsko – uherské hranice. Tak vznikají například obce Šanov či Slavičín. Další vlna zalidňování v oblasti Vlárského průsmyku směřovala i do méně schůdného kopcovitého terénu Bílých Karpat – k této době své počátky vztahuje například ves Nedašova Lhota. Od 13. století se tak postupně vytváří síť vesnic i venkovských městeček. Z městeček se pro okolní vsi tvoří tržní a výrobní centra s rozvojem drobné řemeslné výroby a pravidelnými trhy. Od okolních vsí se městečka kromě uvedeného postavení liší především svou velikostí, právními výsadami měšťanů i charakterem zástavby, která ve svém půdorysu sledovala průběh obchodních cest. V některých případech dokonce role komunikací určila podobu center zdejších městeček – například Slavičína. Plánovitě vyměřené náměstí má městečko Brumov.

Vliv na měnící se strukturu osídlení měly vojenské vpády, způsobující pustošení kraje a vedoucí k jeho vyliďňování. To je následováno snahou po novém osídlení. Sídla v oblasti Vlárského průsmyku charakterizovala, na rozdíl od oblasti Pomoraví, menší rozloha vesnic, o 10 až 20 usedlostech. V klidnějším 16. století rostl počet obyvatel, vznikaly nové vsi, docházelo k hospodářskému vzestupu. Narůstala tak poptávka po další půdě, proto vrchnost svolila s kultivováním nových pozemků. Tím počala kolonizace i horských, k životu a zemědělskému hospodaření méně příznivých místech. Vykloučením částí lesního porostu v bělokarpatských lesích vznikají tzv. kopanice či padělky, například v katastru obcí Štítná, Popov, Nedašova Lhota nebo Nedašov. K tomuto období se již vztahují počátky valašské kolonizace. V roce 1528 se objevuje zpráva o valašském způsobu chovu ovcí a koz na brumovském panství, což je výraznou změnou ve způsobu zemědělského – pasteveckého

Prostředí paseky nad Štítnou nad Vláří.

Ráz kulturní krajiny v okolí Štítné nad Vláří, pohled k Brumovu-Bylnici.

Štítná nad Vláří, zástavba štítových domů na návsi.

hospodaření ve zdejší kraji, a odráží se i v charakteru kulturní krajiny, v které se značně rozšiřují plochy pastvin.

Po stagnaci a vyliďnění kraje v průběhu 17. a první poloviny 18. století dochází od jeho druhé poloviny k dalšímu hospodářskému i kulturně společenskému rozmachu, kdy se rozvíjelo panské podnikání zakládáním četných mlýnů, pálenic, pil, cihelen a olejen, jejichž provozování bylo založeno na vzrůstajících potřebách robotní práce zdejších poddaných, a tím zhoršování jejich sociální situace. Zásadní změny v této oblasti postupně přináší tereziánské a josefínské reformy a zvláště pak efektivnější metody zemědělského hospodaření na šlechtických panstvích koncem 18. století. Ty přejímají ve svém drobném hospodaření i poddaní rolníci, ale až s velkým časovým zpožděním. Starý trojpolní systém hospodaření se u nich zachoval téměř do počátku 20. století. Zrušením robotní povinnosti v roce 1848 mohli sedláci i drobní zemědělci více pracovat na své půdě i využívat společné pastviny a lesy. Zemědělské hospodaření ve zdejší kopcovitém kraji bylo založeno především na dobytkařství a ovocnářství. Vzhledem k tomu, že místní, málo úrodná půda nemohla uživit narůstající počet obyvatel, řešila část z nich tuto situaci vystěhovalectvím za prací do USA, či přivýdělkem. K němu patřila například podomácká výroba dřevěného nářadí, zednické práce, za kterými zdejší muži zajížděli až na Slovensko, do Rakouska či do úrodnějších oblastí Moravy apod. Věhlasnou se však v širokém okolí stala především živnost zvěrokleštičská, které se věnoval vysoký počet obyvatel. Možnost přivýdělků, jenž do značné míry vylepšovala finanční, a tím i společenskou situaci rodin, se odrazila také ve stavební situaci těchto obcí. Finančně lépe zabezpečené rodiny si mohly dovolit budovat větší a lépe vybavené hospodářské usedlosti.

Od 19. století ovlivňovala architektonický ráz některých sídelních lokalit i rozvíjející se průmyslová výroba, především v městečkách Brumově, Bylnici a Slavičíně. Důležitou roli v ní sehrálo i založení skláren v obci Sidonie a Svatý Štěpán v roce 1850. Jejich zaměstnanci tvořili převážnou část obyvatel těchto obcí. Odlišný životní styl a potřeby dělníků v továrnách vedly ke vzniku charakteristických dělnických obydlí. S rozvojem průmyslového podnikání úzce souvisel i rozvoj dopravy. Vzhled místní krajiny a tvárnost sídel v oblasti Vlárského průsmyku proto výraznou měrou poznamenalo i budování dálkových komunikací, zvláště v roce 1888 významné železniční trať Brno–Trenčanská Teplá, zvané Vlárská dráha.⁴

Sídelní krajina

Zkoumané území se nachází v půvabném hornatém prostředí Chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty. Představuje ho široké údolí s menšími bočními údolími zařezávajícími se mezi svahy Bílých Karpat. Toto údolí se táhne od Slavičína ke státní hranici se Slovenskem, kde se stáčí dále na severovýchod. Směrem na jihovýchod se zužuje do strategicky významného Vlárského průsmyku. Nadmořská výška okolních vrchů se pohybuje kolem 400–600 m n. m., na hranicích dosahuje přes 700 m n. m. Krajina tak vytvářela poměrně vhodné podmínky k osídlování. Sídla vznikala především kolem vodních zdrojů, protékajících údolím. Hlavním z nich je řeka Vlára a její drobné rozvětvené přítoky. Jednotlivá sídla mezi sebou propojily dálkové i místní komunikace, významná je především vlárská železniční trať, procházející celým údolím.

Celkový ráz krajiny je hornatý, s měkce zaoblenými vrchy Bílých Karpat. Sídelní útvary zaplňují především nižší údolní území mezi nimi. Obklopuje je široký prstenec velmi půvabné krajiny poznamenané lidskou činností. V těsné blízkosti lemují zástavbu obcí zahrady s ovocnými stromy – starými odrůdami švestek, hrušní, jabloní, ořešáků apod. Na ně, na svazích okolních kopců navazují rozsáhlé travnaté plochy pastvin pro ovce nebo hovězí dobytek. Výrazným prvkem ve zdejší zkulturněné krajině jsou charakteristické dřevěné ohrady, jimiž jsou jednotlivé pastviny ohraničené. Pro ovce se budují *košary* s drobnými hospodářskými stavbami. Zelené plochy pastvin protkávají polní cesty klikatící se v krajině. V zahradách za domy představují tradiční krajinnotvorný prvek nevelké stavby včelínů nebo sušíren na ovoce, při polních cestách a jejich křížovkách jsou to drobné sakrální objekty – pře-

Šanov, patrová komora
usedlosti čp. 53.

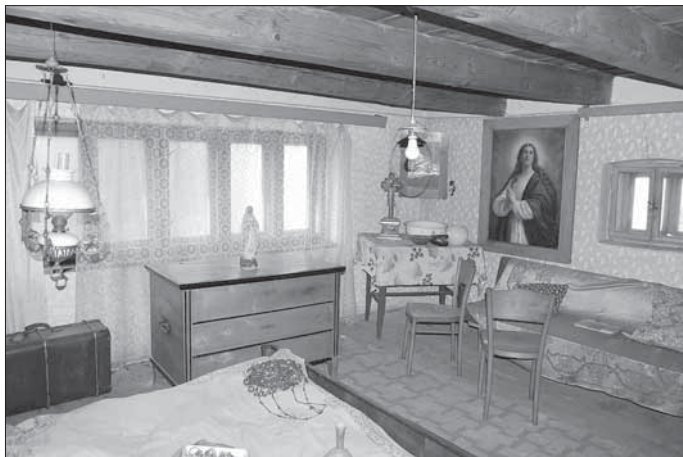
Šanov, zachovalý interiér
kuchyně v usedlosti čp.
53.

devším kříže, obklopené vzrostlými stromy. Vrchy a hřebeny kopcovitého terénu pokrývají obvykle listnaté či smíšené lesy. Soustředěnou zástavbu sídel volně v hornaté krajině doplňují jednotlivě rozesté samoty či paseky.

Typy sídel a urbanistická struktura

Přestože přírodní prostředí obcí v oblasti Vlárského průsmyku představuje hornatá krajina Bílých Karpat, mají jejich sídla typologicky jiný charakter než například obce v bělohorské oblasti moravských Kopic. Svahy Bílých Karpat moravských Kopic byly osídlovány kopaničářským způsobem kolonizace až od 17. století, a vzniklá sídla zde mají nepravidelný rozptýlený charakter vytvářející typy dvorcových vesnic s pluzinami scelených úseků. Zatímco zkoumaná oblast v okolí Vlárského průsmyku byla kolonizována již od 13. století a její poměrně široká údolí umožňovala vytvářet pravidelný charakter sídel podél vodního toku či komunikace. V rovinatějších částech se objevuje pravidelný, většinou řadový či ulicový typ zástavby. Rozrůstáním zástavby do vyšších poloh se její struktura rozvolňuje, přizpůsobuje se nepravidelné konfiguraci terénu. Je tomu tak například v obcích Lipová, Nevšová, Slavičín či Jestřabí. U většiny obcí uvedený typ zástavby ještě doplňují v krajině rozptýlené jednotlivé paseky či samoty. To je charakteristické především pro obce Štítná nad Vlárkou, Bohuslavice nad Vlárkou, Popov, Nedašov, Nedašova, Lhota, Rokytnice, Svätý Štěpán, Brumov, Bylnice. Zvláštní postavení v urbanistické struktuře zkoumaných obcí zaujímají Vrbětice s hromadným typem zástavby společných dvorů usedlostí. Centrální část zástav-

Šanov, plně zařízený interiér ložnice v patře usedlosti čp. 53.

Šanov, domkářská zástavba u potoka.

by obce tvoří nepravidelně situované domy se společnými dvory a vedle sebe či za sebou umístěnými soubory stodol.

Sídla ve zkoumaném okolí Vlárského průsmyku vytvářejí obvykle nepravidelný půdorys sestavený ze sítě ulic i volných staveb soustředěných kolem vodního toku nebo cesty. Někde se rozšířením zástavby vytváří i menší návesní prostory – např. v Lipové, Nevšové, Štítné nad Vlárí, Nedašově apod. V urbanistické skladbě návesního prostoru se soustřeďují veřejné budovy – školy, hostince, obchody, obecní úřady, hasičské zbrojnice, kostelíky apod. Velmi často byly součástí návsi drobné zvoničky či kříže a vzrostlé stromy – lípy.

Architektonická skladba sídel

Architektura obcí v oblasti Vlárského průsmyku je poměrně rozmanitá a jen obtížně jednoznačně zařaditelná do konkrétního etnografického regionu. Některé z obcí podle charakteru místní architektury mají blíže k luhačovickému Zálesí, jiné k jižnímu Valašsku (podle Antonína Václavíka k nim patří vesnice Lipová a Nevšová⁵). Právě rys přechodné architektury je pro zkoumanou oblast příznačný. Prolínání několika kulturních vlivů sousedních regionů se odrazilo i v rozmanitosti místního původního stavitelství.

Lze konstatovat, že se v obcích zkoumané oblasti zachovalo poměrně značné množství památek původního vesnického stavitelství. Méně jich je v městečkách, kde se hojně rozvíjelo průmyslové podnikání (především Slavičín a Brumov – Bylnice). Pestrá je i typologie dochovaných staveb či objektů. Charakteristická je komplexnost zachovaných tradičních

Nedašov, štítové domy s novodobou štukovou výzdobou.

Nedašov, průčelí s dřevěným křížem u štítově orientované roubené usedlosti čp. 16.

usedlostí. Kromě obytných částí s původním členěním interiérů i jejich nábytkovým vybavením a topeništěm lze nalézt chlévy se stánkami pro dobytek, rozměrné stodoly, někdy i s hospodářským vybavením. V zástavbě dvorů se nachází i patrové komory, v zahradách za domy se někde nalézají sušírny na ovoce, včelíny. V některých lokalitách zástavbu doplňují i samostatné hospodářské sklepy nebo pece na pečení chleba. Volně v krajině jsou zasazeny drobné sakrální objekty – ve zdejší oblasti jsou to především různými typy křížů, méně často kapličky. V návesních prostorách se ojediněle zachovaly také drobné technické stavby – kovářny.

Stavební materiál je různorodý. U obytných stavení se nejvíce uplatňují nepálené hliněné cihly, později pálené. Chlévy se stavěly především z kamene. Drobnější chlévky pro vepře mohou být i dřevěné, stejně jako kurníky či holubníky v podstřeší chlévů nebo stodol. Stodoly se budovaly jak ze dřeva, tak i z kamene, v menší míře z hlíny. Dochované seníky či sušírny na ovoce jsou dřevěné. Samostatné komory se konstruovaly z nepálených nebo pálených cihel i z kamene.

Časově spadá většina zachovaných staveb původní místní architektury přibližně do období od poloviny 19. do poloviny 20. století. Jsou však již poznamenané inovačními změnami použitého stavebního materiálu. Dřevo bylo nahrazováno zdivem z nepálené nebo méně často pálené hlíny, spalná střešní krytina (došek či šindel) byla měněna za nespalnou krytinu – břidlici, pálené nebo betonové tašky či eternit. Proměna stavebního materiálu samozřejmě ovlivňovala i ztvárnění průčelí, v němž se více uplatňovaly dekorační štukové

Popov, zástavba dvora pasekářské usedlosti čp. 69. Chlévy kryté polootevřeným podsíňkem se suchým záchodem u hnojiště.

Popov, interiér světnice s kachlovými kamny a nízkou pecí v usedlosti čp. 69.

prvky. K modernizaci docházelo i u použitých výplní oken a dveří, kdy čtyřtabulková okna byla nahrazována okenními rámy ve tvaru písmene „T“ apod.

Základním obecným rysem původních staveb zkoumané oblasti je štítová orientace usedlostí, trojdílné členění usedlosti s chlévy řazenými pod jednou střechou v podélné ose za obytnou částí, otevřená forma dvora se stodolou často orientovanou do pravého úhlu k usedlosti, přes kterou se procházelo do ovocné zahrady, humna. V prostoru dvora někdy bývá situována samostatně stojící patrová komora s podsklepením. Pro obce kolem Slavičina jsou charakteristické domy s obytným patrem, pro obce kolem Štítné nad Vláří a Brumova je příznačný vysoký počet nízkých, štítově orientovaných domů. V obcích valaškoklobouckého Závřší se dosud dochovaly také roubené usedlosti. Zvláštní postavení v architektonické skladbě zaujímá sklářská obec Sidonie s obydlími dělnických kolonií

Interiéry

Společné rysy ve sledované oblasti má interiérová skladba stavení. Členění obytných částí usedlosti bývá trojdílné se vstupní síní ve střední poloze domu. Ze síně se nalevo vchází do světnice, napravo mohla být umístěná komora nebo i další obytná světnička, výměnek. Proti hlavním vchodovým dveřím bývají situovány dveře do černé kuchyně, která vznikla rozdělením prostoru síně. V síni, za vstupními dveřmi jsou situovány dřevěné schůdky do patra či na půdu. Ve světnici v pravém koutě ode dveří zůstávají zachována kachlová kamna s tělesem pece k vytápění místnosti. Ve štítové stěně proti dveřím osvětlují interiér

Návojná, otopný systém černé kuchyně vyčleněné ze síně v roubené usedlosti čp. 16.

dvě dělená okna a jedno okno umístěné v levé boční stěně. Podlahu tvoří prkenné dláždění, strop je dřevěný – záklopový.

Vybavení světnice představuje nábytek z první poloviny 20. století. Tvoří ho stůl s židlemi situovaný uprostřed místnosti, jedna nebo dvě postele, skříň, někdy *kosten*. Na stěnách visí barvotiskové svate obrázky, dřevěný kříž nebo zrcadlo. Stav interiéru bývá velmi neutěšený, protože neobydlené chalupy většinou slouží jako skladiště všeho nepotřebného. V některých případech se přibližně od první poloviny 20. století jako obytné prostory přizpůsobovaly i komory nebo sýpky.

Stavatelství v okolí Slavičina

Mezi tyto obce lze zařadit kromě Slavičina, také jeho část **Slavičín-Hrádek**, dále **Lipovou**, **Nevšovou**, **Šanov**, **Divnici**, **Vrbětice**, **Bohuslavice nad Vlárí** a **Rokytnici**. Etnograficky mají tyto obce podle charakteru stavitelství blíže k regionu luhačovické Zálesí. Dochoval se v nich poměr vysoký počet objektů původního vesnického stavitelství, především v obci Lipová, Šanov a Vrbětice. Velmi málo se jich nachází ve Slavičíně, Divnici či Bohuslavicích nad Vlárí. Téměř všechny objekty původního vesnického stavitelství jsou však neobydlené, což se samozřejmě podepisuje na jejich stavebně technickém stavu. Charakterizuje je štítová orientace samostatně stojících usedlostí zděných z nepálených i pálených cihel, jež se štítem obrací k veřejnému prostoru. V jedné podélné ose se za sebou řadí obytná část a chlévy. Stodola bývá obvykle umístěna v zadní části dvora za domem. Vchod do dvora z ulice je volný, oddělený obvykle jen brankou. Toto je nejčastější typ usedlostí. Specifikem v některých obcích Slavičína jsou rozměrné patrové domy. Jejich vznik souvisí s rozvojem zvěrokleštícké živnosti, která ve zdejších kraji byla hojně rozšířená a která přinášela obyvatelům poměrně výrazný finanční přírůstek, a tím jim umožňovala investovat do náročnějších staveb. *Miškáři*, jak se zvěrokleštíčům říkalo, putovali za svou prací do vzdálených míst a mnohdy i do zahraničí, kde se dostávali do kontaktu s jinými kulturními tradicemi. Nové poznatky a inovace uplatňovali i v rodném regionu, a odrážely se i ve stavební kultuře těchto obcí.

Největší a téměř kompletně zachovanou usedlostí, včetně vybavení, je **usedlost čp. 53 v Šanově**. Její původní majitel si přivydělával jako *miškář*, proto si mohl dovolit vybudovat dobře vybavenou patrovou usedlost. Vedle štítově orientovaného domu stojí vysoká zděná patrová komora. Branou mezi stavbami se vchází do dvora. Dveřmi situovanými v podélné straně domu se vchází do kuchyně s kachlovým sporákem a nábytkem pocházejícím přibližně ze 40. let 20. století. Napravo od vstupních dveří se nachází světnice vybavená směsí nábytku – původních *secesních* skříní a dobové sektorové ložnice. Další světnice je nalevo od vstupu. Poslednímu majiteli, Josefu Studénkovi, jež se zajímal o místní historii, sloužila jako pracovna. Vybavena je *secesními* skříněmi, postelí a pracovním stolem. Zajímavostí ve vybavení pracovny představuje harmonium. V patře usedlosti se nachází dvě místnosti. Do

Lipová, patrová, památkově chráněná usedlost čp. 79.

Lipová, patrová usedlost čp. 39.

Lipová, náves se zvonící a křížem obklopeným lípami, v pozadí kovárna.

4. Lipová, *miškářská* usedlost čp. 18 postavená ve 20. letech 20. století podle německých vzorů.

Šanov, patrová komora
vedle domu čp. 8.

Šanov, komory před domy
upravené k bydlení.

Šanov, patrová *miškářská*
usedlost čp. 53.

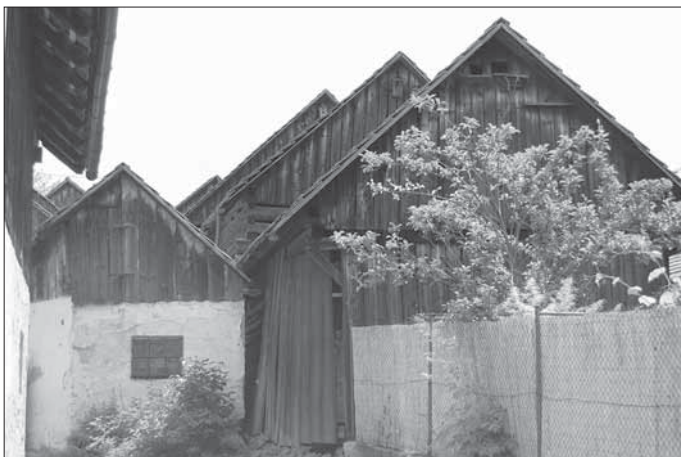

Vrbětice, hromadná zástavba domů uprostřed obce.

Vrbětice, patrové usedlosti v hromadné zástavbě společných dvorů, v popředí čp. 27.

Vrbětice, soubor za sebou postavených stodol ve společných dvorech.

Vrbětice, společný dvůr se zástavbou chlévů a stodol.

Vrbětice, soubor roubených stodol za dvory.

Vrbětice, včelín v zahradě za společnými dvory.

Vrbětice, extravilán obce – roubená sušárna na ovoce s dřevěným komínem na sedlové střeše.

Vrbětice, dřevěný kříž s plechovým kolorovaným korpusem Krista při polní cestě za obcí.

Vrbětice, dřevěná zvonice.

Lipová, robustní roubená patrová, památkově chráněná komora u usedlosti čp. 22.

Šanov, kachlová kamna s troubou v kuchyni usedlosti čp. 53.

první z nich se vstupuje po dřevěném schodišti. Je to velký prostor s nábytkovým vybavením skříněmi. Přes něj se vchází do velmi dobře zachovalé a zařízené ložnice s dvoupostelí, stolkou, *kostnem*, pohovkou, železnými kamny a šicím strojem. Všudy přítomné jsou na stěnách svaté obrázky a kříže. Na dveřích a oknech se uplatňuje kvalitní zdobné kování. Na obytnou část navazovaly původně chlévy, majitelem později upravené na zázemí pro vaření povídel se zděnými kamny a kotlem. V zadní části dvora zabírá na celou jeho šířku postavená stodola. Do značné míry se zachovalo i vybavení patrové komory s podsklepením. V předzahradce u komory se nachází pístová pumpa na vodu. Kvalitní nábytek, plno truhlic, ošacení, knih, časopisů apod. i hospodářské zařízení svědčí nejen o dobrém sociálním a společenském postavení majitele, ale i o jeho kulturně společenských zájmech a rozhledu. Podobné patrové usedlosti se kromě Šanova nacházejí i v obci Lipová (např. čp. 39, 65, 18, 79) či Rokytnici (čp. 16, 13 a další) i v nedalekých Vrběticích (např. čp. 27 aj.).

V **Lipové** zaujmou především patrové domy. V tradiční podobě se zachoval památkově chráněný objekt **čp. 79** s datací 1851 na *roštu* ve světnici. Usedlost se však po stavební stránce nachází v havarijním stavu. Poměrně dobře zachovalý je honosně působící patrový dům **čp. 39**. V jeho štítovém průčelí jsou v přízemí vedle sebe umístěna tři šestitabulková okna, nad nimi, v prvním patře je situována druhá řada tří oken. V samotném štítě pak jsou vsazeny dvě menší okna. Stavební materiál usedlosti představuje pálená cihla, fasáda je bohatě zdobená štukovou výzdobou. Svou podstatně větší velikostí hospodářského zázemí se od ostatních patrových usedlostí odlišuje usedlost **čp. 18**. Původní majitel ji zbudoval ve 20. letech 20. století podle vzoru statků v Německu, kam se dostával za práci jako *miškář*. Svým rozměrem zaujme především velká patrová stodola se zděným přízemím a dřevěným patrem. V jedné linii za obytným, štítově orientovaným patrovým domem navazuje za sebou pět zděných chlévů. Po celé délce nad nimi jsou v polopatře situovány sýpky. Zlepšovacím zařízením je nad vchody po celé délce objektu zabudovaná tzv. *šina*, kolejnice, po které se

pohybovaly vozíky, na nichž se vyvážel z chlévů hnůj. Ten byl z vozíků sypán na hnojiště, umístěné za chlévy. Zástavbu usedlosti na rozhraní dvora a zahrady doplňuje dřevěný seník rámové konstrukce.

Rozmanitost zástavby obce doplňují dvě drobné zděné kovárný – jedna stojí v sousedství čp. 39, druhá na návsi. Uprostřed malé návsi je situovaná zděná zvonička z roku 1907. Je čtvercového půdorysu se zvonek vneseným na dřevěné konstrukci nad střechem objektu. Velmi hodnotný, památkově chráněný objekt tradičního lidového stavitelství představuje roubená patrová komora ve dvoře usedlosti čp. 22. Mohutné trámy konstrukce a tvarosloví kování svědčí o značném stáří stavby, jež se však nachází v havarijním stavu a hrozí jí zhroutilí.

Nevšová je zajímavá nepravidelnou návsi, v níž jsou samostatně před několika domy situované hospodářské sklepy. Štítově orientovaná stavení stojí ve svahu nad nimi. Návsi dominuje vysoko ve svahu postavený kostelík.

Vrbětice jsou ojedinelé především svými společnými dvory. Ty vznikaly dělením původně jednotného rozsáhlého pozemkového majetku fojství. V centrální části obce se tak vytvořila nepravidelná zástavba zděných domů, mezi nimi i několik patrových. Za společně se vyvinutými prostory dvorů jsou situovány soubory pohromadě zbudovaných dřevěných stodol, roubené i rámové konstrukce. Jsou postaveny štíty těsně vedle sebe. Jejich zástavba je někde orientována po vrstevnici, jinde stodoly stojí ve svahu za sebou, a vytvářejí tak stupňovitou hradbu štítů. Ke každé usedlosti patřilo i několik stodol. Některé z nich stávaly samostatně v extravilánu obce, na pozemcích příslušného hospodářství.

Stavitelství v okolí Brumova

Kromě samotného **Brumova** jsme sem zařadili obce **Jestřabí**, **Popov**, **Štítnou nad Vlárí**, **Bylnici**, **Svatý Štěpán** a **Sidonii**. Původní vesnické stavitelství v těchto obcích má mnohé podobné rysy jako na Slavičínku. Je to především štítová orientace přízemních domů stojících blízko vedle sebe podél komunikace, a vytvářejících tak jednotnou frontovou linii zástavby. Usedlosti se budovaly z nepálených hliněných cihel, později pálených. Kámen se uplatňuje především u chlévů, stodol a samozřejmě také na podezdívkách staveb. Ze dřeva se roubenou technikou či rámovou konstrukcí staví stodoly, seníky, drobné krmníky. Specifickým typem staveb i celkové podoby zástavby se vyznačuje sklářská obec Sidonie, kde vznikaly soubory dělnických stavení – kolonií. Nejvíce památek původního vesnického stavitelství se dochovalo v Popově a Sidonii.

Zástavbu obce **Popov** prezentují především štítově orientovaná stavení, včetně řady novostaveb na návsi. Charakteristická pro zdejší architekturu je dochovaná zástavba kamenných stodol s dřevěnými deskovými výplněmi, která místy vytváří na koncích dvora za domy souvislou *hradbu*. K zachovaným a dosud hospodářsky využívaným usedlostem patří **čp. 69**, stojící na samotě – *pasece*, vysoko ve svahu nad obcí. Štítově orientovaný dům je původně tvořen třemi místnostmi. Vchází se ze dvora dveřmi do přistavěné malé verandy a odtud do kuchyně zařízené kachlovými kamny, kredencí, stolem a pohovkou. Nalevo se z kuchyně vstupuje do světnice, kterou vytápěly kachlová kamna. Ve štítové straně, vedle ložnice si dodatečně přistavěl místnost syn majitele, který zde bydlel s rodinou po dobu, než si postavil vlastní dům. Zděné chlévy, kde současný vlastník domu chová hovězí dobytek, se nachází ve stejné linii s obytnou částí, pod jednou střechou. Vchody do chlévů chrání polootevřený podsíněk dřevěné konstrukce. Před chlévy je vybudováno hnojiště. Proti domu, v rovnoběžné poloze s ním stojí dřevěná stodola. Pozemek kolem usedlosti je ohrazen tradičním plaňkovým plotem. Krajinný ráz obce Popov i sousední Štítné nad Vlárí se vyznačuje mimořádným půvabem a malebností.

Sidonie je vesnicí, která leží ve Vlárském průsmyku, na samé hranici se Slovenskou republikou. Její zástavba se vine v úzkém údolí těsně podél říčky Vlárky. Charakteristické jsou pro ni soubory obydlí dělníků, kteří pracovali v místních sklárnách. Kolonie tvoří několik přízemních domků o malé síni a jedné obytné místnosti, jenž jsou spojeny v jeden dlouhý objekt. Většina je zděných, jeden objekt je vybudovaný z roubeného dřeva – čp. 46 až 49.

Popov, nová štítová zástavba na návsi.

Popov, podélně orientované stavení čp. 50.

Popov, kamenné stodoly s deskovými výplněmi.

Popov, dřevěné samostatně stojící stodoly roubené a rámové konstrukce.

Sidonie, vodní mlýn čp. 104 s roubeným patrem.

Sidonie, domek čp. 90 v dělnické kolonii.

Sidonie, kolonie dělnických domů čp. 82–91.

Sidonie, kolonie roubených domů čp. 46–49.

Sidonie, pec na chleba ve společném dvoře památkově chráněné kolonii čp. 65.

Sidonie, dům čp. 21 v dělnické kolonii.

Kolonie dnes nesou větší či menší stopy stavebních úprav. Mnohým nevhodným úpravám se nevyhnul ani památkově chráněný soubor obydlí vedený pod čp. 65. Za dvěma řadami bytů je vybudováno společné hospodářské zázemí, které představuje nízký, dlouhý, z kamene zděný objekt tvořený jednotlivými malými chlévký. Rovnoběžně s ním se nachází podobný, ze dřeva postavený soubor kůlen. V čele dvora stojí drobná stavba společné pece na chleba. Dobře zachovalá je i kolonie domků čp. 82 až 91. Pro ně jsou charakteristické drobné, plaňkovými ploty ohrazené předzahrádky. Rovnoběžně s ní se za dvorky vine řada z kamene vyzděných, do svahu zapuštěných samostatných sklepů. Pro Sidonii jsou charakteristické i samostatně stojící drobné pece na chleba. Dosud se zachovaly v humně domu čp. 99, ve dvoře kolonie čp. 65, u vodního mlýna čp. 104 a památkově chráněná pec naproti čp. 106. Hodnotnou stavbou v obci je neobydlený a nepříliš udržovaný objekt bývalého vodního mlýna. Jde o patrovou, štítově orientovanou stavbu stojící těsně pod svahem u potoka Vlárka. Přízemí je zděné z kamene a pálených cihel, patro roubené. U mlýna se zachovaly také pozůstatky z kamene a betonu vybudovaného náhonu, již rozpadající se dřevěné objekty drobného hospodářského zázemí, ve svahu vyhloubený kamenný sklep a dřevěný přístřešek nad studánkou. Objekt mlýna je zajímavou dominantou okolní zástavby.

Sidonie, soubor chlévů za kolonii domů čp. 82–91.

Sidonie, soubor chlévů při kolonii domů čp. 65.

Stavitelství v okolí Nedašova

Patří sem tři obce **Návojná, Nedašov a Nedašova Lhota**, které se rozkládají v údolí, směřujícím od Brumova k severovýchodu, k hranici se Slovenskem. Údolí je sevřeno z obou stran horským pásem Bílých Karpat, jenž ho odděluje na západě od Valašských Klobouk, na východě od území Slovenska. Tyto obce tvoří etnografický subregion kloboucké Závřší, spadající pod oblast jižního Valašska. Zástavba obcí se táhne podél průjezdné silnice a potoka Nedašovka. V architektonické struktuře se uplatňují především nízké štítově orientované usedlosti – zděné i roubené ze dřeva. V obcích se dochovalo několik památek dřevěné architektury. Jsou konstruovány ze čtyř stran otesanými trámy, v rozích vázanými na tzv. *rybinu*. Štíty jsou nezasuté, jednoduše bedněné ze svislých desek, s předsazenou úzkou ochrannou stříškou v jeho dolní části nad okny – tzv. *podlomenicí*. Uprostřed horního štítu bývá vyřezán větrací otvor v různých tvarech – hvězdy, kříže, trojlístku apod. V současné době zůstává přední část *dřevěnic* neobydlená, její zadní část dostává podobu zděné přístavby, kde se bydlí. Zástavbu dvora představují kromě štítově orientovaného domu také stodola a nejčastěji z kamene zděné chlévy. Jejich uspořádání často vytváří trojbokou, jindy dvoustrannou či trojstrannou formu dvora s prostorem otevřeným k veřejnému prostranství, od kterého jej odděluje plot. Stavebním materiálem je tedy dřevo, pálené či nepálené cihly a kámen. Cihly se uplatňují především u obytných staveb, méně u stodol. Ze dřeva se budují drobné

Návojná, zděná štítově orientovaná usedlost čp. 30 s polootevřeným podsíňkem a dvojbokou formou dvora otevřenou k veřejnému prostoru.

Návojná, roubené, štítově orientované usedlosti čp. 78 a památkově chráněná usedlost čp. 4.

Návojná, současná dřevěnice.

chlévy, stodoly i obytná stavení. Kámen se používá v podezdívkách, při konstrukci stodol s dřevěnými výplněmi, u chlévů, drobných staveb sklepů či komor.

V uvedených obcích lze nalézt poměrně vysoký počet památek původního vesnického stavitelství. Nejlépe dochované *dřevěnice* se nalézají v obci **Návojná** – čp. 78, památkově chráněné čp. 4, čp. 64, které je v interiéru upraveno k současnému bydlení, čp. 16, obydlí dům čp. 73 a čp. 58. Nejvíce si svůj tradiční charakter zachovává **usedlost čp. 16**. Její majitelé si vybudovali zděné bydlení v zadní, původně hospodářské části usedlosti, v přední, dřevěné části se žilo do roku 1970. Od té doby je *roubenka* neobydlená. Ve štítovém průčelí stavby se uplatňují dvě šestitabulková okna chráněná úzkou předsazenou *podlomenicí*. Malý větrací otvor ve štítě má tvar hvězdy. Vnitřní členění objektu je tradičně trojdílné, rozšířené o černou kuchyni. Ta vznikla předdělením síně. Vchodovými dveřmi umístěnými v podélné straně chalupy se vchází do malé síně. Z ní se pokračuje nalevo do světnice, v které se dosud zachoval trámový strop, dřevěná podlaha a kachlová kamna s nízkou pecí sloužící k vytápění místnosti. Dřevěná konstrukce stěn je upravena hliněnou omítkou nahozenou do pravidelně vytvořeného dřevěného *hrázdění*. Je patrné, že hmota hliněné omítky byla zpevňována kousky pálených cihel. Vrstvy líčení prozrazují barevnost stěn interiéru od světle modré, přes bílou až po úpravu válečkovými vzory. Druhou místností byla ze síně vydělená černá kuchyně. Vstupuje se do ní ze síně nízkými, jednoduchými dveřmi sbitými z hrubých prken. Kuchyni představuje velmi malý, úzký prostor, který sestává pouze z otopného systému, ve zdi vestavěného výklenku s policemi na nádobí a malého neotevíratelného okénka ve venkovní zdi. Část pro vaření je vyčleněná zpevňujícím nosným trámem u stropu a svislým trámem u vnitřní zdi, který ho podpírá. Tato konstrukce nese tíhu systému otvorů odvádějících kouř. Před příčkou od světnice je přistavěn hliněný pult, do něhož je zasazena plotna k vaření a kovová dvířka k přikládání pod ni. Za takto vytvořeným sporákem je do zdi vyhloubená hluboká nika, pravděpodobně původní otvor, tzv. *čelusně* do pece. Vedle se nachází menší otvor do stávající nízké pece, umístěné ve světnici. Celý takto vybudovaný otopný systém je omazaný hliněnou omítkou a bíle zalíčený. Velmi nepravidelné, měkké, zaoblené linie hlíny dávají celému prostoru kuchyně jedinečný, rustikálně archaický ráz. Třetí místností v usedlosti je komora, do níž se vchází ze síně nízkými dveřmi, situovanými pod dřevěnými schůdky, které vedou na půdu. Budoucnost této jedinečně dochované stavby je však nejistá, neboť její majitelé jí nemohou udržovat ani využívat.

V **Nedašově** převládá zděná architektura, pouze jeden objekt je roubený – čp. 19. Je zajímavý svým průčelím, které zdobí mezi okny situovaný dřevěný řezaný kříž s kvalitní lidovou plastikou Krista. Ostatní usedlosti, především v centrální, mírně se rozšiřující zastavbě obce, jejímž středem protéká přítok říčky Nedašovky, stojí v nevelké vzdálenosti od sebe, štítem směřujícím do návesního prostoru. Jejich průčelí vykazují snahu po slohovém architektonickém ztvárnění fasád. Některé novodobé štukové úpravy však působí až kýčovitě. Jedinečná je především kompletně zachovaná **usedlost čp. 69**. Přestože se v objektu bydlelo až do roku 2005, nebyl upravován. Usedlost vznikla přibližně v roce 1860, ale nese stopy úprav z první poloviny 20. století. Tvoří ji z pálených cihel zděný, štítem do ulice orientovaný dům, kde na přední obytnou část navazují v jedné ose plně vybavené chlévy (s dřevěným stáním z *půlkuláčů*, dlouhým kamenným korytem a žebřinami na seno nad ním). Na konci objektu, mezi dvěma chlévy, je netradičně včleněno zděné, úzké a prudké schodiště na půdu. Celou zadní hranici dvora zabírají dvě těsně vedle sebe stojící stodoly s deskovými výplněmi – starší zděná z kamene, mladší postavená ze škvárobetonových kvádrů. V dvojstranné zastavbě dvora, která vytváří velký volný prostor obrácený směrem do ulice, je volně v přední části proti vchodu do domu postavená podsklepená patrová komora zbudovaná z kamene a bíle zalíčená. Unikátně se dochovalo i její vybavení. V přízemní části zastoupené regály, truhlami, věšáky apod., v patře postelí truhlou na šaty, bidlem apod. nouzového bydlení. Interiér je ve světnici vybaven nábytkem z první poloviny 20. století a kachlovými kamny s nízkou pecí. Ze zadní části síně vznikla samostatná kuchyně s kachlovým sporákem a troubou a s policovou nikou pro nádobí. Třetí místnost představuje světnice – výmínek

Nedašov, detail zdobeného krabicového zámku.

Nedašov, zděná štítová usedlost čp. 69 s patrovou komorou.

Nedašov, prostor dvora s patrovou komorou.

Nedašova Lhota, zděná usedlost čp.1 s trojbokou zástavbou dvora otevřeného do veřejného prostoru.

Nedašova Lhota, obydlená roubená chalupa čp. 108.

Nedašova Lhota, památkově chráněná usedlost čp. 38 ve velmi špatném stavebně technickém stavu.

Nedašova Lhota, roubená usedlost čp. 27 v kontrastu se sousední novodobou stavbou.

Autor fotografií:
Olga Floriánová

pro staré rodiče, který se zachoval s kompletním nábytkovým vybavením – postelí, *lavkou*, *kostnem*, stolem s trnoží a uzavřenou vestavěnou skřínkou ve zdi. Většina nábytkového vybavení se nachází ve špatném technickém stavu. V současné době má usedlost nového majitele, a jeho záměr s ní není znám.

Poměrně značný počet památek původního vesnického stavitelství se dochoval i v **Nedašově Lhotě**. Charakter architektury je obdobný jako v Nedašově. Hornatější konfiguraci terénu se přizpůsobuje rozvolněnější typ zástavby. V obci se nachází sedm více či méně udržovaných dřevěných roubených usedlostí – čp. 27, obydlené čp. 108, čp. 74, památkově chráněné čp. 38, čp. 5 a čp. 3. Ze zděných usedlostí zaslouží pozornost především na kraji obce stojící usedlost čp. 1, která má podobu trojbokého otevřeného dvora. Dosud je hospodářsky využívána. Vzácně dochovaná je i ze dřeva roubená, památkově chráněná zvonička z roku 1867 stojící ve svahu v centru obce. Ve velmi špatném, téměř havarijním stavu se nachází památkově chráněná roubená chalupa čp. 38. Výměnou dvou dělených oken ve štítovém průčelí za jedno velké trojdílné okno a celkovým zanedbáním údržby došlo k částečnému znehodnocení objektu.

Závěrem lze shrnout, že obce v okolí Vlárského průsmyku se vyznačují přechodnými typy architektonických i urbanistických struktur dvou zde se potkávajících národopisných regionů – Slovácka, zastoupeného subregionem luhačovické Zálesí a jižního Valaška. Kulturní vlivy těchto oblastí se zde prolínají a vytvářejí velice rozmanité formy. Tato rozmanitost se projevuje jak v architektonické, tak i v urbanistické podobě sídel, typologii staveb, materiálu, formě dvorů apod. Celkově se ve zkoumané oblasti dochoval poměrně značný počet objektů původního vesnického stavitelství, které se však většinou nalézají ve špatném stavebně technickém stavu a jejich budoucnost je nejistá.

Poznámky:

- 1 L a n g e r, J.: *Současný stav bádání o původním vesnickém stavitelství na moravském Valašku*. ČL, č. 1, 1998, s.53 -54.
- 2 Kolektiv autorů: *Zlínsko. Vlastivěda moravská*. Brno 1995, s. 158–159.
- 3 Kolektiv autorů: c.d., s. 160–179.
- 4 Kolektiv autorů: c.d., s. 157–180.
- 5 V á c l a v í k, A.: *Luhačovské Zálesí*. Luhačovice 2005 (2. vydání), s. 10.

Literatura:

- F i a l a, J.: *Valašský dům v Gottwaldovském kraji*. Brno 1956.
- F r o l e c, V.: *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*. Brno 1974.
- F r o l e c, V.: *K charakteru sídelní krajiny na Moravě a ve Slezsku*. Národopisné aktuality, roč. 1971, č. 4, s. 317–325.
- F r o l e c, V.: *Ke genezi a počátkům historického vývoje lidového domu v oblasti moravsko-slovenského pomezí*. Zborník Slovenského národného múzea, roč. 1983, s. 87–115.
- F r o l e c, V.–V a ř e k a, J.: *Lidová architektura*. Encyklopedie. Praha 1983.
- H i l s k ý, V.: *Lidová architektura na Valašku*. Dolina Urgantina, roč. V., č. 1–2, s. 22–32.
- C h o t e k, K.: *Staré typy valašského domu*. Národopisný věstník československý, Praha 1916, roč. XI., s. 133–144.
- Kolektiv autorů: *Zlínsko. Vlastivěda moravská*. Brno 1995.
- K r e j č í, Č.: *Historie a současnost Šanova 1261–2001*.
- K o v á ř ů, V.: *Dům na Valašku*. Ludové stavitelstvo v karpatskej oblasti, 1974, s. 237–243.
- K o v á ř ů, V.: *Komory a sýpky na jihovýchodní Moravě*. Acta musealia, 2001, č. 2, s. 109–114.
- L a n g e r, J.: *Ke genezi a počátkům historického vývoje lidového domu v oblasti moravsko-slovenského pomezí*. Zborník Slovenského národného múzea, roč. 1983, s. 121–133.
- L a n g e r, J.: *Současný stav bádání o původním vesnickém stavitelství na moravském Valašku*. ČL, č. 1, 1998, s. 49–65.
- P a v l í k, R.: *Lidová architektura na Valašku*. Dolina Urgantina, roč. IV., č. 3–4, s. 88–91.

- S á b a, F.: *Pohledy do minulosti*. Brumov-Bylnice 2005.
- V á c l a v í k, A.: *Luhačovské Zálesí*. Luhačovice 2005 (2. vydání).
- V a ř e k a, J.– P r a ž á k, V.: *K otázce vzniku úhlového domu na jižní Moravě*. Jižní Morava, roč. 1974–I, s. 79–85.
- V a ř e k a, J.: *Základní formy dělnického bydlení v českých zemích (se zvláštním zřetelem k území východní Moravy)*. Zborník Slovenského národného múzea, roč. 1985, s. 153–163.

Informátoři:

- Olga Šebanová, Štítná nad Vláří-Popov čp. 36.
- Robert Studénka, Slavičín čp. 181.
- Věra Vaňková, Nedašova Lhota čp. 60.
- Jan Šenkeřík, Návojná čp. 16.
- Anna Tomečková, Lipová čp. 65.
- Jaroslav Šála, Lipová čp. 18.

Mgr. Olga Floriánová (n. 1965) je odbornou pracovnící Slovákého muzea v Uherském Hradišti, kde se zabývá především grantovými úkoly v rámci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje. Ve svém odborném zájmu se věnuje původnímu vesnickému stavitelství a lidové řemeslné výrobě.

The Present State of the Original Rural Architecture in the Area of the Vlárský průsmyk Pass and its Surroundings

A b s t r a c t

The contribution is based on the field research of original village architecture, realized in the year 2008 as a part of the Ministry of Culture subsidy program *Identification and Documentation of Traditional Folk Architecture in the Zlín County. II. Zlínsko*. The author focuses on the current state of folk architecture in the area of the Vlárský průsmyk pass and its surroundings. The field research took place in 18 locations in the area. Those included villages around Slavičín, Štítná nad Vláří, Brumov – Bylnice and Nedašov. The original architecture in the area in question shows transitional features between the styles of Luhačovice - Zálesí region and South Wallachia. The exact border between those regions cannot be determined. The difference between both styles concerns itself mainly with the fact whether the buildings are built from bricks, and its gable shape. In the Závří region near Valašské Klobouky, consisting of the villages Návojná, Nedašov and Nedašova Lhota, there have been preserved also gabled houses of wood. The region around Slavičín is characteristic with semi-palatine and palatine gabled farms. Their spread was apparently related to the cattle-gelding profession which was a common source of additional income in the region. The farmyards are complemented with separate-standing palatine pantries. Also striking are barns made of wood, stone, or less frequently bricks. The local landscape has a graceful mountaneous appearance, with the settlements concentrating along streams, rivers and roads. In addition, there are clearings and individual farmsteads (or hamlets) on the slopes of the White Carpathian mountains. Another important feature of the local landscape are extensive green areas of pastures, broken down by wooden fences.

In the region, there has been preserved a comparatively large number of original folk buildings. In some villages, they are numerous, while in others they are scarce or even rare. The richest villages in this respect are Lipová, Šanov, Návojná, Nedašov, Nedašova Lhota and Sidonie. It is a characteristic feature of the folk architecture in this area that in spite of the unfortunate state of its maintenance, often whole farmstead complexes have been preserved, with living quarters, stables, barns, pantries and in rare cases even with kilns or beehouses in the gardens. In the interiors, furnishing and furniture has been preserved in some cases, including heating systems (tile stoves, black kitchens) and miscellaneous farm equipment (threshers, fanners, driving wheels etc.). However, their future is uncertain.

Der derzeitige Zustand der dörflichen Baukunst im Wlarapass-Gebiet und dessen Umgebung

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Beitrag geht von einer Geländeuntersuchung der ursprünglichen dörflichen Baukunst aus, die 2008 im Rahmen der Beihilfe des Ministeriums für Kultur durchgeführt wurde: *Identifizierung und Dokumentierung der Traditionellen Volksbaukunst im Gebiet von Zlín II. Das Gebiet von Zlín*. Die Autorin konzentriert

sich auf den derzeitigen Zustand der dörflichen Baukunst im Wlarapass-Gebiet und dessen Umgebung. Sie geht von der Geländeuntersuchung in 18 Lokalitäten in diesem Gebiet aus. Es handelt sich um die Gemeinden bei Slavičín, Štítná nad Vlčí, Brumov-Bylnice und Nedašov. Die ursprüngliche Baukunst in dem untersuchten Gebiet weist einige für die Volksarchitektur typische Züge auf, die einen Übergang zwischen den Gebieten Luhačovická Zálesí und jižní Valašsko (Südwalachei) darstellen. Eine genaue Grenze ist nicht zu ziehen. Diese Volksarchitektur ist durch gemauerte und giebelständige Häuser gekennzeichnet. Im Gebiet Závřší bei Valašské Klobouky, gebildet von den Gemeinden Návojná, Nedašov und Nedašova Lhota, sind auch giebelständige Holzhäuser erhalten geblieben. Für das Gebiet von Slavičín sind geschossige oder halbgeschossige Giebelhäuser als Eizelhöfe typisch. Der Aufbau von diesem Haustyp kann mit dem Gewerbe Vieh- Kastrierer verbunden gewesen sein. Dieses zur Gewinnung des Nebenverdienstes betriebene Gewerbe war damals sehr verbreitet. Die Gehöfte wurden mit Einzelhäusern ergänzt: Es handelte sich um geschossige Kammerhäuser und charakteristische gezimmerte, steinerne oder (seltener) gemauerte Scheunen.

Die Umgebung hat einen reizvollen Gebirgscharakter. Die Besiedlung konzentriert sich entlang von Gewässern oder Straßen, wobei an den Hängen der Weißen Karpaten zerstreute vereinzelte Landhäuser hinzukommen. Der hiesigen Kulturlandschaft verleihen ausgedehnte, durch Holzgehege gegliederte grüne Wiesen und Weiden ihr Gepräge.

In diesem Gebiet sind ziemlich viele Baudenkmäler erhalten geblieben, die die ursprüngliche dörfliche Baukunst belegen. Meistens sind sie jedoch unbewohnt und baufällig. Die größte Zahl solcher Baudenkmäler ist in Lipová, Šanov, Návojná, Nedašov, Nedašova Lhota und Sidonie zu finden. Für die Volksbaukunst in dieser Region ist jedoch kennzeichnend, dass trotz des unerfreulichen bautechnischen Zustands ganze Komplexe von Gehöften samt Wohnhäusern, Ställen, Scheunen, Kammern, weniger häufig auch Trockenanlagen und Bienenhäusern erhalten geblieben sind. Manche Objekte behielten auch ihre Möbelausstattung, Heizkörper (Kachelofen, schwarze Küchen) oder wirtschaftliche Einrichtung (Mähdrescher, Windfegen, Göpel). Die Zukunft dieser Denkmäler ist ziemlich unsicher.

Současná úprava hlavy děvčete k bířmování. Uherské Hradiště 2006. Foto L. Směřička.

PENTLENÍ NEVĚST A DRUŽIČEK NA JIHOVÝCHODNÍ MORAVĚ

Poznámky k vývoji obřadní úpravy hlavy

Ludmila Tarcalová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Pentlení jest zvláštní svatební úprava hlavy nevěsty a družiček a jest tak nápadná a po většině tak malebná i odchýlná od nynějšího obvyklého věncení družiček i nevěst selských a městských, že věru stojí za to, aby přátelé národopisu a kulturní historie, ano i malíři naši na ni byli upozorněni co nejdůležitěji...! (Josef Klvaňa)¹

Lidový oděv s řadou krojových součástek si přirozeným vývojem vytvořil podobu, kterou má v současnosti. V každém období byl znakem nositele, jeho věku, kroj prozrazoval sociální stránku, příležitost, ke které se oblékal, ale i pohlaví a stav. Nejen samotné oblečení, ale především speciálně upravená hlava a patřičně ozdobená pokrývka hlavy, byla určujícím geografickým či stavovským znakem.

Ze široké problematiky úpravy hlavy a jejího pokrytí jsme se zaměřili jen na obřadní úpravu hlavy nevěst a družiček na jihovýchodní Moravě. Názvů pro obřadní úpravu hlavy bylo hodně, např. *vínky, pentlení, pártá, čepení, drůžení, huadění, věncení* či *věnečky*. Nevěsty a družičky pak bývaly *zapentlené, začepené, zahuaďené, zadružené* apod. O vývoji pentlení, ale v širší oblasti než je námi vymezená, pojednal Josef Klvaňa již v roce 1895. Výchozím materiálem pro vytvoření vývojové řady pentlení nevěst od začátku 19. století do současnosti se nám stala Klvaňova studie spolu s pracemi Čenka Zibrta, Zikmudna Wintra, Antonína Václavíka a také Dokumentace krojů Slovácka vydávaná Ústředím lidové umělecké výroby v 50. letech 20. století. V předkládané studii se budeme snažit postihnout změny v pentlení způsobené především přibíráním nových zdobných prvků na základní stuhu, postupem času upouštění od některých jednotlivých součástek a přijetí dalších radikálních změn ve výzdobě hlav nevěst a družiček.

Vývoj nejstaršího typu pentlení

Každé svobodné děvče chodilo prostovlasé. Obvykle si česalo vlasy z čela nahoru na hladko a uprostřed *pěšinku, půtec*. V týle si děvčata splétala jeden cop *lelík, vrkoč*, který měla volně položený na zádech. Do copu si vplétala stužku, užší *pentličku* a tu si na konci svázala. Ve svátečnější dny si na konec copu uvazovala širší květovanou stuhu – *mašli*. Písemné a ikonografické práce uvádí, že si svobodná děvčata již ve středověku splétala copy a celé ovazovala stuhami. Další stuhu uvazovala přes čelo; chudší jednoduchou, obyčejnou, bohatší pak širší a různě zdobenou. Zikmund Winter² se zmiňuje o úpravě hlavy selských děvčat ze 16. století, která *proplétala sobě vlasy vrkoči hedvábnými a jinými barevnými, stejně jako městské panny. Také přivazovala sobě venkovská děva pentlíky a hedvábné tkanice na hlavu. Když později tuto pěknou módu měšťky zavrhly, zůstal vrkoč a pentlík součástí selských krojů*. Stuha vázaná přes čelo – *čelová pentle, stužka, pentle, předkánka* nebo také *pentlík* byla v jednotlivých obdobích různě široká s dlouhými konci na zádech; obvykle ji nosila děvčata ke slavnostnějším příležitostem. Tato pentle se stala základem svatebního úboru hlavy, jež se v lidovém prostředí v mnoha regionech Slovácka dochovala dodnes. Časem bohatší a zdobenější pruh kladený za čelovou stuhu zv. *pentle* či *tkanice* se mnohdy změnil v jednu nejdůležitější část, která halila vlasy na čele s názvy *kánka* (od tkanice), *gánka, pentlík* (od pentle), *halenka* (od halení), *pártá* (od porty) a dala základ dalšímu složitějšímu věncení. Z obou navázaných pruhů na čele a nad čelem visely stuhy až do poloviny zad. V oblasti jihovýchodní Moravy bylo méně obvyklé používat názvu *víněk*, jež byl synonymem již zmíněného pruhu – stuhu označující svobodné děvče.

Na přelomu 18. a 19. století se místo širokého pruhu stuhy začal používat pruh plátna, který u některých pentlení zůstal podkladovým pruhem. Na něj se pak uvazovala zdobná stuha – *kánka*. Postupem času se tento pruh plátna *šatka* uvazovaná v týlu a přečnávající z *čelového pruhu* – *kánky*, začala zdobit vyšitím. U většiny pentlení zůstaly stuhy nad čelem součástí pentlení, avšak šatka se stala samostatnou krojovou součástí k pokrytí hlavy svobodných děvчат. Až vdané ženy si zahalovaly hlavu plachtou, rouškou, šatkou či šátkem apod.

Za *kánku* na temeno hlavy se uvazoval *věneček* – jedna nebo tři kokardičky z pestrých stužek, z nichž obvykle prostřední byla zdobená spletenými větvičkami rozmarýnu. V létě byl věneček uvitý z živých, v zimě z umělých květin, doplněných živou zelení. Přibíráním této části – *věnečku*, *korunky* a upevněním na temeno hlavy, se pentlení zvětšilo. Copy visící na zádech zřejmě vzhledově nekorespondovaly se stuhou na čele a věnečkem, korunkou, proto omotány stuhou se začaly stáčet do drdůlku okolo hlavy nebo v týle do *vrkoče*. Počet naskládaných stuh jdoucích od korunky až do poloviny zad se časem zvětšil a vytvořil další samostatnou část *fábor*, *ocas*, *vis*, *visák*, *kyta*, *vrkoč z pentlí* apod. Čtyři zmíněné části pentlení složeného z plátěného pruhu *předkánky*, *kánky*, na temeni malého *věnečku*, spíše v podobě korunky a z týlu *visící pentle* na zádech, patří k nejstaršímu typu věnčení či pentlení na jihovýchodní Moravě.

1. Nejstarší typ pentlení ze stuh nad čelem, korunky a zadních pentlí je nošené dodnes. Dolní Němčí 2008. Foto L. Chvalkovský.

2. Pentlení – nad čelem se zdobnou stuhou *partou* a korunkou, vzadu s visícími pentlemi, se nosí i v současnosti. Starý Hrozenkov 2008. Foto L. Chvalkovský.

Nejstarší dochovanou podobu pentlení, jež je sestaveno především ze samých pentlí, které berou nevěsty a družičky dodnes na sebe k svatbě i dalším církevním obřadům, můžeme doložit z **Dolního Němčí**. Zde má nevěsta pokrytou hlavu navázanými stuhami – *stužkou* nad čelem, která vede za uši a stuhou – *kánkou*, obě jsou bohatě zdobené našitými ozdobami. Na temeni hlavy je připevněn *věneček* (korunka) z kvítků, sklíčků, patáčků a zrcadélek a vzadu

3. Starý typ pentlení z Březové, sestávající z kusu látky nad čelem, pártý, zadních stuh a korunky, zanikl. Březová 1893. Foto J. Klvaňa.

4. Pentlení ve Strání má kromě základní šatky a vzadu pentlí nový prvek k překrytí týlu – dýnko. V posledních letech nevěsty nosí kulatý věneček s copem. Strání 2008. Foto L. Chvalkovský.

je přivázaný *ocas* ze tří stuh. Dodnes, i když má přezdobenou podobu a připomíná dětský čepeček *karkulku*, je prototypem nejstaršího pentlení na jihovýchodní Moravě.

Pentlení v kombinaci s pruhem plátna či šatkou, což patří k nejstaršímu typu úpravy hlavy přetrvalo v oblasti moravsko-slovenského pomezí. Pentlení nevěsty na **moravských Kopanicích**, nazývané *parta*, se vkládalo na hlavu po částech. *Nejprve se vlasy v týle upravily do vrkoče, který se obtočil kolem hlavy. Přes vrkoč se do týla upevnily pentle splývající na záda, v horní části ještě přeložené napříč několika řadami pentlí. Přes čelo se ovíjela vyšíváná, na úzko složená šatka, která se uvazovala v týle a nad kterou se přivazovala parta – stuha pošitá perličkami a zrcadélky. Na temeno hlavy se přivázal k partě korunkovitý věnec doplněný zelenými rozmarýnovými větvičkami.*³

V **Březové**, kde se pentlení začalo nosit už od druhé ohlášky, ale se nedochovalo, vypadalo takto: *K pentlení brali kus plátna, jeden loket dlouhý a ¼ lokte široký, na obou koncích vyšitý a krajkami zakončený na způsob šatky. Ten se položil přes hlavu, aby vyšité konce splývaly dozadu a tu se pevně uvázal. Na to omotala se celá hlava širokou červenou pentlí, jejíž konce nechaly se viset vzadu. Někdy i květinové pentle užší se ovazovaly před červené ovinutí. V týle se otočil vrkoč, tu skutečné vlasy, omotané hedvábím tak, aby je bylo vidět v týle. Kolem vrkoče na temeno se položila pártá, asi šest cm široká stuha se zrcadélky a knoflíčky. Ta se na zadu hlavy pevně utáhla. Na uvázání se připojila zmet pentlí s ozdobenými špendlíky, brožím podobnými. Asi pod uši, které se celé pentlení zastřou připevní se červené podvazky z nepředěného hedvábí. Ostatek vlasů kolem vrkoče se zakrýval často kvítím a listím bez růžiček. Nevěsta však dostává rozmarýnové větvičky. Na samé těmě hlavy a navrch pártý připevní se malý věnec, spíš korunka z krámských květů a trásní.*⁴

Další stupeň vývoje pentlení – přibírání dýnka a věnce

Naše předpoklady ve vývoji zdobení hlavy nevěst a družiček nám dotvrzuje pentlení ze **Strání**. U straňanského pentlení se kombinuje používání čelových pentlí na první a druhou ohlášku a od třetí ohlášky a ve svatební den se od nich upouští; vystřídá je šatka. Tyto tradiční praktiky nás utvrzují o podobě původního nejjednoduššího obřadního zdobení hlavy nevěst. Na straňanském pentlení je také vidět posun ve vývoji pentlení. Zde je zřejmý přechod od krytí vlasů v týle volnými stuhami k pevnému *dýnku* řadami přeložených pentlí. Vzadu se na vrkoč přivazovala *kyta* tvořená z pentlí, visících vzadu stejnoměrně na záda. Ta se přeložila tvrdým papírem a napříč pokladla dalšími pentlemi, s přiléhavým názvem *zahlázka* (dýnko, obálenka), jež překrývala mnohdy neforemný vrkoč. Na temeno se místo kánky položil *ručník* (šatka) z bílého plátna, na dvakrát složený, v týle pod kytou svázaný na uzel. Za nový kus pentlení pokládáme tu část, která překrývá vrkoč, což u původních pentlení zastávaly visící stuhy nebo jen spousta kvítí, listů a u nevěsty vpletený rozmarýn. Tato část pentlení měla hodně názvů, *zahlázka*, *dýnko*, *dénko*, *obálenka*, *obálenica*, *klobúk*, *bednění*, *vrkoč s bálešem*, *pupena*, *týlo s pantlama*, jež si ženy vytvářely z různě naskládaných stuh do různých podob.

Za změnu ve vývoji můžeme tedy pokládat přijetí praktické součástky jež překrývá vrkoč. V pentlení se upouští od uvázání šatky (ta se jako samostatná krojová součástka svátečního a obřadního kroje dodnes uvazuje v oblastech Uherskobrodsko, moravských Kopanic a Hornáčka) a nastává další postupné obohacování přibíráním dalších zdobných částí.

5. Hornácké pentlení jen s korunkou, časem přibyl i věnec. V současnosti se nosí a má pět základních částí – *kánku*, korunku, *dýnko*, věneček a pentle v týlu. Velká nad Veličkou 1895. Foto J. Klvaňa.

Asi od poloviny 19 století se novou součástíku pentlení stal *věnc*, který přibyl ke čtyřem základním částem – k pentli na čele, věnečku – korunce, dýnku k překrytí vrkoče a stuhám v týle. *Věnc* z umělých květů, různě nazývaný, v jednotlivých obdobích rozdílně velký či objemný, tvaroval pentlení do šířky i výšky. Typem takového, stále nejprostšího pentlení, obohaceného o věnc je *huadění* z Hornácka.

Hornácké pentlení má pět základních součástí, které se připevňují k hlavě postupně. Jako první se dává na hlavu korunka – stojatý *věnc* s *trasadlem* (rybí ocas) s vějířkem sklených vláken zhotovený z umělých květů. Dvě zdobné červené kuličky z vlny zv. *gučky* se připevňují k uším. Tradiční červená *predkánka* se položí přes čelo tak, aby vlasy rozdělené poutcem a hladce sčesané byly vidět. Na ni se položí *kánka*, která již není jen stuhou, ale pevným vyztuženým pruhem zcela zaplněným výšivkou z lesklých skleněných korálků, vzorem do růžic, jejichž středy tvoří zrcadélka. *Dýnko* čtvercového tvaru se položí vzadu a dobře se přišije přímo k obaleným lelíkům. Je ozdobené naskládanými mašličkami do podoby růžiček. K němu jsou připevněny i stuhy kryjící týl, zde zvané *týlko* s *pantlama*, splývající na zádech. Jako poslední se nasadí *kulatý věneček*, který se položí za kánku. Po více než sto letech nezměnilo svoji podobu a dodnes se nosí při obřadních a slavnostních příležitostech. Ve Velké nad Veličkou je dodnes pentlení na spáncích doplněno ozdobnými *gučkami* vlny; v jiných oblastech jsou na uších zv. *mašličky k uším*, *náušnice*, *záušnice*, *podvazky*, *stužky do uší* z mašliček apod.

6. Zaniklé mařatické pentlení sestávalo z pěti základních prvků – čelenky – *kánky* (*predkánky*), věnce, dýnka – *vrkoča* s *bálešem* a v týlu z *fáboru* z pentlí. Mařatice 1890. Foto J. Klvaňa.

Zdobnost – základ dalšího vývojového období

Pentlení z Horňácka můžeme pokládat za předěl ve vývojové linii úpravy hlavy nevěsty. Patří k nejjednoduššímu pentlení, přitom již nechybí žádná z pěti součástí, což činí základ pentlení nošeného v širší oblasti jihovýchodní Moravy. Tam však vykazuje větší objemnost a dekorativnost, která je způsobena hlavně tím, že koncem 18. a začátkem 19. století se v lidovém oděvu začaly uplatňovat nejen domácí materiály zhotovené podomácky nebo řemeslníky, ale i z domácích, rakouských a slovenských manufaktur. Především pestrý kartoun, jemné sukno, bílou a červenou bavlnu a další potřebné krojové doplňky dováželi obchodníci a formani na trhy a jarmaky. Tu si mohli kupující vybrat podle svých majetkových možností. Stuhly často děvčata a ženy odkupovaly od překupníků *handrláků*, kteří za staré šatstvo dávali stuhly harasky, pentle a další drobnosti. *Voničkárky* nabízely svůj rozmanitý sortiment široce rozprostřený na zemi, aby si zájemci mohli dobře vybrat. Jednalo se jak o samotný materiál na voničky, věnce a nebo již hotové výrobky, jež dávaly nastávajícím družičkám, mládencům, nevěstám a ženichům možnost si vybrat a nakoupit vše potřebné.

Pokud lze mluvit o změně, pak u pentlení nastala ve značném zvětšení velkého věnce pokládaného na hlavu (od ucha k uchu), zhotoveného z velkého počtu umělých květů a stuh, čímž se objem pentlení zvětšil. Nutná byla i výměna starých částí za nové v důsledku opotřebovanosti a sešlosti. Takto upravenou hlavu nevěsty s věncem známe z Kunovic, jehož podoba od poloviny 19. století ve svém vývoji ustrnula a nosí se dodnes. Kunovická úprava hlavy je celkovým vzhledem nejbližší pentlení z Horňácka. I zde se posazuje za uši a věnec, jak se zde pentlení nazývá, není až tak velký, ale je typologicky starší, než které se nosilo ve stejném období na Uherskohradištsku. Používá se k obřadním záležitostem dodnes, uherskohradištské známe jen z muzejních sbírek.

Kunovické pentlení je velmi starobylo posazené do čela, s čelovými stuhami vedenými za uši. Skládá se z lepenkového kulatého dýnka – *klobúka*, který se vplétal čtyřmi šňůrkami

7. Kunovické pentlení doznalo nejméně změn. Má čelenku - *kánku*, velký věnec - *šilión* s kounkou, dýnko - *klobúk* a v týlu *ocas* z pentlí. Kunovice 2008. Foto L. Chvalkovský.

8. Pentlení na Veselsku má tyto základní části: čelenka - *kaňka*, dýnko - *vrkoč*, věnec a *visák* ze stuh v týlu. Časem přibýly ozdoby k uším. Dnes se pentlení v této podobě již nenosí. Hroznová Lhota 1894. Foto J. Klvaňa.

pevně do vlasů na temeni hlavy. Na okraji se ovinovalo modrou pentlí tak, aby sahala až do poloviny čela. Těsně nad okraj pentle se vložila *kánka* – čelenka z pruhu červeného sukna, zdobeného perličkami a zrcadélky. Vroubila čelo a působila jako nejzářivější součást pentlení. Věncem z umělých květin a lesklých perliček a plíšků *šilionem* se obtáčela hlava nad kánkou. Zde vyniká větší korunka, kterou můžeme vidět i u starších jednodušších čepení v Březové či Starém Hrozenkově. Ta se časem stala součástí velkého věnce. Spozuje se na dýnko a má podobu válečku, jež je vysoký asi pět centimetrů, a je zdobený skupinkami po čtyřech penízích ze zlatožlutého plíšku a perličkami z foukaného skla. Vzadu pod temenem hlavy se přivazuje *růžička* – kytice umělých květin, která zakrývá šňůrky, jimiž jsou k vlasům přivázány stuhy – *ocas*.

K velmi starobyle působícímu patří i pentlení z **Uherskohradištska**. Má jedinou výjimku, že se běžně nenosí, neboť se nedochovalo. Pentlení podle muzejního vzoru asi z roku 1895 si zhotovila Jitka Feldváblová ze Starého Města v roce 1998 a ke své svatbě v roce 2002 Gabriela Vavřínková-Černíková z Huštěnovic. Bohatě zdobené pentlení z Uherskohradištska – Kostelan, Mařatic, Jarošova či Sadů, se nosilo jen do přelomu 19. a 20. století. Jedním z důvodem jeho zániku byla pracnost při ustrojení a nepohodlnost v nošení. Pentlení bylo přišito k vlasům, takže nevěsty a družičky je po dobu svatby nemohly sundat z hlavy, spávaly často i po tři noci jen s hlavou položenou na stole. Další příčinou byla blízkost velkého města, kde byly nevěsty ovlivněny městským způsobem života i módou a tedy přijaly praktičtější způsob zdobení hlavy. Přesto, že se hradištské pentlení zachovalo jen v muzejních depositářích a fotografické dokumentaci, můžeme je přiřadit k starému typu věčnění, neboť vykazuje všechny prvky původního pentlení. Zádni část pokrývá kotoučovitý *vrkoč s bálešem* (dýnko) ušitý z pentlí a uprostřed s malým věnečkem, z kulatého *věnce* se třemi čertíky, jež tvoří *korunku*, která je z chumáčků *přádeného* skla; věnec je dále zdobený zlatými drátky, plíšky a velkými umělými květy. Nad čelem je pentle, obvykle modrá, pak *gánka*, bohatě zdobený pruh skleněnými perličkami a zrcadélky. Ze zad visí bohatý *fábor* z mnoha širokých stuh. Pentlení bylo posazené za uši, které se překrývaly *mašličkami k uším*.

Typově a typologicky uherskohradištskému pentlení odpovídají stará pentlení z **Veselska a Uherskoostrožska**, která se během let „zdokonalila“ ve výzdobě a objemnosti. Přibírají další drobné doplňky, hlavně výzdobu k překrytí uší – jinde nazývané také *podvazky*, *růžičky k ušám* apod. Stejně jako u předcházejícího typu, i zde na Veselsku se spletly vlasy do tří copů, do kterých se vpletl kus látky. Copy se dotočily a vytvořil se tak *vrkoč*. Pak se *vrkoč* (dýnko) dozdobil naskládanými pentlemi, po obou stranách po třech a na ně další. Celý střed byl poset drobnými stužkami v podobě kokardiček, drobných voniček z umělých květin a rosteného zeleného rozmarýnu. Týl kryly dvě širší stuhy zv. *visák* s velkou mašlí z bílého hedvábí. Hlava se dozdobila zeleným asparágem, prostředek dýnka umělými pomněnkami a do středu se dal věneček. Na čelo se upevnila čelenka *kaňka*, bohatě posítá zrnečky, zrcadélky a perličkami, podobnými ovsu či ječmeni. Naposledy

9. Staré ostrožské pentlení má klasickou sestavu z pěti částí – *pantla*, *kánka*, dýnko – *vrkoč*, věnec *šilion* s vějířkem třepení, *visák* ze stuh v týlu a *růžičky k ušám*. Ostrožská Nová Ves 1892. Foto Josef Klvána.

se dával věnec z bílých umělých květin a jiných ozdob a dvě umělé myrty až k uchu. Nakonec se uvázala na čelo stuha se dvěma konci ven na každou stranu a sešpendlila se s *kaňkou*.

Velkou přezdobenost získalo pentlení z **Uherskoostrožska**. Pentlení mělo původně kulatý tvar, avšak připevněním voničky či umělé kytičky s *třasadělkem* – třepením ze skla na vrch hlavy k vrkoči nad pentlení se v Blatničce, a dalších obcích Uherskoostrožska stalo identické. Během doby na sebe toto pentlení nabralo spoustu drobných dekorativních součástek, jež vytvořily celek, vynikající svojí zdobnou přebujelostí. Na tomto pentlení se nejvíce odráží snaha po okázalosti, především v současnosti, kdy se stále nosí. Vyšší korunka tvoří pentlení hodně vysoké a užší, je spíš zašpičatělého tvaru. Je také sestavené z původních pěti částí, nasazované hodně do čela. Bohatý je hlavně věnec, který končí již zmíněnou *korunkou* z *vějířem* třepení (štetičky) z bílých vlasů zv. *věnec kupovaný*, nad čelem má posazenou *pantlu*, *kánku* a *věnec – šilion*. Týl zdobí *dýnko* ze stuh a *visák* z mnoha širokých hedvábných pentlí, po stranách jsou uši překryté velkými *růžičkami k usám* ze sešitých stužek. Od předešlých se v současnosti odlišuje tím, že se časem sešily všechny součástky pentlení v jeden celek a vytvořila se jedna bohatě zdobená oděvní součástka v podobě čepce. Úprava hlavy se tím velmi zrychlila.

Pevná obálenska – součást pentlení

Všechna další pentlení jsou daleko bohatší. Z důvodu náročného zdobení, především velkých a těžších věnců a dalších zdobných součástek, dostávala větší význam ta část pentlení, která kryla spletené vlasy do drdolu, vrkoče – *obálenska*, která je známá pod mnoha místními názvy. Tento pevný základ, často zhotovený jako podložka z loubku, slámy, drátu či vypaných látkových válečkovitých *obálenic*, býval často i součástí uzavírané šatky nebo

10. Pentlení na Uherskoostrožsku získalo časem na bohaté zdobnosti. Dnes je sešité v jednu součást, která se klade na hlavu jako čepce. Ostrožská Lhota 2008. Foto P. Švehla.

11. Bohaté vlčnovské pentlení s tradiční sestavou stuha na čele – *halenka*, zdobná stuha – *gánka*, dvě *náušnice*, *fábor* ze stuh v týle a *obálenica* (dýnka) s podložkou z loubku, která je podpůrnou součástí objemného pentlení. Vlčnov 2008. Foto L. Chvalkovský.

šátku vdaných žen. Tato změna se týká především pentlení z **Vlčnova**, kde je sestava stejná, podobně jako u starých uherskobrodských typů pentlení, které se však v této podobě nedochovaly (Újezdec, Nivnice, Horní Němčí, Těšov, Havříce, Prakšice a Pašovice). Zde upoutá nadměrný kulatý věnec. Nejstarší stuha halící vlasy *halenka*, jež vždy schovávala vlasy v čele a nebo byla málo nad čelem, se časem posunula až do poloviny hlavy. Týlová část (dýnko) byla překryta *obálenkou*, již pevnou součástkou, na kterou jsou naskládány stuhy do vějíře. Je možné, že v obcích, kde se začala pro upevnění pentlení k hlavě používat podložka – pevná obálenka, se pentlení posunulo více do zadu. Prakticky provozní důvody tedy změnily původní vzhled. Na *halenku* je přivazovaná perličkami bohatě vyšívaná *ganka* se dvěma *náušnicemi*, tvořenými stuhami s květem uprostřed, a velký *kulatý věnec*. Týl hlavy je zdobený květy a *fáborem* visících naskládaných stuh. Znakem poctivosti vlčnovských nevěst je dodnes rozmarýnový věneček připevněný nad čelo na pentli – halenku. Do současnosti nebylo vlčnovské pentlení nevěsty nahrazené žádným typem věnění.

Stejného typu je i pentlení **luhačovického Zálesí**, ne však bohatostí, ale původní sestavou, kterou popsal přední znalec tohoto regionu Antonín Václavík. Oproti vlčnovskému se

12. Na luhačovickém Zálesí již starý typ pentlení zanikl. V základní sestavě mělo *kánku*, *kokardu* – korunku, rozmarýnový věnec a *visák* v týlu ze stuh, *dýnko* – *obálenku* vycpanou slámou. Pozlovice 1920. Foto A. Václavík.

dnes se již nenosí. Na upravené vlasy, které se často nadplétaly se dala dozadu obšitá vysoká *obálenka*, vycpaná slámou, kterou nosívaly vdané ženy pod čepci. Po obvodu takto upravené obálenky byly našity hustě vedle sebe vysoké smyčky, *frče*, které byly z tuhé červené stužky. Toto celé bednění se přišilo na vlasy. Na prostor mezi *náčelenkou* a stuhou, která přitahovala obálenku se připevnila parta zvaná *kánka*, která bývala utkána ze zlatých a stříbrných nití a později byla nahrazena páskem potaženým tvrdým kovovým lupenem zvaným *chřesták*. Na zádech byl tzv. *visák* – několik pestrých stuh. Středem týlu je posazena vyšší *kokarda* ze stužek a na stuze při obálence je našit rozmarýnový věnec. Později byla na obálenku nasazována místo kokardy *korunka*.

Nelze v této části pojednání o pentlení nevzpomenout i pentlení z Dolního Němčí, které svou stavbou patří k nejstaršímu a nejjednoduššímu typu. Přesto během času získalo plátěnou obálencu – plátěný čepec s pevnou trojúhelníkovou výztuží, která se přivazuje na hlavu jako první. Na ni pak již popsané další části pentlení. Přítomnost této součástky můžeme vysvětlit jen praktickou potřebou.

Ochuzené tradiční pentlení

V severozápadní části Slovácka, od **jižního a severního Kyjovska, přes krojový vracovský ostrůvek, Strážnici až k Buchlovicím**, byly nevěsty od konce 19. století *zapentleny* či *zadrůženy* do daleko jednoduššího pentlení. Vznikla nová sestava, než známe z východnější části jižní Moravy. Mnohdy se úprava hlavy nevěsty v jednotlivých obcích lišila v drobnostech,

13. Starší typ jihokyjovského pentlení se stužkou držící korunku – kokardu a bohatým dýnkem ze stuh a visícími stuhami do poloviny zad. Vacenovice 1890. Foto J. Klvaňa.

14. Jihokyjovské pentlení, které se nosí dodnes nemá věnec a čelovou pentlí. Ta se posunula na temeno hlavy v podobě tenké stužky. Ze staré sestavy zůstala *korunka*, v týlu dýnko – *pupena* z pentlí a port a pentle sahající do půl zad. Milotice 1963. Foto archiv Slováckého muzea.

avšak hlavní změnu přijaly všechny výše zmiňované krojové okrsky. Ve výše jmenovaných oblastech zaznamenáváme absenci *velkého věnce* a především *čelové pentle* i *kánky*, která se posunula zcela na temeno hlavy. Pentlení **jihokyjovské** mělo věneček nad čelem (původní kánka) ze svinuté pentle do závitku a z *pentlíku*, zde se tím rozumí stuhy, které se kladly kolem věnce. Nad věnec se připevnil tzv. *kopeček* (korunka) – vysoké kolečko sestavené z pentlí a kvítí. Do týlu se dávalo dýnko zv. *pupena* z pentlí a port. Tyto pentle pak splývaly dolů asi do půl zad. Této skutečnosti odpovídá i popis pentlení z Rohatce, jež je samostatným krojovým typem. U mladšího typu jihokyjovského pentlení má pentle ještě podobu širší stužky a pak jen tenkou stužku za týlem hlavy, kdy již nemá funkci krytí vlasů, ale jen ozdoby. Podobně popisuje i věnčení Klvaňa z Dubňan. *Na jižním Kyjovsku v Dubňanech je pentlení jednodušší. Přes čelo pentle, kolem níž nevěsta má rozmarýn, nad čelem vrkoče z pentlíček a vzadu růžicovitě dýnko z pentlí a zrcadel, tzn. kotůlek a pod ní změt pentlí na záda sahajících.*⁵

Kroj ve **Vracově** se svými součástkami vymyká od okolních a tvoří tak samostatný krojový ostrůvek. Osobitý a lehce znatelný je i v pentlení. Svým složením se sice podobá výše popsanému jihokyjovskému, ale přece je celkový vzhled je jiný. Způsobuje ho upuštění od

15. Pentlení v Rohatci má širokou *kánku* s *kokardou*, dýnko tvoří kotouč z naskládaných pentlí. Rohatec 1937. Fotoarchiv Slovákého muzea.

16. Pentlení z Vracova je ze tří dílů – *kánka*, *pentlík* a *kvítková korunka* se *stuhami* na *zádech*. Vracov 1935. Fotoarchiv Slovákého muzea.

velkých zdobných součástek, především okázalého věnce. Nynější pentlení se skládá ze tří dílů, které se samostatně připevňují na hlavu nevěsty a družek. Je to *kánka*, *pentlík* a *kvítková korunka se stuhami na zádech*. Kánka je pruh vyztuženého plátna, s našitými řadami perliček z foukaného skla ve stříbrné barvě, takže vyplňují celý obdélník *kánky*. *Pentlík* (dýnko) se skládá z kolečka z lepenky, které je obtočené a obšité červenými harasovými nebo hedvábnými stuhami. Na toto kolečko jsou pak po celém jeho obvodu našity mašličky z červené vzorované stuhy. V přední polovině je umístěno pět dvojitých mašliček, jejichž smyčky a volné konce jsou krátké, v zadní polovině kolečka mají tyto mašličky již jen tři volné konce, které splývají do poloviny zad. Toto kolečko se posazuje na temeno hlavy a zpevňuje přišitím do vlasů. Do středu tohoto kolečka je drátem připevněna tzv. *korunka*. Je to v podstatě úzká trubička z lepenky asi 6 cm vysoká a na ní jsou připevněna umělá kvítka, zelené lístečky barevné skleněné kuličky z foukaného skla. Na vrcholu pak je ozdoba ze stříbrných kroucených skleněných drátků. Korunka tvoří vrchol pentlení nevěsty, ovšem tato ozdoba je dosti malá, k velikosti hlavy proporcčně nevyvážená, takže dojem není zcela

harmonický; působí tu spíše jakási odlišnost a svéráznost. Nutno ještě uvést, že nevěsta mívá na červeném kolečku snítku rozmarýnu.

U mladšího pentlení na **severním Kyjovsku**, stejně jako na Strážnicku se upustilo od ozdob ze stuh, především od temenní stuhy s kokardou, ale pentlení se přizdobovalo umělými květy. Před samotným *zadrůžením* se vlasy rozčesaly na *půtec* s pěšinkou uprostřed a pevně

17. Týlová část pentlení nevěsty, kde chybí celá nejstarší přední část – *předkánka*, *věvec*, *korunka*. Boršov 1899. Foto J. Klvaňa.

18. Týlová část hlavy nevěsty. Dýnko ozdobené umělými květy a visícími pentlemi. Sudoměřice 1897. Foto J. Klvaňa.

se zapletly. Na týle hlavy se svázáním vlasů tak udělal jakýsi kotouč, na něj se připevnily dvě růžice. Vrchní menší, tj. *kopeček* (korunka) a dolní větší *pupena* (dýnko) byly zhotoveny z mnoha metrů červených, bílých a malovaných pentlí. Kolem hlavy do týlu se dal věnec z umělých květin obyčejně z konvalinek, pomněnek a růží, které se střídaly s barevnými skleněnými kuličkami, kterým se říkalo *baňky*. Z věnce se rozbíhaly paprskovitě kolem hlavy stříbrné kytičky, kterým se říkalo *třásně*. Korunka *kopeček* se upevňoval uprostřed hlavy na pentli uvázané dozadu. Je to kytka z kvítků a třásní. Zpod *pupeny* – dýnka splývají kratší neširoké pentle na záda *na visato*. Nevěsta mívá kolem dýnka rozmarýnové větvičky. Stejný typ pentlení nacházíme u typu kroje mutěnicko-hovoranského.

Ještě zjednodušenější mají pentlení na **Strážnicku**. Ze starých popisů víme, že nevěsty a družičky bývaly zapentleny a pentlení se skládalo také ze tří částí – z kánky a kotůča a na něm byly přivázány jednobarevné pentle. Na začátku 30. let 20. století měly družičky v Sudoměřicích a Petrově v týle věneček z barevných květů a pentlí jako dýnko, *dýnkovité pukličky se strakatými pentlemi* a kolem jejího okraje zelené listy, nevěsta rozmarýn. Níže k týlu byly připevněny mašle ze širokých květovaných pentlí, často sahajících až po pás nebo ke spodnímu okraji zadní sukně. Pentlení tedy pozbylo i *kánku*, věnec se do této oblasti vůbec nedostal. Dnes nosí strážnické nevěsty a družičky v týle dýnko z bílých pentlí, které má kulatý tvar, kolem něho je věneček a zelené snítky, u nevěsty rozmarýn. Za týlem je připevněna navázaná mašle ze široké bílé pentle, často sahající hodně pod pás. Mašle tvoří pod *pukličkou* – dýnkem jakousi holubičku.

K podobnému typu pentlení, kdy chybí kánka i čelová stuha patří i **buchlovické pentlení**. Ve své konstrukci je pentlení vcelku jednoduché, odpovídá celkovému rázu kroje. Je v podstatě spojeno v jeden celek, neboť se skládá z plátěné obálky a na ni je pevně našitá veškerá výzdoba. Čelovou pentli zde nahrazuje první věneček nad čelem od ucha k uchu. Druhý věneček je umístěn nad ním je ještě bohatší, zastupuje vlastně kánku a je proto obyčejně vyzdoben zrcadélky a jinou třpytivou ozdobou. Po tomto druhém věnečku následuje třetí, která je vlastně symetrickou ozdobou vzhledem k věnečku prvnímu. Tyto tři věnečky nad sebou vyplňují přední část hlavy až skoro po temeno. Věnečky jsou z umělých květek, růžiček, konvalinek a podobných umělých květin a ozdob. V týlu je z různobarevných užších i širších stuh vytvořen jakýsi *kulatý koláč*, který se skládá ze dvou i více řad těchto naskládaných stuh, v jejichž středu je umístěná umělá růže nebo malý věneček z umělých květin a skleněných cetek. Pod touto výzdobou ze stuh, které se říká *bednění* a někdy bývají tyto stuhy naskládané do kruhu, ale jenom staženy do oválu a shora dolů je umístěn *fábor*. Je to bohatý svazek širokých brokátových stuh, které dvojitě splývají asi do poloviny zad. Někdy bývají u uší k ukončení tří věnečků provedeny z úzkých modrých nebo červených stužek *růžicovitě mašličky*, od nichž pak visí kratší pentličkovité konce jako další ozdoba.

Starší variantou buchlovického pentlení byla výzdoba na temeni hlavy vytvořená z naskládaných stuh ze spodu obtočena červenou stuhou, na níž bývají našity v jedné nebo ve dvou řadách flitrové prýmký. Tato výzdoba byla nápadnější. Svatební úpravu družek u kroje buchlovického vykazuje při své jednoduchosti i určité dobové varianty odvislé jednak od individuálního vkusu, jednak také od materiálu, který býval k dispozici. Svatební pentlení svojí jednoduchostí zařazujeme k typu ochuzeného pentlení, i když ve své podstatě působí v současnosti velmi bohatě a strojně.

Radikální změna v úpravě hlavy nevěst a družiček

Poslední desetiletí 19. a následně první čtvrtinu 20. století můžeme pokládat za období velkých změn v podobě kroje, potažmo v úpravě hlavy nevěst a družiček. Ty zcela odpovídaly hospodářským a společenským proměnám. Především průmyslová výroba dávala možnost větší výběru látky k šití ženských krojových součástí. Praktická stránka kroje byla znásobená snahou o větší zdobnost. Prvek větší dekorativnosti se odrazil i v novém způsobu výzdoby hlavy při nejdůležitějších slavnostech v rodině i během roku. Sortiment drobně podomácky vyráběných květek z textilu nebo papíru, zajišťovali jednotlivci – původně muži

19. Nevěsta ve starém typu pentlení. Újezdec u Luhačovic 1893. Foto J. Klvaňa.

20. Složitá pentlení (viz pentlení z Újezdce) byla nahrazena věnečky z voskových květů. Těšov 1935. Foto archiv Slovákčého muzea.

21. Pentlení z bílých látkových květů je spojeno v jeden celek, čelovou pentli nahrazuje první věneček, druhý zastupuje káňku. V týlu je dýnko – kulatý koláč a stuhy sahající na záda. Buchovice 2008. Foto L. Tarcalová.

22. K mladšímu typu věnčení patří kruhové věnečky z bílých látkových květů ukončené copy, na Uherskohradištsku ve tvaru lodky. Tupesy 80. léta 20. století. Foto archiv Slovákčého muzea.

nebo ženy *voničkáři*, ale také dílny. Z květů a lístků, doplněné zlacenými nebo stříbřenými prvky, korálky z foukaného skla, zrcátky či dracouny vyráběly drobné jednotlivosti, které povrchově zpevňovaly voskem. Z nich pak pletly věnce či věnečky, vonice a voničky. Mimo již výše jmenovaných krojových okrsků či obcí jako je Kunovicko, Uherskoostrožsko či Veselsko, částečně i Uherskobrodsko (Dolní Němčí), Hornácko či moravské Kopanice kde se dodnes objevují děvčata v původním nebo jen málo upraveném pentlení, všude jinde přistoupila k nošení povoskovaných později látkových věnečků. Tyto můžeme utřídit podle typů na starší a mladší v jednotlivých krojových oblastech či obcích.

Starší typ povoskovaných věnečků se zákonitě nosila v oblastech či obcích, kde se upustilo od původně složitějšího pentlení. Jeho podoba je známa, ale pro malou praktičnost se přestalo nosit. V některých obcích na Uherskobrodsku a Uherskohradištsku, hlavně v první třetině 20. století, měly nevěsty jako znak svého stavu věneček z bílých **voskových květů**; obvykle získával tvar zvednuté čelenky, korunky, ale i kruhu s copem. V Suché Loze, Březové, Bystřice pod. Lop., Bánově a Lopeníku byl věneček nad čelem tvarovaný do špičky a v zadní části s jedním bohatým copem zakončeným přivázanou mašlí. Úpravu hlavy doplňovala zeleň v podobě asparágu. V druhé polovině 20. století, nejen tam, kde se přestalo nosit nápadné pentlení, se přešlo ještě k dalšímu mladšímu typu věnečku, který byl zhotovený z tenkých bílých průsvitných **látkových materiálů** (tylu, etamínu), který je posazený na hlavě v podobě kruhu, mnohdy různě tvarovaný a ukončený **copem**. Věnečky byly doplněné lístky a drobnými stříbrnými perličkami z foukaného skla. Většina těchto věnečků se objevuje u nevěst v obcích mezi Uherským Hradištěm a Uherským Brodem – v Hradačovicích, Veletinách, Drslavicích a u všech malých družiček v dalších obcích na Uherskobrodsku a ve Vlčnově. Na Uherskobrodsku (Újezdec, Nivnice, Horní Němčí, Těšova, Havřic, Prakšice a Pašovice) přijaly věnečky z bílého kvítí zdobící celou hlavu v několika svislých pruzích a končící dvěma copy lelíky. Ty jsou stejně jako celá hlava vypletené asparágem. Věnečky s copy lze považovat za pomyslný zbytek z původního složitějšího pentlení, který měl v týle řadu pentlí, které kryly záda – *visák, ocas, fábor, vis* apod. Věnečky ukončené copem jsou svojí strukturou jejím pokračovatelem.

Věnečky s copy se postupně zvějšovaly, na Uherskohradištsku do podoby loďky, především v období po druhé světové válce. I zde se tvar loďkových věnečků různí. V Mařaticích a Sadech jsou tvarovány více do špičky, jen s malou volnou plochou na temeni a týlu hlavy, na Staroměstsku a Polešovicku jsou spíše kulatější. Zbylá místa na hlavě se ozdobuje asparágem a malými mašličkami.

Podobná výzdoba hlavy je v oblasti **hanácko slováckém jižní**, když původně nevěsty a družičky nosily vysoký věnec a kotouč. Věnec byl z krámských květů a ze stříbrných i zlatých trásní. Kotouč byl z atlasových širokých i úzkých pentlí připevněný ke spleteným vlasům špendlíky a mosazenými jehlicemi. Vysoký věnec se postavil na hlavu a vzadu se sepal pod závitý kotouče. Kotouč se pak mosaznou jehlicí k závitům při-

23. Široký pestrobarevný věnec svěrázového typu. Velké Bílovice 1966. Foto archiv Slováckého muzea.

pevnil. Někde visely od kotouče dolů i pentle. Z tohoto původního pentlení zbyl jen účes nevěsty do vrkoče spletené vlasy a pak ve svislých pruzích a okolo hlavu jednoduchý věneček z drobných bílých voskových kvítků a zelených lístků bez copů.

Posledním typem jsou **kruhové věnečky**, jednoduché kruhové čelenky, které se nejvíce objevovaly u malých družiček tam, kde velké družice a nevěsty mají velké starodávné pentlení např. (Kunovice, Vlčnov, Ostrožsko apod.). I u jednoduchých věnečků zasazující se do vlasů se hlava ozdobuje zelení a bílými stuhami. Na Uherskohradištsku se věnečky v podobě kruhu objevovaly na začátku 20. století, kdy nevěsta měla jeden věneček vpředu na temeni a jeden okolo svázaného vrkoče vzadu, což nasvědčuje jakési návaznosti na staré pentlení skládající se z podobných částí. Po roce 1960 je začaly nosit družičky k městským toaletám oblékaným k obřadním příležitostem.

V mnoha obcích různých regionů Slovácka se staré pentlení nahrazuje obyčejnými věnečky z bílých umělých květin (Vracov, Domanín, Rohatec). Jejich výrobci si ruční produkci natolik zdokonalili, že si zakládali firmy pro výrobu těchto zdobných jednotlivostí.⁶

Odras svérázu v úpravě hlavy

V některých oblastech jihovýchodní Moravy, kde se neudržela tradiční úprava hlavy, ať už několika vrstevním pentlením, a nebo již zlidovělými věnečky z voskových kvítek a dalších zdobných prvků, se zdobila hlava svérázově. V oblasti **mutěnicko hovoranské** bylo kdysi ženské svatební pentlení vzadu čtverhranné, vpředu s korunkovitou ozdobou z rozmarýnu, červených kvítek a pentlení. Kolem hlavy byla pak stužka a věneček z umělého kvítí. Vzadu na ramena a na záda splývalo mnoho pentlí rozmanité barvy. Od tohoto zdobení se upustilo a přešlo se k obyčejnému pestrobarevnému svérázovému věnci okolo hlavy, mnohdy ve tvaru vyšší čelenky, stejně jako u hanácko slováckého kroje severního či jižního. Zde pentlení tvoří dvě části – kotouč a věnec. Nejprve se nasadí na hlavu *kotuč* – kruhová ozdoba z kartonu bohatě zdobena řadami pentlíček složených do smyček. Kotouč se připevní do týlu a nad čelo se posadí vysoký věnec z umělého kvítí, zrcadélek a korálků.

V období 30. až 50. let 20. století si podobně zdobily hlavu ženy k národním oslavám a svátkům, jež oblékaly severokojovský a jihokojovský kroj. Pestré věnečky z krámských květů – papírových větších růží, ostrých barev, středem se rozšiřující si usazovaly na střed hlavy. Vysoké věnce z dělaných květin byly obvykle dva. Jeden napředu a druhý vzadu a oba za temenem se spojovaly.

Přechod od pentlení k čepci

Na Slovácku jsou však regiony, kde původní ovinití hlavy čelovou stuhou a kánkou, s dýnkem v týlu a stuhami na šíji, později s dekorativním věncem, se vůbec neobjevuje. Patří k nim oblast **nejjižnější Moravy**. Je známé chození v *růži* (Dolní Bojanovice, Týnec) v čepci, který má válcovitý tvar, obšitý červenou květovanou hedvábnou látkou a naň se váže bílá tylová, nevyšíváná šatka olemovaná krajkami. Na to se zepředu uváže věneček z rozmarýnu dozadu pak věnec z dělaného kvítí. Zadní část otvoru – dýnko čepce je zakryto kruhovitou barevnou výplní *zv. růža*, někdy zhotovena z umělých kvítek. Pod růží je připevněno několik pestrých barevných pentlí sahajících až ke kolenům. Tato růže je jakýmsi přechodem od lanžhotských rožků k pentlení z jižní části hanáckého Slovácka. Právě dýnko růže je hodně podobné *kotučí* pentlení vacenovických nevěst.

I v Lužicích a Josefově byla známá z konce 19. století úprava vlasů *na zahrádku*, za ní je věnec a v týlu na smyčku navázané různobarevné pentle, které splývají vzadu až po pás a dva visí přes prsa. Obě popsané pentlení jsou přechodným typem k pentlení nejmladšímu z Podluží – čepci – *rožkům*. V Lanžhotě se dosud ovinují bohatě černě vyšitou šatkou na konci s krajkami *ficlemi*. Váže na čepce k čelu, po celé délce ji lemují paličkovaná krajka. Oba konce jsou bohatě vyšíváné, někdy je vyšíváný konec rozdělen do dvou polí oddělených paličkovanou vložkou. Šatka sahá oběma konci až pod kolena. V týlové části čepce má nevěsta malou kytičku z umělých kvítků, což je jediná květinová

24. Úprava vlasů *na zahrádku*, za ní je věnec z voskových kvítků a v týlu na smyčku navázané různobarevné pentle, které vzadu splývají. Josefov 1939. Fotoarchiv Slovákckého muzea.

25. Nejmladším typem pentlení jsou *rožky*, čepce, který se převazuje šátkou s krajkami. Lanžhot 1890. Foto J. Klvaňa.

26. Nevěsta *v růži* – v pentlení v podobě čepce, který má kulaté dýnko a je z naskládaných stuh s tylovou šátkou přes hlavu, s konci volně ležícími na zádech i se stuhami od dýnka. Přes temeno je věneček z rozmarýnu. Dolních Bojanovice 1892. Foto J. Klvaňa.

27. Týlová část pentlení – čepce s kruhovitou barevnou výplní zv. *růža*. Dolní Bojanovice 1892. Foto J. Klvaňa.

výzdoba nevěsty. Šatka se nosí jen při slavnostních příležitostech – svatbách, pohřbech, primicích.

Klvaňovy fotografie z let 1892 nám představují i pentlení v podobě čepce, který má kulaté dýnko z naskládaných stuh s tylovou šatkou přes hlavu s konci volně ležícími na zádech i se stuhami od dýnka. Přes temeno je věneček z rozmarýnu.

Ve Strážnici, v Petrově, Sudoměřicích a Rohatci se dávaly nevěstám po svatebním obřadu čepce se širokými dlouhými stuhami, které byly bohatě zdobené našitými patáčky, ovesnými zrnky, kuličkami z foukaného skla. Vytvářely na čepci bohaté zdobné ornamenty, stejně jako na dlouhých stuhách, které byly vzadu uvázány do velké mašle a konce stuh sahaly až k dolnímu konci zadní sukně. Čepce šitý z pastelového hedvábí měl při okraji naskládanou širší krajku, která rámovala obličej; ten se nevěstě v čepci dost ztrácel. Strážnický čepce se stal nedomyšlitelnou součástí nevěsty, i když původně jejím znakem nebyl.

Součástí svatebního oděvu byla upravená hlava, jejíž základem byla stuha nad čelem, doplňovala ji malá korunka (věneček) z živé zeleně rostlin a květů a stuhy v týlu; vše symbolizovalo svobodný stav a poctivost svobodného děvčete. Během času věnečky z živých květů zanikly. Týl začalo halit dýnko se spuštěnými stuhami na záda, živé květy nahradil věnec z umělých květů v různých tvarech s mnoha doplňky. Změny v úpravě hlavy způsobovala snaha pro praktičtější a lehčí úpravě hlavy, avšak trvalá touha po bohatosti a dekorativnosti byla splněna nově vyráběnými zdobnými prvky pro spletení věnců v jednotlivých oblastech i obdobích tvarově i objemově různých. Přesto, že se v hodně obcích a regionech přešlo od druhé poloviny 20. století k jednoduchým věnečkům (i u městských svateb) i dnes živá zeleň zůstala součástí upravené hlavy krojované nevěsty či družiček. Věncování nevěsty a další svatební atributy – ženichova vonice či rozmarýnové věnečky kladené při svatebním obřadu novomanželům na hlavu, měly v životě manželů velkou cenu. Manželé si tyto atributy opatrovali po celý svůj život, mnohdy uchovávali ve zdobné krabičce či zasklené v rámu.

Pentlení, které bylo obřadním a normativním znakem nevěsty se nejen měnilo ve své podobě, ale i v pevnosti funkce. Oslabení funkčnosti pentlení, především v označení nevinnosti nevěsty a družiček, bylo způsobené celkovým pokrokem života společnosti, především života mladých lidí, kde posun norem a uvolnění nijak *nehrozilo* nošení slavnostního pentlení či věnečků při rodinných a církevních obřadech a slavnostech.

Poznámky:

- 1 K l v a ň a, J.: O „pentlení“ nevěst a družiček na Moravě. Český lid 4 (1895) 417–444.
- 2 W i n t e r, Z.: *Dějiny kroje v zemích českých*. Praha 1893.
- 3 Srov. *Dokumentace lidových krojů Slovácko. Kroj Kopaničářský*. Družstevní velkoobchod s družstevním zbožím. Uherské Hradiště, nedat., nestr.
- 4 K l v a ň a, J.: *Lidové kroje na moravském Slovensku*. In: Moravské Slovensko díl I. Praha 1923, s. 193.
- 5 Srov. K l v a ň a, J.: *Lidové kroje na moravském Slovensku*. In: Moravské Slovensko díl I. Praha 1923, s. 151–152.
- 6 V období mezi dvěma světovými válkami měl velkou provozovnu na výrobu a vývoz umělých květů, listů a náhrobních věnců v Uherském Hradišti Jan Perůtka. Výroben bylo na Slovácko asi více. V období po roce 1960 se věnoval výrobě a výzdobě umělými květinami Josef Hanák z Jalubí. Po několik let vyrábí drobná umělá kvítka Marie Skřežinová ze Zlechova a tvoří z nich věnečky a voničky z různých oblastí Slovácka. Viz H a b a r t o v á, R., *Ruční výroba textilního kvítí nezaniká* – tvorba Marie Skřežinové. Slovácko 50, 2008, s. 411–420.

Literatura:

- B e n e š, J.: *Čepení nevěsty jako lidový obřad*. Malovaný kraj 24 (1988), č. 3, s. 16.
Dokumentace lidových krojů Slovácko. Družstevní velkoobchod s oděvním zbožím. Uherské Hradiště – kroje ze všech regionů.

Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. Sv. I., II., SAV Bratislava, 1995.

Hornácko. Brno 1966.

Klvaň a, J.: O „pentlení“ nevěst a družiček na Moravě. Český lid 4 (1895) 417–444.

Klvaň a, J.: *Lidové kroje na moravském Slovensku*. In: Moravské Slovensko díl I. Praha 1923, s. 97–252.

Kováčovičová, S.: *Vývin slovenského ľudového odevu*. Príloha k publikácii: Markov, J.: *Slovenský ľudový odev v minulosti*. Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava 1956.

Ludvíková, M.: *Moravské a slezské kroje. Kvaše z roku 1814*. Brno 2000.

Matusková, J.: *Zaplétání vlasů na Podluží*. Folia ethnographica 39 (2005) 137–151.

Nosalová, V.: *Slovenský ľudový odev*. Vydavateľstvo Osveta, Martin 1982.

Petráková, B.: *Poznámky ke genezi dívčího věnce v tradiční lidové kultuře. Na příkladu rekonstrukce pentlení nevěsty na luhačovickém Zálesí a ve Zlíně*. Folia ethnographica 39 (2005) 57–70.

Tarcalová, L.: *Klobúček s pérkama, věneček s pantlama. Úvazy, pokrývky a úpravy hlavy*. Katalog ke stejnojmenné výstavě. Uherské Hradiště 2004, 28 s.

Tarcalová, L.: *Pentlení, věnečky a vonice jako součást obřadního oděvu*. (Příspěvek zpracován na základě sbírkového fondu Slovákého muzea Uherském Hradišti. In: *Lidový textil a textilní sbírky v muzeích*. EÚ MZM, Brno 1998, s. 8–10.

Sedlářová, V.: *Soupis lidového oděvu v Buchlovicích*. Lidová kultura východní Moravy. Studie KVÚ Gottwaldov 1960, s. 87–93.

Skácel, J.: *Čtení o Strážnici*. Muzejní spolek a město Strážnice 1999.

Stárci a stárky ve Velkých Bílovicích. Velké Bílovice 2006.

Štěpka, J.: *Pentlení nevěsty*. Malovaný kraj 14 (1978), č. 1, s. 20–21.

Václavík, A.: *Podunajská dedina v Československu*. Bratislava 1925.

Wintz, Z.: *Dějiny kroje v zemích českých*. Praha 1893.

Zibrť, Č.: *Dějiny kroje v zemích českých*. Praha 1892.

PhDr. Luďmila Tarcalová (n. 1946) zastává funkci vedoucího národopisného oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti. V oboru se specializuje na lidový oděv a obřadní lidovou kulturu. V posledních letech se mimo hodové tradice zaměřuje na komplexní zpracování lidového oděvu a jejich součástí na Uherskohradištsku.

Ribboning of Brides and Bridesmaids in the Southeast Moravia

Abstract

Folklore costume with its variety of costume accessories has acquired its current appearance through natural development. In every period, the costume was a sign of a person wearing it. The costume signified age category, social status, occasion at which it was worn, and also gender and marital status. Not only the costume itself but namely special treatment of head and properly decorated headdress served as the significant sign of a geographic locality or status. From the wide-ranging problematic of head styling and headwear, we have decided to focus on its subpart, ceremonial head decoration of brides and bridesmaids in the Southeast Moravia.

A single girl used to wear no headdress. The written and iconographic accounts mention the fact that single girls since the Middle Ages used to weave braids and tie them in ribbons. Another ribbon was attached to the forehead. At the turn of the 18th and 19th centuries, the wide ribbons were replaced by a patch of cloth which has remained a base strip for some kinds of ribboning. To the strip above a forehead, the so called *věneček* (“chaplet”) was attached. It consisted of one or three small cockades made of colorful ribbons, of which the middle one was usually decorated with twigs of rosemary. The ribboning arrangement later grew by inclusion of additional parts, such as *korunka* (“little crown”) or attachments to the crown of the head. The number of ribbons reaching from the crown part all the way to the middle of the back gradually grew until it formed a separate part known as *ocas* (“tail”). The oldest Southeast-Moravian type of head ribboning or decoration consists of four parts: two forehead strips, a small chaplet on the crown of the head and hanging ribbons on the back side. The next degree of development is the addition of *dýnko*, a cover for hair twisted in the back of the head.

From around the mid 19th century, the head decoration took on another item – *věneček* or a chaplet, which was added to the existing four parts – forehead ribbon, crown chaplet, *dýnko* for cover the hair in the back,

and ribbons on the back. Big and pompous chaplets became typical for the regions of Uherskohradištsko, Kunovice, Veselsko and Uherskoostrožsko. The cover part of the head had to be solidified because of the weight and volume of the chaplet, namely in Vlčnov, Luhačovice-Zálesí region and villages around Uherský Brod where ribboning disappeared.

Some remains of traditional ribboning can be seen in Buchlovice, across the Vracov costume islet, north and south parts of the Kyjovsko region all the way to Strážnice, where a new configuration appeared. Here, we note the absence of the big chaplet and most notably the forehead ribbon which has been pushed to the crown of the head and was replaced by a thin ribbon which has lost its function of a hair cover. The parts that remained include *dýnko* and ribbons hanging in the back.

The last decades of the 19th and the first ones of the 20th centuries can be considered period of great changes in the appearance of costumes, and consequently also that of headdresses of brides and bridesmaids. Waxed round chaplets came into usage, which in some villages (especially in the second third of the 20th century) assumed a shape of a raised diadem or crown. Another younger type of headdress is a chaplet of circular shape attached to the head ending with a braid. This could be perhaps considered a remnant of the original complex arrangement, namely the back ribbons part of it.

In some parts of Southeast Moravia, from where the traditional head decoration had disappeared (be it the one consisting of several layers of ribbons or the chaplets of waxed flowers and other decorative elements), people used improvised solutions, mostly colorful chaplets, sometimes shaped higher as a diadem. In the period between 1930s to 1950s, similar decorations were worn at national celebrations and holidays by women in the North-Kyjov as well as South-Kyjov costume types.

However, within the Slovácko region, there are sub-regions where there are no signs of the original layered ribboning arrangement. Those include the Southermost part of Moravia – Podluží, where a cap is worn, onto which a scarf is tied. In the nape part, a bride wears a small bouquet made of artificial flowers.

The wedding costume included a head decoration, based on ribbon above the forehead and complemented by a small chaplet made of living greenery and flowers, and with ribbons in the back. All of these symbolized the virgin status and innocence of an unmarried girl. Over time, the chaplets made of living greenery had disappeared and were replaced by artificial ones, varying in numbers as well as shapes. The changes were caused by the need of a more practical and lighter head decoration, but the permanent desire of rich decoration was met by newly produced decorative elements used for weaving chaplets of varied shapes and volumes, depending on time and place. In spite of the fact that since the 1950s, many villages turned to simplified chaplets (also true for town weddings), live flowers have remained a part of wedding headdress of costumed brides.

The ribboning which was a ceremonial and normative sign of a bride has not only changed in appearance, but also in the solidity of its function. The weakening of the ribboning function, mostly in its denoting the innocence of the bride and bridesmaids, was caused by the general progress of the life of the society, namely the life of the young people. The shift of norms, their loosening and movement towards decorativeness did not *threaten* the wearing of ceremonial ribboning and chaplets at family and church ceremonies and festivities. In spite of that, there are comparatively few traditional weddings and other opportunities for wearing ribboning.

Bänderdekoration am Kopfschmuck für Bräute und Brautjungfern in Südostmähren

Zusammenfassung

Die Volkskleidung mit einer Reihe von Trachtelementen hat ihre gegenwärtige Gestalt auf natürlichem Wege erreicht. Zu jeder Zeit spiegelte sie die Eigenheiten ihres Trägers wider. Die Tracht lieferte dem kundigen Betrachter eine Vielzahl Informationen. Sie zeigte an: – die Altersstufe, die soziale Stellung, den Anlass, aber auch das Geschlecht und den Personenstand. Nicht nur die Kleidung selbst, sondern auch die gehörig geschmückte Kopfbedeckung waren das Merkmal der Standeszugehörigkeit und der bestimmten Region. Unser Bericht behandelt nur einen Ausschnitt des breiten Themenbereichs – die zeremonielle Kopfdekoration für Bräute und Brautjungfern in Südostmähren.

Alle unverheirateten Mädchen gingen barhäuptig. Aus schriftlichen und ikonographischen Quellen geht hervor, dass unverheiratete Mädchen bereits im Mittelalter Zöpfe flochten und diese in ihrer ganzen Länge mit Schleifen umbanden. Ein weiteres Band wurde um die Stirn gebunden. An der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert wurden statt breiter Bänder Tuchstreifen genutzt, die bei einigen Kopfdekorationen als Unterlagenstreifen blieben. Hinter den um die Stirn angelegten Streifen wurde ein *Kopfkränzchen* – eine bis drei kleine Kokarden aus bunten Bändern angemacht, wobei gewöhnlich die mittlere Kokarde mit verflochtenen Rosmarinzweigen geschmückt wurde. Durch Zugeben von weiteren Teilen – *Kopfkränzchen*, *Brautkrone* –, die am Kopfscheitel befestigt wurden, hat sich die Bänderdekoration erweitert. Die Anzahl der aufgeschichteten Bänder, die von der Brautkrone bis zur Rückenmitte reichten, vermehrte sich mit der Zeit und bildete einen weiteren selbständigen Teil, den so genannten *Schwanz*. Zu dem ältesten Bänderdekorationstyp in Südostmähren gehören vier Teile: zwei Stirnbänder, ein *Kopfkränzchen* am Kopfscheitel,

eher in Form einer Krone, und herabhängende *Bänder* am Rücken. Als zweite Entwicklungsstufe wird ein hinzutretender Bestandteil – der Deckel für zusammengerollte Haare – angesehen.

Ungefähr ab Mitte des 19. Jahrhunderts wurde neben den vier grundlegenden Teilen – dem Stirnband, der Krone, dem Haardeckel und den Kopfscheitelbändern ein *Kopfkrantz* zum Bestandteil der Kopfdekoration. Die nächste Zeitperiode war durch reiche Dekorativität gekennzeichnet. Für das Gebiet von Uherské Hradiště, Kunovice, Veselí nad Moravou und Uherský Ostroh wurden große prunkvolle Kopfkränze typisch. Im Gebiet von Uherský Brod, Vlčnov und Zálesí wurde die Bänderdekoration wegen des massiven Kranzes mit einem Umschlag versehen.

In der Region von Buchlovice über die Vracov-Insel, das Nord- und Südgebiet von Kyjov bis zu Strážnice, wo eine neue Komposition entstand, kann die traditionelle Bänderdekoration als verarmt betrachtet werden. Der *große Kranz* fehlt und die Stirndekoration ist bis zum Kopfscheitel hintergerückt, wobei das Stirnband zu einem schmalen Bändchen geworden ist. Dieses Band soll nicht mehr die Haare decken, sondern nur verzieren. Der Haardeckel sowie die herabhängenden Bänder am Nacken sind erhalten geblieben.

Das letzte Jahrzehnt des 19. Jahrhunderts und das darauf folgende erste Viertel des 20. Jahrhunderts brachten große Veränderungen, die Volkstrachten und Kopfdekorationen für Bräute und Brautjungfern betrafen. Man zog eingewachste rundförmige kleine Kränzen vor, die in einigen Gemeinden, besonders im zweiten Drittel des 20. Jahrhunderts, in Form von gehobenen Stirnbändern und Kronen auftraten. Zu einem jüngeren Typ sind kreisförmige, mit einem Zopf beendete Kränchen zu zählen. Dieser Teil der Kopfdekoration kann für einen imaginären Rest des ursprünglichen komplizierten Kopfaufputzes mit einer Menge von Bändern am Rücken gehalten werden.

In einigen südostmährischen Regionen, wo die traditionelle Kopfdekoration – ob in Form von mehrschichtig aufgelegten Bändern oder volkstümlich gewordenen rundförmigen Kränzen mit Wachsblumen und weiteren Schmuckelementen – nicht mehr getragen wurde, hat man den Kopf einer Braut eigenartig geschmückt: mit einfachen buntfarbigen Kränzen, manchmal in Form eines höher gesetzten Stirnbands. Im Zeitraum zwischen den 30. und 50. Jahren des 20. Jahrhunderts haben die Frauen im südlichen und nördlichen Gebiet von Kyjov ihre Köpfe zu Nationalfesten und feierlichen Veranstaltungen in ähnlicher Weise geschmückt.

In der Mährischen Slowakei gibt es jedoch Regionen, wo die ursprüngliche Bänderdekoration überhaupt nicht in Erscheinung trat. Eine der Regionen ist Podluží im südlichsten Teil Mährens, wo Frauen eine Haube und darüber ein Kopftuch tragen. Am Scheitelteil der Brauthaube ist ein kleiner Kunstblumenstrauß befestigt.

Der Kopfputz galt als Bestandteil des Hochzeitskleides. Über der Stirn wird ein Band getragen, ergänzt mit einem Kränzchen aus frischen Blumen und Pflanzen und mit Bändern am Kopfscheitel; alles symbolisierte Unschuld eines unverheirateten Mädchens. Mit der Zeit wurden die Frischblumenkränzchen durch Kunstblumenkränzchen verschiedener Formen und von beliebiger Zahl ersetzt. Änderungen am Kopfputz wurden durch die Tendenz zu eher praktischen und einfachen Kopfdekorationen verursacht, jedoch die dauernde Sehnsucht nach reichem und verzierendem Schmuck wurde dank neu hergestellten Zierelementen gestillt. Diese Elemente können in einzelnen Gebieten in jeder Jahreszeit beim Flechten verschiedener Kränze unabhängig von Form und Größe eingesetzt werden. Obwohl man ab der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts in vielen Gemeinden und Regionen einfache Kränzchen auch bei Hochzeiten in der Stadt trug, blieben frische Blumen auch heute ein Teil der Kopfdekoration für Tracht tragende Bräute und Brautjungfern.

Die Bänderdekoration des Kopfes als zeremonielles und normatives Zeichen der Braut veränderte sich nicht nur in ihrem Aussehen, sondern auch in der Stabilität ihrer Funktion. Die Abschwächung der Funktionsfähigkeit von Bänderdekoration, vor allem als Ausdruck der Unschuld von unverheirateten Mädchen und Brautjungfern, erfolgte aus dem allgemeinen Fortschritt im Leben der Gesellschaft, insbesondere bei jungen Leuten. Durch Lockerung bisheriger Normen und Verschiebung von Grenzen im Sinne einer größeren Dekorativität wurde die feierliche Bänderdekoration oder Kränzchen als anlässlich Familien- oder Kirchenfesten getragener Kopfschmuck dadurch nicht gefährdet. Die Gelegenheiten zu traditionellen Hochzeitsfeiern samt Kopfdekorationen sind leider selten.

Upravování hlavy stárky k hodové obchůzce. Praktšice 2008. Foto I. Bandriová.

LUHAČOVICE A FOLKLORISMUS

Blanka Petráková, Muzeum luhačovického Zálesí, Luhačovice

Luhačovické lázně prosluly na počátku 20. století neopakovatelnou atmosférou místa, zvýrazněnou Jurkovičovou architekturou. Folklorismus, obchod s lidovým uměním a svérázem a národopisné slavnosti byly součástí kulturního a společenského života lázní.

Luhačovice na počátku 20. století – salon moravské elity

Luhačovice mají oproti ostatním českým lázeňským městům mimořádný vztah k lidové kultuře a folklorismu. Tento vztah souvisí s polohou lázeňského místa na pomezí třech národopisných regionů a poblíž slovenských hranic, především však s rozvojem lázní od počátku 20. století. Z iniciativy MUDr. Františka Veselého byla v roce 1902 ustavena Akciová společnost lázní luhačovských, která do českých rukou odkoupila lázně od bývalých majitelů hrabat Serényi. Uskutečňování nadčasové vize budovatele moderních lázní Františka Veselého a jeho nejbližších spolupracovníků povýšilo zaostalé a špatně dostupné lázně na projekt, který mnohonásobně přesahoval dosavadní představy o možnostech lázeňství. Kromě lázeňské léčby, využívající nejmodernějšími způsoby účinných minerálních pramenů, výhodných klimatických podmínek a půvabu okolní přírody, zde navzdory německému nacionalismu vzniklo vstřícné zázemí pro setkávání moravské kulturní elity s představiteli dalších slovanských národů, především Slováků, ale také Rusů, Poláků a Srbů. Luhačovice začaly zastávat roli slovanského „salonu“. Společenské kontakty Františka Veselého přivedly do Luhačovic osobnosti, soustředěné především kolem Klubu přátel umění v Brně, jež se na přelomu 19. a 20. století přihlásily k panslavistickým myšlenkám, vzdorovaly silicím německému a maďarskému vlivu a vyjadřovaly potřebu rozvíjení svěbytné národní kultury. Vztah k tradiční lidové kultuře jako zdroji inspirace soudobého umění se promítl nejen v Jurkovičových stavbách, které novým lázním dodaly „národní“ charakter po vizuální stránce, ale také ve struktuře společenské a kulturní náplně.

Osobní angažování veličin moravské a slovenské kultury, v první řadě Dušana Jurkoviče, Leoše Janáčka,¹ Františka Mareše, bratrů Jaroňkových, Joži a Franty Uprky, Aloise a Viléma Mrštíka, Josefa Merhauta, Jiřího Mahena a mnoha dalších literátů, výtvarníků, hudebníků a s nimi názorově spřízněných osobností, vytvářelo v Luhačovicích neopakovatelnou atmosféru. Přispíval k ní i čilý národopisný ruch spojený po roce 1906 hlavně se Slovenskou budou. Od roku 1911 byly v Luhačovicích pořádány velkolepé národopisné slavnosti. Pro lázeňské místo byl příznačný taktéž rozvinutý obchod s lidovým výtvarným uměním i svérázem, který svého vrcholu dosáhl za první republiky.

Tradiční kultura luhačovického Zálesí

Národní a slovanské myšlenky budovatelů moderních lázní se rozvíjely v období, kdy v bezprostředním okolí Luhačovic docházelo k rychlému úpadku tradiční kultury. V souvislosti s existencí hraběcích lázní ztrácely samotné Luhačovice od druhé poloviny 19. století postupně své vazby s tradiční kulturou Zálesí. Vzhledem k tomu a současně i vlivem obecné neznalosti specifík místní lidové kultury, o jejíž vědecky podložený obraz se postaral až o generaci mladší místní rodák Antonín Václavík, obraceli se příchozí při hledání stylového základu moderních lázní, jako protikladu jejich starší silně germanizující podoby, k lidové kultuře blízkých národopisných regionů, především Slovácka a Valašska. Folklorismus ve smyslu druhé existence folkloru se stal hlavním stylotvorným fenoménem při tvorbě nového obrazu Luhačovic na počátku 20. století.

Nejstarší zmínka o historickém regionu Zálesí se objevuje již na mapě Moravy, vydané J. A. Komenským roku 1627. Užší národopisný region luhačovické Zálesí pojmenoval a popsal Antonín Václavík v obsáhlé monografii Luhačovské Zálesí z roku 1930. Nejstarší známou sběratelkou tradičních artefaktů v okolí Luhačovic byla Julie Picková, manželka prvního českého lékaře v luhačovických lázních, MUDr. Jana Picka (působil zde v letech 1885–1894). Při přípravě na Národopisnou výstavu československou v Praze v roce 1895 nasbírala Julie Picková velkou kolekci textilií, dřevořezby a keramiky. Zlomek z její sbírky je uložen v Národopisném muzeu v Praze. Osud ostatních předmětů je nejasný, stejně jako u výšivek a krajek, které prostřednictvím místních žen shromáždil děkan Jelínek v Bojkovicích. Předměty z okolí Luhačovic, především výšivky, spravují kromě MJVM ve Zlíně, muzea v Olomouci, Holešově, Uherském Brodě, Uherském Hradišti a v Brně. Výzkumem a sběrem dokladů tradiční lidové kultury na luhačovickém Zálesí se zabývali i folkloristé.² Po Františku Sušilovi zde od devadesátých let 19. století zapisoval lidové písně Leoš Janáček,³ Josef Černík sebral v letech 1922 až 1924 na luhačovickém Zálesí více než 650 lidových písní, které vyšly tiskem v roce 1957. Z písňového repertoáru na Zálesí se díky jmenovaným sběratelům podařilo zachránit velké bohatství, tradiční podoba lidových zvyků a tanců však mizela z venkovského života velmi rychle, stejně jako od konce 19. století i kroj.

Jednotný regionální typ kroje luhačovického Zálesí, nesoucí charakter horské karpatské kultury, se od poloviny 19. století pod vlivem blízkých slováckých obcí postupně diferencoval. Ve stejném období začali nositelé v některých obcích tradiční oděv postupně odkládat. Vytvarně nejvytříbenější kroj staršího typu na luhačovickém Zálesí se nosil v Pozlovicích, které byly významným církevním centrem. Nejdéle se jeho každodenní nošení udrželo v jižněji položených obcích kolem Velkého Ořechova, kde se krojový typ rozvinul do podoby blízké slováckým krojům, z nichž přejal ty nejnápadnější prvky.

Záchrana a uchování dokladů tradiční lidové kultury na Zálesí je v první řadě zásluhou Antonína Václavíka, z jehož iniciativy a na základě jeho sběrů bylo v Luhačovicích roku 1918 založeno národopisné muzeum.

Folklorismus v architektuře Luhačovic

V lázeňské architektuře se folklorní ohlasy objevily již v osmdesátých letech 19. století ve formě takzvaného alpského (švýcarského či tyrolského) stylu, využívajícího na fasádách staveb typického hrázdění, dřevěných konstrukcí a řezbovaných prvků. Na tento historizující proud, čerpající z folklorních prvků alpské lidové architektury, navázal částečně ve svých návrzích pro nové luhačovické lázně slovenský architekt Dušan Jurkovič,⁴ který však inspiraci našel v tradičním karpatském stavitelství, které důvěrně poznal již při přípravách pražské národopisné výstavy. Stávající lázeňské stavby alpského stylu kolem hlavní třídy i v lázních nenásilně doplnil svými realizacemi tak, aby tvořily harmonický celek zakomponovaný v krajině. Vytvořil osobitou syntézu modernistických prvků s tradičními motivy a charakter staveb podtrhoval živou barevností.⁵ Novátorství a umělecké mistrovství Dušana Jurkoviče, které ve své době působilo pozdvižení barevným kontrastem se starší germánsky pojatou lázeňskou architekturou, je s odstupem času pro laické oko stěžejně rozeznatelné.

Spolupráce Dušana Jurkoviče s lázeňskou akciovou společností byla limitována nedostatkem finančních prostředků. Přesto se mu podařilo vybudovat v Luhačovicích lázeňský komplex vysoké umělecké úrovně v národním stylu jako protipól a konkurenci německým lázním. I když nejzásadnější Jurkovičovy návrhy pro Luhačovice, především regulační plány lázeňského centra, nemohly být realizovány, řada objektů se pouze přestavovala a mnohé stavby byly časem zbourány, dokázal Jurkovič s minimálními prostředky kultivovat lázeňské centrum, vytvořit dílo osobitého a charakteristického rukopisu a navodit zde neopakovatelnou atmosféru. Kompletní vizi výstavby a rozvoje lázní nebylo Jurkovičovi a Veselému umožněno rozvinout a dokončit.⁶

Jan Beránek,⁷ sběratel výšivek a propagátor svérázu, si nechal počátkem století postavit v Pozlovicích podle plánů z Národopisné výstavy československé dřevěnou vilku, kterou

nazval Samorostlá. Roubenou vilku ve stylu valašských lidových staveb stavěli místní tesaři z Dolní Lhoty a Sehradice.

V roce 1923 dostavěl poblíž ulice, která dnes nese jméno Antonína Václavíka, František Václavík,⁸ jeho starší bratr, rodinnou vilu Nivu. Jednopodlažní vilka je dokladem historizujícího stavitelství v duchu svérázu. Dřevěné prvky členité fasády byly vyřezávané a barevně řešené. Prostor nad okny v šambránách byl zdobený stylizovaným ornamentem, který se opakoval i na oblouku žudra a korespondoval s řezbářskými motivy na okenicích a zábradlí. Ve štítovém výklenku nad žudrem byla původně umístěna dřevěná plastika beránka na bibli, symbol bratrské církve, práce lidového řezbáře z Pozlovic, který pro vilu Nivu vyřezal i vnitřní dřevěné prvky. Interiér byl vybavený pseudolidovým nábytkem zdobeným dřevořezbou a malbou. Součástí interiéru byla slovácká jizba, později pozměněná na jídelnu a příležitostnou modlitebnu bratrské církve. Dominantou jizby byla zelená kachlová kamna. Kastlová okna jizby zdobily květináče inspirované stupavskými fajánsemi. Jejich výrobu zadal František Václavík keramické dílně v Tupesích, s níž po mnoho let spolupracoval. Ve sklepě vilky byla umístěna keramická muflová pec, v níž se vypaloval malovaný porcelán pro Václavíkův obchod s lidovým průmyslem. Lidová keramika, sklo, obrazy na skle, dřevořezba i tradiční textilie byly nedílnou součástí vybavení vilky, která se stala vyjádřením výtvarného a vlasteneckého názoru rodiny Františka Václavíka.

Niva poskytovala ubytování návštěvníkům lázní a často ji vyhledávali umělci. Kromě Františka Hlavici a Ferdiše Duši, kteří zde získali zázemí při práci na přípravě obrazové části monografie Luhačovské Zálesí, využili půvabného prostředí pražští filmaři, kteří v kulisách vilky natáčeli ve třicátých letech v duchu folklorismu žánrový film z prostředí moravského venkova „U žudra“. Roku 2006 se vila Niva stala památkově chráněným objektem.

Po Jurkovičově vynuceném odchodu z Luhačovic se nové architektonické projekty odvrátily od osobitosti a folklorních inspirací a nastoupila éra kosmopolitních projektů ve stylu wagneriánské secese, neoklasicismu a organického funkcionalismu. Situaci reflektoval Antonín Václavík v článku nazvaném *Mé Luhačovice*⁹ těmito slovy: „...*Převrat zastihl Luhačovice nepřipraveny na nové úkoly a teprve dnešek ukázal opět na rub naší povahy, která často dovede zraditi i to, co se osvědčilo a co prospívalo i širšímu národnímu celku. Nevrátil se sem Dušan Jurkovič a mnozí z jeho soukmenovců, zatímco mnozí přátelé odešli na Dunaj, Váh, Hron a Ipeľ, aby k vlastní škodě jiné obohacovali a jiným tradici zachraňovali. Ovšem největší chyby se dopustila naše inteligence, která okázale dávala přednost zahraničním lázním. Tak Luhačovice upadaly po mnohé stránce na obvyklé lázně a nepomohl jim ani vzrůstající Zlín a stoupající standard našeho širšího kolektiva. Nad to tupá šed' civilisace s celou prostředností vtiskovala nezadržitelný ráz, nerku-li nehoráz celému okolí.*“

Obchod s lidovým uměním a lidovým průmyslem

V Luhačovicích se vždy dařilo prodeji lidových výrobků i suvenýrů.¹⁰ Anna Šimčáková, původem z Ludkovic, nabízela lidové výšivky pod lipami u lázeňské kaple již od devadesátých let 19. století. Později svoji prodejnu přestěhovala do Stolařského domu a ještě jako sedmdesátiletá zde za druhé světové války provozovala obchod se slováckou výšivkou a krajkou. Konkurovalo jí množství obchodů. Podle dochované pohlednice Slováckého jarmarku z roku 1907 usuzujeme, že v době lázeňské sezóny se podobné prodejní akce pořádaly častěji. Pravidelně přicházely do Luhačovic překupnice ze Slovenska a Slovácka nabízet lidové výšivky a prodávaly své zboží přímo pod širým nebem. V roce 1910 byla mezi krámkou, obklopujícími nově vystavěnými přístřešky pro orchestr na lázeňském náměstí, otevřena prodejna „Žudro“. Nabízela především malovaný porcelán z rožnovských dílen bratrů Jaroňkových, ale i gobelíny a dřevořezby, tepané a smaltované výrobky, krajky a výšivky. Cílem bylo povznesení moravského řemesla a šíření výrobků tzv. lidového průmyslu, vzniklých v dílnách pod vedením významných moravských umělců.¹¹ Už po dvou letech však ambiciózní myšlenka začala skomírat a sklad Žudra v Luhačovicích přešel F. Drtílek do komise ve svém obchodě na lázeňském náměstí. Hedva Fuchsová vedla dlouhá léta

1. Slovácký jarmak v Luhačovicích 1907, pohlednice, archiv MJVM ve Zlíně.

prodeju Minerva, kde nabízela hodnotné umělecké dárky, především keramiku z Modré, Tupes a Mařatic, olovnatý český křišťál, porcelán, malované a vyřezávané dřevěné suvenýry, výšivky, gobelíny, hračky, galanterii, bižuterii a svéráz. Kromě knih a pohlednic, jejichž vydavatelství mnoho let úspěšně provozoval, prodával František Hložek z Uherského Brodu ve svém knihkupectví v Lékárenském domě také umělecké předměty a památky z lázní. Podobně zaměřený sortiment nabízela i prodejna Julia Motala, luhačovického vydavatele pohlednic.

V roce 1919 přestěhoval z Pozlovic do centra lázní svůj obchod s lidovým uměním František Václavík. Základ sortimentu tvořily lidové výšivky moravské i slovenské provenience. František Václavík je zpočátku získával od překupnic. Zajížděl také na lidové jarmarky do Trnavy a Trenčína a tam nakupoval zboží. Byl příležitostným spolupracovníkem družstva Detva z Bratislavy, kterému zprostředkoval na Moravě zakázky a výstavy. Postupem času se seznámil s vyšivačkami na Kyjovsku, v Javorníku, ve Starém Hrozenkově, ve Vajnorech a Čičmanech. Vytvořil si vlastní okruh dodavatelů, kteří pro něj vyráběli suvenýry na objednávku nebo do komisioního prodeje podle jím dodaných vzorků a návrhů. Součástí sortimentu byly i pohlednice a další propagační a upomínkové předměty z lázní.

Ve Václavíkově prodejně našly uplatnění i lidové kroje, o které býval ve vlastenecky cítících

intelektuálních vrstvách velký zájem. Mnoha slavností, sokolských i jiných společenských akcí, se v Luhačovicích za první republiky účastnily ženy a dívky nastrojené v „národních“ krojích. Nejoblíbenější byly kroje kyjovské, ale i hanácké, piešťanské, čičmanské a blaťácké. František Václavík kroje nakupoval přímo v terénu, opravoval starší poškozené součástky a s velkým citem je kompletoval s nově zhotovenými prvky. V jeho obchodě bylo možno kroj zakoupit i s osvědčením jeho pravosti a vysoké kvality. Zájem byl také o krojované loutky a panenky. Cenově dostupné loutky oblečené v moravských a slovenských krojích dodávala firma Šišková z Uherského Brodu. Kromě krojovaných panenek nabízel Václavíkův obchod jak lidové dřevěné a textilní hračky, tak i moderní mechanické hračky. Z dalších textilních výrobků byly oblíbeny především plstěné papuče místní výroby. Velmi bohatě byla zastoupena ručně paličkovaná krajka z Vamberecka. Barevné paličkované krajky a krajky ze zlatých nití pocházely z Prešovska.

Plstěné papuče místních výrobců a slovácké krátké kožíšky, výrobky družstev Lidová tvorba z Uherského Brodu, SLUM Uherské Hradiště, Umělecký lidový průmysl z Velehradu, Keramické dílny v Tupesích a Mařaticích měly v Luhačovicích zajištěný odbyt ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století především v prodejně Minerva, ve Václavíkově a Motalově obchodě. Po otevření výstavného hotelu Alexandria zaplnily jeho přízemní část nejrůznější obchůdky, z nichž v jednom prodávala výšivky a krajky Vlasta Kobrová, další prodejny byly na hlavní ulici vedoucí k nádraží. Podle výpisu z obchodního rejstříku, uloženého v uherskohradištském archivu, působilo v době první republiky v Luhačovicích na dvacet obchodníků s tzv. lidovým průmyslem. Samostatně i ve spolupráci (např. výstava výšivek družstva Detva roku 1923) pořádal František Václavík výstavy lidových výšivek a lidového umění v Luhačovicích.

Výtvarný folklorismus v Luhačovicích

Na vzniku pozoruhodných výtvarných národopisných studií z Luhačovicka má zásluhu Antonín Václavík, iniciátor založení muzea a muzejní společnosti.¹² V době přípravy vrcholného národopisného díla, monografie Luhačovské Zálesí, kterým Václavík roku 1930 završil téměř dvacetiletý výzkum svého rodného kraje, prosadil pozvání některých výtvarníků, aby dokumentovali mizející tradiční kulturu na Zálesí. S Jožou Uprkou, jedním z nejznámějších moravských malířů, se Václavík sblížil v době první světové války na Slovácké bůdě, kam Uprka z Hroznové Lhoty často zajížděl. Uprka se již z brněnského Klubu přátel umění dobře znal s Františkem Veselým a namaloval pro něj reklamní materiály pro minerálku Šaratica s postavou chlapce ve slováckém kroji. Na Václavíkův popud vznikl v roce 1919 cyklus Uprkových studií zaniklých forem lidového kroje na Zálesí.¹³ Malíř, ilustrátor, scénograf a pedagog na brněnské architektuře František Hlavica působil v Luhačovicích na pozvání muzejní společnosti v letech 1923 a 1924, stejně tak Ferdiš Duša, významný malíř, grafik, ilustrátor a keramik. Jejich národopisné studie ze Zálesí jsou provedeny dokonale zvládnutou technikou akvarelu. U Hlavici zaujmou vycizelované detaily a téměř impresionistická atmosféra architektonických pohledů na zmizelé chalupy a krajinu starého Zálesí. U Dušových maleb vyniká jejich sytá barvitost, živost, zvláštní zelená a fialové podtóny, které jsou typické i pro barevnost kroje na Zálesí. Architekt František Faulhammer působil po převratu 1918 u Vládního komisariátu pro ochranu památek na Slovensku, jemuž předsedal Dušan Jurkovič a pracoval v něm i Antonín Václavík. Spolupracoval příležitostně s Jurkovičem i s Václavíkem, a to jak ve druhé polovině dvacátých let při přípravě monografie Luhačovské Zálesí, pro kterou nakreslil veškeré studijní perokresby a technické kresby, tak později při budování národopisné expozice v Národním muzeu v Martině. Bez Faulhammerových přesných a výstižných perokreseb, kterými zmapoval jak architekturu na Zálesí, tak podstatnou část staré muzejní sbírky, by publikace Luhačovské Zálesí ztratila velkou část své vypovídací hodnoty.

Lidové kroje ze Slovácka byly vděčným námětem propagačních materiálů lázní a především po vzniku Československa nechybělo jejich obrazové ztvárnění téměř u žádné

reklamní kampaně. Ze známých moravských malířů pracujících ve stylu folklorismu se na propagaci luhačovických lázní podílel především Uprkův žák Antoš Frolka, který zde za první republiky vystavoval několikrát svá díla s velkým úspěchem.

Ve druhé polovině 20. století na luhačovickém Zálesí pobýval a kreslil především malíř Aleš Černý, který neotřele zachytil živé scény z fašankové obchůzky v Biskupicích a několik hodnotných krojových i tanečních studií, uložených dnes v archivu MJVM ve Zlíně.

Slovenská buda

V roce 1906 postavil Dušan Jurkovič na vlastním pozemku ve svahu Malé Kamenné nad lázněmi Slovenskou buda ve stylu tradičních vinných búd slovenského Záhorí.¹⁴ Buda sloužila jako vinný sklep, restaurace a ubytovna. Spravovalo ji vinařské obchodní družstvo ze Skalice¹⁵ a v prvním období zde hospodařily Jurkovičovy sestry, Emília Boorová a Anna Jurkovičová. Slovenská buda měla mimořádný význam pro kulturní a společenský život lázní. Již samotný její vznik v Luhačovicích manifestoval myšlenku československé vzájemnosti. Slavnostního otevření Slovenské budy se zúčastnila početná slovenská výprava. Buda byla místem setkávání a porozumění, zázemím lidové zábavy, ale také prostorem, kde Slováci formulovali touhu vymanit se z maďarského útlaku. S búdou byla nerozlučně spojená až do roku 1918 osobnost skalického lékaře Pavla Blaha, jenž byl hybatelem lidové zábavy a vřelých česko-slovenských vztahů.¹⁶ Na búde se čepovalo skalické víno, pekly skalické trdelníky, pagáčky i záborníky.

Nejenom víno a dobré jídlo, ale také hudba a zpěv dělaly ze Slovenské budy vyhledávané místo. Hornáctí hudci z Velké na Veličkou, vedení Jiřím Hudečkem,¹⁷ přijeli na popud Leoše Janáčka, myjavští Dudíkovci zde pravidelně bavili hosty svými produkcemi, stejně jako muziky a studentské kroužky z okolí. Slovenští studenti si na búde přivydělávali přes léto na studia jako číšníci. Anna Jurkovičová zde pořádala výstavy slovenských výšivek, ručních prací a lidových výrobků.¹⁸

Národopisná slavnost v roce 1911 – Svátek Moravy

Podle vzpomínek dr. Eduarda Cmunta¹⁹ se zásluhou Pavla Blaha v prvním desetiletí lázeňské akciové společnosti pravidelně v červenci pořádaly na louce před vilou Lipovou Slovácké dny, na které přijížděly krojované skupiny z okolí. Jejich dozvuky se táhly dlouho do rána na Slovenské búde, kde někteří lázeňští lékaři (Blaho a Raše) „řádili“ spolu s hudci až do bílého rána. Ředitel lázní František Veselý musel poté řešit stížnosti pacientů na porušování nočního klidu.

Největší národopisnou akci v Luhačovicích byl *Svátek Moravy* uspořádaný v roce 1911 Svazem pro povznesení návštěvy cizinců na Moravě a ve Slezsku.²⁰ Odehrál se 5. června 1911 za účasti zástupců ministerstev veřejných prací a železnic, nejrůznějších spolků a zahraničních konzulátů.²¹

Sílicí obavy z postupného zanikání lidových krojů na moravském venkově vlivem postupující industrializace burcovaly brněnské předsednictvo svazu k vytváření příležitostí, jež mohly přispět k ocenění estetické i společensko-reprezentační hodnoty krojů doma i v zahraničí a podpořit tak motivaci k jejich zachování. Národopisná slavnost v Luhačovicích měla být oslavou krásy a pestrosti moravských krojů. Jejich shromáždění při příležitosti slavnosti mělo být také podnětem k započetí důkladného odborného studia. V době vrcholícího sporu odborné veřejnosti o původnosti či nepůvodnosti lidového umění byla zdůrazňována potřeba poznávat kořeny vzniku tradičních forem kroje a historické podmínky vývoje, vyvracet názory o pouhém přejímání cizích vlivů a slohových prvků z vysokého umění.

Jedním z cílů slavností bylo v této souvislosti získat obrazové a filmové záznamy jednotlivých krojových skupin a lidových tanců. Měly tak vzniknout dokumentační podklady pro další studium, ale také propagační materiál pro návštěvníky z ciziny, upozorňující na „rázovitě zajímavosti Slovácka“. Pod dohledem barona Wetzela z ministerstva veřejných prací byl nafilmován dokument zachycující průvod, předváděné tance, zvyky a lidovou

2. Řazení průvodu při Svátku Moravy, 5. 6. 1911, foto F. Pospíšil, archiv EÚ MZM Brno.

3. Jízda králů v Luhačovicích 5. 6. 1911, pohlednice, archiv MJVM ve Zlíně.

veselici před Smetanovým domem. Leoš Janáček jako předseda Pracovního výboru pro českou píseň, který se slavnosti osobně zúčastnil, pověřil externě Františka Pospíšila, aby v Luhačovicích vyfotografoval tanec „podšable“ ze Strání.²²

Svaz pro povznesení návštěvy cizinců připravoval akci od konce března, v dubnu bylo rozhodnuto o konání slavnosti v Luhačovicích a byl určen termín na Svatodušní pondělí.

4. Hornáci v Luhačovicích 5. 6. 1911, foto F. Pospíšil, archiv EÚ MZM Brno.

5. Svatební obřad z Nivnice na pódiu před Smetanovým domem, 5. 6. 1911, archiv MJVM ve Zlíně.

Svátek Moravy měl být setkáním cizinců a návštěvníků s krásami Moravy a svaz zorganizoval poznávací zájezd pro zájemce z Prahy, Vídně, Brna i Krakova, kterým zajišťoval dopravu, byt, stravu, vstupné i příplatky za hudbu. V sobotu navečer dovezly speciálně vypravené vlaky zájemce z Prahy a Vídně do Brna, odkud program v neděli ráno pokračoval výletem na Macochu a prohlídkou krasových jeskyní. V pondělí ráno v šest hodin vyjel z Brna do

Luhačovic zrychlený vlak, jenž cestou přibíral další vagóny a do místa určení dopravil více než 1250 účastníků, další dorazili běžnými spoji.

Důležitou roli při přípravě slavnosti sehrála manželka jednatele svazu Františka Vlčka, malířka Zdenka Vlčková-Vorlová.²³ Navštívila Luhačovice s několikadenním předstihem a odtud objížděla všechny vytipované obce, aby dohlédla na krojovou a uměleckou stránku programu.

V pondělí 5. června 1911 se do Luhačovic sjely vlakem i na vozech početné krojované skupiny ze širokého okolí. Pro účast na *luhačovické svatodušní pouti* získal svaz zástupce obcí Prakšice, Hradčovice, Havřice, Veletiny, Vlčnov, Nivnice, Bánov, Suchá Loz, Strání, Drslavice, Újezdec, Těšov, Šumice, Pašovice, Polichno, Březůvky, Březolupy, Kelníky, Částkov, skupiny z Velké nad Veličkou, Javorníka, ale i z Kyjovska. Celkem se slavností zúčastnilo 2000 krojovaných osob, z toho bylo 350 účastníků jízdy králů.

Program probíhal po celý den na různých stanovištích. Po příjezdu kolem desáté hodiny si hosté prohlédli Luhačovice a poté vybírala porota mezi zúčastněnými nejkrásnější kroje. O výsledcích krojové soutěže však nemáme žádné informace. Hlavní část programu započala průvodem. Před ním se přes Luhačovice přehnal silná bouřka, potom začalo pořadatelům počasí přát. Od seřadiště u staré sokolovny na hlavní ulici vyšel průvod, vedený jízdou králů z Vlčnova, Prakšic a Újezdce, kolem půl třetí. Za koňmi si v čele průvodu vykračovaly děti, jen z Vlčnova přijela do Luhačovic celá škola. Krojované skupiny z obcí Kelníky, Částkov, Šumice a Boršice se seřadily za dechovou hudbou z Hradčovic.²⁴ Průvod svatečkanů z Prakšic, Pašovic a dalších obcí doplnil i ověččený vůz s peřinami a *pátým kolem u vozu*. Jízda králů z Těšova a Hradčovic a Zlámance průvod uzavírala. Na louce pod domem Bedřicha Smetany bylo postaveno velké pódium, na němž se představily venkovské skupiny se svými tanci. Jako první přišli v 16.00 na řadu tanečníci ze Strání s tancem *pod šable*, který byl diváky po důkladné mediální přípravě netrpělivě očekáván jakožto *poslední živý relikt pradávných mečových tanců v celé Evropě*. Prakšičtí ve svatebních krojích se představili svatebním pásmem, části svatebního obřadu s čepením nevěsty dále předváděly skupiny z Pašovic a Nivnice. Po

6. Skupina ze Strání v Luhačovicích 5. 6. 1911, foto F. Pospíšil, archiv EÚ MZM Brno.

vystoupeních následovala lidová veselice. Kolem osmé hodiny večer se Luhačovice začaly vyprazdňovat a většina návštěvníků odjížděla vlaky k domovům.

Svátek Moravy byl hojně reflektován v tisku, komentář A. B. Dostala otiskly Selské listy, České ilustrované listy otiskly obsáhlý článek i s obrázky, články se objevily ve Světozoru, Českém světě a Neues Werner Tagblatt. Nejobsáhlejší reflexi slavnosti otisknul věstník Zemského svazu pro povznesení návštěvy cizinců Svaz.

Po skončení akce se předmětem kritiky domácích stala organizační stránka slavnosti. Vyčítali svazu nedostatek komunikace s domácím zázemím, především to, že o slavnosti takového rozsahu byli místní spolupořadatelé informováni pouze s velice malým předstihem a navíc nepřesně. Zdrojem napětí se stal například i prozaický fakt, ventilovaný v Lázeňských listech, že před akcí bylo objednáno 52 obědů, ale do Luhačovic nakonec přijelo 2 000 účinkujících spolu s několika tisíci návštěvníky. Luhačovičtí restauratéri si s nečekaným přívalem hostů museli nějak poradit. Pořadatelství se za domácí stranu ujal redaktor A. B. Dostal, nejstarší bratr herečky národního divadla v Praze Leopoldy Dostalové, čerstvě usazený v Luhačovicích. Jeho spolupracovníky v přípravném výboru byli správce Cyril Holuby, inspektor lázní Jindřich Vorlíček, dr. Zikmund Janke, dr. Glücksmann, dr. Rudolf Raše, dr. Karel Mikulášek, učitel Josef Krystýnek a další. Místní spolupořadatelé očekávali, že nezůstane pouze u jedné akce, ale že na jejím základě vznikne tradice a podobná svatodušní lidová pouť v Luhačovicích se bude konat každoročně.

Luhačovice a svéráz

Součástí Svátku Moravy byla konference o záchraně a udržení krojů. Nesplnila však zdaleka očekávání, jak slabou účastí, tak přípravou. Proslovy účastníků vyjádřily vesměs přání, aby se v zájmu emancipace českého národa obnovilo nošení lidových krojů nejen na venkově, ale i ve městech při nejrůznějších slavnostních příležitostech. O udržování krojů se měly starat především školy, české módní časopisy, komise v jednotlivých obcích i jakési centrální komise, připomínala se potřeba uskutečnit co nejdříve velkou slovanskou výstavu v Praze. Příští slovácký den měla být slavnost rozšířena i o účastníky ze Slovenska. Konkrétní návrh, jak zásobovat venkov nedostatkovým krojovým materiálem, „správnými vzory“ pro výšivku a především jak docílit ve své době rozšířené představy, aby moravská vesnice zůstala jakýmsi skanzenem, nedotčeným civilizací, do níž by měšťané mohli zajíždět čerpat inspiraci a životodárnou sílu, však nepadly.

Při hodnocení slavností v Lázeňských listech se autor jednoho z příspěvků, lázeňský lékař Rudolf Raše, skrytý za značkou R, pozastavoval nad tím, že se zde sešlo téměř 2 000 krojů z nejbližšího okolí Luhačovic, ale samotné Luhačovice nebyly reprezentovány jediným zástupcem. Rozvinula se krátká polemika o tom, že má být krojová slavnost každoročně opakována za účelem oživení zájmu o lidové kroje a jejich udržení: „Nesluší našim hochům, děvčatům, ženám a mužům lépe národní kroj, než pokažený, často nevkusný šat poloměstský? A šlo by to. Kdyby několik šohajů a děvčat kroj si pořídili, ovšem přesně dle starého, v nich v neděli chodili – jistě by je i jiní následovali.“²⁵ Současně Raše navrhoval, aby dívky u studní, které nalévají minerálku pacientům, měly povinnost chodit v kroji, stejně jako kočí fiakrů, kteří by se „velice hezky na kozlíku vyjímali v kroji. Když by přišlo, v haleně.“ Příspěvek uzavírá autor provoláním: „Máme-li v Luhačovicích působit k udržení kroje – počněme nejdřív doma!“

Slavnosti za první republiky

Očekávání, že na Svátek Moravy bezprostředně naváží v následujícím roce další slavnosti, se nenaplnilo. Pravidelně se začaly větší akce podobného typu pořádat až za první republiky, převážně na základě iniciativy domácích pořadatelů a nejrůznějších místních spolků a organizací. Poloha luhačovických lázní však umožňovala krátké jednodenní výlety na Slovácko a lázeňská kancelář nabízela hostům mnoho příležitostí navštívit lidové slavnosti v blízkých obcích. Například v roce 1909 zorganizovalo ředitelství lázní společný výlet v kočárech do Vlčnova na jízdu králů: „Jízdu králů provádí odvedenci a sice ne, jako nějakou podívanou

pro cizí, nýbrž jako zábavu svou. A to je právě to pěkné. Není to žádná aranžovaná zábava od účinkujících pro tu chvíli sehnaných a často zaplacených. Jest to podívaná vděčná a zvláště pro ty, kteří nikdy slováckou dědinu nefalšovanou neviděli. ⁴²⁶⁾

Roku 1912 byla o svatodušních svátcích uspořádána velká slovácká slavnost v Uherském Ostrohu. Vlak z Luhačovic do Ostrohu jel v té době bezmála tři hodiny, zpáteční cestu vlakem bylo od Újezdce nutno zkombinovat s koňským povozem. Přes jisté nepohodlí byly výlety na Slovácko pro návštěvníky lázní velkým lákadlem.

Ve dvacátých a třicátých letech 20. století se pořádání krojovaných slavností stalo významnou složkou národního života. Velké národopisné slavnosti v Luhačovicích, rozsahem přirovnávané ke slavnostem z roku 1911, se měly uskutečnit po osmnácti letech, ve dnech 6. a 7. července 1929. Vzhledem k nepříznivému počasí byly o měsíc odloženy a nakonec se odehrály až 18. srpna. Jejich zvláštností byla volba „Slovácké krasavice“ a dvou krásek. Do soutěže se zapojilo přes 200 účastnic.

7. Pozvánka na Slovácký den v Luhačovicích 1929, Antoř Frolka.
Pohlednice, archiv MJVM ve Zlíně.

V roce 1931 sem 15. srpna svezly ozdobené autobusy z celého Brodska přes 600 krojovaných účastníků. Slovácký den pořádala katolická omladina. Průvod vedený dechovými hudbami z Nivnice a Luhačovic šel od zámku až do Pražské čtvrti a odtud na stadion u hotelu Palace. Součástí průvodu byla slovácká jízda, alegorické vozy, ozdobené hospodářské stroje se skupinami ženů a na závěr dlouhá řada krojovaných skupin. Na nákladně upraveném

8. Slováký den u Aloisky pořádaný katolickou omladinou, srpen 1931, archiv MJVM ve Zlíně.

prostranství pod pramenem Aloiska se odehrál komponovaný program. Skupina z Nivnice, ve které starosta obce s manželkou představovali hospodáře, předvedla dožínky. Omladina z Těšova a Praksic slovákou svatbu, Pašovice stavění máje a taneční zábavu. Straňané tančili podšable. Na závěr programu se zástupci všech skupin zapojili do tance moravské besedy.

Lidové kroje byly nezbytným doprovodem mnoha dalších slavností, průvodů a propagačních akcí v lázních, převážně sokolských sletů a cvičení, které se od založení luhačovického Sokola při župě Komenského roku 1909 v Luhačovicích pořádaly pravidelně až do začátku druhé světové války.

Národopisné slavnosti se v Luhačovicích uskutečnily i v srpnu 1933. Ve dnech 11.–12. července 1936 zde byly uspořádány československé porady ke čtyřicátému výročí založení organizace Československá jednota, navazující programově na předválečná setkání. Při této příležitosti Štefánikova společnost ve spolupráci s místním odborem Československé jednoty uspořádala průvod krojových družin a národopisnou slavnost. O dva roky později, na památku 30. výročí předválečných porad, připravily Československá jednota, Štefánikova společnost, Československá obec sokolská a Československý ústav zahraniční v Praze ve dnech 8.–12. července 1938 v Luhačovicích slavnostní setkání, které bylo součástí oslav 20. výročí vzniku ČSR. Při této příležitosti byla odhalena pamětní deska MUDr. Pavla Blaha. Významný host, znalec a přítel uherských Slováků, britský profesor Seton Watson, zde mimo jiné upozornil na separatistické sklony části slovenské reprezentace a na hazardování s totalitními a rasovými teoriemi, nabádal k udržení československé jednoty a respektování principů svobody a demokracie. Zánik ČSR a druhá světová válka potvrdily jeho obavy.²⁷

Luhačovice a Národopisná Morava

V roce 1936 byl v Hodoníně založen spolek Moravsko-slovenská společnost, jehož záměrem bylo pečovat o národopisný svéráz Slovácka a Valašska. Vedoucí postavení v něm měli Joža Uprka a jeho syn Jan. Koncem třicátých let se spolek přejmenoval na Národopisnou Moravu a přihlásil se k fašistickým myšlenkám. Jeho cílem se stalo připojení Slovácka k samostatnému Slovenskému státu. Dne 15. března 1939, v den obsazení českých zemí nacistickým Německem, vydal spolek provolání, ve kterém žádal odtržení od protektorátu. Manifest Národopisné Moravy se opíral o tvrzení, že jazyk, zvyky, kroje a způsob života v okolí Hodonína, Strážnice, Kyjova, Uherského Brodu a Uherského Hradiště mají blíže ke

slovenskému než českému národu. Dne 16. března 1939 byl dokonce odeslán dopis s touto žádostí adresovaný přímo Adolfu Hitlerovi. Když Hitler žádost zamítnul a rozhodl, že Morava zůstane říšským územím, Národopisná Morava nastoupila politiku spolupráce s německými úřady, vyžadovala důsledné zavedení nacistické sociální politiky a protižidovských zákonů. Vedení Národopisné Moravy se v polovině roku 1941 dostavilo na oberlandát ve Zlíně a prohlásilo, že chce bojovat po boku Němců na ruské frontě. Protože neuměli německy, žádali protektora, aby jim dovolil vstup do slovenské armády. Po zamítnutí žádosti se spolupráce spolku s protektory zaměřila především na oficiální akce a přehlídky, kde její členové sloužili převážně jako krojovaná stafáž, demonstrující šťastný život v protektorátu.

Vliv Národopisné Moravy zasáhl počátkem čtyřicátých let i luhačovické lázně, které byly za války obsazeny třemi tisícovkami příslušníků Hitlerjugend, zabírajícími největší a nejkrásnější budovy, ústavy, vily a lázeňská zařízení. Hotel Alexandrii okupovali důstojníci wehrmachtu a příslušníci gestapa, kteří zde na počátku války oslavovali Hitlerovy úspěchy na frontách. Vybraní frontovní vojáci a zasloužilé německé matky sem jezdili trávit dovolenou.

Spolek Národopisná Morava zorganizoval pro představitele protektorátu v červenci 1940 velkolepé národopisné slavnosti, zastiňující pečlivou přípravou a organizací i ty předválečné. Kvůli špatnému počasí byly slavnosti o čtrnáct dní odloženy. Program přijeli 27. a 28. července shlédnout zástupci říšské moci a úřadů, mezi nimiž nechyběl ani ministerský rada Naudé jako zástupce protektora pro Moravu a oberlandáti (představitelé politických okresů za protektorátu) Hofmann z Brna a Bayerl ze Zlína. Program zahájil předseda Národopisné Moravy Jan Uprka, který dle dobových pramenů „v duchu svého otce“ označil slavnosti za „*typický výraz slovácké lidové tradice, jdoucí od pokolení k pokolením.*“²⁸ Ve dvoraně Společenského domu byla uspořádána slovácká beseda. Na louce u Jamského mlýna vystoupila skupina z Hluku s ukázkami slovácké svatby. Hlučané s sebou přivezli i rozměrný svatební koláč, který na závěr programu rozdělovali mezi přítomné diváky. Mládež z Tvrdonic a Týnce na Podluží přijela ve vysokém počtu, aby předvedla své kroje a zatančila verbuňk a hošije. V polovině srpna téhož roku vystupoval v Luhačovicích šedesátičlenný dětský sbor „Týneckých zpěváků“, vedený učitelem Tomkem, který dohlížel na účastníky z Týnce již při červencových slavnostech.

S postupem válečných operací a blížícím se koncem války ubývalo profašistickým silám důvodů k oslavám a národopisné manifesty byly na čas opuštěny. Moravský folklor jako rukojmí fašismu sehrál za války svoji osudovou roli a protagonisté Národopisné Moravy nejen zneužili národních symbolů, ale hlavně konkrétních lidí, které do svých her zapojili.

Pokusy o obrodu v období druhé světové války

Během válečných let, kdy byly uzavřeny vysoké školy, působil Antonín Václavík ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti. Kromě zdejší sbírky třídil a uspořádával také sbírky v dalších muzeích na Slovácku a Valašsku. Vypracoval návrh na vybudování školy a dílen pro lidovou uměleckou výrobu družstev Slovač a SLUM v Uherském Hradišti. Provedl inventarizaci sbírky Luhačovické muzejní společnosti a reinstaloval i expozici Muzea luhačovického Zálesí v nové budově, vilce Lipové. Ve čtyřicátých letech opakovaně přispíval do luhačovických novin, kde objasňoval nové směřování národopisné vědy a zamýšlel se nad budoucností Luhačovic. V textech prosazoval ideu budování světových lázní v duchu domácích tradic a návrat k základním principům, na nichž stavěl podobu Luhačovic František Veselý a jeho spolupracovníci.²⁹ V tomto období se Antonín Václavík vrátil ke své dvacet let staré myšlence zřídit v místě muzeum Zálesí v přírodě. Přestože svůj záměr neúnavně propagoval jak v tisku, tak při dalších příležitostech, nepodařilo se mu tento záchranný projekt prosadit. Původně zamýšlel umístit skanzen přímo v centru v té době jedné z architektonicky nejvíce zakonzervovaných obcí Zálesí Hřivínově Újezdě nebo na svazích nad Slováckou budou. Další variantou byl prostor za přehradou či mezi Pozlovicemi a Podhradím. Václavíkovy záměry nebyly ojedinělé, podobné plány, ale rozšířené na celé Čechy a Moravu, projednávali v čer-

venci 1940 v Brně národopisní pracovníci, zástupci Kulturní rady, Zemského moravského úřadu, Památkového úřadu a dalších orgánů. Hlavním záměrem setkání, které se z Brna přesunulo do Uherského Hradiště, byla organizace záchrany tradiční podoby posledních národopisně živých lokalit. V zájmu ozdravení venkova, poznamenaného překotnou industrializací, a za účelem proklamované potřeby navazování na tradiční prvky při úpravách obydlí, novostavbách i vytváření urbanistických plánů celých vesnic, byl formulován plán vytvoření jakýchsi národopisných rezervací. Modelové příklady měly vzniknout nejprve na jihovýchodní Moravě, k vytipovaným patřily i obce Pozlovice, Šumice a Štítná v okolí Luhačovic. Regulační krajové plány moravského programu představil architekt Bohuslav Fuchs. K jejich realizaci však nedošlo.

Ve válečném období byl v Luhačovicích založen první „Slovácký krúžek“, jehož členy se stali především místní studenti. Úkolem krúžku bylo „ušlechtilé vrácení Luhačovic jejich posláni národopisnému“, šíření „svěrázu místního kroje“ a v neposlední řadě i propagace lázní. Aktivity Slováckého krúžku, na rozdíl od výše jmenovaných, se nesly v duchu protifašistického vzdoru. Ten vyvrcholil radostnými oslavami konce druhé světové války, které místní občané vítali početnými krojovanými průvody (v nichž však převládaly spíše kyjovské a jiné slovácké kroje).

Čtyřicetileté období obliby velkých komponovaných národopisných slavností v Luhačovicích bylo završeno letními slavnostmi na přehradě ve dnech 19. a 20. července 1947, které

9. Reklamní obal na luhačovické karamely, 1946, archiv MJVM ve Zlíně.

uspořádala Československá strana národně socialistická v rámci předvolební kampaně. Po krojovaném průvodu zahájil oficiálně slavnosti svým projevem předseda strany Petr Zenkl. V programu *Slovácko tančí a zpívá* účinkovaly krojované skupiny z Komně, Strání, Bystřice pod Lopeníkem, Strážnice, Lipova, Velké nad Veličkou, Hroznové Lhoty, Vlčnova, Bánova, Suché Loze, Velkého Ořechova a Nedašovy Lhoty, Svatobořic, Mistřína, Šardic a slovenské skupiny z Pováží. Na programu byly lidové tance a písně, scény z *babkování*, jarní obyčeje, svatojánské obřady, asenda, jízda králů, dožínky, slovácká svatba z Uherského Ostrohu, Ostrožské Nové Vsi, Veselí nad Moravou a Hluku. Hody předváděly skupiny z Lanžhota, Kostic, Tvrdonic a Týnce.

Slavnosti ve druhé polovině 20. století

Období po únorovém převratu velkolepým setkáním v Luhačovicích příliš nepřálo a pořádaly se zde spíše komornější akce. Koncerty a vystoupení lidových muzik, dechových hudeb a tanečních skupin ze Slovácka byly součástí nabídky kulturních lázeňských programů. Častými hosty v Luhačovicích byly například krojované skupiny z blízkého Újezdce u Luhačovic a Vlčnova.

V šedesátých letech dostával příležitost k vystoupením místní soubor Luhačovské Zálesí, na jehož činnost navázal dětský folklorní soubor Malé Zálesí, založený původně Věrou Haluzovou jako pionýrský kroužek při základní škole roku 1963. Koncem osmdesátých let Věra Haluzová vytvořila na základě moravských letničních zvyků jízdy králů, průvodů královniček a otevírání studánek vlastní variantu komponovaného programu, kterou nazvala *Otevírání pramenů*. Program spočíval v občůzce dětí a žertovném deklamování nad prameny, doplněném krátkými hudebními a tanečními vstupy a veršovanými proslovy. Koncem devadesátých let se podařilo tuto koncepci rozvinout a vznikla tradice třídních slavností zahájení hlavní lázeňské sezóny, ve kterých velkou roli hraje nedělní obřad Otevírání pramenů s krojovaným průvodem. Hlavním organizátorem akce je město Luhačovice spolu s místním folklorním souborem Malé Zálesí. Součástí oslav jsou programy folklorních souborů na Lázeňském náměstí, beseda u cimbalu, slavnostní koncerty v Lázeňském divadle, v kostele apod.

Více než patnáct úspěšných ročníků má již za sebou mezinárodní festival dětských folklorních souborů *Písní a tancem*. Vznikl na základě projektu původně jednorázového mezinárodního festivalu, věnovaného památce J. A. Komenského. Jeho autorce Věře Haluzové se podařilo prosadit myšlenku pravidelného setkávání dětských folklorních souborů z celé Evropy v Luhačovicích a festival Písní a tancem, konající se pravidelně v první polovině září, se stal členem CIOFF. Jeho pořadatelem je Folklorní sdružení ČR, spolupředatelem město Luhačovice.

Jmenované novodobé národopisné slavnosti jsou po druhé polovině 20. století kromě ojedinělých kolonádních koncertů téměř jedinými příležitostmi, kdy se lázně hlásí ke svým kořenům a folklorním inspiracím. Vlivem změn politické a společenské situace se Luhačovice zcela odklonily od národní myšlenky svých budovatelů a odvrátily se záhy po odchodu Dušana Jurkoviče, Františka Veselého a dalších blízkých spolupracovníků jejich generace od vize jedinečných komorních lázní slovanského stylu a přiklonily se ke kosmopolitnímu slohu a eklekticismu západočeských lázní. Pokud si do současné doby zachovaly alespoň část své původní originality, je to zásluhou pozůstatků staveb a kulturních tradic, vzniklých na počátku 20. století.

Poznámky:

- 1 V roce 1905 byl Leoš Janáček jmenován předsedou Pracovního výboru pro českou národní píseň na Moravě a ve Slezsku. Počátky činnosti pracovního výboru jsou spojeny s Luhačovicemi, kde Janáček zorganizoval 19. 8. 1906 druhou schůzi. Připravil pro své spolupracovníky metodický návod jak lidové písně sbírat a jak s nimi nakládat (Procházková 2006, s. 36–49). Jedním ze členů výboru byl i Dušan Jurkovič, jehož úkolem byla fotodokumentace lidové tradiční kultury.

- 2 P e t r á k o v á, B.: *Muzejní společnost a muzeum v Luhačovicích*. In: Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně V, 2005/1- 2, s. 5.
- 3 P r o c h á z k o v á, J.–U h l í k o v á, L.: *Leoš Janáček a hudební folklor luhačovického Zálesí*. In: Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně 2001/1, s. 24.
- 4 Architekt Dušan Jurkovič (1868–1947) patří k významným osobnostem evropské architektury první poloviny dvacátého století. V letech 1902–1907 postavil Jurkovič v Luhačovicích čtrnáct staveb, z toho tři pro soukromé zadavatele.
- 5 V průběhu první sezóny šlo o přestavby Janova (dnes Jurkovičova) domu, Chaloupky s bytem správce, vodolécby z Jestřabského mlýna s přilehlými říčními lázněmi a novostavbu pavilonu Mlékárny. Během druhého roku Jurkovičova působení vyrostly v lázních novostavby Jestřábí, inhalatoria, hudebního pavilonu, druhé lázeňské restaurace, přístavba verandy u první lázeňské restaurace a hospodářský dvůr. K nim přibýly postupně soukromé stavby Vlastimila, Slovenská bída a Valaška.
- 6 H o r ň á k o v á, L.–P e t r á k o v á, B.: *Jurkovičovy Luhačovice. Sny a skutečnost*. Luhačovice 2007, s. 9.
- 7 Jan Evangelista Beránek (1859–193?) pocházel z Jičína. Po studiích práv se stal úředníkem živnostenského oddělení pražského magistrátu. Účastnil se přípravy na Národopisnou výstavu československou, byl aktivní ve svérázovém hnutí. Pod názvem „letoráz“ propagoval zavedení levné pracovní varianty lidového kroje pro ženy. V Čechách, na Moravě i na Slovensku sbíral lidové výšivky. Své bohaté sbírky daroval anebo odprodával později mnoha muzeím, mj. národnímu muzeu v Praze a v Bratislavě.
- 8 František Václavík (1886–1963) byl vyučený krejčí, sběratel, obchodník a znalec lidového kroje na Zálesí.
- 9 V á c l a v í k, A.: *Mé Luhačovice*. Luhačovské listy – Lázeňský zpravodaj XV, 1942, č. 8–9, s. 7–8.
- 10 P e t r á k o v á, B.: *František Václavík a obchod s uměleckým průmyslem v Luhačovicích*. In: Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně VI, 2006/1–2, s. 42.
- 11 Kromě bratří Jaroňkových se návrhům pro dílny Žudra věnovali také malíři Köhler, Lolek a Pečinka, všichni osudem propojeni s Luhačovicemi, dále například Žižka, Dostál, Kellner a další. Za kvalitu a vysokou úroveň výrobků ručili svým dohledem v dílnách sourozenci Jaroňkovi.
- 12 Na podzim roku 1917 vznikl přípravný výbor pro zřízení muzea v Luhačovicích. Již 28. července 1918 bylo z předmětů sebraných především A. Václavíkem otevřeno národopisné muzeum. O necelý měsíc později, 12. srpna 1918, byla založena Musejní společnost v Luhačovicích. Svoji činnost ukončila 20. 5. 1953.
- 13 Kolorovaná kresba vlčnovského chlapce v kroji i pět Uprkových studií krojových typů ze Zálesí jsou v majetku MJVM ve Zlíně, stejně tak soubor Hlavicových a Dušových akvarelů a Faulhammerových perokreseb, které sloužily jako podklady pro reprodukce v Luhačovském Zálesí. Na lázeňském náměstí stojí pomník Františka Veselého z roku 1923, jehož autorem je sochař Franta Úprka.
- 14 Stavbu, jako mnoho dalších Jurkovičových projektů v Luhačovicích, realizovala stavitelská firma Františka Nováka z Vizovic. V roce 1911 zde byly provedeny menší úpravy podle Jurkovičova návrhu, jeho plány na další rozšíření z roku 1913 a 1915 se neuskutečnily. Později byla bída několikrát stavebně upravována a rozšiřována.
- 15 Zakladatelem družstva byl MUDr. Pavol Blaho (1867–1927), lékař a politik ze slovenské Skalice. V Luhačovicích ordinoval nepřetržitě v sezonách 1903–1918. Skalické obchodní družstvo nevdělečnou bídu provozovalo jen v počátečních letech, později byla přejmenovaná na Slováckou a stala se z ní stala tančírna. Oblíbeným místem lidové zábavy však zůstala až do svého vyhoření v prosinci 2002.
- 16 Od roku 1908 do roku 1914 se v Luhačovicích každé léto pořádaly česko-slovenské porady spolku Československá jednota. Šlo o nejvýznamnější setkání v československých vztazích před první světovou válkou. Jejich hlavním iniciátorem byl Josef Rotnagl, jednatel Československé jednoty v Praze. První porady byly důvěrné, omezené na vybrané a pozvané osobnosti. Jejich záměrem bylo probuzení kulturní a hospodářské spolupráce. Od roku 1911 došlo díky politickým přesunům ke změně a představitelé Slováků se Luhačovických porad mohli zúčastnit oficiálně a veřejně. Důvěrné porady byly doplněny veřejnými projevy a manifestačními slavnostmi, které zdůrazňovaly potřebu

- kulturního sjednocení Čechů a Slováků, vznikla zde idea jednotného československého národa, probíraly se i národohospodářské problémy. Přestože se na luhačovických poradách do první světové války oficiálně politické otázky neprojednávaly, měly tyto porady i politický dopad.
- 17 Jiří Hudeček, který v té době studoval v Praze a angažoval se ve studentských spolcích, byl synem Kateřiny Hudečkové-Zemanové z Velké nad Veličkou, vynikající zpěvačky a hostinské v oblíbené „hospodě u Hudečků“ z Čičmanského gazdovství na Národopisné výstavě československé.
 - 18 Anna Jurkovičová (1864–1931), spoluzakladatelka Družstva pro zpeněžení domácího lidového průmyslu ve Skalici, podnikala mnoho cest po Slovensku za účelem výzkumu lidového textilu, sběrů krajek a výšivek. Navazovala kontakty s lidovými vyšivačkami a vedla vyšivačské družstvo, pořádala výstavy a prodejní akce.
 - 19 C m u n t, E.: *Sedm let lázeňské praxe v Luhačovicích*. 1941, s. 5–10
 - 20 SVAZ. Věstník Zemského svazu pro povznesení návštěvy cizinců na Moravě a ve Slezsku, 1911, roč. 1. č. 3, s. 54–383.
 - 21 Za výbor brněnského Svazu pro povznesení návštěvy cizinců se slavnosti zúčastnil profesor Karásek, profesor Vlček, oficiál Sýkora, adjunkt Vašák a další.
 - 22 P r o c h á z k o v á, J.: *Janáčkovy záznamy hudebního a tanečního folkloru I*, Komentáře. Etnologický ústav akademie věd ČR, Doplněk Brno 2006, s. 55.
 - 23 Malířka Zdeňka Vorlová-Vlčková (1872–1954) namalovala v roce 1902 několik studií Jurkovičových staveb pro lázeňské pohlednice.
 - 24 Z národopisné slavnosti, konané roku 1911 v Luhačovicích, vytěžilo Moravské zemské muzeum v Brně nejen část souboru Pospíšilových fotografií dokumentujících průběh slavnosti, ale také stromkový svatební koláč z Částkova, figurující v programu svatebních obřadů.
 - 25 Luhačovské listy lázeňské 1911, ročník III, č. 3, s. 2 -3.
 - 26 Luhačovské listy lázeňské 1909, ročník I, č. 1, s. 2.
 - 27 J u n e k, M.: *Československé porady v Luhačovicích 1936, 1938*. In: Slovácko XLI, 1999, s. 213.
 - 28 Luhačovské listy – Lázeňský zpravodaj 1940, č. 18, s. 4.
 - 29 Luhačovské listy – Lázeňský zpravodaj 1940, č. 22, s. 3.

Literatura:

- C m u n t, E.: *Sedm let lázeňské praxe v Luhačovicích*. 1941.
- Č e r n í k, J.: *Záleské písně z okolí Luhačovic*. Praha 1957.
- H o r ň á k o v á, L.–P e t r á k o v á, B.: *Jurkovičovy Luhačovice. Sny a skutečnost*. Luhačovice 2007.
- J u n e k, M.: *Československé porady v Luhačovicích 1936, 1938*. In: Slovácko XLI, 1999, s. 211–214.
- K u n z, L.: *Komentář k Janáčkovu studiu mečového tance ze Strání*. In: Slovácko XXX, 1988, s. 155–170.
- Luhačovské listy lázeňské 1909, ročník I, č. 1.
- Luhačovské listy lázeňské 1911, ročník III, vánoční číslo.
- Luhačovské listy lázeňské 1911, ročník III, č. 3.
- Luhačovské listy lázeňské 1911, ročník III, č. 4.
- Lázeňský zpravodaj luhačovský 1929, ročník II., číslo 6.
- Lázeňský zpravodaj luhačovský 1929, ročník II., číslo 9.
- Lázeňský zpravodaj luhačovský 1931, ročník IV., číslo 16.
- Lázeňský zpravodaj luhačovský 1933, ročník VI, číslo 12.
- Luhačovské listy – Lázeňský zpravodaj 1940, číslo 18.
- P e t r á k o v á, B.: *František Veselý – budovatel moderních lázní v Luhačovicích*. In: Acta musealia, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně II, 2002/1, s. 95–102.
- P e t r á k o v á, B.: *Muzejní společnost a muzeum v Luhačovicích*. In: Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně V, 2005/1- 2, s. 5–14.
- P e t r á k o v á, B.: *František Václavík a obchod s uměleckým průmyslem v Luhačovicích*. In: Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně VI, 2006/1–2, s. 37–47.
- P e t r á k o v á, B.: *Lidový kroj luhačovického Zálesí*. MJVM Zlín, 2007.
- P r o c h á z k o v á, J.–U h l í k o v á, L.: *Leoš Janáček a hudební folklor luhačovického Zálesí*. In: Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně 2001/1, s. 24–34.

- Procházková, J.: *Janáčkovy záznamy hudebního a tanečního folkloru I*, Komentáře. Etnologický ústav akademie věd ČR, Doplněk Brno 2006.
- SVAZ. Věstník Zemského svazu pro povznesení návštěvy cizinců na Moravě a ve Slezsku, 1911, roč. 1, č. 3.
- Václavík, A.: *Luhačovské Zálesí*. Luhačovice 1930.
- Václavík, A.: *Vybudování velkých Luhačovic v duchu domácích tradic*. Lázeňský zpravodaj Luhačovský XIII, 1940, č. 22, s. 3–5.
- Václavík, A.: *Mé Luhačovice*. Luhačovské listy – Lázeňský zpravodaj XV, 1942, č. 8–9, s. 7–8.

PhDr. Blanka Petráková (n. 1964) je kurátorkou sbírky textilu, zvykosloví a keramiky Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, vedoucí Muzea luhačovického Zálesí v Luhačovicích. Zabývá se lidovou kulturou luhačovického Zálesí, historií luhačovického lázeňství a problematikou muzejní pedagogiky.

Luhačovice and Folklorism

A b s t r a c t

Compared to other Czech spa towns, Luhačovice has an outstanding relationship with folklorism and folklore culture. This relationship is determined by the location of the town close to borders of three ethnographic regions, as well as to the border with Slovakia. The main factor, however, was the general development of spa business that took place in the early 20th century. MUDr. František Veselý has initiated the founding of the Luhačovice Spas Inc. In 1902. In spite of German nationalism, a favorable atmosphere was created for meeting of Moravian cultural elite with the representatives of other Slavic nations. Luhačovice has taken on the role of a Slavic cultural "salon". The relationship to folklore culture as a source of inspiration for modern art showed not only in Jurkovič's buildings that manifested the town's "national" character visually, but also in the structure of social and cultural events. The unmistakable atmosphere of Luhačovice was also contributed to by numerous folklore events, most of which were related to Slovenská bída established after 1906. The most magnificent of folklore events held in Luhačovice took place on June 5, 1911, under the name of the Holiday of Moravia. The folklore events organized by a near-Fascist union „Ethnographic Moravia“ during the WWII were a controversial chapter of the history of local folklorism. The spa town also had a well-developed trade with visual art and artifacts, which culminated during the First Republic era. The preservation of local folk culture artifacts is mostly a credit of Antonín Václavík, the founder of a museum and the author of the monograph „Luhačovické Zálesí“.

Luhačovice und Folklorismus

Z u s a m m e n f a s s u n g

Luhačovice hat im Unterschied zu anderen tschechischen Kurstädten ein außergewöhnliches Verhältnis zur Volkskultur und zum Folklorismus. Diese Beziehung hängt mit der Lage des Kurorts an der Grenze zu drei ethnographischen Regionen und in der Nähe der Slowakei zusammen. Eine entscheidende Rolle spielte jedoch die am Anfang des 20. Jahrhunderts begonnene Entwicklung dieses Kurorts. 1902 wurde Dank der Initiative von MUDr. František Veselý die Aktiengesellschaft des Kurorts Luhačovice gegründet. Trotz dem deutschen Nationalismus entstand hier ein entgegenkommendes Umfeld, wo die mährische Kulturelite mit den Vertretern weiterer slawischen Völker zusammentreffen konnten. Somit begann Luhačovice als „slawischer Salon“ gelten. Die Beziehung zur traditionellen Volkskultur als Inspirationsquelle für die zeitgenössische Kunst fand ihren Ausdruck nicht nur in den Bauwerken des Architekten Dušan Jurkovič, deren visuelle Form dem Kurort eine besondere nationale Prägung verlieh, sondern auch in der Struktur des gesellschaftlichen und kulturellen Inhalts. Zur einmaligen Atmosphäre des Kurorts Luhačovice trug auch reges Folkloreleben bei, das nach 1906 vor allem mit der Slowakischen Baude verbunden wurde. In Luhačovice wurden großartige Folklorefeste veranstaltet, von denen das größte am 5. 6. 1911 unter der Parole Mährenfest stattfand. Ein widersprüchliches Kapitel stellte die zur Zeit des 2. Weltkriegs veranstaltete Folklorefeier dar, die von dem faschistisch orientierten Verband Národopisná Morava (Folklore) veranstaltet wurde. Für Luhačovice als Kurstadt waren ebenfalls blühende Geschäfte mit Werken der volkstümlichen bildenden Kunst und den Produkten eigentümlicher Natur typisch. Ihren Höhepunkt erreichten die genannten Geschäfte zur Zeit der ersten Tschechoslowakischen Republik. Um Erhaltung von Belegen der traditionellen örtlichen Kultur hat sich Antonín Václavík, Gründer des Museums und Autor der Monographie Luhačovické Zálesí, größtenteils verdient gemacht.

HODY S PRÁVEM V DRNHOLCI

K utváření hodové tradice v novoosídlenecké obci

Eva Večerková, *Etnografický ústav Moravského zemského muzea, Brno*

V procesu utváření hodové slavnosti v nově osídlené obci po roce 1945 sledujeme přínos tří generací, co odpovídá regionálnímu modelu tradice a co zůstává lokálním speciíkem.

Hodová slavnost v Drnholci na Mikulovsku je nejvýznamnějším projevem ve spektru novodobých lidových tradic obce a návštěva na hodech už nedává běžnému návštěvníkovi či badateli v oboru lidových obyčejů pocítit, že jde o místo nově osídlené po druhé světové válce. Sami občané Drnholce mají tuto tradici za svou, hody jsou slavností a svátečním dnem; chystají se sváteční jídla, zvou návštěvy, lidé se zúčastňují hodového dění v průběhu dne i zábavy pod *májem*, hodnotí chování své mládeže. Drnholec se přitom vyznačoval velmi různorodou skladbou osídlení, co do lokálního a etnického původu i náboženské víry lidí, kteří sem v letech 1945–1950 přicházeli a usazovali se. Nejpočetnější a kulturotvorný komponent v ní tvořily rodiny, které přišly ze Slovácka. Hodovou tradici formovaly jednotlivé generace od dnešních sedmdesátníků po dvacetileté, kteří dnes působí v občanském sdružení *Drnholecká chasa*. Utváření této tradice je i námětem našeho příspěvku.¹

Tak jako v jiných obcích na Mikulovsku i v Drnholci je pro hodovou tradici v minulém století charakteristická dvouvrstevnost co do etnicity: německá a nově vznikající česká tradice jsou od sebe odděleny druhou světovou válkou a odsunem německého obyvatelstva na základě československých dekretů z roku 1945.² Česká menšina,³ k níž patřili především zaměstnanci nadačního velkostatku⁴ a státní zaměstnanci, se neprojevovala na veřejnosti pořádkáním vlastních aktivit na bázi lidové tradice. Kromě českých rodin žili na drnholeckém velkostatku sezónní dělníci a dělnice ze Slovenska. Každý rok sem přicházeli na polní práce. Patrně jedinou významnější akci Čechů a Slováků byly *dožínky* na statku a tato tradice se přenesla do období po roce 1945.

Německý Kirchweifest na Mikulovsku a Znojemsku zapadá do typu hodů na jižní Moravě, pro něž jsou příznačné: pořadatelská úloha chasy se svými představiteli, obchůzka mládeže s muzikanty se zvaním občanů na hodové zábavy, vyhrávání význačným osobám v obci, tanec pod velkým májem včetně obřadného vítání a zavádění do tance přespolních hostů. V Drnholci, jež měl od středověku charakter městečka či tržní vsi (Marktgemeinde), se pořádaly před rokem 1938 hody (*Kiritoch*) na *dvě strany* a určujícím činitelem v tom bylo sociální postavení mládeže. Hlavní byly hody chasníků s domovským právem (zv. *Herinneren*), příslušníků selské vrstvy, v hostinci na náměstí, a chlapců bez domovského práva (zv. *Draußerer*) na jiném místě v obci, v jiném hostinci. Mládež vystupovala v dobovém svátečním oděvu, rozmarýn s pentlemi na klobouku označovaly přednostní postavení třech stárků (*Altburschen*). Ke zvláštnostem hodů drnholeckých Němců, a vůbec hodů v německých obcích na jižní Moravě, patří znaky odvedenců – praporky upevňované na máj (do roku 1918 černožluté, po něm černočervenožluté), církevní procesí na hřbitov o hodovém pondělí se vzpomínkou na zemřelé předky a vyhrávání beránka v kuželkách na zábavě za týden po hodech. Termín hodů, a mohli bychom ho zasadit až do poloviny 18. století, určoval pohyblivý svátek sv. Trojice, a byla to tedy neděle osm týdnů po Velikonocích.⁵

Drnholec byl osídlen v několika vlnách v průběhu let 1945–1950, a to obyvatelstvem z 21 tehdejších moravských okresů. Nejpočetnější složkou byly rodiny z vesnic na Uher-skohradištsku, celkem sedmdesát, menší komponent nového osídlení tvořili přistěhovalci z Hodonínska (hlavně ze Vnorov) a z Vyškovska (nejvíce z Nížkovic a Koberčic), další rodiny přišly z Kyjovska a Brněnska. Na osídlení Drnholce se dále podílely rodiny ze slovenského

1. Martinské hody s v roce 1960/61, tehdy ještě se dvěma *právy*.

2. Martinské hody v roce 1965. Někteří chlapci i dívky mají horněmčanské kroje.

3. Martinské hody v roce 1969.

Záhori, hlavně z Borského Mikuláše.⁶ Dopad velmi diferencované skladby obyvatelů na situaci v obci charakterizuje v roce 1946 kronikář Zdeněk Eibel: „*Mnohý z nových usedlíků ještě v Drnholci pevně nezakotvil, ba někteří i odcházeli z usedlostí a nalézali zaměstnání v továrnách. Nebylo ještě sousedské družnosti a spolupráce, jaká je častá v místech, kde se všichni navzájem znají. Trvalo měsíce, než se zde lidé alespoň podle jména poznali, zvýšené starosti o usedlosti nebo živnosti byly toho příčinou. Ještě léta bude trvat, než upevní se toto společenství vzájemnými svazky rodinnými.*“ Ztížená situace osadníků byla i v tom, že městečko patřilo k nejvíce poškozeným obcím na Mikulovsku – dělostřelbou a bombardováním na samém sklonku války 7. 5. 1945, když němečtí vojáci nemínili prchnout před postupujícími oddíly Rudé armády a úporně se drželi už ztracených pozic. Více než polovina staveb byla buď zničena nebo silně poškozena, a také proto bylo nové osídlení nestabilní, mnoho rodin (73) v letech 1946/47 z obce odešlo. V roce 1946 se v obci usadilo několik maďarských rodin z jižního Slovenska, které sem přišly za prací na velkostatek; jejich příslušníci tam pracovali jako zemědělství dělníci. Osídleneckou strukturu dále rozšířili reemigranti, bulharští Češi z Vojvodova v roce 1950 (22 rodin), a v pozdní vlně dosídlování v šedesátých letech přišla do Drnholce (a to už z Čech) asi desítka rodin rumunských Slováků z Banátu (Nadlak). V té době už byly vytvořeny základní sociální vazby. Málokterý z mladých občanů Drnholce dnes ví, odkud pocházeli jejich prarodiče.

Začátek hodové tradice lze datovat do padesátých let minulého století; řečeno slovy pamětníků, „*až omladina dorůstala, sem přijeli všichni s malýma dětma*“. Tehdejší drnholecká mládež se ujala pořádání slavnosti, a to, jak mnozí poznamenávají, na podnět svých rodičů. Mladí se znali ze školy, sblížovali se na půdě mládežnické a sportovní organizace. Na fotografiích z poloviny šedesátých let minulého století uvidíme v průvodu krojované hodové chasy vedle sebe Slovenky z Rumunska a z Borského Mikuláše, dvojici z rodiny českých reemigrantů z Vojvodova, mládence z rodiny rakouských Čechů aj. Asi v té době se vytvářely základní prvky hodových obyčejů a zvyklostí. Životnost tradice byla přerušena v letech 1970–1975; v té době se opravoval kulturní dům a nebylo možno pořádat zábavy v sále. V osmdesátých

a devadesátých letech minulého století jsou hody a hodové obyčeje mládeže už plně začleněny do života drnholecké obce, což lze vyčíst i ze záznamů v obecní kronice.⁷

Aktivní podíl na podobě hodů měli osídlenci ze Slovácka. S nimi se uplatnil typ, známý na střední, jižní a jihovýchodní Moravě: s tradiční úlohou chasy a jejími atributy (kroj, vonice, právo) a vystoupením na veřejnosti (obchůzka po obci, tanec a zpěv pod májem).⁸

Termín konání slavnosti byl zpočátku nepevný. V období 1952/53–1970 se podle pamětníků pořádaly v některých letech podzimní martinské hody, v některých letní, tzv. *salátové*. Martinský termín, pro něhož svědčila řada okolností⁹ se prosadil zpočátku a jak se zdá, převažoval. První zmínka v kronice z roku 1956 informuje, že „*na martinských hodech vystupovalo třicet chlapců a děvčat ve slováckých krojích*“ (tedy 15 párů). Letnímu času odpovídaly hody, které se v Horním Němčí pořádají na svátek sv. Petra a Pavla, a také tradice, žijící ve 20. století ještě obecně v povědomí venkovského obyvatelstva, podle níž se posvícenská slavnost váže k patronu kostela – a ten je v Drnholci zasvěcen sv. Trojici.¹⁰ Významnou událostí byly trojiční hody v roce 1957, kdy se slavilo dvousté výročí vysvěcení kostela. Od počátku sedmdesátých let hody natrvalo zakotvily v letním čase (poprvé jsou uváděny v kronice v roce 1974). Termín se ustálil na poslední červnovou neděli (což konvenuje se svátkem sv. Petra a Pavla), kdy dětem začínají prázdniny. Po několik posledních let mají o nedělním hodovém odpolední svůj program a uvidíme je v krojích v hodovém průvodu.¹¹ Jistě tu hrály svou úlohu i praktické motivace, např. pořádat zábavu venku pod májím, jak se to děje i v řadě obcí v okolí (Pasohlávky, Dolní Dunajovice) a letní čas je pro to vhodnější. Přesuny termínu posvícení nejsou v novoo sídleneckých obcích zvláštností.

Koncem minulého století se stala součástí hodové neděle i účast krojované mládeže na mši.¹² Oblečení do kroje je jedním ze znaků hodové chasy. Ve Vnorovech, v Hornémčči, v Kudlovicích byl kolem poloviny 20. století tradiční oděv lokálního typu běžným, živým jevem a s přesídlenci se přenesl do nového prostředí. Ještě v roce 1956 píše drnholecký kronikář: „*Část občanek chodí v tradičních slováckých krojích. U mužů tomu tak už není.*“ Pamětníci uvádějí, že si mládež zprvu vypůjčovala kroje od rodin v místě, později se pro ně jezdilo do brněnské půjčovny a jak ukazují fotografie, nebyly každý rok stejné a tak na dochovaných snímcích uvidíme mládence v součástkách kyjovského, podlužáckého či vlčnovského kroje i v kroji horněmčanském. V roce 2007 se podařilo *Drnholecké chase* zakoupit vlastní kroje pro své tradiční aktivity, zejména pro hody, což příznivě ovlivnilo estetickou stránku účinkování chasy.

Znakem *hodařů*, jak je hodová chasa nazývána – byla zprvu snítka rozmarýnu s dlouhými stuhami, v některých letech *růža* – velká ozdoba ze stuh a krajky na vestě – *lajblu* horněmčanského kroje mládenců, která se stala později jistou inspirací: od osmdesátých let je zvykem, že dívky připravují pro své partnery velkou vonici ze stuh a umělých květin. Stužky jsou hodovým atributem staršího data: mladí hodovníci si je v šedesátých letech připínali o půlnoci na předhodové zábavě v sobotu; od té chvíle byli *hodaři*.

Na hody se sejde až sedmnáct krojovaných párů (říká se jim také *krojáci*) a ani v minulosti jich nebyvalo méně než deset. Z přinesené slovácké tradice se udržela úloha dvou hlavních stárků. Před hody si mládež ze svého středu vybírá *staršího* (*hlavního*) stárka, kterému je svěřena řídicí role a jenž má patřičný respekt: stojí na čele všeho dění, zajišťuje hodové aktivity od máje po kapelu, vede průvod krojovaných *hodařů*, nosí právo a má také bdít nad chováním mládeže v průběhu zábav, které drnholecká veřejnost pečlivě posuzuje. Dělí se o tyto povinnosti s *mladším stárkem*.

Hlavní událostí hodové soboty je obchůzka chasy po městečku se zvaním na hodové zábavy. Doprovázená kapelou¹³ prochází ulicemi, u domů muzikanti vyhrávají a mládež zavdává vínem z hodových láhví (*butylek*) ozdobených pentlemi, pívá a tancuje s domácími,¹⁴ lidé vynesou ven občerstvení. Dochází k bezprostřednímu kontaktu skupiny obřadníků s občany, kteří se tak zapojují do dění. Je zvykem vyložit občerstvení pro chasu venku na stolek. Obcházení pokračuje ještě v neděli dopoledne po zbývajících čtvrtích městyse.

Dnes se hodová chasa sejde na hřišti, odkud se společně vypraví na obchůzku. Zanikla zastavení u domů stárků, jak to bylo zvykem v generaci *hodařů* šedesátých let – tehdy i s veršovanými promluvkami obou stárků před domy jejich partnerek, obyčej vázaný na hodovou tradici uherskohradišského Dolňácka. Asi v té době se už stavěly májky starší a mladší stárce před domy. Od konce osmdesátých let minulého století se obyčej rozšířil na všechna krojovaná děvčata, jimž staví májky chlapci před dům v pátek před hody. Nejstarší stárce navíc zavěsí na stromek věnec. V generaci hodové chasy osmdesátých let bylo zvykem, že mladí chodili zvat občany týden před slavností s pozvánkami, ovšem bez krojů, v běžném civilním oblečení; peněžní dary využili na zajištění muzik, máje, vina aj. potřeb.

K chase patří *sklepníci* (z původního počtu dvou se rozrostli na čtyři) v tradici určeném ustrojení, k němuž patří volné bílé kalhoty a modrá zástěra a svěřená péče o ozdobený demižon s vínem na vozíku; hlavní z nich má na starosti peněžní příspěvky od občanů. V hodové slavnosti se objevují v sedmdesátých letech.

Asi od počátku let šedesátých se natrvalo uchytilo v hodové slavnosti *právo*, znak stárka a hodové chasy a s ním spojené zvyklosti. Původ má ve zvyku iniciovaném osídlenci

4. Májka pro stárku před jejím domem. Foto E. Večerková, 2007.

5. Chasa před domem stárky. Foto E. Večerková, 2007.

6. Tanec staršího stárka s partnerkou a s *právem*.
Foto E. Večerková, 2007.

z obcí kolem Uherského Hradiště. Podle pamětníků vzniklo první *právo*, resp. obě práva, pro staršího a mladšího stárka, v rodině pocházející z Babic u Uherského Hradiště.¹⁵ Zprvu byla základem šavle, jedna nazdobená umělými kvítky a krušpánkem, druhá bohatě našasenou baňatou sukýnkou. Z nich přetrval jen jeden právní artefakt, který o pár let později, v roce 1966, dostal trvalou formu: tvoří ho kovový košík jako základní konstrukt, na který starší stárka s pomocí ostatních děvčat upevňuje zelený krušpánek, umělé květy (bílé tvoří na vrcholku věneček), pentle. *Právo* má v drnholeckých hodech, dá se říci, mimořádný význam. Pro chasu znamená *držet hody*, tedy oprávnění organizovat a zajišťovat vše kolem slavnosti: je symbolicky vyjádřeno v jablku, které starosta obce napichne na špičku *práva*, když se s ním chasa u něho při obchůzce zastaví. Stárci si je pak musí bedlivě hlídat, ztráta by pro ně znamenala i ztrátu oprávnění hody pořádat. A bývá to starost nemalá. Někdy si proto stárci zavěsili *právo* na máj.

Druhý zvyk, který se rozvinul s *právem*, je zařazen do dění v závěru druhého hodo-

7. Chasa před domem s připraveným a vystaveným občerstvením. Foto E. Večerková, 2007.

vého dne, kdy se *právo draží*, zvyk sahající také k stárkům a stárkám let šedesátých. Získá je na hodové zábavě účastník z řad ženatých či vdaných, který nabídne nejvíce vína.¹⁶ Na dražbu navazuje žertovné předávání součástek kroje – atributu hodové chasy – přítomným ženám a mužům: dívky odvážou zástěry, chlapi svléknou kordulky, a „ženáčci“ pak jako „stárci“ tancují sólo.

Máj v drnholeckých hodech nechybí, i když v tradici osídlenců z uherskohradištského Dolňácka ani z Vnorov to ve zvyku v jejich domovských obcích nebylo. Zdá se, že se hodový zvyk propojil s jarním, jarní máje se stavěly v obci i ve statku, slavnost *kácení máje* uspořádal místní *Sokol* už v roce 1950. O martinských hodech se malá májka stavěla v sále, kde se soustřeďovaly tance a všechny zábavy, velká venku příležitostně. Zvyk hodové máje se ustálil napevno až v letním termínu, kdy se hodová zábava pod májem přenesla trvale na hřiště místního fotbalového oddílu. Pro strom jezdí chasa do lesů v okolí. Zdobí se papírovými fábory a je zvykem na zelený vršek zavěsit láhev s vínem a pod něj věnec z chvojí. Pod májí chasa tancuje kolové i sólové tance (chlapi *verbuňky*), zpívá v kole. Krojované dvojice po tradičním způsobu zavádějí do tance přítomné diváky a zavdávají vínem. Menší májka se staví v sále kulturního domu, kde se v neděli večer pokračuje hodovou zábavou. Mladí se na hody připravují, učí se zpívat lidové písně, „trénují“ tanec.¹⁷

Ve formování hodové tradice v místě s tak komplikovanou osídleneckou skladbou byl určujícím momentem vliv a přínos přistěhovalců ze Slovácka, který vytvořil základ hodové slavnosti (*právo*, chasa jako nositel hodových obyčejů se stárky, kroj, písňový repertoár). Na ně navazovaly další variabilní prvky, ať už z přineseného fondu či s postupem času přijímané odjinud, zvenku, z účasti mládeže na hodech v okolních obcích aj. Některé zanikly, jiné se s postupem času připojovaly ke konstantnímu jádru. Docházelo k procesu výběru, co přijaly jednotlivé generace nositelů hodových obyčejů za užitečné, potřebné, vhodné a třeba i pěkné. V posledních letech lze sledovat úsilí o pěstování hodové tradice jako lokálního znaku obce, které je smyslem a cílem aktivit nově vzniklého občanského sdružení *Drnholecká chasa*,¹⁸ pořadatele hodové slavnosti. Proces formování tradice v novosídleneckém společenství nese na jedné straně specifické, individuální rysy, podle skladby obyvatelstva té které obce, na druhé do něho vstupují prvky nadlokálního dosahu. Příklad Drnholce a dalších obcí (Pasohlávky, Dolní Dunajovice), o nichž bylo psáno na jiných místech, ukazuje na proces vyrovnávání se starousedlickým obcím s kontinuální lokální tradicí, individuální, specifické lokální prvky přetrvávají.

Autorka děkuje Mgr. J. Janečkovi a Mgr. J. Palíkové za zprostředkování pramenného materiálu a pomoc při terénním výzkumu.

Príspevek vznikl na podkladě institucionálního záměru Moravského zemského muzea „Výzkum vývoje lidské společnosti ve vztahu k Moravě a idea českého národa ve středoevropském kontextu“ č. MK00009486202.

Poznámky:

- 1 Vycházíme z výzkumů realizovaných v letech 1974 a 1982 a návratně 2007–2008.
- 2 Německy mluvící lidé sem přišli ve 13. století a podle urbáře z roku 1414 sestávalo městečko ze dvou částí, české (*Behemndrum*) a německé (*Deutschndrum*). Srv. *Drnholec*. In: Břeclavsko. Vlastivěda moravská. Musejní spolek v Brně a Okresní archiv v Mikulově 1969, s. 401.
- 3 Při sčítání lidu v roce 1930 žilo v Drnholci 2 573 Němců a 232 Čechů.
- 4 Pův. Nadační velkostatek Tereziánské akademie ve Vídeňském Novém Městě převzal po roce 1918 československý stát; dál existoval jako Nadační velkostatek ministerstva školství, výtěžek ze statku měl sloužit k podpoře nemajetných studentů. Za první republiky sem byli povoláni Češi jako posila pohraničí. Pro české děti byla v roce 1923 postavena škola.
- 5 K tomu více Johann Kreißl, *Der Kiritoch*. In: Geschichte der Marktgemeinde Dürnholz. Zweiter Teil. Arbeitskreis Dürnholz 1970, s. 66–71.

- 6 Podrobně Jaroslav Školl, *Vývoj obyvatelstva okresu Břeclav letech 1938–1947*. In: Jižní Morava, 6 (1970) 43–44. K historii obce Jiří Janeček, *Z historie škol na Drnholecku*. OÚ Drnholec 2004, s. 7–10.
- 7 Záznam z roku 1994: „Pořadatelem byla TJ Dynamo, 13 krojovaných dvojic, hrála Hlohovčanka. V sobotu účast velká, přes 800 lidí na hřišti, přítomno i hodně hostů z Rakouska a Německa.“ Záznam 2001: „Hody zahájeny průvodem 18 krojovaných párů po Drnholci v 11 hodin, taneční zábava venku na hřišti TJ Dynamo, hrála Šardičanka, účast asi 700 lidí, bohaté občerstvení, kolotoče. Velmi pěkná akce.“
- 8 S osídlení se dostávaly na veřejnost i jiné obyčeje, např. *fašanky* s občůzkou masek z iniciativy Horněmčanů, zatímco *pochovávaní basy* se ujímali přistěhovalci z Nížkovic a Kobeřic a krátce uplatnili i v jejich původním domově oblíbené *válení na dyně*, stavěly se jarní máje ve statku (už podle předválečného zvyku), velká máje na náměstí, májky stavěli chlapci děvčatům. Trvalou složkou společenského života se staly *šibřinky*.
- 9 Podle některých pamětníků si mládež vzala vzor ze sousední obce Brod nad Dyjí, osídlené rovněž převážně rodinami ze Slovácka. Termín ovlivnili zřejmě i Vnorované, kteří slavili ve své domovské obci hody na podzim, na sv. Alžbětu. Martinský termín mohl mít i jistou oporu ve faktu, že sv. Martinu byl zasvěcen první gotický kostel v Drnholci, připomínaný už v roce 1237. V letech 1750–1757 byl postaven nový ve stylu vrcholného baroka, zasvěcený Sv. Trojici.
- 10 „Myslím, že tu dřív byly martinské (hody), ale mají byt na Trojici, protože kostel je na Trojici. Tak jak to bývalo v Hluku a tam. J. H., 1910, ze Suchova.
- 11 Svátek Sv. Trojice je pohyblivý, odvozuje se od Velikonoc a tak nezdívka padl do května, do školní výuky, kdy se středoškolská mládež nemohla věnovat přípravě hodů.
- 12 Nebylo to dříve pravidlem zejména u martinských hodů. Negativně působil autoritativní režim v období tzv. reálného socialismu, ale byla tu i další okolnost, nejednotnost obyvatelstva Drnholce po stránce náboženského vyznání, např. bulharští Češi byli příslušníky metodistické a baptistické církve, modlitebna pro ně byla postavena v roce 1952.
- 13 Na hody se zvou vyhlášené kapely ze Slovácka *Nivničanka*, *Boršičanka*, *Mistříňanka* aj.; zpočátku, někdy v letech padesátých a šedesátých hrávala i na hodech místní muzika.
- 14 Pisňový repertoár obsahuje slovácké a slovenské písně, k oblíbeným hodařským patří: *V Mistříně na dolině*, *Něbola som veselá od soboty večera*, *Veselá je dědina*, *Breclavská kasárna malovaná*, *Pálavské vršky už sa bělajú*, *Drnholecká chasa roste pěkně nahoru* aj.
- 15 „Právo jsem jim dělala asi před dvaceti lety, tak jak u nás na Hradištsku. Oni nevěděli, co s tím, musela jsem jim to ukázat a vysvětlit ten zvyk. Asi dvakrát jsem jim to dělala. U nás byly ty práva dvě, jedno jako panenka, druhé úzké, obě na šavli. Já jsem jim ukázala i to druhé, ale oni mají dnes jen jedno. Ladka Vaverková, děvčica byla stárků, tatínek pocházel z Kudlovic, došla za mnú, abych jim poradila, jak dělat právo. Viděla to z domu, když byla na návštěvě v Kudlovicích. Líbilo se to.“ – Vyprávění L. A. (*1923) z Babic, 1982.
- 16 Tak v roce 2007 na nedělní zábavě prodali stárci „ženáčům“ právo za 401 vína.
- 17 Těchto schůzek se někdy zúčastňují rodiče (dřívějších stárků), říká se tomu *secvičné*.
- 18 Kromě hodů udržují velikonoční mrskut: chodí v krojích s velikým karabáčem, na který jim dívky uvazují stužky, v domech jsou hoštěni. V příštím roce (2009) připravují krojový ples. Má 40 členů, věkový průměr 22 let. Sdružuje mladé občany Drnholce ve věku od 16 do 25 let.

Prameny a literatura:

Kroniky městyse Drnholce 1945–2007.

Fotodokumentace hodů z padesátých a šedesátých ke 20. století.

T a r c a l o v á, L.: *Tradiční hodová občůzka s právem v obcích na Uherskohradištsku*. Slovácko, r. 49 (2007), 29–60.

V e č e r k o v á, E.: *Hodové slavnosti v jihomoravském pohraničí*. Časopis Moravského muzea, 66 (1981) 183–200.

V e č e r k o v á, E.: *O masopustních, hodových a jiných obyčejích v nově osídlené obci Pasohlávky*. In: Jižní Morava. Vlastivědný sborník, r. 40 (2004), sv. 43, s. 347–354.

PhDr. Eva Večerková, CSc. (n. 1945), vědecká pracovnice Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně. Ve svém oboru se zaměřuje hlavně na obřadní kulturu.

The Feast with a Standard in Drnholec. Towards the Formation of Feast Tradition in a Newly Settled Community

Abstract

In the first part of the study, the author deals with the new settlement of Drnholec after 1945. The structure of the new settlers was varied both in terms of geographic and ethnic origins (Czechs, Slovaks, Hungarians, re-emigrees from Bulgaria and Romania) as well as of imported patterns of ethno-cultural traditions. A major group of new settlers was formed by the families coming from the Moravian Slovakia (especially from the villages around Uherské Hradiště and Veselí nad Moravou). Following the deportation of the German population which took place in 1945 and 1946 based on the Czechoslovak decrees from 1945, the old layer of feast tradition (Kirchweihfest, Kiritoch) had disappeared.

In the next part, the author deals with the individual feast manifestations that make up the current feast festivity. The discussed aspects include feast dates, feast *chasa* (i.e. the unmarried youth) and their attributes (folk costumes, flower arrangements on boys' vests, *právo* or the standard – a metal construction decorated with artificial flowers and greenery), feast Maypole and feast rounds during which the *chasa* (also called *hodaři* or feasters) invites citizens to the feast events and engages in immediate contact with them (playing music to house inhabitants, toasting with wine, serving food).

The basic and most stable features of the feast tradition are centered around the *právo*, to which the Mayor attaches an apple (i.e. a symbolic sign that he permits the feast festivities).

The decisive element for this was the tradition of the immigrants from the Moravian Slovakia region, which laid the foundation to the new feast festivity (*právo*, *chasa* with its representatives as the perpetuators of the feast traditions, costumes, song repertoire). This base was elaborated by other variables, either from the traditions of other groups, or introduced from the outside over time, such as by the participation of the local youth in the feast festivities of close-by villages etc. Some of those elaborations disappeared, while others mingled with the steady core of the tradition. A process of selection determined what was considered by individual generations of “feasters” useful, needed, suitable or interesting.

In the most recent years, we can discern an effort to promote the feast tradition as the local sign of the village. This is the goal behind the activities of the newly formed civic society *Drnholecká chasa*, the organizer of the feast festivity. The example of Drnholec as well as other villages (Pasohlávky) shows the process of coming to terms with continued local traditions.

Kirmesfest mit Rechtszeichen in Drnholec. Zur Entwicklung der Kirmesstradition in einer neu besiedelten Gemeinde

Zusammenfassung

Im ersten Teil der Studie richtet die Autorin Aufmerksamkeit auf die neue Besiedlung in Drnholec nach 1945. Die Struktur der eingewanderten Bevölkerung war sehr vielfältig, was ihre ethnische und lokale Herkunft (Tschechen, Slowaken, Ungarn, Remigranten aus Bulgarien und Rumänien) betrifft. Die Vorbilder der ethno-kulturellen Traditionen, die die Einwanderer mitbrachten, waren unterschiedlich. Eine starke Komponente der neuen Besiedlung bildeten Familien aus der Mährischen Slowakei, vor allem aus der Umgebung von Uherské Hradiště und von Veselí nad Moravou. Mit der Aussiedlung der deutschen Bevölkerung in den Jahren 1945–1946 laut der tschechoslowakischen Dekrete, die 1945 erlassen wurden, erlosch die ältere Stufe der Kirmesstradition (Kirchweihfest, Kiritoch).

Im weiteren Teil des Beitrags befasst sich die Autorin mit einzelnen Bräuchen, die für das aktuelle Kirmesfest kennzeichnend sind. Sie berichtet über Kirmesstermine, Kirmesjugend und ihre Attribute (Trachten, Duftsträußchen als Schmuck an der Jungenweste, *Rechtszeichen* – eine mit Kunstblumen und grünen Zweigen geschmückte Metallkonstruktion), Kirmesbaum und Kirmesumgang, bei dem die Kirmesjugend (Kirmesveranstalter) zur Kirmesfeier einlädt, wobei sie im unmittelbaren Kontakt mit den Dorfbewohnern steht (Musizieren, Anstoßen mit Wein, Bewirtung). Als wesentliche und stabile Elemente der Kirmesstradition haben sich besonders das *Rechtszeichen*, auf das der Bürgermeister einen Apfel aufsetzt (symbolisch als Erlaubnis zum Kirmesfest), und weitere mit diesem Artefakt verbundene Bräuche (z. B. *Versteigerung des Rechts* am Tanzabend) entwickelt.

Das bestimmende Moment stellte die Tradition der mährisch-slowakischen Einwanderer dar, die von

grundlegender Bedeutung für das Kirmesfest war: Rechtszeichen, Kirmesjugend als Träger des Brauchtums, Trachten, Liederrepertoire. Daran schlossen weitere variable Elemente an – ob aus dem mitgebrachten Reservoir stammend oder von außen übernommen, z. B. durch die Teilnahme am Kirmesfest in umliegenden Dörfern u. ä. Einige davon sind erloschen, andere traten mit der Zeit dem festen Brauchtumskern bei. Durch einen Auswahlprozess sind diejenigen Bräuche erhalten geblieben, die ihre Träger für nützlich, erforderlich, geeignet und interessant hielten. In den letzten Jahren bemüht man sich, das Pflegen der Kirmesstradition als dorftypisches Zeichen wahrzunehmen, was auch Sinn und Ziel von Aktivitäten des neu entstandenen Bürgervereins „Drnholecká chasa“, Veranstalters des Kirmesfestes, ist. Das Beispiel von Drnholec und weiteren Gemeinden (Pasohlávky) bezeugt die Bemühung, den Alteingesessenen, die ihre kontinuierlichen lokale Tradition haben, ebenbürtig zu werden.

KROJOVÍ KREJČÍ Z UHERSKOHRADIŠŤSKA – NOSITELÉ RUKODĚLNÝCH HODNOT

Romana Habartová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Lidový oděv je dnes svými nositeli vnímán především jako výtvarně a esteticky působící doklad mistrů krejčích, pod jejichž rukama vzniká tradiční sváteční, slavnostní a obřadní oděv k reprezentačním účelům. Jsou to právě oni, kteří se dodnes snaží v kroji uplatňovat příslušnost svých zákazníků k určité lokalitě a regionu. Vzhledem k tomu, že odcházejí poslední školení nositelé těchto rukodělných hodnot, je důležité zaznamenat osudy těch krojových švadlen a krejčovských mistrů, kteří se podílejí na tom, aby současný kroj stále zůstával kulturním bohatstvím našeho národa.

Podoba lidového oděvu byla vždy závislá na způsobu jeho zhotovování, od podomáckého šití a domácí přípravy textilních materiálů, přes jeho výrobu specializovanými řemeslníky, školenými švadlenami a krejčím až po tovární výrobu, která v lidovém odívání umožnila koupi a uplatňování textilních a galanterních materiálů. V současné době hotovení kompletních krojů, ale i drobné opravy starších krojových součástek, zajišťují profesionální švadleny a krojoví krejčí místního nebo regionálního významu, kterým věnujeme pozornost v rámci výzkumu. V roce 2007 přinesl příspěvek *Lidový oděv a jeho tvůrci na Uherskohradištsku* ve sborníku Slovácko 2006 portréty deseti tvůrců. Ve zkratce byli přiblíženi mistři krejčovského oboru, kteří získávali zkušenosti u vyhlášených krojových krejčích, byli ovlivněni příbuznými nebo navázali na rodinnou tradici. Jejich zájem a profesní orientace na hotovení krojů je přivedla do družstva lidové umělecké výroby Slovač v Uherském Hradišti, kde své zkušenosti a znalosti uplatňovali, zdokonalovali a kvalitativně rozvíjeli.

Současná významná lokální angažovanost veřejnosti, narůstající činnost spolků, skupin, společenské uplatnění a reprezentace jednotlivců i kolektivů vede ke zvýšenému zájmu o porizování nových krojových součástek a kompletních krojů. Poptávky dnes zajišťují právě tito zkušení krojoví krejčí a švadleny z Uherskohradištska, kteří se podílejí na vytváření nových hodnot svou erudicí, vlastními tvůrčími invencemi a estetickým citěním. Současná doba je nakloněna rovněž možnosti čerpání finančních prostředků z lokálních, regionálních, státních i evropských grantových a nadačních fondů, z nichž se především folklorním souborům a místním folklorním skupinám a kolektivům daří získávat podporu na obnovení vlastního krojového vybavení. Družstvo, které patřilo mezi zakladatele moderní péče o lidovou výrobní tradici, vytvořilo z tradiční rukodělné výroby obor živé tvůrčí činnosti a úspěšně se vyvíjelo po celou dobu druhé poloviny 20. století, bylo v roce 2006 oficiálně zrušeno. Absence na trhu, která by pomohla po likvidaci družstva Slovač řešit rozvoj oboru zaměřeného na krojové šití, využily v našem regionu nově vzniklé dílny v Blatničce a v Uherském Ostrohu. Příspěvek přináší další portréty doposud anonymních krejčovských osobností, a také se snaží představit dnes samostatně existující krojové provozovny – Tradice Slovácka, o. p. s. – Středisko školy lidové tvořivosti a řemesel v Blatničce a středisko Lidové tradice a řemesla v Uherském Ostrohu.

Václav Mikulka (15. 6. 1929), Uherské Hradiště-Jarošov

Václav Mikulka žije v Jarošově čp. 255. Patří k těm krojovým mistrům, kteří celý svůj život zasvětili výjimečné práci krojového oddělení družstva Slovač a přispívali k uchování tradic vytvářením dodnes živoucích rukodělných hodnot, které reprezentují tradiční řemeslnou krejčovskou dovednost, jíž můžeme sledovat v současnosti jako průvodní vnější znak množství svátků a slavností. Václav Mikulka vyrůstal v soudržné tradiční rodině, která ani v příbuzenském okruhu neměla nic společného s kroji. Otec Václav byl bedná-

Krojový mistr Václav Mikulka předvádí lajbl z Hradištska. Jarošov 2008.

Jako začínající učeň, navíc v době války, se Václav věnoval podružné práci, která spočívala především v páraní starých oděvů. V té době nebyl trh zásobován látkami a krejčí se na vesnicích zabývali hlavně přešíváním starých obnošených šatů, které se obracely na rub. *Krejčí musel zjistit, jaký má model diagonál. Jako učeň jsem se hlavně musel popasovat s páráním, ale nejočekávanější pro nás bylo lífrovaní zboží mezi zákazníky, když jsme za roznášku dostávali tringelt asi 30 Kč za týden. Měli jsme podle svého bydliště rozdělení i okruh obcí, abychom si nelezli do rajónu. Já jsem tehdy chodil hlavně po Jarošově, Kněžpoli, Bílovicích nebo Mařaticích.* Vedle praktických zkušeností u mistra získával Václav Mikulka teoretické předpoklady v Učňovské škole v Uherském Hradišti, kde o ně pečoval pan učitel Cvrček. Poslední rok byla škola převedena do Starého Města na starou hospodu, kde vyučování probíhalo jednou za týden. *Moc nám to nedalo. Když začal nálet, každý spěchal domů. Zůstaly mi jen smutné vzpomínky.* Živě si Václav vybavoval závěrečné učňovské zkoušky v roce 1945, u nichž dozoroval pan Rada, který posuzoval mistrovské kusy. *Museli jsme získat učňovský glejt. Já jsem zhotovoval pánské kalhoty a uspěl jsem s pochvalou.*

Mladého a citlivého Václava Mikulku provázely po osvobození životní strasti a zdravotní problémy, které měly vliv na jeho další práci. Brzy se dostal do svízelné životní zkušenosti, která snad také souvisí s jistou mladickou nerozvážeností a odvahou. Jako sedmnáctiletý mladík chodíval často se svými vrstevníky sportovat, v zimě se s mládenci vydával do Popovské Bukoviny u Javorovce, kde byla *dobrá lyžovačka*. Při jednom podvečerním návratu z lyžování zde potkal na svahu kamarády z Jarošova, kteří ho přemluvili ještě k několika podvečerním jízdám. *Přesto, že jsem už chtěl domů, rozhodl jsem se na poslední chvíli a s kluky jsem tedy ještě naposled šel sjet svah. Kamarádi byli nadšení a jelí ve dvojce spolu, já jsem čekal nad svahem, abych měl určitý časový odstup. Už se pomalu stmívalo a nechtěl jsem jim zkržít cestu. Když jsem však překonal svahový zlom, zjistil jsem, že je zle. Oba kamarádi leželi ve sněhu, jeden se zvedal, druhý, kterého srážka vymrštila na strom, ležel nehybně na zemi a začal vykašlávat krev. Bylo vidět, že má zimmnici, proto jsem neváhal a dal mu svůj kabát hubertus, shodil jsem lyže a utíkal jsem do dědiny pro pomoc. Bořil jsem se po prsa do sněhu, ale strach o život velmi blízkého kamaráda mě hnal dopředu. Byla sobota,*

řem, maminka Antonie, rozená Blahová se starala o rodinu a hospodářství. Se svými sourozenci, Marií a Miloslavem, se malý Václav s kroji setkal především při hrách na půdě, kdy se před ním otevřelo tajemství lidového oděvu v truhle babičky Blahové. Už jako kluk zjistil, že ho kroje a jejich výtvarné zpracování něčím přitahují. Rozhodný krok učinili Václavovi rodiče při výběru jeho povolání v nelehké době okupace. Uprostřed války neměla tato generace *zálohy* příliš na vybranou, v nabídce bylo uplatnění v dolech a nucené nasazení v Německu. Proto s radostí přivítal návrh otčova kamaráda, krejčího Hynka Šobáně z Jarošova, který umožnil vyučení v jeho živnosti. Dnes mistr Mikulka se slzami v očích vzpomíná: *Strýc Šobán mi vlastní zachránil život, z dolů jsem měl nepředstavitelný strach a válka mě děsila.*

V roce 1942 nastoupil do dílny jako učeň společně s Jaroslavem Blahou z Mistrůvic a Janem Meizlem z Bílovic, tovaryšem v dílně byl František Kašný z Jarošova.

doktor nikde, s mladíky jsme v Javorovci vzali sáně pěšáky a uháněli jako o život. Z jediného obchůdku pak zavolali sanitu, která Františka Viktoru odvezla. Zůstal jsem tam ve svetříku beznadějně sám stát, bez kabátu, bez lyží, o nichž dodnes nevím, kde na svahu zůstaly. Vydal jsem se prokřehlý k Jarošovu, brodil jsem se ve sněhu a promáčený jsem už po tmě dorazil domů. Po kamarádech jsem vzkázal Viktorům, že je Franta v nemocnici. Byl jsem bezradný, a tak jsem se vypravil na sobotní tancovačku, abych přišel na lepší myšlenky. Před půlnocí se ve dveřích objevil strejda Viktora, který oznámil, že je František po smrti. Až později jsem se dověděl, že v tomto termínu byl v Hradišti zrovna zdravotní ples. O Františka se postarala jen sestra, která se snažila utiřit mu bolesti, jeho zranění bylo tak vážné, že by mu ani lékaři nepomohli. Zvláštní bylo i to, že od smrti Franty pořád přšelo. Propřšel celý pohřeb, dodnes cítím, jak na mě visel těžký kabát promáčený až na kůži. Ztráta dobrého kamaráda zasáhla Václava Mikulku na celý život a poznamenala i jeho zdraví. Přestože byl dobře sportovně vybavený a otužilý, začaly se u něj projevovat dýchací problémy. Sestra jeho matky ho poslala do Mařatic k místní léčitelce – osmdesátileté baběnce, která se zabývala lidovým léčením. Ta mě promastila, promasírovala prsa a doporučila zábaly z ovsu. Půl den jsem si přikládal na bolestivé místo nahřátý pytlík z trouby se suchým zrnem ovsu, ale rozmohly se takové bolesti, že jsem musel k lékaři. Doktorka Ledlová mi doporučila ranní otužování pod ledovou pumpou a později důkladné vyšetření ve Zlíně u Dr. Ledla. Zde mi objevili na hloubkovém snímku plic stín, prozrazující závažné onemocnění. Protože lékař odjížděl na dovolenou, rozhodl se mi jako jistotu podat větší dávku pneumotoraxu, která měla za následek zhoršení zdravotního stavu, vodu mezi pohrudnicí a plicemi, jehož odsávání zapříčinilo slepení pohrudnice s poplicnicí, tzv. kaustiku. Poté následoval ozdravný pobyt v sanatoriu ve vizovickém zámku.

Práce bylo v té době nedostatek a nemocný Václav za ní ani nepospíchal. Provázely ho stále živé smutné vzpomínky a o jeho zdraví pečovala zdejší porodní babička Anna Zálešáková, pocházející z Kuželova. Záhy se mezi nimi probudil vztah, vrcholící sňatkem. V roce 1950 se jim narodil syn Václav a v roce 1953 dcera Zuzana.

Václav Mikulka si z potřeby uživit rodinu začal hledat zaměstnání, kterou mu nabídl úřad práce. Družstvo Slovač, navazující na úspěchy předchůdce SLUMU, hledalo kvalifikované síly pro perspektivní krejčovskou práci. Václavu Mikulkovi byla tehdy nabídnuta práce v družstvu Slovač, které získávalo stále větší zakázky i v okruhu rozvoje krojové výroby a krojových doplňků. Stávající malé dílny družstva Slovač v Josefské ulici čp. 172 již nedostačovaly a měla být realizována dostavba výrobní krojové dílny u domu čp. 238, na místě dnešní firmy Jestřabíková, kam měla být přenesena továrna na výrobu krojových stuh *Hallwachs a synové* z Libavé, již mělo družstvo Slovač v nájmu. Družstvu se rýsovala slibná budoucnost, vyplývající ze združstevňování. Začátkem padesátých let se zde potkaly vynikající osobnosti Jan Bartoš z Rybářen, který pocházel z Kunovic, Stanislav Měrka z Derfle, ženatý ve Starém Městě, Josef Borek z Kunovic, Josef Hanáček z Nedachlebic, Václav Večeřa z Bílovic, odkud pocházeli i bratři František a Oldřich, synovci mistra Jaroslava Ostrožika.

Tehdy se dílna zabývala konfekční krejčovinou a krojový sortiment zatím představoval jen doplňkovou výrobu. Mezi nejzajímavější patřila dámská paleta, na která krejčí šňůrkovali motivy lidových ornamentů u zajímavě řešených kapes. *Začínala se pomalu rozbíhat krojová výroba, neboť byla lidová kultura podporována státem. Předsedou družstva byl v té době Alois Křižánek, který byl navíc vynikajícím zpěvákem Hradišťanu, a tak se často stávalo, že jsme si na dílně i zazpívali. Vždycky jsem si myslel, že Lojza skončí v Národním divadle. Motorem družstva byl však Emil Stránský, kterého bych označil za tvůrce novodobého Slovače. Práci podřídil celý svůj život, rozuměl jí a miloval ji, byl všeobecně vzdělaný a snad i díky svému židovskému původu si dokázal se vším poradit.*

Dílny družstva Slovač se brzy staly nevyhovujícími, a proto se vedení rozhodlo k vybudování nového reprezentativního družstva, které by produkovalo nejen potřebné množství krojového zboží, ale vytvořilo by i příjemné prostředí pro větší počet zaměstnanců, které bylo nutné zaměstnat pro plnění velkého objemu zakázek. V roce 1959 se dílna stěhovala do nového prostředí v Průmyslové ulici, kde byla doposud situovaná dílna SVEDRUP a SLOVAČ.

Tehdejší vláda podporovala tuto činnost a díky nárůstu národopisných aktivit, zakládání folklorních skupin, kroužků a rozmachu folklorního hnutí v celém Československu už nevyhovovaly dosavadní kapacity prostorové. Bylo nutné na pokrytí zakázek rozšířit i počty dílenských pracovníků, kteří postupně nahrazovali již nevyhovující podomáckou práci. V této době z dílny odešel krejčí Jaroslav Ostrožík a na jeho místo nastoupil budoucí mistr krojového oddělení Jan Bartoš. Vedoucí krojového oddělení se stala v roce 1954 Zdenka Procházková. Z dalších spolupracovníků si Václav Mikulka vzpomněl na Marii Kodajovou z Polešovic, která měla na starosti ženské oddělení, kde byly zaměstnány Anna Pohanková, Marie Vojtěšková a mladé vyšivačky, které byly vyučeny ve Strážnické vyšivací škole přímo pro Slovač. Využívaly byly stálé podomácké zaměstnankyně, z nichž k vynikajícím patřily především Alžběta Kovárová a Marie Gorošová ze Suchova. Mužskou krejčovskou dílnu rozšířil krejčí Jan Tobola, který přišel do Slovače ze STYLU, znovu se vrátil Vojtěch Kašný starší z Kněžpole, který byl načas zaměstnán v n. p. LET Kunovice a také Jan Čuč. Později na dílně pracovali ještě Josef Míšek, který byl dříve ve stříhárně a pracoval na řezače pro sériovou výrobu, František Blaha z Derfle, František Mikulec z Uh. Hradiště a Vojtěch Kašný ml.

Velký objem práce představovaly zakázky pro folklorní soubory na území celého Slovenska, ale také zakázky pro krajany do zámoří. *Na celý měsíc jsme se vypravili do Ameriky, získali jsme podporu. Pokud se jednalo o velkou zakázku u nás, např. pro slovenský Sluk nebo Lúčnicu, vycestovali jsme všichni i s vybavením dílny a kroje jsme šili na míru přímo na místě.* V té době už nebyla přifařena žádná doplňková výroba, poptávka po krojích i krojových kostýmech byla obrovská nejen na Hradištsku, ale kolekce odcházely i na Ostravsko, Brněnsko, do jižních Čech, do Prahy. Práce přinášela nejen poznání velkého množství krojů ze všech národopisných oblastí, ale také přátelství a spolupráci s mnoha lidmi z oblasti kultury, s profesionálními zpěváky vystupujícími s muzikou BROLN a s lidmi zvučných jmen.

Postupně se ustupovalo od ručního přiřívání šňůrek na nohavice nebo korduly, Slovač začal zavádět vylepšení, šňurování a cifrování na šicím stroji s odstraněním šicí plotýnky. *Obvykle jsme postupy šití a zdobení krojů odkrývali na místě, museli jsme nastudovat přivezené krojové součástky, které jsme museli rozkreslit do stříhů, výšivky a zdobné prvky na krojích do vzorníků a pochopit zákonitosti technologických postupů šití i zdobení. Úkolem mistra bylo pak perfektně propočítat, rozměřit a rozepsat materiál. Pro šňurování bylo nutné udělat hrubší obrysy, přesně vymalovat cestu, kudy šňůrka musela jít v jednotlivých vzorcích včetně respektování síly šňůrky. Některé vzory vypadaly na první pohled nezvládnutelně, ale obyčejný selský rozum nám sloužil k tomu, že jsme se museli propracovat k detailům a nalézt a zaznamenat přesný postup kladení šňůrek. Pak už jen záleželo na tom, jak má člověk hbitou paměť a jak rychle si dokáže jednotlivé vzory osvojit a zautomatizovat. Měl jsem velký vzor ve Staňovi Měrkovi ze Starého Města. Byl vynikající člověk a práci prostě uměl světově. Měl takový dar od Boha. Také Franta Ostrožík a Večeřa byli precizní a ještě vyšivali starou technologii – hore dole. Ruční šňurování spočívalo v nahození vzorečku rukou a jel ruční práci stejně rychle jako my na šicím stroji. Na šití jednotlivých kusů kroje jsme měli normy a muselo se to zvládnout, kdyby sme neměli spat, např. hradištské nohavice jsme museli zhotovit za 24 hodin, černou kordulu – třeba z Místřic nebo Bílovic také za 24 hodin.*

Po roce 1968 došlo k velkým změnám, které vedly k obměně vedení družstva. V roce 1970 přebíral po Antonínu Křivánkovi funkci předsedy družstva Stanislav Bártek, bývalý starosta obce Nivnice, který specifické práci nerozuměl. Tu zastával vedoucí výroby Emil Stránský a Marie Vančurová, vedoucí vývojové dílny. Oba byli zkušení praktici, kteří práci dobře rozuměli. Nákupčího pro krojové oddělení zajišťoval Miroslav Kafka, vynikající člověk, profesionál, který přišel na krojové oddělení z velkoobchodu s již vytvořenými styky a kontakty na všechny textilní fabriky. Galanterii a veškeré zdobné prvky zabezpečovaly Anežka Hrdá a Jarmila Ryšková.

V roce 1979 Slovač přesídlil z Průmyslové ulice do nové provozní budovy družstva umělecké výroby v Bezručově ulici. V roce 1982 se stal Václav Mikulka mistrem, jeho zá-

stupcem Vojtěch Kašný mladší, který byl vynikajícím odborníkem, ale měl obavy vzít na sebe velkou zodpovědnost, se kterou řízení dílny souviselo. V té době byl Václav Mikulka obklopen skutečnými profesionály, ať to byli lidé na dílně, nebo externí spolupracovníci v terénu, kteří nejvíce zajišťovali ruční vyšívání cifrovaných nebo šňůrkovaných motivů. Práce přibývalo. Krojová dílna Slovače zajišťovala šití krojů pro celou Moravu a Slezsko. V té době zhotovovali kroje a krojové kostýmy pro muziky a soubory z území Slovenska od západu k východu. Mistr Mikulka zajížděl do terénu, stal se z něj cestovatel. *Nabalil jsem si kufry a vydal jsem se k souborům autobusem nebo vlakem, méně často jsem dostal šoféra, abych se mohl rozjet ke zkoušení krojů služebním autem. Funkce mistra - to nebyla úřednická práce, která spočívá v kontrole příchodu a práce svých podřízených. Musel jsem vlastně dělat vše. Zajišťovat materiál, sepsat požadavky na nákup látek a galanterního zboží, brát míry zákazníkům, komunikovat s nimi o podobě zakázky, respektovat stříhy a pojetí krojů v různých oblastech, studovat přinesené a třeba i zatím neznámé druhy krojů, podle předloh vyhotovovat nové stříhy, nastříhat a připravit kroj ke zkoušce, přichystat podšívku, a průběžně kontrolovat, jak se takový nový kroj rodí. Pak zajistit jeho odzkoušení, vše sbalit do kufry a vydat se k zákazníkovi. Na základě odzkoušení znovu ušitý polotovár rozpárat, tu přidat, tu ubrat a vytvořit kroj, který bude objednavateli jako ulitý na tělo. Bylo vždy důležité nedělat práci mechanicky, ale pořádně nad ní přemýšlet. Každý nový materiál, např. tesil nebo kasilon se choval jinak, jinak se srážel, doslova utikal po rukama, s každou látkou jsme museli předvídat, co udělá. Odpovědnost to byla veliká. Vždy je také důležité, kdo se stane vaším vzorem. Pro mě to byl mistr Jan Bartoš, se kterým jsem se mohl radit, rád a ochotně mi předával své zkušenosti. Hluboce se skláním před lidmi, kteří mají k lidovým tradicím srdečný poměr. Je to kus výtvarného umění, které upřímně prozrazuje mentalitu kraje. Jsem rád, že jsem mohl tvořit právě v Uherském Hradišti a že jsem tady mohl žít. Pokud jsem navíc ještě k tomuto přispěl, pak mohu být jen rád.*

Josef Míšek (6. 5. 1951), Hluk

Josef Míšek se narodil v Hluku Janu a Františce Míškovým. Jejich početná rodina bydlela na čp. 99. Matka byla v domácnosti se šesti dětmi, otec celý život pracoval jako kovář v Autopalu. Josefovi Míškovi napomohla ve výběru budoucí profese nešťastná náhoda. Jako čtrnáctiletý chlapec byl s rodinou na svatbě své sestřenicí. *Nám klukom devátákům se už nelíbilo dívat se na veselící se dospělé, a tak jsme šli na ulic.* Ve chvílce nepozornosti došlo k neštěstí. Josef Míšek vběhl pod kola motocyklu a jeho zranění bylo velmi komplikované. Utrpěl těžké zranění hlavy se zlomenou čelistí a poraněním oka, měl přeraženou nohu. Z tohoto zranění se léčil celý rok a protože nemohl po dobu rekonvalescence dokončit základní devítiletou školu, musel se znovu vrátit do deváté třídy. Při jeho zdravotních problémech bylo složité hledat si budoucí uplatnění, a tak se rodičům jevílo jako vhodné a fyzicky méně náročné zaměstnání v krejčovském oboru. V roce 1967-1969 navštěvoval tříletou Učňovskou školu v Želechovicích nad Dřevnicí, obor pánský krejčí a prakticky se v rámci školy připravoval v podniku VKUS Veselí nad Moravou, v provozovně v Uherském Hradišti. Svě sídlo měla v Havlíčkově ulici, kde se zaškoloval na příjmu zakázek. Rok po vyučení absolvoval střihačské mistrovské zkoušky s praktickým pobytem v Praze, v Prostějově a v Trenčíně. Třítýdenní kurz byl ukončen mistrovskou střihačskou zkouškou. Okamžitě nastoupil do podniku VKUS v Uh. Hradišti, kde se zabýval stykem se zákazníkem, bral míry, zkoušel zakázky. *Práce bylo moc, od rána do večera. Vedoucí se chystal během dvou let do důchodu, a tak jsem se stal jeho perspektivním následovatelem na postu vedoucího. Musel jsem zastat všechno, staral jsem se o braní zakázek, braní mír, zakázky jsem musel pro dílnu nastříhat, odzkoušet, vybavit ji základním materiálem – podšívku, knoflíky, výztuži a podobně. Poté jsem musel model přestříhnout, pohlídat správné ušití, podruhé zákazníkovi odzkoušet a potom už bylo v mém zájmu jen vidět spokojenost zákazníka při odevzdání díla. Práce byla sice zajímavá, ale za málo peněz, a protože jsem chtěl založit rodinu, začal jsem přemýšlet o finančně lepší práci.* V únoru 1974 Josef Míšek oženil s Marií Hanicovou z Val-

Krojový mistr Josef Míšek z Hluku při cifrování mužské korduly ze Strání. Hluk 2009.

Detail šňurovaných nohavic, zhotovených Josefem Míškem. Hluk 2009.

tic a v letech 1975 a 1976 se jim narodily dcery Pavla a Helena. V té době Josefovi nabídl lepší platové podmínky podnik SLOVAC s dílnami v Průmyslové ulici. Přijímal jej krojový mistr Jan Bartoš a na dílně v té době pracovali František Mikulec, Václav Mikulka, Josef Borek a otec a syn Vojtěch Kašný. Pro Josefa Míška nastaly kruté chvíle, protože s krojovou krejčovinou neměl žádné zkušenosti. *Od pedantského mistra Bartoše jsem dostal tříměsíční základní plat a jediný příkaz. Stále opakoval: Dívej sa, hlavně sa pořádně dívej! Až po třech měsících mě pustili k suknu, začal jsem kreslit stříhy, učil jsem se držet šňůrku. Mrzelo mě, že jsem na krojové oddělení šel. Ta práce byla náročná, složitá a myslel jsem, že se to nikdy nenaučím. Naprosto jsem nechápal třeba na hradišských nohavicách, jak sa šňůrka kříží, kdy jde pod šňůrkou, kdy jde nad šňůrkou.* Téměř po třech letech dostal Josef Míšek první jednoduchou zakázku, ale práce se mu jevila natolik složitá, že raději podal výpověď a rozhodl se, že se znovu vrátí do předchozího podniku. Před vypršením výpovědní lhůty přišli zástupci vedení Slovače za Josefem Míškem, zda by si odchod z podniku ještě nechtěl rozmyslet a nabídli mu převedení na oddělení stříhárny. Tuto nabídku jako absolvent mistrovského stříhačského kurzu přijal. Pracoval u speciální pásové pily, kde zodpovídal za stříhání navrstvených dílů konfekčního oddělení. V té době začal na krojovém oddělení jako mistr pracovat Václav Mikulka, který se chystal na delší dobu do zahraničí, a proto chtěl krojové oddělení posílit. *Požádal mě, abych se na oddělení krojů vrátil jako mistr stříhač.* Mistr Mikulka Josefa Míška zacvičil, radil mu, bral jej na služební cesty k souborům, především na Slovensko, na severní Moravu. Největší zakázky byly realizovány právě pro slovenské soubory, pro soubory ze severní Moravy, na Valašsko, ale také pro pražské soubory, které zpracovávaly slovácký a valašský folklorní materiál a potřebovaly ke svému vystoupení kroje z těchto národopisných oblastí. Největší odbyt pokrývala hustá folklorní síť souborů

na Slovácku a Uherskohradištsku. Po odchodu Václava Mikulky do penze se Josef Míšek stal mistrem krojové dílny. Ve funkci však dlouho nesetřval. *Po revoluci ubylo zakázek. Souborům přestaly být hrazeny dotace, nezískávaly žádnou podporu na svou zájmovou práci. Proto také v této době zanikla řada kulturních zařízení a přestaly pracovat některé soubory. Krojové zakázky byly minimální. Ani ve vnitřní struktuře družstva Slovač nebyla jednoduchá situace. Střídalo se jedno předsednictvo za druhým, práce byla nejistá. Brzy zástupci vedení přišli také za mnou, že zruší místo mistra na krojovém oddělení a nabídli mi přemístění ke stroji na dámské konfekční dílně.* Josef Míšek tuto nabídku neakceptoval a vedení podniku jej propustilo. Nebyl však příliš zaskočen a s novými zaměstnaneckými nabídkami si v roce 1991 zřídil samostatnou živnost, zabývající se krojovým krejčovstvím. Přestěhoval se z bytu v Uherském Hradišti do rodného domu v Hluku čp. 99, kde si ve dvoře svépomocně vybudoval malou krejčovskou dílničku, kterou si postupně vybavil několika šicími stroji a tzv. vzorkovnou krojů, kde postupně vytvářel bohatý nabídkový fond pro své zákazníky. Situace však byla velmi složitá. *Celé tři roky se nenaskytla jediná krojová objednávka. Nikdo o mně nevěděl. Zkracoval a zúžoval jsem montérky, konfekční kalhoty, rukávy sak a šatů, šil jsem civilní gatě, bral jsem vše, co se dalo, co mi lidé přinesli na šicí stroj. Taková práce byla k ničemu.* Josef Míšek začal objíždět obecní úřady, kde informoval o své živnosti. Za dvacetikorunu si nechával vyhlásit místním obecním rozhlasem malý inzerát o své živnosti. Objížděl region od Napajedel, Huštěnovic, Spytihněvi, přes Uherské Hradiště, Ostrožsko, Dolní Němčí. Navštívil redakce místních a regionálních novin, telefonoval do redakcí rádií s žádostí o uveřejnění reklamní nabídky, týkající se šití a zdobení krojů. Žádný úspěch se však nedostavoval. Zájem o tuto práci jej však neopustil. Stále pokračoval ve vytváření vlastního krojového fondu všech krojových okrsků, šil vzorové kordule a nohavice z jednotlivých obcí a stále věřil, že lidé a hlavně mládež začne mít o kroje znovu zájem. Neustále balil kroje do kufrů a postupně objížděl tradiční jarmarky, slavnosti, festivaly, poutě, hody a vyhledával další příležitosti, při nichž se lidé oblékají do krojů. Velký význam pro něj představovalo setkání s krojovým krejčím Josefem Zemkem na jarmarku ve Vlčnově, který ho podpořil v jeho bohuľibé práci a nabídl mu k odkoupení cifrovací stroj. Vedle zdobení šňůrováním se tak Josef Míšek začal seznamovat i se strojovým jemným cifrováním. Vedle Uherskohradištska a Brodska navštívil také obce na Kopanicích, na Horňácku. S krojovou nabídkou se prezentoval na poutích ve Strážnici, ve Bzenci, na slavnostech ve Svatobořicích-Mistříně, v Kyjově i na Podluží. Téměř až po čtyřech letech neustálého putování s kufry se dostavily první úspěchy. Od roku 1995 pracuje šest dnů v týdnu, často i o nedělích. Sám by uvítal možnost zaměstnat učně, kterému by rád předal veškeré nabyté zkušenosti, ale vzdělávací systém tuto alternativu neumožňuje a sám by tento způsob vzdělávání mladých krojových krejčích nebyl schopen financovat. V současné době tedy není nouze o práci, některé zakázky musí dokonce odmítat. Největší problém v posledních letech představuje nedostatek kvalitního materiálu – sukna, prýmků, knoflíků, vlny. *Všichni dodavatelé, od kterých jsem odebíral kvalitní materiál na šití krojů a jejich zdobení, dnes krachují nebo už neexistují. Je velmi těžké najít na trhu firmu, která by dodávala kvalitní materiály, aby se lidé v kroji cítili dobře. Neexistuje už Valaška ve Valašských Kloboukách, sukno se dnes dováží z Polska, Maďarska, ale i ze Slovenska. Dokonce se objevil nový dodavatel v Čechách. Problémy se objevují i v galanterním sortimentu z podniku Pega Krnov. Prýmký s umělou příměsí vláken dělají při šňůrování problémy. Skončila výroba kvalitních knoflíků v Bižuterii Alšovice u Jablonce nad Nisou, které jsou zapotřebí na zdobení krojů ze Slovácka. Nové druhy knoflíků už svým charakterem neodpovídají těm, které jsme doposud používali třeba na výložkách mužských kordul a jejich cena se natolik zvýšila, že zákazník není schopen při vysokém počtu sto až sto dvaceti kovových knoflíčků na mužské korduli zaplatit navýšení ceny. Ani nejdecká česárna vlny už dnes nevyrábí značkové vlny a příze, které potřebuji na zdobení krojů třeba z Uherskohradištska a Uherskoostrožska. Nové druhy vlny a příze se nedají barvit. Je to jeden problém za druhým.* Josef Míšek je vlastně i pletařem a barvičem. Sám si podomácky speciální strojovou umělou přízi plete na pletacím dvojlůžkovém stroji. Téměř rok hledal doma

i v zahraničí odpovídající druhy vlny a příze a odstíny barev na umělou přízi, které by dokázaly obarvit materiál na požadovaný odstín. Podařilo se mu objevit speciální barvu *Swisscolor*, kterou si připravuje v takovém složení, aby přízi přesně obarvila do regionálně správných tónů. Stejně složitá je příprava knoflíků. Vzhledem k tomu, že se mu podařilo nakoupit tvarově správné krojové kovové knoflíčky, ale stříbrné, dlouho hledal firmu nebo specialistu, který by knoflíky pozlacoval. Přes všechny problémy, které se postupně dotýkají veškerého sortimentu potřebného ke zhotovování a zdobení krojů, zůstává Josef Míšek optimistou. Na čelní zdi své dílny má vyvěšeny propagační materiály muzik a souborů, které jsou oblečeny v jeho krojích. K posledním zakázkám patřily kroje z Uherskohradištska, Uherskobrodsko, ale i Kopanic, Hornácka či Podluží, z větších zakázek to byly kroje pro CM Světlovan Bojkovice, pro dechovou kapelu Stříbrňanka, Šarovec z Hluku, dechovku Komňané, soubory Pentla z Boršic, kompletní kroj pro cimbálovou muziku Jaroslava Čecha z Uh. Hradiště, pro folklorní soubor Old Stars Hradišťan, pro členy mužských pěveckých sborů. *Každý kroj je jinak náročný na šňůrování, sutašky a tresy, jejich stáčení a náročnost ornamentu je pro každou dědinu jiná a musí se precizně ovládat. Navíc se některé krojové oblasti neobejdou bez dalšího ručního vyšívání, které mě na mém díle pomáhá dotvářet Marie Gorošová. Podle náročnosti a pracnosti šňůrování a ručního vyšívání se odvíjí aj cena díla. Takové podlužácké července jsou finančně nejnákladnější, ale pro mě jako specialistu na šňůrování je tam jen základní motiv, ostatní musí udělat ruční vyšivačka. U hradištských a ostrožských nohavic je zase nejvíc šňůrování a ruční vyšívání už se neuplatňuje. Naopak na nich musím stočit a vyšňůrkovat kolem sto dvaceti metrů sutašky a tresy, které jsou potřebné k nazdobení jedněch nohavic. Téměř denně přicházejí k Josefu Míškovi jednotlivci, hlavně mladá hodová mužská chasa nebo rodiče se svými syny z Ostrožska, Hradištska nebo Brodsko, kteří chtějí ušít kroje k prvnímu svatému přijímání nebo na hody. Práce mám tolik, že bych potřeboval dva páry rukou. Co mě nejvíc těší, je to, že se lidé do krojů znovu a rádi oblékají a je o ně zájem.*

Marie Kočvarová, rozená Šestáková (29. 12. 1931), Věsky

Marie Kočvarová pochází z Věsek čp. 89. Otec se živil jako zedník, matka vypomáhala u sedláků a starala se o čtyři děti - Marii (1931), Ludmilu (1934), Annu (1938) a Vlastu (1944). Marie často hleděla pod ruce své matce, když si přivydělávala vyšíváním, ale vztah ke krojům si pěstovala díky své babičce Rozálii Pochylé, vyučené krejčové, která se zabývala veškerými ručními pracemi. *Její práce byla precizní, šila všecko v rukách – kordule, lajble, jupky, fěrtůšky, šorce, košule, rukávce. Dycky sem chtěla umět to, co ona.* Marie po ukončení Obecné školy ve Věskách začala navštěvovat Zemědělskou školu – Rodinku, ale už začátkem ledna 1946 nastoupila do družstva *Slováckého lidového umění moravského, tzv. SLUMu v Uherském Hradišti. Neexistoval tehdy obor, kde by brali učně, v Hradišti byly učnice a tovaryšky u slečny Marie Pachlové, ale ta už další učnice nebrala. A tak sem bez vyučení nastoupila do podniku ve Františkánské ulici, kde byly šicí dílny. Protože sem nebyla vyučená, neměla jsem nárok na odměnu jako ostatní, ale práci jsem musela vykonávat úplně stejnou, bez rozdílů.* V té době dílna produkovala především pánské konfekční prádlo a uniformní stejnokroje pro vojáky, od spodků, přes haleny, košile, kalhoty až po čepice. Na přelomu roku 1948-1949 se družstvo SLUM sloučilo s družstvem Slovač. Podnik procházel podstatnými změnami, které se dotkly hlavně hospodaření a nových vizí, které vyplývaly z tehdejší společenské situace a přicházejících politických a společenských změn. Marie Kočvarová pracovala v dílnách, situovaných v padesátých letech v patře Bergrova domu, ale v době, kdy se začal stavět nový podnik Slovač v Průmyslové ulici, pracovala ještě nějakou dobu v dílnách ve Františkánské ulici, kde funkci vedoucího či předsedy družstva Slovač zastával Ladislav Kořínek a vedoucí dílny Františka Hrobařová. Náplní práce dílny byla v té době hlavně výroba dámské konfekce. *Pracovaly zde Alena Bárová, Ludmila Dovrtělová, Anna Pohunková, budoucí šéfkyně Marie Vančurová (Zůbková), která k nám byla nekompromisní a přísná, Jiřina Pochylá z Mařatic, Vlasta Gajzůrová z Uh. Hradiště,*

Věra Polášková, Blanka Bundilová, Milada Vlachynská z Mařatic, Marie Petrželková z Polešovic. Šití krojů se začalo stávat významným doplňujícím programem. Marie Kočvarová se od prvopočátku věnovala stříhání materiálu, původně pracovala ve stříhárně na konfekci, ale zakázky na kroje byly stále větší, a tak se podílela na přípravě materiálu a šití velkých objednávek pro Kyjovsko, kam odcházely stovky sukní pávek nebo na Podluží, kde jsme museli být obzvláště precizní při vypracovávání sedmi až devíti sámků. Krojové zkušenosti přebírala Marie Kočvarová od slečny Marie Kodajové z Polešovic, která dohlížela na konfekční dílnu s osmi pracovníci, kde spolu s ní pracovaly např. Anna Kostílková a Anna Cechová z Kunovic, Marie Habartová nebo Blažena Fryštáková z Buchlovic, které šily tehdy všechny ženské krojové součástky od spodnic, opléček, předních sukní *řertůšků* až po rukávce. Vedoucí se brzy stala Zdenka Procházková. Z Františkánské ulice se do nových prostor přestěhovala pánská krojová dílna, kde ve své profesi vynikali

Marie Kočvarová při úpravě polosvátečních rukávčů z Kunovic. Věsky 2008.

krojoví krejčí Václav Mikulka, Josef Borek, Josef Zemek z Vlčnova, Jan Bartoš, Jan Janča z Dolního Němčí, Stanislav Měrka z Derfle, Hynek Kašný z Kněžpole, Václav Večeřa z Bílovic. Po vedoucím a mistru dílny Jaroslavu Ostrožíkovi nastoupil do této funkce mistr Jan Bartoš. Marie Kočvarová pracovala na konfekčním oddělení, které muselo zařadit do své pracovní náplně i krojové zakázky. Docházely sem rovněž externí spolupracovníci, hlavně podomácké vyšivačky z Hrubé Vrbky, Suchova, např. Alžběta Kovárová nebo malářečky z Podluží – např. vynikající malářečka Anděla Mrázová (Kučová) z Hodonína. Obstarávaly malování rostlinných motivů na podlužácké šátky, na kašmír, brokát. *Atmosfera té doby je nepopsatelná. Celou pracovní dobu sme prozpívaly, od mariánkových písniček až po všechny šlágry. Práce bylo dycky tolik, že sme za tmy chodily do práce a zase za tmy dom. Byla to velká dřina, ale byla to také samá radost.* Marie Kočvarová zůstala ve Slovači po celou dobu svého aktivního života, celých 42 let až do roku 1989, kdy odešla do důchodu. Šití krojů se zpočátku nevěnovala, neboť vynikající krojovou švadlenou byla její *svatka* Františka Straňáková z Kunovic. U ní získávala Marie Kočvarová další zkušenosti, zaučovala ji do dalších praktík, které byly nutné aplikovat například při praní, škrobení nebo žehlení krojových součástek. Postupně od ní přebírala zkušenosti, staré osvědčené receptury a po jejím úmrtí ji motivovala především dcera Ludmila Straňáková, která má k folkloru od dětství hluboký vztah. Jako krojová garderobiérka folklorního sboru Handrlák z Kunovic soustavně domů přináší krojovou práci. Marie Kočvarová tak vychází vstříc nejen tomuto souboru, ale také široké veřejnosti z Věsek, Kunovicka a celého Hradištska, hlavně se soustřeďuje na úpravy, šití krojových součástek z Věsek, Mařatic, Uherského Hradiště, Sadů, Míkovic, Podolí, Popovic a Kunovic, stará se o praní, škrobení a žehlení starých kvalitních šifonových a dnes méně kvalitních plátěných krojových součástek, vyšívá, zabývá se šitím jednodušších krojových kusů jako jsou rukávce, košile, kalhoty - traslavice, brokátové přední sukně. *Díky své dceři Ludmile nemám čas stárnout a hledat neduhy pozdního věku. Hraju se s krojama a při každé sváteční příležitosti, ke keré si mladí oblékají kroj, mám radost, že aj já sem přiložila ruku k dobrému dílu.*

Marta Tyllichová, rozená Mencilová (3. 3. 1960, Královce, okr. Košice), Uherské Hradiště – Jarošov

Rodištěm Marty Tyllichové je východní Slovensko. Rodiče Marie a Ondrej Mencilovi vychovali tři děti. Marta navštěvovala Základní školu v Královcích a v Budimíru. Vzhledem k tomu, že od dětství se projevovala výtvarným nadáním, ráda malovala a jako samouk se zabývala veškerými ručními pracemi, především vyšíváním. Proto se rozhodla získat další znalosti studiem na Střední odborné škole v Košicích. Třiletý obor pánská krejčová studovala pro podnik Obnova Vkus Košice, kde nastoupila na oddělení zakázkového šití pánských obleků. Vzhledem k tomu, že v jejich rodině byl pěstován vztah k lidovému umění a tradicím, začala během studia střední školy navštěvovat folklorní soubor Železiar, kde se seznámila se svým nastávajícím mužem Jaroslavem Tyllichem ze Starého Města, který absolvoval v Košicích dvouletou základní vojenskou službu. Podnikové oddělení Obnovy navíc navázalo s jejich vojenským útvarem družbu, se kterým realizovali řadu kulturních vystoupení a programů pro veřejnost. V roce 1980 se provdala a přestěhovala se do manželova rodného domu do Starého Města. Vzhledem k tomu, že ji zajímalo vyšivkářství, využila nabídky a nastoupila v roce 1980 do družstva Slovač na oddělení automatů, kde se zabývala programováním tradičních i moderních vzorů na ubrusy. V roce 1982 využila nabídky a přešla na dámské krojové oddělení, kde úzce spolupracovala s krojovými švadlenami Marií Gahurovou ze Starého Města, Annou Pohunkovou a Marií Vojtěškovou z Uh. Hradiště, Věrou Poláškovou z Bojkovic. Jejimi prvními zakázkami byly mužské košile *sámkovic*, seznamovala se s ručním plisováním, nejvíce používaným na velkých zakázkách sukni pro slovenské soubory. Po mateřské dovolené byla Marta Tyllichová přijata na pánské krojové oddělení, kde ji zaškoloval krojový mistr Václav Mikulka. Vzhledem k tomu, že měla od dětství vztah k vyšívání, velmi snadno se zaškolila do technologie

šňurování, kterou nejdříve aplikovala na jednodušších krojích pro slovenské folklorní soubory do Bratislavy, Trenčína, Nitry, Terchové, Košic. Slovač získával také větší zakázky z oblasti Valašska, Slezska, Lašska, Jablunkovska, kde nemělo krejčovské řemeslo tradice a soubory z těchto regionů se obracely právě na družstvo Slovač. Po zapracování a získání zkušeností se Marta Tyllichová podílela na velkých zakázkách pro soubory z Uherskohradištska, z Brna, Křenovic, na Valaško pro Valašské Klobouky, Vsetín, ale také do Ostravy, pro Slezan z Českého Těšína, pro soubory do Prahy. Příprava stříhů a stříhání krojů byly v kompetenci mistra dílny, kterým se po Václavu Mikulkovi z Jarošova stal na krátkou dobu Vojtěch Kašný z Kněžpole, který patřil k nepreciznějším krojovým krejčím v historii dílny, po něm krátce dílně mistroval Josef Míšek z Hluku, který ji už v roce 1990, kdy měla být zrušena, opustil. Po jeho odchodu si krejčí zajišťovali veškerou přípravnou práci pro šití a šňurování krojů sami pod vedením Jarmily Ryškové, se kterou také Marta Tyllichová zajížděla kroje zkoušet do souborů hlavně na Slovensko. Rovněž tady pomalu doznávaly příznivé

Krojová krejčí Marta Tyllichová se svým dílem – nohavicemi a kordulí z Hradištska. Jarošov 2008.

dotlační podmínky na krojové vybavení folklorních souborů. Po roce 1990 se s krizí, která slovačkové krojové oddělení postihla, začal rozvíjet náhradní program dílny. Zakázky tvořily např. objednávky liturgického oděvu, např. kleriky, sutany, ornáty. V té době se podařilo zajistit zajímavou zakázku s rakouskou oděvní společností *Tracht-Exquisit*, pro kterou družstvo zhotovovalo originální konfekční modely inspirované tradičním lidovým oděvem Tyrol. Krojové oddělení družstva tak získalo lukrativní spolupráci, na níž se podílela řada externích spolupracovníků zajišťujících ruční výšivky, háčkování, pletení a textilní aplikace. Situace v družstvu Slovač byla kvůli transformování celého podniku nepřehledná a složitá. S novým vedením došlo v roce 1992 ke změně družstva Slovač na DUV Slovač a Slovač d.u.v. Podnik se jako družstvo umělecké výroby profiloval *výrobou a prodejem dámské a dívčí konfekce, krojů a krojových součástí, svatebních a společenských šatů, zhotovováním a aplikacemi výšivek, výrobou prostěrek, ubrusů, povlečení, půjčovnou svatebních šatů, návrhy kolekcí, ale i výrobou ostatního svrchního ošacení, výrobou tylů, krajků, záclon a výšivek. Vedení Slovače se obměňovalo a situace byla pro nás zaměstnance velmi nepřehledná. Také dosavadní vedoucí dílny Jarmila Ryšková z tohoto důvodu v roce 1996 rozvázala pracovní poměr a já jsem ji v roce 1997 následovala. Opouštěla jsem nerada práci, kterou jsem měla jako srdeční záležitost.*

Marta Tylichová poté hledala vhodné uplatnění, byla registrovaná na úřadu práce, vystřídala několik zaměstnavatelů, pracovala v podniku OTMA Mařatice, ale práce na krojích ji neustále lákala. Proto v roce 1990 začala podnikat v odvětví krojové krejčovství. Od registrace živnosti se nezastavila, neboť přicházela jedna velká zakázka za druhou. Mezi stěžejní patřila obnova krojového fondu pro soubor Ondráš z Brna, kompletní kroje z Hradištska pro jejich cimbálovou muziku, kroje z moravskoslovenského pomezí. Zpracovávala obnovení mužských krojů pro Velehrad, na kterých se podílela společně s dámskou krojovou švadlenou Helenou Lakosilovou. Mezi zajímavou zakázku řadí kroje pro soubor a muziku Olšava z Uherského Brodu. Mimo velké souborové objednávky přicházely celoročně individuální objednávky z celého Slovácka, nejvíce času však věnovala krojům z Uherskohradištska, Brodska, Hodonínska, Podluží. Její doménou jsou však kroje dolňácké, z Uherskohradištska. *Ve Slovači jsme se museli orientovat i v zařazování krojů do jednotlivých oblastí a mě vždy nejvíc lákaly kroje z velehradské župy.* Marta Tylichová ve svém profesním zájmu upřednostňuje objednávky z uherskohradištské oblasti, v níž si lidé oblékají typ velehradsko-spytihněvského kroje. Proto není divu, že nejčastěji šije mužské krojové součástky pro Velehrad, Modrou, Salaš, Jalubí, Traplice, Jankovice, Košíky, Kudlovice, Sušice, Huštěnovice, Babice nebo do Spytihněvi. Zakázky přicházejí i z obcí, které spadají do krojů staroměstsko-jarošovských. Zhotovovala kroje pro Staré Město, Mařatice a Jarošov. Situace se však zhoršovala a soubory přestávaly mít na kroje peníze. *Dalším kritériem byla i samota. Pro lidi komunikativní a vyžadující kolem sebe společnost, kam já patřím, se práce u šicího stroje mezi čtyřmi zdmi stávala stále více depresivnější.* Marta Tylichová je od roku 2004 zaměstnaná a uměleckou tvořivou práci na lidových krojích už vnímá jako svůj prvořadý koníček, kterému se nejvíce věnuje v čase hodů a slavností vína a otevřených památek v Uherském Hradišti. *Krojařina je namáhavá dřina, kterou se člověk musel naučit a projít si často strastiplnou cestu, než pochopil všechny zákonitosti, které tato práce vyžaduje. Nejvíc mě baví právě šňůrování, podle kterého se dá poznat, odkud kdo je. Na kroji nejde nic změnit, zjednodušit a ulehčovat si práci. Všecko, co na krojích je, musí dělat člověk s láskou a trpělivostí. A tento vztah jsem si pěstovala od mládí. Je nutné se začít co nejdřív zamýšlet nad budoucností profesionálně školených krojových následovníků.*

Krojové provozovny

Tradice Slovácka, o. p. s. – Středisko školy lidové tvořivosti a řemesel v Blatničce

V listopadu 2003 se starostka obce Blatnička Ing. Jarmila Hrušková zúčastnila semináře na téma, jak získat finanční prostředky z EU. Dlouho se trápila myšlenkou, jak účelně využít budovu staré školy ve své obci, která od roku 1979 chátrala. O myšlenku se podělila s Ing. Olgou Ondráčkovou a společně začaly pracovat na projektu rekonstrukce budovy bývalé základní školy v Blatničce. Projekt byl úspěšný a budova byla nákladem deseti milionů korun rekonstruována, z čehož osm milionů bylo hrazeno evropskými finančními prostředky, necelý milion přispěl stát a další náklady nesla obec Blatnička. Před iniciátory projektu však nestála jen otázka rekonstrukce budovy, ale naplnění objektu smysluplnou prací. Jarmila Hrušková vnímala po likvidaci družstva Slovač absenci střediska, které by se zabývalo údržbou stávajících krojů a výrobou nových. Obdobná myšlenka záchranu lidového oděvu trápila nějaký čas i vedoucí vnorovského folklorního souboru Spinek Janu Smutnou. Obě toto téma dlouho diskutovaly, přidala se k nim ještě Ing. Hana Příleská z Uherského Ostrohu, místostarostka města, která přemýšlela, jak znovu přinést do Uherského Ostrohu staré řemeslné techniky zpracování oděvu. Jednání se zástupci uherskoostrožské radnice bylo této představě nakloněno. Byla tak ustavena obecně prospěšná společnost *Tradice Slovácka*, kterou kromě Města Uherského Ostrohu tvoří Obec Blatnička a Občanské sdružení Spinek. *Pozorovaly jsme, že tady není nechuť mladých lidí strojit se do krojů, ale hlavním problémem se stalo pořízení nového kroje nebo možnost si ho vypůjčit. Kroje, které jsme dědili po předcích, už dosluhují, dnešní mladá generace je podstatně vyšší, než bývali naši předkové, a tak se často stávalo, že zděděný kroj byl vnukům malý, o botách ani nemluvě. Proto jsme měly velké přání vybudovat středisko, do kterého by člověk přišel a objednal kroj včetně všech potřebných krojových doplňků bez dalšího shánění. Všechno by mu bylo nabídnuto pod jednou střechou s dohledem odborníků.* Záměrem projektu nebyla jen rekonstrukce historické budovy zdejší školy a přestavba všech jejích vnitřních prostor, která zahrnovala mimo další vytvoření analýzy potřeb, zpracování projektové dokumentace, výběr dodavatelů, rekonstrukci školy a okolní úpravy a výsadby veřejné zeleně, ale s ukončením projektu a převzetím stavby to bylo také vytvoření nových pracovních míst s odpovídajícím pracovním zaměřením. Stěžejním se stala realizace vzniku *školy lidové tvořivosti a řemesel účelově zaměřené na naléhavé potřeby šití, obnovy, čištění a půjčování lidových krojů pro oblast moravského Slovácka.* Mezi hlavní cíle projektu bylo zařazeno nejen udržet, ale především zachovat a předat tradice tvorby lidového kroje dalším generacím. *Vznik této školy si vzal za úkol posílit místní bohaté folklorní tradice, založené na dodržování starých zvyků. Naším přáním bylo, aby byla atraktivita školy podpořena vybudováním muzea lidových krojů přímo v jejich prostorách i se zajištěním poradenské činnosti. Rekonstrukce a provoz školy lidové tvořivosti a řemesel měly zajistit také vytvoření nových pracovních míst s možností uplatnění lehce tělesně postižených občanů.* Projekt před-

Ředitelka střediska Tradice Slovácka v Blatničce Jana Smutná při výrobě stříhů pro ženské a mužské kordulky pro FS Břeclavan. Blatnička 2009.

Bohumila Bajková a Dana Michalčíková při ručním vyšívání mužských kordul z Kubry pro FS Ondráš z Brna. Blatnička 2009.

Ludmila Šivlová při práci na ženské kordulce z Malé Vrbky. Blatnička 2009.

Marie Varsamisová při šňůrování nohavic z Babic pro CM St. Gabriela. Blatnička 2009.

pokládal také příznivý vliv na vyvážený rozvoj nejen mikroregionu Ostrožsko, ale celého Hodonínska, a zvýšení obecné atraktivitvity zapojených obcí a celého regionu.

V lednu 2006 bylo Středisko školy lidové tvořivosti a řemesel zkolaudováno a provoz byl zahájen. Se zprovozněním budovy však souviselo vytvoření dalších dlouhodobých projektů s názvem *Rozvoj Střediska školy lidové tvořivosti a řemesel v Blatničce*, které by zajistily vlastní a trvalý chod střediska. Vedení obce a střediska vypracovalo specifické cíle projektu, které doplňují standardní náplň práce, připravilo množství vzdělávacích kurzů, motivačních programů a drobných ilustračních tematických výstav s garancí odborných lektorů, např.

výstavy *Za tradicemi našich předků*, *Podzim na vesnici* s ukázkami předvádění výrobků z dýní, šustí, proutí, slámy, podzimních a sušených plodů, *Vánoce včera a dnes* s ukázkami zvyků, s vyšíváním vánočních ozdob, pletením slaměných ozdob, vánočních věnců a výrobou svícnu, *Tradice Velikonoc*, *Světlem obtížněji*, *Letnice*, *Slavnosti vína* s ukázkami původních technologií výroby vína a dnešními postupy pěstování, sběru a výroby, zpracováním vína jako suroviny na jiné produkty, *Vánoční čas* s ukázkou víkendového pečení perníčků a vizovického pečiva, se soutěží o neoriginálnější vánoční řetěz, výstavy *Lidová výšivka*, *Jarní svátky* a další.

Vedoucí střediska Jana Smutná a další specialisté Ludmila Šivlová, Marie Varsamisová, Anna Janésková, Vladimíra Čiháková, Dana Michalčíková, Lucie Nádeníčková, Eva Macháčková, Bohumila Bajková, Anna Kotásková, Helena Švabíková, Soňa Zůbková, Marie Sečkářová, Marie Zrůnová se od počátku realizují v činnosti, která souvisí s krojovým obléčením. *Společnost vyrábí, zdobí, pere a žehlí, opravuje kroje a je to dílem celého kolektivu. Středisko se zaměřuje a musí se také zdokonalovat v celém technologickém procesu, který si příprava a šití krojů vyžaduje. Je to ženská a pánská krojová krejčovina a techniky výzdoby – šňurování, cifrování, aplikace, strojová a ruční výšivka, a to všechny druhy výšivek podle jednotlivých zakázek a požadavků.* Konfekční a moderní šití středisko Blatnička nezajišťuje, na tuto práci nemá dílna pracovní prostor a nechce se této činnosti věnovat. Dílna se zabývá drobnou doplňkovou činností, např. výrobou krojových panenek, kdy na zakázku vytváří přesné kopie krojů z různých oblastí naší republiky, zabývá se i zhotovováním dárkových předmětů v duchu tradiční výroby, např. zboží ručně tkané nebo zdobené ruční či strojovou výšivkou. Třetím okruhem doplňkové tvorby je výroba drobných krojových součástí – výšivek, kapesníků, šátků, střapců na šátky a kapesníky, vytváření voniček, vázanek, klobouků atd. Už v únoru 2006 se podařilo získat první velkou zakázku pro mikroregion Hornolidečsko, kterou představovalo zhotovení 58 párů krojů pro dospělé a 35 párů krojů pro děti do Horní Lidče na Valašsku. Po výborné mediální odezvě začaly přibývat další objednávky, převážně kompletní sváteční, ale i pracovní kroje, kordulky, boty, klobouky pro jednotlivce i pro národopisné soubory, např. ze Strání, Bystřice pod Lopeníkem, do Vnorov, pro mužský sbor z Ostrožské Lhoty. Dílna díky své vedoucí a ředitelce o. p. s. Janě Smutné dostává objednávky na pořízené kroje z celé republiky. Mezi poslední patřily kroje pro Čechy, Hanou, Valašsko a hlavně pro náš region – pro obce Strání, Březová, Bystřice pod Lopeníkem, Dambořice, Vacenovice, Hodonín, Břeclav, Nivnice, Ořechov, Násedlovice. V současné době tvoří tým švadlen a vyšívaček stylizace krojů z Kubry pro soubor Ondráš, babické nohavice pro muziku Stanislava Gabriela, ale objevují se i objednávky ze Slovenska, Rakouska nebo Kanady. *Zajištění provozu a chod střediska je hodně těžké, neboť pracovní zařazení a odměny pracovníků, odvody mezd, DPH, neustále rostoucí cena energie zvyšují náklady naší práce. A pak je to především nedocenená ruční práce řemesníků nejen v Blatničce, ale obecně, kteří nikdy asi nebudou zaplacení podle zásluh.*

Přestože je hlavním posláním střediska zachování a udržování výroby tradičního lidového oděvu podle původních vzorů a starých technik, v případě souborových krojů a kostýmů se vedoucí střediska zabývá i návrhy stylizací, které sice dodržují základní střih, barevné řešení, použití materiálů je ovlivněno dostupností na našem trhu, ale i financemi. Stejný problém řeší vedení v případě výšivek, které se dnes ve většině případů pro soubory realizují strojově. *Největší problém současnosti představuje shánění materiálů, speciálních látek, sukna, knoflíků, nití, přízí. Na českém trhu se projevila zahraniční konkurence i finanční krize, která zapříčinila úbytek a likvidaci českých výrobců, hlavně textilních továren.* Jana Smutná se každodenně potýká s nějakým problémem, který lze řešit pouze neúnavným a soustavným prozkoumáváním našeho i zahraničního trhu, osobním jednáním s výrobci, továrními nebo soukromými. K velkým nedostatkům řadí absenci šablon na *modrotiskové vzory, ať látky na sukne, zástěry nebo nedostatek šablon a odpovídající barevnost na výrobu tureckých šátků. Výběr je tak zúžen na dva nebo tři vzory, které nerespektují regionální odlišení. Vytvoření nových šablon je natolik finančně náročné, že si tuto výrobu nemůžeme objednat a navíc i odběr jednoho vzoru jde do několika tisíců, což si dílny a střediska našeho charakteru nemohou dovolit.*

Středisko v Blatničce se věnuje především šití krojů a jejich doplňků, ale průběžně zajišťuje i jejich spravování, čištění, přešívání, celkovou údržbu krojových součástek – praní, škrobení, žehlení. Sporadicky se objevují i nabídky krojů do komisního prodeje, kterými se dosud dílna zabývá jen okrajově, neboť Blatnička nemá strategický prostor pro tento způsob obchodu. Zájem o dary starých a obnošených krojů dílna vítá, neboť slouží hlavně jako předlohy pro šití nových krojů. S tím souvisí i půjčovna krojů a součástí, která vychází právě z vlastního archivního fondu, jež díky darům dalších krojů a doplňků postupně středisko buduje. *Zatím nabízneme pět dívčích kompletních valašských krojů, mimo krpce. Obuv nepůjčujeme. Dále máme jednoduché sámkovice z oblasti Uherskohradištska a dívčí kroje z Blatničky. Do budoucna budeme mít ještě jednu provozovnu v Zarazících a ta se tímto obchodem bude mimo jiné zabývat.* Úspěchem střediska a jejich zaměstnanců jsou především spokojení zákazníci, kteří se do Blatničky vracejí. *Pokud by třeba jen jeden projevil nespokojenost, musí to být další impuls pro zkvalitnění naší práce.*

Lidové tradice a řemesla v Uherském Ostrohu

V roce 2004 vznikla v Blatničce společnost Tradice Slovácka, o.p.s. Původní společnost zahájila svoji činnost na začátku roku 2006 a měla dvě provozovny, v Blatničce a v Uherském Ostrohu. Z existenčních, finančních i pracovních důvodů byla na návrh jednoho ze zřizovatelů, města Uherský Ostroh, od 1. března 2008 zdejší provozovna osamostatněna. Od 1. listopadu zmíněného roku pracuje dílna v Uherském Ostrohu pod názvem **Lidové tradice a řemesla, o. p. s.** samostatně. Iniciativa směřující ke vzniku společnosti byla reakcí na ukončení činnosti firmy Slovač v Uherském Hradišti. *Vzhledem k tomu, že o kroje byl stále zájem, nabídla se možnost aktuálně řešit volný prostor na trhu a převzít jejich pracovní náplň nejen pro tento region. V té době se jevilo jako dobré řešení vypracovat projekt EU.* Další faktor pro vznik dílen představoval nedostatek podomácích výrobců a zánik starých řemeslných technik. To byl základ pro vznik střediska, v němž se původně mělo i vyučovat těmto již zaniklým nebo mizejícím technikám, záměrem bylo i vybudování archivu starých krojů, dokumentů apod. Myšlenka byla i na archivaci a tvorbu katalogů s výrobky, která tato dílna vyrobila. Zakladatelem původní společnosti bylo město Uherský Ostroh, obec Blatnička a soubor Spinek, projekt zpracovávala Ing. Hana Příleská, tehdy místostarostka Uherského Ostrohu. Oprava budov, ve kterých sídlí společnost, a částečné vybavení provozu, bylo hrazeno z prostředků Evropské unie. Podmínkou každého takového projektu je jeho trvalá udržitelnost a zajištění provozu krojové šicí dílny po dobu pěti let a rovněž zajištění zaměstnanosti. O to se obě pobočky snažily. Došlo však k odluce. Samostatná provozovna Tradice Slovácka o.p.s. Uherský Ostroh pracuje od 1. 3. 2008, jako Lidové tradice a řemesla o.p.s. od 1. listopadu 2008. Vedoucí střediska se stala Dagmar Štěrbová, které pomáhá manažerka společnosti Dagmar Raušová, a také Helena Švabíková ve funkci účetní. Dílna vytvořila v současné době pracovní příležitosti pro jedenáct zaměstnanců. Marie Belková (1966) se specializuje na šití a střihání krojových součástek, Světlá Bezděková (1976) ovládá skládání rukávců, žehlení, praní, ruční vyšívání a je nápomocná při krojovém šití. Z ručních vyšivek jsou převážně využívány techniky křížkové, řetízkové, případně vyšívky korálkové. Jindřiška Čechová (1974) je specialistka a školená vyšivačka na vyšívacích strojích, zajišťuje krojové šňůrkování. Strojové vyšívky aplikované průmyslovým vyšívacím strojem jsou dnes nejčastěji používané na ostrožských košilích *dudovicích*, hradištských košilích *sámkovicích*, kyjovských sukních *pávkách*, rohateckých *kordulích*, na pánských kapesničcích do nohavic, na zástěrkách k českým krojům, na stuhách *štruplích*, na vracovských, hodonínských, strážnických kordulích apod. Eva Hlušková (1982) se věnuje šití a zhotovování krojových drobných součástek, zabývá se výrobou klobouků, voniček, čepení. Erudovaná kloboučnice je schopná vyrobit jakýkoliv klobouk podle přinesené předlohy, klobouku, ale i obrázku, věnuje se i zdobení pokrývek hlavy náležitými doplňky. *Klobouky jsme vyráběly pro Uherský Ostroh, Uherský Brod, Střílky, Kelníky, Starý Hrozenkov, Boršice u Blatnice, Vizovice, Rohatec, Hornácko. Také zhotovujeme beranice.* Svě místo

Světlá Bezděková při žehlení spodnic. Uherský Ostroh 2009.

a vyškolení. K těmto dodavatelsky řešeným pracím patří například vytváření předloh ke strojovému vyšívání, ovládnání techniky cifrování, tkaní na tkalcovském stavu, různé techniky ručního vyšívání. Dagmar Štěrbová však dbá na to, aby byly pracovnice dílny průběžně školeny v profesních zaměřeních, které je nutné k dobrému chodu střediska znát. *Všechny naše pracovnice jsou schopné ušít cokoliv, jsou zkušené švadleny, jejich specializace nejsou vyhraněné. Samozřejmě jsou některé více nebo méně zručné. Snažíme se vytvářet takové podmínky, aby u nás byly pracovníci spokojeni, aby získávali co největší zkušenosti a prakticky se školily v nerůznějších činnostech, aby třeba nedošlo k situaci, že by po eventuálním odchodu některého z nich nebyl schopen toto místo někdo okamžitě zastat. Nejmarkantnější je práce vyšíváčky. Horňácké a kunovické výšivky pro složitost musíme zadávat externím spolupracovnícím. Ostatní druhy výšivek se postupně podle přinesené předlohy musejí naše pracovnice dokonale naučit.*

Dílna v Uh. Ostrohu by se zatím neužívala jen krojovými zakázkami, proto přijímá objednávkami i na další rozmanité předměty dárkového charakteru, které jsou ale zhotovovány z materiálů produkovaných dílnou, např. tkanin. Hlavní část této produkce představují ubrusy, prostírky, obaly na víno, polštáře, tašky, čepice, šály, pokrývky, ručníky, ale je to i dámská a pánská konfekce, inspirovaná lidovým uměním. Při jejich zdobení je využíván vyšívací automat. V nabídce střediska jsou také vyšívány křtící roušky, dílna šije, opravuje, pere a kulmuje křtící a kojenecké zavinovačky a peřinky.

Za krátkou dobu trvání získala dílna řadu zajímavých zakázek, mezi nimiž byly hlavně pánské lajblly, župice, mužské vesty – kordule a nohavice, např. do Mařatic, Boršic u Blatnice, Uherského Ostrohu, Rohatce, Veletin, Strání, Starého Hrozenkova, do obcí na Horňácku, i na Zálesí, pro Kelníky, pro soubor Malé Zálesí z Luhačovic. K posledním zakázkám patří kroje pro jednotlivce, krojové kolekce dílna tvořila pro mateřskou školu v Uherském Ostrohu, pro folklorní soubor Světlovan z Bojkovic, pro ZUŠ Uherský Ostroh, ZUŠ Napajedla, pro

má v nabídce dílny i tvorba krojovaných panenek na zakázku. Veronika Hráčková (1963) má ve své pracovní náplni zařazeno konfekční šití, zabývá se návrhářstvím oděvů i dárkových předmětů. Marie Klemová (1971) ovládá tkaní na rámu, stolním i klasickým tkalcovským stavu, je využívána při veškerém šití a žehlení textilií. Dílna je tak díky těmto odbornicím schopna tkát na dvou nebo čtyřlístových stavech, a to nejen objednanou a požadovanou metráž ke krojům. Vzhledem k tomu, že je to finančně nákladnější záležitost, je v dílně vyráběná tkanina využívána převážně na výrobu konfekce a dárkového zboží. Milena Křivánková (1973) je specialistkou na ruční vyšívání, plisování a žehlení. Lucie Omastová (1982) se zaměřuje na lehkou krojovou krejčovinu. Náplň práce, kterou šití krojů vyžaduje, je velmi pestrá a co do technologických požadavků velmi rozsáhlá. Vzhledem k tomu, že je dílna mladá a zakázky se teprve začínají objevovat, rozhodlo se vedení této dílny využívat pro odvádění co nejkvalitnější práce také účasti externích spolupracovníků, kteří jsou profesionály v oboru, jsou odborně i prakticky zdatní

Dagmar Raušová předvádí mužský lajbl z Hradištska. Uherský Ostroh 2008.

Jindřiška Čechová při vyšívání mužského kapesníčku do nohavic na automatu. Uherský Ostroh 2008.

Autorka fotografií:
Romana Habartová.

obec Mistřice, Boršice u Blatnice, pro folklorní soubor Vavřínek, pro Javorinu, pro Základní školu T. G. M. v Uh. Hradišti nebo pro MPS Ostrožská Lhota.

Dílna se potýká i s řadou nesnází, mezi něž patří třeba technika zdobení šňůrováním. Postupně se v něm zaškolují všechny pracovnice, ale jedná se o velmi náročnou práci, která vyžaduje dlouholetou zkušenost a praxi. *Zakázky zpracovává Jindřiška Čechová, jednodušší Milena Křivánková, které se na tuto techniku více specializují. Nejsložitější je šňůrkování na nohavicích ve Veletinách, kde se sutaška musí přišívat na výšku.* Rovněž pro cifrování krojů využívá dílna externí spolupráci Jitky Bahulové, bývalé pracovnice Slovače.

Vedle konkrétních zakázek se dílna zabývá i údržbou a opravami krojů. Jedná se hlavně o opravy textilií s rozpadnutými vlákny materiálu, jako jsou přední sukňe – ornátové fěrtůšky, *zajišťujeme přešívání rukávců, na nichž zachováváme původní staré výšivky, renovujeme podšívky ve vestičkách – mužských a ženských kordulkách, lajblech i v nohavicích, opravujeme vypadané vyšívání, zajišťujeme zkracování délek fěrtůšek a šorců, přemotávání a renovování ozdob na krojových součástkách.* Při přešívání některých součástí se vždy jednotlivé kusy různě nastavují a zvětšují, protože naši předkové byli drobnějšího vzrůstu. Dílenské vybavení umožňuje údržbu krojových součástí – praní, škrobení, modření, žehlení, kulmování. *Skládáme kulaté i hranaté rukávce. Tuto techniku znají všechny pracovnice, ale nejvíce se tomuto věnuje Milena Křivánková a Světa Bezděková. Dále je žádané kulmování obojků, žehlení fěrtůšek, příprava košil a spodniček.*

Provozovna v Uh. Ostrohu zřídila v létě 2008 také komisi prodej a půjčovnu krojů. Jejich záměrem bylo kromě rozšíření nabídky služeb podniku přilákat do provozovny více zájemců o kroje a konkrétní kusy oděvu. Touto cestou se podařilo městu a vedení dílny zajistit několik velmi zachovalých krojových součástí určených k půjčování. V nabídce jsou

dětské, dívčí i chlapecké ostrožské kroje, některé součástky dívčích krojů z Čech, mužské a ženské kroje z Ostrožska, z Uherskohradištska, z Mařatic. Největší zájem je o dámské kabátky *kacabaje*, o vlnáky, dětské kroje, hlavně v době hodů, o půjčování pánských kordul, i o jejich odkoupení. *Zájem o kompletní staré kroje je téměř nulový. Nejvíce jsou žádány zachovalé staré kvalitní výšivky, zdobené na pánské kordulky (materiál velbloudí srst), pruhy výšivek – kadrle na ženské rukávce, zadní sukňe – šorce. Trend poslední doby je takový, že lidé by chtěli všechny kroje v dané oblasti stejné. Jakákoliv mírná odchylka je od veřejnosti nepřijatelná, proto staré kroje, které byly ušity a vyrobeny z materiálů dostupných v době jejich vzniku, se dnes nelíbí a nikdo je nechce.* Tady se dílna setkává s dalším úskalím, které představují střihy krojů. Původní neodpovídají typům a rozměrům současných postav a zákazníci trvají na úpravách krojů, aby *seděly přímo na tělo. Často zákazník požaduje vypasované krojové součástky, které už nejsou autentickou replikou původní předlohy.*

Zásadní problém i tato dílna vidí v získávání kvalitních materiálů, látek i nití, které se u nás přestaly vyrábět a dovozové galanterní zboží z Německa neodpovídá původní tuzemské kvalitě. Vzhledem ke krizi v českém textilním průmyslu, která trvá již několik let, je shánění autentického sortimentu stále obtížnější. *Příze, pokud se neodebírají v kilometrových návinech, žádná firma v tuzemsku nevyrobí, proto jsou naším dodavatelem firmy převážně z Německa. Knoflíky vhodné na kroje má v nabídce pouze jediná naše firma, která se v těchto dnech ocitá v existenčních problémech. Byli jsme nuceni si na zakázku nechat vyrobít velké množství replik knoflíků, které se aspoň vzhledem podobají původním. Stejný problém je i s flitrovými ozdobami, jež v sortimentu v naší zemi zůstávají u jediného výrobce. Sukno je momentálně také pouze z dovozu. V metráži končí jeden výrobce za druhým, kvalita zahraničních výrobců je ve srovnání s naší nesrovnatelně nižší. Velké firmy, které zatím na trhu jsou, nemají zájem o malometrážní a tradiční vzory. Další různé přízdoby ke krojům si proto necháváme vyrobit na zakázku, i když složení materiálu oproti originálu je odlišné, proto často musíme vynakládat velké úsilí a improvizovat z dostupných materiálů, abychom se co nejvíce přiblížili originálům.* Dodavatele hledá vedení dílny referencemi, osobním jednáním, pomocí internetu, komunikací a spoluprací s těmi, kdo se krojovou výrobou zabývali v minulosti a udržují s dodavateli stálý kontakt.

Středisku Lidové tradice a řemesla v Uherském Ostrohu se zatím nepodařilo výrazně prorazit na trh a získat větší zakázky, proto považuje za svůj hlavní úkol dostat se do povědomí široké veřejnosti jako seriózně fungující společnost. *Pořád se setkáváme s tím, že veškerá reklama uplynulých dvou let byla směřována na provozovnu Blatnička.* Dílna však za krátkou dobu existence zaznamenává i úspěchy, mezi které řadí právě rozšíření nabídky o půjčování krojů, možnost nákupu krojové galanterie, komisioní prodej. Velkým kladem je uzavření pracovní smlouvy s obuvníkem v produktivním věku, který pro dílnu šije krojovou obuv. Žádané jsou rovněž finančně dostupné drobné dárkové předměty, např. vkusně cifrovaním zdobené tašky.

Finančně je dílna podporována svým zřizovatelem, městem Uherský Ostroh, které vypomáhá s úhradou energií, formou propagace a prezentace střediska na webových stránkách města, mikroregionu Ostrožsko. *Provoz střediska se daří zajistit s velkým úsilím. Jako plátci DPH se nemůžeme srovnat s cenami výrobců, kteří pracují jako osoby samostatně výdělečně činné s vedlejší pracovním poměrem nebo těch, kteří pracují podomácku.* Vedení dílny však věří v úspěch svého podnikání. *Naším úkolem je uchovat tradice, umění a navázat na řemeslnou zručnost našich předchůdců. Všechny naše postupy a nové vychytávky mohou sloužit i našim nástupcům. V době, kdy se stírají rozdíl v jednotlivých kulturních oblastech a pomalu se smazává pestrost a umělecká vynalézavost minulých generací, jsme se rozhodli vynaložit takové úsilí, které by pomohlo uchovat osobitost a originalitu nejen naší národopisné oblasti Slovácka.*

Závěr

Slovácké muzeum jako regionální odborné pracoviště pro péči o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji zařadilo od roku 2004 mezi své prioritní výzkumy Centra péče Slováckého muzea v Uh. Hradišti tradiční rukodělnou výrobu. Na základě svých zkušeností a poznatků získaných soustavnou dlouholetou dokumentační, akviziční a badatelskou činností si uvědomuje důležitost mapování a ochrany tradičních výrobních technologií, které jsou v dnešním moderním, průmyslovém a přetechnizovaném světě stále více ohroženy zánikem. Stěžejním úkolem se tak stala dokumentace stavu a vývoje tradiční lidové výroby ve Zlínském kraji, která ztratila po zrušení významných a prestižních družstev ŮLUV a Slovač nejen podporu, ale i odborný dohled. K ohroženým řemeslům se dnes zařadil i speciální obor zaměřený na krojovou krejčovinu a její zdobení. Dílčí výstup tohoto výzkumu představil a zdokumentoval další neznámé nositele tradic - krojové krejčičky, jejich osudy, řemeslo a vlastní výsledky práce – krojové součástky, kompletní dětské, ženské a mužské kroje.

Tisíce krojových dokladů obsahují depozitáře našich muzeí, částečně jsou prezentovány a popularizovány expozicemi a výstavami. Aniž bychom si to více uvědomovali, tradiční lidový oděv či kroj se stal díky typové pestrosti, různorodosti v tvarosloví, barevnosti i výzdobě jedním z nejznámějších pojmů naší lidové kultury, stal se nosným reprezentantem národního a vlasteneckého života, národopisného hnutí, promítl se do druhé existence folkloru. Je v našem odborném zájmu věnovat prostor těmto tvůrcům, ale i dílnám, které se bez vazby na předchozí letité zkušenosti pokoušejí navázat na kvality renomovaných již neexistujících podniků. Naše pozornost a odborné metodické zázemí může přispět k tomu, aby noví tvůrci jako budoucí skuteční nositelé rukodělných hodnot pracovali i v tomto oboru s vhodným materiálem, barevností i celkovou konstrukcí krojů bez nevhodných novotvarů, aby jimi obnovované a nově mistrovsky vytvářené krojové celky respektovaly specifika konkrétních lokalit a regionů, aby zůstaly kvalitním reprezentantem našeho kulturního dědictví i pro další generace.

PhDr. Romana Habartová (n. 1964), odborná pracovnice a kurátorka sbírek Slováckého muzea v Uh. Hradišti. Ve svém odborném zájmu se zaměřuje na výzkum obyčejové tradice, lidového oděvu, lidové výtvarné kultury a tradičního řemesla. Zájmově se orientuje na taneční a hudební folkloristiku, dětský folklor.

The Costume Tailors – Perpetuators of Handicraft Values in the Uherskohradištsko Region

Abstract

The appearance of folklore costumes has always been dependent on the ways they were produced. Those included sewing at home and homely preparation of textile materials, production by specialized craftspeople, schooled seamstresses and tailors as well as factory production which allowed for the use of various textile and haberdashery materials. At present, the production of complete folklore costumes as well as reparations of small costume parts is done by professional seamstresses and costume tailors of local or regional renown. They are the subject of this study. The study called *Folklore Costume and its Creators in the Uherskohradištsko Region*, published in 2007 in the miscellany *Slovácko 2006*, brought portraits of ten of the costume creators. In a nutshell, the masters of the tailor's profession were introduced, who gained their experience from renowned tailors, were influenced by their relatives, or perpetuated family traditions. Their interest and professional orientation towards the costume making brought them to the cooperative of folklore arts production Slovač in Uherské Hradiště where they could make use of their experience, improve their skills and further develop them. The cooperative which had belonged among the founders of modern care of folklore production tradition and transformed the traditional handicrafts production into a field of living creative endeavors, prosperously developing in the course of the second half of the 20th century, was officially dissolved in 2006.

The current local engagement of the public, increasing activities of societies and groups as well as social involvement and representation of both individuals and collectives has led to an increased interest in acquisition of new costume parts and complete costumes. The demand is met by experienced costume tailors and seamstresses from the Uherskohradištsko region. They participate in the creation of new values

by their erudition, their own creative inventiveness and their aesthetic sense. The folklore costume is today perceived by those who wear it mostly as an artistically and aesthetically impressive proof of the master tailors' skills that allow for creation of ceremonial and festive attires suitable for representational purposes. It is mostly them who even today try to show the belonging of their customers to a certain locality or a region. Considering the fact that the last bearers of those handicraft values are passing away, it is important to capture and record the fates of those costume seamstresses and master tailors who contribute to the fact that the current costume remains a part of the cultural heritage of our nation.

Trachtenschneider – Träger der hochwertigen handgemachten Nähkunst im Gebiet von Uherské Hradiště

Zusammenfassung

Die Ausprägung einer Volkstracht ist nach wie vor von Art der Fertigung abhängig: beginnend mit selber gemachten Vorbereitungen von Textilien und heimischer Fertigung über Arbeiten spezialisierter Handwerker, geschulter Näherinnen und Schneider bis zur industriellen Herstellung, die im Bereich der Volksbekleidung ermöglichte, Textil- und Galanteriewaren zu kaufen und anzuwenden. Für die Fertigung von kompletten Trachten, aber auch für kleine Reparaturen an alten Trachten sorgen heute professionelle Näherinnen und Trachtenschneider von örtlicher oder regionaler Bedeutung, denen unsere Aufmerksamkeit gilt. 2007 erschien im Sammelband *Mährische Slowakei 2006* der Beitrag *Volkskleidung und ihre Hersteller im Gebiet von Uherské Hradiště*, der Portraits von zehn Trachtenherstellern brachte. Diese Schneidermeister wurden in Kürze vorgestellt. Der Beitrag berichtet darüber, wie sie ihre Erfahrungen bei renommierten Schneidern gewannen, inwieweit sie durch ihre Verwandten beeinflusst wurden oder ob sie die Familientradition fortsetzen. Ihr Interesse und ihre Fachorientierung brachte diese Fachleute in die kunstgewerbliche Produktionsgenossenschaft Slovač in Uherské Hradiště, wo sie ihre bisherigen Erfahrungen und Kenntnisse zur Geltung bringen, vervollkommen und entwickeln konnten. Die in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts gedeihende Genossenschaft Slovač, die als Pfleger der modernen handwerklichen Volkstradition zu deren Gründern zählte und aus der traditionellen handgemachten Kunst eine lebendige schöpferische Tätigkeit machte, wurde 2006 offiziell aufgehoben.

Das gegenwärtige pro regionale Engagement der Öffentlichkeit, zunehmende Vereinstätigkeit, Aktivitäten der Gruppen, Gesellschaftsbeteiligung und Repräsentation der Kollektive und Einzelpersonen erhöhen das Interesse für eigene Trachtenteile oder komplette Trachten. Die bestehenden Aufträge führen eben diese erfahrenen Trachtenschneider und Näherinnen aus dem Gebiet von Uherské Hradiště aus, die sich durch ihre Erudition, eigene schöpferische Inventionen und ästhetischen Spürsinn am Erstellen neuer Werte beteiligen. Die Volkskleidung wird heute von ihren Trägern als ein künstlerisch und ästhetisch wirkendes Dokument für die Meisterschaft der Trachtenschneider wahrgenommen, durch deren Hände eine traditionelle, festliche und zeremonielle Trachten zu repräsentativen Zwecken entstehen. Sie sind es, die sich bis heute bemühen, den Trachten eine lokale, regionale Prägung zu geben. Da bereits die letzten Träger der handgemachten Nähkunst uns verlassen, ist es sehr wichtig die Lebensbahnen dieser Trachtennäherinnen und Schneidermeister aufzunehmen, denn ihrer Beteiligung verdankt man die Tatsache, dass die derzeitige Volkstracht zum Kulturreichtum unserer Nation zählt.

PhDr. JOSEF VAŘEKA, DrSc.
JIŽ NENÍ MEZI NÁMI
 (5. 7. 1927–14. 6. 2008)

Psal se rok 2007. Bylo léto, měsíc a rok Josefova životního jubilea. Proto jsem se moc těšila na smluvené setkání, o němž jsem velmi nerada tušila, že je asi jedno z posledních. I když jeho fyzická síla pomalu odcházel, vyzařovala z něj duševní svěžest, živý zájem o obor a obdivuhodná chuť do práce, což posilovaly i jeho vědecké úspěchy, na něž byl jubilejní rok opravdu mimořádně bohatý.

Prvním a nejzávažnějším bylo náročné dokončení a vydání Josefem přepracované a podstatně rozšířené Frolcovy a Vařekovy encyklopedie *Lidová architektura*, za podpory své ženy Aleny Plessingerové. Josef, i přes svou stále se zhoršující pohyblivost rukou, zvládl rozsáhlou práci, která vyžadovala nejen odbornou znalost a orientaci v nových poznatcích a literatuře, ale také trpělivost a preciznost. Toto, pro problematiku a faktografii lidových staveb základní dílo, se setkalo se všeobecným uznáním odborné i laické veřejnosti.

Dalším velkým encyklopedickým počinem,

na němž měl J. Vařeka nemalou zásluhu, byla na sklonku roku 2007 vydaná trojsvazková národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, *Lidová kultura*, do níž po dlouhou řadu let Josef vkládal své vědecké poznatky a organizační schopnosti. Tvrdě se zasazoval o její vznik i realizaci, byl jedním z vědeckých redaktorů – odpovídal za zpracování značného úseku materiální lidové kultury a zároveň patřil mezi nejproduktivnější autory.

Třetím Josefovým záměrem encyklopedického charakteru měl být česko-anglický a posléze česko-německo-anglický slovník lidových staveb, na nichž průběžně po léta pilně pracoval, ale na dokončení projektů mu už nebylo dopřáno sil ani času. Slovník česko-německý sice byl vydán dříve, teď Josef chystal jeho podstatně doplněnou verzi ve spojení i s anglickými termíny; česko-anglický rozpracovaný slovník zatím vyšel ve zkrácené verzi alespoň na CD.

Prosazováním encyklopedického, atlasového a slovníkářského programu v českém národopise a podstatnou metodologickou i praktickou účastí na něm Josef navázal na odkaz své vysokoškolské učitelky doc. Drahomíry Stránské, která o něj

Josef Vařeka na konferenci „Česká etnologie 2000“ v Praze. Z archivu A. Plessingerové.

S Josefem Tomšem na semináři o místopisném filmu. Poděbrady, září 1973. Z archivu A. Plesingerové.

už v padesátých letech 20. století usilovala, ale pozdější trendy ve vedení oboru těmto projektům rozhodně nepřálo.

V jubilejním roce J. Vařeka svému milovaného oboru nejen dával, ale i dostával. Vedení a pracovníci pražského Etnologického ústavu Akademie věd České republiky, kde Josef působil víc než čtyři desítky let, mu uchystalo ten nejceněnější dar – obsáhlý sborník *Josef Vařeka české etnologie* (Výbor studií vydaných k 80. narozeninám). Byl to bezesporu nejhodnější způsob jak vzdát hold svému dlouholetému vedoucímu pracovníkovi a zároveň zpřístupnit alespoň výsek z jeho nesmírně rozsáhlého a pestrého díla. Josef Vařeka byl prvním odborníkem přijatým do tehdejšího Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV na základě veřejného konkurzu v roce 1963. Iniciátorka projektu Lýdia Petráňová do knihy sepsala životopis, kde velmi lidsky vzpomněla místa Josefova učitelského odborného působení, jeho profesní zájmy, úspěchy a jejich ocenění. Editori Marie Bahenská a Jiří Woitsch vybrali z Vařekova rozsáhlého vědeckého díla dvacet šest studií z let 1967–2000, které byly publikovány v obtížně dostupných a méně známých časopisech a sbornících. Řada z těchto prací má zásadní věcný i metodologický charakter. Právě tento jubilejní sborník ukázal, jak široký byl Vařekův tematický rozsah. To dosvědčuje i souhrn jeho

publikační činnosti za léta 1998 až 2007, který navazuje na předchozí bibliografie. Zpracovala jej pečlivě Judita Hrdá, Jaroslav Otčenášek vybral z archivu ústavu Vařekovy fotografie z terénních výzkumů.

Povídání našeho posledního setkání bylo hlavně pracovní. Týkalo se především programu a práce v redakci časopisu *Ethnologia Europae centralis*, u jehož založení stál a kde po úmrtí prof. Václava Frolce v roce 1992 převzal úlohu hlavního redaktora. Josefa také zajímalo všechno, co se děje ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti. S vedením muzea roky spolupracoval, s dr. Josefem Jančářem ho osobně a profesionálně sblížovalo společné téma – lidová architektura. Za jeho přispění mu zde vyšla kniha *Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku* (1967), v reedici pak po druhé v roce 1982. Rád na tu spolupráci s našim ústavem vzpomínal a bylo vidět, jak ho hovor o novinkách v moravském národopisném dění těší. Josef Vařeka – svými mezinárodními kontakty, bohatou cizojazyčnou publikační a přednáškovou činností v zahraničí i teritoriálním rozsahem a tématy svých vědeckých zájmů přesvědčený Evropan – byl totiž citově silně zakotven v rodné Moravě. Oba rodiče a všichni předkové pocházeli z typické hanácké dědiny, kde Josef trávil prázdniny a vesnický život i selskou práci a mentalitu znal z autopsie. Dovedl plynně mluvit hanáckým nářečím, které miloval a rád je užíval.

Nebyl prvním Vařekou, jenž se o lidovou kulturu Hané hlouběji zajímal. Jejím nadšeným obdivovatelem, znalcem a podporovatelem byl otcův bratranec Richard Vařeka, majitel továrny na výrobu lihovin („Prostějovská režná“) a právo-vářčného domu „U tří zajíců“ na Perštýnském náměstí v Prostějově. Tam se Josef uchyloval, pokud se mu povedlo utéci z kasáren Wehrmachtu, když byl koncem války jako septimán pracovní nasazen v tzv. Technische Nothilfe. Strýc Richard Vařeka byl nejen úspěšným podnikatelem, ale i významným mecenášem umění i historie rodné Hané. Byl dlouholetým sponzorem, pokladníkem a členem grémia muzea i botanické zahrady, sponzorem vykopávek oppida na Malém Hradisku, znalcem a milovníkem umění a hanáckého národopisu. Tomu se však především věnovala jeho manželka Marie, která nejen sbírala, ale i sama vyšivala hanácké kroje. Časem se stala konzervátorkou krojových sbírek v muzeu v Prostějově a v Olomouci., kde se stýkala např. s Janem Bečákem, s Růženou Hrbkovou a spolupracovala s Miroslavou Ludvíkovou. Kromě práce pro muzea vyšivala kroje pro

družstvo Slovač v Uherském Hradišti, později pro Ústředí lidové umělecké výroby a stala se mistryní lidové umělecké výroby.

Josefovým místem narození a mládí až do maturity však bylo Valašské Meziříčí. K lásce k valašskému lidu a jeho kultuře byl motivován svým gymnaziálním profesorem a sběratelem valašských lidových písní a lidového umění dr. Arnoštem Kubešou. Několik let byl členem tanečního a pěveckého valašského souboru gymnazistů, který A. Kubeša vedl. Není proto divu, že kromě učebních oborů, které si zvolil ke studiu na FF UK v Praze, Josefa lákala slovanská filologie, zejména dialektologie a národopis, které se staly jeho celoživotním povoláním i zálibou.

Téma střídalo téma a řeč přišla i na dobu Josefovy vysokoškolských studií a na nezvykle úzké, později i osobní a přátelské vztahy posluchače s univerzitními učiteli. Bylo to milé, pro mne objevené vyprávění. Začalo Josefovým několikaletým bydením u prof. Karla Chotka v Dejvicích. V tzv. profesorských domech Na Valech měli manželé Chotkovi podle tehdejších zákonů nadměrný byt, proto jeden z pokojů nabídl Josefovi k užívání. Chotek později brávil Josefa s sebou do své „tatřičky“ na terénní výzkumy na Valaško a zejména na východní Slovensko. Josef se tak dokonale obeznámil s metodami terénní práce i národopisné fotografie a stykem s široce vzdělaným antropologem a národopiscem, žákem Aleše Hrdličky a L. Niederla, mnoho odborně získal. Když se na začátku padesátých let Chotkovi nepodařilo prosadit Vařeku z tzv. „pomvěda“ na asistenta na fakultu, musel Josef z oboru a z Prahy. Dostal umístěnku jako učitel na 2. stupni základní školy v Hrdlovce u Duchcova s posláním budovat české pohraničí.

Přátelský vztah měl Josef Vařeka i s doc. Josefem Voráčkem. Snad jediný z žáků, později to byl i M. Janotka, po Voráčkově politickém odstranění z Filozofické fakulty, se s ním pravidelně a přátelsky stýkal. Přitahovala jej k němu docentova orientovanost v tehdy u nás neznámých a pranýřovaných metodách práce v etnologii a kulturní antropologii i znalost v té době zakázané a nedostupné západní a severské odborné literatury.

S doc. Vilémem Pražákem Josefa spojil společný zájem o lidovou architekturu. Ke sblížení bývalého posluchače s někdejsím univerzitním učitelem došlo až po Josefově doktorátu. Ten při svém učitelském povolání dělal terénní výzkumy v rámci Národopisné společnosti, kde byl doc. Pražák dlouholetým funkcionářem. Tam se víc poznali a společně s J. V. Scheibalem, který

dělal kresebnou dokumentaci, podnikli několik výzkumů. Pěkný vztah měl Josef také k doc. Drahomíře Stránské. Byl jedním z mála mužských posluchačů, kdo sedával na jejích přednáškách. Později ho velmi zaujaly její plány na vybudování postrádaného národopisného atlasu i spolupráce s NSČ a v Národopisném věstníku čsl., který Stránská redigovala. Zúčastnil se výzkumu jejích studentů ve Slezsku, ale i dalších projektů.

Z učitelů příbuzných oborů měl Josef nejraději dialektologa Václava Vážného, který byl také jedním z oponentů jeho disertační práce a jedním z examinatorů při velkém rigorózu. Obdivoval přednášky slavisty Jiřího Horáka a profesora srovnávacích literatur Václava Černého, poslouchal filosofy Josefa Krále, Jana Patočku, Ladislava Riegra a řadu dalších vynikajících profesorů.

Všechno to byly vzpomínky na aktivně prožívaná mladá léta, na léta plného pracovního nasazení a pěkných zájmů. V posledních několika letech jeho života však tělo přestávalo poslouchat, nepomáhala lázeňská péče, tzv. syndrom Parkinsonovy nemoci Josefa zcela oslabil. I přesto se nevzdával. Naštěstí mysl zůstala nedotčena a tak se snažil pracovat dál. V duchu koncipoval myšlenky, které pak diktoval.

Čas našeho setkání rychle uběhl. Od národopisu se hovor stočil i na obecné dění, politiku, domácí i mezinárodní situaci a hlavně na kulturu. Josef rád v televizi sledoval publicistiku, dokumenty, velkým potěšením mu byly přenosy koncertů vážné hudby. Ale jeho nejmilejším zdrojem informací, ale i rozptýlení v jeho přetěžké životní situaci, mu byl rozhlas.

Na Josefa Vařeku, skvělého člověka a vynikajícího odborníka budeme rádi vzpomínat. Jeho dílo se uzavřelo. Je hodné obdivu jak rozsahem, tak odbornou fundovaností. Ukazuje na autorův široký rozhled, neúnavnou píli a životní entuziasmus, bez něhož se žádné vědecké snažení neobejde. Všechny Josefovy práce mají základ v důkladných a široce pojatých terénních výzkumech. Vařekův odkaz má bezesporu trvalou hodnotu. Neuzavřelo se jen dílo. Uzavřel se i život vzácného neobyčejně laskavého a hodného člověka. Josef Vařeka požíval velké úcty a obliby jak mezi přáteli a kamarády, tak mezi spolupracovníky, kolegy a žáky. Byl výjimečnou vědeckou i lidskou osobností, každý ho měl rád.

Josefe, děkujeme Ti.

Ludmila Tarcalová

Článek vznikl za přispění manželky Josefa Vařeky PhDr. Aleny Plessingerové, CSc.

ZNOVU K ZEMNICÍM NA MORAVSKÝCH KOPANICÍCH

Ve svém článku *Zemnice na Moravských Kopanicích* (J. Pavelčík, 2003) jsem k těmto stavbám přiřadil (s. 47) i „zapuštěnou chatu“ z Vyškovce, v níž sídlil kopaničář přezdívaný Vlk. Tuto informaci jsem převzal ze stati L. Niederleho (1923, s. 62, obr. 46), který uvádí, že na tuto skutečnost ho upozornil starohrozenkovský farář P. Josef Hofer. V té době dokonce existovala pohlednice, na níž stojí „Vlk“ se svojí ženou před vchodem do zmíněného obydlí. Nedávno jsem našel v pozůstalosti svého otce Jana Pavelčíka jeho rozhovor s Josefem Lebánkem, nahraný na magnetofon Sonet duo v roce 1963. Po jeho vyčištění a převedení na CD jsem při podrobnějším zpracování popisu kopaničářské chalupy a jejího okolí zjistil, že shora uváděný prostor není ve skutečnosti zemnice, ale sklep. Lebánek říká, že „... sklípky se kopaly do svahu nedaleko chalupy, v místech, kam nemohla zatéct voda. Vstup do nich byl poměrně malý, aby se dal zakrýt. Ale vnitřní prostor byl tak velký, že se tam dalo tancovat. Stěny a podlaha byly uhlazené...“ (originální text je v kopaničářském nářečí). Na pohlednici publikované Niederlem je jasně vidět nevelký vstup zakrytý deskovými dveřmi, který je posunut do příkrého svahu tak, aby dešťová voda tekla před dveře a nevnikla dovnitř. O vnitřním vybavení tohoto obydlí Niederle a zřejmě ani Hofer nic nevěděli. Na základě popisu vnější podoby prostoru, který bychom spíše mohli přirovnat k umělé vytvořené jeskyni, je tedy možno i kopaničáře „Vlka“ považovat spíše za troglodyta, než za obyvatele typické zemnice.

Literatura:

Niederle, L., 1923: *Ves, obydlí a dvůr*. In: *Moravské Slovensko I*, Praha, s. 41–96.

Pavelčík, J., 2003: *Zemnice na Moravských Kopanicích*. Slovácko 45, s. 41–48.

Ludmila Tarcalová, Hody s právem na Uherskohradištsku. Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti 2008, 224 s.

Před koncem roku 2008 obohatilo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti kolekci svých odborných publikací, které představují výsledky dlouhodobých ústavních výzkumů, dalším edičním počinem. Tentokrát se etnografka PhDr. Ludmila Tarcalová, jejíž odbornou doménou a celoživotním zájmem je lidový oděv a obřadní

lidová kultura, zaměřila intenzivně v posledních pěti letech výzkum a pozornost na hodovou tradici se všemi jejími projevy.

Dalo by se říci, že hodové slavnosti s pestrými tradičními životnostmi, ale i neobvyklými rozmanitými projevy tohoto obyčejně zaujaly Ludmilu Tarcalovou snad od počátku jejího odborného působení v naší instituci, kam v roce 1971 nastoupila. Sama v roce 1965 absolvovala roli mladší stárky v rodném Starém Městě, což dokumentuje v její knize i snímek na straně 223.

Jak je zvykem u každé profese, kterou její „majitel“ vnímá a nakládá s ní jako se svým životním posláním, tak i správný etnograf k zúročení svých celoživotních poznatků využívá osobní poznání a vztahy, znalost terénu, v němž se musí umět dobře a často pohybovat, správně komunikovat a „mít nos“ na dobré respondenty a spolupracovníky, především na pamětníky, kronikáře, organizátory a nadšené lokální patrioty. Ti v konkrétní lokalitě často pro nás, odborné pracovníky, představují pilíře a oporu v naší práci. Společně s aktivním kontaktem s hlavními představiteli místních samospráv a matrikáři jsou pak našimi nenahraditelnými konzultanty. Tak tomu bylo i v případě přípravy knížky Ludmily Tarcalové. Po celý život spřádala *zrnko k zrnečku* a právě hodové slavnosti na Uherskohradištsku, které stále patří k živoucím jevům tradiční lidové

Hody s právem na Uherskohradištsku

Ludmila Tarcalová

kultury, konají se ve většině obcí našeho okresu v řadách obměn se specifickými znaky a atributy, ji zaujaly nejvíce. Ludmila Tarcalová tak po celou dobu svého působení se Slovákem muzeu zajížděla do terénu. Prozrazuje to mimo jiné i bohatý fotografický fond, uložený na dokumentačním oddělení muzea, kam etnografické oddělení sběrem hodových fotografií i vlastními snímky systematicky přispívá bohatou měrou.

O tom, že L. Tarcalová zaměřila svou profesní pozornost na hodovou tradici, vypovídá její bohatá publikační činnost (viz výběrová bibliografie za poslední období uvedené ve sborníku Slovákco, např. *Obřadní atributy v rodinných a výročních obyčejích* (1998), *Oblékání do kroje a jeho obřadní atributy o hodech* (2004), *Slavnostní kroj o hodech* (2005), *Hodové právo na Uherskohradištsku* (2005), *Atributy hodových slavností na Uherskohradištsku* (2005), *Tradiční hodová obchůzka s právem v obcích na Uherskohradištsku* (2007). Ve výčtu její publikační činnosti související s tématem hodů bychom mohli pokračovat, neboť zdanlivě nesouvisející studie a příspěvky se vždy tohoto výročního zvykosloví vždy z jiného úhlu pohledu dotkly. Prvním zásadním zhodnocením výzkumného úkolu a výstupem jejího úsilí v praktickém provedení bylo sepsání scénáře a příprava výstavy *Vzácný pane hospodáři* (Slovácké muzeum 2. 12. 1999–24. 4. 2000), která přiblížila návštěvníkům atributy rodinného a výročního zvykosloví, mezi nimiž v oddílu „*Svoboda, svoboda*“ patřily mezi nejpůsobivější právě desítky různých typů hodových práv a atributů stárků a stárek. Vedle této první částečně souhrnné veřejné „hodové“ prezentace nebyly doposud hody využity a zpracovány k představení širokému publiku. Této příležitosti se L. Tarcalová chopila na Mezinárodním folklorním festivalu Strážnice 2006. Pořad *Hody, milé hody*, realizovaný symbolicky v den autorčiných šedesátých narozenin, názorně přiblížil bohatý zvykoslovný materiál s jeho individuálními formami, v němž jsme dostali příležitost v jednom čase a na jednom místě pozorovat mladé hodové chasy dvaceti obcí regionu, jejich kroje, hlavní hodové atributy a stylizaci dějství hodových slavností přenesených v desítkách obrazech do strážnického muzea v přírodě. Vlastní prožitek a ohlas pořadu ji pak už jen utvrdil v tom, že již nadešel čas přijít mezi laickou i odbornou veřejnost se souhrnnou prací, která by zachytila důležité jevy průběhu celé hodové slavnosti od jejich příprav až po tzv. *dozvuky*, se srovnáním hodů v minulosti v období

první poloviny 20. století až po zachycení jejich inovačních proměn v průběhu let až po jejich dnešní stav a podobu.

V průběhu posledních pěti let se autorka zaměřila na důkladné provádění výzkumu stavu a proměn hodových obchůzek s právem v obcích na Uherskohradištsku a jeho fotodokumentaci. Důležitou součástí výzkumu tvořila práce a archivními materiály a kronikami. Průzkum hodových slavností prováděla ve Zlínském, částečně v Jihomoravském kraji, v padesáti třech obcích okresu Uherské Hradiště, okrajově zasahujícími i do bývalého okresu Zlín. Centrem pozornosti se pro ni stal především uherskohradištský děkanát s bohatou a pestrou tradicí hodových obchůzek, se kterými se v průběhu roku a především pak v období hospodářského vrcholu setkáme v čtyřiceti jedné obci v různých obměnách.

Podařilo se jí v terénu v rámci hodů pořídit na tisíc snímků a získat dalších cca pět stovek reprodukcí dobových fotografií. Ludmila Tarcalová v úvodu knihy přibližuje hodovou tradici na Uherskohradištsku, typy hodů a období jejich slavení. V okruhu příprav hodů si všímá a popisuje vztah představitelů obcí a jejich zapojení do přípravy slavnosti, přípravy v rodině, ale i další přípravné iniciativy, které hodovou slavnost provázejí (taneční a hudební výstupy, stavění máje). Samostatnou kapitolou je jeden z hlavních a výrazných vnějších projevů hodů je slavnostní oblečení – příprava, oblékání, podchycení zvláštností v oblékání svobodných a vdaných žen a mužů, dětí, i dalších účastníků hodů.

Kapitola pojednávající o stárkovské organizaci a hodových obřadnicích zahrnuje pořadatelské povinnosti hlavních aktérů hodů v minulosti, s podchycením předávání této úlohy místní samosprávě nebo spolkům. V rámci stárkovské organizace poukazuje na významný iniciační moment, přijímání mladých chlapců mezi mládež, na prestiž funkcionářství a jeho proměny, způsob volby hlavních obřadníků, povinnosti a práva „prvních“ v chase – stárků a stárek a jejich zástupců s jejich obřadními znaky a insigniemi, z nichž k nejdůležitějším patří právo-fedro. Genezi a dnešní výtvarnou podobu hlavního znaku, symbolizujícího právní moc, stav, hodnost, dokumentuje vyčerpávajícím způsobem i obrazem. Na dalších stránkách knihy autorka sleduje průběh slavnosti od začátku hodové obchůzky (v průběhu hodových dnů) a hierarchii v žádáních o hlavní funkcionáře a představené mladé chasy. Symbolicky uvádí vybraný slovesný materiál,

kteřý jistě poslouží jako dobrý pramen především všem budoucím představitelům stárkovství. Ludmila Tarcalová si všímá také povinností a práv funkcionářů hodů na tanečních zábavách, po celou dobu trvání hodových slavností, dozvuků, s upozorněním na jejich proměny. Pomyslná první část knihy je uzavřena konfrontací starých a novějších obřadních prvků hodových slavností (obchůzky se zvířaty, stavění máje a zavádění pod máj, obřadní tance, zeletí, obřadní pečivo a strava, specifické obřadní krojové součástky a jejich význam). Druhá polovina knihy, jako shrnutí všech poznatků, je věnována deskripci hodových slavností v jednotlivých obcích s vytvořením skupin obcí s obdobnými hodovými znaky (typ kroje, typ práva, podoba insignií, počet funkcionářů, průvodní znaky obchůzky, její starobylost a forma), neopomínají ani obce, v nichž hody s právem zanikly, a hody s právem mimo uherskohradištský děkanát. Závěr knihy je opatřen cizojazyčnými abstrakty, prameny a literaturou i poděkováním konkrétním institucím, úřadům a osobnostem, které přispěly svou měrou k výsledné podobě publikace.

Hody s právem na Uherskohradištsku Ludmily Tarcalové představují odborné dílo syntetického charakteru, které je záručením dlouholetých autorčiných výzkumů v oblasti tradičního zvykosloví, je zajímavou pomůckou pro řadu obdivovatelů lidové kultury, organizátory a folkloristy profesionálního i amatérského zájmu. Celoživotní

výsledky výzkumu PhDr. Ludmily Tarcalové představují v knižní podobě souhrnný pramen a dobře dostupný zdroj pro všechny, kteří se budou chtít dovědět podstatné informace o minulosti hodové tradice, významu, jejich typech, termínech slavení i o vlastním průběhu. Pro nastupující mladou generaci a budoucí funkcionáře, ale také pro organizátory a pořadatele hodů se kniha může stát studnou námětů a inspirací při ožívování, udržování i šíření specifických projevů lidové kultury v budoucnosti. Hodové slavnosti však nejsou pouze záležitostí uherskohradištského Dolňácka. Na celém území Slovácka se hody udržují v nejrůznějších podobách, s odlišnými vnějšími projevy, způsoby slavení a jinými provázejícími atributy. Problematika studia, zpracování a hodnocení tohoto konkrétního výročního zvykosloví je velmi obsáhlá, doposud komplexně neprobádaná. Počin Slováckého muzea a především PhDr. Ludmily Tarcalové je výzvou pro řešení výzkumu hodové tradice v dalších subregionech Slovácka, předně na Uherskobrodsku s tradicí hodové obchůzky s beranem, na Kyjovsku s průvody s obřadním věncem, s kačerem, na hanákoslováckém pomezí a na Podluží se specifickými obřadními, s hody pod zeleným, se zaváděním pod máj, včetně uplatňování ojedinělých a výjimečných obřadních písní a tanců. Věřme tomu, že se brzy dočkáme souborného díla o hodech na Slovácku či na Moravě.

Romana Habartová

ARCHEOLOGIE

PŘÍSPĚVEK K PROBLEMATICE GRAVETTIENSKÝCH A PAVLOVIENSKÝCH ŽENSKÝCH IDOLŮ

Ludmila Kaňáková-Hladíková, ÚAM FF MU, Brno

Príspevek se věnuje morfologickému rozboru gravetienských resp. pavlovienských ženských idolů a možným symbolickým přesahům konkrétních znaků. Staví do protikladu idoly západoevropské a východoevropské a poukazuje na jisté znaky kombinace prvků obou okruhů ve středoevropském a jihoalpském prostoru.

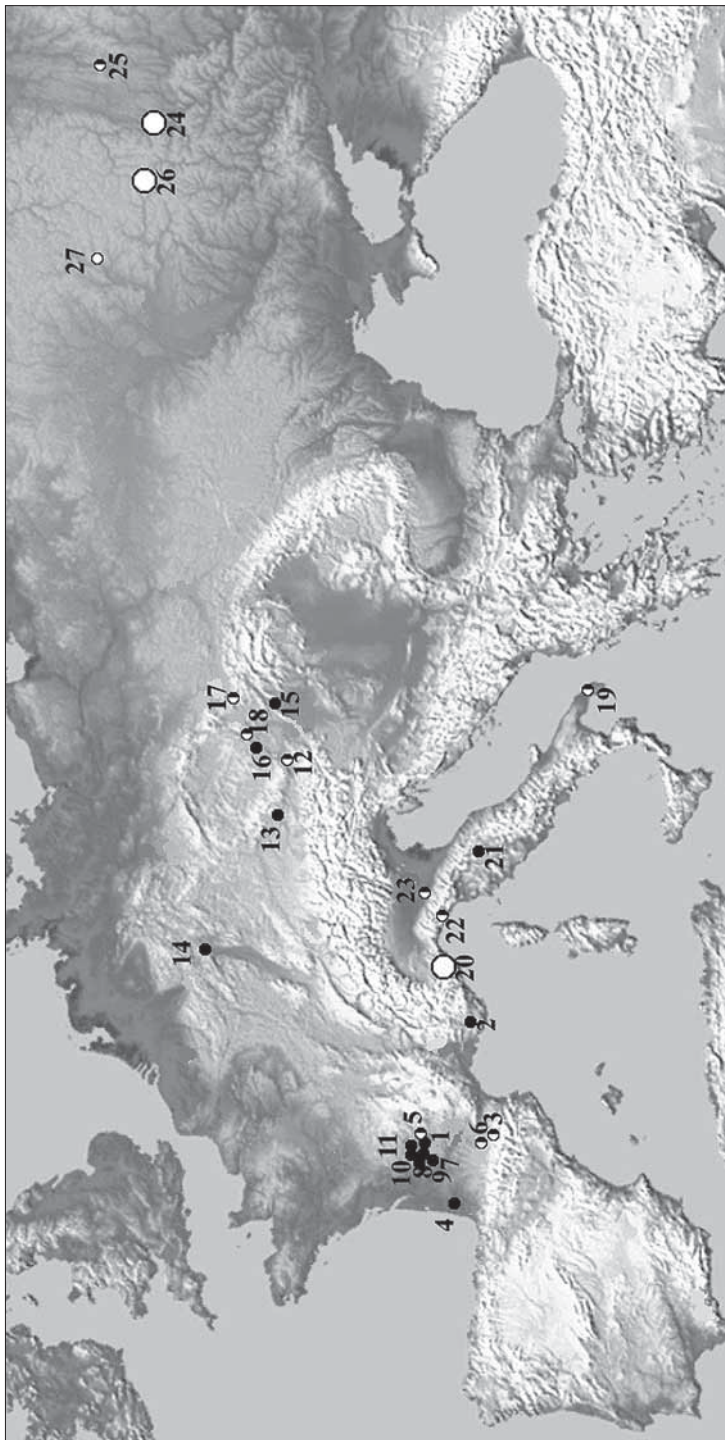
Ačkoli jsme v minulosti byli svědky řady pokusů o morfologické analýzy ženského idolu ze střední fáze mladého paleolitu (Leroi-Gourhan 1965, 1968 aj., Gamble 1982), výsledky nikdy nepřekonal hranici více či méně vykonstruovaného morfologického třídění. Ženským idolem jsou zde míněny autonomní antropomorfní výtvarné projevy na mobilním suportu, vypracované v objemu, nikoli v ploše. Opustíme-li metrické indexy a více méně obsesivní zájem o míru obezity tzv. venuší a její důvody, můžeme přinejmenším vysledovat dvě různá pojetí ztvárnění, která jsou dobře geograficky vymezená a odkazují zřejmě rovněž na jisté nadstavbové rozdíly jejich vzniku.

1. Analýza

Základem pozorování budou následující prvky – držení hlavy, zobrazení tělesných periférií, postoj, poloha paží, zobrazení oděvu a ozdob, pojetí ňader. Na základě pozorování těchto morfologických prvků byly do „typáře“ pro svá specifika volně zařazeny i západoevropské nemobilní reliéfy z Laussel a Abri Pataud.

Při pouhém makroskopickém srovnání je zjevné, že ženské idoly tzv. východoevropského okruhu jsou charakterizovány zřetelně předchýlenou kulovitou hlavou, důrazem na pečlivě vypracování horních a dolních končetin v plné, či téměř plné délce, založením rukou na břicho, postojem s nohama mírně „do X“, a četnými zobrazeními ozdob a složitých účesů (obr. 2 až 4). Jejich autoři věnovali velkou pozornost především vypracování rukou složených na břicho, často dokonce s oddělením a jemným provedením jednotlivých prstů (obr. 5). Velmi často jsou pečlivě vypracovány i dolní končetiny (Gagarino, Kostenki, Avdějevo, Jeliseviči), v řadě případů dokonce oddělené od sebe, což vyžadovalo jednak jemnější práci a technické zvládnutí a jednak šetrnější zacházení (obr. 6). Můžeme si tedy být jisti, že se toto náročné ztvárnění podílí na symbolice idolu, že není náhodné. V umění přírodních národů, které je jediným známým srovnávacím materiálem k paleolitickému výtvarnému projevu, neexistuje nahodilost ani detailizace nepodstatných partií (Lévi-Strauss 1996, 46–49). Protože jde zároveň o tvůrčí akt náročný na preciznost a vynaloženou práci i čas, nezbytně se jeví detailní propracování signifikantním. Gesto rukou je interpretačně důležité, protože je mu věnována výtvarná pozornost. Vypracování celých paží a důraz na jednotlivé prsty, rozdělení nohou od kolen dolů a detaily účesu a ozdob jsou záznamem, nikoli estetizujícím projevem. Jednotlivé prsty jsou provedeny mimo východoevropský areál jen v Laussel a Willendorf II. Charakteristický postoj s „nohama do X“ zaujímá mimo východní Evropu opět jen venuše willendorfská, určitý náznak lze spatřovat také v případě hlavního reliéfu z Laussel.

Tzv. sibiřské idoly jsou často vřazovány do východoevropského okruhu, jejich morfologie je však odlišná. Hlava je sice kulovitá, často se zachycením složitější struktury účesu, a idoly zachovávají gesto rukou složených na břicho, ale nenajdeme tu znaky zásadní pro interpretaci tématu východoevropských idolů. Nohy jsou rovné i v dolní části, až na jedinou výjimku z Maľty nejsou zcela oddělené, hlava není předchýlená, postava je štíhlá, bez objemových

1. Mapa. Obrázek 1: idoly „západoevropské“ ●, idoly „východoevropské“ ○. Podklad převzat z <http://nihilum.republika.pl>.

1. Abri Pataud	6. Lespugue	11. Tursac	16. Dolní Věstonice	21. Trasimeno	26. Avdějevo
2. Aix-en-Provence	7. Monpazier	12. Willendorf	17. Petřkovice	22. Chiozza	27. Jeliseviči
3. Bédailhac	8. La Mouthie	13. Weiberg	18. Pavlov	23. Savignano	
4. Brassenpouy	9. Pechialet	14. Linsenberg	19. Parabita	24. Kostenki	
5. Laussel	10. Sireuil	15. Moravany n. V.	20. Grimaldi	25. Gagarino	

akcentů ve střední partii, řada z nich naprosto pomíjí objem ňader a vykazuje jen mírné zaoblení nebo dokonce jen ryté naznačení obloučků. Ozdoby jsou vzácné, omezují se na dvojitý výskyt bederního pásu, naopak relativně časté je zachycení celkového oděvu.

Naopak západoevropské ženské idoly¹ jsou charakterizovány nezájmem o vyjádření periferií, chybí často celá hlava a celé paže, nohy jsou vyjádřeny maximálně ke kolenům (obr. 7). Pokud je hlava realizována, pak je vzpřímená, nikoli předchýlená (obr. 8). Realizované horní končetiny jsou založeny na prsou, nikoli na břiše (obr. 9 a 10). ňadra jsou pojata plně, až excesivně, doklady oděvu až na jedinou výjimku chybí (předpokládaná kapuce idolu z Bèdeilhac), ozdoby se prakticky neobjevují². Tzv. venuše s rohem z Laussel se tomuto pojetí vymyká svým charakteristickým gestem ruky položené na břiše, vypracováním jednotlivých prstů a lehce „X“ postojem (obr. 11).

Znaky západoevropského okruhu dobře definují například západoevropské gravettinské idoly z Aix-en-Provence, Lespugue nebo Brassempouy. Některé z nich se objevují i na příkladech středoevropských (Moravany nad Váhom, Dolní Věstonice), italských (Savignano) nebo i východoevropských (Gagarino), nikoli však tzv. sibiřských. Signifikantní se jeví především pozice paží na prsou a vzpřímení nebo zanedbání hlavy, jako opozitum hlavy předchýlené.

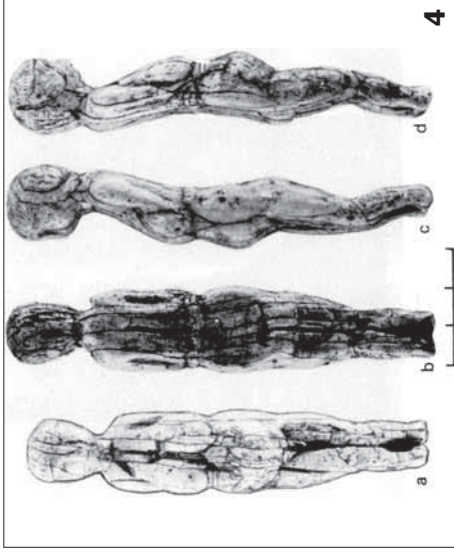
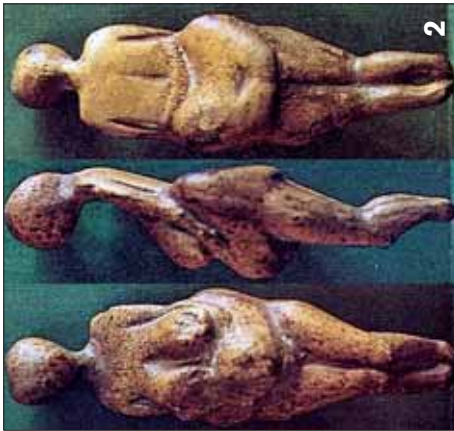
Vidíme dobře, že především v oblasti středoevropské, tradičně považované za „kulturně tranzitní“ zónu, jsou znaky obou okruhů smíšený. Idol z Willendorf II (obr. 12) spojuje typický těhotenský (porodní) postoj se schýlenou hlavou a spojenými koleny s gestem zcela jiného druhu – založením paží na prsou, které lze v souvislosti s prezentovaným mateřstvím spojit (s pochybnostmi) přinejlepším s fenoménem kojení. Ale v případě, že hlava je vzpřímená a nohy rovné (Lespugue), jeví se toto gesto spíše jako projev ženského sebeuvědomění. Že jde v případě willendorfského idolu o porodní fázi nasvědčuje i již pokleslé břicho, které není tukové – nevisí a není obézní zbytek těla, z pohledu shora je křivka klenutá. Masivní ňadra mohou rovněž odkazovat na závěrečnou fázi gravidity a porod. Východoevropským znakem je také spirálový copový účes tohoto idolu.

Toto míšení vlivů můžeme doložit i jinými středoevropskými doklady. Idol z Petřkovic spojuje štíhlou siluetu s lehce naznačenými ňadry východoevropského typu se zanedbáním vyjádření hlavy, horních končetin a periferií dolních končetin. Některé zlomky idolů z Pavlova (obr. 13) a Dolních Věstonic dokládají zobrazení typicky východoevropských ozdob (široký pás kolem pasu na obou torzech z Pavlova), pokud však lze určit, tělesné proporce jsou pojímány jako v západoevropském projevu. Tzv. houbovitě hlavičky z Pavlova (Svoboda 2002, 24) jsou zřejmě zobrazením hlavy v kapuci.

Některé grimaldské idoly na první pohled zaujímají postoj velmi vzpřímený s hlavou spíše pozdvihnutou až lehce zakloněnou. Předchýlení hlavy, běžné ve východoevropském pojetí, je patrné jen na jednom z nich (obr. 14). Také zběžně provedený idol z Chiozzy (obr. 15) nese předchýlenou kulovitou hlavou. Specifické pro jihoalpskou oblast je protažení týlu do špičky a další symbolické deformace tvaru hlavy (Parabita, Savignano). Pokud jsou naznačeny paže, zachovávají však východoevropskou variantu - složené na břiše (obr. 16 a 17). Jedinou výjimkou je idol ze Savignana, kde torzo nadloktí naznačuje spíše založení na prsou a i ostatní morfologické znaky řadí tento idol k západoevropskému pojetí. Poslední jihoalpský idol z okolí Trasimenského jezera je přes své miniaturní rozměry typickým dokladem ztvárnění bipolárního tématu, podobně jako idol z Weinbergu.

Středoevropské a italské idoly tedy znaky obou okruhů různým způsobem mísí, některé italské mají navíc zcela specifické znaky. Rovněž najdeme jednotlivě morfologické „výpůjčky“ i mezi dvěma hlavními výše definovanými okruhy (obr. 1 – mapa).

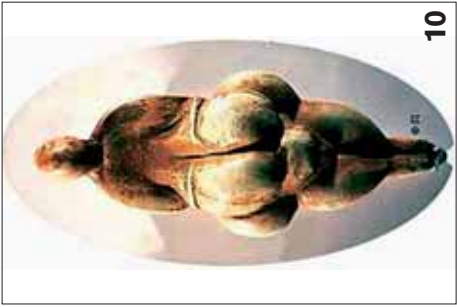
Od počátku je také třeba rozlišovat mezi vyjádřením celé postavy a hlavičky. Pokud je záměrem zpodobit hlavu, je jí v západní Evropě dáno pečlivé vypracování detailů (Brassempouy), naopak při záměru zpodobit celou postavu je hlava zcela nebo téměř zcela v západní Evropě pomíjena. Ve východoevropském okruhu sledujeme, zdá se, opačný trend. Zobrazení celého těla je detailní, včetně pojetí hlavy, zatímco známé hlavičky (především Kostenki) jsou

2. Kostenki, převzato; 3. Kostenki, převzato; 4. Avdeevo, převzato; 5. Kostenki, převzato; 6. Gagarino, převzato; 7. Brassempouy, převzato; 8. Monpazier, převzato.

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

9. Aix-en-Provence, převzato, převzato, 10. Lespugue, převzato; 11. Laussel, převzato z Leroi-Gourhan, André 1965, fig. 55; 12. Willendorf, převzato; 13. Pavlov, převzato; 14. Grimaldi, převzato; 15. Chiozza, převzato; 16. Savignano, převzato; 17. Parabita, převzato; 18. Willendorf, převzato z McDermott, Leroy 1996, fig. 5.

sumární. Z tohoto hlediska střeoevropské zobrazení samostatné hlavy z Dolních Věstonic odpovídá spíše pojetí zápoevropskému³.

Dále je třeba znovu upozornit na fakt, že zobrazení figurálního námětu v paleolitu není nikdy realistické, a to ani v případě zoomorfů. Jistě, má realistické detaily a působí velmi přesvědčivě, ale celek je vždy v menší či větší míře stylizovaný. Proto není potřeba konstruovat hypotézy o obrně lícního nervu nebo jiném tělesném či dokonce mentálním postižení předobrazu Dolnověstonické hlavičky. Teorie „portrétu“ v paleolitickém umění je již překonána⁴.

Ani úvahy o skutečné obezitě gravettienských žen nejsou na místě. Proč by se měly v tělesných proporcích tak extrémně lišit od žen aurignacienských či magdalenienských a koneckonců také od nositelek výchoevropského gravettieny? Jedná se o čistě symbolický záměr, jehož smysl je velmi dobře zachycen na samotných výtvarných dokladech. Jak je patrné při bližším pohledu, nejde o zobrazení tukového laloku situovaného anatomicky u žen „pod pasem“, ale o zobrazení „vzdutého života“ v oblasti solárního plexu, tedy stavu pokročilého těhotenství. Svědčí o tom i příčný profil břicha, dobře patrný při pohledu shora (např. Mc Dermott 1996). Jeho křivka není plochá jako v případě obezity, ale výrazně zakřivená až ostrá (obr. 18). Tímto směrem poukazují také výrazněji stylizované italské venuše (Grimaldi) nebo idoly z Brassempouy s výrazně vystupujícími útvary v břišní partii (obr. 19). Jeden z kostěnkovských idolů (obr. 20) má ruce dokonce položené na horní partii stehů a schýlená poloha těla naznačují více než přesvědčivě porod. Tento artefakt tak rovněž potvrzuje „porodní symboliku“ spojených kolen. Ačkoli z hlediska našeho přecivilizovaného porodnictví se nám spojená kolena jeví při porodu jako kontraproduktivní, v tradičním pojetí porodu (dnes lehce oživaného například trendem tzv. přirozeného porodu) je spojení kolen prostředkem usměrňování a usnadnění porodu. Schýlená hlava přesvědčivě vyjadřuje jak fyzickou (tlačení hrudními svaly), tak psychickou (interiorizace myslí rodičky) stránku porodu. Ruce na břiše nebo na stehnech podporují tlak a spojená kolena zabraňují příliš rychlému postupu plodu a směřují jej k perineu, zvláště v tradiční porodní poloze vestoje. Odlišnost těl ženských idolů aurignacienských a magdalenienských je tedy dána v odlišnosti samotné symboliky zobrazení.

Zajímavé jsou v tomto ohledu také specifické ozdoby idolů výchoevropského okruhu. Typické jsou zvláště šňůrky v podpaží nad nadry nebo kolem pasu, a dále pásy křížící se na hrudníku. Rekonstrukce Libora Baláka (Balák 2004) prokázaly, že by se mohlo jednat nikoli o textilní či kožené pásy samy o sobě, ale důležité (resp. zaznamenaní hodné) byly na tyto pásy našívané ozdoby. Jak vysvítá ze samotných výtvarných projevů, i z hrobových nálezů, základem zdobení byly především spirálovité ulity mlžů. Komplexní symboliku spirálovité stáčených ulit přesvědčivě rekonstruoval Mircea Eliade (Eliade 2004, 127–151), který ji spojuje s lidskou tendencí řadit události do cyklů, s cyklickým prožíváním času i lidských osudů i s vírou ve zmrtnýchvstání, což je základní kámen lidské psyché, projevující se i v celé řadě pozdějších dokladů, ať již na něj byly aplikovány zemědělské mýty spojené se znovuzrozením pohřbeného zrna nebo tzv. apolonské a jiné sluneční mýty. Proto se ulity intenzivně spojují především se záležitostmi sňatku, těhotenství, porodu a smrti. Do souvislosti je kladeno svinutí ulity a svinutí těla plodu v tzv. embryonální poloze. Nelze v tomto kontextu rovněž pominout známý fakt, že vlasy celé řady ženských idolů výchoevropského okruhu jsou stáčený do spirál, a že tyto účesy nejsou! zobrazením skutečného účesu, protože často vyžadují takovou délku vlasů, jakou nelze v podmínkách života paleolitických lidí předpokládat (obr. 21). Spíše se tedy tato spirála jeví jako další odkaz na v těhotenství intenzivně prožívanou symboliku (znovu)zrození.

Pokud bychom hledali praktický smysl těchto specifických „ozdob“, můžeme se inspirovat i v řadě populárních obrazových etnografických pramenů o societách v „předtextilním“ způsobu života. Podobné široké pásy slouží matkám, resp. jejich dětem v kojeneckém a časném batolecím věku jako transportní pomůcky (obr. 22 a 23). Mláďata vyšších primátů, včetně lidských dětí patří mezi tzv. nošence, tzn., že se v tomto období života aktivně přidržují na

19. Grimaldi, převzato; 20. Kostenki, převzato; 21. Willendorf, převzato; 22. Žena Yequana, převzato; 23. Žena Lisu, převzato; 24. Kostenki, převzato.

těle matky. V lidském případě je chybějící srst sloužící k zachycení na těle matky nahrazena u přírodních národů širokými popruhy situovanými v místech, kde držíci se dítě nepřekáží matce v pohybu. Zde můžeme spatřovat podpůrný argument také v nepřítomnosti těchto ozdob v tzv. sibiřském prostoru. V tvrdších klimatických podmínkách byly děti nošeny v kožešinových vacích, tak jak je to známo od současných societ žijících v arktických podmínkách (Carpenter–Varley–Flaherty 1959 aj.). U těchto pásů se tedy spojuje funkce praktická a symbolická; vzhledem k výzdobě ulitami mohly být předmětem tradičního daru při příležitosti iniciace, sňatku nebo početí (Eliade 2004, 131, 136 aj.).

Jiným tzv. nadstavbovým fenoménem je bipolární téma projevující se na řadě mladopaleolitických ženských idolů, i když častěji až magdalenienických. Tendence k zobrazení dvojakých antropomorfních motivů se nicméně běžně objevuje již v gravettien/pavlovienu. Jmenujme minimálně tzv. prsovitě závěsky z Dolních Věstonic (Svoboda 2002, 37), párový reliéf z Laussel nebo venuše s falem místo horní poloviny těla z Tursac (gravettien), Sireuil (gravettien), Milandes (gravettien/protomagdalenien), Weibergu (gravettien) nebo Cueva Parabita (epigravettien) a Trasimena (gravettien). Jistou podobnost vykazují rovněž již aurignacienský idol z Trou Magrite. Naopak bipolární tematika přičítaná idolům z Dolních Věstonic (Svoboda 2002, 37) a Savignana se nejeví příliš nápadnou.

Podobnou rovinu stylizace představují zřejmě i specifické idoly z lokality Mezin (mj.), někdy dosti nepravděpodobně prohlašované za ptačí motivy (ačkoli ptačí idoly s rozestřenými křídly se na lokalitě také našly), případně za autonomní falické symboly. Jde o klavířformní stylizace spíše ženského těla, morfologicky blízké více magdalénienským než gravettienským idolům. Na rozdíl od nich jsou doslova koberecovitě pokryté geometrizovaným vzorem. Vidíme tedy, že narozdíl od tématu cyklické obrody reprezentované těhotenskými a spirálovitými motivy, téma bipolarity a splynutí protikladů se jeví globálnějším, resp. nevymezuje se v rámci střední fáze evropského mladého paleolitu geograficky.

2. Základní přehled sledovaných znaků u gravettienských a pavlovienských idolů

Západní Evropa

(Abri Pataud – nemobilní reliéf! chybí paže, hlava realizovaná bez detailů x nohy realizovány až do periferií, rovné)

Aix-en-Provence – ruce na prsou, nohy od kolen chybí, ňadra a boky objemové, hlava bez obličejových rysů

Bedéilhac – sumární pojetí téměř bez vyznačení paží a nohou x kapuce, hlava zřetelně předchýlená, rysy obličeje, paže naznačeny svislé k břichu, ne k ňadrům

Brassempouy 3, 4, 5 – sumární pojetí, hlava chybí nebo je bez detailů a vzpřímená, paže chybí, nohy bez periferií

(Laussel „s rohem“ – nemobilní reliéf! objemový akcent ňader a boků x ruka na bříše s jednotlivými prsty, periferie dolních končetin, lehce naznačen postoj do X, hlava s účesem, ale bez rysů obličeje)

Lespugue – excesivní pojetí objemu ňader a boků, paže na prsou x oddělené prsty, hlava lehce předchýlená, naznačení účesu a oděvu (?)

Monpazier – chybí paže, maskovité pojetí obličeje, hlava vzpřímená x nohy realizovány až do periferií, ale jsou rovné, nikoli do „X“

La Mouthé – objemový akcent ňader a boků, paže chybí, periferie končetin také, nohy rovné, hlava nevýrazná

Pechialet – sumární pojetí bez paží a periferií dolních končetin, hlava jako jednoduchý útvar, nakloněná ke straně

Sireuil - bipolární

Tursac – bipolární

Východní Evropa

Avdějevo 1 až 7 – předchýlená kulovitá hlava s účesem (copové a spirálové), paže na bříše, běžné vyznačení jednotlivých prstů, funkční ozdoby na hrudníku a v pase, dolní končetiny realizované do periferií, oddělené od kolen dolů

Gagarino 1 – západoevropské pojetí objemu těla a ňader, ruce na prsou, chybí periferie dolních končetin x kulovitá předchýlená hlava, účes

Gagarino 2 – předchýlená kulovitá hlava, paže na bříše, dolní končetiny realizované do periferií, oddělené od kolen dolů

Kostenki 1 až ? – souhrnně předchýlená kulovitá hlava s účesem (copové a spirálové), paže na bříše, běžné vyznačení jednotlivých prstů, funkční ozdoby na hrudníku a v pase, dolní končetiny realizované do periferií, oddělené od kolen dolů

Jeliseviči – morfologicky zcela odlišné pojetí, nelze je srovnávat ani se sibiřskými štíhlými idoly, chybí ruce spojené na bříše a kulovitá hlava

Sibiř

Mal'ta – celkem publikováno cca 24 stojících ženských idolů v různém materiálu a úrovni zpracování, společná je kulovitá hlava, ruce na bříše, periferie dolních končetin jsou více méně kompletní, postoj do „X“ chybí, břišní partie je pojata střídmo, bez odkazů na těhotenství, ňadra jen jako ryté obloučky, hlava je vzpřímená, ve čtyřech případech je

zobrazen nezpochybnitelný celkový oděv, běžné je zobrazení copových účesů, z ozdob jen dva doklady bederního pásu!

Buret – čtyři známé ženské idoly morfologicky zcela odpovídají blízkým nálezům z Mal'ty, bez odkazů na fyzické těhotenství, žádné ozdoby.

Střední a jižní Evropa

Dolní Věstonice – spíše západoevropský, objemové pojetí ňader a boků, zanedbané periferie včetně rukou

Linsenberg – fragment, dolní končetiny realizované do periferií, rovné

Moravany nad Váhom – zcela západoevropská, objem ňader, žádné ozdoby, nezáměr o periferie

Pavlov sedící – tzv. porodní poloha, ruce na břiše x chybí hlava a periferie dolních končetin

Pavlov stojící mamutovinová – minimální členění, chybí paže i hlava, nohy rovné x chybí objemové pojetí a vyjádření ňader

Pavlov keramické torzo – ozdoba beder x objemové pojetí boků, zanedbání periferií dolních končetin

Petrkovice-Landek – bez periferií x plochá ňadra, štíhlá postava „sibiřského typu“

Weinberg – bipolární, objemové západoevropské pojetí

Willendorf I – štíhlejší x zcela pomínuté periferie

Willendorf II – hlava předchýlená, pracný copový účes stáčený do spirály (nereálné vzhledem k předpokládané nutné délce vlasů cca 250–300 cm), nohy do „X“, periferie provedeny včetně prstů x objemový akcent na ňadra a boky, ruce na prsou

Grimaldi/Mentona I až X – převažuje hlava kulovitá, ale vzpřímená, paže většinou nedochované, pokud lze soudit, byly spíše založené na břiše x periferie dolních končetin nerealizovány

Chiozza – hlava předchýlená (s kuželovitou stylizací), chybí objemové pojetí, dolní končetiny realizované do periferií, rovné x paže chybí

Parabita 1 a 2 – ruce na břiše x hlava vzpřímená, nohy rovné, provedení prstů

Savignano – západoevropský projev, ruce na prsou, kuželovitá stylizace výstupku hlavy, chybí periferie dolních končetin

Trasimeno – bipolární schéma

3. Příspěvek k interpretaci

Než přistoupíme k formulaci hypotézy vysvětlující tento rozdílný přístup k zobrazení ženské postavy, musíme vzít v úvahu i protipól ženského idolu, tedy trojrozměrné mobilní zobrazení muže. Ačkoli v západní Evropě jsou muži zobrazováni výrazně častěji než ve střední a východní Evropě, objemové mobilní pojetí prakticky neznáme, a to ani z jiných období mladého paleolitu. V plošném zobrazení jsou obecně muži zobrazováni z profilu, gravettienské zpodobení muže by mělo odpovídat pohledu zobrazení ženy v gravettienu, tedy en face. Bohužel zatím v západní Evropě nejsou doloženy žádné maskulinní motivy datované spolehlivě do gravettienu. Také ve střední a východní Evropě jsou kromě loutky z Brna II, která má zcela specifické postavení, známa jen jednotlivá torza.

Ve všech oblastech paleolitické Evropy jsou zobrazováni muži-šamani v převlecích ze zvířecí kůže nebo v transformačních antropomorfně-zoomorfních souvislostech. Pouze v západoevropském okruhu známe zobrazení muže bez atributů šamana či lovce, zvláště je třeba zmínit specifický kontext, který Henri Breuil označil jako tzv. oddací listy. Původně byly považovány za de facto otevřené sexuální scény, ve světle novějších poznatků je můžeme dnes chápat spíše jako bipolární téma. Rovněž u ženských idolů se bipolární téma běžně objevuje, a jak již bylo zmíněno, tato tematika se ani v této skupině výtvarných motivů nijak geograficky nevynezuje, a lze ji tedy chápat jak „globální“.

Tematika spojená čistě s femenními principy naopak jistě geografické aspekty v rámci

střední fáze mladého paleolitu projevuje. Jak je patrné již z výčtu lokalit a ještě lépe vysvítá z příložené mapky, idoly akcentující objemový akcent ženských atributů (ňadra, boky), doprovázený A: nezájmem o periferie nebo B: složením paží na prsou a vzpřímenou hlavou jsou rozšířeny především v západní části areálu rozšíření gravettien; naopak idoly akcentující rysy gravidity a atributy spojované s porodem a mateřstvím jsou rozšířeny především ve východní části oikumeny. Kombinace hodnocených znaků se nejvýrazněji objevují v tzv. tranzitních zónách, a to v severní (střední Evropou resp. Moravskou branou) i jižní (jižně kolem Alp a podél pobřeží) části „proudu“. Na základě charakteristického postoje lze oba modely interpretačně oddělit. Tzv. západoevropské pojetí se vzpřímenou hlavou a pažemi založenými na prsou lze chápat jako reprezentaci ženského sebeuvědomění v duchu „**inside power**“, který v jistém svém modu může být spojován i se sexuálními aspekty ženského fenoménu. Jistým zpovrchněním či zjednodušením tohoto pojetí mohou pak být idoly akcentující jen ženské tělesné (sexuálně atraktivní) atributy. Všechny tyto idoly jsou přirozeně bez ozdob, pokud tzv. ozdoby na gravettienských idolech budeme chápat jako symbolicko-praktický doplněk vyhrazený ženám-matkám. Tzv. východoevropské pojetí se schýlenou hlavou a rukama na břiše nebo na stehnech je orientováno velmi výrazně na jinou stránku ženské psyché, kde síla ženy vychází z její schopnosti darování života a periodické obnovy, jakési „**rebirth power**“. Sibiřské idoly jsou v tomto pojetí duchovněji orientované v tom smyslu, že již nezvzrazňují tělesné atributy mateřství a porodu, zachovávají však symbolické gesto rukou spojených na břiše.

Poznámky:

- 1 Trojrozměrné mobilní idoly jsou doložené zatím jen z Francie, nikoli z Iberského poloostrova.
- 2 Brassempouy je hlavička, nikoli zobrazení celé postavy, Isturitz a Laugerie Basse jsou v plošném provedení.
- 3 Druhé zobrazení obličejů z Dolních Věstonic je jen zběžným naznačením obličejových prvků, nikoli rysů; a navíc se jedná o pojetí plošné, ne objemové.
- 4 O skutečném portrétním záměru v daném geografickém kontextu podle mého názoru můžeme mluvit nejdříve v souvislosti se středověkým mecenátem. I portréty z římského období jsou importy ze zcela odlišného kulturního prostředí.

Literatura:

- A b r a m o v a, Z., 1963: *Izobrazení člověka v paleolitickém umění Evraziji*. Moskva – Lenin-grad.
- B a l á k, L., 2004: *Jungova persona aplikovaná pro gravettien a střední fázi mladého paleolitu v konfrontaci se sociobiologickým pohledem Edwarda O. Wilsona*. Příspěvek na konferenci „Přírodovědné metody v archeologii“ Nitra květen 2004, přístupné na <http://www.paleoetnologie.wz.cz/persona.htm>.
- C a r p e n t e r, E. – V a r l e y, F. – F l a h e r t y, R., 1959: *Eskimo*. Toronto.
- E l i a d e, Mircea 2004: *Obrazy a symboly*. Praha.
- G a m b l e, C., 1982: *Interaction and Alliance in Palaeolithic Society*. MAN (N.S.) Vol. 17, No. 1, 92-107. Southampton.
- L e r o i – G o u r h a n, A., 1965: *Préhistoire de l'art occidental*, Paris.
- L e r o i – G o u r h a n, A., 1968: *The Art of Prehistoric Man in Western Europe*, London.
- L é v y - S t r a u s s, C., 1996: *Myšlení přírodních národů*, Praha.
- M c D e r m o t t, L., 1996: *Self-Representation in Upper Paleolithic Female Figurines*, *Current Anthropology* 37:2 (April 1996), 227-275.
- S v o b o d a, J., 2002: *Paleolit a mezolit: myšlení, symbolismus a umění*. Brno.

Fotografie byly převzaty z následujících internetových stránek:

– http://www.cuevadepileta.org/descubrir_archivos/venusgaleria.htm (obr. 10, 12, 14, 16, 19, 20, 21, 24);

- <http://nihilum.republika.pl/> (podklad k mapě na obr. 1, obr. 3, 7, 8, 9, 13, 15, 17);
- <http://www.donsmaps.com/ukrainevenus.html> (obr. 2, 4, 5, 6);
- <http://www.ebaumsworld.com> (obr. 22);
- <http://www.longstrangetrip.com> (obr. 23).

Mgr. et Mgr. Ludmila Kaňáková - Hladíková (n. 1974), Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Specializuje se na pravěké umění, které studovala na univerzitě v Zaragoze (Španělsko) a o němž přednáší na ÚAM FF MU od roku 2001.

A Contribution to the Problematics of the Gravettien and Pavloviene Feminine Idols

A b s t r a c t

Morphological analysis of the Gravettien and Pavloviene three-dimensional mobile idols has been until recently overly concerned with the so-called style in an over-generalizing fashion; or conversely, it focused on a single isolated phenomenon (putative obesity, disproportion). This contribution analyzes the features with symbolic, i.e. narrative potential as a complex of sorts. This complex of signs includes the level of detail of the bodily extremities, head pose, hair styling, position of arms, representation of breasts, detailing of fingers, posing and layout of legs, and hints of ornaments. This analysis has defined two main models, referred to as the East-European and West-European, according to their prevalent occurrence. The latter is characterized by the lack of interest in describing the bodily extremities, neglect of head and upper as well as lower limbs. If the extremities are realized, the head is erect, arms folded on the chest and legs are standing straight. Usually, the emphasis is put on plastic forms of breasts. Neither hair style nor adornments are depicted, save for isolated exceptions. The other model usually does depict the extremities: the head is leaning forward, arms are resting on the belly and legs have a “knock-kneed” shape with connected knees. It often captures a detail of the hairstyle, as well as adornment of the body with belts with attached shells and scallops. Specific combinations of both models are known from the Central Europe as well as the South Alps region. While the first model does not emphasize the maternal or maternity aspects of feminine symbolism, the other one is in their expression very convincing. When looking from above, the outline of the putatively obese belly is very sharp, which corresponds to advanced stages of pregnancy rather than obesity. The position of palms on the belly is a very characteristic subconscious gesture of a pregnant woman. The leaning head, connected knees and hands on the belly or thighs are a depiction of the first phase of birth-giving. The belt-like adornments in armpits or across the chest and back are interpreted by me as the functional tool for infant carrying and at the same time as a symbolic item related to the woman's advancement into the fertile phase of her life. The symbolism of mussels is unequivocally related to pregnancy and birth, as well as renewal, fertility, death and (re-)birth.

The so-called West European model with erect head and arms folded on the chest can be understood as a representation of feminine self-reflection in the spirit of “**inside power**”, which, in a certain mode, can be related to the sexual aspects of the feminine phenomenon. A certain flattening or over-simplification of this conception could have resulted in idols that accentuate the feminine bodily (sexually attractive) attributes. All of those idols are naturally without decorations if we understand the so-called decorations on the gravettien or pavloviene idols as the symbolic-practical accessories reserved for women-mothers. The so-called East-European model with the leaning head and arms on the belly or thighs is oriented towards a strikingly different part of the feminine psyche, where the power of woman stems from her ability to give life, and that of periodic renewal, some sort of “**rebirth power**”. The Siberian idols are from this point of view more spiritually oriented in the sense that they do not accentuate the bodily attributes of maternity and birth-giving, but they do preserve the symbolic gesture of hands connected on the belly.

Beitrag zur Problematik der weiblichen Idolfiguren aus der Kulturstufe des Gravettien und Pavloviene

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die morphologische Analyse der dreidimensionalen mobilen Idolfiguren aus der Kulturstufe des Gravettien und Pavloviene war bisher entweder zu summarisch auf den so genannten Stil ausgerichtet oder konzentrierte im Gegenteil ihre Aufmerksamkeit auf eine einzige Erscheinung (vermutliche Obesität, Disproportion). Der vorliegende Beitrag analysiert die Elemente mit einem symbolischen oder narrativen Potenzial als einen bestimmten Komplex. Dieser Komplex fasst folgende Merkmale zusammen: Körperperipherie, Kopfhaltung, Armposition, Brustgestaltung, Detaillieren von Fingern, Haltung und Lage der Beine,

Haarfrisur und Andeutung von Schmuck. Diese Analyse ergab zwei Hauptmodelle, die laut Ort des überwiegenden Vorkommens genannt worden sind: westeuropäisches und osteuropäisches Modell. Das eine ist durch Desinteresse an Peripheriegestaltung, Vernachlässigung von Kopf, Beinen und Armen charakterisiert. Falls die Peripherien realisiert sind, ist der Kopf aufrecht, die Arme vor der Brust verschränkt und die Beine gerade gestellt. Die Brustpartie wird gewöhnlich plastisch betont. Die Haarfrisur sowie der Schmuck werden bis auf vereinzelte Ausnahmen nicht abgebildet. Bei dem anderen Modell sind die Peripherien gewöhnlich ausgeführt, der Kopf ist vorgebeugt, die Arme vor dem Bauch verschränkt, X-Beine-Stellung mit zusammengepressten Knien modelliert. Häufig werden Frisurdetails und mit Muschelschalen besetzte Zierbänder am Körper dargestellt. Spezifische Kombinationen von den beiden Modellen sind aus Mitteleuropa und dem Südalpengebiet bekannt. Während das eine Modell die Mutterschafts- und Schwangerschaftsaspekte keinerlei verdeutlicht, wirkt das andere Modell in deren Darstellung sehr überzeugend. Beim Blick von Oben verläuft die Bauchkurve in einer sehr scharfen Linie, was einer fortgeschrittenen Schwangerschaft entspricht, jedoch keine Obesität bezeugt. Die Faustposition zeigt eine typische mütterliche Geste. Der geneigte Kopf, die zusammengepressten Knie und die Hände vor dem Bauch oder auf den Oberschenkeln stellen die erste Gebärphase dar. Die in der Taille, in der Achsel oder kreuzweise über die Brust verlaufenden Schmuckbänder werden als Funktionshilfsmittel fürs Tragen von Säuglingen und zugleich als symbolischer Gegenstand interpretiert, der mit dem Anfang der fruchtbaren Lebensperiode bei Frauen zusammenhängt. Die Muschelsymbolik ist eindeutig mit den Themen Schwangerschaft und Geburt sowie Fruchtbarkeit, Erneuerung, Tod und (Wieder)geburt verbunden.

Die so genannte abendländische Auffassung – weibliche Figuren mit aufrechtem Kopf und vor der Brust geschränkten Armen ist als Repräsentierung des weiblichen Selbstbewusstwerdens im Sinne „**inside power**“ zu verstehen, was auf seine Art auch mit sexuellen Aspekten des weiblichen Phänomens verbunden sein kann. Als eine gewisse Veräußerlichung oder Vereinfachung dieser Auffassung können dann Idolfiguren angesehen werden, die nur körperliche (sexuell attraktive) weibliche Attribute akzentuieren. Alle diese Idolfiguren tragen keinen Schmuck, wenn man die so genannten Bandschmuck an den Gravettien-Figuren für ein symbolisch-praktisches, den Müttern vorbehaltenes Beiwerk halten kann. Die so genannte osteuropäische Auffassung mit dem geneigten Kopf und auf dem Bauch oder den Oberschenkeln gelegten Händen ist sehr deutlich auf eine andere Seite der weiblichen Psyche ausgerichtet, in der alle Kraft der Frau aus ihrer Fähigkeit das Leben zu schenken und im periodischen Zyklus Erneuerung zu erreichen („**rebirth power**“) hervorgeht. Die derartig aufgefassten sibirischen Idolfiguren sind mehr geistig orientiert, indem sie die körperlichen Attribute von Mutterschaft und Geburt nicht unterstreichen, dabei aber die symbolische Geste mit den vor dem Bauch verschränkten Händen behalten.

POZDNĚPALEOLITICKÉ OSÍDLENÍ NA STŘEDNÍM TOKU POTOKA OKLUKY

Petr Škrdla – Libor Ježek, Archeologický ústav AV ČR, Brno

Po ústupu posledního zalednění se krajina zásadním způsobem začala měnit. Otevřené stepi s ostrůvky dřevin byly nahrazovány lesy. Evropu v té době obývaly řídké rozptýlené skupinky posledních lovců a sběračů – v archeologické terminologii nositelé pozdního paleolitu.

1. Úvod

Při revizi paleolitického osídlení Uherskohradištska (Škrdla 2005) bylo konstatováno, že materiál z oblasti uvnitř Hlucké pahorkatiny, který Hrubý (1951) publikoval jako paleolitický, je buď postpaleolitický (přepálený artefakt z Dolní Němčí – Kráčinek, případně kolekce ze Slavkova-Čtvrtek) nebo ztracený (Hluk-Kráčiny). Taktéž bylo konstatováno, že lokality je velmi obtížné dohledat v terénu (to se týkalo i jediné nesporně paleolitické lokality Dolní Němčí-Pajsarůvka).

Jeden z referentů (LJ) se řadu let věnoval intenzivnímu povrchovému průzkumu v prostoru katastrálních území obcí Dolní Němčí, Horní Němčí, Hluk, Nivnice, Slavkov a Vlčnov. Díky této aktivitě byly spolehlivě lokalizovány nejen všechny polohy zmiňované Hrubým (1951), ale byl získán paleolitický materiál z dalších, dosud neznámých poloh. Přestože kolekce paleolitických artefaktů nejsou z hlediska počtu kusů příliš bohaté a kulturně citlivé typy nástrojů téměř chybí, bylo by chybou nálezy neprezentovat.

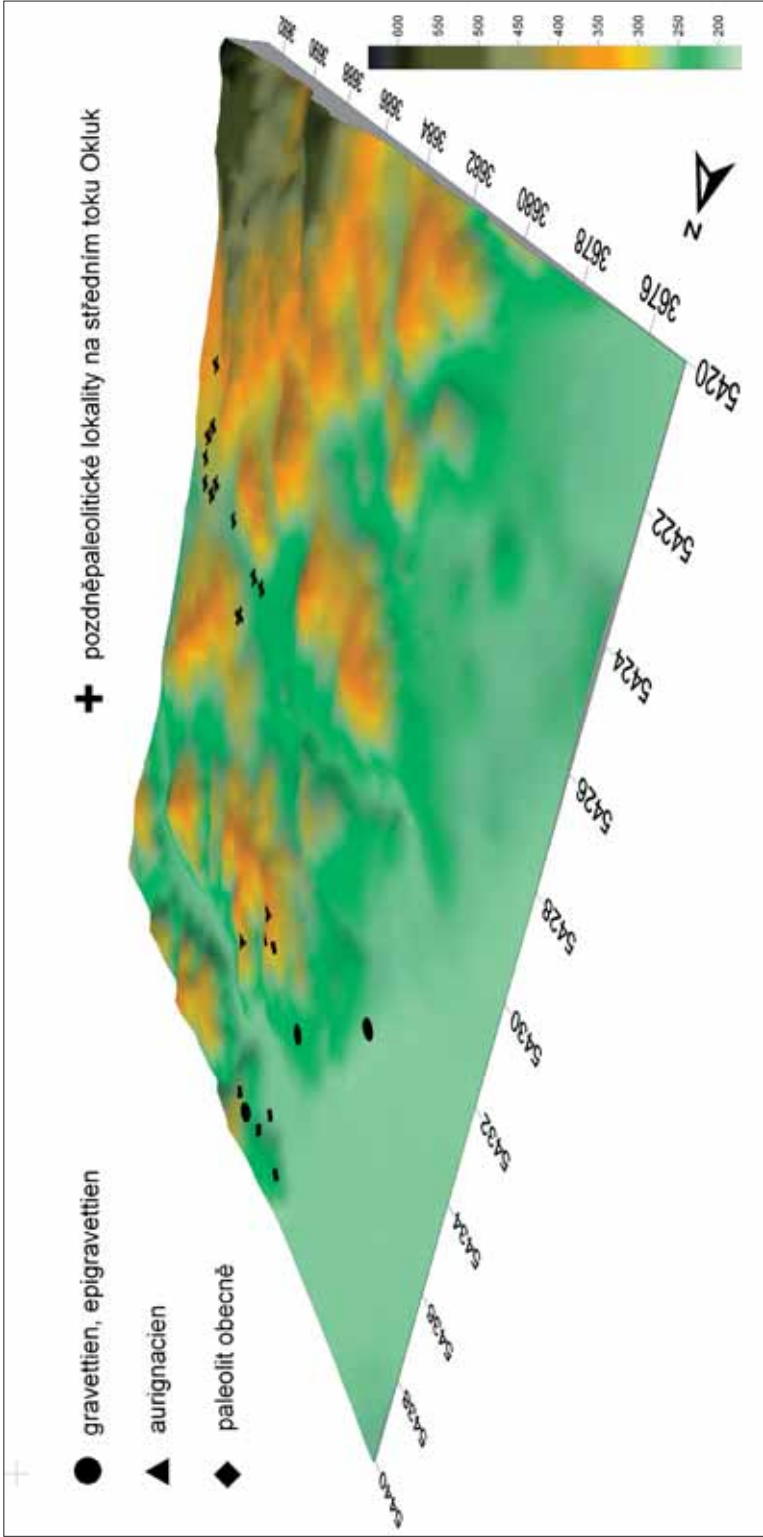
Hluckou pahorkatinu tvoří mírně zvlněná krajina před úpatím Bílých Karpat. Ojedinelá výrazná návrší dosahují hodnot nadmořských výšek okolo 350 m. Za pozornost stojí, že na rozdíl od návrší, která jsou situována přímo na okraji Dolnomoravského úvalu (Hluboček, Rochus, Domanínský kopec, Tučapský kopec), na vrcholech návrší uvnitř Hlucké pahorkatiny nebyly dosud stopy po pobytu paleolitických lovců nalezeny (s možnou výjimkou u polohy Nivnické čtvrtky, kde jsou nálezy rozptýleny na svahu návrší, relativní výška nad potokem Okluky ale kolísá v rozmezí 5–20 m). Paleolitické osídlení je situováno v bočním údolí, které vybíhá z Dolnomoravského úvalu východním směrem a je protékáno potokem Okluky. Lokality jsou převážně v nižších partiích svahů návrší, která lemují potok Okluky. Nadmořská výška lokalit kolísá v rozmezí 245–305 m. Je zajímavé, že paleolitické nálezy byly získány z poloh, které byly později intenzivně osídleny v průběhu různých fází neolitu. Podobně situované lokality jsou známy v údolích Olšavy (Kunovice, Mařatice) nebo Dřevnice (Kvítkovice, Malenovice) (srovnej Škrdla 2005). Je otázkou, zda-li se paleolitický materiál dostal do těchto poloh následkem eroze svahů z vyšších partií svahu (případně z vrcholu návrší) nebo zda-li jsou nálezy v původních polohách.

2. Soupis lokalit

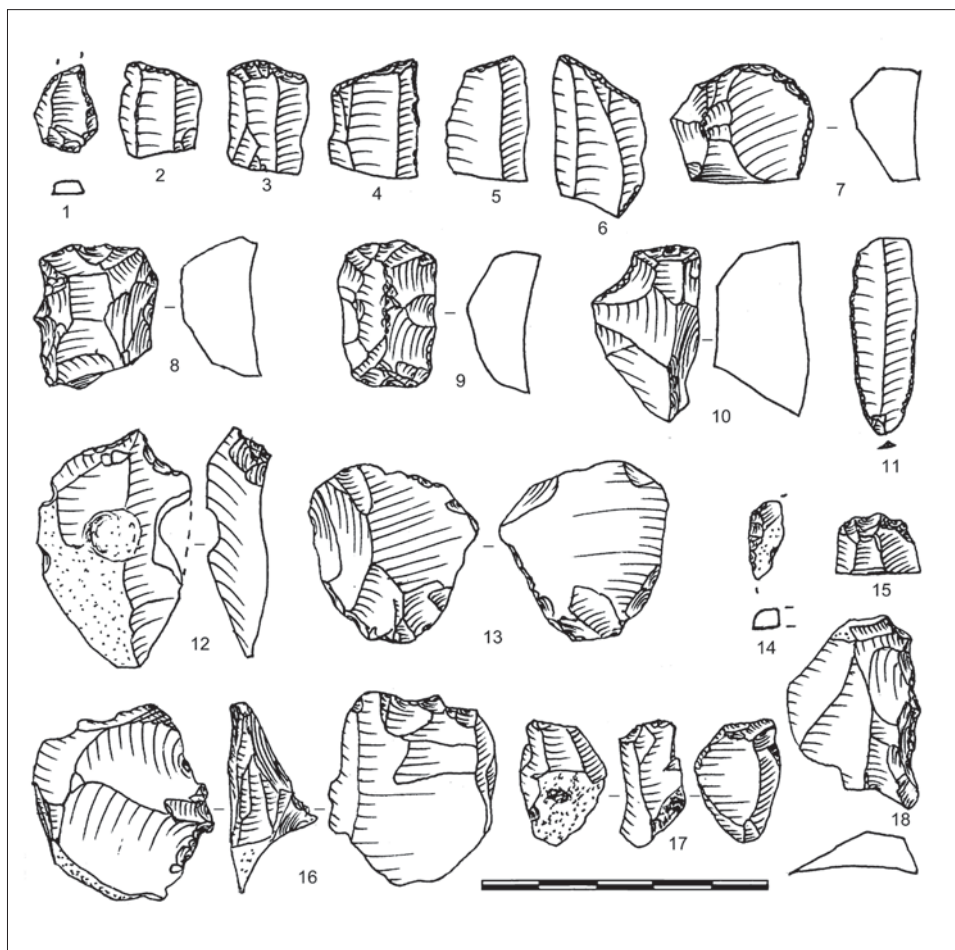
Dolní Němčí – Kráčinky, Průhon

Lokalita sestává z více hnízd, která téměř plynule navazují jedno na druhé, a rozprostírá od východního okraje obce po katastrální hranici s obcí Hluk, za níž je ještě jedna větší koncentrace, která je hodnocena zvlášť (Hluk-Kráčiny). Lokalita je situována na úpatí severního svahu Babí hory (vrcholová kóta 347 m), na levém břehu na potoka Okluky, v rozmezí nadmořských výšek 244–270 m.

Ve sledovaném prostoru bylo zdokumentováno taktéž intenzivní neolitické osídlení, jmenovitě lidu kultur s lineární keramikou a moravskou malovanou keramikou. Kolekce artefaktů čítá 43 kusů, které jsou vyrobeny ze silicítů z ledovcových sedimentů (29 ks), silicítů krakovsko-čenstochovské jury (9 ks), radiolaritu (1 ks) a lokálních rohovců (4 ks). Intenzita

1. Poloha studovaného území.

2. Dolní Němčí – Kráčinky, Průhon (1–13) a Hluk-Kračiny (14–18).

patinace je rozdílná, od velmi intenzivní, kdy bílá patina pokrývá celý povrch artefaktu, až po jemný nádech bělavé patiny.

Technologicky kolekce sestává ze 10 úštěpů, 9 čepelí a 5 zlomků čepelí, 2 mikročepelí a zlomku mikročepelce, jádra (reutilizováno v neolitu) a 15 nástrojů. Kolekce nástrojů obsahuje 5 strmě retušovaných škrabadel (2 ks ze silicitu z ledovcových sedimentů – obr. 2:8, 9), 2 ks ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury – obr. 2:7, 12 a 1 ks z radiolaritu – obr. 2:10), 2 odštěpovače (z lokálního rohovce a ze silicitu z ledovcových sedimentů), bilaterálně jemnou perličkovitou retuší retušovanou čepel ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury (obr. 2:11), 5 příčně retušovaných zlomků čepelí (2 ks ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury – obr. 2:3, 6, a 3 ks ze silicitu z ledovcových sedimentů – obr. 2:2, 4, 5), oškrabovače z lokálního rohovce (obr. 2:13) a zlomku bilaterálně otupené čepelky, který připomíná bázi neolitického vrtáku z lehce patinovaného silicitu krakovsko-čenstochovské jury (obr. 2:1).

Za pozornost stojí současný výskyt strmě retušovaných škrabadel, ve dvou případech s přidavnou strmou laterální retuší, případně vyčnělého škrabadla, které představují aurignacké (respektive epigravettské) elementy souboru, se zlomky příčně retušovaných čepelí a zlomkem artefaktu připomínajícího vrták, které představují neolitické elementy v souboru. Zmíněné elementy nelze odlišit na základě suroviny nebo intenzity patinace povrchu.

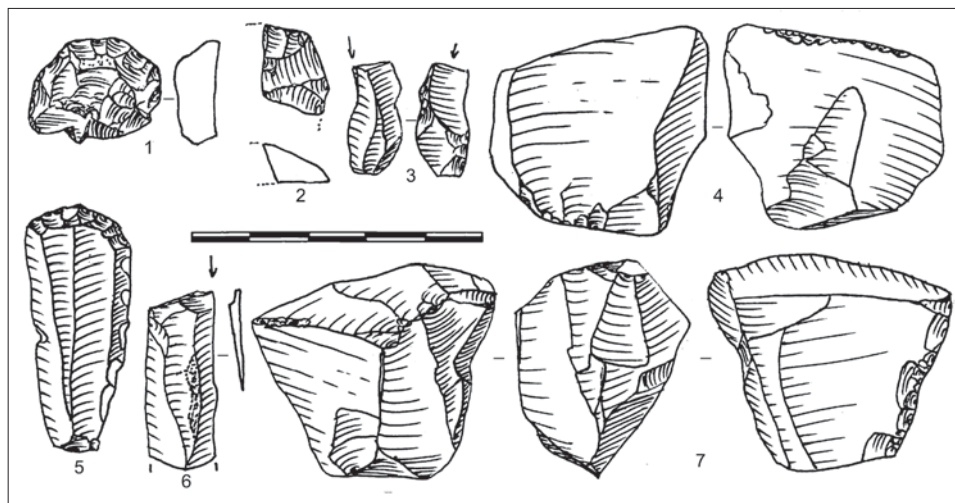
Dolní Němčí – Lucké pole, Dílce (druhý traťový název viz. ZM 1:10 000)

Lokalita je situována na jižním okraji obce, na levém břehu potoka Okluky, na svahu vybíhajícím severovýchodním směrem z bezejmenné kóty (364,5 m), v rozmezí nadmořských výšek 260–270 m.

Na lokalitě je převažující neolitické osídlení, reprezentované kulturou s lineární keramikou a s moravskou malovanou keramikou (doloženo početným keramickým materiálem). V kolekci štípané kamenné industrie dominují radiolarity (většinou zelenavých odstínů, méně červenohnědé), radiolaritové rohovce a silicifikované jílovce (vzhledem k jejich četnosti a nízké intenzitě jejich opracování jde s největší pravděpodobností o lokální nebo semi-lokální suroviny). Kvalitní importované silicity (silicity krakovsko-čenstochovské jury a silicity z ledovcových sedimentů) a další suroviny charakteristické pro neolitické osídlení jsou zastoupeny pouze ojedinělými kusy.

Kolekce patinovaných artefaktů čítá 32 ks. Převažují silicity z ledovcových sedimentů (22 ks) nad silicity krakovsko-čenstochovské jury (7 ks) a lokálními rohovci (3 ks). Patina je většinou méně intenzivní (u některých artefaktů prosvítá původní barva silicitu) a pokrývá celý povrch artefaktů. Radiolaritové artefakty nebyly započítány, jelikož žádný typologicky signifikantní artefakt z radiolaritu nebyl doložen.

Z technologického pohledu kolekce sestává z kusu připravené suroviny, zlomku, jádra (obr. 3:7), 8 úštěpů, 3 čepelí a 12 zlomků čepelí, rydlového odpadu, úštěpu s místní retuší (obr. 3:4) a 5 nástrojů. Skupina nástrojů je tvořena čepelovým škrabadlem ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury se střední intenzitou patinace povrchu (obr. 3:5), drobným, okrouhlým, strmě retušovaným škrabadlem z doběla patinovaného silicitu z ledovcových sedimentů (obr. 3:1), rydlem na zlomené čepeli ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury se střední intenzitou patinace povrchu (obr. 3:6) a dvěma zlomky retušovaných nástrojů ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury s mírným nádechem patiny (obr. 3:2, 3). Za pozornost stojí, že mimo okrouhlého škrabadla jsou všechny nástroje vyrobeny ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury.

3. Dolní Němčí – Lucké pole.

Hluk-Kráčiny

Lokalita je situována na první terase na levém břehu potoka Okluky, nevysoko nad vodočetí, při úpatí severního svahu Babí hory v okolí kóty 243,6 m. Ve sledovaném prostoru bylo zdokumentováno taktéž intenzivní neolitické osídlení, jmenovitě lidu kultury s moravskou malovanou keramikou. Hrubý (1951) zmiňuje nálezy z polohy Hluk-Kráčinky, které měly

být uloženy v místní škole. Jelikož tyto nálezy jsou dnes nezvěstné a vzhledem k nejasnostem s lokalizací polohy zůstávala tato lokalita nejasná (Škrdla 2005, 108). Nové nálezy přispívají k vyjasnění polohy lokality.

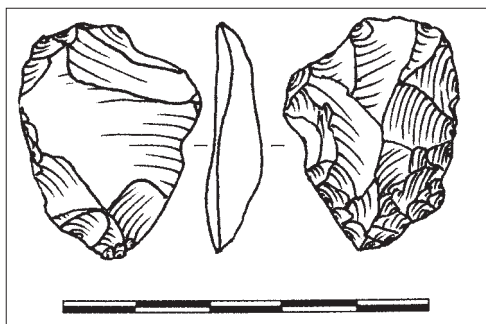
Kolekce patinovaných artefaktů čítá 24 kusů. Všechny artefakty jsou vyrobeny ze silicitů z ledovcových sedimentů, u některých artefaktů je tenkou vrstvou neprůsvitné bílé patiny pokryta většina povrchu, jiné artefakty mají pouze lehký nádech bělavé patiny, někdy pouze na jedné straně či části artefaktu. Z technologického pohledu kolekce sestává z 11 úštěpů, 3 čepelí a dalších 5 zlomků čepelí, 2 mikroúštěpů (obr. 2:16–17) a 3 nástrojů. Skupina nástrojů je tvořena dvěma drobným škrabadlem (obr. 2:15), na distálním zlomku čepele, drásadlem (retuš má až otupující charakter) na nepravidelném úštěpu (obr. 2:18), a zlomkem retušované hrany nástroje (obr. 2:14).

Horní Němčí – Zahrady

Nepravidelné jádro reutilizované na otloukač ze silicitů z ledovcových sedimentů bylo nalezeno severně obce, v poloze Zahrady. Nadmořská výška místa nálezu je přibližně 305 m.

Horní Němčí – Padělky od Slavkova

Na mírném temínku v nadmořské výšce 285–295 m byly nalezeny úštěp a čepel ze silicitu z ledovcových sedimentů. Za pozornost stojí atypický listovitý hrot, který je vyroben hnědého radiolaritu a je patinován (obr. 4).

4. Horní Němčí – Padělky od Slavkova.

Nivnice

Na temeni, které je protáhlé přibližně od jihu k severu a které začíná kótou 307,4 m (Nivnické čtvrtky) a pokračuje ke kótě 281,7 m a dále, bylo zachyceno několik kumulací patinované štípané kamenné industrie, které jsou v následujících odstavcích popsány odděleně.

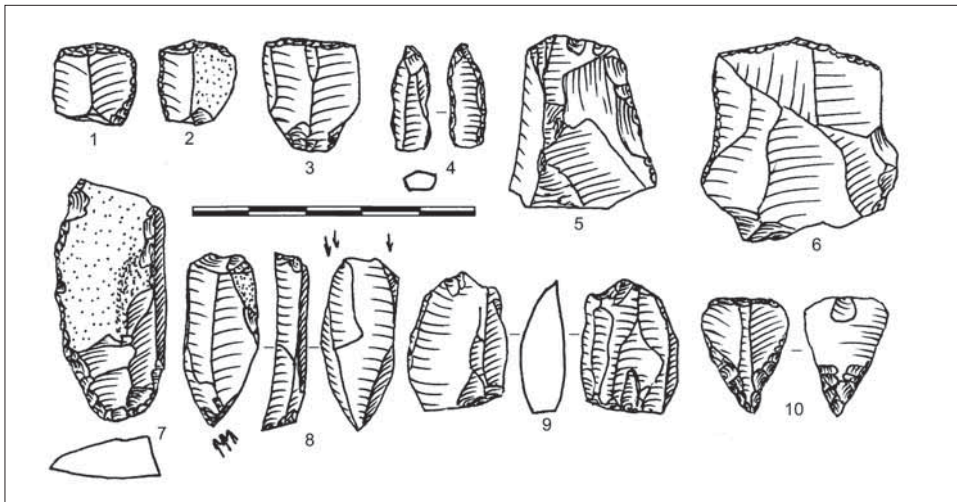
Ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti je uložena kolekce, která je označena jako Slavkov-Pod Nivnickými čtvrtkami, ale pro jejíž paleolitickou klasifikaci nejsou přesvědčivé důkazy (cf. Hrubý 1951; Škrdla 2005). Nově ale byly nalezeny prokazatelně paleolitické artefakty.

Nivnice – Nivnické čtvrtky

Lokalita je situována 300 m severně od kóty 307,4 m, na k severovýchodu skloněném svahu v rozmezí nadmořských výšek 285–300 m. Poloha s nálezy sousedí se sídlištěm lidu kultury s moravskou malovanou keramikou. Kolekce sestává z 28 ks. V surovinovém spektru převažují ze silicity z ledovcových sedimentů (23 ks), které doplňují silicity krakovsko-čenstochovské jury (4 ks) a radiolarit (1 ks – připravená surovina).

V technologickém spektru převažují úštěpy (7 ks), mikroúštěpy (6 ks), zlomky čepelí (5 ks) a nástroje (7 ks), které doplňují (vše po 1 ks) čepel, mikročepel a připravená surovina. Kolekce nástrojů je tvořena 3 krátkými škrabadly (obr. 5:1–3), drásadlem (obr. 5:5), odštěpovačem, oškrabovačem (obr. 5:6) a vrtákem (obr. 5:4). Přestože jsou artefakty patinované, vrták a drobná škrabadla mají neolitický charakter, ostatní artefakty jsou kulturně indiferentní.

Další poloha s nálezy byla zachycena na jihozápadním svahu kóty Nivnické čtvrtky, na poměrně strmém svahu v rozmezí nadmořských výšek 285–305 m. Bylo nalezeno 6 ks patinované štípané kamenné industrie, která je vyrobena ze silicitů krakovsko-čenstochovské jury (3 ks) a silicitu z ledovcových sedimentů (3 ks). Kolekce sestává ze dvou úštěpů, čepele,

5. Nivnice – Nivnické čtvrtky (1–6; 10-x) a Padělky (7–9). 1–6: 300 m severně kóty 307,4 m; 7: 500 m severovýchodně kóty 307,4 m; 8–9: okolí kóty 281,7 m; 10: jihozápadně kóty 307,4 m.

dvou zlomků čepelí a nástroje (obr. 5:10) – kombinace drobného škrabadla s hrotem (je možno interpretovat také jako vrták).

Nivnice – Padělky

Poloha je situována na protáhlém temeni v bezprostředním okolí kóty 281,7 m, 1 km severně kóty Nivnické čtvrtky (307,4 m). Nedaleko je situována lokalita lidu kultury s moravskou malovanou keramikou. Kolekce sestává z 10 ks. Surovinové spektrum je tvořeno silicity krakovsko-čenstochovské jury (6 ks), silicity z ledovcových sedimentů (2 ks) a neurčeným rohovcem (2 ks). Z technologického pohledu jsou zastoupeny 2 zlomky, 2 úštěpy, 4 zlomky čepelí a dva nástroje – vícenásobné rydlo (obr. 5:8) a odštěpovač (obr. 5:9). Ojedinelé nálezy byly získány i ze svahu asi 1 km jihovýchodně od kóty 281,7 m (7 ks; z toho 4 ze silicitů z ledovcových sedimentů a 3 ze silicitů krakovsko-čenstochovské jury; z technologického pohledu jádro se změněnou orientací, 3 zlomky čepelí, 2 úštěpy a retušovaná čepel – obr. 5:7).

Slavkov – Podluže (k. ú. Slavkov u Uh. Brodu)

Lokalita je situována na levém břehu potoka Okluky, na nevýrazném temeni, které vybíhá severním směrem od Slavkova, a které je na východě vymezeno údolím potoka Okluky a na západě suchým údolím, na mírném svahu v rozmezí nadmořských výšek 270–280 m. Na lokalitě je převažující neolitické osídlení, reprezentované kulturou s moravskou malovanou keramikou (doloženo početným keramickým materiálem). V kolekci štípané kamenné industrie dominují radiolarity (většinou zelenavých odstínů, méně červenohnědé), radiolaritové rohovce a silicifikované jílovce. Kvalitní importované silicity (silicity krakovsko-čenstochovské jury a silicity z ledovcových sedimentů) charakteristické pro mladoneolitické osídlení jsou zastoupeny pouze ojedinelými kusy. Ojedinelé se vyskytl obsidián s největší pravděpodobností neolitického stáří.

Kolekce patinovaných artefaktů sestává z 19 kusů. Do této kolekce nejsou započteny radiolaritové artefakty, neboť u této suroviny je obtížné rozhodnout, zda-li se jedná o patinu nebo jsou vyrobeny z navětralé povrchové partie hlízy. Nejčastěji zastoupenou surovinou patinovaných artefaktů jsou silicity z ledovcových sedimentů (12 ks), následují lokální rohovce (4 ks, včetně rohovců typu Krumlovský les s charakteristickou černou kůrou na povrchu) a silicity krakovsko-čenstochovské jury (3 ks). Zatímco lokální rohovce jsou pokryty silnou patinou, intenzita patinace kvalitnějších silicitů je nižší – u některých artefaktů

je tenkou vrstvou patiny pokryta většina povrchu, jiné artefakty mají pouze lehký nádech bílé patiny, někdy pouze na jedné straně či části artefaktu.

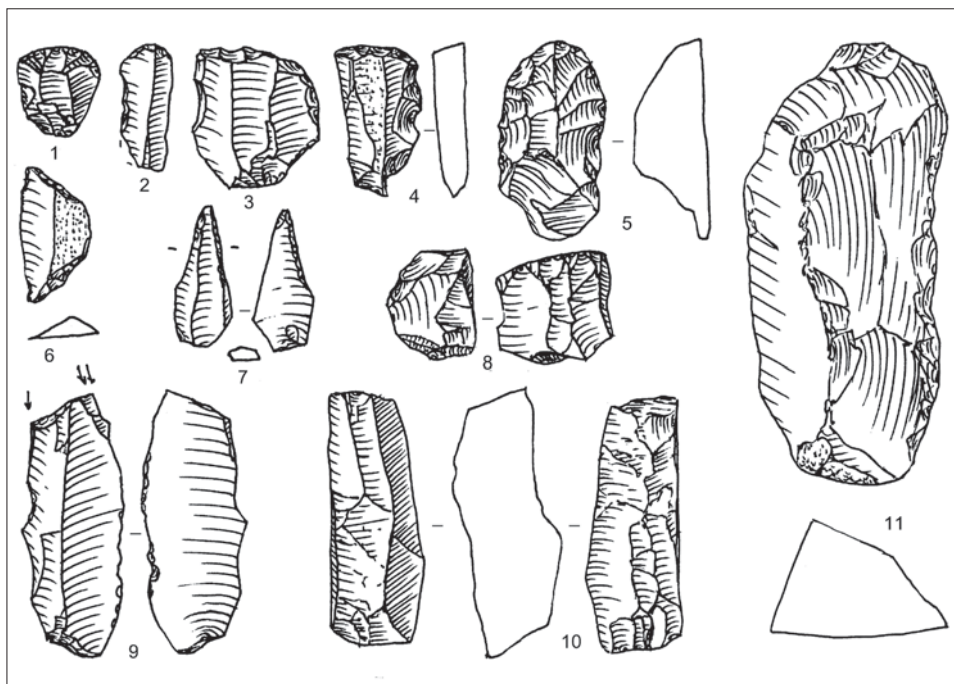
Z hlediska technologické a typologické klasifikace je soubor nálezů nevýrazný. Kolekce sestává z kusu suroviny se stopami intenciálních odštěpů, 12 úštěpů, 4 zlomků čepelí, rydlového odpadu a mikroúštěpku. Nástroj nebyl nalezen žádný.

Lokalita poskytla i další artefakty, u nichž je paleolitická klasifikace problematická. Jde především o dvě mikrojádra ze silicitů z ledovcových sedimentů, jedno z nich snad i s téměř nezatelným nádechem patiny. U těchto jader, která byla nepochybně těžena tlakem a mají nevýrazné negativy po bulbech odštípnutých čepelí, nelze vyloučit mezolitickou nebo spíše staroneolitickou klasifikaci. Další série jader, která by mohla patřit k paleolitické části souboru, jsou vyrobeny z radiolaritu, který vykazuje mírnou patinaci povrchu a v některých případech eolický obrus. Jde o tři pyramidální jádra, která jsou charakteristická opět nevýraznými negativy po bulbech odštípnutých čepelí, což neodpovídá mladoneolitické technologii (cf. Klíma 1963a).

Vlčnov – Za Padělským mlýnem

Lokalita je situována na pravém břehu potoka Okluky, na mírně se svažující plošině v rozmezích nadmořských výšek 270–276 m, západně a severozápadně od temena s polhami Nivnické čtvrtky a Padělky na katastrálním území Nivnice. Na lokalitě je převažující neolitické osídlení reprezentované kulturou lidu s moravskou malovanou keramikou. Lokalita poskytla 24 artefaktů se stopami patiny. Intenzita patinace opět kolísá od výrazně bílé, která pokrývá celý povrch artefaktu až po jemné nádechy patiny, přes kterou je vidět původní barvu silicitové hmoty. Radiolarity, obdobně jako v předchozích případech, nebyly klasifikovány.

V surovinovém spektru převažují silicity z ledovcových sedimentů (17 ks), pouze 4 kusy jsou zastoupeny silicity krakovsko-čenstochovské jury a třemi lokální rohovce (v jednom případě se pravděpodobně jedná o rohovec typu Troubky/Zdislavice).

6. Vlčnov – Za Padělským mlýnem.

Z technologického pohledu je zastoupeno dvoupodstavové jádro na tenké desce suroviny (obr. 6:10), mikrojádro (obr. 6:8), 7 úštěpy, 7 zlomků čepelí a 8 nástrojů. Skupina nástrojů sestává ze strmě retušovaného škrabadla z lokálního rohovce jen s mírným nádechem patiny (obr. 6:5), rydla na příčně retušované čepeli ze středně intenzivně patinovaného silicitu krakovsko-čenstochovské jury (obr. 6:9), kombinace strmě retušovaného škrabadla a zoubků z doběla patinovaného silicitu z ledovcových sedimentů (obr. 6:4), dvou nehtových škrabadélek (obr. 6:1, 3), atypického škrabadélka na drobné čepelce z doběla patinovaného silicitu krakovsko-čenstochovské jury (obr. 6:2), trojúhelníkového mikrolitu (trapézky) z doběla patinovaného silicitu z ledovcových sedimentů (obr. 6: 6) a vrtáku neolitického tvaru ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury s mírným nádechem patiny (obr. 6:7).

Mikrojádro a trojúhelníkovitý mikrolit, které jsou vyrobeny z doběla patinovaného silicitu z ledovcových sedimentů, ukazují na možnost mezolitické klasifikace. Naopak charakteristický neolitický vrták, který je vyroben ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury a má jen mírný nádechem patiny, ukazuje na možnost, že na lokalitě mohlo dojít k patinaci povrchu neolitických artefaktů. V souboru jsou přítomny i úštěp a drásadlo na masivní čepeli z výrazně patinovaného radiolaritu. U obou těchto artefaktů je patrné zaoblení hran. Je otázkou, zda-li tyto artefakty představují stopy staršího osídlení nebo jestli byly přineseny jako surovina z prostoru výchozu.

3. Závěr

Studovaný mikroregion je situován mimo hlavní (Dolnomoravský) úval, v bočním údolí uvnitř Hlucké pahorkatiny, ve vzdálenosti asi 8 km od Dolnomoravského úvalu, v místě, kde se údolí rozšiřuje a vytváří kotlinu, která je vymezena několika návršími s nadmořskou výškou okolo 350 m.

Pro většinu popsaných lokalit je charakteristická nízká relativní výška nad potokem Okluky, která kolísá v rozmezí 5–30 m (potok Okluky protéká rozhraním katastrálních území Hluku a Dolního Němčí, kde studovaný mikroregion začíná, v nadmořské výšce 238 m, na rozhraní katastrálních území Slavkova a Horního Němčí, kde studovaný mikroregion končí, protéká již v nadmořské výšce 304 m). Výše položený (ve smyslu absolutní nadmořské výšky, nikoliv ve smyslu relativního převýšení na potokem) jsou některé lokality dále proti proudu potoka Okluky, nejvýše pak nálezy z okolí kóty Nivnické čtvrtky – ty byly získány z prostoru pod vrcholovou kótou, tj. poloha odpovídá aurignacké sídelní strategii, tak jak byla definována ve středním Pomoraví (Škrdla 2005).

Pokud budeme získané kolekce hodnotit jako celek, je možné jmenovat několik společných charakteristických znaků. Poloha na svahu, případně až na patě svahu byla zmíněna výše. Dalšími zajímavými charakteristikami je surovinové spektrum (suroviny byly pro účel této studie určovány pouze makroskopicky a nelze proto vyloučit, že v ojedinělých případech je určení nepřesné) a intenzita patinace artefaktů. V surovinovém spektru převažují importované suroviny, jmenovitě silicity z ledovcových sedimentů a silicity krakovsko-čenstochovské jury. Lokální rohovce, které bylo možné sbírat v prostoru Dolnomoravského úvalu, byly využívány pouze ojediněle. Za pozornost stojí radiolarity. Přestože radiolarity jsou přítomny ve většině kolekcí, jde většinou o větší úštěpy, zlomky a neretušované artefakty, což svědčí na primární zpracování suroviny, která byla získávána ze zdrojů, které byly situovány nedaleko. Charakteristické paleolitické typy a výrazně patinované kusy se mezi radiolaritovými artefakty vyskytly pouze ojediněle, proto byla většina z nich přiřazena spíše k neolitickému osídlení. Což ale nemusí být správné, jak nasvědčují kolekce z lokality Kunovice-V úzkých (Škrdla 2008). Intenzita patinace artefaktů značně kolísá. Jsou přítomny artefakty silně doběla patinované, u kterých je jejich paleolitická příslušnost nesporná. Druhá skupina patinovaných artefaktů, která představuje největší část kolekce, je patinována středně intenzivně – většinou doběla nebo do šeda či bělo-modra, patina pokrývá téměř celý povrch, ale její tloušťka je malá – je jen na povrchu. Poslední skupina artefaktů vykazuje pouze mírný nádech patiny, tzn. že prosvítá původní barva silicitové hmoty.

U artefaktů ze druhé a třetí skupiny je již třeba připustit možnost neolitické či eneolitické klasifikace části artefaktů. Oporou pro toto konstatování je skutečnost, že patinované neolitické artefakty byly získány z lokality Tasov (respektive Hroznová Lhota, jak zní správný název katastrálního území místa nálezu; Škrdla 2005, 143) nebo že doběla patinovaná kamenná dyka byla popsána z Násedlovic (Šebela–Škrdla 1999).

Dalším zajímavým momentem je skutečnost, že paleolitické nálezy byly získány z poloh, na kterých později následovalo neolitické osídlení. Jde tedy o jistou shodu v sídelních strategiích, kdy sídliště je situováno v blízkosti vodního toku.

Z typologického pohledu kolekce obsahují krátká a strmě retušovaná škrabadla, nevýrazná rydla, retušovaná a místně retušovaná artefakty v doprovodu vrtáků a příčně retušovanými čepelí, jinými slovy, jakoby směs paleolitických a neolitických elementů. V otázce kulturní klasifikace, s ohledem na surovinové spektrum, intenzitu patinace a typologii, by v úvahu mohly připadat dvě varianty – mezolit a podní paleolit.

Atributy charakteristické pro mezolit (referenční lokalita Mikulčice; Škrdla–Mateiciucová–Přichystal 1997) jako geometrické mikrolity a drobná mikrojadérka v souborech přítomny nejsou (s výjimkou trojúhelníku z Vlčnova). Mezolit uvádí Klíma (1963b) i z Luhačovic, kolekce artefaktů je ale nevýrazná, objevují se do hrůtek retušované úštěpy, trapéz, jemná perličková retuš. Výčet lokalit v Poolšaví rozšířil Pavelčík (1995), je ovšem otázkou, zda-li všechny jím popisované kolekce jsou skutečně mezolitické. Za jedinou průkaznou lokalitu (i když nestratifikovanou) v regionu lze považovat Mikulčice (Škrdla–Mateiciucová–Přichystal 1997). V mikulčické kolekci se vyskytla především drobná škrabadla, trapézky, obloukovitě retušované hrůtky a série drobných jader. Nový výzkum v roce 1996 rozšířil doložené nástroje o trojúhelníky (Škrdla–Poláček–Škojec 1999). Pro surovinové spektrum Mikulčic byla charakteristická orientace na lokální moravské rohovce, pokud se objevily importované silicity, šlo spíše o kontaminaci mladším materiálem. Bohužel, kolekce zanikla při požáru Mikulčic v roce 2007.

Nejznámější pozdněpaleolitickou lokalitu na Moravě představovala lokalita na úpatí Dřínové u Tišnova (Kos 1971). Byla situována na mírně svažité plošině, jejíž relativně převýšení na hladinou řeky bylo asi 12 m, a byly na ní odkryty i pozůstatky zahloubených sídelních objektů. Ve spektru štipané kamenné industrie převažují drobná škrabadla (okrouhlá, nehtová na krátkých úštěpech i zlomcích čepelí, objevují se i strmě retušované exempláře), doprovázená většinou jednoduchými rydly, ojedinělými geometrickými mikrolity a obloukovitě otupenými hroty (Federmesser).

Na základě současného stavu poznání se domníváme, že nálezy z prostoru středního toku potoka Okluky lze přiřadit nejspíše k pozdněpaleolitickému osídlení. Jelikož aktuální stav studia problematiky pozdního paleolitu je ovlivněn absencí stratifikovaných a absolutně datovaných kolekcí, představují lokality představeného mikroregionu jistý potenciál pro další studium tohoto méně známého období. Jelikož řada lokalit je vzhledem ke své poloze ve spodních partiích svahů a v bezprostředním intravilánu obcí, je možné, že budou v budoucnu zasaženy stavebními aktivitami. Proto by bylo třeba v budoucnu provést objevy, které by mohly zachytit dosud neporušené zahloubené objekty (možnost překrytí pozůstatků sídelních aktivit svahovými sedimenty), možné stratigrafické souvislosti a zejména poskytnout absolutní data.

Identická kolekce, kde se opět prolínají paleolitické a neolitické elementy, byla získána i Romanem Symčákem ze Šumic u Uherského Brodu (nepublikováno). Analogii lze spatřovat i v kolekci z lokality Kunovice-V úzkých (Škrdla v tisku), kde byla popsána kolekce s převahou radiolaritu (ovšem bez výrazných nástrojů) v doprovodu několika artefaktů z eratického silicity (včetně krátkých škrabadel, nevýrazného rydla a odpadu z výroby čepelky s otupeným bokem). Další možná analogie je lokalita Ostrožská Nová Ves-Padělky, kde byly přítomny také slabě patinované artefakty (i neolitických tvarů) v kontextu neolitické a gravettské štipané kamenné industrie. Podobně asi i v nepublikovaných nálezech z Ostrožské Lhoty, Hluku, atd. (Vaškových, osobní sdělení, nepublikováno.) Nevýraznou pozdněpaleolitickou štipanou industrií popsal K. Valoch (1979) ze Starého Města-Na valách.

Literatura:

- H r u b ý, V., 1951: *Paleolitické nálezy z Uherskohradištska*. Časopis Moravského muzea, Sci. soc. 36, 65–101.
- K l í m a, B., 1963a: *Příspěvek k poznání neolitické štípané kamenné industrie*. In: Sborník 2, Fr. Vil-domcovi k ptaosmdesátinám, 24–25. Brno: AÚ ČSAV Brno.
- K l í m a, B., 1963b: *Mezolitická kamenná industrie z Luhačovic*. Zprávy oblastního muzea jihovýchodní Moravy v Gottwaldově 1, 5–19.
- P a v e l č í k, J., 1995: *Poolšaví v mezolitu*. Slovácko 37, 95–105.
- Š k r d l a, P., 2005: *The Upper Paleolithic on the Middle Course of the Morava River*. DVS 13. Brno: AÚ AV ČR.
- Š k r d l a, P., 2008: *Kunovice (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 49, s. 231–237.
- Š k r d l a, P.–M a t e i c i u c o v á, I.–P ř i c h y s t a l, A., 1997: *Mesolithikum (gespaltene Steinindustrie)*. In: L. Poláček, Hrs. Studien zum Burgvall von Mikulčice, Band 2, 45–91. AÚ Brno.
- Š k r d l a, P.–P o l á č e k, L.–Š k o j e c, J., 1999: *Mikulčice (okr. Hodonín)*. Přehled výzkumů AÚ AV ČR Brno 39 (1995–1996), 249–258.
- Š e b e l a, L.–Š k r d l a, P., 1999: *A flint tool from Násedlovice: the problem of its dating*. Archeologické rozhledy, 51 [4] 876–878.
- S v o b o d a, J. a kol., 2002: *Paleolit Moravy a Slezska*. 2. aktualizované vydání. Dolnověstonické studie 8. Brno.
- V a l o c h, K., 1979: *Paleolit středního Pomoraví*. Studie Muzea Kroměřížska, 79, 22–35.

Ing. Petr Škrdla, Ph.D. (n. 1970) absolvoval FS VUT v Brně, v současné době pracuje na Archeologickém ústavu AV ČR v Brně. Zabývá se paleolitickým osídlením Moravy.

Libor Ježek (n. 22. 5. 1967–26. 10. 2008) se dlouhodobě zabýval systematickým povrchovým průzkumem v oblasti Dolního Němčí a sousedících obcí.

Late Paleolithic Settlements in the Middle Course of the Okluky Creek

A b s t r a c t

In the area around the middle part of the Okluky stream, i.e. on the cadasters of the villages Dolní Němčí, Horní Němčí, Slavkov, Hluk, Nivnice and Vlčnov, several collections of while patinated knapped stone tools have been collected in the last couple of years. These collections are typical with their preference of erratic silicite and presence of short scrapers, sometimes steeply retouched, indifferent burins, truncated blades and borers. No geometric microliths nor microblades were documented. Most of the localities are situated in lower parts of slopes, with sporadic occurrence on tops of hillocks. Based on the aforementioned facts, Late Paleolithic datation of those collections seems the most plausible one.

Spätpaläolithische Besiedlung an mittleren Ufern des Bachs Okluka

Z u s a m m e n f a s s u n g

An den mittleren Ufern des Bachs Okluka, konkret auf den Katastergeländen von Dolní Němčí, Horní Němčí, Slavkov, Hluk, Nivnice und Vlčnov wurden im Verlauf der letzten Jahre einige Funde der Spaltindustrie aus Stein angesammelt. Gekennzeichnet für diese Funde ist die Präferenz für erratische Silizite und das Vorkommen von kurzen Schabern (darunter einige steil retuschiert), unauffälligen Sticheln, quer retuschierten Klingen und Bohrern. Keine geometrischen Mikrolithe oder Mikroklängen mit gestumpfter Kante wurden dokumentiert. Die Fundstellen befinden sich überwiegend in den unteren Partien der Abhänge, vereinzelt auch auf der Anhöhe. Die oben genannten Indizien weisen darauf hin, dass die beschriebenen Fundgegenstände höchstwahrscheinlich der spätpaläolithischen Periode zuzuordnen sind.

SÍDLIŠTĚ S MORAVSKOU MALOVANOU KERAMIKOU V KORYČANECH (okr. KROMĚŘÍŽ)

Jiří Šmarda – Martin Hložek – Martin Kuča – Milan Vokáč

Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno, Muzeum Vysočiny, Jihlava

Lengyelský kulturní okruh představuje vrchol neolitického vývoje ve střední Evropě. Na Moravě byla vytvořena neobyčejně hustá sídelní síť, přičemž doklady osídlení této kultury se objevují i v do té doby málo obydlých oblastech. Lokalita v Koryčanech je situována z archeologického hlediska v poměrně neznámém, ale strategickém, prostoru mezi Chřiby a Ždánickým lesem. Sídliště přitahuje pozornost nejen svou, výše uvedenou polohou, ale i umístěním mezi oblastmi širšího prostoru Brněnska a Pomoraví, kde byl s velkou pravděpodobností poněkud odlišný vývoj lengyelské kultury. Jedná se o povrchovou, ale monokulturní lokalitu, dále je zajímavé její datování podle relativní chronologie a kamenná industrie.

1. Úvod

Lokalita „Kráví hora“ se nachází mezi osadami Blišice a Lískovec (k. ú. Koryčany; 2500 m severně od okraje obce Lískovec) na svahu nad pravým břehem bezejmenného potoka. Lokalita leží na svahu v nadmořské výšce 330–340 m klesající do inundačního terénu již zmíněného potoka. Celá plocha lokality je v dnešní době zemědělsky obdělávána. Podloží lokality tvoří spraš. Lokalita se z geomorfologického hlediska rozkládá v jižním okraji Chřibů, které geomorfologicky náleží oblasti Středomoravské Karpaty a subprovincie Vnější Západní Karpaty (Demek 1987).

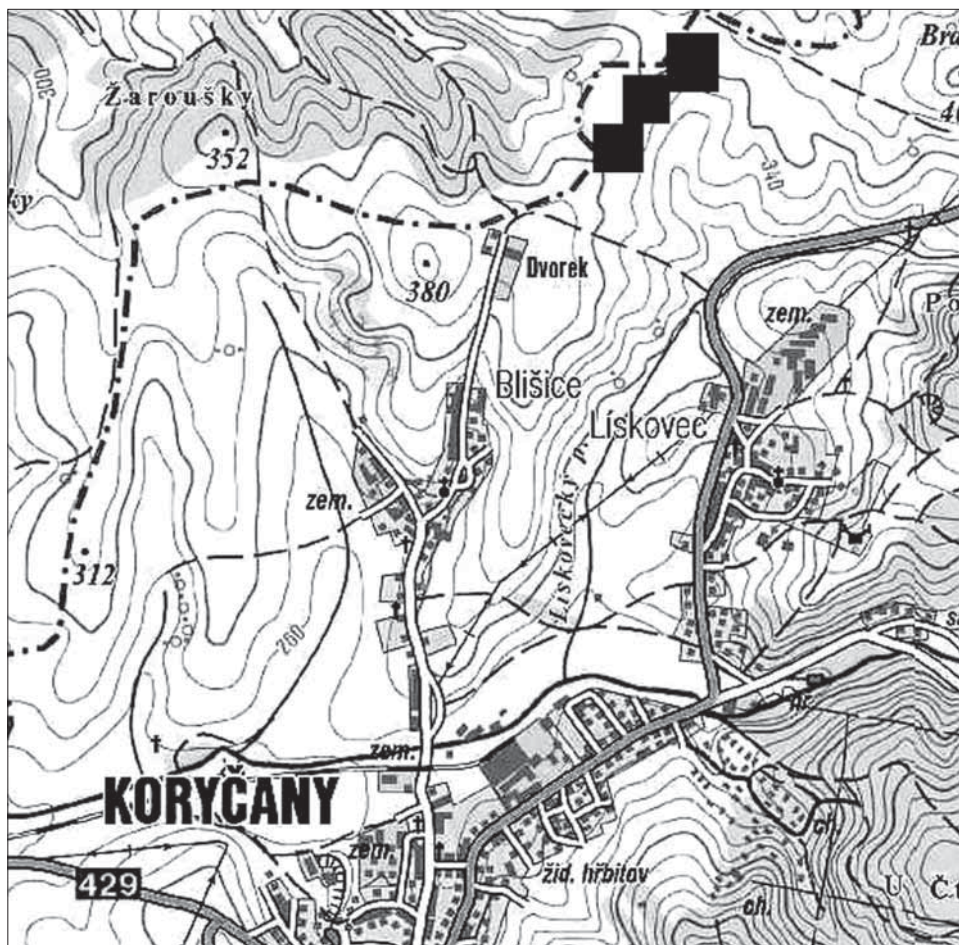
Lokalitu v devadesátých letech objevil amatérský archeolog Adolf Jurčička z Koryčan, který upozornil na nálezy sběratele Pavla Goldmana z Kyjova. Díky jeho informacím v roce 1999 poprvé lokalitu navštívil Martin Hložek. Povrchovou prospekci zde bylo zjištěno rozsáhlé sídliště kultury s MMK. Povrchové sběry zde byly prováděny v letech 1999–2002.

2. Rozbor nálezů

2.1 Keramika

Z Koryčan bylo k dispozici celkem 140 keramických jedinců. Bylo nalezeno 136 kusů nádob, dále 3 zlomky antropomorfní plastiky a jeden zvláštní keramický tvar. Vypovídací hodnotu mělo celkem 133 kusů. Ty byly zpracovány podle Numerického kódu moravské malované keramiky (Podborský–Kazdová–Košťálek–Weber 1977). Zrnitost keramické hmoty byla zjištěna u všech kusů. Nejvíce je zde keramiky zrnité (6), vyskytuje se v 39 %, druhou nejčastější je keramika středně zrnitá (4) s 31 %, za ní následuje se 16 % keramika hrubozrná (7), dále keramika jemnozrná s 8 %. Nejméně je keramiky plavené (1), zastoupené pouze 6 %. Nejčastěji se jedná o písčité ostrivo různé velikosti. Prakticky ve všech případech byla zjištěna též organická přísada v keramické hmotě. Přísada hnědě zbarvených minerálů železa (3) byla zjištěna ve 34 % případů. Původní barva těchto minerálů mohla mít i jiné odstíny. Vlivem vypálení či dlouhodobého uložení v zemi mohly získat odstíny hnědé. Nejčastěji se barvivo objevilo v keramické hmotě zrnité (21×), středně zrnité (9×) a hrubozrné (8×). Ve dvou případech se příměs barviva dala zjistit i v jemnozrné hmotě.

Nejčastější keramickou třídou, která se zde dala rozlišit, je třída hrnce (1) a jiné hrncovité tvary (2), ty se vyskytly dohromady 52×. Přílišná zlomkovitost souboru nedovolila bližší rozlišení typů nebo variant. Podobně je tomu i u ostatních tříd. Blíže se podařilo určit pouze některé druhy mís. Mísy (3) jsou druhou nejpočetnější třídou na této lokalitě. Mohou však mezi nimi být fragmenty mís na nožce (4). Ty se v tomto souboru daly postihnout pouze

1. Koryčany. Poloha lokality s vyznačenou plochou povrchových sběrů.

jako části den či nožek, zcela určitě jsou zde zastoupeny šestkrát. Ostatní zlomky byly posouzeny jako mísy. Ve 22 případech se dala rozlišit varianta mísy, v jednom případě pouze její typ. Nejčastějším typem je zde mísa s rozevřenými plecemi (330), která se v tomto souboru vyskytuje ve 13 případech. Nejčastější variantou je vyšší mísa s plecemi rozevřenými a prohnutými (331) – celkem šestkrát, dále s přímými rozevřenými plecemi (333) – 5×, po jednom fragmentu se vyskytla nižší mísa s rozevřenými přímými plecemi (337) a nerozlišitelný typ mísy s rozevřenými plecemi. Desetkrát se vyskytl typ mísy se souměrnými plecemi (320), které v polovině případů náležejí k variantě vyšší mísy s plecemi prohnutými a rozevřenými (321). Ostatní fragmenty se dají přiřadit po jednom kuse k variantám 323, 324, 325, 326 a 328. U jednoho kusu nešlo rozlišit, zda se jedná o dno menší misky či většího pohárku.

Další třídou, která se lze v souboru rozlišit, jsou jiné užitkové tvary – zde konkrétně naběračky (6). Do této skupiny náleží celkem 6 kusů. Jedná se o 5 kusů tulejí a výduť s částí tuleje a jednu výduť. Jednou se vyskytla tulej nasazená přímo (1) a 4× tulej nasazená šikmo (obr. 4:8, 9, 11, 12).

Poslední postižitelnou keramickou třídou jsou pohárky (5). Celkem jsou zastoupeny pět zlomky. V jednom případě nelze rozlišit zda se jedná o fragment misky či pohárku (obr. 4:3). Čtyři kusy jsou vyrobené z jemně plavené hlíny. V jednom případě byla použita jemnozrná keramická hmota a jednou i středně zrnitá keramická hmota s příměsí rozdrčeného hnědého

barviva (obr. 5:1). Ve dvou případech se na pohárcích vyskytla plastická výzdoba v podobě sovicí hlaviček (15) (obr. 4:1, 2). V jednom případě se na výduť pohárku vyskytla rytá výzdoba jednohrotým nástrojem. Z motivů by mohlo jít o část meandru (06) (obr. 4:4).

Z výzdoby jsou zde nejčastější plastické a účelové tvary (128–129). Ty se vyskytly celkem v 51 případech. Ve třech případech se vyskytla výzdoba rytá (04), v jednom případě dokonce v kombinaci s polokulovitým výčnělkem. Dvakrát se jednalo o výzdobu vhloubenou (03). Oba případy se vyskytly na okraji. Jednou se jednalo o mělké důlky, patrně vytlačované nějakou tyčinkou kruhového průřezu a jednou to byl nehtový vryp (obr. 4:5, 6). Malování se v tomto souboru nevyskytlo ani jednou, což je u povrchových sběrů obecně častý jev.

Nejčastějším typem výčnělku, který se zde objevil, je polokulovitý výčnělek (05), celkem zastoupený v 15 případech (obr. 6, 7, 9, 11). Druhou nejpočetnější třídou byly svisle protáhlé výčnělky (02), ty se objevily 12×. Tyto výčnělky jsou typické pro fázi Ib MMK (Košťurík 1979, 54). Za nimi následují v pěti případech soví hlavičky (15) (obr. 4:1 – 3). Soví hlavičky jsou sice typické pro mladší stupeň MMK, jejich vývoj se dá však zachytit už do fáze Ib (Košťurík 1979, 54). Jednou se vyskytl výčnělek asymetricky vystouplý (03) a jednou blíže neurčitelný typ (01). Devěkrát se zde vyskytují plná ucha (51) (obr. 3:1 – 5) Zbylých 8 kusů se řadí do třídy rohatých uch. Jeden exemplář lze zařadit pouze obecně mezi rohatá ucha (40) (obr. 4:13–16). V jednom případě se jedná o rohaté ucho stlačené (41). Nejvíce kusů (celkem 4) lze zařadit mezi rohatá ucha stlačená s otvorem (45). Poslední dva pak patří mezi rohatá ucha protáhlá s otvorem (46). Následující tabulka podává přehled o zastoupení jednotlivých plastických výzdobných a užitkových tvarů v tomto souboru.

Tab. 1. Koryčany. Plastické výzdobné a účelové tvary keramiky.

Plastické výzdobné a účelové tvary (128–129)		
Typ	Počet	Procentuální zastoupení
Výčnělky – obecně (01)	1	1,95
Svisle protáhlé (02)	12	23,5
Asymetricky vystouplé (03)	1	1,953
Polokulovité (05)	15	29,44
Soví hlavičky (15)	5	9,82
Rohatá ucha – obecně (40)	1	1,95
Rohatá ucha – stlačená (41)	1	1,95
Rohatá ucha – stlačená s otvorem (45)	4	7,84
Rohatá ucha – protáhlá s otvorem (46)	2	3,9
Plná ucha (51)	9	17,67
Celkem	51	100

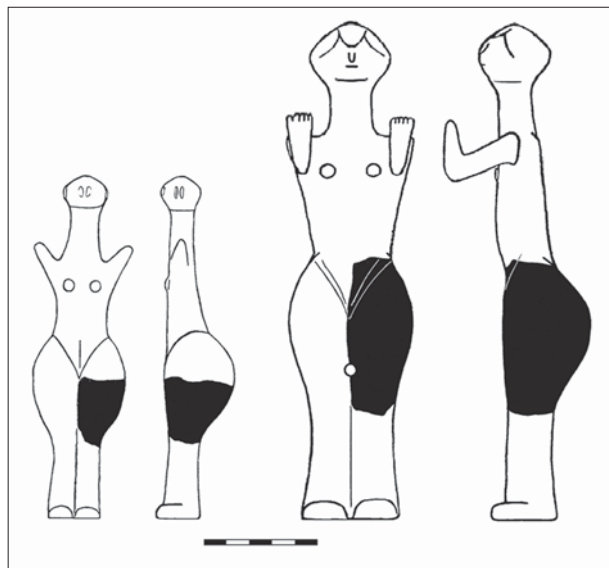
Posledním druhem výzdoby, který se zde vyskytuje, je rýsování. V prvním případě jde o fragment dna tenkostěnné misky. Tento kus je zdoben jemnou dvojistou linií. Z výzdobných motivů by se snad mohlo jednat o pruh (09) (obr. 4:10). Dalším kusem je část výduť zdobené kombinací rýsované a plastické výzdoby (24). Na tomto fragmentu se vyskytl polokulovitý výčnělek (05), kolem kterého byl jednoduchou hrubou linií vyryt motiv oblouku (06) (obr. 4:7). Posledním kusem je zlomek výduť pohárku (viz výše). Tyto fragmenty jsou důležité pro chronologické zařazení tohoto souboru do fáze Ib MMK. Rytí dvojhrotým nástrojem se sice vyskytuje průběžně ve fázích Ia i Ib, rytí jednoduchou tenkou i hrubou linií je však typické pro fázi Ib (Kazdová 1983, 123).

2.2 Figurální plastika

Velmi zajímavými nálezy, pocházejícími ze sídliště u Koryčan, jsou tři fragmenty figurální plastiky. Jedná se o dva zlomky hýždí a jeden zlomek nožky s částí hýždí. Největší je polovina hýždí relativně velké plastiky (obr. 6:4). Je vytvarována ze zrnité (6) keramické hmoty s organickou příměsí (9) a je vypálena rovnoměrně do šedooranžové barvy. Tento kus je 9,8 cm vysoký, 4 cm široký a 5,7 cm „hluboký“. Jedná se elipsovité tvar hýždí, typický pro fázi Ib MMK. Taktéž horizontální otvor přibližně nad koleny ukazuje na tutéž fázi (Podborský 1985, 74). Nelze však rozhodnout, o jaký typ plastiky šlo. S největší pravděpodobností se jednalo o typ maloměřický, boskovštejnský či jaroměřický. Spolehlivá je však datace do fáze Ib. Z dochované části plastiky je možné přibližně odhadnout její původní výšku podle výškového indexu pro plastiku MMK fáze Ib (Podborský 1985, 102). Pro hýždě odpovídá index přibližně 25 % výšky. Při výšce hýždí 7–8 cm se jedná o výšku 28–32 cm. Touto výškou se pak řadí k plastikám „větších“ rozměrů (251–350 mm) (Podborský 1985, 103).

Dalším jedincem je část sloupovité nožky, která přechází ve zlomek hýždí (obr. 6:2). Celý fragment je 7,4 cm vysoký, průměr nožky činí v nejužší části 2,5 cm. Tento kus je opět vyroben ze zrnitého materiálu s výraznou organickou příměsí (okem dobře pozorovatelné dutinky po vypálených zbytcích rostlin). V hýždích je dobře zřetelná dutina, která sloužila patrně pro odlehčení. Hýždě tak dostávají plášťovou stavbu se stěnou silnou kolem 12 mm. Nelze však přesně rozhodnout, zda se jednalo o jednu dutinu zahrnující celý objem hýždí, nebo zda byla rozdělena na dvě menší dutiny, jak uvádí Podborský (1985, 108). Původní velikost této plastiky odhadnout přesně nejde, ale pravděpodobně se jednalo o plastiku větších rozměrů. Sloupcovitá nožka by ukazovala na chronologické zařazení ještě do fáze Ia MMK, stejně tak i oblý tvar hýždí. Možné je však i chronologické zařazení na počátek fáze Ib, jak naznačuje ostatní materiál z tohoto sídliště (Podborský 1985, 70). Typologicky se může jednat o plastiku střelického či maloměřického typu.

Posledním kusem figurální plastiky je opět zlomek hýždí. Tento kus je z těchto tří nejmenší. Jeho výška je 4,1 cm, největší šířka 3 cm a „hloubka“ 4,5 cm (obr. 6:1). Keramická hmota, ze které je fragment vyroben, je o poznání jemnější než u předchozích dvou exemplářů. Podle

2. Koryčany. Pokus o rekonstrukci původní podoby figurální plastiky. Volně dotvořeno typickými znaky fáze Ib jako maloměřický a jaroměřický typ. Černě vyznačena dochovaná část.

Numerického kódu MMK se dá označit jako středně zrnitá (4). Vypálená hmota má na povrchu barvu oranžovohnědou, uvnitř je však tmavě šedá, což ukazuje na původně redukční výpal, který byl posléze změněn na výpal oxidační. Ve hmotě jsou patrné zbytky organických přísad. Pravděpodobně se jedná o typ hýždí elipsovitého tvaru, který se dá rámcově zařadit opět do fáze Ib MMK (Podborský 1985, 74). Budeme-li předpokládat, že se jedná o polovinu hýždí, jejichž celková výška může být přibližně 6 cm, pak podle výše uvedeného výpočtu mohla původní výška plastiky být kolem 24 cm. Tím by se řadila k plastikám „standardní“ výšky (121–250 mm). Typologicky

může opět náležet k plastikám maloměřickým, boskovštejnským či jaroměřickým. Bez znalosti provedení paží to nelze přesně rozhodnout.

Na obrázku č. 2 lze vidět pokus o ideální rekonstrukci prvního a třetího fragmentu hýždí do podoby celé plastiky. Dochované části byly volně dotvořeny typickými znaky fáze Ib. U menšího kusu byl zvolen typ maloměřický, u většího pak pokročilejší typ jaroměřický (starší typ mašůvecké plastiky).

2.3 Zvláštní keramický tvar

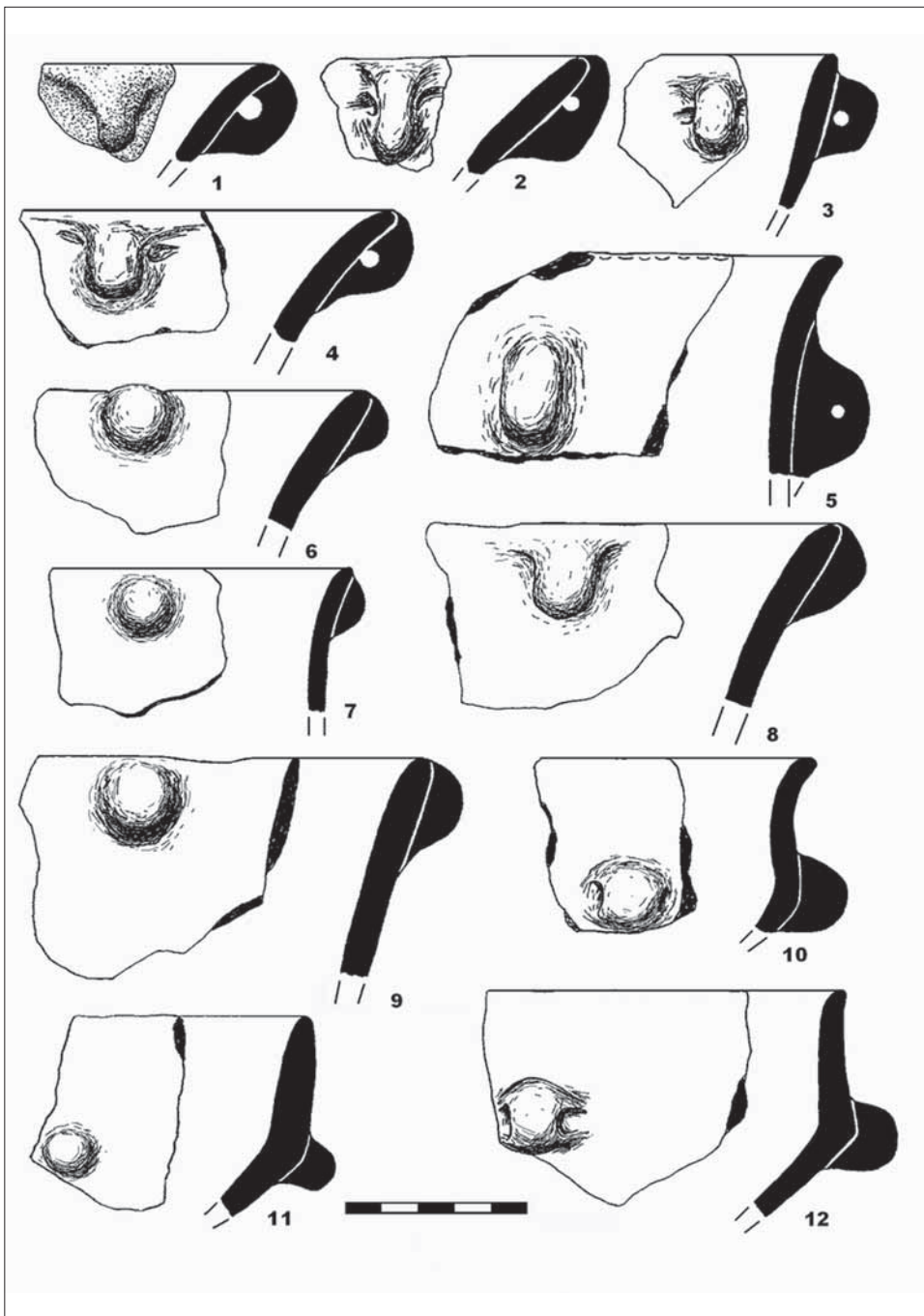
Na koryčanské lokalitě byl nalezen i doklad přítomnosti zvláštních keramických tvarů. Jedná se opět o zlomek, jehož rozměry jsou 3,1×3,2×1,8 cm. Z dochované části je však velmi obtížné postihnout orientaci tohoto předmětu (obr. 6:3). Je zhotoven z jemně plavené hlíny s organickými příměsemi. Výpal byl původně redukční (šedá vnitřní část), později byl předmět vystaven oxidačnímu ohni, což vytvořilo límeč hnědooranžové barvy (několik mm až cm silná vrstva odlišně vypálené keramické hmoty při povrchu). Na předmětu je patrná zaoblená hrana a část lehce vypouklého povrchu. To by mohlo nasvědčovat přibližně kvadratickému tvaru s mírně vypouklými stranami. Na jedné straně je patrný zbytek ryté výzdoby. Mohlo by jít o pozůstatek meandrovité nebo klikatkovité ryté výzdoby. Jako možná interpretace se nabízí „kvádry“ či „oltářiky“ – plně keramické předměty neznámého účelu (podle Numerického kódu třída 754). Vzhledem k malé velikosti tohoto kusu by se předmět dal interpretovat i jako keramické závaží (třída 941/942). Jemně plavená hlína, ze které byl předmět vyroben, však nasvědčuje interpretaci jako „kvádrů“ nebo „oltářiků“ (Kovárník 2003, 201).

2.4 Broušená kamenná industrie (BKI)

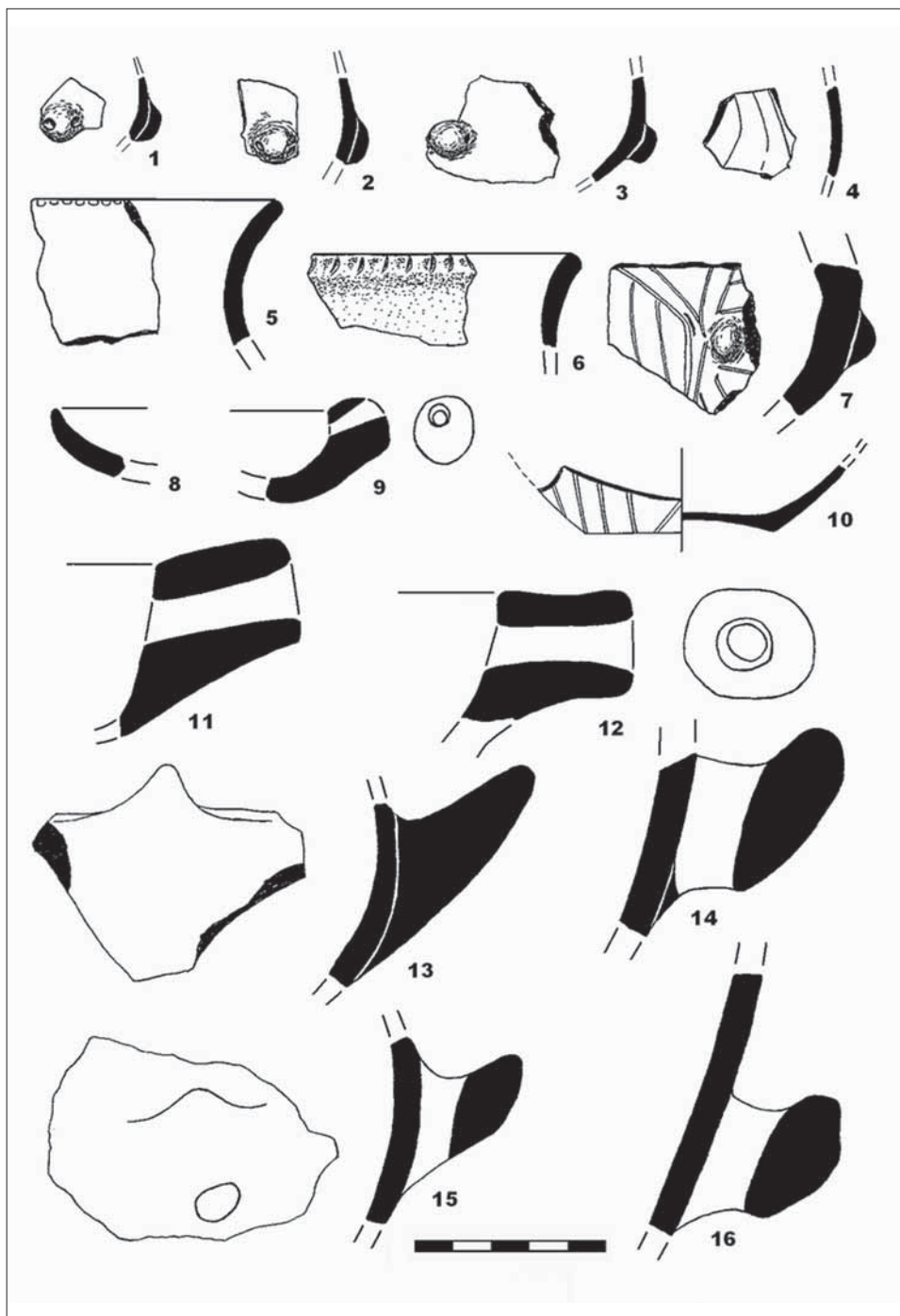
Broušená industrie včetně výrobní složky čítá celkem 45 kusů. Velikost nástrojů je běžná střední až menší bez předdimenzovaných kusů a s jediným miniaturním tvarem – broušenou „čepelí“. Nejčastějším tvarem, který se na zdejším sídlišti vyskytuje, jsou sekerky a jejich zlomky (obr. 7:1–7). Celkem se jedná o 24 kusů, což představuje 53,3 % z celkového počtu BKI. Také na jiných neolitických sídlištech se sekerky vyskytují jako nejčastější broušený tvar – Těšetice–Kyjovice u Znojma (Vokáč 2005), Bylany u Kutné Hory (Pavlů a kol. 1991). Nejčastějším typem sekerky pak byla sekerka s mírně i výrazně trapézovitým nárysem a s oválným až zaobleně obdélným příčným průřezem. Tento typ sekerek tvořil celkem 11 kusů (45,8 % z celkového množství sekerek). Další rozlišitelnou třídou pak byly čtyři sekerky s obdélným nárysem a s oválným příčným průřezem a jeden kus přechází až k obdélným klínkům (16,6 % ze všech sekerek). Zbýlých 9 kusů se dá bohužel pouze rámcově přiřadit k sekerkám bez možnosti jejich bližší tvarové determinace. Tvar ostří v nárysu je nejčastěji mírně obloukovitý – konvexní (75 %), jen ojediněle se objevuje i téměř rovné a nebo naopak výrazně obloukovité ostří. Sekerky byly zhotoveny zejména ze zelené břidlice typu Želešice.

Pouze dvěma kusy, vyrobenými ze ZB typu Želešice, je zastoupena skupina klínků (4,4 %). Jeden z nich je zachován z poloviny a má zaobleně obdélný příčný průřez s hrotitým týlem, tedy tvar vyskytující se běžně na lokalitách kultury s MMK. Druhý klínek s obdélným příčným průřezem je dokonce reutilizace z původně většího kusu broušeného nástroje – sekeromlatu? (obr. 8:2).

Druhou nejpočetnější třídou jsou vrtané nástroje – mlaty a sekeromlaty (obr. 7:9–12). Také na lengyelské lokalitě Těšetice–Kyjovice tvoří podstatnou část kamenné industrie (Vokáč 2005). Sekeromlaty jsou zastoupeny celkem 11 fragmenty běžných trojúhelných typů, což představuje 24,4 % celkového množství BKI. Ve čtyřech případech šlo o týlové partie se zbytky provrtu, přičemž týl je v nárysu zaoblený či šikmo ukončený. Ve dvou případech jde o britové partie menších sekeromlatů trojúhelníkového nárysu. První z nich byl vyroben z metabazitu tmavě zelené barvy se skvrnami a šmouhami, tedy z kvalitní a atraktivní suroviny. Dosud však nebyl bezpečně nalezen zdroj této suroviny (sdělení A. Přichystal, 2006). Materiál

3. Koryčany. Plastická výzdoba na keramice.

4. Koryčany. 1-3 – výčnělky typu sovi hlavičky; 4, 7, 10 rytá výzdoba; 8, 9, 11, 12 zlomky naběraček; 13-16 rohátá ucha.

sekeromlatů je vůbec odlišný od sekerek, neboť mimo ZB typu Želešice a blíže neurčené metabazity se objevil i prachovec, fonolit(?) a dioritový porfýrit. Z rozpoznávaných tvarů příčného průřezu sekeromlatů byly zaregistrovány: zaobleně čtvercový až zaobleně obdélný příčný průřez (50 %), obdélný a nepravidelný až mírně plankonvexní příčný průřez.

Výrobu kamenných broušených nástrojů na této lokalitě dokládají dva kompletní polotovary sekerek a snad i zlomek dalšího polotovaru, vše zhotovené ze želešické břidlice. Tvoří 6,6 % z celkového množství BKI. Jeden z nich je polotovar subtilní trojúhelné sekerky s obloukovitým ostřím a s hrotitým týlem připravený k broušení. Jeho povrch je již značně navětralý (obr. 8:8). Druhý kus je polotovar masivní trapezovité sekery. V průběhu obíjení do finálního tvaru však došlo k odlomení větší části kamenné hmoty. Polotovar byl poté i kvůli skrytým vadám odhozen jako nepotřebný odpad (obr. 8:6). Třetím kusem je malý zlomek neurčeného polotovaru. Malé procento polotovarů ukazuje spolu s použitou surovinou ze vzdálenějších zdrojů na typicky spotřebitelskou osadu s občasnou výrobou finálních nástrojů z polotovarů.

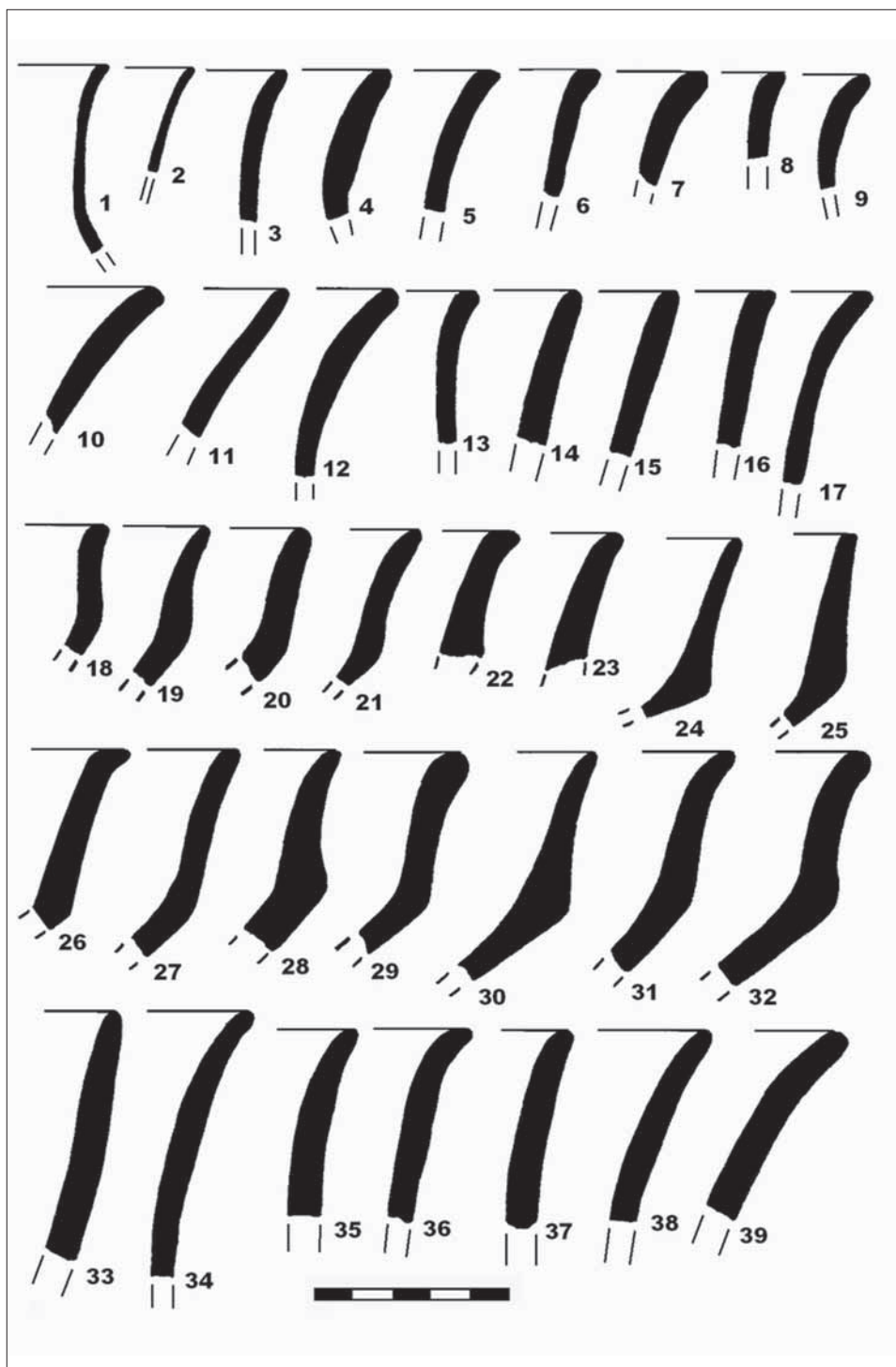
Celkem čtyřikrát se objevil tak poškozený broušený artefakt, že jej nebylo možné spolehlivě typologicky zařadit (8,8 %).

Broušené kamenné artefakty se dochovaly ve velice fragmentárním stavu. Z celého souboru jsou kompletně zachovány mimo dva polotovary jen dvě menší trapézovité sekerky (8,8 %). Také na ostatních neolitických sídlišťích je kamenná industrie velmi fragmentární a jak dokazují výsledky studia BKI ze zahluobených objektů v Bylanech u Kutné Hory, v Těšeticích-Kyjovicích a v Popůvkách u Brna, není destrukce artefaktů způsobena zemědělsko-technickou činností na polích (např. orbou), ale téměř vždy došlo k jejich destrukci již v pravěké době (Palečková a kol., v tisku). Někdy se tak mohlo stát při běžných pracovních úkonech a artefakt praskl v místě největšího namáhání, jindy jsou však doloženy i bulbované úštěpy a čepele a také retušované kusy dokládající záměrnou destrukci broušených předmětů za účelem praktickým, ale hlavně neutilitárním. Sekeromlaty jsou prasklé zvláště v „citlivém“ provrtu, zatímco sekerky mívají spíše ulomený týl (obr. 7:2, 7, 8), který po přelomení sekerky zůstal vězet v dřevěném či parohovém násadci, zatímco břitová partie odpadla.

Pozoruhodné jsou též reutilizace poškozených nástrojů pomocí znovuybroušení či pomocí oštípání zjištěné celkem 5× (8,8 %). V jednom případě se dokonce jedná o sekerku obitím a osekáním upravenou na „drasadlo“ (obr. 8:3). Dalším typem reutilizace jsou dva klínky drobných rozměrů vybroušené asi ze zlomků větších nástrojů – sekeromlatů (obr. 8:1, 2). Týl větší sekerky byl druhotně používán jako otloukač. Posledním případem reutilizace je zlomek BKI, na kterém bylo vytvořeno ostří neznámé funkce a artefakt je vlastně typologicky čepel (obr. 8:4). Všechny reutilizace byly vytvořeny na artefaktech vyrobených původně ze ZB typu Želešice.

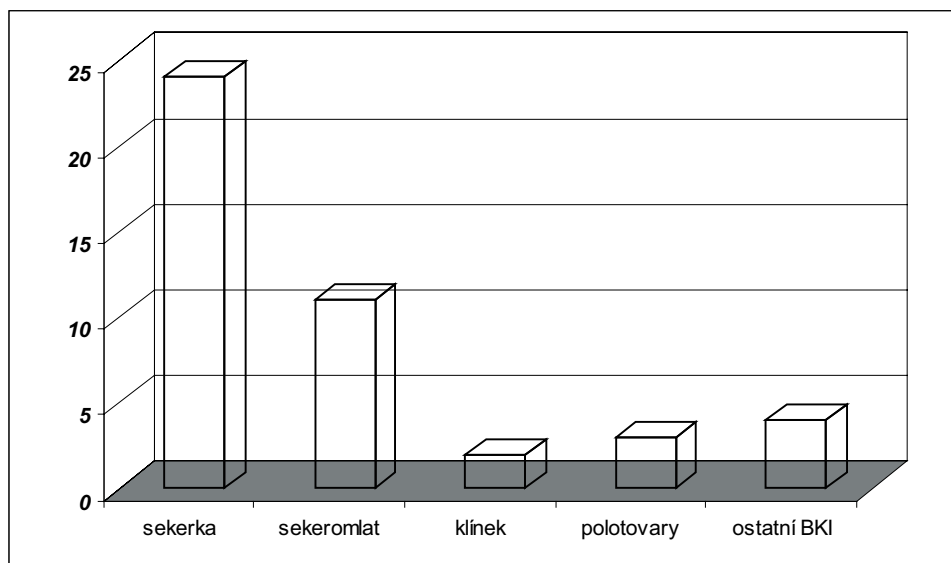
V Koryčanech se nachází několik druhů kamenných surovin broušené industrie v souboru o celkovém počtu 45 kusů. Jednoznačně dominují suroviny z brněnského masívu z primárního výskytů v jižním a západním okolí Brna (zdroje 40 – 50 km daleko od sídliště). Z nich převládá chlorit-aktinolitická zelená břidlice ze Želešic u Brna. S celkem 28 kusy představuje 62,2 % z použitých surovin. Materiál se na sídlišťích kultury s MMK na jižní a střední Moravě vyskytuje zcela běžně právě od fáze Ia–Ib kultury s MMK a jeho obliba trvá až do konce uvedené kultury (Přichystal 2000; Kuča–Vokáč, 2008). Nejčastěji byly z této suroviny vybrušovány trapezovité sekerky. Dva zlomky sekeromlatů jsou zhotoveny z dioritového porfýritu brněnského masívu (4,4 %) a může k nim patřit i další zlomek sekeromlatu, u něhož však určení suroviny inklinuje až k vulkanitu – fonolitu? Všechny tyto vyřelé horniny se s oblibou od nástupu kultury s MMK používaly na vrtané nástroje, jak to ostatně dokládá i materiál z Koryčan.

Další skupinou surovin jsou metabazity (zelené břidlice až jemnozrnné amfibolity) bez bližšího rozlišení a dosud neznámé provenience (6 kusů – 13,3 %). Surovina možná souvisí se dvěma zlomky broušené industrie vybroušenými z metabazitů, pocházejícími s největší pravděpodobností z horního Pojizeří v severních Čechách (4,4 %). Právě metabazit typu

5. Koryčany. Okraje nádob.

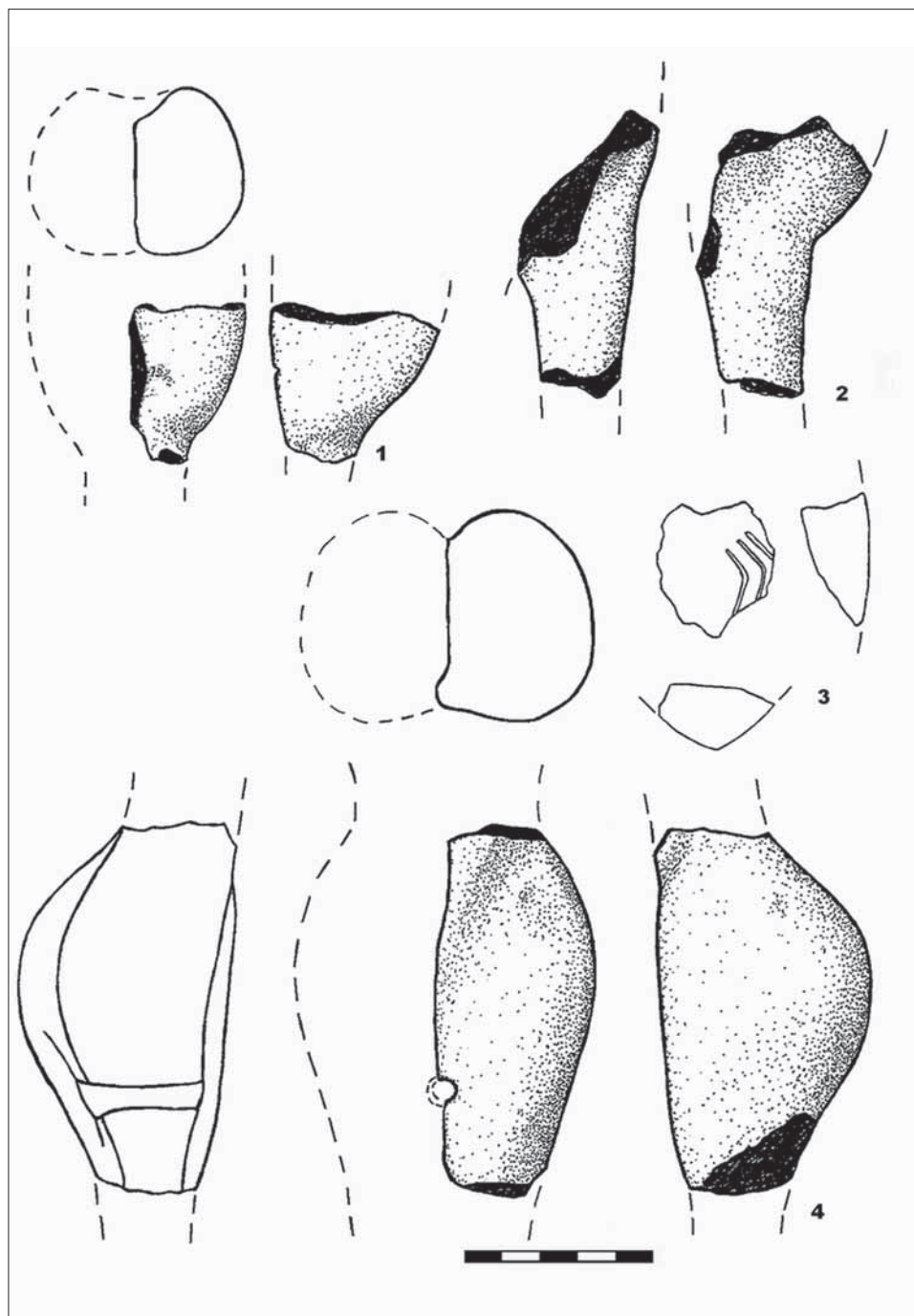
Graf. 1. Koryčany. Základní typologická skladba broušené kamenné industrie.

Pojizeří ze zdrojů ve vzdálenosti přes 200 km hrál významnou roli ve výrobě broušené industrie od kultury s LnK do nejstarší fáze kultury s MMK a sídliště v Koryčanech ukazuje pak na dobu jeho výrazného ústupu v průběhu kultury s MMK. Z ostatních surovin se dvakrát vyskytl metaprachovec pocházející asi z kulmu Nizkého Jeseníku či z Dražanské vrchoviny. Vzdálenost primárních zdrojů prachovce je minimálně 25 km od sídliště.

Tab. 2. Koryčany. Suroviny a tvary kamenné broušené industrie.

	Polotovary	Sekerka	Sekerka	Sekerka	Sekeromlat	Klínek	Ostatní	Celkem	%
	+ odpad	obdélná	trapezovitá	ostatní			BKI		
ZB typu Želešice	3	2	9	10	3	2	3	32	71,1
Metabazit Pojizeří?		1			1			2	4,4
metabazit - ZB			2		3		1	6	13,3
Dioritový porfýrit					2			2	4,4
Prachovec		1			1			2	4,4
Fonolit?					1			1	2,2
Celkem	3	4	11	10	11	2	4	45	100

6. Koryčany. 1, 2, 4 – figurální plastika; 3 zvláštní keramický tvar.

2.5 Ostatní kamenná industrie (OKI)

Ostatní kamenná industrie tvoří kolekci 4 kusů a je doplněna jedním přirozeným zlomkem křemene. Malé množství ostatní kamenné industrie oproti souborům získaným ze zahloubených objektů je velmi výrazné a souvisí s menší atraktivností a nápadností OKI při povrchových průzkumech a s rychlým zvětráním některých artefaktů exponovaných delší dobu v ornici – např. brousků.

Velice zajímavý je větší křemenný valoun diskovitého tvaru upravený na otloukač. Po většině obvodu je totiž obitý až odštipaný a na jedné ploše má výrazně vyhlazený a vyleštěný, pravděpodobně rostlinnými kyselinami „naleptaný“ povrch (obr. 8:7). Artefakty s lakovým leskem (analogický srpovému lesku = „sickle gloss“) jsou známé z neolitických sídlišť jen vzácně a ukazují snad na roztrhání nějakých rostlin či úpravu jiných organických látek. Dalším zajímavým artefaktem, který naopak s největší pravděpodobností dokládá výrobu keramiky, je hrncířská čepel (hladítko). Tento kus má ledvinovitý tvar a na celém jeho povrchu jsou patrné drobné jemné rýžky, nejvíce však na nejmenší, pracovní ploše. Vyroben byl z menšího valounku usazené horniny - jílovce (obr. 8:5). Neméně zajímavým kusem z kolekce kamenné industrie je polovina diskovitého valounu světle zelenavě patinovaného serpentinitu, který byl v čerstvém stavu černý. Pocházet by mohl z diskovitého mlatu, ale spíše se jedná o primární valoun, který pravěcí lidé upravili po celém povrchu vyhlazením a vyleštěním až do vysokého lesku (obr. 8:9). Stejný zlomek serpentinitového uměle obroušeného valounu je doložen ze sídliště kultury s MMK fáze Ia/Ib v Popůvkách u Brna (Palečková a kol., v tisku). Otázkou zůstává funkce takovýchto předmětů, které však určitě nebyly používány k hrubému otloukání a obrušování a k podobným činnostem. U jednoho předmětu nelze s jistotou rozhodnout, zda se jedná o otloukač či o přirozený valoun. Jako surovina posloužila blíže neurčená křemitá hornina.

Suroviny pro zhotovení ostatní kamenné industrie byly získávány ponejvíce z lokálních a regionálních zdrojů. Sem náleží valoun křemene získaný snad v okolních štěrcích. Stejného původu může být i valoun jílovce, který však může také pocházet i z Dražanské vrchoviny. Jen serpentinit dokazuje dálkové kontakty či vzdálenou směnu suroviny v rámci pravěkých komunit. Zdroje serpentinitů jsou sice na západní Moravě, ale jako pravděpodobnější zdroj se zdá být oblast Horního Slezska („Sobótka“). Uvedená surovina se v rámci kultury s MMK objevuje jen naprosto výjimečně a zatím jen ve skupině ostatní kamenné industrie

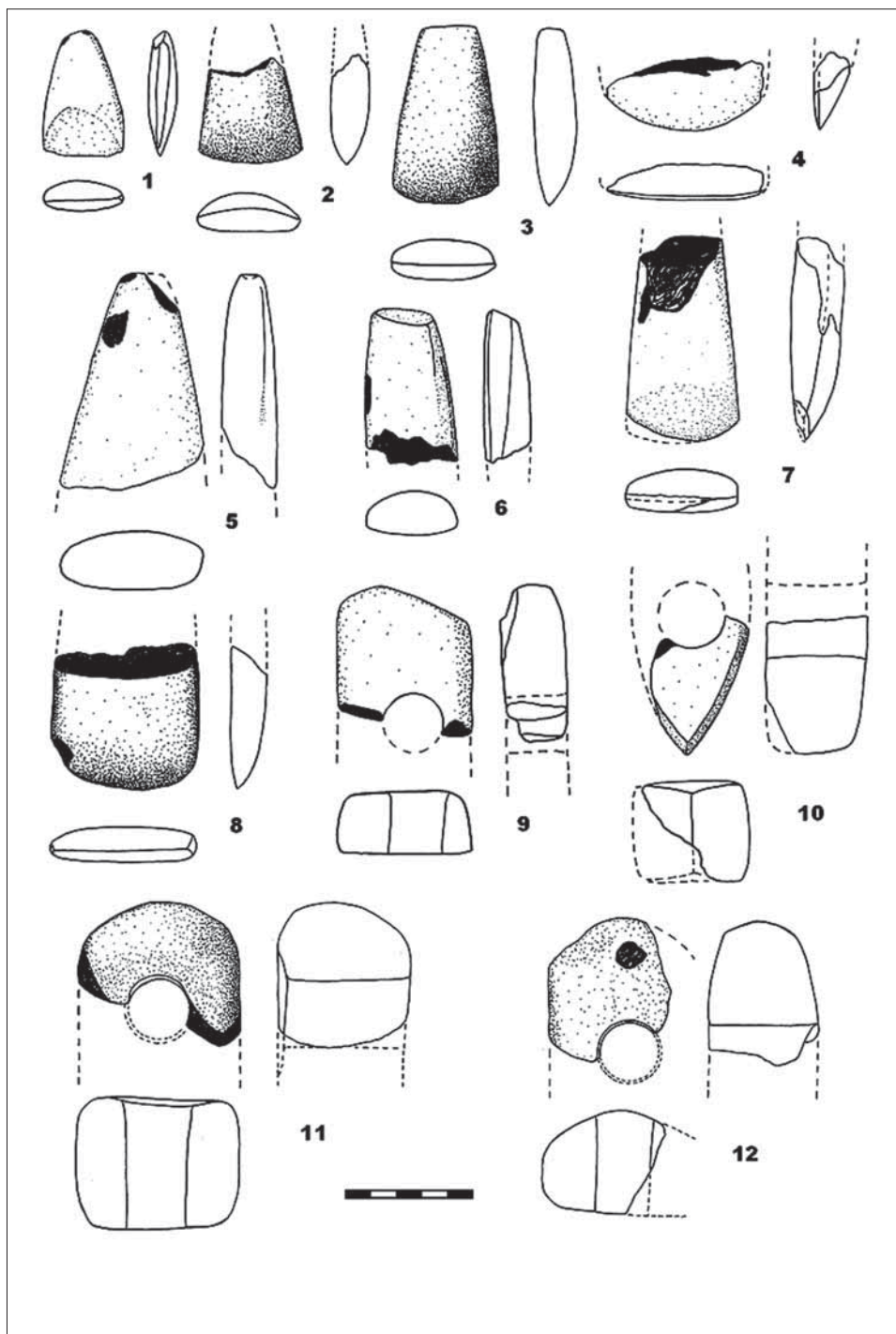
2.6 Štípaná kamenná industrie (ŠKI)

Na této lokalitě bylo nalezeno celkem 132 kusů kamenné štípané industrie. Do MMK s určitostí nepatří 7 kusů. Zbýlých 125 kusů pravděpodobně náleží do kultury s MMK.

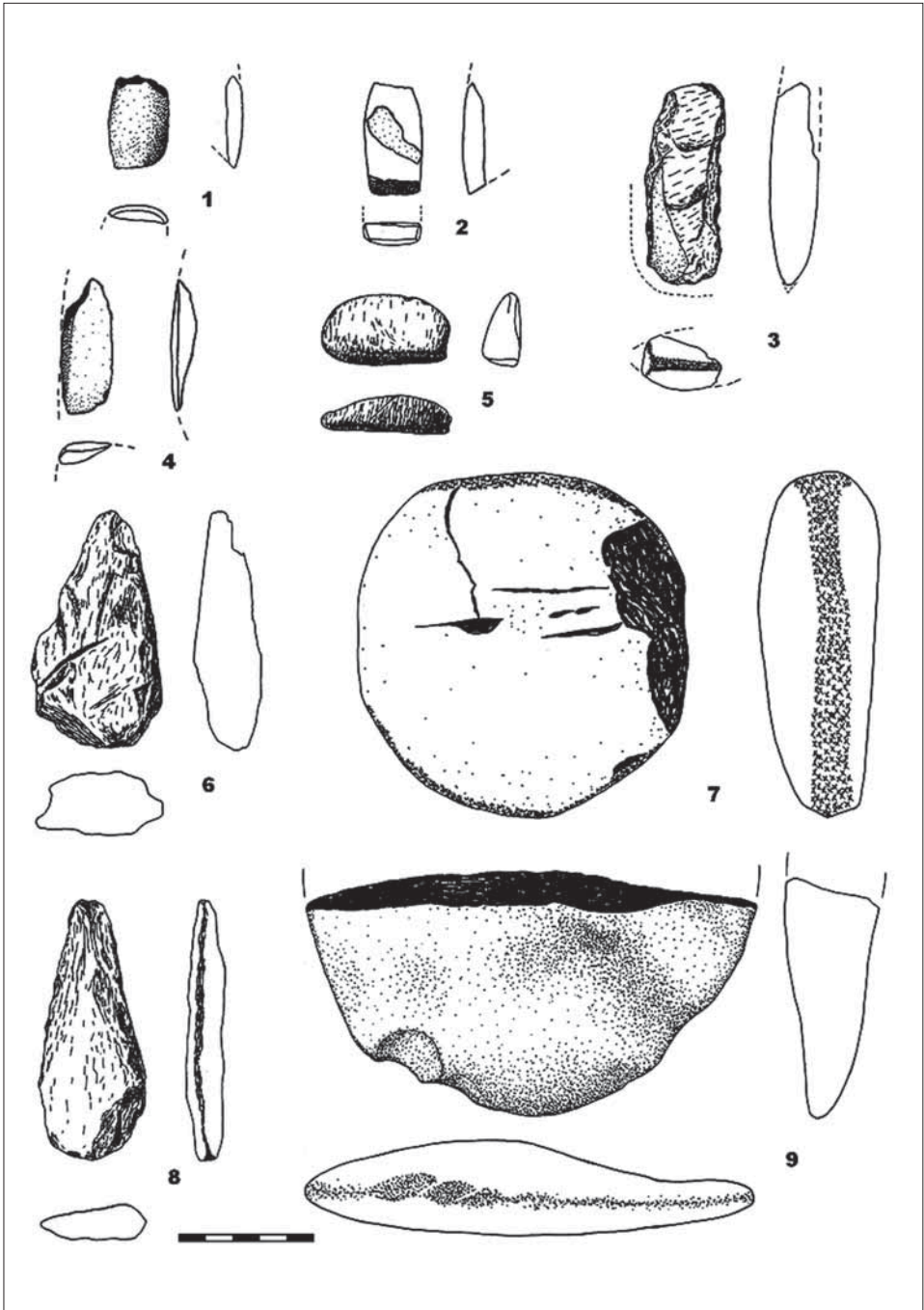
Nejvíce zde zastoupenou surovinou byl silicit krakovsko-čenstochovské jury (SKČJ). Se 47 kusy představuje 37,5 % zde použitých surovin. Za ním následují s 21 kusy (16,8 %) SGS a lokální rohovec. V 10 případech se jednalo o rohovec typu Olomučany/Boršice (8 %). Po sedmi kusech byl determinován obsidián a čokoládový silicit (5,6 %). Ostatní druhy čítaly pouze 2 kusy – rohovec typu KL I a spongolit, po 1 kusu rohovec typu KL II a radiolarit. Přepálené a nerozlišitelné artefakty se vyskytly v 6 případech. Přehled jednotlivých surovin a typologických tříd, na jejichž výrobu byly použity, zobrazuje graf 2.

Výrobu ŠKI na této lokalitě dokládají jádra. Těch bylo zastoupeno 10 kusů. V jednom případě se jednalo o reziduum čepelového jádra, sekundárně upravené na drasadlo. To bylo vyrobeno ze spongolitu. Ve 4 případech se jednalo o nepravděpodobná úštěpová jádra vyrobená ze SKČJ nevalné kvality. Dvěma kusy byla zastoupena drobná čepelová obsidiánová jádérka. První z nich bylo určeno jako jednopodstavové (obr. 9:11) a druhé se změněnou orientací. Kolekce dále poskytla jedno jednopodstavové čepelové jádro a jedno nepravděpodobné úštěpové jádro z rohovce typu Olomučany/Boršice, reziduum úštěpového jádra z místního rohovce a jedno čepelové jádro se změněnou orientací z deskovitého spongolitu (obr. 9:17).

Největší počet artefaktů v souboru představují úštěpy (68 ks; 54,4 %). Nejvíce jich bylo zhotoveno ze SKČJ (18) a z lokálního rohovce (17). Za nimi následoval SGS (12) a typ

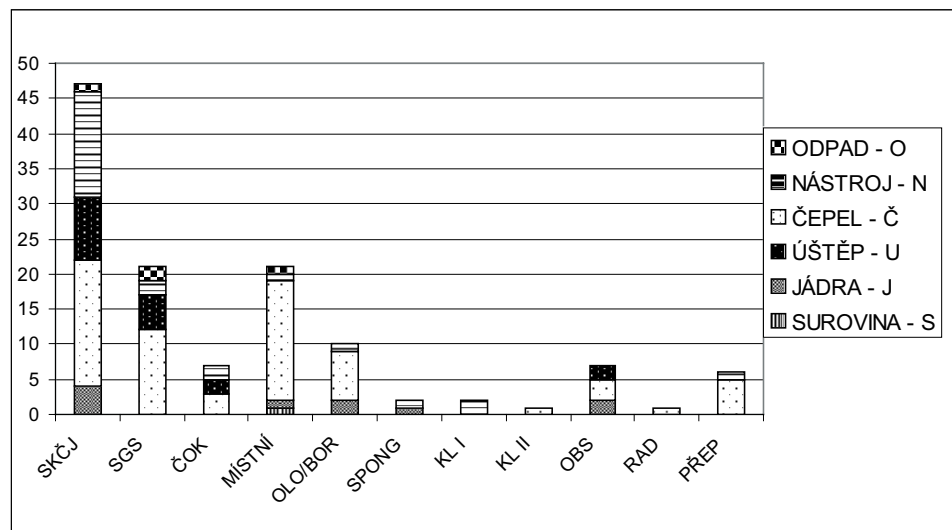

7. Koryčany. 1-7 – sekerky a jejich části; 9-12 sekeromlaty.

8. Koryčany. 1-4 - reutilizace; 5 - hrnčířská čepel; 6, 8 - polotovary seker; 7 - otloukač/roztěrač; 9 - vyhlazený serpentinitový valoun.

Graf. 2. Poměr surovin a typologických tříd ŠKI v Koryčanech.

Olomučany/Boršice (7). Po třech kusech bylo obsidiánu a čokoládového silicitu. Jednou se vyskytl též radiolarit.

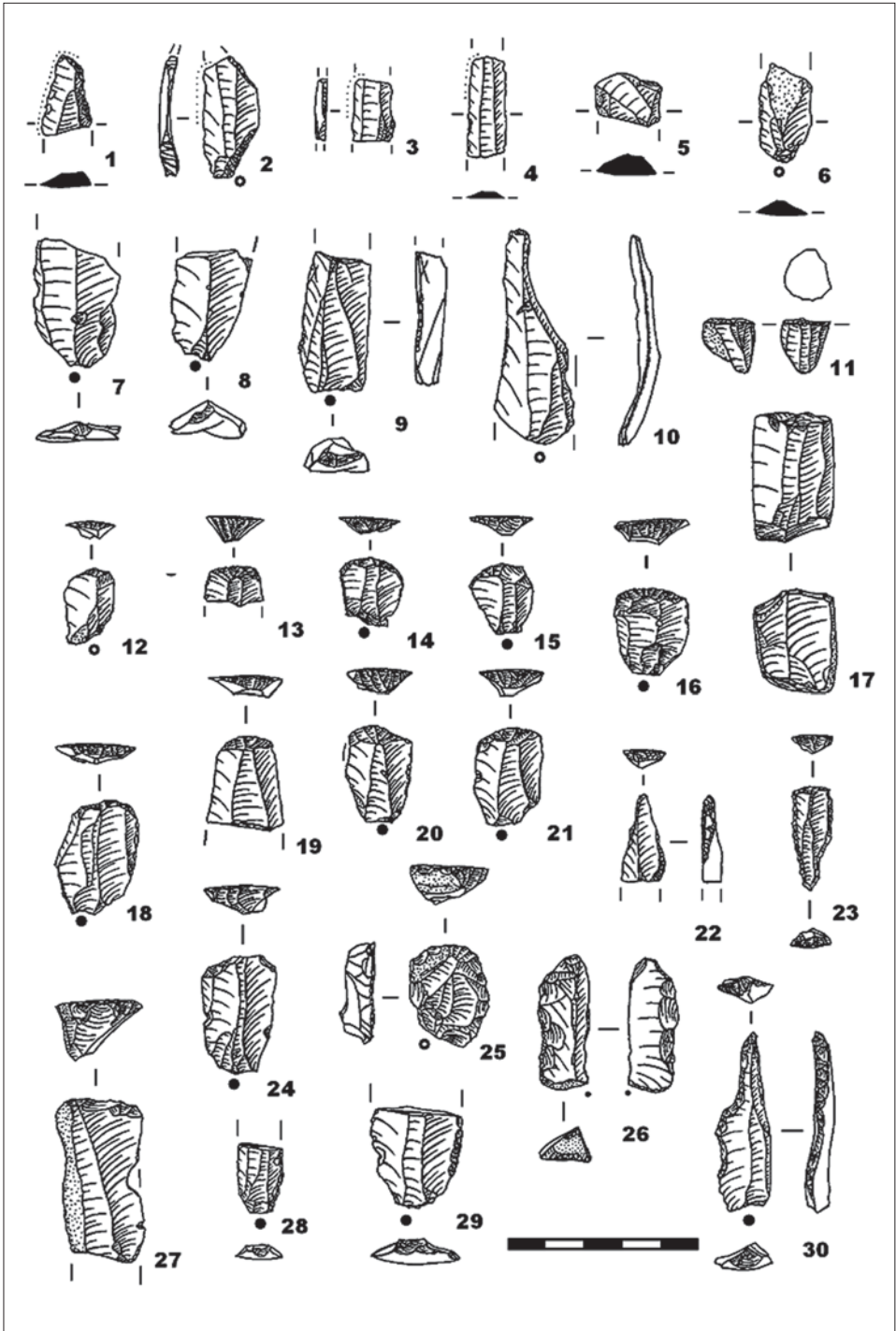
Dalším polotovarem pro výrobu nástrojů jsou čepel. Tato třída se zde vyskytla celkem 18x. Většinou však šlo pouze o zlomky čepelí. Největší počet představují opět čepel vyrobené ze SKČJ (9). Pět čepelí a jejich zlomků bylo z SGS. Dva kusy byly z obsidiánu. Posledním materiálem pro jejich výrobu byl čokoládový silicit. Na jedné z nich se vyskytl „srpový“ lesk (obr. 9:4).

Celých 20 % zde nalezených kusů tvořily nástroje. Ve třech případech na nich byl patrný lesk (obr. 9:1-3). Nejvíce jich bylo vyrobeno opět ze SKČJ (15). Nejpočetněji zastoupenou třídou byla škrabadla (12), v polovině případů ze SKČJ. V 9 případech šlo o škrabadla čepelová, ve dvou případech o nehtovitá a jednou to bylo okrouhlé škrabadlo, vyrobené z rohovce typu KL I (obr. 9:25). Soubor dále sestává z laterálních retuší (5 ks), vrtáků ze SKČJ (2 ks; obr. 9:22, 30), drasadel (2 ks) a jednoho segmentu, který zde byl použit jako součást srpů (přítomnost lesku) (obr. 9:2). V posledním případě šlo o kombinovaný nástroj. Byla to kombinace škrabadla, vrtáku a oboustranné laterální retuše (obr. 9:23). Přehled nástrojů je v následující tabulce.

Poslední třídou, která se zde vyskytla, je surovina a odpad. O odpad šlo v případě malých úštěpů, vyrobených z SGS (2×), po jednom z SKČJ a lokálního rohovce.

Tab. 3. Zastoupení tříd nástrojů v Koryčanech.

	SKČJ	KL I	SGS	ČOK	SPONG	Místní	OLO	PŘEP	Celkem
Škrabadlo	6	1	2	2			1		12
Drasadlo		1			1				2
Příčná retuš	1								1
Laterální retuš	4					1		1	6
Vrták	2								2
Segment	1								1
Kombinovaný	1								1
Součet	15	2	2	2	1	1	1	1	25

9. Koryčany. 1-4 – čepel s leskem; 5, 6 – úštěpy z obsidiánu; 7-10 – čepel; 12-16, 18-21, 24, 25, 27 – škrabadla; 11, 17 – jádro; 22, 30 – vrtáky; 23 – kombinované škrabadlo s vrtákem a ibilaterální retuší; 26, 28, 29 – laterální retuše.

3. Závěr

Povrchová prospekce v Koryčanech – trati „Kráv hora“ přinesla informace o dosud neregistrovaném sídelním areálu kultury s moravskou malovanou keramikou. Povrchovými sběry bylo získáno hojné množství materiálu včetně zlomků keramických plastik. Sídlště je perspektivní z hlediska další povrchové prospekce, případně vzorkování objektů, protože lokalita je monokulturní. Podle keramického materiálu i skladby kamenné industrie sídlště datujeme do staršího stupně MMK a to do fáze Ib (podle relativní chronologie). Navíc se podle dosavadních znalostí jedná o jedno z nejvýhodnější položených sídlště této fáze (Kazdová–Košťurík–Rakovský 1994; Vaškových 2006).

Lokalita v Koryčanech poskytla velmi zajímavý soubor kamenné industrie. V broušené kamenné industrii je patrná silná vazba na brněnské zdroje, štípaná kamenná industrie se však váže na exploatační oblasti převážně severského původu, podobně jako v Pomoraví, ale na Brněnsku je poněkud odlišná situace (srov. Kuča 2008). Důležitým zjištěním je spolehlivá průkaznost využívání dosud neznámých (ale logicky očekávatelných) zdrojů lokálních rohovců v neolitu (v paleolitu srov. Škrdla 2005).

Získaný materiál zásadně rozšířil poznatky o oblasti, kde rozšíření kultury s MMK nebylo doposud spolehlivě prokázáno a lze do budoucna počítat s nárůstem pozitivních případů osídlení lidem s MMK (srov. Šmarda 2007).

Tento příspěvek vznikl díky grantu GAČR 404/05/H527.

Literatura:

- Demek, J. (ed.), 1987: *Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny*. Academia, Praha, 1987.
- Kazdová, E., 1983: *K vybraným chronologickým znakům kultury s MMK*. SPFFBU E 28, 113–126.
- Kazdová, E.–Košťurík, P.–Rakovský, I., 1994: *Der gegenwärtige Forschungsstand der Kultur mit mährischer bemalter Keramik*. In: International Symposium über die Lengyel-Kultur 1888–1988. Brno–Łódź, 131–155.
- Kovárník, J., 2003: *Odras duchovního světa v materiální kultuře MMK*. Další zvláštní keramické typy. In: Lutoský, M. (ed.) *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí*, Praha, 171–205.
- Kuča, M., 2008: *Exploitation of raw materials suitable for chipped stone industry manufacture in the Moravian Painted Ware Culture in the Brno region*. Přehled výzkumů 49.
- Kuča, M. – Vokáč, M., 2008: *Exploitation of rocks for polished stone industry from the Brno Massif, South Moravia (Czech Republic)*. In: Přichystal, A.–Krmníček, M.–Halavínová, M. (eds.), *Petroarchaeology in the Czech republic and Poland at the beginning of the 21st century*. Brno–Wrocław, 95–109.
- Palečková, O. – Kuča, M. – Vokáč, M., v tisku: *Nové poznatky z neolitického sídlště v Popůvkách, okr. Brno-venkov*, In.: Sborník „Otázky neolitu a eneolitu našich zemí“, Rosice u Brna 2005.
- Pavů, I. – Rulík, J. – Hoffmannová, A. – Hoffmann, V. – Popelka, M. – Přichystal, A., 1991: *Stone industry from the Neolithic site of Bylany*. PA 82, 277–365.
- Podborský, V. – Kazdová, E. – Košťurík, P. – Weber, Z., 1977: *Numerický kód moravské malované keramiky*. Brno.
- Podborský, V., 1985: *Těšetice–Kyjovice II. Figurální plastika lidu s moravskou malovanou keramikou*. Brno.
- Přichystal, A., 2000: *Stone raw materials of the Neolithic-Aeneolithic polished artefacts in the Czech republic: The present state of knowledge*. In: Contributions to the Geology and Petrology of Crystalline Complexes, Krystalinikum 26, 119–136.
- Šebela, L. – Vaškových, M. – Makowicz-Paliszot, D., 2002: *Príspevek k poznání staroneolitického osídlení Nechalína, okr. Hodonín*. In: Cheben, I.–Kuzma, I. (eds.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín - 2001*, Nitra, 363–374.
- Škrdla, P., 2005: *The Upper Paleolithic on the Middle Course of the Morava River*. Dolnověstonické studie 13, Brno.
- Šmarda, J., 2007: *Nové lokality s moravskou malovanou keramikou na jižním okraji Chřibů*. Rkp. bakalářské dipl. práce na FF MU, Brno.

- V a š k o v ý c h, M., 2006: *Vývoj osídlení středního a severní části dolního Pomoraví v neolitu a na počátku eneolitu*. Rkp. disertační práce na FF MU. Brno.
- V o k á č, M., 2005: *Předběžné výsledky studia broušené a ostatní kamenné industrie z Těšetic-Kyjovic (okres Znojmo)*. In.: Kuzma, I.–Cheben, I. (eds.), *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2004* Nitra, 351–358.

Bc. Jiří Š m a r d a (n. 1983) pracuje v Ústavu archeologie a muzeologie FF MU, Brno. Ve své bakalářské diplomové práci se zabýval lengyelským osídlením jižního okraje Chřibů.

Mgr. Martin H l o ž e k (n. 1977) pracuje v Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně. Autor se zabývá archeometrií, petroarcheologií, industriální archeologií, experimentální archeologií, keramikou a traseologií.

Mgr. Martin K u č a (n. 1979) je odborným pracovníkem Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně a zaměřuje se na problematiku neolitu, zejména lengyelskou kulturou, kamennou industrií a sídelními strategiemi neolitu.

Mgr. Milan V o k á č (n. 1978) z Muzea Vysočiny Jihlava se zabývá kamennou industrií, archeologií středověku až novověku.

A Settlement with Moravian Painted Ware Culture in Koryčany (District Kroměříž)

A b s t r a c t

A surface prospecting in Koryčany - land lot „Kráví Hora“ brought information of up to yet unregistered settlement area of the culture with Moravian Painted ware culture. The surface collections have yielded an abundance of material including fragments of pottery artifacts. The settlement site remains promising for further surface prospectings, or perhaps sampling of objects, because the locality is monocultural. Based on the pottery materials as well as the composition of stone tools, the settlement can be dated to the older phase, specifically the phase Ib (according to a relative chronology). Moreover, according to the current knowledge, this is one of the easternmost settlements of this phase (Kazdová–Košťuřík–Rakovský 1994; Vaškových 2006).

The Koryčany site has also yielded a very interesting set of stone tools. The polished stone tools show strong ties to the sources of Brno, while the splintered stone tools tie to exploitation areas of mostly Northern origins. An important find was the reliable proven usage of hitherto unknown (but logically expectable) sources of local hornstone in Neolithic (regarding Paleolithic, cf. Škrdla 2005).

The acquired material has extended the knowledge on an area where the spread of the Moravian painted ware culture has not yet been reliably proven. In the future, more positive cases of settlements belonging to this culture can be expected here (cf. Šmarda 2007).

Siedlung mit Kultur der mährischen bemalten Keramik in Koryčany (Bez. Kroměříž)

Z u s a m e n f a s s u n g

Die Oberflächenprospektion in Koryčany – Lage „Kráví hora“ (Kuhberg) – lieferte Informationen über ein bisher nicht registriertes Siedlungsareal der Kultur mit Mährischer Bemalter Keramik (MBK). Durch Oberflächenensammlungen wurde eine Fülle von Material zusammengetragen, einschließlich Bruchstücke von Keramikplastiken. Die Siedlung ist im Hinblick auf eine weitere Oberflächenprospektion ggf. auf eine Musterbestimmung der Objekte vielversprechend, da es sich um eine monokulturelle Fundstätte handelt. Gemäß dem Keramikmaterial und auch der Zusammensetzung der Steinindustrie wird die Siedlung von uns in die ältere Stufe der MBK und in die Phase Ib datiert (gemäß der relativen Chronologie). Überdies handelt es sich den bisherigen Funden nach zu urteilen um eine der am östlichsten gelegenen Siedlungen dieser Phase (Kazdová–Košťuřík–Rakovský 1994; Vaškových 2006).

Die Fundstätte in Koryčany lieferte eine sehr interessante Gruppe Steinindustrie. In der geschliffenen Steinindustrie ist die starke Bindung an Brünner Quellen offenkundig, die gespaltene Steinindustrie ist jedoch mit Abbaugebieten verbunden, die überwiegend nördlicher Herkunft sind. Eine wichtige Feststellung ist die zuverlässige Nachweisbarkeit der Nutzung von bisher unbekanntem (logischerweise jedoch zu erwartenden) lokalen Hornsteinquellen im Neolithikum (im Paläolithikum vgl. Škrdla 2005).

Das entdeckte Material erweiterte die Kenntnisse über ein Gebiet, in dem die Verbreitung der Kultur mit MBK bislang zuverlässig nicht nachgewiesen werden konnte, und man kann in Zukunft mit einem Anstieg positiver Fälle einer Besiedelung durch das Volk mit MBK rechnen (vgl. Šmarda 2007).

STARO(NOVÝ) NÁLEZ VELKOMORAVSKÉHO GOMBÍKU ZE STARÉHO MĚSTA VE SBÍRKÁCH SLOVÁCKÉHO MUZEA

Luděk Galuška, Moravské zemské muzeum, Brno

Ve studii je vůbec poprvé popsán a vyhodnocen stříbrný gombík s vyobrazením ptáčka v obrácené poloze, který nalezl Antonín Zelnitius ve Starém Městě na „Špitálkách“ v září roku 1948 na počátku záchranného výzkumu tamního velkomoravského kostela a okolního pohřebiště.

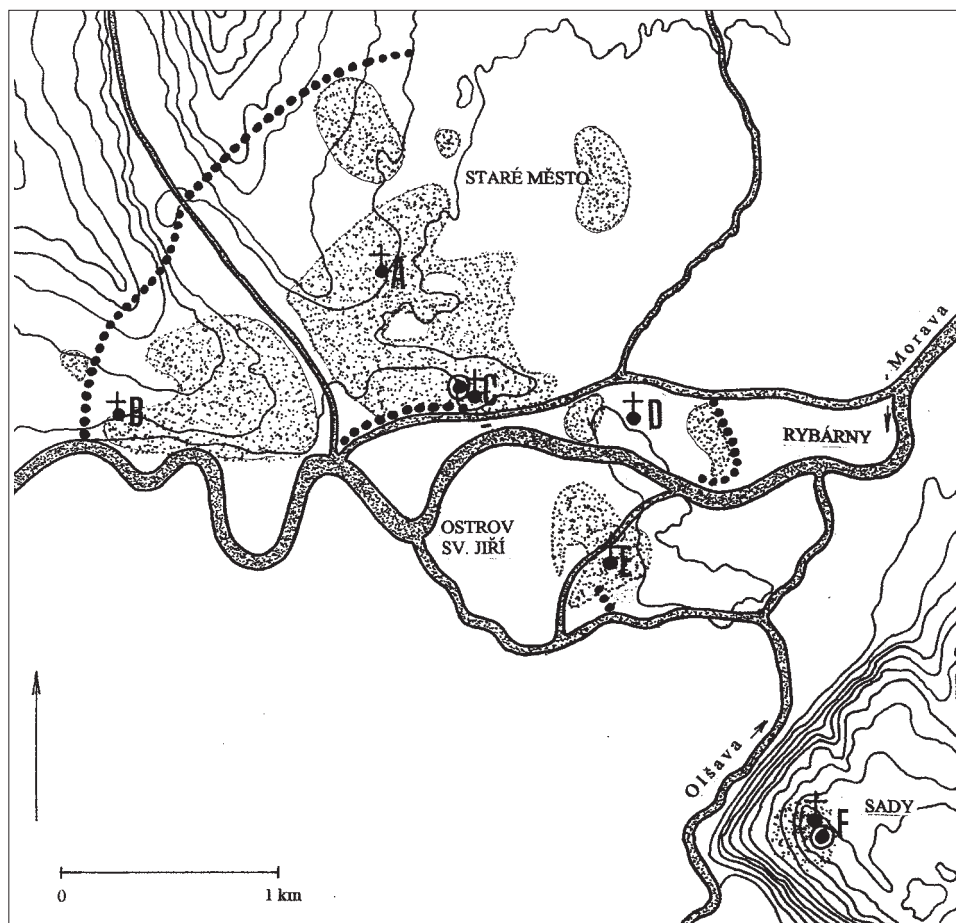
1. Úvod

Na sklonku roku 2005 se na výstavě „Veligrad“ v Uherském Hradišti mezi exponáty objevil stříbrný gombík zdobený motivy ptáčka. Pocházel ze sbírek Slováckého muzea, kde je zapsán pod inventárním číslem 1025. Původní zápis o tomto předmětu se ovšem nachází v evidenční knize vedené Antonínem Zelnitiem a nazvané jím „Inventář sbírek a vykopávek musea ve Starém Městě r. 1923–1949“ (str. 97, uloženo na Archeologickém oddělení SM). V zápisu je uvedeno, že „dne 14. 9. byl na Špitálce nad Moravou u kostela sv. Klementa při bagrování Jos. Poulíka Ant. Zelnitiem získán porouchaný stříbrný gombík“. Existence tohoto gombíku, jak se zdá, zůstala Josefu Poulíkovi utajena.¹ Ten se totiž o něm nezmiňuje ani ve svém hlavním vyhodnocení lokality „Špitálky“, ani na jiných místech svých publikací (Poulík 1955, 307–351, 1948–1950, 111–113, obr. 62 b, c, atd.). Dokonce se zdá, že o gombíku nevěděl ani dlouholetý „archeolog Starého Města“ Vilém Hrubý, protože ani v jeho pracích tento unikátní nález nebyl nikdy prezentován (Hrubý 1955, 206–214, 1965, 93–95, atd.). Naše studie je proto prvním představením tohoto gombíku.

Poloha „Špitálky“ se nachází na jihozápadním okraji Starého Města, nad řekou Moravou, v těsné blízkosti bývalé velkomoravské hradby, tzv. Christinova valu (obr. 1:B). V průběhu výzkumu na přelomu 40. a 50. let 20. století zde byly J. Poulíkem odkryty a posléze interpretovány pozůstatky křesťanského okrsku tvořeného zděným kostelem byzantského charakteru typu vepsaného kříže, téměř čtvercovitým přístavkem – nartexem a okolním kostrovým pohřebištěm s nejméně 53 kostrovými hroby.² To vše bylo obklopeno palisádovou ohradou (k situaci na Špitálkách naposled Galuška–Poláček 2006, 101–104). Množství a charakter honosných zlatých a stříbrných šperků veligradského typu, mezi nimiž figuruje i stříbrný kruhový terčik s vyobrazením jezdce se sokolem, tzv. Sokolník, jasně dokládá, že lidé pohřbení v hrobech uvnitř i vně kostela náleželi k nejvyšší společenské vrstvě Velké Moravy. Do výbavy některého z těchto lidí zřejmě původně patřil i „nás“ gombík. Jak jsme již uvedli výše, gombík zachránil A. Zelnitius, který jej následně deponoval v tehdejšímu archeologickému muzeu ve Starém Městě. Odtud se gombík, stejně jako další inventář staroměstského muzea, v 50. letech 20. století dostal do sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti (staroměstské muzeum definitivně zaniklo v roce 1963, viz Vaškových 2000, 68).

2. Popis gombíku

Gombík je vyhotoven ze stříbrného plechu (obr. 2:1, 2, obr. 3, obr. 5:1–4). V době nálezů byl pravděpodobně rozpadlý na tři části. Ty byly tvořeny dvěma zdobenými polokoulemi a závěsným kruhovým drátkovým poutkem, dole omotaným přesekávaným filigránním drátkem. Horní polokoule byla částečně porušena. Je pravděpodobné, že ještě samotným nálezcem, tedy A. Zelnitiem, byly všechny tři části nalepeny na podkladovou plechovou kuličku, takže v současnosti tvoří gombík jeden kompaktní celek. Jeho výška i s ouškem činí 34,0 mm, poloměr 27,5 mm, váha vzhledem k výše uvedeným okolnostem nebyla zjišťována.

1. Velkomoravská sídelní aglomerace Staré Město–Uherské Hradiště, „Veligrad“. B – poloha „Špitálky“ a místo nálezu gombíku v rámci pohřebiště u kostela. Podle autora.

Povrch gombíku je rozdělen na tři hlavní výzdobná pole. Každé z těchto polí je v horní a dolní části ohraničeno zdvojenými liniemi protáhlých obloučků. Krátké rovné sloupky oboustranně ukončené polokruhovými patkami zase ohraničují výzdobná pole po stranách. Jako celek mají výzdobná pole tvar oboustranné arkády.

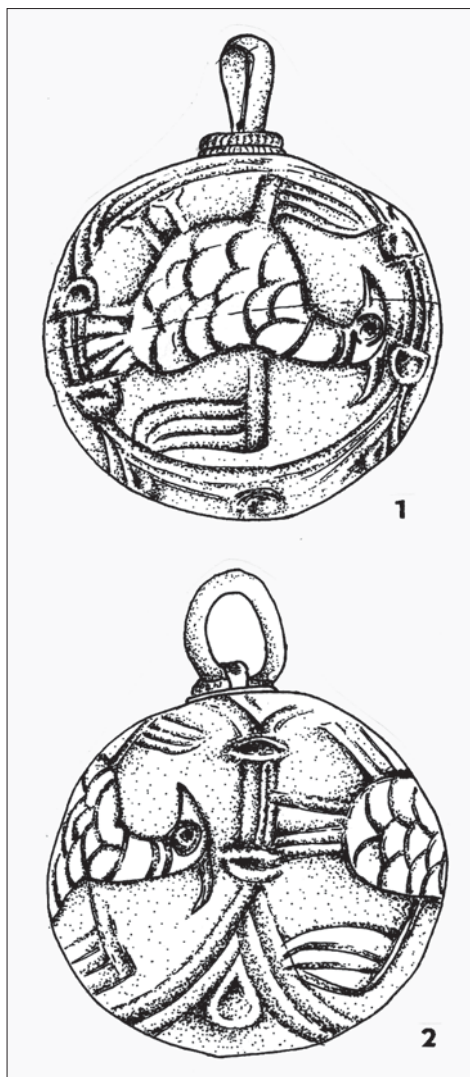
Hlavní výzdobný motiv v jednotlivých polích představuje ptáček s roztaženými křídly v poloze hlavou dolů – nohama nahoru (obr. 2:1, obr. 5:1–2). Poměrně robustní tělo ptáčka je pokryto mírně prohnutými rýhami, které navozují vzhled šupinek, resp. krátkých pérek. Hlava je vzhledem k tělu malá, oko na ní je ale výrazné, zobák je relativně úzký, mírně srpovitě ohnutý. Z týlní části hlavy vystupuje jednodílný poměrně dlouhý hřebínek. Krk je taktéž protáhlý, dlouhý a je opatřený dvěma až čtyřmi příčnými rýhami, od těla je mírně odsazený. Křídla ptáka jsou dobře znatelná, sestavená ze dvou až čtyř – nejčastěji však tří – řad delších per. Spodní křídlo, vystupující ze zadové části ptáčka, vždy směřuje dozadu, k ocasu. Naopak horní křídlo, které vybíhá z hrudní části ptáka, směřuje dopředu, tedy k zobáku. Dvojice jen schematicky znázorněných končetin vystupuje ze spodní části opeřencova trupu směrem nahoru, tedy k oušku gombíku, a je ukončena náznakem drápů. Tři až čtyři ocasní pera nemají koncové části, jsou jakoby utnuta středovým sloupkem arkády, přičemž rýhy jednotlivých per se často kříží s liniemi sloupku (obr. 5:4). Pozadí hlavního výzdobného motivu s ptákem je hustě, nepravidelně vybějeno, tedy puncováno.

Horní část gombíku okolo závěsného ouška má tvar trojúhelníka ohraničeného zdvojenou linií výzdobných polí. Plocha trojúhelníku je hladká, bez puncování, nezdobená. Také protilehlá dolní část gombíku má tvar trojúhelníka ohraničeného dvojnásobnou linií arkád, ovšem v rozích tohoto trojúhelníka se nachází výzdoba v podobě kapkovitých útvarů, ve středu plochy je výrazný důlek (obr. 2:2, obr. 5:3). Zbytek dolní trojúhelníkovité plochy je nepravidelně puncován.

3. Vyhodnocení

Gombíky ze zlatého, pozlaceného nebo stříbrného plechu, zdobené tepanými a lisovanými motivy – rostlinnými, architektonickými, geometrickými a animálními, k nimž patří i pojednáváný staroměstský exemplář – představují jeden z nejcharakterističtějších a zároveň nejvýznamnějších předmětů materiální kultury Velké Moravy (9. stol.). Většinou bývají nacházeny ve dvojici a to především v horní části trupu pohřbených jedinců. Předpokládá se proto, že plnily funkci spínadla v horní části šatu (Klanica 1970, 422, obr. 1, Pavlovičová 1996, 98–99). Nicméně vzhledem ke křehkosti některých, zejména velkých, ale i těch nejmenších exemplářů, se domnívám, že tyto gombíky byly více okrasou, symbolem, než jen pouhým spínadlem. Všechny gombíky zároveň představují jeden z výrazných atributů stavovské příslušnosti svých vlastníků, příslušníků nejvyšší společenské vrstvy starých Moravanů 9. století.

Ve skupině gombíků s animálními motivy představuje pták nejčastěji zobrazované zvíře (Pavlovičová, 1996, 108, Šmerda 2004, 142). Gombíky s ptáky jsou ze Starého Města známé již dlouho, avšak svým celkovým pojetím se gombík od kostela na „Špitálkách“ od ostatních odlišuje: je stříbrný, nikoliv měděný a pozlacený, pták na něm zobrazený je robustnější, tvarem svého těla se podobá spíše bažantu, možná pávu, nikoliv dravému ptáku či kohoutu a je v obrácené poloze, tedy nohama nahoru – hlavou dolů. A konečně, celý motiv je umístěn v arkádovém poli, nikoliv v kruhovém terčíku (srov. Hrubý 1955, obr. 39:1, 3, viz. hroby 129/49, 251/49, 282/49, dále Klanica 1991, obr. 4:1, 2, 4). Pro Staré Město náš gombík proto představuje novum. Analogie, přesněji gombíky s alespoň velmi podobným vyobrazením ptáka a v obrácené poloze, však přesto nacházíme, a to v Břeclavi-Pohansku a v Mikulčicích. Na Pohansku byly v hrobě č. 38 u tamního kostela nalezeny takovéto gombíky dokonce dva (obr. 4:1), na třetím byl ptáček v poloze hlavou nahoru – nohama dolů (Kalousek 1971, 42–44, obr. 38: 6–8). Ptáček z Pohan-

2. Staré Město „Špitálky“, gombík. 1– hlavní výzdobný motiv ptáka v obrácené poloze, 2 – rozhraní výzdobných polí ve tvaru části arkády s částmi ptáčího těla. Kresba autor.

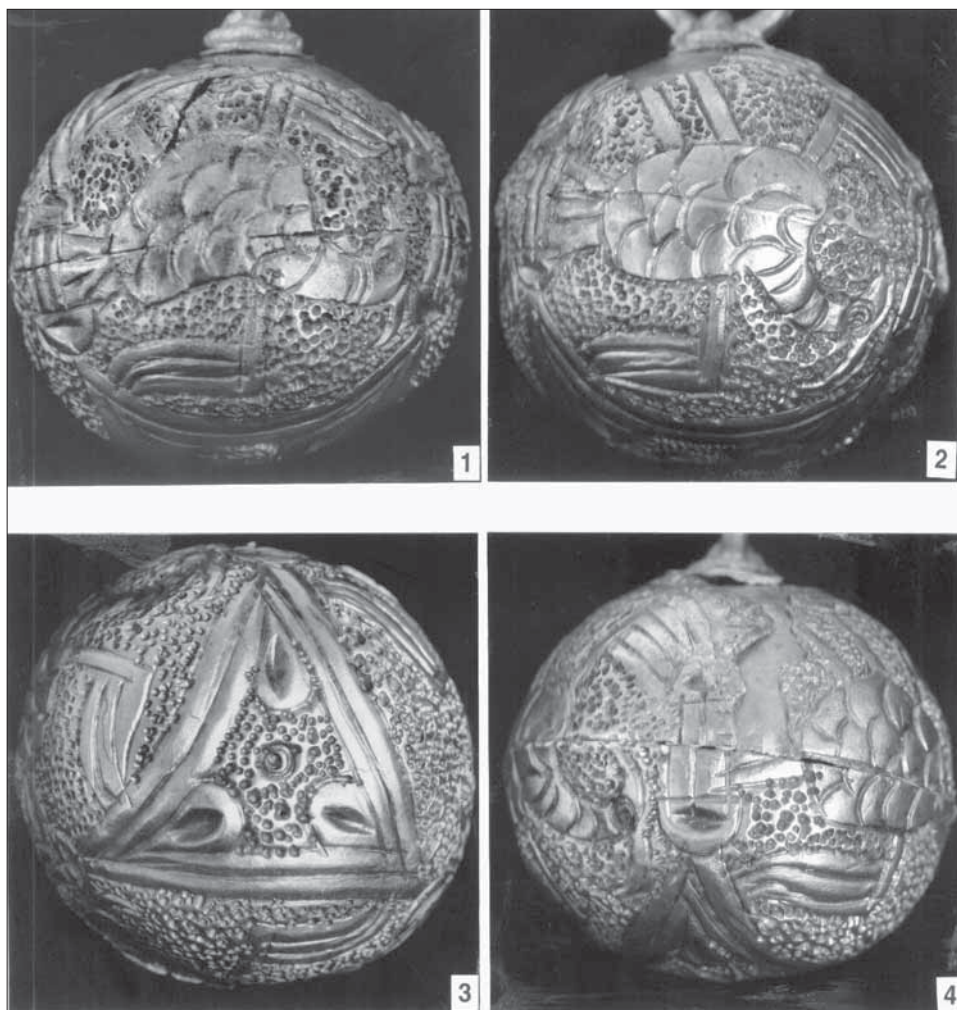

3. Staré Město „Špitálky“, gombík. Foto S. Doležalová.

4. Gombíky s motivem ptáka v obrácené poloze. 1 – Břeclav-Pohansko, hr. č. 38, 2 – Mikulčice „Kláštřisko“, hr. 1729. Překresleno autorem z Klanica 1991, obr. 4. Bez měřítko.

ška má mírně prohnutý, zašpičatělý zobák, na týlní části hlavy hřebínek či chocholku, ovšem dvojdílnou. Tělo má pokryté rýhami v podobě šupinek, jeho křídla sestávají ze tří až čtyř podélných per. To jsou znaky do značné míry identické s vyobrazením ptáčka na gombíku ze staroměstských „Špitálek“. Pták z Břeclavi-Pohanska má však jen jednu nohu, jeho tělo je štíhlejší a plynule přechází v krátký krk. Obě jeho křídla směřují svými pery dozadu, k ocasu. Ocasní pera jsou vyobrazena celá, tedy na koncích jsou zaoblená, nepřerušovaná. Oko ptáka je protáhlé, kapkovité, nikoliv kulaté. Celý motiv je navíc umístěn do terčovitých medailonů, ne do arkád, a gombík je vyroben z pozlaceného měděného plechu. To jsou odlišnosti, které gombík ze staroměstských „Špitálek“ v detailech odlišují nejen od gombíku z Břeclavi-Pohanska, ale i od dalšího podobného nálezu (obr. 4:2), gombíku z hrobu 1729 z Mikulčic (Klanica 1991, 183, obr. 4:4). Tento gombík se našel nedaleko od 9. kostela na pohřebišti v poloze „Kostelisko“, které však prozatím ještě nebylo odborně vyhodnoceno (srov. Měřínský 2005, 134). Z prezentovaného vyobrazení jsou nicméně zřejmé jasné shody

5. Staré Město „Špitálky“, gombík. Foto S. Doleželová.

mezi gombíky s ptáčky z Mikulčic a z Břeclavi-Pohanska, a zároveň jejich výše zmíněné odlišnosti od gombíku ze Starého Města z polohy „Špitálky“.

Z dalších, ovšem již výrazně vzdálenějších analogií, vzpomeňme ještě gombík z hrobu č.136, opět z pohřebiště u kostela v Břeclavi-Pohansku (Kalousek 1971, 91, obr. 136:1–2). Pták ve třech polích je na něm sice v obrácené poloze, avšak detaily jeho těla jsou lépe propracovány, přičemž téměř jistě se v jeho případě jedná o dravce, jehož hlava je obrácena směrem k ocasu. Lze říct, že přes podobné pojetí je celkové ztvárnění tohoto ptáka od ptáků na námi zpracovávaných gombících odlišné. Více se podobá ptáku znázorněnému např. na dně mísy ze švédské Älvkarleby (Klanica 1991, obr. 4:3).

I přes jisté odlišnosti můžeme konstatovat, že gombík od kostela ve Starém Městě na „Špitálkách“, spolu se dvěma gombíky z Břeclavi-Pohanska a jedním gombíkem z Mikulčic, tvoří skupinku, kterou spojuje především identický motiv ptáka v obrácené poloze. Podstata tohoto motivu nám prozatím uniká, stejně jako určení, o jaký druh ptáka se vlastně jedná. Zdá se však, že z hlediska druhového začlenění by mohlo v případě staroměstského exempláře jít o samce bažanta. Poukazuje na to celkový tvar jeho těla, hlavy s hřebínkem a s typickým zobáčkem, stejně jako zvyrazněná oblast v místě kruhového oka. Toto zvyraznění ovšem

nemuselo znázorňovat jen samotné oko, nýbrž také typické červené zbarvení v okolí oka bažantího samce. Charakteristické jsou i příčné rýhy na protáhlém krku „našeho“ ptáka. Ty mohou být zpodobněním pásu bílého peří, které na živém jedinci odděluje tmavé peří na hlavě a větší části krku od hnědého peří na těle ptáka a dolní části krku. Malou délku ocasních per bažanta na staroměstském gombíku lze vysvětlit tak, že jeho tvůrce, zřejmě staromoravský klenotník, prostě nezvládl celkovou prostorovou koncepci výzdobného pole a pera jednoduše „utnul“, protože by je do rámce výzdobného pole stejně celá nedostal. Na rozdíl od něj výrobci gombíků z Břeclavi-Pohanska a z Mikulčic ocasní pera jimi znázorňovaných opěrenců zachytili celá. Lze z toho soudit, že tito ptáci, ať už šlo o kohouty či jiný druh, včetně dravců (Kalousek 1971, 44, srov. Bálint 2004, 31–34, Mlíkovský 2005, 185–196), neměli ocasní pera tak výrazná, aby se s jejich délkou v terčovitých polích gombíků jejich tvůrci nevyrovnali.

Pokud se skutečně v případech staroměstského gombíku jednalo o bažanta, pak se nabízejí dvě vysvětlení, jak se motiv s tímto druhem ptáka – v prostředí Velké Moravy cizího – mohl vůbec objevit. První vysvětlení počítá s možností, že původně šlo o motiv cizího alegorického systému. Tento motiv, vyobrazený např. na hedvábných látkách, se prostřednictvím dálkového obchodu dostal do Evropy, a zde, již nepochopen, přešel do souboru dekorativních motivů uplatňujících se ve velkomoravské „nově vznikající feudální společnosti“ (Klanica 1991, 191). Druhá možnost naopak vychází z předpokladu, že domácí výrobce gombíku vycházel z reálné předlohy, tedy z živého (či mrtvého) ptáka, přesněji bažanta. Ten ovšem nebyl domácího původu, což znamená, že musel být dovezen ze své domoviny z dalekých oblastí na hranicích Asie a Evropy. A nebo se k nám mohl dostat zprostředkovaně, např. z prostředí Byzantské říše³. Je přitom doloženo, že takovéto obchodní kontakty mezi střední Evropou a uvedenými oblastmi existovaly jak v 8., tak především v 9. století (Charvát 1998, 28–46). Přičemž, stal-li se v roce 802 dokonce slon předmětem dovozu z Bagdádu až na dvůr franského císaře Karla Velikého (Hägermann 2002, 341, 369–371), pak tím spíše mohli být v kleci dováženi nesrovnatelně menší bažanti. Takto se bažant, v minulosti vždy považovaný za vzácné a exotické zvíře, mohl objevit i v prostředí Velké Moravy. A že tomu tak zřejmě i skutečně bylo, to dokládají nálezy ze Starého Města, že sídliště v poloze „Na Valách“ (Hrubý 1965, 249). Podle R. Musila se totiž mezi zvířecími kostmi pocházejícími z tohoto naleziště objevily kosti náležející dokonce až třem bažantům. Na základě toho by se mohlo zdát, že na Moravě 9. století nemuseli tito ptáci představovat příliš velkou vzácnost. Nelze dokonce ani vyloučit, že zde snad mohli být vzácně i chováni, a to např. pro potřeby lovu příslušníky vládnoucí velkomoravské nobility. Pak by se dokonce nabízelo vysvětlení, že obrácená poloha ptáků na výše zmíněných velkomoravských gombících může znázorňovat již uloveného ptáka, tedy trofej. Nemuselo by tedy jít o zachycení nepochopeného, dávného, cizího symbolu, ale naopak o znázornění bezprostřední reality a to v samotném prostředí Velké Moravy.

Závěrem ještě krátce k chronologii a některým dalším otázkám týkajícím se našeho tématu. Protože gombík s ptáčkem ze staroměstských „Špitálek“ nebyl součástí uzavřeného hrobového nálezového celku, lze jej datovat jen rámcově do 9. století (srov. Pavlovičová 1996, 108). To je zároveň také doba – tedy nikoliv jen konec 9. a první polovina 10. století, jak dříve usuzovalo (Poulik 1955, 330–332, 336) – kam patří převážná část šperků z prozkoumaných hrobů u kostela ve Starém Městě na „Špitálkách“. Chceme-li se však přesto pokusit o poněkud jemnější dataci studovaného gombíku nezbyvá nám, než opět obrátit pozornost k hrobu č. 38 z Břeclavi-Pohanska (Kalousek 1971, 43–44). Jáma tohoto hrobu byla vykopána v místě starší palisády. Ta již tehdy v daném prostoru samozřejmě nestála, takže hrob pochází až z doby existence mladšího dvorce. K realizaci hrobu č. 38 tedy téměř jistě nemohlo dojít před polovinou 9. století. Kromě zmíněných gombíků se u pozůstatků ženské kostry v hrobě č. 38 objevily dva páry zlatých hrozníčkovitých náušnic a fragment stříbrné náušnice, železné skoby naznačují přítomnost deskové rakve. Touto výbavou se hrob č. 38 řadí v Břeclavi-Pohansku k velmi bohatým. Nelze zároveň přehlédnout, že gombíky s ptáčky, a to nejen s těmi v obrácené poloze, pocházejí především z hrobů bohatých žen

a malých dívek, tedy z hrobů ženských. Tato skutečnost jistě stojí za pozornost a stejně jako některé další nedořešené otázky týkající se gombíků obecně, mohla by se stát předmětem dalšího studia tohoto pozoruhodného zástupce hmotné kultury Velké Moravy.

Studie vznikla v rámci institucionálního záměru Moravského zemského muzea IZMK00009486202 – Výzkum vývoje lidské společnosti ve vztahu k Moravě a ideje českého národa ve středoevropském kontextu.

Poznámky:

- 1 J. Poulík uvádí, že oznámení A. Zelnitia o ničení slovanských hrobů bagrem ve Starém Městě na „Špitálkách“ došlo na Státní archeologický ústav do Brna v sobotu dne 10. září 1949 (Poulík 1955, 307–308). Hned v pondělí 12. září se Poulík s laborantem Ondráčkem dostavili na naleziště a zahájili na „bagrovací ploše a v jejím nejbližším okolí zachraňovací práce“. Jejich součástí zřejmě bylo i odbagrování horních vrstev na zkoumané, dosud však ještě bagrem nezničené ploše. A. Zelnitius našel gombík ve středu 14. 9., tedy dva dny po zahájení Poulíkem vedených výzkumů. Nález zatajil, neodevzdal, naopak zařadil jej do sbírek jím ještě stále zpravovaného muzea ve Starém Městě, odkud se posléze dostal do sbírek Slováckého muzea. Zelnitiusův postoj tehdy jistě nebyl správný. Asi vyplýval z jeho tehdejšího vztahu k „mladým“, zejména V. Hrubému, a jak se nejnoveji zdá i k J. Poulíkovi, kteří podle něho samotného málo uznávali jeho, tedy Zelnitiovy, zásluhy o velkomoravský Velehrad – Staré Město (k tomu Fišer 2007, 160–168).
- 2 Některé Poulíkovy závěry, zejména ty, jež se týkaly údajných míst vchodů do kostelního přístavku – nartexu, a otázek chronologie velkomoravských šperků – hlavně jejich pozdní datace – se v roce 1990 pokusil korigovat Bořivoj Dostál (1990, 36–40).
- 3 Je známo, že bažanti se do Evropy dostali přinejmenším v době říše římské. Cestovatelé pak bažanty objevili na území dnešní Gruzie při řece Rioni, původně zvané Phasis či Fasis. Odtud zřejmě pochází i jejich latinský název, tedy Phasianus.

Literatura:

- B á l i n t, Cs., 2004: *Zobrazenie na terči zo Starého Města*. In: Fusek, G. (red.): Zborník na počest Dariny Bialekovej, 31–34. Nitra.
- D o s t á l, B., 1990: *Několik poznámek k objevu prvních velkomoravských kostelů ve Starém Městě*. In: L. Galuška (sest.); Staroměstská výročí, 35–42. Brno.
- F i š e r, Z., 2007: „*Velevážený pane, ač neznám, píši...*“ (*Z korespondence Antonína Zelnitia s Františkem Adámkem*). Slovácko XLVIII, 2006, 157–170.
- G a l u š k a, L. – P o l á č e k, L., 2006: *Církevní architektura v centrální oblasti velkomoravského státu*. In: P. Sommer (ed.): *České země v raném středověku*, 92–153. Praha.
- H ä g e r m a n n, D., 2002: *Karel Veliký. Vládcé Západu*. Praha.
- H r u b ý, V., 1955: *Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na valách“*. Praha.
- H r u b ý, V., 1965: *Staré Město. Velkomoravský Velehrad*. Praha.
- C h a r v á t, P., 1998: *Dálkový obchod v raně středověké Evropě (7.–10. století)*. Brno.
- K a l o u s e k, F., 1971: *Břeclav-Pohansko I. Velkomoravské pohřebiště u kostela*. Brno.
- K l a n i c a, Z., 1970: *Velkomoravský gombík*. Archeologické rozhledy XXII, 421–446.
- K l a n i c a, Z., 1991: *K interpretaci motivu ptáčka na jihomoravských památkách 8.–9. století*. In: XX. Mikulovské sympozium 1990, 181–193. Brno.
- M ě ř í n s k ý, Z., 2005: *Mikulčice – das Gräberfeld bei der IX. Kirche. Verlauf der Forschung und Fund-sachlage (9. kostel v Mikulčicích a jeho postavení v rámci mikulčické aglomerace)*. In: Kouřil, P. (ed.): *Die Frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas*, 115–136. Brno.
- M l í k o v s k ý, J., 2005: *Papoušek na raně středověké plakety ze Starého Města*. Acta Mus. Moravice, Sci. Soc. XC, 185–196.
- P a v l o v í č o v á, E., 1996: *K vypovedacej schopnosti gombíka u naddunajských Slovanov v 9. storočí*. Slovenská archeológia XLIV–1, 95–153.

Poulik, J., 1948–1950: *Jižní Morava – země dávných Slovanů*. Brno.

Poulik, J., 1955: *Nález kostela z doby říše Velkomoravské v trati „Špitálky“ ve Starém Městě*. Památky archeologické, 307–351.

Šmerda, J., 2004: *Klasifikace památek s figurálními motivy v předvelkomoravském a velkomoravském období*. Brno. Nepublikovaná diplomová práce uložena na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Vaškovič, M., 2000: *Archeologická sbírka*. In: I. Frolec (sest.); Slovácké muzeum Uherské Hradiště, 67–71. Uherské Hradiště.

Doc. PhDr. Luděk Galuška, CSc. (n. 1960), archeolog, vědecký pracovník Moravského zemského muzea. Dlouhodobě řídí archeologické výzkumy v oblasti Starého Města, profesně se věnuje archeologii Slovanů a Velké Moravě, zabývá se otázkami christianizace. Přednáší na Filozofické fakultě MU v Brně.

The New and Old Find of a Great-Moravian Button from Staré Město in the Collections of the Slovácké Museum

A s t r a c t

The 2005 exhibition entitled „Veligrad“ which took place in Uherské Hradiště featured a silver button decorated with a depiction of an animal which had been hitherto not described in the specialized literature. It comes from one of the graves in the Great Moravian Era church in Staré Město, position „Špitálky“ (Fig. 1). Presently, it is contained in the collections of the Slovácké Museum. The main decorative motif of the button is a bird in an upside-down position (legs up, head down), positioned in three arcade-like spaces (Figs. 2, 3, 5). The bird's physical characteristics resemble most of all a male pheasant. In its overall treatment, the button of Staré Město resembles two copper gilded buttons from the grave No. 38 in Břeclav-Pohansko, and a button from the grave No. 1729 at the position „Kostelisko“ near Mikulčice (Fig. 4), so far published only preliminarily. However, the birds on those buttons appear to be somewhat „slenderer“, so it is possible they represent a different bird species, perhaps a rooster. If the bird on the Staré Město button really is a pheasant, it raises a question of the motif's origin; pheasant is not originally a European species, it was introduced here from Southwest Asia. According to the first possibility, the Great Moravian jewelers took up this motif from imported cloth. According to the second possibility, pheasants were already imported into Europe at the time, where they might have been bred at rulers' courts and perhaps hunted. This possibility is supported by the finds of bones of three pheasants, unearthed in Staré Město.

In den Sammlungen des Museums der Mährischen Slowakei befindlicher altneuer Fund eines Knopfs aus der Zeit Großmährens in der Lokalität Staré Město

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Jahre 2005 auf der Ausstellung „Veligrad in Uherské Hradiště“ erschien ein in der Fachliteratur bisher unbekannter, mit einem tierischem Motiv verzierter Silberknopf. Er stammt aus einem der Gräber bei der großmährischen Kirche in Staré Město, auf der Flur „Špitálky“ (Abb. 1). Zur Zeit befindet er sich in den Sammlungen des Museums der Mährischen Slowakei. Das wichtigste Ziermotiv stellt einen Vogel in umgekehrter Position dar (d. h. Beine nach oben, Kopf nach unten) und ist in drei arkadenförmig gestalteten Feldern (Abb. 2, 3, 5) positioniert. Der Vogel scheint dem männlichen Fasan am ähnlichsten zu sein. In der Gesamtauffassung sieht der Knopf aus Staré Město 2 vergoldeten Kupferknöpfen aus dem Grab Nr. 38 in Břeclav-Pohansko und einem nur vorläufig publizierten Knopf aus dem Grab 1729) in der Flur „Kostelisko“ bei Mikulčice (Abb. 4) ähnlich. Die Federtiere an diesen Knöpfen machen aber etwas „schlankeren“ Eindruck, sodass sie möglicherweise einen andern Vogel darstellen, vielleicht einen Hahn. Falls der Vogel am Knopf Fasan ist, dann stellt sich die Frage nach der Herkunft des Motivs, denn Fasane kommen nicht aus Europa, sondern aus Südwestasien. Die eine mögliche Antwort wäre, dass die großmährischen Juweliere dieses Motiv von importierten fremdländischen Stoffen übernahmen. Die andere Antwort erklärt, dass es schon damals importierte Fasane in Europa gab, dass sie von Herrschern gehalten, vielleicht auch gejagt wurden. Diese Vermutung könnte mit einem Fund von Fasanenknochen aus drei Tieren in Staré Město belegt werden.

ZPRÁVA O ZJIŠŤOVACÍM VÝZKUMU U KAPLE SV. ROCHA V MAŘATICÍCH

Miroslav Vaškových, Slováké muzeum, Uherské Hradiště

V souvislosti s projektovanými stavebními aktivitami města Uherského Hradiště v širším prostoru kaple sv. Rocha proběhl v těchto místech zjišťovací archeologický výzkum.

Na základě objednávky Městského úřadu v Uherském Hradišti, provedli pracovníci archeologického oddělení Slovákého muzea výzkum – zjišťovací sondáž v prostoru před kaplí sv. Rocha. Archeologický výzkum předcházela zamýšleným stavebním aktivitám, případně rekonstrukcím, souvisejícím s objektem kaple sv. Rocha. Cílem bylo poskytnout informace o případné poloze a rozsahu základového zdiva a dalších stavebních prvků z původního kostela sv. Rocha. Lokalita se nachází severovýchodně od Uherského Hradiště na katastrálním území Jarošov, pod vrcholem Černé hory, nadmořská výška 305 m.

Z literatury (např. Fišer 1920) je známo, že původní stavba byla rozsáhlejší a kaple je pouze jejím pozůstatkem. Proto bylo nutné ověřit případnou přítomnost a polohu pozůstatků původního kostela. Vlastnímu archeologickému výzkumu předcházelo geofyzikální měření prostoru před kaplí, které naznačilo existenci různých podpovrchových nehomogenit, které mohly ukazovat na pozůstatky základového zdiva (Hašek–Tomešek 2008).

Kaple sv. Rocha

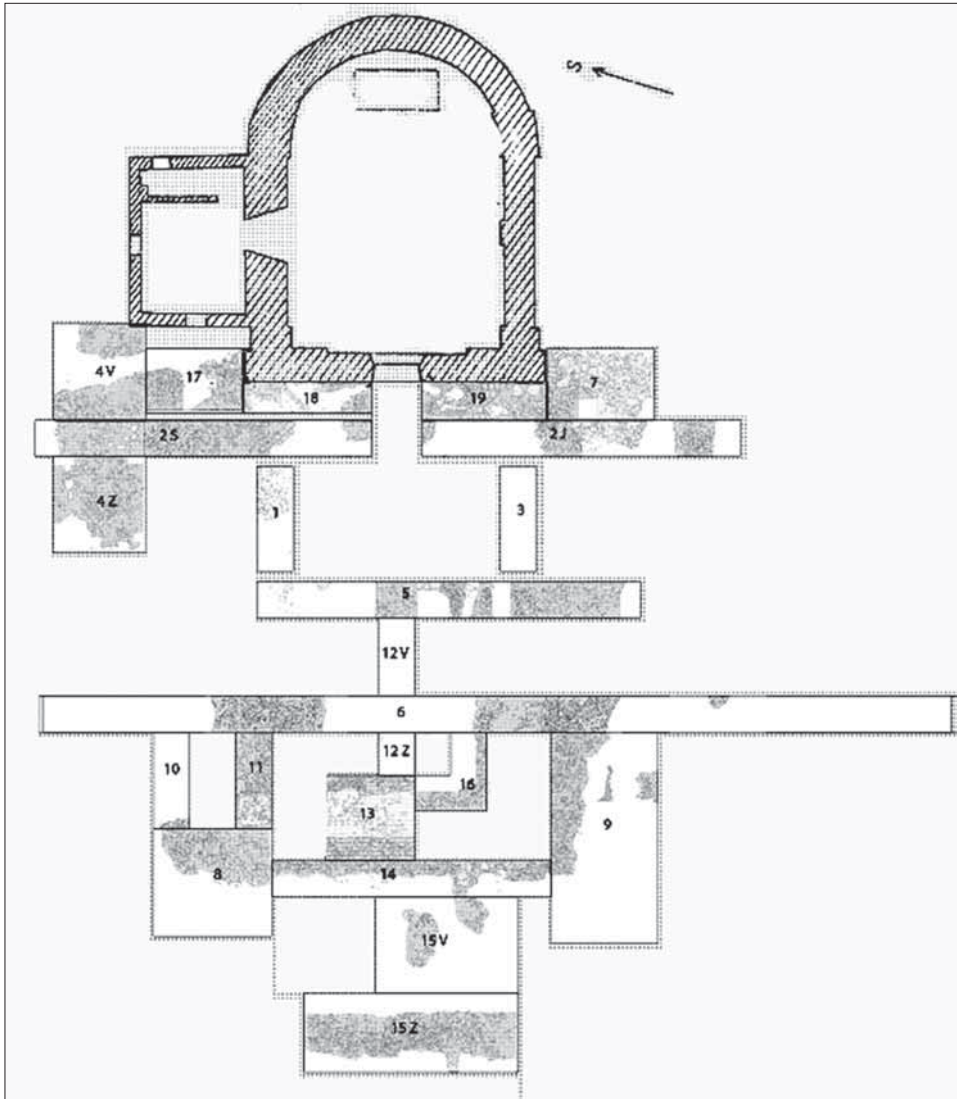
Kaple sv. Rocha byla postavena jako památka morové epidemie roku 1680. Přední hradišti měšťané v čele se Zachariášem Guchsem tehdy věnovali část svého majetku na výstavbu kaple, zasvěcené patronům morové rány (sv. Roch, sv. Šebestián a sv. Rozálie). Po udělení souhlasu olomouckým biskupem Karlem Lichtenštejnem byla stavba započata na podzim roku 1680, její dokončení se protáhlo na dlouhou dobu. Jednou z hlavních příčin zpoždění výstavby byl požár, který vypukl v Uherském Hradišti v dubnu 1681 a zničil velkou část města. V říjnu 1687 byla vyzvednuta bář věže a dokončena stavba kněžiště. Ve stavbě kaple se dále pokračovalo výstavbou chrámové lodi, předsíně a v roce 1715 byla ke kapli přistavěna poustevna pro strážce kostelíka

Za císaře Josefa II. roku 1786 byla kaple odsvěcena a prodána městu Hradišti, které v ní zřídilo prachárnu (1807) pro místní posádku. Po první světové válce bylo zbořenisko zásluhou arcibiskupa dr. Antonína Cyrila Stojana a hradištských občanů ing. Vojtěcha Stancla a JUDr. Miroslava Skácela odkoupeno pro prvotní účel, aby cenná památka byla zachována. V roce 1931 byla kaple znovu vysvěcena a začaly se u ní konat pouti.

Po druhé světové válce vyvstala snaha kapli opět důstojně opravit, aby byla ozdobou kraje, jemuž vévodí. Pod vedením farního úřadu v Sadech a záštitou orgánů památkové péče byla opravena za pomoci věřících a mnoha ochotných spolupracovníků v letech 1965–1968. Kaple sv. Rocha, sv. Šebestiána a sv. Rozálie byla opět vysvěcena 29. září 1968, v den 35. výroční úmrtí olomouckého arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana.

Terénní práce a postup při výzkumu

Na základě výsledků geofyzikálního měření, které ukázalo na možné pozůstatky destrukcí zdiva, bylo v prostoru před kaplí vyměřeno celkem 19 sond různých rozměrů. Jako hlavní sondy, které měly pozůstatky případných základů někdejšího kostela zachytit byly vyměřeny sondy č. 2, 5, 6 a 14 (viz obr. 1) orientované kolmo na osu kostela a sondy 12 a 13 položené v ose kostela. Na tyto sondy se po té, jak byly postupně objeveny destrukce zdiva, napojovaly sondy další.

Celková situace rozvržení sond před kaplí sv. Rocha (kresba T. Chrástek – platí i pro ostatní kresby).

Přehled a rozměry sond (šířka × délka × maximální hloubka):

Sonda 1: 300×100×110 cm, sonda vyměřena v ose kostela s ohledem na možné podpovrchové anomálie zjištěné geofyzikálním měřením. Obsahovala pouze destrukci pískovcových kamenů a zlomků cihel se zbytky vápenné malty o mocnosti 25 cm.

Sonda 2: 690×100×70 cm, sonda vyměřena kolmo na osu kostela s účelem zachycení obvodových zdí na obou stranách původní lodi. Obsahovala destrukci zdiva z pískovcových kamenů a zlomků cihel o mocnosti 30–50 cm, ale i část cihlového základu bočního oltáře (v severní části). V jižní části sondy zachycena část původní obvodové zdi lodi kostela o šířce 50 cm a výšce 40 cm.

Sonda 3: 300×100×110 cm, sonda vyměřena v ose kostela s ohledem na možné podpovrchové anomálie zjištěné geofyzikálním měřením. Bez nálezů, geofyzikální anomálie nepotvrzena.

KAPLE SV. ROCHA 2008

Sonda 02J/2

	hnědá hlína promíšená se stavební sutí		kámen
	malta		cihla
	sprašová hlína		

Nivelace

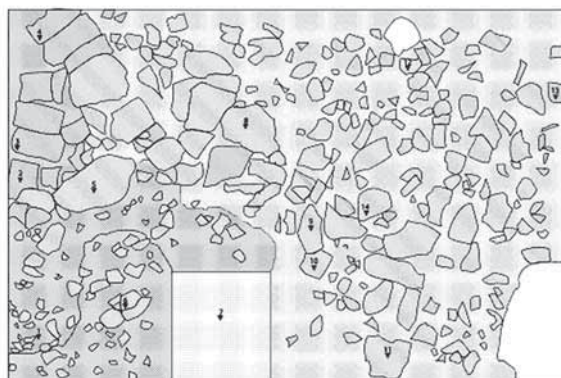
- 1 - 301,47 m.n.m
- 2 - 301,34 m.n.m
- 3 - 301,48 m.n.m
- 4 - 301,63 m.n.m
- 5 - 301,45 m.n.m
- 6 - 301,87 m.n.m
- 7 - 301,54 m.n.m
- 8 - 301,29 m.n.m
- 9 - 301,28 m.n.m

Výřez z jižní části sondy č. 2 s destrukcí základů kostela.

KAPLE SV. ROCHA 2008

Sonda 07

Nivelace

- 1 - 301,96 m.n.m
- 2 - 301,83 m.n.m
- 3 - 301,8 m.n.m
- 4 - 301,86 m.n.m
- 5 - 301,98 m.n.m
- 6 - 301,63 m.n.m
- 7 - 302,04 m.n.m
- 9 - 301,65 m.n.m
- 10 - 301,66 m.n.m
- 11 - 301,62 m.n.m
- 12 - 301,62 m.n.m
- 13 - 301,69 m.n.m
- 14 - 301,78 m.n.m

	hnědá hlína promíšená se stavební sutí		kámen
	hnědá hlína		cihla
	sprašová hlína		malta
	tráva		

Sonda č. 7 s pozůstatky cihlové barokní dlažby původního kostela.

Pohled na část plochy výzkumu směrem od kaple sv. Rocha. Autor všech fotografií M. Vaškových.

Pohled na sondu č. 19. s pozůstatky barokní podlahy.

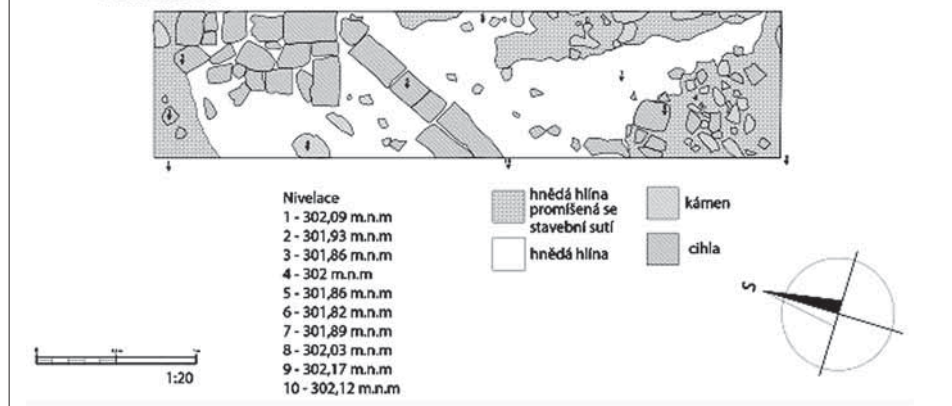
Pohled na sondy č. 18 a č. 2 (severní část) s pozůstatky základu bočního oltáře.

Sonda 4: Rozdělena na východní a západní jako, vyměřena jako rozšíření sondy č. 2 (její severní části). Každá z nich měla rozměr 280×260×50 cm, obsahovala především zlomky střešní krytiny rozšířené především v její západní části.

Sonda 5: 1450×100×80 cm, vyměřena přes osu kostela, zvláště jižním směrem, kde měly

KAPLE SV. ROCHA 2008

Sonda 18

Sonda 18 s pozůstatky cihlové barokní dlažby a základem bočního oltáře poblíž vstupu do kněžiště původního kostela.

být podle geofyzikálního měření pozůstatky zdiva. Obsahovala stavební suť spolu s úlomky střešní krytiny promíšené s hnědou hlínou. Mocnost destrukce dosahovala téměř 50 cm.

Sonda 6: 2450×100×100 cm, vyměřena jako hlavní sonda – řez skrze někdejší kostelní loď přibližně v její polovině. Obsahovala mohutnou destrukci základového zdiva lodi na severní i jižní straně. Mocnost (výška) destrukce zdiva z pískovcových kamenů promíšených úlomky cihel bylo 40–60 cm.

Sonda 7: 200×330×50 cm, vyměřena za účelem zjištění případného „napojení“ lodi kostela na kněžiště (tj. dnešní kapli). Zachycena původní barokní dlažba z cihel kladených na dusanou hlínu spojených šedou maltou.

Sonda 8: 330×330×100 cm, vyměřena za účelem předpokládaného konce kostelní lodi, zvláště jejího severního rohu, obsah sondy byl téměř z poloviny tvořen destrukcí zdiva stejně jako v sondě č. 6.

Sonda 9: 430×230×90 cm, stejně jako předchozí vyměřena za účelem ověření protilehlého jižního rohu lodi, obsah sondy totožný s předchozí.

Sonda 10: 280×100×80 cm, vyměřena za účelem pokračování zdiva ze sondy č. 8, obsahovala pouze část destrukce zdiva rohové části lodi.

Sonda 11: 280×100×120 cm, stejně jako předchozí sledovala pokračování destrukce rohové části původní lodi kostela. Destrukce zdiva původně zřejmě čtvercového půdorysu u dna sondy z masivních pískovcových kamenů (snad vstupní věž kostela) – viz sonda č. 13.

Sonda 12: Vyměřena jako rozšíření sondy č. 6 v hlavní ose kostela s účelem ověřit pokračování destrukce zdiva jak naznačilo geofyzikální měření. Rozdělena na východní (260×100×55 cm) a západní část (125×100×55 cm). Doložen pouze ojedinělý zbytek destrukce v západní části.

Sonda 13: 260×260×180 cm, vyměřena v ose lodi kostela v místech jejího předpokládaného středu (vstupu). Mocnost destrukce sahající téměř až do 200 cm, stejně tak i masivnost zdiva z velkých lomových pískovcových kamenů mohly ukazovat na destrukci vstupní věže.

Sonda 14: 740×100×70 cm, sledovala ukončení kratší strany lodi, respektive destrukci jejího zdiva mezi sondami č. 8 a 9. Stejný byl i její obsah.

Sonda 15: Rozdělena na východní (280×400×80 cm) a západní (250×700×110 cm) část. Východní část byla vyměřena jako pokračování sondy č. 14 – destrukce základového zdiva směrem „do profilu“. V této části sondy se s největší pravděpodobností podařilo zachytit vstupní předsíní u věže kostela. Obsah sondy odpovídal charakteru obvodového zdiva lodi

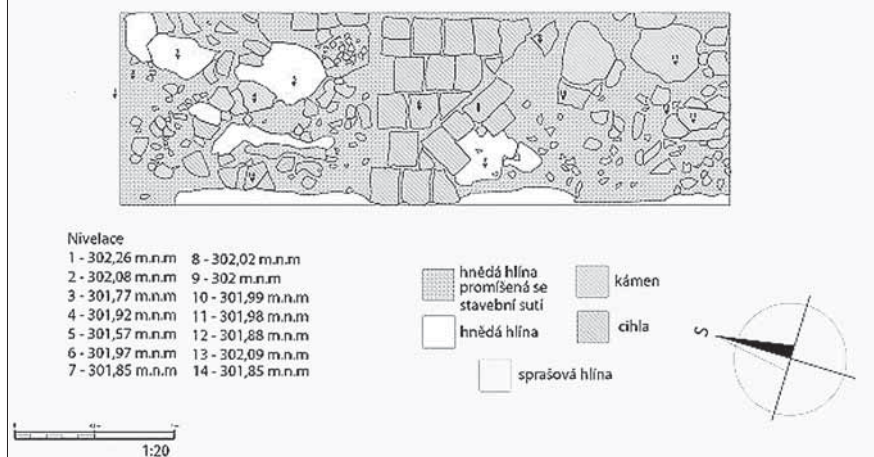
Pohled na řez základem v sondě č. 13.

Pohled na část plochy výzkum před kaplí sv. Rocha.

KAPLE SV. ROCHA 2008

Sonda 19

Sonda 19 s pozůstatky cihlové barokní dlažby kostela a základem bočního oltáře kostela.

zachyceného v sondách č. 8, 9 a 14. V západní části sondy zachycena destrukce o síle 20–30 cm pravděpodobně sesunutá krytina ze vstupní části kostela, případně i z jeho věže.

Sonda 16: 230/100×200×80 cm, vyměřena jako propojení se sondou č. 6, přičemž následná sondáž geologickou tyčí zjistila, že prostor mezi sondami č. 13 a 9 tvoří téměř jednolitá destrukce zdiva.

Sonda 17: 270×170×80 cm, vyměřena obdobně jako sonda č. 7 za účelem zjištění „najojení“ zdiva lodi na kněžiště. Výkop však ukázal již na dřívější poškození náleзовé situace, kdy zdejší vrstvy byly již zničeny výkopy souvisejícími pravděpodobně s přístavbou sakristie a taktéž vodovodního potrubí.

Sonda 18: 530×100×100 cm, vyměřena za účelem rozšíření sondy č. 2 směrem ke kněžišti. Zachycen pozůstatek cihlového základu bočního oltáře.

Sonda 19: 530×100×100 cm, obdobně jako předchozí, včetně pozůstatku cihlového základu bočního oltáře.

Sondy byly kopány ručně, přičemž byly postupně snižovány od povrchu postupně po 20 cm až na žluté jílovité podloží. Hloubka jednotlivých sond byla proměnlivá od 30 cm (například sonda 4 V i Z), kde se nacházely těsně pod povrchem destrukce střešní krytiny) až po 180 cm u sondy č. 13, kde byly zachyceny základy vstupní věže. Obecně však hloubka sond, a tím i základy někdejšího kostela, nepřesahovala většinou 100 cm. V podstatě kromě sondy č. 3 byly ve všech objeveny pozůstatky základů kostela, nebo spíše jejich destrukce, dosahující mocnosti 20–50 cm. Destrukce byly tvořeny převážně lomovým kamenem spojeným šedavou maltou promíšené zbytky cihel pravděpodobně z původní podlahy kostela. Sonda č. 15 (západní i východní) zachytila pozůstatky po menší stavbě, spíše přístavku nebo předsíně, která mohla stát před vstupní věží.

Pozůstatky barokní dlažby spolu se základy bočních oltářů v blízkosti někdejšího vítězného oblouku byly objeveny v sondách 18, 19 a 2 S (viz obr. 2, 4–5). Ověřena byla i hloubka základů kaple, kdy byl proveden zkušební výkop podél základů z jižní strany kaple. Výkop prokázal hloubku základů kaple 160 cm pod úroveň současného terénu. Struktura základů byla stejně jako u destrukce někdejšího kostela z lomového kamene spojeného maltou. Navíc u dna výkopu byly objeveny pozůstatky tří kusů barokních kachlů z vyhřívacích kamen.

Archeologický výzkum v prostoru před kaplí sv. Rocha potvrdil existenci někdejšího kostela postaveného v 80. letech 17. století. Původní podoba kostela se skládala z lodi se vstupní věží s předsíní, vlastního kněžiště – presbyteria, které je vlastně dnešní kaplí a sakristie. Základy původního kostela byly v některých místech téměř rozebrané, jinde se šířka jejich destrukce pohybovala i více jak 2 m (např. sonda 6), což mohlo být způsobeno i výbuchem někdejší prachárny. Problematické bylo určit přesný rozměr lodi kostela. Budeme-li však vycházet z terénního zjištění a architektonicky shodných staveb z barokního období, můžeme předpokládat, že rozměr obdélníkové lodi kostela, tudíž té části, která byla napojena před současnou kaplí byl 15×11 metrů (bez přístavku u vstupní věže). Celková délka kostela tak mohla dosahovat kolem 25 m.

Pozůstatky případné starší církevní stavby, například z období raného středověku se nepodařilo zachytit, pod destrukcí základů barokního kostela se nacházel již pouze rostlý terén.

Literatura:

F i š e r, B. 1920: *Paměti Hradištské*. Valašské Meziříčí.

H a š e k, V. – T o m e š e k, J. 2008: *Zpráva o ověřovacím průzkumu na akci Uherské Hradiště – kaple sv. Rocha*, Brno.

Mgr. Miroslav Vaškových, Ph.D. (n. 1973), vedoucí archeologického oddělení Slovákého muzea, se zabývá především obdobím neolitu na jihovýchodní Moravě.

A Report on the Research Prospecting by the St. Rochus Chapel in Mařatice

A b s t r a c t

The archaeological research in the area in front of the St. Rochus chapel confirmed the existence of a church built in the 1680s. The original appearance of the church consisted of a nave with an entrance tower with an anteroom, and the actual presbyterium which is actually today's chapel, and a sacristy. The groundwork of the original church was in some places almost completely dismantled while in others, the width of their destruction exceeded 2m. It is problematic to determine the exact dimensions of the nave. Based on the results of the research, we can estimate it at about 15 by 11 meters (without the entrance tower and outbuilding). The overall length of the church could thus reach 25m. We did not succeed in capturing any remains of an older church structure, e.g. from the early medieval era. Under the destruction of the Baroque church groundwork, there was only naturally grown terrain.

Bericht über eine sondierende Untersuchung bei der St. Rochus-Kapelle in Mařatice

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die archäologische Untersuchung des Geländes vor der St. Rochus-Kapelle bestätigte die Existenz einer einstigen Kirche, die in den 80. Jahren des 17. Jahrhunderts erbaut wurde. Ursprünglich bestand die Kirche aus drei Teilen: einem Schiff samt Eingangsturm und Vorraum, dem Presbyterium, das eigentlich die heutige Kapelle bildet, und der Sakristei. Die Fundamente der ursprünglichen Kirche waren an einigen Stellen fast auseinandergelassen, wobei die Destruktion an anderen Stellen bis über 2 m. reichte. Als problematisch erwies sich, das möglichst genaue Gesamtmaß des Kirchenschiffes festzustellen. Die durchgeführten archäologischen Untersuchungen lassen eine Fläche von 15×11 (ohne Anbau am Eingangsturm) vermuten. Die gesamte Länge der Kirche dürfte ungefähr 25 m betragen haben. Er ist nicht gelungen, Reste eines älteren Kirchenbaus, z. B. aus dem Frühmittelalter, festzustellen. Unter den destruierten Fundamenten befand sich nur noch gewachsenes Gelände.

ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY V UHERSKÉM HRADIŠTI A UHERSKÉM OSTROHU V LETECH 2005–2008

Dana Menoušková, Slováké muzeum, Uherské Hradiště

Při stavebních a rekonstrukčních aktivitách v historickém jádru Uherského Hradiště a Uherského Ostrohu uskutečnilo archeologické oddělení Slovákého muzea několik záchranných výzkumů. Představeny jsou ty, které vedla či zpracovávala autorka článku a při nichž došlo k zachycení nové nálezové situace a zjištění nových poznatků, nikoli tedy negativní archeologické výzkumy, tzv. dohledy.

1. Uherské Hradiště, parkoviště u nádraží ČD 2006

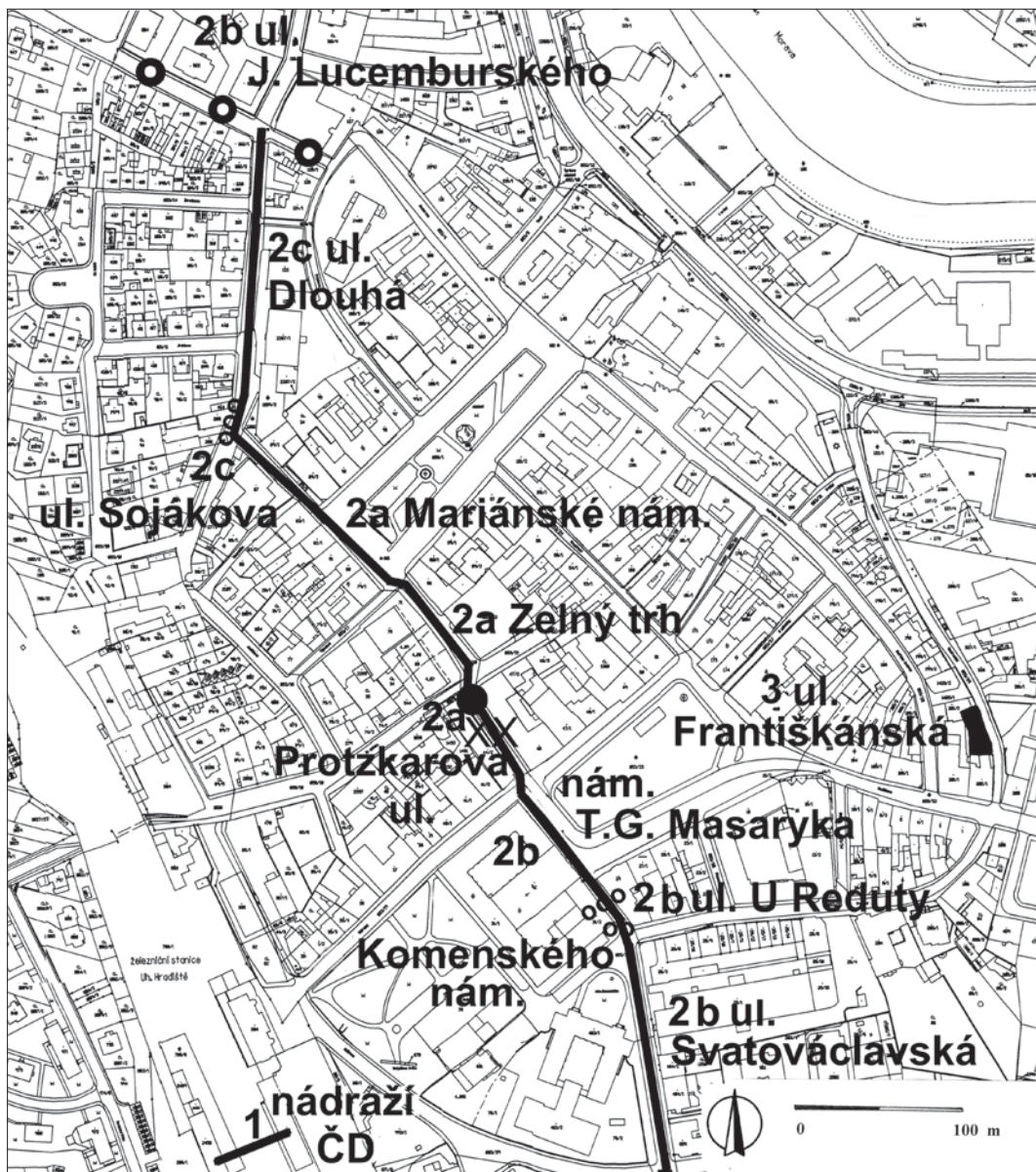
Při hloubení kanalizace v místě nynějšího parkoviště (48 m jihovýchodně od budovy ČD) došlo v červenci 2006 k narušení již zaniklé propusti – vyrovnávacího kanálu (NZ 766/06). Vlastní kanál probíhal kolmo na kolejiště (obr. 1:1). Oba původní vchody do něj však již byly zasypané. Kanál dosahoval délky necelých 41 m a byl postavený z opracovaných žulových bloků cca 0,3 m vysokých, přesně spárovaných. Jeho výška dosahovala 2,9 m, šíře 1 m. Mocnost zdiva činila minimálně zmíněných 0,3 m (obr. 2, 3). Strop propusti probíhal asi 1,3–1,5 m pod současným terénem.

Jak vyplývá z archivních materiálů poskytnutých pracovníky Českých drah k vybudování propusti došlo ve dvou stavebních fázích (patrně před rokem 1883 a kolem roku 1889). První část propusti o délce 15,8 m byla vybudována pod kolejištěm již v souvislosti s výstavbou železniční trati. Ta byla otevřena roku 1883 (vybudována v letech 1882–1883, provoz zahájen 1. dubna 1883). Posléze byla propust prodloužena, a to z obou stran, ústila tak dále od trati a dosahovala délky necelých 41 m. Tuto stavební fázi můžeme dát do souvislosti s německy psaným plánem, který se k propusti zachoval a jenž je datován rokem 1889. Ten dobře zachycuje jednotlivé stavební fáze. Ty jsou ostatně dobře odlišitelné i přímo v propusti. Plán z roku 1889 koresponduje i s údajem, že téhož roku probíhala jednání o rekonstrukcích mostních objektů na trati Kunovice – Uherské Hradiště.

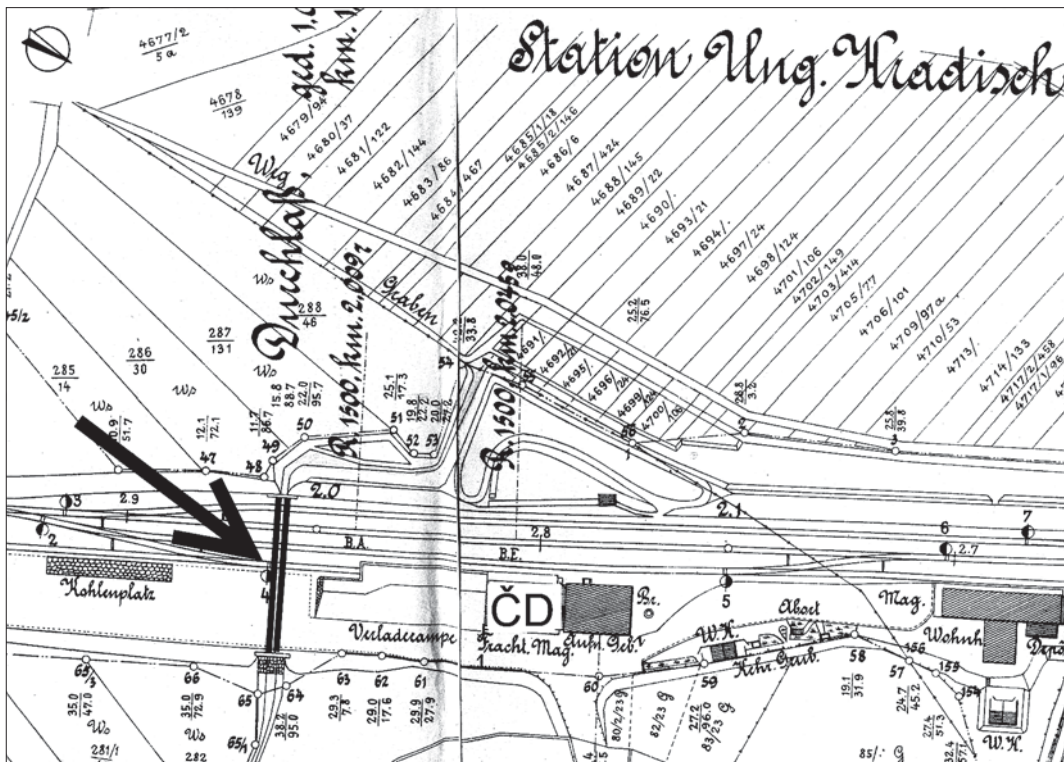
Propust sloužila nejspíše k odvádění spíše příležitostné vody z pod trati. Systematický odvod vody obstarával totiž jiný kanál (fakticky staré koryto Olšavy), který procházel dnešní ulicí Jiřího z Poděbrad k železniční trati a dále kolem dnešní budovy nemocnice. S ohledem na výšku propusti u budovy ČD, která činila 2,9 m, i způsob a kvalitu výstavby se při interpretaci funkce této propusti – kanálu naskytá možnost, že mohla v určité fázi sloužit i jako příležitostný podchod.

Přesné datum zániku propusti ani důvod nejsou známy. Ze studia archivních map, záznamů, podkladů ČD a starých fotografií Uherského Hradiště lze však vyvodit, že k zániku mohlo dojít v souvislosti s přístavbou skladišť k budově ČD ve 20.–30. letech 20. století. Na mapách a fotografiích, které zachycují stav po druhé světové válce, se již neobjevuje. Také plán z roku 1937 již na místo vchodu do propusti situuje skladiště. V této souvislosti je zajímavá zmínka, že trať byla roku 1927 přebudována. K zániku, resp. zasypaní ústí kanalizační propusti, tak mohlo dojít v souvislosti s touto přestavbou, k níž lze vztáhnout i stavbu zmíněných skladišť.

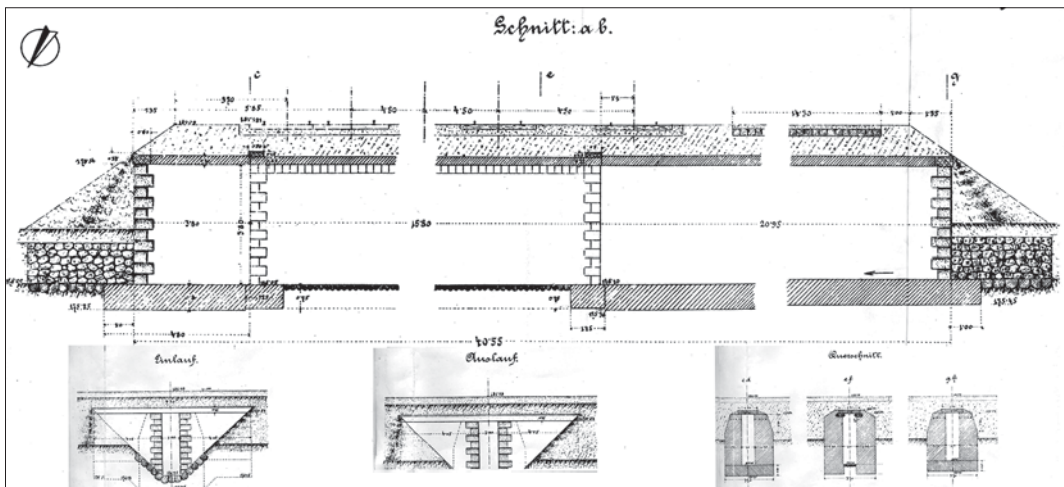
Lokalita je situována na mapě 1:5 000, odvozená, list Uherské Hradiště 5–0, rok vydání 1989, má tvar linie a vymezena je těmito koordináty od Z a J s. č. 406:135, 415:137. Parcelní č. 788/1. Popisovaná lokalita leží v nadmořské výšce 181,05 m n. m. Z výzkumu nebyly získány žádné movité nálezy.

1. Výřez z katastrální mapy Uherského Hradiště. Archeologicky zkoumané lokality v letech 2006–2008 popisované v textu: 1 kanalizační propust, parkoviště u nádraží ČD, 2a oprava kanalizační stoky „V“, úsek Mariánské náměstí, Zelny trh, ul. Protzkarova, • zde označuje počátek kolonizačního osídlení na rozhraní ul. Protzkarovy, Na Splávku a Zelného trhu, X kamenný násyp ze střední doby hradištní a počátek středohradištního osídlení, 2b oprava kanalizační stoky „V“, úsek náměstí T. G. Masaryka, ul. U Reduty, Komenského náměstí, ul. Svatováclavská, oddělené sondy v ulici J. Lucemburského, ooo zde značí zdivo středověké hradby zjištěné v ulici U Reduty, oo předsunutý útvar barokního (?) opevnění města na rozhraní ul. U Reduty a Komenského nám., 2c oprava kanalizační stoky „V“, úsek ul. Dlouhá, ul. Sojákova, ooo zde opět značí zdivo středověké hradby zjištěné v křížení obou ulic, 3 polyfunkční dům, ul. Františkanská.

2. Uherské Hradiště, situační plán kanalizační propusti pod kolejištěm ČD. Převzato z plánu z roku 1890, upraveno. Podnikový archiv ČD.

3. Uherské Hradiště, řez kanalizační propusti pod kolejištěm ČD, details stavební úpravy vstupů, převzato z plánu z roku 1889, upraveno. Podnikový archiv ČD.

2. Uherské Hradiště, rekonstrukce kmenové stoky „V“ 2006–2008

V souvislosti s rekonstrukcí kmenové kanalizační stoky „V“ došlo v Uherském Hradišti v letech 2006–2008 k rozsáhlejšímu archeologickému výzkumu, který v souladu s postupem stavebních prací probíhal ve třech etapách.

1. etapa (duben 2006–srpen 2006)

Výkopové práce začaly na rozhraní ulice Sojákovy a Mariánského náměstí, zde ovšem ještě bez dohledu archeologa. Další úseky, tj. výkop na Mariánském náměstí, Zelném trhu a na ulici Protzkarově, již byly pravidelně sledovány (obr. 1:2a). Jednalo se o výkop v exponované části města, kde již v minulosti byly známy nálezy základového zdiva velkomoravského stáří či stopy destrukce velkomoravské architektury (Snášil–Procházka 1982, 53–54; 1983, 63; 1984, 63–64; Snášil–Novotný 1985, 71–72).

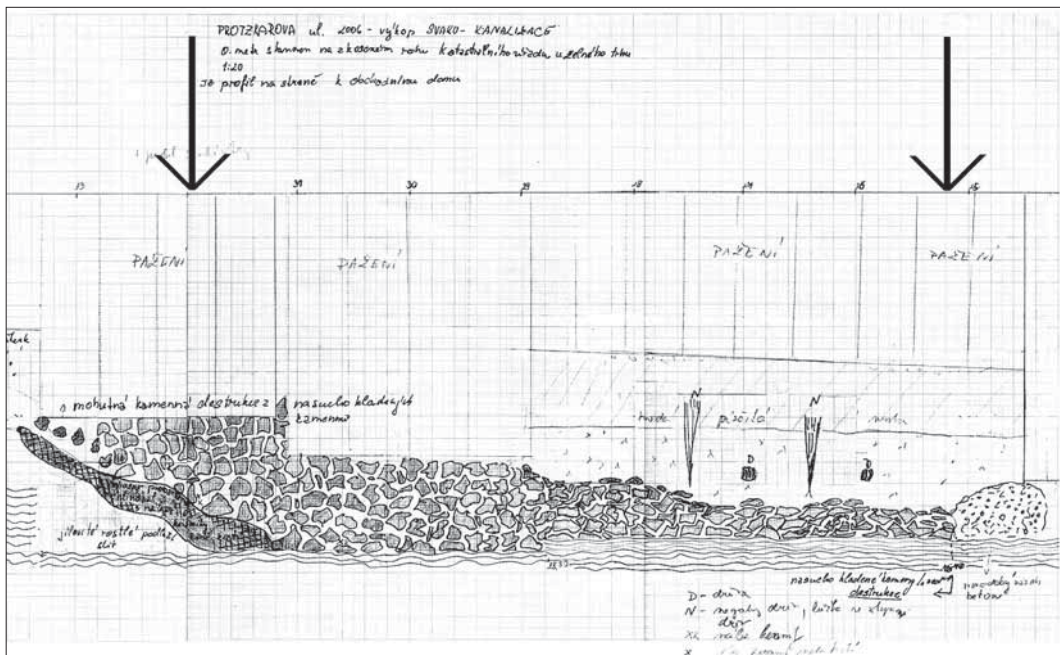
Výkop kanalizace procházel z větší části po trase stávající kanalizace vybudované již v rozmezí let 1911–1914 a sloužící úctyhodných 90 let až dosud. Oproti někdejší kanalizaci byl výkop širší, což umožňovalo sledovat zčásti neporušená souvrství obou stran – profily. Novodobý, archeologicky zkoumaný kanalizační výkop byl hluboký přibližně 3,5–4 m, přičemž dno bývalo pravidelně zaplaveno kanalizačními splašky.

V prostoru od Mariánského náměstí až po počátek ulice Protzkarovy byly zaznamenány jen menší pozdně středověké až novověké objekty bez datujících nálezů (viz NZ 766/07; Menoušková 2007, 517–518). Situace se změnila až od vyústění Protzkarovy ulice ze Zelného trhu, tj. mezi současným Katastrálním úřadem a obchodním domem Delta. Zde byly zachyceny nálezy a vrstvy vztahující se k počátkům osídlení města, tzv. kolonizační horizont 2. poloviny 13. až počátku 14. století, a k velkomoravskému sídelnímu horizontu.

S kolonizačním horizontem budování města souvisí nálezy dvou dřevěných částí (obr. 4), k nimž došlo na počátku úseku. Dřevěný opracovaný kůl a prkno (?) pocházejí z hloubky asi 3 m a lze je dát do souvislosti se zpevněním břehu nově vznikajícího kolonizačního města vůči vodoteči Rechla¹. Jejich dendrochronologické datování (laboratoř AÚ AV ČR Mikulčice) bylo posléze stanoveno na polovinu 13. století až počátek 14. století, což koreluje se zvýšenou stavební aktivitou obyvatel nově vznikajícího města a nutností zpevnit a zabezpečit břehy vodoteče. To dokládají i nálezy dalších menších dřevěných kůlů. Stratigrafická pozorování v tomto úseku ulice Protzkarovy potvrzují, že terén se v prostoru od Zelného trhu, tedy od míst zavodnění Rechlou, směrem k dnešnímu náměstí T. G. Masaryka značně zvedal a že středohradištní i středověké osídlení se tomuto úseku vyhýbalo.

4. Uherské Hradiště, oprava kanalizační stoky „V“, první etapa 2006, ul. Protzkarova, dendrochronologicky datované dřevěné prvky. Foto D. Menoušková.

5. Uherské Hradiště, oprava kanalizační stoky „V“, první etapa 2006, ul. Protzkarova, výřez z plánové dokumentace výzkumu. Situace kamenného náspu středohradištního stáří a dřevěných konstrukčních prvků – označeno šipkami, jihozápadní profil.

6. Uherské Hradiště, oprava kanalizační stoky „V“, první etapa 2006, ul. Protzkarova. Situace středohradištního kamenného náspu. 1 kamenná destrukce, 2 středohradištní humózní vrstva, 3 podložní jíl, severovýchodní profil. Foto D. Menoušková.

Zásadní poznatek přinesl výzkum k velkomoravským dějinám města. Podařilo se totiž zachytit 8,3 m dlouhou kamennou destrukci (nasucho kladená kamenná zeď?), v rámci níž byly objeveny nečetné keramické střepy z 2. poloviny 9.–poč. 10. století. Mocnost destrukce směrem k náměstí T. G. Masaryka výrazně stoupala z původních 0,3 m na 1,3 m. V horní části nasedala na destrukci humózní vrstva, kterou provázely střídavě vodorovně a svisle umístěné dřevěné kůly (celkem 4 ks) v pravidelných rozestupech asi 0,4–0,5 m. Jejich souvislost s destrukcí či naopak se středověkým kolonizačním horizontem, která se jeví jako pravděpodobnější, však nebylo možné doložit, chyběl datující materiál a také jednoznačné výsledky dendrochronologické analýzy. Destrukci z nasucho kladených kamenů (obr. 5–6) provázely nálezy zvířecích kostí a drobných střepů velkomoravského stáří. Ty byly nalezeny (intaktně) také v destrukci samotné. Jinak datované keramické nálezy v rámci destrukce zjištěny nebyly. Destrukce nasedala na nepřiliš mocnou středohradištní vrstvu. Pod ní probíhalo strmě se zvedající jílovité podloží původního ostrova, které předcházelo antropogennímu dění na lokalitě. Situaci můžeme interpretovat jako hranu vzniklou činností vodoteče, nazývanou později Rechla, a zpevněnou kamenným náspem pravděpodobně středohradištního stáří.

Dle předběžně vyhodnocovaných poznatků se jeví jako velmi pravděpodobné, že ve střední době hradištní byly plochy obou pozdějších náměstí odděleny výrazně aktivní vodotečí, patrně postupně se zanášejícím ramenem řeky Moravy. O jejím rozsahu si můžeme udělat představu z následujícího srovnání. Středohradištní osídlení absentovalo v celém prostoru Zelného trhu až do poloviny dnešní ulice Protzkarovy, což v absolutním, byť do značné míry zkreslujícím, přehledu činí přibližně 70 m, zatímco první terénní úpravy kolonizačního stáří (2. pol. 13.–poč. 14. stol.) máme doložené na rozhraní Zelného trhu, ulice Protzkarovy a ulice Na Splávku, což představuje úsek asi 45 m, výraznější kolonizační vrstva se však projevuje až po zhruba 64,5 m od severní strany Zelného trhu. I tyto jen orientační údaje dokládají značný rozsah a vliv vodoteče, jíž se osídlení v různých historických dobách přizpůsobovalo. Lokální výkyvy vodoteče a patrně i příležitostné zaplavování oblasti (doložené z písemných zpráv až od středověku, archeologicky však již dříve, např. Snášil 1986, 35) vedly patrně ve střední době hradištní k vybudování mohutného kamenného zpevnění v šíři až 8 m, které přetínalo dnešní ulici Protzkarovu asi v polovině. Toto zpevnění nejenže zabezpečovalo osídlení vůči výkyvům vody a plnilo funkci hráze, mohlo mít ale i vymežující význam. Pokračování a případný průběh kamenného náspu pod stávající hustou městskou zástavbou zůstává otázkou, archeologický výzkum ho totiž zachytil takřka v celé šíři nikoli délce. Jeho rozsah je tedy nejasný.

V následující části, a to až k vyústění ulice Protzkarovy do náměstí T. G. Masaryka, byl již středohradištní sídelní horizont shora narušen intenzivními středověkými kolonizačními aktivitami. Humózní vrstvu provázely nálezy roztroušených kamenů, kůží, dřev a zvířecích kostí promísené s velkomoravskými nálezy.

Lokalita je situována na mapě 1:5 000, odvozená, list Uherské Hradiště 5–0, rok vydání 1989, má tvar linie a vymezena je těmito koordináty od Z a J s. č. 420:210, 437:190, 443:177. Parcely č. 653/1, 653/9, 653/20, 653/2. Popisovaná lokalita leží v nadmořské výšce 178,68–180,92 m n. m. Nálezy z lokality jsou zpracovány pod inv. č. A 250 597 – A 250 606, A 250 654 a uloženy jsou ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti.

2. etapa (listopad 2006–červenec 2007)

V tomto období pokračovala výměna kanalizace na JZ straně náměstí T. G. Masaryka, podél kostela F. Xaverského, dále ulicí U Reduty a náměstím Komenského přešla do ulice Svatováclavské. Zde druhá etapa skončila napojením na již opravenou kanalizaci na křižovatce s ulicí Kollárovou (obr. 1:2b).

I tentokrát přinesl archeologický výzkum pozoruhodná zjištění týkající se především vývoje opevnění města. Ze zjištěné situace navíc vyplynulo, že středohradištní osídlení se koncentrovalo do oblasti dnešního náměstí T. G. Masaryka až po rozhraní s ulicí U Reduty. Jen sporadicky zasahovalo jižněji. V prostoru náměstí T. G. Masaryka byla rovněž zachycena velmi intenzivní kolonizační vrstva ze 2. poloviny 13. až počátku 14. století.

7. Uherské Hradiště, oprava kanalizační stoky „V“, druhá etapa 2007, ul. U Reduty, detail rozsáhlé požárové vrstvy z poč. 14. století datované keramikou, jihozápadní profil. Foto D. Menoušková.

8. Uherské Hradiště, oprava kanalizační stoky „V“, druhá etapa 2007, ul. U Reduty, vnitřní hradební zeď s jílovitým základovým zářezem do humózní černošedé středohradištní vrstvy (vpravo), jihozápadní profil. Foto D. Menoušková.

9. Uherské Hradiště, oprava kanalizační stoky „V“, druhá etapa 2007, ul. U Reduty, druhotně užitě ostění renezančního okna s otvory pro mříže ve vnější hradební zdi, severovýchodní profil. Foto D. Menoušková.

Cenný byl nález požárové vrstvy (o délce 12,5 m a mocnosti 0,1–0,6 m) v těsném sousedství s objevenou vnitřní hradební zdí v ulici U Reduty (obr. 7). Vznik požárové vrstvy je možné díky zachované keramice dát do souvislosti s dobýváním města na počátku jeho vzniku, nejpozději na přelomu let 1314/1315 (útok Matúše Čáka Trenčanského). Získaná keramika ovšem nevylučuje, že k požáru mohlo dojít ještě o něco dříve a v úvahu by připadala např. poněkud vágní zpráva vztahující se k samotnému počátku 14. století, jak ji cituje např. J. F. J. Czibulka (1859, 89): „...v roce 1304 zůstalo město ušetřeno před nepřátelskými uherskými vojsky“. Požárová vrstva z kolonizačního horizontu zároveň nasedala na rozptýlenou kamennou vrstvu středohradištního stáří.

V polovině délky ulice U Reduty byla požárová kolonizační vrstva přerušena vnitřní a následně i vnější zdí kamenné maltou spojované hradby. Jejich báze se nacházela v hloubce 3–3,4 m pod úrovní současného povrchu. Mocnost činila 0,8–1 m. Maximální zachovaná výška byla 2,2 m, zdi nasedaly asi 0,8 m pod úrovní současného povrchu. Základ vnitřní hradební zdi byl zasazen do jílovitého lůžka, které přerušilo středohradištní vrstvu (obr. 8), ta dále pokračovala jen jako nevýrazná probarvená a jen s minimem nálezů. Prostor mezi vnitřní a vnější kamennou zdí byl vyplněn kamennou destrukcí a nevýraznými, popř. silně narušenými kulturními vrstvami. Jako zdiva bylo užito také rozměrných kamenických článků (zmetků či nedodělků), z nichž jeden – ostění okna se podařilo za pomoci mechanizace vytáhnout. Jedná se o renezanční pískovcové ostění (z horní či dolní části okna) určené nejspíše pro budovu radnice (obr. 9). Ukazuje na to charakter ostění, který neměl opodstatnění v běžných obytných objektech. Tři zachované pravoúhlé otvory pro osazení mříží naopak naznačují, že ostění bylo zamýšleno pro nějakou veřejnou budovu. Výrobek byl však ještě před osazením vyhozen a pragmaticky využit při stavbě (?) či opravě (?) kamenné hradby. V prostoru jihozápadně za vnější kamennou zdí hradby (směrem k náměstí Komenského)

byly ve výkopu i na obou profilech sledovány četné dřevěné konstrukční prvky (kůly). Odebrané vzorky potvrdily, že se jedná o dubové kůly. Určení dendrochronologie (laboratoř AÚ AV ČR Mikulčice) však bylo vzhledem k absenci bělového dřeva a podkorních letokruhů jen velmi rámcové a u jednoho vzorku pro malý počet letokruhů fakticky nešlo provést (vykazoval datování 1061). Archeologické datování dřevěných prvků se tak pohybuje v rozmezí 2. poloviny 13.–poloviny 14. století na jedné straně a 15.–16. stoletím na druhé straně.

Na rozhraní ulice U Reduty a Komenského náměstí souvislé středohradištní a vrcholně středověké osídlení končilo. Dále byly ve výkopu shledány jen nesouvislé či ojedinělé nálezy. Nepodařilo se tedy potvrdit existenci středověkého či dokonce středohradištního opevnění (ani osídlení) v prostoru Komenského náměstí, jak naznačoval starší výzkum R. Snášila probíhající v těsné blízkosti nově zkoumané plochy, v prostoru dnešního Klubu kultury (NZ 51/95). Ten na přelomu let 1979/1980 zachytil zbytky 18,9 m dlouhé palisády pozůstávající ze 69 kůlů zapaštěných do hrotitého žlabu a část 11,8 m dlouhé konstrukce, sestávající ze sedmi ražených dubových pilotů a kulatin, vytvářejících komory. Palisáda byla datována radiokarbonovou metodou do období 650 ± 130 let a autor výzkumu i další tehdy v Uherském Hradišti působící archeolog R. Procházka připustili její datování do středohradištního období (srovnej např. Snášil 1986, 35–36; 1987, 149–156; Procházka–Havlíček 1996, 200–212, nejnověji Galuška 2008, 115–125).

Fortifikační prvky v prostoru Komenského náměstí zjištěny sice byly, ale o poznání mladší, patrně barokní (obr. 1:2b). Jednalo se o zdivo předsunutého polygonálního či obloukovitého útvaru hradeb, který je zachycen na vedutě města z 20. let 18. století. Fortifikační funkci zdiva potvrdil i stavebně historický průzkum (sdělení Jana Štětiny z NPÚ, ú. o. p. v Kroměříži). Vedle zdiva věže či věžice zachytil výzkum v prostoru Komenského náměstí i další novověký kamenný předzáklad, destrukci kamenného základu a z cihel stavěný objekt. Dřevěné fortifikační prvky z tohoto prostoru (strojově ? opracované kůly) neprovázely žádný datující materiál a také jejich dendrochronologické datování (laboratoř AÚ AV ČR

10. Uherské Hradiště, oprava kanalizační stoky „V“, druhá etapa 2007, křižovatka Svatováclavská–Kollárova ul., výkopové práce v prostoru barokního bastionu sv. Josefa. Pohled od severu. Foto D. Menoušková.

Mikulčice) bylo pro absenci podkorních letokruhů a bělového dřeva jen rámcové, ukazuje na polovinu 15. století. Pro srovnání lze uvést, že analogicky opracované kusy z nálezů ze Starého Města byly datovány do druhé poloviny 15. století.

Poslední významná archeologická situace této etapy výzkumu byla v souladu s očekáváním zachycena v prostoru křižovatky ulic Svatováclavská a Kollárova (obr. 10). Jednalo se o zdivo barokního bastionu sv. Josefa (k tomu již výzkum ve dvorním traktu blízké Komerční banky v roce 2000, viz NZ 699/00).

V souvislosti s opravou páteřní kanalizační sítě došlo k rekonstrukci také šachet na ulici Jana Lucemburského, parcela č. 102. Výkop nejnižší z nich (situované k nároží Galerie Slováckého muzea) zachytil torzo kamenné hradby (maximálně zachycený rozměr činil 0,5×0,5 m).

Lokalita je situována na mapě 1:5 000, odvozená, list Uherské Hradiště 5–0, rok vydání 1989 a tvoří ji linie vymezená těmito koordináty od Z a J s. č. 443:177, 456:159, 459:131 a body 400:262, 409:258 a 421:252. Parcelní č. 653/23, 653/36, 653/37, 653/38, 102. Popisovaná lokalita leží v nadmořské výšce 178,72–180,49 m n. m. Nálezy z lokality jsou zpracovány pod inv. č. A 250 607–A 250 653, A 250 655–A 250 657 a uloženy ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti.

3. etapa (listopad 2007–červen 2008)

Oprava páteřní kanalizace stoky „V“ pokračovala poslední etapou, a to v ulicích Dlouhé (počátek na křížení s ulicí J. Lucemburského) a Sojákově (obr. 1:2c). S výsledky tohoto výzkumu je možné seznámit jen předběžně, protože v době zpracování článku není tato etapa výzkumu ještě zcela zhodnocena. Trasa výkopu přitom korespondovala s průběhem příkopu opevňujícího město v prostoru vně gotického – pozdněgotického opevnění, respektive mezi gotickou a barokní fortifikací. S tím souvisela také dřevěná palisáda tohoto příkopu, kterou

11. Uherské Hradiště, oprava kanalizační stoky „V“, třetí etapa 2007, křížení ul. Dlouhé a J. Lucemburského. Dubové kůly palisády příkopu, 2. pol. 15. století. Foto D. Menoušková.

12. Uherské Hradiště, oprava kanalizační stoky „V“, třetí etapa 2008, ul. Dlouhá. Vyzdvížení dalších rozměrných dubových kůlů palisády bagrem, 2. pol. 15. století, západní profil. Foto D. Menoušková.

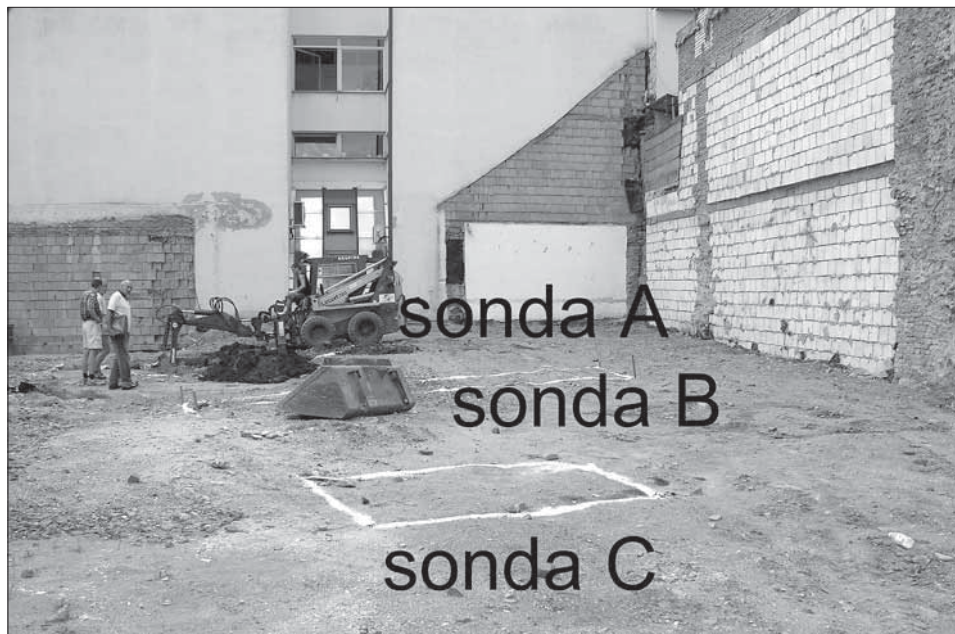
13. Uherské Hradiště, oprava kanalizační stoky „V“, třetí etapa 2008, křížení ul. Dlouhé a Sojákovy. Situace středověké kamenné hrady, jihozápadní profil. Foto D. Menoušková.

se podařilo dokumentovat v několika desítkách kusů dubových kůlů (obr. 11–12), které původně vytvářely souvislou řadu. Jejich datování bylo Dendrochronologickou laboratoří Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně (M. Rybníček) stanoveno do období kolem let 1475 a 1668. V prostoru křížení ulice Dlouhé a Sojákovy pak bylo dle očekávání zachyceno kamenné maltou spojované zdivo pozdně gotického opevnění (obr. 13), které je možné o několik desítek metrů dál dosud v části vidět. V ulici Dlouhé výzkum zachytil také doklady kolonizační činnosti z 2. pol. 13. až počátku 14. století (četný dřevitý odpad). Ty byly velmi dobře patrné i v úseku ulice Sojákovy, tedy uvnitř někdejších hradeb, kde se podařilo zachytit i nečetné středohradištní nálezy.

Lokalita je situována na mapě 1:5 000, odvozená, list Uherské Hradiště 5–0, rok vydání 1989 a tvoří ji linie vymezená těmito koordináty od Z a J s. č. 413:253, 410:218, 420:210. Parcelní č. 102, 653/12, 653/9. Popisovaná lokalita leží v nadmořské výšce 178,5–179,02 m n. m. Nálezy z lokality jsou zainventovány pod čísly A 252 519–A 252 631, uloženy jsou ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti.

3. Uherské Hradiště, Františkánská ulice, stavba polyfunkčního domu, červenec–srpen 2007

Další záchranný archeologický výzkum v roce 2007 byl vyvolán výstavbou polyfunkčního domu na ulici Františkánské, v prostoru přibližně 160 m východně od středu náměstí T. G. Masaryka. Vzhledem k výstavbě základů polyfunkčního domu formou pilotáže, bez podsklepení a s ohledem ke statickým možnostem byl archeologický výzkum na ploše realizován formou tří oddělených sond (obr. 14). Statické možnosti také omezily výběr místa pro položení sond. Sondy měly obdélný tvar a byly položeny napříč lokalitou. Hloubka sond dosahovala 3,66–4,8 m a lišila se dle toho, jak spodní či podpovrchová voda umožnila jejich maximální snížení.

14. Uherské Hradiště, polyfunkční dům, Františkánská ulice, 2007. Vytýčování a povrchové skrývání sond („A“–„C“) na lokalitě. Pohled od severu. Foto D. Menoušková.

15. Uherské Hradiště, polyfunkční dům, Františkánská ulice, 2007. Dřevěný práh s čepy k zapuštění, sonda „B“, 2. polovina 13.–počátek 14. století. Foto D. Menoušková.

Stratigrafickou situaci na lokalitě tvořila přibližně 1,5 m mocná vrstva novověké navážky, pod ní nasedalo 2,6–2,4 m mocné středověké kulturní souvrství a dále středohradištní kulturní vrstva. Ta dosahovala mocnosti kolem 0,5 m. Jednalo se o syté černé, silně humózní hlíny s organickými zbytky a uhlíky. Povrch středohradištní vrstvy se pohyboval v nadmořské výšce kolem 176,10–176,65 m n. m. a báze kolem 175,40 m n. m., tedy v hloubce kolem 4,5 m pod současným povrchem.

Výzkum navázal na rovněž sondážně prozkoumanou vedlejší parcelu č. 186/1 (výzkum P. Vitula a M. Geisler 1993, tzv. dům manželů Arnoštových; Vitula 1997, 254–256).

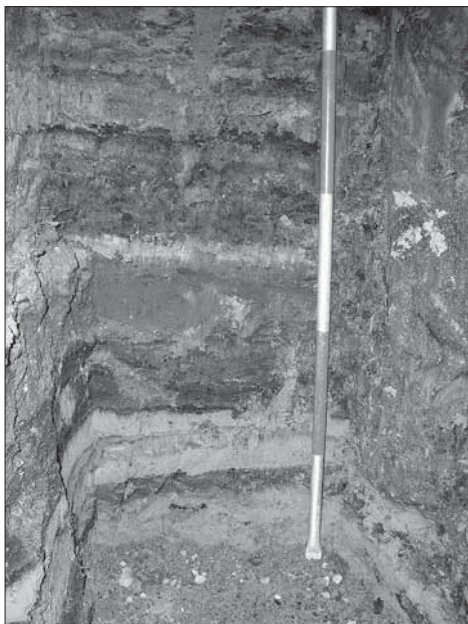
Nepodařilo se však zachytit další stopy tehdy objevené železářské výroby (14. století) ani pokračování příkopu, popřípadě další hrobové jamy zahloubené do velkomoravské vrstvy. Oproti předchozímu výzkumu byla na nově zkoumané ploše zachycena velmi mocná středověká souvrství a velkomoravský sídlištní horizont se zde nacházel o poznání hlouběji. To je dáno polohou nyní zkoumané lokality v týlu historické zástavby města. Značné množství organického odpadu tak ovlivnilo i rozdílnou stratigrafii obou sousedních poloh. Veduta z roku 1670 ukazuje na místě nynějšího domu manželů Arnoštových historickou zástavbu, zatímco prostor budovaného polyfunkčního domu na parcelách č. 186/2, 186/3, 186/4 a 653/28 tvořil dvorní trakt s hospodářskými objekty. Intenzivní hospodářskou činnost a tudíž značný nárůst vrstev také potvrdil výzkum.

Zkoumanou plochu lze v období středověku charakterizovat jako hospodářské zázemí parcel s četnými hnojišti, odpadními vrstvami (mocnou koncentrovanou organickou vrstvou se slámou, hnojem a proutky) a množstvím dřevěných konstrukčních prvků, přičemž četnost nálezů klesala směrem k severu plochy (zde situovaná sonda „C“). V jižní části zkoumané plochy, tj. v těsném zázemí středověkých domů, byla středohradištní vrstva patrně zcela zničena kolonizačními aktivitami, svědčí pro to roztroušené velkomoravské nálezy ve středověkých odpadních vrstvách i minimální mocnost vlastní středohradištní vrstvy ve zde situované sondě „A“. Zatímco uprostřed zkoumané plochy (sonda „B“) v místě pozdějšího vrcholně středověkého hospodářského objektu, hnojiště a dvorku dosahovala středohradištní vrstva mocnost 0,5–0,6 m a byla kompaktní.

Výzkum přinesl zajímavé nálezy středověkých dřevěných konstrukčních prvků např. z hospodářských zařízení ze 2. poloviny 13.–14./15. století ze sond „A“ a „B“. Zároveň byly odebrány vzorky dřev na dendrochronologickou analýzu (Dendrochronologická laboratoř Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně – M. Rybníček). Přesvědčivě se však podařilo datovat jen jeden vzorek ze sondy „B“, z konstrukce hospodářského objektu. Dub,

16. Uherské Hradiště, polyfunkční dům, Františkánská ulice, 2007. Místně neobvyklý tuhový keramický střep inv. č. A 250 546 ze sondy „B“ středo či mladohradištní (?). Foto D. Menoušková.

17. Uherské Hradiště, polyfunkční dům, Františkánská ulice, 2007. Opakující se povodňové vrstvy (šedý jíl), sonda „C“, středověk. Foto D. Menoušková.

z něhož byl trám vyroben, byl pokácen v rozmezí let 1350–1364. Druhově se jednalo ve směs o dubové dřevo, což je dřevina v údolní nivě Moravy běžná. V jednom případě byla použita olše. V sondě „B“ se také podařilo zachytit část podlahy včetně dřevěného prahu s čepy k zapuštění kolonizačního stáří (obr. 15). Ze sondy „B“ pochází také místně neobvyklý keramický střep inv. č. A 250 546 s obsahem tuhy, která pro regionální středohradištní produkci není typická (obr. 16). Jedná se navíc o masivní střep ze zásobní nádoby. Vysvětlením může být import z jiného regionu (Znojemsko, Poddunají) chronologicky odpovídající středohradištnímu období. Nádoby přitom mohlo být užito jako přepravního obalu nějakého obchodního artiklu. Nebo se s ohledem na vrstvu, v níž byl materiál nalezen, jedná o promísení typických středohradištních nálezů s nálezem z pozdního 10.–popř. 11. století, což by s ohledem na historii uherskohradištského osídlení byla jistá anomálie, naznačující sporadický pobyt lidí i v době, kdy se místo předpokládá jako neosídlené².

Ze sondy „C“, situované v severním cípu trojúhelníkovité parcely, pochází celkem 165 kusů kožených odřezků se stopami prošití. Nálezy naznačují místní dílenské zpracování ve druhé polovině 13.–počátku 14. století. Ze stratigrafického hlediska jsou zajímavé různé mocné šedé povodňové vrstvy (obr. 17), které byly v této sondě nejčtenější a obzvláště dobře patrné. Možným vysvětlením je lokace sondy do zadního traktu parcely, tedy na nezastavěné, nechráněné a ne tak často povrchově upravované místo otevřené směrem k řece Moravě. Celkem bylo zaznamenáno 9 povodňových jílovitých vrstev o mocnosti 1 až 10 cm a to do hloubky 3,66 m. Zde byly obzvláště čtené, což může naznačovat časté (jarní?) povodňové situace (lokálního charakteru?).

Lokalita je situována na mapě 1:5 000, odvozená, list Uherské Hradiště 5–0, rok vydání 1989, plocha mezi body v souřadnicích od Z a J s. č. 488:183, 487:181, 490:179, 490:187 (parc. č. 186/2, 186/3, 186/4 a 653/28). Popisovaná lokalita leží v nadmořské výšce 180,22–180,95 m n. m. Nálezy z lokality jsou zpracovány pod inv. č. A 250 370–A 250 596 a uloženy jsou ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti.

4. Uherský Ostroh, náměstí sv. Ondřeje, listopad 2005

Při opravě vodovodního řádu a přípojek v Uherském Ostrohu na náměstí sv. Ondřeje, došlo před farou číslo popisné 36 k narušení a k následnému archeologickému výzkumu studny, která byla výkopem příčně protata (obr. 18–19).

Studna o průměru 1,3 m byla postavena z opracovaných kamenných kvádrů spojovaných maltou. A její ústí se nacházelo asi 0,2 m pod současným povrchem vozovky. Celkovou hloubku studny se bohužel nepodařilo zachytit, maximální zjištěná hloubka činila 2,65 m. Kvádry, z nichž byla postavena, dosahovaly rozměrů 0,3×0,55×0,25 m. Studna byla druhotně, po skončení životnosti, užita jako odpadní jímka. Její zásyp tvořily stavební části (cihly, písek), zlomky železných předmětů, skla a tří typů komorových kachlů (celkem 37 ks). Nález obsahoval kachle glazované tmavě zeleně, bíle a nejčteněji zastoupené s tmavě hnědou glazurou. Z nich se podařilo zachytit jak základní rádkové kachle, tak kachle římsové, rohové kachle i akroteria. Zásyp tedy obsahoval část alespoň jednoho rozebraného novověkého kamenného tělesa (obr. 20).

Přítom k zasypaní studny nedošlo jednorázově, ale postupně. Stratigrafická pozorování naznačují, že zásyp studny byl v několika místech vyrovnán vrstvou žlutého písku, která vytvářela jakési provizorní dno – vyrovnávku.

Archeologický výzkum studny a nález kachlů se podařilo z části podpořit také archivními materiály. *Pamětní kniha farnosti Uh. Ostrožské od roku 1899* uvádí totiž v nestránkovaném přepisu starších listin z pozůstalosti Josefy Porušálové (vdovy po městském písaři Leopoldovi Porušálovi) údaj k roku 1758, kdy byl nejen vysvěcen opravený farní kostel, ale byla postavena i nová studna, která nahradila studnu při kostele: „*Podobně toho roku nová studna proti Mikolaše Klimkovského domu* (tj. před dnešní farou, poznámka autorky) *na kerchově stojícím kříži, od města zbudovaná jest, z ktorej dřív než vyhotovena byla, při stavení kostela hojná potřebná voda se brala.*“ K tomu nabízí zajímavé srovnání plán z roku 1790 uložený ve Státním okresním archivu v Uherském Hradišti (*Plán a popis města Uherského*

18. Uherský Ostroh, nám. sv. Ondřeje, před farou, 2005. Celkový pohled na lokalitu, uprostřed studna vydlážděná kamennými bloky protnutá výkopem kanalizace. Foto M. Jordán.

19. Uherský Ostroh, nám. sv. Ondřeje, před farou, 2005. Výzkumu studny druhotně užitě jako odpadní jámka, detail zásepů s kachli a jejich zlomky. Foto D. Menoušková.

20. Uherský Ostroh, nám. sv. Ondřeje, 2005. Výběr z nálezů reliéfně zdobených komorových kachlů, včetně nástavce (vpravo dole). Foto D. Menoušková.

Ostrohu z roku 1790, č. 101), který studnu na rozhraní čp. 36 a 37 také zachycuje. Studna tedy sloužila od roku 1758. Konec její existence ukazují dobové fotografie poskytnuté Věrou Hednrychovou, jíž touto cestou děkuji. Dle nich se zdá být pravděpodobné, že studna byla používána patrně až do vybudování městské kanalizace v roce 1930.

Nález reliéfně zdobených kachlů, které z větší části pocházejí z jednoho kamnového tělesa, je možné dát do souvislosti se stavebními úpravami fary. K pořízení kachlů (a tedy k pořízení nových kamen) došlo nejdříve roku 1750 či nedlouho po tomto datu, a to patrně v přímé souvislosti s výstavbou fary v zadním traktu parcely (jak ji zachycuje plán z roku 1790). Dozvídáme se o tom z již citovaného přepisu starších listin z *Pamětní knihy farnosti Uh. Ostrožské od roku 1899*, kde se mimo jiné píše: „Dne 26 febr. /1750/ předvolal jest Pan vrchní Antonín Karel Postávka /.../ a tu jest jim oznámil /.../, kterak zdejší fara a kostel z gruntu stavěti se má /.../ všichni vnitřnosti, okna, dvěře, kamna /.../.“ Kamna tedy byla pořízena do fary, stojící v zadním traktu, ta však byla roku 1837 nahrazena nově vystavěnou farní budovou, která už se nacházela na místě, kde stojí i dnes, tedy v předním traktu parcely (k tomu tamtéž, s. 3). Kamna zde tedy stála od, resp. po roce 1750. Doba vzniku kamen (ve druhé polovině 18. století) se plně shoduje se stylistickým rozbohem hnědě a tmavě zeleně glazovaných reliéfních kachlů (obr. 20; srovnej např. Ryleyová ed. 2003). 4 zlomky bíle glazovaných kachlů jsou mladší a lze je dát do souvislosti s jiným otopným zařízením. Zda byla kamna z fary zrušena v souvislosti s postavením nové budovy fary, či zda ještě nějakou dobu fungovala, není bohužel jasné. Do studny byly kachle nejspíše vyhozeny až po roce 1930, tedy po skončení životnosti studny.

Lokalita je situována na ZM 1:10 000, list č. 35-11-06, rok vydání 1988, plocha mezi body vymezena těmito koordináty od Z a J s. č. 417:327, 420:327, 419:331, 422:331. Popisovaná lokalita leží v nadmořské výšce 174 m n. m. Nálezy z lokality jsou zpracovány pod inv. č. A 249 809–A 249 845 a uloženy jsou ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti.

Literatura:

- Czibulka, J. F. J., 1859: *Geschichte der königl. Stadt Hradisch in Mähren*. Brünn.
- Čoupková, J., 1999: O hradištských mostech. Zpravodaj Uherského Hradiště, č. 11, 14–15.
- Fišer, B., 1921: *Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště.
- Galuška, L., 2008: *K otázce raně středověkého opevnění Ostrova sv. Jiří, velkomoravské staroměstsko-uherskohradištské mocenské aglomerace*. Acta Mus. Moraviae, XCIII, 115–127.
- Menoušková, D., 2006a: *Archeologické doklady osídlení katastru Uherského Hradiště*. Slovácko 2005, XLVII, 67–131.
- 2006b: *Uherský Ostroh (okr. Uherské Hradiště)*. PV 47, 285. Brno.
- 2007: *Uherské Hradiště (okr. Uherské Hradiště)*. PV 48, 517–518. Brno.
- 2008a: *Několik poznámek k topografii Uherského Hradiště. Rechla v 9.–14. století z pohledu archeologického výzkumu v roce 2006–2007*. In: Galuška, L.–Kouřil, P.–Mítáček, J.: *Východní Morava v 10.–14. století*. Brno, 229–236.
- 2008b: *Uherské Hradiště (okr. Uherské Hradiště) Sojákova ul., Mariánské náměstí, Zelný trh, Protzkárova ul., náměstí T. G. Masaryka. Přehled výzkumů 2006 (v tisku)*.
- Procházka, R.–Havlíček, P., 1996: *Die slawische Besiedlung von Uherské Hradiště und ihr natürliches Milieu*. In: *Frühmittelalterliche Machtzentren in Mitteleuropa – mehrjährige Grabungen und ihre Auswertung*. Brno, 200–212.
- Procházka, R.–Sulitková, L., 1984: *Uherské Hradiště ve 13.–15. století*. Uherské Hradiště.
- Snášil, R., 1981: *Nové archeologické výzkumy*. In: *Uherské Hradiště. Dějiny města*. 488–498. Brno
- 1986: *Výsledky archeologických výzkumů Slovákého muzea za období 1981–1985*. Slovácko XXVIII, 33–46.
- 1987: *Pokus o nový výklad vzniku, vývoje a funkce velkomoravské aglomerace v oblasti uherskohradištské*. In: XVI. Mikulovské sympozium 1986, 149–156. Praha.
- Snášil, R.–Novotný, J., 1985: *Výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1983 (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1983, 71–74.

- Snášíl, R.–Procházka, R., 1981: *Archeologické výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1979*. PV 1979, 53–54.
 – 1982: *Výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1980 (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1980, 52–55.
 – 1983: *Výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1981 (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1981, 62–64.
 – 1984: *Výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1982 (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1982, 63–65.
 Rylevová, N. (ed.), 2003: *Dějiny užitého umění. Vývoj užitého umění a stylistických prvků od renesance do postmoderní doby*. Praha.
 Vitula, P., 1997: *Uherské Hradiště (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1993, 254–256.

Prameny:

- Barták, J.: *Pamětní kniha farnosti Uh. Ostrožské od roku 1899*. Farní úřad Uherský Ostroh.
Dějiny Rechly dle kroniky V. Matulíka. 1976. Podnikový archiv Slováckých vodáren a kanalizací. Uherské Hradiště.
Plány kanalizační propusti. 1889, 1890. Podnikový archiv ČD.
Plán a popis města Uherského Ostrohu. Státní okresní archiv Uherské Hradiště, č. 101.

Nálezové zprávy z archivu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti:

- Menoušková, D., 2000: *Kollárova ulice, Komerční banka*. NZ 699/00.
 – 2006a: *Parkoviště u nádraží ČD*. NZ 766/06.
 – 2006b: *Rekonstrukce kmenové stoky. Promont. I. část*. NZ 767/06.
 Pavelčík, J., 1997a: *Zelný trh 1995*. NZ 498/97.
 – 1997b: *Zelný trh*. NZ 525/97.
 Procházka, R., 1995–1996: *Zelný trh 1995–1996*. NZ 637/99.
 Snášíl, R.–Procházka, R., 1979–1980: *Hradební, Klub kultury tzv. Ledovec*. NZ 51/95.
 – 1981: *Kollárova ul., ul. 9. května, Komenského nám., Sady československo-sovětského přátelství, Nádražní ulice, náměstí K. Gottwalda*. NZ 218/95.

Použité zkratky:

- AÚ AV ČR – Archeologický ústav Akademie věd České republiky
 č. – číslo
 č. p. – číslo popisné
 ČD – České dráhy
 inv. č. – inventární číslo
 J – jih
 JZ – jihozápad
 m n. m. – metrů nad mořem
 NPÚ, ú. o. p. – Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště
 NZ – nálezová zpráva
 PV – Přehled výzkumů
 s. č. – sekční čára
 Z – západ
 ZM – základní mapa

Poznámky:

- 1 Vodoteč Rechla je známá od středověku jako mlýnský náhon (srovnej Fišer 1921, 87; Procházka – Sulitková 1984, 54, 64), sloužila také jako zdroj vody pro dobytek i k hašení požárů, zároveň plnila funkci kanalizace. Na základě dosavadních znalostí o sedimentaci půdních horizontů v prostoru dnešního historického jádra Uherského Hradiště a s přihlédnutím k vývoji osídlení v této části města se dnes jeví jako pravděpodobné, že vodoteč byla přírodního původu a jednalo se o vysychající rameno řeky Moravy, které bylo ve středověku druhotně využito (např. Menoušková 2008a, 233).

2 Za konzultaci při určení a při interpretaci tohoto nálezu jsem zavázána PhDr. Drahomíře Frolíkové-Kaliszové a Doc. PhDr. Ludkovi Galuškoví, CSc., jimž touto cestou děkuji.

Mgr. Dana Menoušková (n. 1973), archeoložka Slovákého muzea v Uherském Hradišti, se ve svém odborném zájmu soustřeďuje na archeologické výzkumy z období středověku.

Archaeological Research Prospectings in Uherské Hradiště and Uherský Ostroh in the Years 2005–2008

A b s t r a c t

During the years 2005–2008, several salvage research prospectings took place in Uherské Hradiště and Uherský Ostroh which yielded substantial facts regarding the settlement development in these locations. The article deals with those lead or processed by the author. In the area of a parking lot under construction near the structure of the Czech Railways, a defunct canalization culvert was discovered in June 2006 (Fig. 1:1, 2, 3). The culvert was apparently built in two phases (probably before 1883 and then around 1889). The first part of the culvert, 15.80m long, was built under the rails in connection to the railroad construction. This was opened in 1883. Afterwards, the culvert was made longer on both sides, so consequently, it ended farther away from the railroad and reached the length of about 41 m. Most probably, the culvert served to lead occasional water away from under the railroad. Bearing in mind the height of the culvert (2.9 m) as well as the way it was built and its quality, we can consider the possibility that it was occasionally used as an underpass. Neither the exact date of the building nor its purpose are known. The study of archive materials seems to suggest that the culvert might have disappeared during the construction of additional storage structures for the railroad station in the 1920s–1930s (most probably around 1927). Another prospecting, results of which are discussed in the article, is the reconstruction of the base sewer network in the historical core of Uherské Hradiště. This reconstruction took place in three phases in 2006–2008 (Fig. 1:2a, 2b, 2c, 10). The prospecting has unfolded new essential facts regarding the existence of a medieval wooden solidification (Fig.4) and probably a Medium Fort Period stone rampart, dated by means of pottery finds (Figs. 5–6), that had served as a protection against the spikes of water flow (probably a drying-out billabong of the Morava river) which passed through the town center. This rampart, captured in the length of eight meters, might have had a delineating function as well. A significant fire layer was captured, related to the conquering of the town in the early 14th century, not long after it had been founded (Fig.7). Also captured were high-medieval stone fortifications which made secondary use of some stonemason's products (window walls with holes for bars, Fig. 8–9), wooden palisade from water ditch dated using dendrochronological method to the second half of the 15th and 17th centuries (Figs. 11–13), a foundation of a polygonal (?) tower built already in the framework of modern fortification as a part of the Baroque St. Joseph bastion. In 2007, a salvage archeological prospecting took place at the construction site of a polyfunctional house in the Františkánská Street (Figs. 1:3, 14, 16). The examined location can be in the medieval period characterized as the functional background of the parcels with numerous dunghills, garbage layers (thick and concentrated organic layer with straw, dung and twigs) and a multitude of wooden constructional elements. The Middle Fort Period layer was partially destroyed by later colonization activities. Also here, we have managed to date some wooden elements using the dendrochronological method (1350–1364) – they were mostly oaks, with one alder. The most noteworthy item is a part of a wooden plank floor including a wooden threshold with plugs for connection (2nd half of the 13th - early 14th century, Fig. 15), as well as the finds of numerous leather scraps, hinting at manufacture processing, and also 9 flood clay layers of varying thickness, hinting at frequent floods (of local character?, Fig. 17). The last prospecting presented in this article took place in Uherský Ostroh in the St. Ondřej (Andrew) square in 2005 (Figs. 18–19). Here, a water well was captured in front of the parish building, secondarily used as a garbage dump. The dump was filled with tiles from three different stoves (Fig. 20). Those tiles can be related to the necessary building modifications during the moving of the parish building (1750–1837).

Archäologische Untersuchungen in Uherské Hradiště und Uherský Ostroh in den Jahren 2005–2008

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im historischen Kern der Städte Uherské Hradiště und Uherský Ostroh wurden in der Zeitspanne 2005–2008 einige Rettungsuntersuchungen vorgenommen, wobei wesentliche Erkenntnisse über die Entwicklung der Besiedlung von den genannten Lokalitäten gewonnen worden sind. Der Artikel präsentiert die von der Autorin geführten oder verarbeiteten Untersuchungen. Beim Bau eines Parkplatzes neben dem Haus der Tschechischen Bahn wurde im Juli 2006 eine bereits untergegangene Abwasserschleuse (Abb. 1: 1,

2, 3) entdeckt. Die Abwasserschleuse wurde in zwei Phasen erbaut, vermutlich vor 1883 und um 1889. Der erste Schleusenteil in einer Länge von 15 m 80 cm wurde unter der Gleisanlage schon beim Aufbau der Eisenbahnstrecke errichtet. Der Betrieb dieser Strecke wurde 1883 eröffnet. Zuletzt wurde die Abwasserschleuse verlängert, und zwar an beiden Seiten, sodass sie weiter von der Bahn mündete und ihre Länge knapp 41 m betrug. Wahrscheinlich diente sie zeitweilig zur Wasserabfuhr. Die Schleusenhöhe (2,9 m) sowie die Bauweise und die technische Qualität lassen vermuten, dass diese Abwasserschleuse gelegentlich als Durchgang unter der Eisenbahn diente. Das genaue Datum deren Untergangs sowie der Grund dafür sind nicht bekannt. Aus dem Studium der Archivalien geht hervor, dass der Untergang mit dem Anbau von Lagerräumen an das Haus der Tschechischen Bahn in den 20.–30. Jahren des 20. Jahrhunderts (höchstwahrscheinlich um 1927) zusammengehängt haben kann. Eine weitere Untersuchung, die im vorliegenden Beitrag präsentiert wird, ist die Reparatur am Kanalisationsnetz im historischen Kern von Uherské Hradiště, die im Zeitraum 2006–2008 in drei Etappen erfolgte (1: 2a, 2b, 2c, 10). Die archäologische Untersuchung brachte wesentliche Erkenntnisse über Existenz einer mittelalterlichen Holzbefestigung (Abb. 4) und einer vermutlich mittelburgzeitlichen steinernen Wallanlage, die aufgrund Keramikfunden (Abb. 5–6) datiert wurde. Sie dürfte als Schutz gegen Schwankungen im Wasserlauf gedient haben, der durch die Stadtmitte führte. Die in einer Länge von 8 Metern entdeckte mittelburgzeitliche Wallanlage kann auch eine abgrenzende Aufgabe gehabt haben. Auch weitere Untersuchungsergebnisse trugen zur Präzisierung der Erkenntnisse über die Entwicklung der Stadtbefestigung bei. Entdeckt wurden eine ausgedehnte Brandschicht, die sich auf Eroberung der Stadt (Anfang des 14. Jahrhunderts) kurz nach deren Gründung (Abb. 7) bezieht, hochmittelalterzeitliche Steinmauern samt Steinarbeiten (Steinumrahmungen von Fenstern mit Öffnungen für Gitter, Abb. 8–9), eine Holzpalisade als Umzäunung für den Wassergraben, dendrochronologisch in die zweite Hälfte des 15. und 17. Jahrhunderts datiert (Abb. 11–13), das Fundament eines polygonalen (?), bereits im Rahmen der neuzeitlichen Stadtbefestigung und eines Teils der St. Joseph-Barockbastion errichteten Eckturms. 2007 wurde im historischen Kern von Uherské Hradiště auch eine archäologische Rettungsuntersuchung beim Aufbau eines Mehrzweckhauses in der Františkánská-Straße (Abb. 1: 3, 14, 16) vorgenommen. Das untersuchte Gelände kann im Mittelalter als wirtschaftliches Umfeld für Parzellen mit zahlreichen Misthäufen, Abfallschichten (mit einer dicken konzentrierten organischen Schicht von Stroh, Mist und Zweigen) und mit einer Menge hölzerner Bauelemente gegolten haben. Die aus der mittleren Burgstättzeit stammende Schicht wurde zum Teil durch die Kolonisationsaktivitäten vernichtet. Auch hier ist es jedoch gelungen, einige hölzerne Elemente dendrochronologisch zu datieren (1350–1364); es handelte sich überwiegend um Eichen-, in einem Fall um Erlenholz. Die Aufmerksamkeit verdient ein Teil des Brettbodens inklusive einer Holzschwelle mit Versatzbolzen (2. Hälfte des 13. Jahrhunderts bis Anfang des 14. Jahrhunderts, Abb. 15), Funde von mehreren Abschnitzeln, die Werkstattbearbeitung andeuten, und auch 9 lehmhaltige Schichten von unterschiedlicher Höhe, die häufige Überschwemmungen bezeugen (Lokalcharakter?, Abb. 17). Die letzte Untersuchung, über die der Artikel berichtet, wurde 2005 in Uherský Ostroh auf dem Platz des Heiligen Andreas (náměstí svatého Ondřeje, Abb. 18–19) vorgenommen. Bei dieser Untersuchung wurde vor dem Pfarrgebäude ein Brunnen entdeckt, der sekundär als Abfallgrube diente. Die Grube wurde mit Kacheln aus drei verschiedenen Öfen verfüllt (Abb. 20). Die in der Verfüllung befindlichen Kacheln können mit notwendigen baulichen Änderungen beim Versetzen des Pfarrhauses (1750–1837) zurückgeführt werden.

DALŠÍ DOKLADY GERMÁNSKÉHO OSÍDLENÍ NA POLYKULTURNÍM SÍDLIŠTI V MODRÉ

Tomáš Zeman, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště, Brno

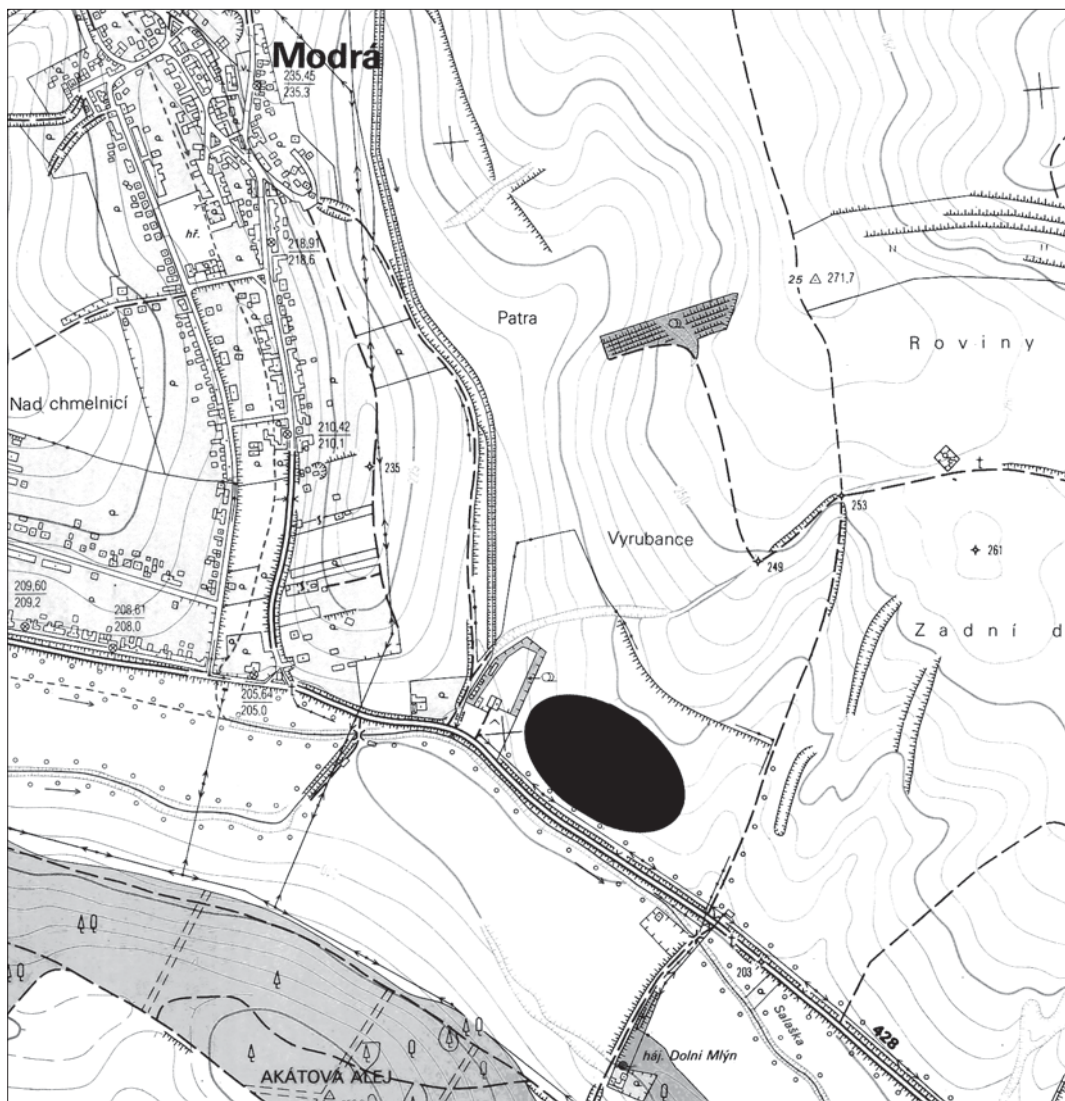
Pokračující záchranný archeologický výzkum Slováckého muzea při budování archeoskanzenu na Modré u Velehradu přinesl v letech 2005 a 2007 nové důležité poznatky o osídlení této polohy v pozdní době římské.¹

V souvislosti se stavbou nákladní brány a vnějšího ohrazení archeoskanzenu byl v roce 2005 proveden záchranný archeologický výzkum v prostoru téměř na úpatí mírného svahu, na němž bylo již v minulých sezónách zjištěno pravěké a časně historické polykulturní sídliště (Vaškových 2006) – obr. 2. V sondě A o rozměrech 600×200 cm orientované delší osou směrem k severu, která byla položena těsně za nákladní branou do skanzenu (ve vzdálenosti 150 cm východně od vyplétaného plotu skanzenu a 100 cm severně od sypané štěrkové cesty, procházející skanzem) byly nalezeny další doklady sídelní aktivity Germánů na této lokalitě. Jedná se o destrukci pece (obj. 1/05) s překvapivě velkým množstvím nálezů, které přispěly ke zpřesnění datování germánského sídliště v Modré (zejména hrot železné spony a hřeben s omegovitou rukojetí). Další důležitý nález pocházející z kulturní vrstvy sídliště byl učiněn v roce 2007, kdy při kopání jam pro sloupy vnějšího ohrazení archeoskanzenu byl nalezen druhý celý exemplář parohového hřebene s omegovitou rukojetí. Doposud jediným dokladem sídelní aktivity na této lokalitě v době římské (nepočítáme-li několik germánských střepů ve velkomoravské zásobní jámě 5/02) byla totiž sídlištní jáma (obj. 5/03), odkrytá v roce 2003, která se svým inventářem řadí do pozdní doby římské, do rozmezí stupňů C2–C3 (Zeman 2004).

Zmíněná pec 1/05 se nacházela zhruba 40 m SZ od objektu 5/03. Ležela v JV části zkoumané sondy v hloubce 50 cm pod povrchem (obr. 1, 3). Byla však velmi špatně zachovalá, neboť byla poškozena jiným sídlištním objektem z velkomoravského období, který ji převrstvil a jehož přesnější rozsah nebylo možné určit a také částečným sjetím svahu včetně i pozdějších aktivit na svahu (především orbou). Vlastní pec se jevila jako silná mazanícová destrukce s kompaktním hliněným zásypem, pod níž stejně jako v její těsné blízkosti byly nalezeny početné zlomky germánské keramiky, parohový hřeben, kostěná a železná jehla, přeslen a zvířecí kosti. V širším okolí pece se nacházely i zlomky střepů slovanské keramiky, které můžeme datovat do střední doby hradištní.

1. Modrá „Hrubý díl“. Terénní nálezová situace objektu 1/05. Foto M. Vaškových, archiv Slováckého muzea.

2. Modrá „Hrubý díl“. Poloha zkoumaného sídliště v ZM ČR 1:10 000, list 25-33-12.

Popis objektu:

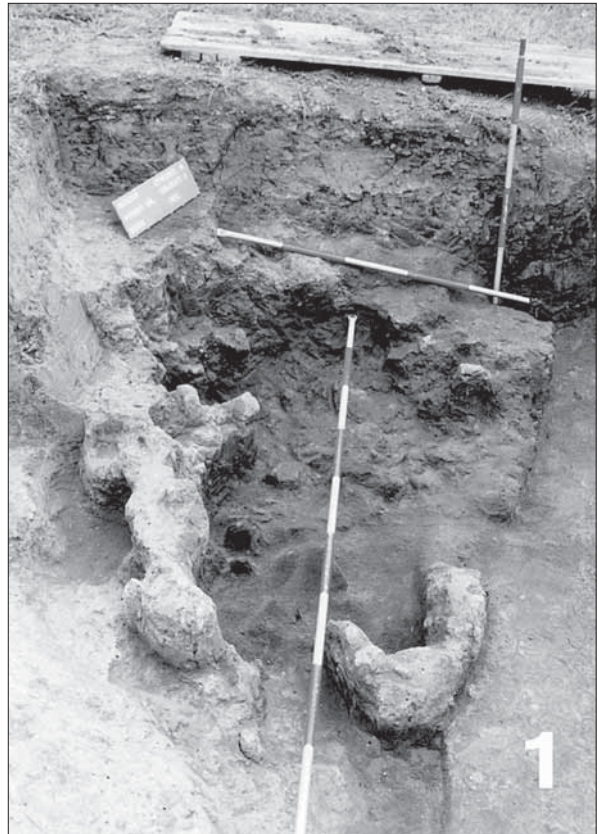
Objekt 1/05

Jednoduchá jámová pec, resp. její destrukce měla původně podkovovitý tvar a předpecní jámu. Šířka mazanické destrukce pece byla 160×120 cm (orientace delší stranou ve směru Z–V), hloubka destrukce byla 40 cm (obr. 2–3). Zásyp pece tvořila tmavě černá hlína promíšená uhlíky a střepey.

Inventář pece:

- třívrstvý parohový hřeben s omegovitě (jazykovitě) rozšířenou rukojetí zdobenou na obou stranách sedmi rytými koncentrickými kroužky. Hřeben je spojen 7 bronzovými nýty, zuby jsou s výjimkou krajních vylámaný. Délka – 7,9 cm, výška – 6,9 cm, i. č. A 249 857, obr. 4:1.
- masivní jehla železné spony (?) s očkem vnutí, délka – 6,8 cm, průměr – 0,45 cm, i. č. A 249 858, obr. 4:2;

3. Modrá „Hrubý díl“. Objekt 1/05.
Foto M. Vaškových, archiv Slo-
váckého muzea.

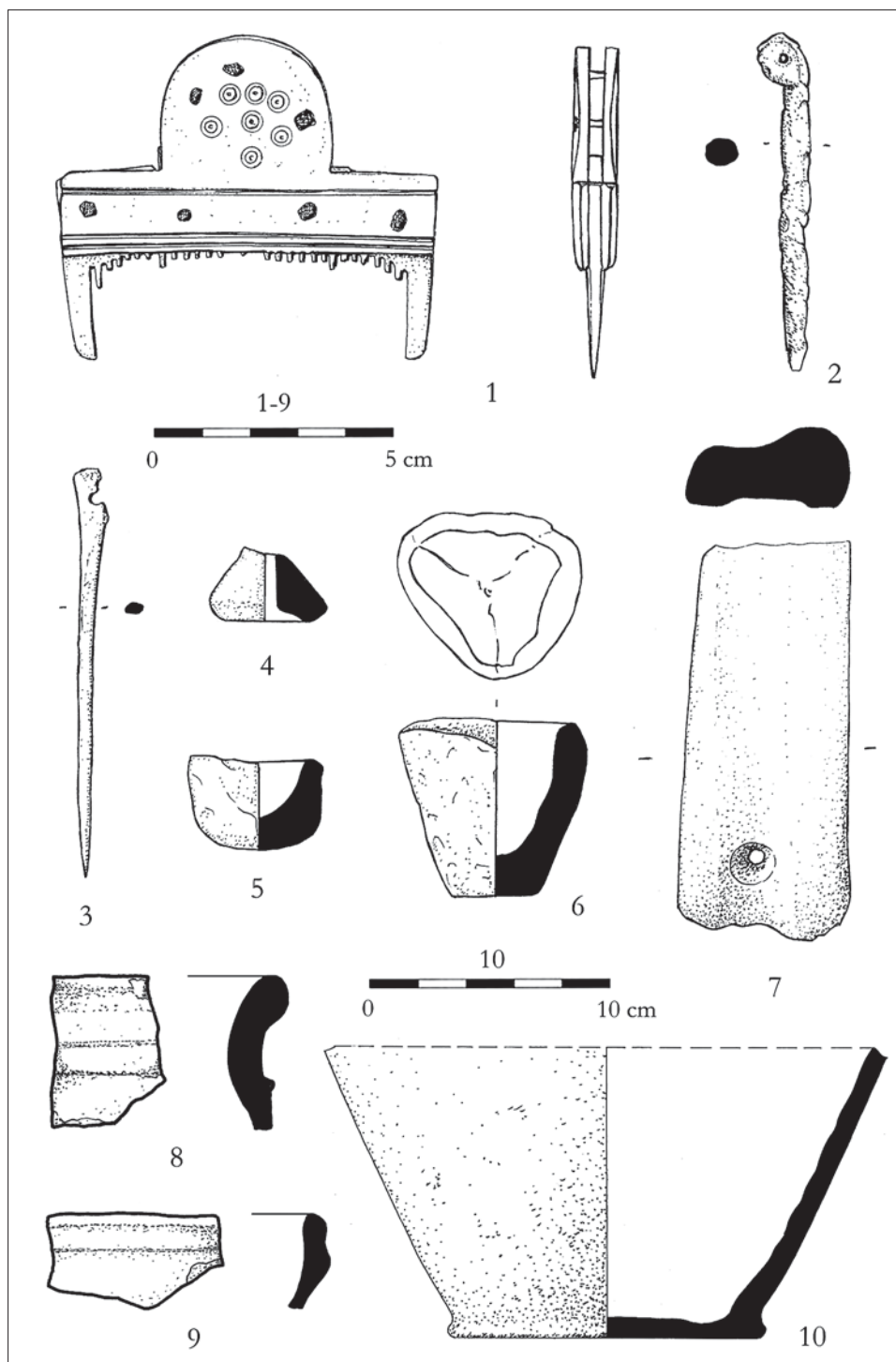
- kostěná jehla s ouškem, i. č. A 249 856, obr. 4:3;
- zlomek spodní části na kruhu točené tzv. jiříkovické keramiky ze široké hrncovité nádoby s odsazeným dnem, z vnější strany je povrch jemně vyhlazený, z vnitřní pouze hrubě ohlazený s oběžnými žlábkami po vytáčení na kruhu. Barva – tmavě šedá, materiál – jemně plavená hlína s ojedinělými kamínky, dochovaná výška – 12 cm, průměr výdutě – 22,7 cm, průměr dna – 13 cm, i. č. A 249 855, obr. 4:10;
- zlomek ucha džbánů na kruhu točené jiříkovické nebo drsné šedé římskoprovinciální keramiky. Rozměry: délka – 8,3 cm, šířka 3,2 cm. Povrch je drsně vyhlazený s vystupujícími drobnými kamínky, barva – tmavě šedá, materiál – jemně plavená hlína s drobnými kamínky. V ohybu ucha se nachází drobný provrt o průměru 1 cm, jdoucí skrz ucho, i. č. A 249 929, obr. 4:7;
- zlomek profilovaného ven vyhnutého okraje na kruhu točené nádoby jiříkovické keramiky, pod okrajem je horizontální plastická lišta. Povrch je jemně vyhlazený, barva – tmavě šedá, materiál – jemně plavená hlína bez kamínků, i. č. A 249 888, obr. 4:8;
- zlomek dovnitř zataženého okraje malé misky na kruhu točené jiříkovické keramiky, pod okrajem je horizontální plastická lišta. Povrch je jemně vyhlazený, barva – světle šedá, materiál – jemně plavená hlína bez kamínků, i. č. A 249 861, obr. 4:9;
- dvojkónický hrnec hrubě v ruce dělané keramiky s ven vyhnutým okrajem o průměru 22 cm. Průměr výdutě – 30 cm, průměr dna – 14,5 cm, výška – 28 cm. Povrch nádoby je z obou stran zběžně ohlazený, barva – světle hnědá, materiál – hlína s malými kamínky, i. č. A 249 846, obr. 5:2;
- hrnec esovitě profilace hrubě v ruce dělané keramiky s odlomeným dnem. Průměr okraje 15,5 cm, průměr výdutě 18,8 cm, zachovalá výška – 14 cm. Povrch je zběžně ohlazený, barva – černošedá, materiál – hlína s malými kamínky, i. č. A 249 854, obr. 5:4;
- zlomek horní poloviny baňatého hrnce esovitě profilace hrubě v ruce dělané keramiky s ven vyhnutým okrajem o průměru 23,5 cm. Povrch je zběžně ohlazený, barva – hnědošedá, materiál – hlína s malými kamínky, i. č. A 249 856a, obr. 5:1;
- nižší baňatý hrnec esovitě profilace zdobený na výdutí jednoduchou nepravidelnou rytou vlnkou. Průměr okraje 8 cm, průměr výdutě 11,3 cm, průměr dna – 6,5 cm, výška – 10 cm. Povrch je zběžně ohlazený, barva – černošedá, materiál – hlína s malými kamínky, bez i. č., obr. 5:3;
- nižší stlačený hrnec v ruce dělané keramiky s ven vyhnutým okrajem. Průměr okraje 18,3 cm, průměr výdutě 15,7 cm, průměr dna – 10,7 cm, výška – 11 cm. Povrch je dobře vyhlazený, barva – černošedá, materiál – hlína s drobnými kamínky, i. č. A 249 848, obr. 5:6;
- nižší stlačený hrnec v ruce dělané keramiky s ven vyhnutým okrajem. Průměr okraje 19 cm, průměr výdutě 21,5 cm, průměr dna – 11 cm, výška – 12,5 cm. Povrch je dobře vyhlazený, barva – šedošedá, materiál – hlína s drobnými kamínky, i. č. A 249 849, obr. 5:5;
- malý, široce rozevřený hrnec v ruce dělané keramiky s výdutí v horní třetině těla. Průměr okraje 10,5 cm, průměr výdutě 11 cm, průměr dna – 5 cm, výška – 6,5 cm. Povrch je zběžně vyhlazený, barva – šedošedá, materiál – hlína s drobnými kamínky, i. č. A 249 853, obr. 6:7;
- mísa v ruce dělané keramiky se zataženým okrajem a odsazeným dnem. Průměr okraje 20 cm, průměr dna – 10,5 cm, výška – 9 cm. Povrch nádoby je zběžně vyhlazený, barva – tmavě šedá, materiál – hlína s drobnými kamínky, i. č. A 249 847, obr. 6:6;
- široce rozevřená hluboká mísa v ruce dělané keramiky se zataženým okrajem. Průměr okraje 24,5 cm, průměr dna – 9,5 cm, výška – 13,5 cm. Povrch nádoby je hrubě vyhlazený, barva – hnědošedá, materiál – hlína s drobnými kamínky, i. č. A 249 850, obr. 6:3;
- široce rozevřená hluboká mísa v ruce dělané keramiky se zataženým okrajem a odsazeným dnem. Průměr okraje 20,5 cm, průměr dna – 9,5 cm, výška – 10 cm. Povrch nádoby je hrubě vyhlazený, barva – černošedá, materiál – hlína s drobnými kamínky, i. č. A 249 851, obr. 6:2;
- nízká kónická mísa v ruce dělané keramiky. Průměr okraje 13,5 cm, průměr dna – 6 cm, výška – 6,5 cm. Uvnitř po obvodu dna je prstem provedený oběžný žlábek. Povrch nádoby je hrubě vyhlazený, barva – hnědočerná, materiál – hlína s drobnými kamínky, i. č. A 249 852, obr. 6:1;
- zlomek v ruce dělané misky se zataženým okrajem a mírně odsazeným dnem. Průměr okraje 16,5 cm, povrch nádoby je standardně ohlazený, barva – hnědošedá, materiál – hlína s drobnými kamínky, i. č. A 249 927, obr. 6:8;
- tyglík hrubě v ruce dělané keramiky válcovitého tvaru s trojúhelníkovitým ústím. Průměr okraje 4 cm,

- výška – 3,5 cm. Povrch nádoby je hrubě vyhlazený, barva – černošedá, materiál – hlína s drobnými kamínky, i. č. A 249 869, obr. 4:6;
- tyglík hrubé v ruce dělané keramiky polokulovitého tvaru. Průměr okraje 2,6 cm, výška – 2 cm. Povrch nádoby je hrubě vyhlazený, barva – šedoohnědá, materiál – hlína s drobnými kamínky, i. č. A 249 870, obr. 4:5;
 - ven vyhnutý okraj hrnce v ruce dělané keramiky s částí výdutě, která je zdobená překříženými rytými liniemi, povrch je dobře vyhlazený, barva – hnědošedá, materiál – hlína s příměsí malých kamínků, i. č. A 249 916, obr. 7:10;
 - 5 ks zlomků ven vyhnutých okrajů v ruce dělaných hrnců zdobených plasticky protlačovanými prstovými důlky, povrch zběžně ohlazený, barva – světle hnědá, materiál – hlína s příměsí malých kamínků, i. č. A 249 946, A 249 968 – A 249 970 a bez i. č., obr. 7:2–4;
 - 11 ks zlomků nezdobených ven vyhnutých okrajů v ruce dělaných hrnců, povrch zběžně ohlazený, barva – hnědá až hnědošedá, materiál – hlína s příměsí malých kamínků, i. č. A 249 859, A 249 873, A 249 892 – A 249 893, A 249 895, A 249 947 – A 249 948, A 249 966 – A 249 967, 2 ks bez i. č., obr. 6:9, 7:1, 5–8;
 - 4 ks zlomků dovnitř zatažených okrajů v ruce dělaných misek, povrch zběžně ohlazený, barva – hnědošedá, materiál – hlína s příměsí malých kamínků, i. č. A 249 894, A 249 928, A 249 949 – A 249 950, obr. 6:4–5;
 - 18 ks zlomků odsazených i rovných den v ruce dělaných nádob, barva – hnědá až hnědošedá, materiál – hlína s příměsí malých kamínků, i. č. A 249 868, A 249 874 – A 249 876, A 249 884 – A 249 885, A 249 905 – A 249 906, A 249 912 – A 249 913, A 249 918 – A 249 920, A 249 926, A 249 962 – A 249 964, A 249 976 – A 249 977;
 - zlomek z výduti v ruce dělané hrcovité nádoby zdobený rytou klikatkou, barva – hnědošedá, materiál – hlína s drobnými kamínky, i. č. A 249 908, obr. 7:9;
 - 51 ks nezdobených střepů z podhrdlí, výduti a spodků v ruce dělaných nádob, i. č. A 249 862 – A 249 867, A 249 877 – A 249 883, A 249 889, A 249 896 – A 249 897, A 249 900, A 249 901 – A 249 904, A 249 909 – A 249 911, A 249 924 – A 249 925, A 249 931 – A 249 944, A 249 951 – A 249 961;
 - drobný kónický přeslen, světle hnědá barva povrchu, v – 1,6 cm, průměr 0,8 – 2,5 cm, i. č. A 249 917, obr. 4:4;
 - 26 ks mazanice s otisky prutů i drobných kúlů cihlově oranžové barvy, i. č. A 249 872, A 249 887, A 249 890, A 249 899, A 249 907, A 249 915, A 249 922;
 - 93 zlomků zvířecích kostí a 1 ulita, i. č. A 249 871, A 249 886, A 249 891, A 249 898, A 249 914, A 249 921, A 249 923, A 249 930, A 249 945, A 249 965;
 - intruze (Slované – středohradištní období) – zlomek horní poloviny hrcovité nádoby (i. č. A 249 985), 10 zlomků nezdobených výduti (i. č. A 249 971 – A 249 975, A 249 979 – A 249 983), okraj v ruce dělané nádoby (i. č. A 249 860), zlomek mazanice (i. č. A 249 978).

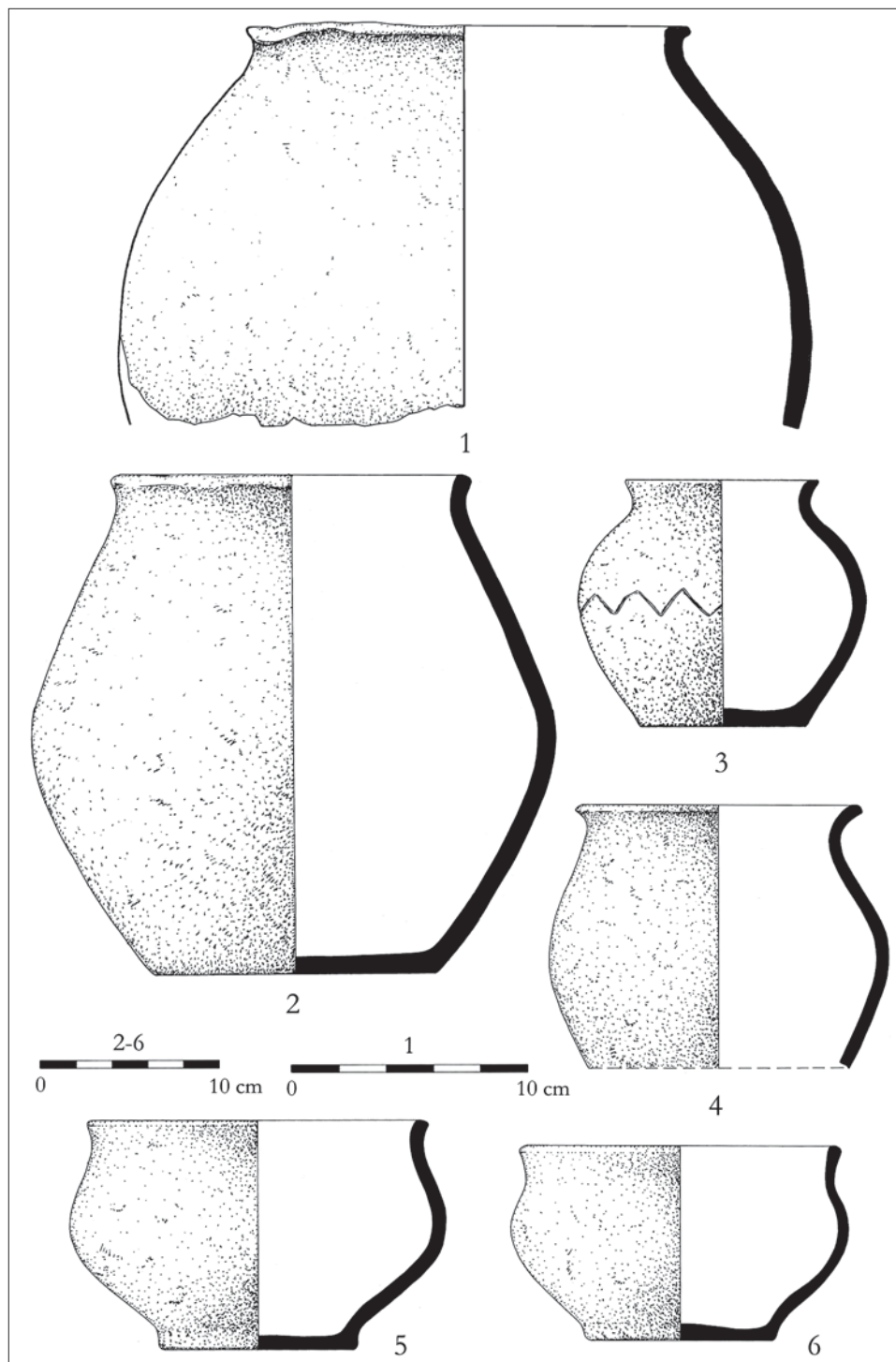
Uložení: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti (i. č. A 249 846 – A 249 985).

Z konstrukčního hlediska toho nelze o objektu 1/05 příliš říci. Jedná se o prostou jámovou pec s předpecním prostorem, která byla pravděpodobně zastřešena hliněnou kupolí (vzhledem k mohutné mazaniceové destrukci). Její případný vnitřní rošt nebyl zjištěn. Mohlo se stejně dobře jednat o pec hrncířskou jako o pec kuchyňskou. Archeologický materiál, nalezený v její výplni evidentně nemá souvislost s činností pece (zvláště zvířecí kosti), ale dostal se do jejího zásypu až po zániku funkce objektu. Jedinými předměty, které lze považovat za doklady výrobní činnosti jsou dva drobné keramické tyglíky. Takové nálezy mívají obecně spojitost s kovolitectvím, šperkařstvím či metalurgií barevných kovů. Přesto pouze na základě těchto dvou příkladů si nedovolují označit pec z Modré za kovoliteckou.

Signifikantní závěry však přináší archeologická analýza vlastního inventáře pece i povrchových nálezů. Chronologicky nejcitlivějšími předměty nově získaného materiálu ze sídliště v Modré jsou jednoznačně oba parohové hřebeny. Oba dva exempláře jsou složeny ze tří parohových destiček spojených sedmi bronzovými nýty, přičemž vrchní krycí destičky nesou rytou výzdobu v podobě řad a kumulací koncentrických kroužků (obr. 4:1, 9:1).

4. Modrá „Hrubý díl“. Objekt 1/05. Nálezový inventář pece: 1 – paroh, 2 – železo, 3 – kost, 4–6 – v ruce dělaná keramika, 7–10 – keramika vytáčená na kruhu.

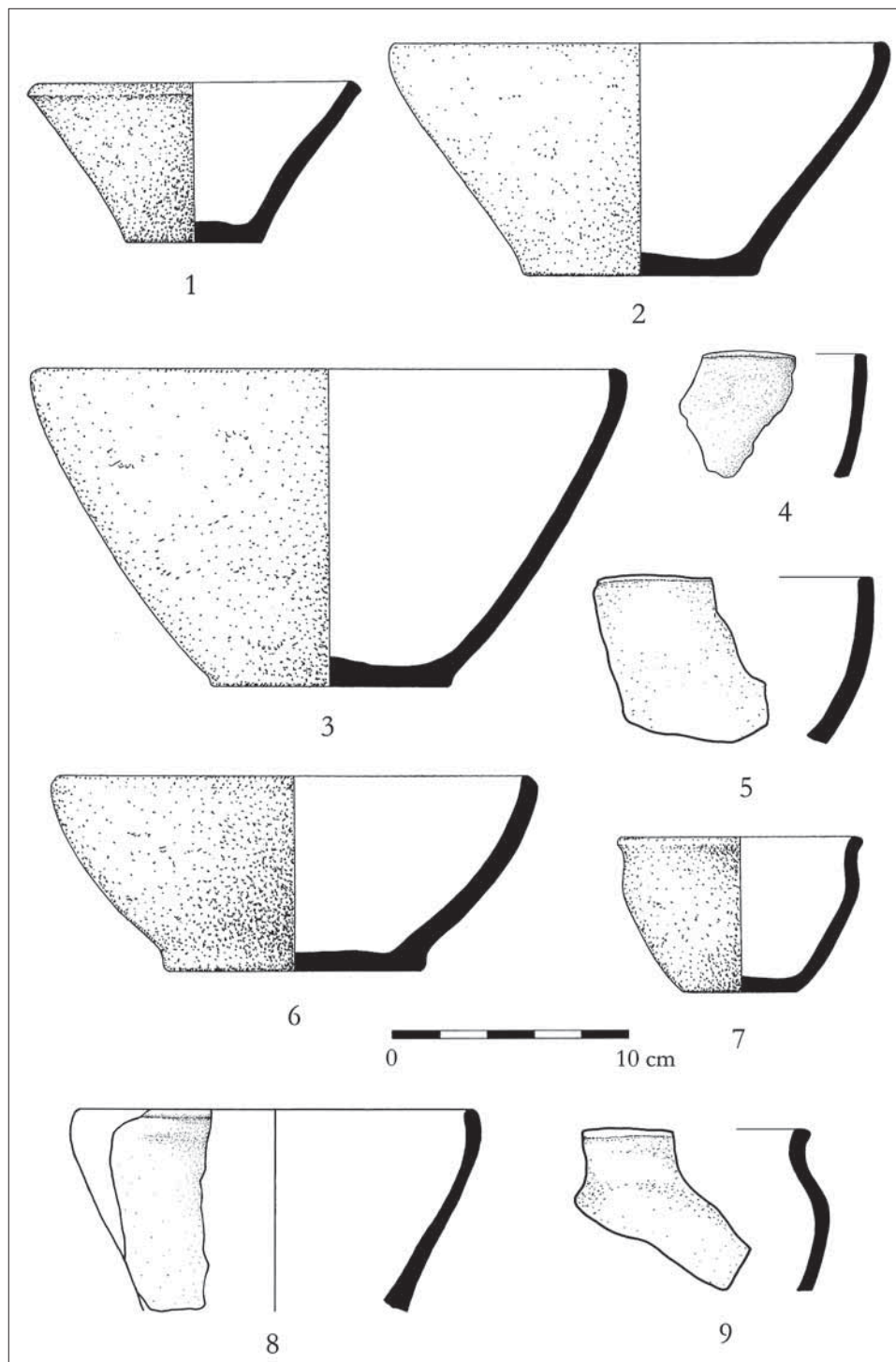
5. Modrá „Hrubý díl“. Objekt 1/05. Nálezový inventář pece.

Z typologického hlediska patří oba hřebeny k třídlínným formám s omegovitě (jazykovitě) prodlouženou rukojetí typu III (varianta 1) podle třídění S. Thomasové (1960, 104–106) nebo typu III podle G. F. Nikitinové (1969, 148). J. Tejral (1988, 230) tyto exempláře přímo klasifikuje jako hřebeny černjachovské formy.

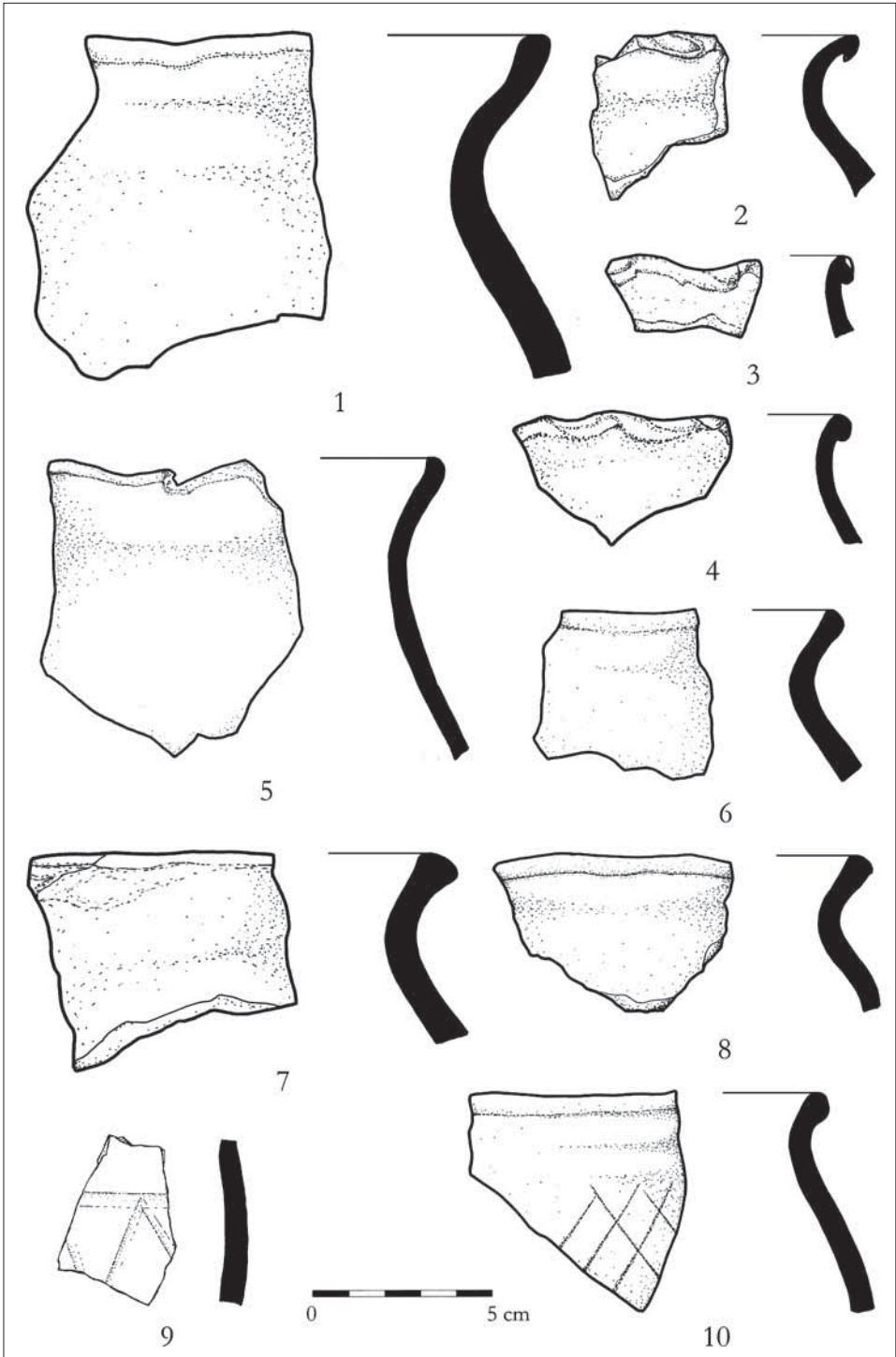
Pro hřeben z objektu 1/05, který je zdobený jen na držadle (obr. 4:1), najdeme analogie v celé centrální Evropě včetně římských podunajských provincií, ale také ve východní Evropě a Příčernomoří (obr. 8). Územně nejbližšími, tvarem i výzdobou téměř shodnými protějšky jsou dva zlomky z nedalekého sídliště ve Zlechově – z chaty 53/65 (Zeman 2007, 296, Abb. 14:13–14). Na tomto sídlišti je přitom několika dílnami s četnými nálezy polotovarů rovněž doložena výroba tohoto typu hřebenů (ibid. 279–280, Abb. 10). Další příklady z Pomoraví reprezentuje hřeben z obj. 1/1974 ze sídliště v Drslavicích (Tejral 1990, 24–25, Abb. 12:1; 1999, 247, Abb. 36:1) nebo nový nález z povrchového sběru v Dobřčicích na Přerovsku (Schenk 2005, 269, obr. 2). V širším středoevropském prostoru je najdeme jak v naddunajském barbariku, např. na dolnorakouském sídlišti v Michelstettenu (Lauermann 1996, 300, Taf. 5:6–7) nebo na germánském sídlišti v Ózdu v SV Maďarsku (Párducz–Korek 1959, 163–164, Taf. 3:6), tak také na území římských provincií v Podunají, zejména v Pannonii – na pozdně římských pevnostech v Tokodu a Intercise (Bíró 2002, 55, Fig. 133 a 136). Z oblasti jejich původu, z teritoria černjachovské kultury, můžeme jmenovat nálezy z hrobu 6/1963 na mohylníku v Kosanovu (Petrauskas 2003, 334, Abb. 65a:3), z rozrušeného hrobu ze Syčavky (Fedorov–Rošalj 1979, 265, Ris. 1:1–3) nebo z eponymního mohylníku v Černjachově (Petrov 1964, 109–111, Ris. 13:5). Dokladem jejich obliby ještě i v 5. století je nález z kostrového hrobu z Vinařic u Kladna (Svoboda 1965, 124, Tab. XXVI:9; Tejral 1985a, 365; obr. 35:2). Do Čech se tyto hřebeny dostávají s podunajským kulturním proudem v průběhu stupně D2 stěhování národů (Tejral 1985a, 364–365), stejně jako dále na západ až na území dnešní Francie (Kazanski 1993, 175, Fig. 2:1–5, 17).

Druhý hřeben z Modré, nalezený v loňském roce v kulturní vrstvě sídliště je zdobený řadou koncentrických kroužků také ve střední části těla (obr. 9:1). Jeho analogie najdeme ve stejných regionech jako u předchozího, k nimž se navíc řadí také východní Slovensko (obr. 4:2–10). Množství hřebenů s touto charakteristickou výzdobou opět pochází z území římských podunajských provincií, z Pannonie – např. Intercisa a Arrabona (Bíró 2002, 50, Fig. 102–104) nebo z Horní Moesie – např. Pontes (Petković 1995, 27, 110, tab. 13b). S hřebeny tohoto typu se setkáme také v mohylnicích černjachovské kultury 4. stol. na Ukrajině (Petrov 1964, 109–111, Ris. 13:20) či v postčernjachovské fázi D1 v Sedmihradsku, např. v hrobě 14 z Fintinele–Rît (Tejral 1992, 237–238, Abb. 7:14) nebo v Moldávii, např. v hrobě 25 ze Slobozie–Chișcăreni (Levinschi 1999, 28, Abb. 6:3). Podobné hřebeny najdeme také v dalším velkém evropském kulturním okruhu doby římské, v przeworské kultuře, a sice v její pozdní fázi z přelomu doby římské a stěhování národů – např. nálezy z východoslovenských kostrových hrobů v Košicích a Čani (Lamiová–Schmiedlová 1964, 191, 197, obr. 2:7). Také tento typ hřebene se dostává v průběhu 5. století do Čech a dožívá na kostrových pohřebištích vinařické skupiny staršího stupně stěhování národů – viz nález z hrobu 1 z Prahy–Veselavína (Tejral 1985a, 362, obr. 34:3). Tyto hřebeny však v průběhu 5. stol. pronikly ještě dále na západ, do Porýní, jak ukazuje nález z kostrového hrobu 7 z Polch–Ruitsche (Haberey 1948, 440, 444, Abb. 52:4) nebo nálezy z galských pozdně římských stanic a pohřebišť v dnešní Francii a Švýcarsku (Kazanski 1993, 175, Fig. 2:7–16, 19).

Jak již bylo konstatováno, oblastí s nejhodnějším výskytem třívrstevných hřebenů s omegovitě (jazykovitě) prodlouženou rukojetí jsou široké jihoruské stepi a Příčernomoří. Zde je zároveň shledáván jejich původ. Do střední Evropy byly nejspíše přineseny gótským proudem koncem 4. století, prchajícím před hunskou expanzí (Thomas 1960, 113–114; Tejral 1985a, 338–339). V černjachovské kultuře se tyto hřebeny vyskytují výhradně v hrobových komplexech 4. století (Nikitina 1969, 159). Nejčastější jsou převážně nezdobené hřebeny, zatímco exempláře ornamentované rytými kroužky se středovou tečkou jsou známé až z pozdní fáze černjachovské kultury (Levinschi 1999, 28, Abb. 6). Na Moravě se vyskytují (ale také

6. Modrá „Hrubý díl“. Objekt 1/05. Nálezový inventář pece.

7. Modrá „Hrubý díl“. Objekt 1/05. Nálezový inventář pece.

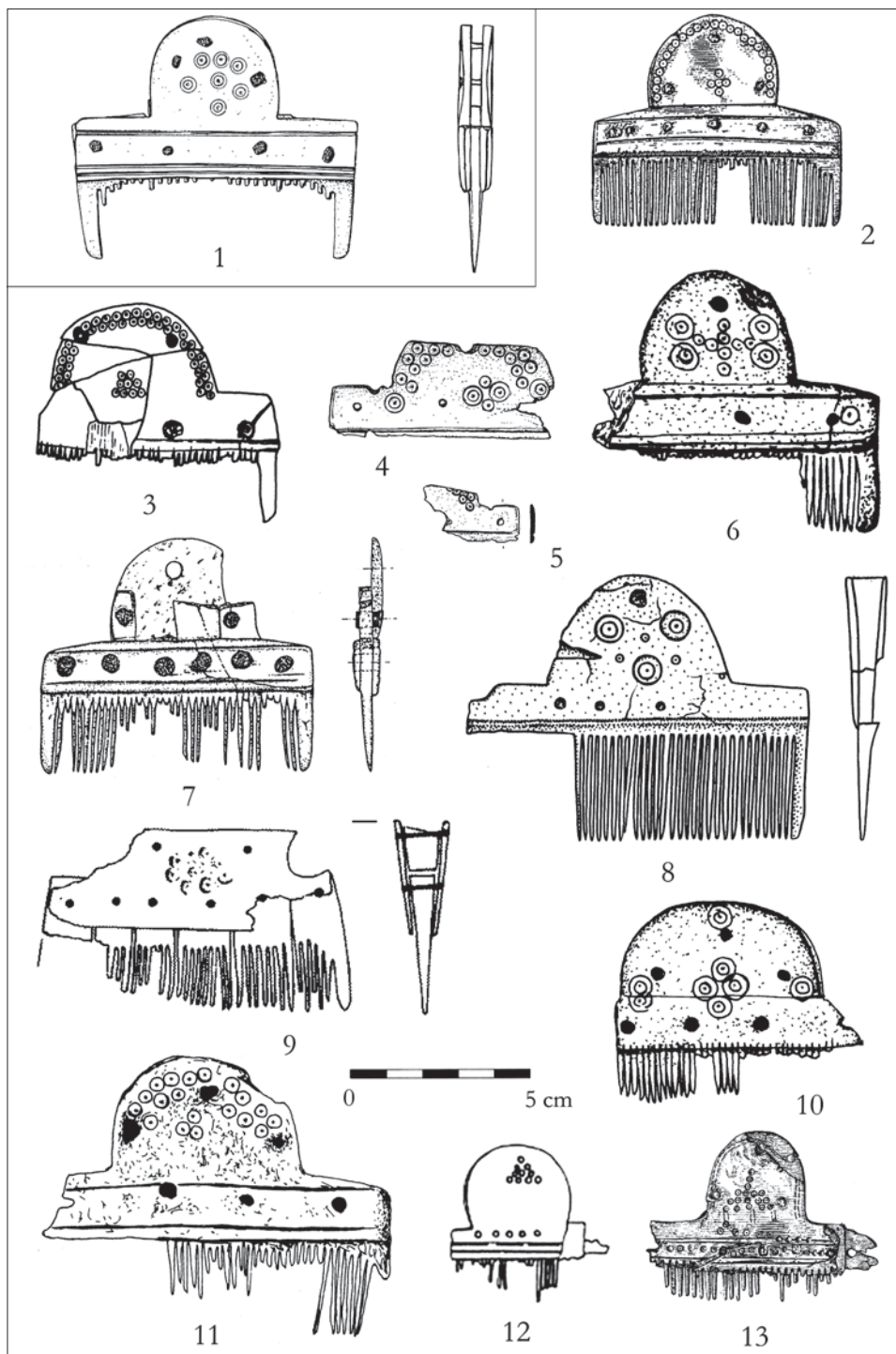
vyrábějí) v přechodném stupni mezi dobou římskou a stěhováním národů, tedy na přelomu 4. a 5. stol. V Čechách a v západních oblastech římského impéria se ve velkém vyskytují až v průběhu 5. století. Hřeben s omegovitě (jazykovitě) prodlouženou rukojetí jsou tedy výborným datovacím vodítkem se specifickou dobou výskytu v různých oblastech.

Dalším nekeramickým nálezem z výplně pece 1/05 je jehla železné spony (d = 6,8 cm) – obr. 4:2. Stejně dlouhá a masivní je jehla železné spony s obdélníkovitou nožkou z chaty VII z Mikulčic (Tejral 1990, 23, Abb. 9:1). Je proto docela dobře možné, že stejný typ germánské spony byl obsažen také v modranské peci. Nebylo by to nic výjimečného, protože výskyt pozdních velkých železných spon s pevným zachycovačem je právě charakteristický pro objekty přechodného stupně C3/D1 pozdní doby římské. Zdokumentovány již máme nálezy nejen z Moravy – kromě Mikulčic také z chaty 2/80 z Mušova (Tejral 1990, 23, Abb. 10:1), z obj. 3599 z Olomouce–Slavonína (Kalábek 2006, 438, obr. 8:20) nebo z chaty 54/65 ze Zlechova, ale také z JZ Slovenska – např. z Děvína (Plachá–Pieta 1986, 342, 344, Abb. 5:9,15) či z dolnorakouských výšinných sídlišť – Oberleiserberg (Pollak 1980, 88–89, Taf. 79:25, 80:1,3; Stuppner 2002, 303, Taf. 5:4) a Heidenstatt–Limberg (Pollak 1980, 62, Taf. 36:9–10). Drobnou nekeramickou industrii doplňuje také kostěná jehla s ouškem (obr. 4:3), která paří k běžnému nálezovému inventáři germánských sídlišť po celou dobu římskou jakožto doklad podomácké textilní výroby.

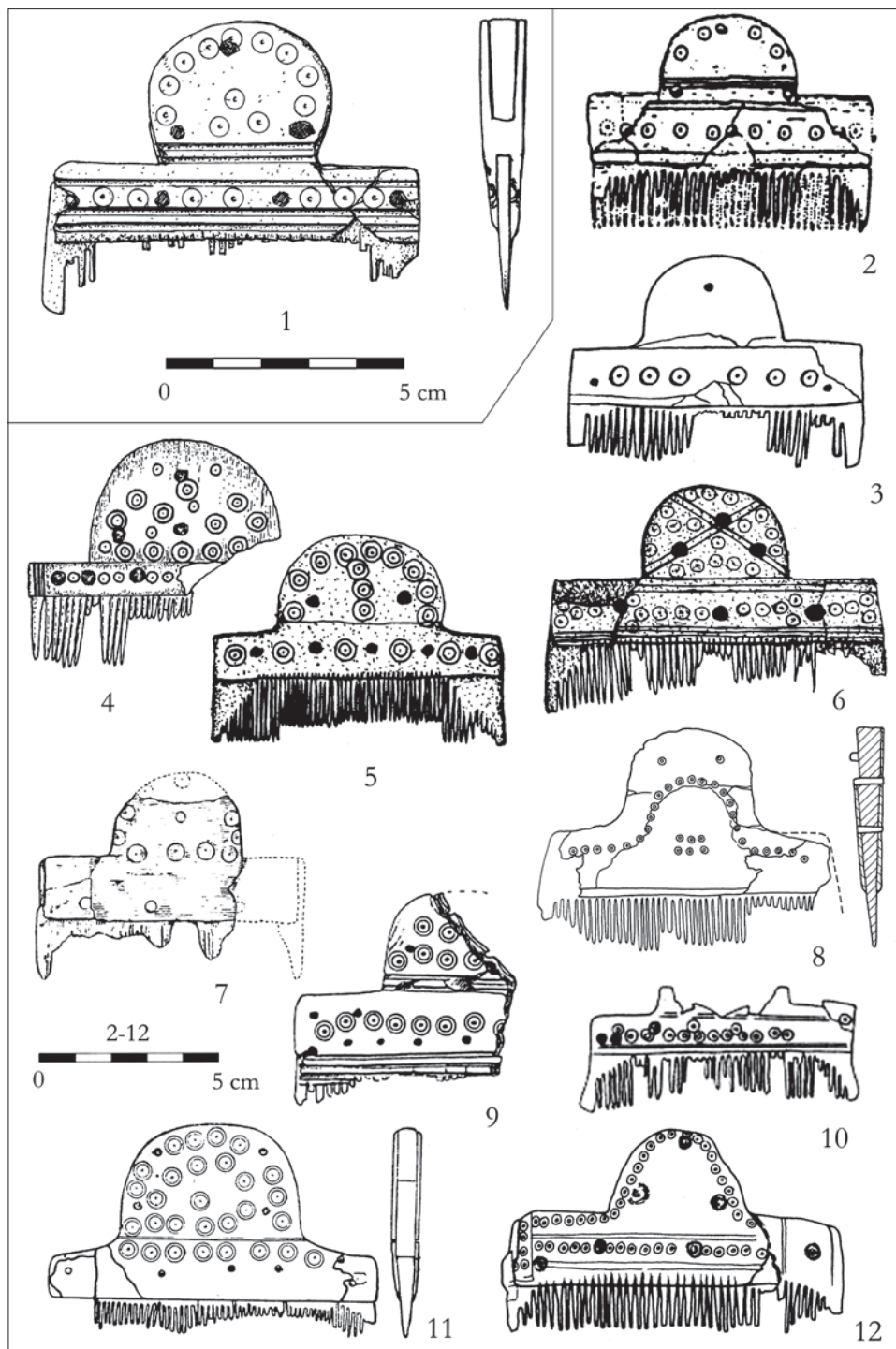
Keramický inventář pece 1/05 je zajímavý z několika aspektů. Převažují v něm v ruce dělané formy hrnců a misek, které představují běžné kuchyňské nádobí pozdní doby římské. Kvalitní germánská domácí na kruhu točená keramika, tzv. jíříkovická je v naprosté menšině. Je zastoupena jen 4 ks z celkového počtu 109 jedinců keramiky (tj. 3,7 %). Tato situace je obdobná také na jiných pozdně římských sídlišťích – ve Zlechově činil podíl na kruhu točené germánské keramiky 4,2 %, v Sudoměřicích – 3 % (Vlach 2007, 453) a v Kostelci na Hané – 8,5 % (Vachůtová 2007, 402). Modranské nálezy zastupuje zlomek spodní části větší hrncovité nádoby s odsazeným dnem (obr. 4:10) a 2 drobné profilované okrajové zlomky z hrncovité urny a menší misky (obr. 4:8–9), což jsou nejčastější tvary jíříkovické keramiky ze sídlišť (Peškař 1988, 113–130, obr. 6–12). Charakteristickým druhem na kruhu točené keramiky jsou džbány s páskovými uchy, jehož zlomek (netypicky naskrz provrtaný) se našel také v modranské peci 1/05 (obr. 4:7). V tomto případě se však nedá zřetelně rozlišit, zda jde o jíříkovickou keramiku nebo o římskoprovinciální drsnou šedou keramiku.

Mezi sortimentem v ruce dělaných nádob z Modré upoutá pozornost zejména menší baňatý hrnek, který je na výdutí zdobený neumělou jednoduchou vlnicí (obr. 5:3). Rozpadlá nebo vícenásobná nepravidelná vlnice na výdutích v ruce dělaných hrubých nádob je běžná v řadě barbarských kultur pozdní doby římské. Nejbližší analogii najdeme na hrncovité nádobě z obj. 031 ze sídliště v Uherském Brodě „U Bajovského mlýna“ (i. č. 23/00–31/1, Muzeum J.A. Komenského Uherský Brod), který se svým inventářem hlásí \varnothing do rozměrů stupňů C2–C3. Další příklad lze jmenovat ze sídliště ve Slatinicích na Prostějovsku, kde se v obj. 510 našly fragmenty hrncovité nebo zásobnicovité nádoby dělané ve volné ruce, jejíž některé partie byly dotáčené na kruhu a která nesla na výdutí také výzdobu velmi primitivní rozpadlé vlnice (Kašpárek 2008, 192, obr. 9:7–9). Ze sídliště v Bořitově zase pochází na kruhu točená větší nádoba zdobená mělkou jednoduchou vlnicí (Tejral 1985a, 333, obr. 10:9). V pozdní přzeworské kultuře, např. na sídlišti v Prešově je jednoduchá nepravidelná vlnice provedena jak na nádobách dělaných ve volné ruce (Budinský–Krička 1963, 20, 30, Tab. II:4, XIII:12), tak na tvarech vytáčených na kruhu (Budinský–Krička 1963, 12–13, Tab. VI:1, VII:1). Obdobně je tomu také v kultuře Černjachov–Sintana de Mureș (Zajcev 1964, 46, 48, Ris. 1:38, 41; Dörner 1970, 446, Fig. 2:1; Teodorescu–Lichiardopol–Peneș–Sandu 1983, 402–404, Fig. 12:11, 13:24–25, 27, 14:26).

Nejběžnějším tvarem germánské v ruce dělané keramiky na pozdně římských sídlišťích je esovitě profilovaný hrnek. Kromě dvou téměř celých exemplářů (obr. 5:1, 4) je v Modré zastoupen zejména fragmenty den a ven vyhnutých okrajů (obr. 6:9, 7:1, 5–8). Často jediným výzdobným prvkem, který je na něm uplatněn, je plastické zvlnění okrajů protlačovanými

8. Modrá „Hrubý díl“ – hřeben z objektu 1/05 (1) a jeho analogie: 2 – Drslavice, 3 – Dobřčice, 4–5 – Zlechov, 6 – Ózd, 7 – Michelstetten, 8 – Syčavka, 9 – Kosanovo, 10 – Intercisa, 11 – Tokod, 12– Trčez, 13 – Vinařice.

9. Modrá „Hrubý Díl“ – hřeben z kulturní vrstvy – výzkum 2007 (1) a jeho analogie: 2 – Košice, 3 – Čaña, 4 – Pontes, 5 – Intercisa, 6 – Arrabona, 7 – Fintinele-Rit, 8 – Slobozie-Chișcăreni, 9 – Kaiseraugst, 10 – Trèvez, 11 – Polch-Ruitsche, 12 – Praha-Veleslavín.

prstovými důlky (obr. 7:2–4). Analogické kusy najdeme po celém středoevropském barbariku (Tejral 1985a, 334–337, obr. 10:7–8, 11:2–3, 12:3–7, 14:1, 3, 7–8, 10; 1990, 18–21, Abb. 4:1, 4–6, 7:10, 14–15, 10:7–10, 12:5–8, 10, 13:1–3; 1999, 220, Abb. 14:2–3, 8, 10–11, 16:2–4, 32:7, 9–11; Pollak 1999, 212, Taf. 2; Elschek 2004, 241, Abb. 4:16–22, 5:17–24, 6:8–16; Zeman 2007, 284, Abb. 8:1–3, 6, 9:1–2, 11:3–5, 12:1–2; Vachútová 2007, 401, obr. 8:14–16, 10:1–3, 14:4, 10, 16, 18:1, 4–6, 12–16, 20:3, 12–13 ad.). Druhou skupinu esovitě profilovaných hrnců představují nižší formy s oble ven vyhnutým okrajem a baňatou stlačenou výdutí, které vypadají spíše jako přechodové tvary mezi hrnci a miskami (obr. 5:5–6). Mnohdy se u nich objevuje stranová a výšková nestejnomyšlnost. Oblíbeným tvarem, zejména na pozdně římských sídlištech je také dvojkónický hrnec s výdutí často ve spodní třetině těla (obr. 5:2). Velmi často bývají tyto hrnce hrubě vymodelované a nesymetrické. Zatímco v nedalekém Zlechově se tento tvar s lomem ve spodní polovině neobjevil, několik příkladů známe ze slovenského sídliště v Branči (Kolník–Varsík–Vladár 2007, 30, obr. 14:18, 20–21). Jedním exemplářem je v modranské peci 1/05 zastoupena také malá hrncovitá či mísovitá urna (obr. 6:7).

Druhou základní složkou v ruce dělaného kuchyňského nádobí jsou v Modré misky, které početně následují hrnce. Charakteristické jsou rozměrově velké a hluboké mísy se široce rozevřeným okrajem (průměr se pohybuje od 20 cm výše), které typologicky plynule navazují na keramický vývoj předchozích období (obr. 6:2–3, 5–6, 8). Někdy mohou mít také plastickou výlevku (Tejral 1985a, 334, obr. 18:8, 20:3). Zatímco hluboké misky se široce rozevřeným okrajem představují ve 4. století dožívající prvek předchozího vývoje, zvýšený výskyt nízkých kónických misek patří k unifikujícímu znaku hmotné náplně pozdně římských sídlišť (Tejral 1985a, 334, obr. 8:5, 16:1, 18:2, 5; 1990, 20, Abb. 5:1–4, 6:1–2, 7:13, 8:5–6, 10:5, 11:7–8; 1999, 220, Abb. 14:5, 15:1, 21:5–6, 23:7–8, 32:1; Elschek 2004, 241, Abb. 3:11, 4:21, 5:20–22, 6:8, 10, 8:15; Vachútová 2007, 401, obr. 9:4, 11:13, 19, 15:19, 17:14, 18:17, 19:3). Například ve Zlechově tyto formy najdeme téměř v každém sídlištním objektu (Zeman 2007, 284, Abb. 8:9, 11:11). Jedna celá nádoba a několik okrajových střepů pochází také z pece 1/05 z Modré (obr. 6:1, 4).

Z okruhu spotřební keramiky, převažující v inventáři obj. 1/05 se poněkud vymykají dva malé hrubě modelované tyglíky. První z nich má válcovitý tvar s trojúhelníkovitým ústím (obr. 4:6), zatímco druhý je poloviční velikosti a má charakteristický polokulovitý tvar (obr. 4:5). Jedná se nepochybně o hospodářskou keramiku, využívanou v odvětvích jako je kovolitectví, šperkařství, metalurgie barevných kovů apod. Analogické kusy můžeme najít např. na sídlišti ve Vlčnově–Dolním Němčí (Droberjar 1988, 50, T 38:5) nebo v Nitre–Párovských Hájích (Pieta–Ruttkey 1997, 149, Abb. 10:8–11). Keramický přeslen kónického tvaru (obr. 4:4) zase nepřímou dokládá podomáckou textilní výrobu na tomto sídlišti.

Z předchozího rozboru jasně vyplývá, že keramický i ostatní inventář pece 1/05 lze datovat do pozdní doby římské, do její závěrečné fáze C3/D1. Reziduum doposud blíže neznámého osídlení modranského sídliště ve starší době římské, event. na počátku mladší doby římské, však v jejím zásypu reprezentuje zlomek části esovitého hrnce zdobeného na zachovalé horní výduti rytými překříženými rýhami (obr. 7:10). Stejnou výzdobu i úpravu povrchu nese také jiný fragment výduté (obr. 7:9), není tudíž vyloučeno, že pochází se stejné nádoby. Tato výzdoba se poněvíc vyskytuje ve stupních B2, B2/C1 a C1, tedy od poloviny 2. stol. do 1. třetiny 3. stol. (Tejral 2008, 69–74, 78–84, obr. 1:20, 23, 9:10). Ojedinelé zlomky keramiky starší doby římské se našly již dříve, jako intruze ve velkomoravské zásobní jámě 5/02 na modranském sídlišti i na dalších lokalitách na katastru Modré (Zeman 2004, 187–189, obr. 3:8:15).

Nálezový soubor dále doplňují fragmenty mazanice cihlové barvy s otisky prutů a drobné kulatiny, které by mohly naznačovat určitá konstrukční schémata hliněné kupole pece.

Zvířecí kosti zatím nebyly podrobeny osteologickému rozboru, nelze se tedy vyjádřit k poměrům jednotlivých živočišných druhů.

Závěr

Jednoduchá jámová pec blíž neurčitelného hospodářského účelu (obj. 1/05), objevená při záchranném archeologickém výzkumu Slovákckého muzea v roce 2005, přinesla početnou kolekci keramiky včetně nálezů zdobeného parohového hřebene s omegovitě (jazykovitě) rozšířenou rukojetí. Stejný typ hřebene byl nalezen také v roce 2007 při povrchových pracích. Jedná se o specifickou formu parohových hřebenů typu Thomas III, varianta 1, které lze na základě početných analogií datovat do pozdního 4. století, příp. na počátek 5. stol. jako důsledek pronikání skupinek východogótských kmenů směrem do střední Evropy. Tomuto časovému zařazení výše popsaného nálezu celku odpovídá také soubor germánské keramiky. Hrnce s esovitou profilací zdobené plasticky protlačovanými okraji prstovými důlky nebo jednoduchou nepravidelnou vlnicí na výduti, dvojkónické hrnce, široce rozevřené hluboké mísy i nižší kónické mísy plně odpovídají finálnímu nálezovému horizontu (tzv. zlechovskému) germánských sídlišť na Moravě a JZ Slovensku, tedy fázi C3/D1. Podobně jsou na tom také nepočtené doklady domácí na kruhu točené, tzv. jiříkovické keramiky, i když její detailnější chronologie není dosud vypracována (Tejral 1985b, 112, 114; Peškař 1988, 130). Rovněž velké železné spony s pevným zachycovačem či obdélníkovitou nožkou běžně provázejí inventář pozdně římských sídlištních objektů.

10. Osídlení středního Pomoraví v pozdní době římské: M – Modrá, kolečko – sídliště, obdélník – pohřebiště.

Z doposud zjištěných poznatků tedy vyplývá, že na místě dnešního archeoskanzenu stávalo sídliště nejen v době laténské a slovanské, ale také v době římské. Je pravděpodobné, že bylo založeno již v polovině 2. století (podle ojedinělých nálezů zdobené keramiky starší doby římské). Výraznější stopu germánského osídlení lokality nacházíme až v pozdní době římské, někdy od konce 3. stol. do počátku 5. století (zatím není možné rozhodnout, zda se jedná o sídelní kontinuitu nebo opětovné obsazení lokality). O jeho vnitřní struktuře toho příliš říci nelze, neboť máme zatím k dispozici jen 2 sídlištní objekty, které jsou od sebe vzdáleny asi 40 m. Zatímco zásobní jáma 5/03 se svým inventářem hlásí spíše do mladšího úseku mladší doby římské (C2–C3), pec 1/05 jednoznačně fungovala až ve 2. polovině 4. stol., příp. začátkem 5. stol. (C3/D1). Jde o důležité zjištění, neboť sídliště v Modré leží v těsné blízkosti sídlišť ve Zlechově a dalších lokalit středního Pomoraví konce doby římské (Buch-

lovice, Uherské Hradiště–Sady, Drslavice, Uherský Brod, Havřice, Vlčnov–Dolní Němčí) – obr. 10. Ukazuje se tedy, že v periferních regionech původní sídelní oblasti Germánů je v tomto období sídlištní struktura daleko hustší než se dříve předpokládalo. V tomto pahorkatém terénu s řadou pohledu skrytých míst je také mnohem pravděpodobnější možnost delšího přežívání svěbského substrátu hlouběji do 5. století, než tomu bylo v komunikačně exponovanějších oblastech Brněnské kotliny a Pálavských vrchů.

Poznámka:

- 1 Výzkum probíhal pod vedením Mgr. Miroslava Vaškových, Ph. D., jemuž tímto děkuji za poskytnutí materiálu a terénní dokumentace ke zpracování.

Literatura:

- B í r ó, M. T., 2002: *Combs- and comb-making in Roman Pannonia: ethnical and historical aspects*. In: J. Tejral (Hrsg): *Probleme der frühen Merowingerzeit im Mitteldonauraum*, Brno, 31–71.
- B u d í n s k ý – K r i č k a, V., 1963: *Sídliisko z doby rímskej a zo začiatkov stahovania národov v Prešove*. SLA XI/1, 5–58.
- D ö r n e r, E., 1970: *Cercetări și săpături archeologice în Județul Arad*. Materiale și cercetări arheologice IX, 444–465.
- D r o b e r j a r, E., 1988: *Sídliště z doby římské ve Vlčnově–Dolním Němčí a projevy římského imperia ve středním Pomoraví*. Rkp. studentské vědecké práce, FF MU Brno.
- E l s c h e k, K., 2004: *Siedlungslandschaft des 4. Jhs. n. Chr. nördlich von Carnuntum im Lichte von systematischer Prospektion und Grabung*. ŠZ 36, Nitra, 239–255.
- F e d o r o v, G. B. – R o š a l j, M. G., 1979: *Pogrebenie IV v. n. e. U s. Syčavka*. Sovětskaja archeologija 2, 265–270.
- H a b e r e y, W., 1948: *Gräber und Bergbefestigung aus spätrömischer Zeit bei Polch–Ruitsch (Kreis Mayen)*. Bonner Jahrbücher 148, 439–448.
- K a l á b e k, M., 2006: *Germánské osídlení Olomouce*. In: E. Droberjar–M. Lutovský (edd.): *Archeologie barbarů 2005, Sborník příspěvků z I. protohistorické konference „Pozdně keltské, germánské a časné slovanské osídlení, Kounice, 20.–22. září 2005, Praha, 431–450*.
- K a š p á r e k, F., 2008: *Germánské sídliště z doby římské ve Slatinicích na Olomoucku*. In: E. Droberjar–B. Komoróczy–D. Vachútová (edd.): *Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů*, Brno, 177–200.
- K a z a n s k í, M., 1993: *Les Barbares orientaux et la défense de la Gaule aux IVe–Ve siècles*. In: F. Vallet – M. Kazanski (eds.): *L'armée Romaine et les Barbares du IIIe au VIIe siècle*, Paris, 175–186.
- K o l n í k, T. – V a r s í k, V. – V l a d á r, J., 2007: *Branč. Germánska osada z 2. až 4. storočia*. Nitra.
- L a m i o v á – S c h m i e d l o v á, M., 1964: *Hrebene z doby rímskej a stahovania národov z východného Slovenska*. ASM I, 191–201.
- L a u e r m a n n, E., 1996: *Erster Vorbericht über die Rettungsgrabungen des Niederösterreichischen Landesmuseums in Michelstetten in den Jahren 1994 und 1995*. FÖ 35, 293–307.
- L e v i n s c h i, A., 1999: *Gräberfeld der späten Sintana de Mureș–Černjachov-Kultur*. In: Gomolka–Fuchs G. (Hrsg): *Die Sintana de Mureș–Černjachov-Kultur, Akten des Internationalen Kolloquiums in Caputh vom 20. bis 24. Oktober 1995*, 23–32.
- N i k i t i n a, G. F., 1969: *Grební černjachovskoj kultury*. Sovětskaja archeologija 1, 147–159.
- P á r d u c z, M. – K o r e k, J., 1959: *Eine Siedlung aus der Kaiserzeit in Ózd*. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae X, 159–194.
- P e š k a ř, I., 1988: *Hrnčířské pece z doby římské na Moravě*. PA LXXIX/1, 106–169.
- P e t k o v i č, S., 1995: *Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorije Gornje Mezije*. Beograd.
- P e t r a u s k a s, O. V., 2003: *Die Gräberfelder der Černjachov-Kultur von Kosanovo und Gavrilovka – eine vergleichende Studie zur Chronologie. Bestattungssitten und ethnokulturellen Besonderheiten*, Bericht der RGK 84, 223–351.

- P e t r o v, V. P., 1964: Černjachovskij mogilnik (po materialam raskopok V. V. Chvojky v 1900–1901 gg.). Materialy i isledovanija po archeologii SSSR 116, 53–117.
- P i e t a, K. – R u t t k a y, M., 1997: Germanische Siedlung aus dem 4. und 5. Jh. in Nitra–Párovské Háje und Probleme der Siedlungskontinuität. In: J. Tejral–H. Friesinger–M. Kazanski (Hrsg): Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donauraum, Brno, 145–163.
- P l a c h á, V. – P i e t a, K., 1986: Römerzeitliche Besiedlung von Bratislava–Děvín. AR XXXVIII, 339–357, 457–458.
- P o l l a k, M., 1980: Die germanischen Bodenfunde des 1.–4. Jahrhunderts n. Chr. im nördlichen Niederösterreich. Wien.
- 1999: Die germanischen Funde vom Oberleiserberg (Niederösterreich). In: T. Fischer–G. Precht–J. Tejral (Hrsg): Germanen beiderseits des spätantiken Limes, Köln–Brno, 207–214.
- S c h e n k, Z., 2005: Dobručice (okr. Přerov). PV 46 (2004), Brno, 269.
- S t u p p n e r, A., 2002: Der Oberleiserberg bei Ernstbrunn, NÖ, in der frühen Merowingerzeit. In: J. Tejral (Hrsg): Probleme der frühen Merowingerzeit im Mitteldonauraum, Brno, 297–311.
- T h o m a s, S., 1960: Studien zu den germanischen Kämmen der römischen Kaiserzeit. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 8, Leipzig, 54–215.
- T e j r a l, J., 1985a: Naše země a římské Podunají na počátku doby stěhování národů. PA LXXVI/2, 308–397.
- 1985b: Spätromische und völkerwanderungszeitliche Drehscheibenkeramik in Mähren. ArchA 69, 105–145.
- 1988: Zur Chronologie der frühen Völkerwanderungszeit im mittleren Donauraum. ArchA 72, 223–304.
- 1990: Archäologischer Beitrag zur Erkenntnis der völkerwanderungszeitlichen Ethnostrukturen nördlich der mittleren Donau. In: H. Friesinger–F. Daim (Hrsg): Typen der Ethnogenese unter besonderer Berücksichtigung der Bayern, Teil 2, Wien, 9–87.
- 1992: Einige Bemerkungen zur Chronologie der späten römischen Kaiserzeit in Mitteleuropa. In: Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Latènezeit bis zum Frühmittelalter, Kraków, 227–248.
- 1999: Archäologisch-kulturelle Entwicklung im norddanubischen Raum am Ende der Spätkaiserzeit und am Anfang der Völkerwanderungszeit. In: J. Tejral–Ch. Pilet–M. Kazanski (Hrsg): L'Occident romain et l'Europe au début de l'époque des Grandes Migrations, Brno, 205–271.
- 2008: Ke zvláštnostem sídlištního vývoje v době římské na území severně od středního Dunaje. In: Droberjar, E.–Komoróczy, B.–Vachútová, D. (edd.): Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů, Brno, 67–98.
- T e o d o r e s c u, V. – L i c h i a r d o p o l, D. – P e n e ș, M. – S a n d u, V., 1983: Așezarea daco-romană din sec. IV–V e. n. de la Cireșanu, jud. Prahova. Materiale și cercetări arheologice XVII–A (Partea a II–a), 389–416.
- V a c h ú t o v á, D., 2007: Sídliště z pozdní doby římské v Kostelci na Hané – Kozí Bradě. In: E. Droberjar – O. Chvojka (edd.): Archeologie barbarů 2006. Příspěvky z II. protohistorické konference, České Budějovice 21.–24. 11. 2006, Archeologické výzkumy v jižních Čechách, Supplementum 3, svazek II, České Budějovice, 395–432.
- V a š k o v ý c h, M., 2006: Modrá (okr. Uherské Hradiště). PV 47 (2005), Brno, 165.
- V l a c h, M., 2007: Nové sídlištní nálezy z mladší a pozdní doby římské ze Sudoměřic. In: E. Droberjar–O. Chvojka (edd.): Archeologie barbarů 2006. Příspěvky z II. protohistorické konference, České Budějovice 21.–24. 11. 2006, Archeologické výzkumy v jižních Čechách, Supplementum 3, svazek II, České Budějovice, 449–471.
- Z a j c e v, B. P., 1964: Novyje materialy černjachovskoj kultury bassejna severnogo Donca i Psla. Materialy i isledovanija po archeologii SSSR 116, 44–52.
- Z e m a n, T. 2004: Izolovaný germánský objekt na polykulturním sídlišti v Modré. Slovácko XLVI, 183–191.
- 2007: Vorläufiger Bericht über die spätkaiserzeitliche Siedlung in Zlechov. In: J. Tejral (Hrsg): Barbaren im Wandel. Beiträge zur Kultur- und Identitätsumbildung in der Völkerwanderungszeit, Brno, 277–305.

Further Evidence of Germanic Settlement in the Polycultural Settlement Site in Modrá

A b s t r a c t

During a salvage archaeological research by the Slováké Museum at the construction site of the archaeological open-air museum in Modrá conducted in years 2005 and 2007, new evidence of Roman Era settlement of this polycultural settlement site was discovered. An oval-shaped pit stove with destruction of a clay copula was uncovered (obj. 1/05), which could have served as a production facility for kitchen, pottery or metal casting (Fig. 1–2). The pit stove was located only 40 cm away from the hitherto only discovered Germanic object – the storage pit 5/03 (Zeman 2004).

The relative chronology of the Modrá settlement site was further specified by finds from the filling of the stove pit. Those include namely an omega- (tongue) shaped widened handle of the Thomas III type variant 1, decorated by concentric circles (another complete specimen was found in the surface cultural layer in 2007). Those combs were introduced to the central Europe from the South-Russian steppes and Black Sea area as a result of migration of groups of East Gothic tribes in the late 4th century, and further to the West they appeared until the second third of the 5th century (Figs.3–4). The dating of the stove 1/05 to the final phase of late Roman Era settlements, namely the degree C3/D1 (the so-called Zlechov horizon) is also supported by its ceramic inventory – handmade pots, both higher and compressed, with S-shaped profiling, biconic pots, wide-open deep platters and low conical plates as well as several fragments of Germanic grey wheel-spinned pottery (the so-called Jiřkovice pottery), or a fragment of an iron buckle with a solid fastener or rectangular leg (Figs. 5–8). Thus, the settlement ranks among the network of similar sites on the periphery of the main settlement area of Germanic tribes in Moravia (Fig. 9), almost within sight from the important settlement in Zlechov (Zeman 2007).

Sporadic fragments of decorated Germanic pottery found in the stove 1/05 (along with the finds from the Great Moravian pit 5/02) point to the beginnings of the Modrá settlement site as early as the mid 2nd century. Its end appears to have had come sometime during the first half of the 5th century.

Weitere Belege der germanischen Besiedlung auf dem Gebiet einer polykulturellen Siedlung Modrá

Z u s a m m e n f a s s u n g

Durch die vom Museum der Mährischen Slowakei vollgebrachte archäologische Rettungsuntersuchung, die beim Bau des archäologischen Freilichtmuseums Modrá bei Velehrad stattfand, wurden in den Jahren 2005 und 2007 neue Belege für Besiedlung dieser polykulturellen Siedlung in der römischen Zeit festgestellt. Entdeckt wurde ein ovaler Grubenofen samt einer destruierten Tonkuppel (Objekt 1/05), der zur Zubereitung von Speisen und zur Herstellung von Töpferwaren oder Gussmodellen gedient haben kann (Abb. 1–2). Der Ofen befand sich dabei nur 40 m von einer Versorgungsgrube (5/03) (Zeman 2004) entfernt, die bisher den einzigen entdeckten germanischen Objekt darstellte.

Zur Präzisierung der relativen Chronologie der Siedlung in Modrá trugen Funde aus der Verfüllung vom Ofen. Es handelt sich insbesondere um einen Kamm mit omegaförmig profiliertem (zungenförmig erweitertem) Griff von Typ Thomas III, Variante 1, der mit konzentrischen Kreisen verziert ist (ein zweites Exemplar wurde 2007 in der oberen Kulturschicht gefunden). Diese Kämmen haben sich im Zusammenhang mit Wanderungen der ostgotischen Stämme Ende des 4. Jahrhunderts aus dem Gebiet am Schwarzen Meer nach Mitteleuropa verbreitet, wobei sie in den westlicheren Gebieten noch im 2. Drittel des 5. Jahrhunderts überdauerten (Abb. 3–4). Die Datierung des Ofens 1/05 aus Modrá in die finale Phase der spätrömischen Siedlungen, in die Stufe C3/D1 (so genannter Zlechov-Horizont) unterstützen auch die Funde der dazugehörigen Keramik – handgemachte höhere als auch gedrückte, S-förmig profilierte Töpfe, doppelkonische Töpfe, breite tiefe Schüsseln und auch niedrigere konische Schalen ebenso wie unzählige Fragmente der grauen germanischen, auf der Töpferscheibe gedrehten Keramik (sog. Jiřkovská-Keramik) oder Bruchteile einer Eisenfibel mit festem Halter und rechteckigem Fuß (Abb. 5–8). Die Siedlung in Modrá gehört zum Netz von ähnlichen Lokalitäten an der Peripherie des primären germanischen Siedlungsgebiets in Mähren (Abb. 9), fast in Sichtweite von der bedeutenden Siedlung Zlechov (Zeman 2007).

Sporadische Bruchteile der verzierten germanischen Keramik, die im Ofen 1/05 (zusammen mit Funden in der großmährenzeitlichen Versorgungsgrube 5/02) enthalten waren, weisen auf die Anfänge der Siedlung in Modrá bereits in der Mitte des 2. Jahrhunderts hin. Das Ende ihrer Existenz begann im Verlauf der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts.

ODEŠEL LIBOR JEŽEK

Dne 26. října roku 2008 tragicky zahynul velký milovník archeologie, historie, ale především dobrý člověk, Libor Ježek. Narodil se v Dolním Němčí 22. 5. 1967, kde také po celý život žil. Vyučil se strojním zámečníkem v Slovácích strojárnách v Uherském Brodě. Jeho zájem o historii byl velmi široký. Zajímal se o archeologii pravěkou – zejména o období mladší a pozdní doby kamenné, i středověkou v souvislosti s historií našeho kraje. Další velkou vášní Libora byly obě světové války a s nimi spojené sbírání a vyhledávání zbraní a stříeliva, jež se mu nakonec stalo osudným.

Sám jsem měl možnost spolu s kolegou Petrem Škrdlou z Archeologického ústavu AV ČR v Brně s Liborem spolupracovat při podrobném mapování pravěkých dějin Dolního Němčí a okolí. Jeho znalost terénu a s tím spojený cit pro hledání nových archeologických nalezišť byla obdivuhodná. Svědčí o tom i početná sbírka zejména kamenné broušené a štipané industrie – například sekeromlatů, sekerek a pazourků – spolu s pozůstatky keramických nádob, které nám bez problémů ukázal. Samozřejmostí pro Libora bylo, že své nálezy konzultoval s archeology a mnohé věnoval i do sbírek Slovácského muzea v Uherském Hradišti. Za všechny lze jmenovat např. raně středověký sax, železný i bronzové sekery a jiné. Nemálo hodin jsme strávili nad přesnějším určení některých nálezů a diskusemi o pravěké a raně středověké osídlení nejenom Dolního Němčí, ale celého povodí říčky Okluky od svahů Bílých Karpat až po řeku Moravu. Ledacos zůstalo nedokončeno, rozpracováno a bez Liborových znalostí místních nalezišť a poměrů budeme již podstatně obtížněji skládat onu mozaiku dávných dějů a zaslých kultur východního Slovácka.

Miroslav Vaškových

**„ARCHEOLOG A ETNOGRAF“
FRANTIŠEK PŘIKRYL**

František Příkryl se narodil 6. září 1857 ve Vlčnově nedaleko od Uherského Brodu. Vzdělávat se začal u kyjovských Piaristů v roce 1865, pak pokračoval na německém gymnáziu v Uherském Hradišti, kde studoval v letech 1870-1874. Další čtyři roky se vzdělával na učitelském ústavu v Olomouci. Po jeho absolutoriu zahájil praxi v Osvětimanech v předhůří Chřibů, odkud pokračoval do Uhřic u Slavkova. V roce 1881 však náhle vstoupil do kněžského semináře v Olomouci.

Studium bohoslovectví ukončil v roce 1885, tedy právě v období všeobecného cyrilometodějského nadšení, jemuž i on sám plně podlehl. Následně byl F. Příkryl již jako kněz poslán na dva roky do „Záhoří“, do Velkých Karlovic, aby poté 14 let působil v Seběchlebech jako farář 11 let v Týně u Lipníka nad Bečvou. V zývřecné etapě svého života, až do své smrti dne 4. prosince 1939, byl činný v Drahotuších, kde je také pohřben. Jeho kněžské působení bylo kladně vyhodnoceno až velkým ctitelem byzantských věrozvěstů, olomouckým arcibiskupem Stojanem, který v roce 1932 Příkryla nejprve jmenoval konsistorním a poté, v roce 1932, i arcibiskupským radou a zároveň ho vyznamenal titulem Monsignor. V roce 1935 mu byla vyslovena veřejná pochvala – publica laus. To vše za jeho zásluhy o „kult cyrilometodějský a velehradské památky“.

Vedle svého kněžského „zaměstnání“ byl František Příkryl významným archeologem i etnografem, byl, jak o něm napsal Antonín Zelnitius, „nestorem archeologů moravských“. Znal se s tehdejšími zemským konzervátorem Jindřichem Wanklem i prof. Janem Havelkou, kteří jej v prvopočátcích částečně ovlivňovali v odborném směřování, uznání se mu dostalo např. také od Lubora Niederla či Josefa Šchránila. V terénu se zaměřoval zejména na oblast Chřibů, kde provedl výzkumy na mohylnicích u Jarohněvic, Kostelan, Vrbky nebo na Tabarkách. Významný je také jeho podíl na poznání minulosti hradiska sv. Klimenta u Osvětiman, které jako vůbec první v několika státech odborně vyhodnotil (např. Sv. Kliment u Osvětiman, Brno 1890). Příkrylovou velkou láskou byla samozřejmě tematika sv. Cyrila a Metoděje, které věnoval několik studií. Z nich jako hlavní se jeví dvojdielná práce „Sv. Cyril a Metod v památkách starožitných na Moravě a ve Slezsku, vydaná v letech 1905 a 1907. Kromě archeologie se F. Příkryl zajímal také o to, „co si vypráví lid o dobách dávných, tedy studium lidopisné“, jak uvedl Josef Spisar. Na dané, vlastně již etnografické téma napsal v období svého velkokarlovického působení množství statí, jež publikoval zejména v časopise „Záhorská kronika“, který sám v roce 1892 založil a několik let také vydával. Pozoruhodná část jeho působnosti se týkala runového písma, k níž napsal několik statí, jako např. „Runová abeceda v jednotlivých zemích Evropy“. Za svou dlouholetou archeologickou a spisovatelskou činnost byl Msgr. Dr. František Příkryl archeologickým spolkem Starý Velehrad se sídlem na Velehradě a musejním spolkem Starý Velehrad – Staré Město se sídlem

ve Starém Městě jmenován čestným členem obou spolků (více viz. SPINAR, J. 1937; Msgr. Th. Dr. František Příkryl, Sborník Velehradský, Nová řada č. 8., 38-42).

Luděk Galuška

JULIUS JERONÝM CHRISTIN

J. J. Christin se narodil v roce 1949 v Lázních nedaleko Přerova. Po absolutoriu piaristické školy v Lipniku nad Bečvou vystudoval reálný a učitelský ústav v Olomouci. Pak, v letech 1868-1870, působil jako produčitel ve Starém Městě u Uherského hradiště a zároveň vypomáhal v nedaleké Spytihněvi. Další jeho praxe jej zavedla do Zlína a poté, v roce 1881 do Veselí nad Moravou. Tam se stal správcem školy. Jeho zájem o archeologii, či tehdy ještě spíše o vykopávání památek, motivovaný hlavně velkomoravským Velehradem, spadá především do doby jeho působení ve Starém Městě. Byl to právě Julius J. Christin, jehož jako prvního upoutal tehdy ještě údajně dva metry vysoký val, který se na západním okraji Starého Města v místě „Za starů příkopů“ táhl v severo-jížním směru od Salašského potoka až ke břehu řeky Moravy na „Špitálce“. Jak se následně ukázalo, představoval tento val skutečný pozůstatek jižní části vnějšího opevnění velkomoravské staroměstské aglomerace – Veligradu a měl podobu palisádové hrady skořepinové konstrukce s předsunutým příkopem. Dodnes se ta tato část fortifikace Starého Města nazývá „Christinův val“. Julius J. Christin sepsal své poznatky v jediné vážnější stati s názvem „O dřevním Velehradě“, kterou uveřejnil v roce 1874 v časopisu Komenský. Zemřel 29. ledna 1927 v Brně, kam se nakonec přestěhoval, když ve Veselí nad Moravou v roce 1908 završil svoji učitelskou dráhu.

Luděk Galuška

KRÁSA, KTERÁ HŘEJE. Gotické a renesanční kachle Moravy a Slezska

Výstava realizovaná autorským kolektivem Irena Loskotová, Dana Menoušková, Čeněk Pavlík, Markéta Tymonová a Michal Vitanovský, byla otevřena ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti dne 27. listopadu 2008 a nejširší veřejnosti je přístupná do 8. března 2009. Pak bude v dubnu přesunuta do Slezského zemského muzea v Opavě a počátkem roku 2010 instalována v Muzeu města Brna na Špilberku.

Gotické a renesanční reliéfně zdobené kachle představují velmi atraktivní okruh středověké a raně novověké hmotné kultury, typický zejména pro vyšší sociální prostředí šlechty, měšťanstva, ale i kléru. Jako takové svým uměleckořemeslným

ztvárněním přesahují v řadě případů běžný standard hrncířské a pak specializované kamnářské produkce tzv. skromných řemesel zabývajících se zpracováním hlíny.

V rámci moravských a slezských kamnářských výrobků je tato prezentace dosud nejrepresentativnějším výběrem. Navazuje tak na dílčí ukázky řady nálezových celků, ať již v odborné literatuře či v rámci příležitostných výstav a muzejních expozic. Především však představí dosud nezveřejněný materiál shromážděný autorským kolektivem v průběhu předchozích dvou let systematickým průzkumem depozitářů muzeí, objektů státní památkové péče i soukromých sbírek.

Úvodní část expozice je zaměřena na informace pro návštěvníka o historii geneze otopného zařízení sestaveného z kachlů, jeho konstrukci a technologické detaily výroby, které doprovází unikátní doklady dobových forem (kadlubů) včetně názorných ukázek pro výstavní prezentaci zhotovených polotovarů dokumentujících jednotlivé stupně výrobního procesu. Samotnou reálnou podobu kachlových kamen potom přibližují velkoformátové fotografie významných tuzemských i střeoevropských otopných zařízení a celému výstavnímu prostoru pak vévodí ideální rekonstrukce pozdně gotických kachlových kamen inspirovaná doklady kamnářských výrobků ze střední Moravy. Druhou část výstavy tvoří ukázky jednotlivých exemplářů komorových kachlů seřazené podle lokalit a regionů včetně charakteristických rysů jejich kamnářské produkce, což návštěvníku umožňuje registrovat některé shody nebo odlišnosti v provedení tozých motivů. Navíc jsou zde zastoupena i různá sociální prostředí, ať již se jedná o sídla šlechty, obydlí měšťanů nebo objekty církevní.

K výstavě byl také vydán reprezentativní katalog shodně nazvaný *Kráska, která hřeje. Výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska, Uherské Hradiště 2008, 183 str.*, 539 položek s většinou barevnými vyobrazeními, anglické a německé resumé. Připravili jej Irena Loskotová, Dana Menoušková, Čeněk Pavlík a Michal Vitanovský a i přes nutnou redukci je zde prezentováno více dokladů kamnářských výrobků, než mohla pojmout výstava samotná. Je sestaven podle jednotlivých motivů a jejich okruhů s krátkými úvodními vstupy. Připojeny jsou také pro zainteresované badatele velmi důležité rejstříky uložených nálezů a samotných lokalit s jejich mapou i obsáhlý seznam literatury. Samotná publikace podává výběrný přehled o moravských a slezských kachlích, na nich se vyskytujících motivech i technologii kamnářských výrobků. Představuje tak jednu se základních příruček o celé problematice.

Zdeněk Měřínský

HISTORIE

K INTERPRETACÍM KUNOVICKA V LISTINĚ KRÁLOVNY KONSTANCIE Z ROKU 1231

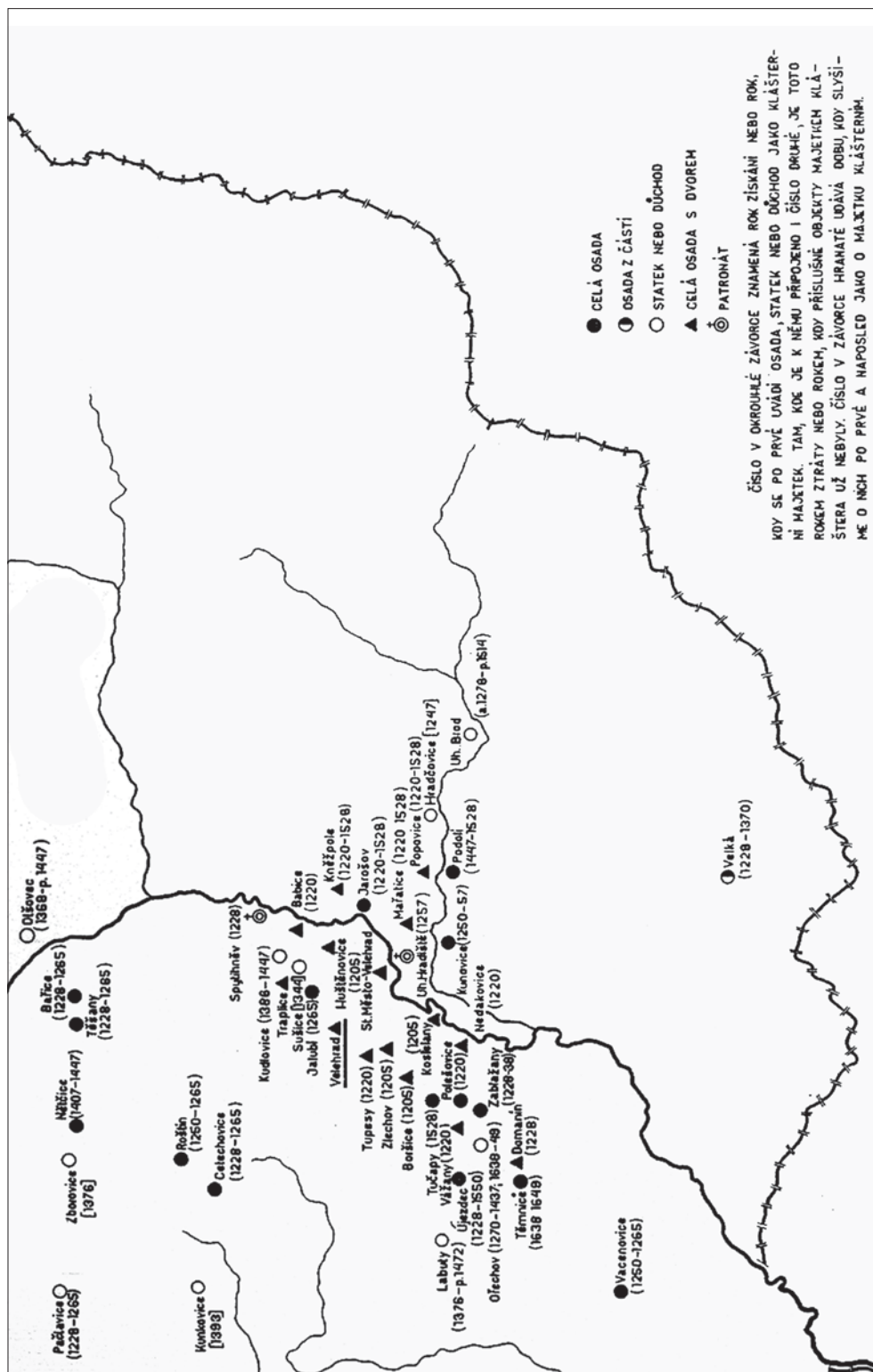
Jiří Mitáček, Moravské zemské muzeum, Brno

Príspevek se věnuje charakteristice, významu a rozloze Kunovicka zmiňovaného v papežské listině roku 1231; zabývá se i jeho dalšími interpretacemi v intencích vývoje regionu ve 13. století.

Dne 10. dubna 1231 papež Řehoř IX. (1227–1241) přijímá pod svou ochranu věnné statky české královny vdovy Konstancie Uherské, označené v listině jako „*Brecyglaiensem, Pribislauensem, Conowiz, Godenin, Bisenz et Budewigez provincias*“.¹ Ačkoliv se této listině a jejímu obsahu dostalo zasloužené pozornosti ve všech stěžejních pracích mapujících české a moravské dějiny 13. století, její interpretace dosud zásadněji nevybočila z konotací rámcových proměn správních dějin Moravy přemyslovské doby.² Ponechejme stranou královninu držbu na jihozápadní Moravě (Přibyslavičko a Moravské Budějovice), která je dále spojena s konstitucí bitovské provincie.³ Ostatní čtyři lokality tvořící pás podél jihovýchodní hranice země pak reprezentují význačné záchytné body zeměpanské moci kontrolující důležité přechody obchodních komunikací na řekách Olšavě, Moravě a Dyji.

Tržní ves Kunovice s celnici kontrolovala především přechod přes řeku Olšavu, jejímž údolím směrem na celní osadu Na brodku (pozdější Uherský Brod), dále přes Nivnici na Straňanské sedlo, Nové Mesto nad Váhom, anebo další větví přes Bánov do Hrozenkovského průsmyku směrem na Trenčín, Nitru, Ostřihom a Budín, procházela tzv. „uherská“ cesta.⁴ Hodonín zase měl zabezpečit přechod přes Blatnici do sedla mezi Javorníkem a Vrbovcí na slovenské Záhoří, tzv. cestu českých vyzvědačů (*via exploratorum de Bohemia*), případně cesta soumarů (*via symarut*).⁵ Opevnění Bzence strážilo přechod řeky Moravy v místech pozdějšího Uherského Ostrohu spojující „uherskou“ cestu s další komunikací směřující přes Strážnici do Holíče a odtud na Šaštín, případně Senici, dále pak na Ostřihom a Budín.⁶ Břeclav chránila přechod řeky Dyje z Rakous směrem na Podivín a Brno, ve 13. století již tudy procházela také cesta na Nitransko, tzv. břeclavská cesta, jež se u Stráží napojovala na stezku od Hodonína.⁷

Rovněž charakter všech v listině zmíněných lokalit je nesporný. Označení Kunovicka (i dalších v listině uvedených oblastí) jako provincie je nepochybně nepřesný a lze jej přičíst na vrub neznalosti místních poměrů v kanceláři kurie. Ta sice zřejmě pracovala na základě podkladů dodaných českou stranou, avšak lze předpokládat, že se jednalo pouze o seznam lokalit, jež mají být zahrnuty pod papežskou protekci. Nedomnívám se však, že se jednalo o „provincie *druhého řádu*, mající ovšem pouze přechodný význam“, jak uvažuje Dalibor Janiš, který jejich význam správně spojuje s budováním obranné linie v exponovaném pohraničním pásmu (což dosvědčuje souběžná přestavba opevnění v Břeclavi a Hodoníně a založení hradu v Bzenci).⁸ Za adekvátnější považuji interpretaci těchto nejednoznačných „provincií“ jako krajů, tedy nikoliv jako správně-organizačních jednotek, ale jednotek územních.⁹ Z tétohož důvodu nepředpokládám již v této době jako součást tohoto území rozsáhlou doménu cisterciáckého kláštera na Velehradě, který dominoval především pravému břehu řeky Moravy, a jak víme z privilegia z roku 1228, požíval řady výsad a imunit, které jej již značně vyvazovaly z vlivu zemských úředníků.¹⁰ Stejně tak nemohlo být v této době součástí Kunovicka ani teritorium severně od řeky Olšavy, tedy vlastní Spytihněvsko, jež bylo odděleno od Kunovicka rovněž statky velehradského kláštera (a lze předpokládat, že by se v případě držení Spytihněvi královnou Konstancí její název taktéž objevil ve výčtu míst spadajících pod papežskou protekci, i s ohledem na dřívější tradici Spytihněvi jako sídla Zdikova arcijáhenství).¹¹

1. Výřez z mapy R. Hurta, znázorňující majetkovou držbu velehradského kláštera v Pomoraví a Poolšaví. Převzato z knihy R. Hurta, *Dějiny velehradského kláštera* I. Olomouc 1932.

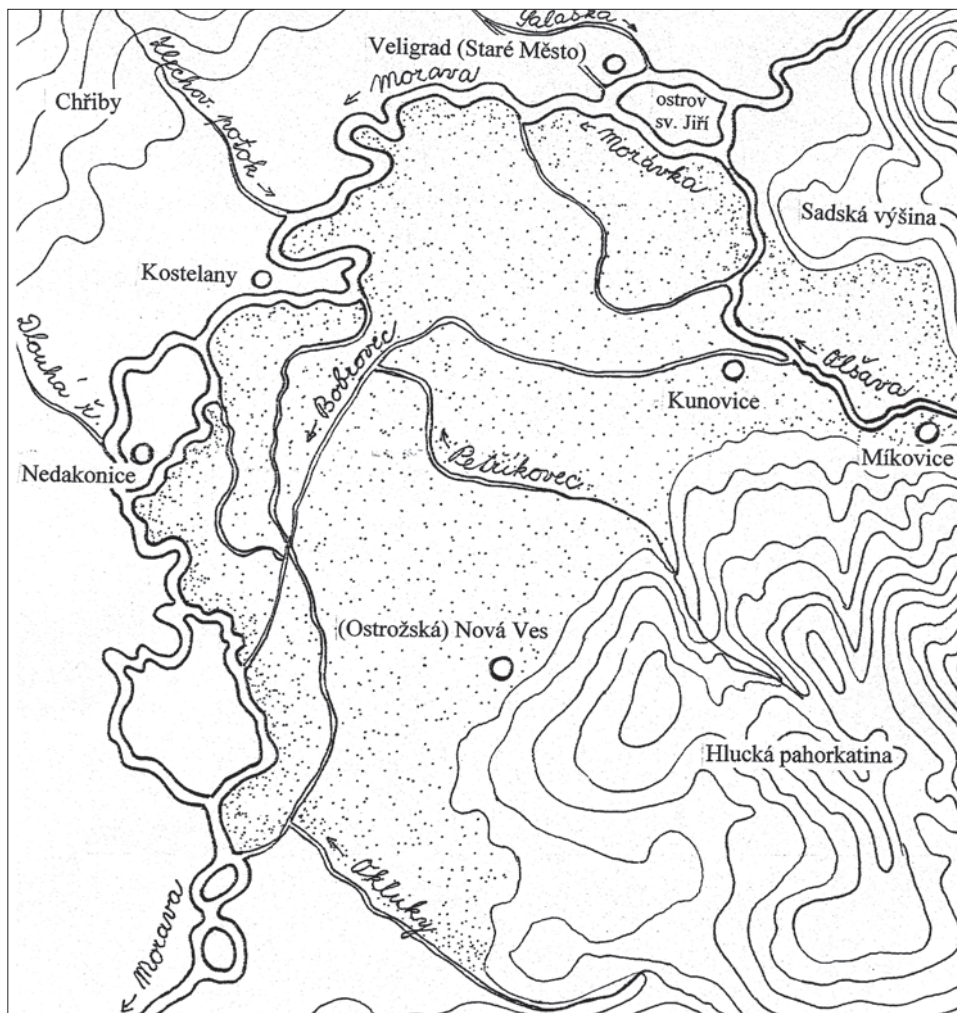
Po konstituci břeclavské provincie však již lze obě tato území považovat za součást tohoto správního okrsku.¹² Za výstižnou charakteristiku role věnných statků královny Konstancie ve vztahu k dalšímu vývoji považuji formulaci Rudolfa Procházky, který napsal, že „*věnný útvar královny Konstancie na jihovýchodní Moravě souvisel s formováním břeclavské provincie v 1. polovině 13. století, která sjednotila území někdejších snad tří hradeckých obvodů a dvou Zdikových arcijáhenství, na počátku 13. století redukovanych nejspíše již jen na jedno, a to břeclavské.*“¹³ Důležité je zde právě uvědomění, že majetky královny Konstancie, uvedené v listině z roku 1231, stojí u zrodu a formování nového derivátu olomoucké provincie, s centrem v Břeclavi, tato území ovšem nelze jednoduše ztotožnit.

Zmínil bych ještě jeden aspekt listiny z dubna 1231, který koresponduje s předchozí domněnkou o vymezení uvedených území vedle majetků velehradského kláštera. Libor Jan nedávno vyslovil inspirující myšlenku o strategickém aspektu lokace sídel církevních institucí v příhraniční poloze, tedy, že „*majetky církve v pohraničí představovaly důležitý prvek možné obrany z hlediska církevního (dnes by se spíše řeklo: mezinárodního) práva. Případný plenitel takových statků se totiž vystavoval razantnímu zásahu papežské kurie, což u pustošení královských či šlechtických vesnic nehrozilo.*“¹⁴ Je tak otázkou, zda za žádostí královny Konstancie o papežskou protekci jejich věnných statků v čase po smrti jejího manžela, kdy se opětovně probouzela stará nepřátelství mezi českými Přemyslovci a rakouskými Babenberky, a kdy se hrálo i uherskou kartou,¹⁵ nestála právě snaha pokusit se zabezpečit neklidnou jihovýchodní hranici, respektive hlavní komunikace na přístupu do země. Zvýšená souběžná kolonizační aktivita z české strany by pak nasvědčovala dočasnému úspěchu této snahy.¹⁶ Šlo zajisté o řešení krátkodobé (snad jen po dobu života královny Konstancie, † 1240), které však poskytlo české straně čas pro hlubší konsolidaci exponovaného pohraničí, jež se tak konstituuje do podoby již zmíněné břeclavské provincie, kterou nejpozději od roku 1237 spravuje králův synovec korutanský vévoda Oldřich ze Spanheimu.¹⁷ Proces konstituce břeclavské provincie se definitivně dokončuje v závěru 30. let 13. století, když nový pán Břeclavska potvrzuje zdejší šlechtě tzv. statuta Konráda Oty.¹⁸ Následně před polovinou 13. století dochází rovněž k vybudování dalších kamenných hradů (Buchlov, Brumov),¹⁹ a obranná linie země se po roce 1260 stabilizuje na úrovni Břeclav–Hodonín–Strážnice–Veselí–(Uherský) Ostroh–(Uherské) Hradiště.²⁰ Centrum břeclavské provincie se pak někdy na přelomu 60. a 70. let 13. století přesunuje z Břeclavi, již získal Vilém z Hustopečí, do Vracova a později Bzence.²¹

Rozsah Kunovicka

Zpět k vlastnímu Kunovicku. Co tedy lze ve skutečnosti hledat za tímto pojmenováním? Jak již jsme naznačili výše, není zde dosud hovořeno o územně-správní jednotce. Nejspíše pak také nelze předpokládat, že by se papežská protekce vztahovala rovněž na majetky velehradského kláštera (pod správou královny Konstancie), aniž by jeho postavení bylo v textu listiny nějak konkretizováno a jeho práva (a především imunity) byly specifikovány. Právě kompaktní držba velehradského kláštera na pravém břehu a neprostupná niva řeky Moravy umožňují pochybovat o případném větším rozsahu území Kunovicka (sahajícím snad až k úpatí královského hvozdu v Chřibech). Za pojmenováním „Kunovicko“ v listině z roku 1231 se tedy zřejmě skrývá pouze nevelké území ohraničené výběžky Bílých Karpat (Sadskou výšinou a Hluckou pahorkatinou, oddělených nivou řeky Olšavy) a tokem řeky Moravy, jež se táhlo patrně někde k potoku Okluky, respektive k brodu přes řeku Moravu v místech pozdějšího (Uherského) Ostrohu. Souvislost Kunovicka s územím v dalších letech ustavené břeclavské provincie je však nepochybná (čemuž následně nasvědčuje i pozdější přesun výkonu zemského práva roku 1363 z Bzence do Uherského Hradiště).²²

Toto území královna Konstancie pravděpodobně držela od roku 1222, kdy teprve po smrti moravského markraběte Vladislava Jindřicha († 12. srpna 1222) nejspíše započaly její širší aktivity v pohraničí.²³ Zmíněného roku 1222 královna Konstancie pak společně se svým manželem překládá do Kunovic celnici z osady Na brodku (tedy pozdějšího Uherského Brodu).²⁴

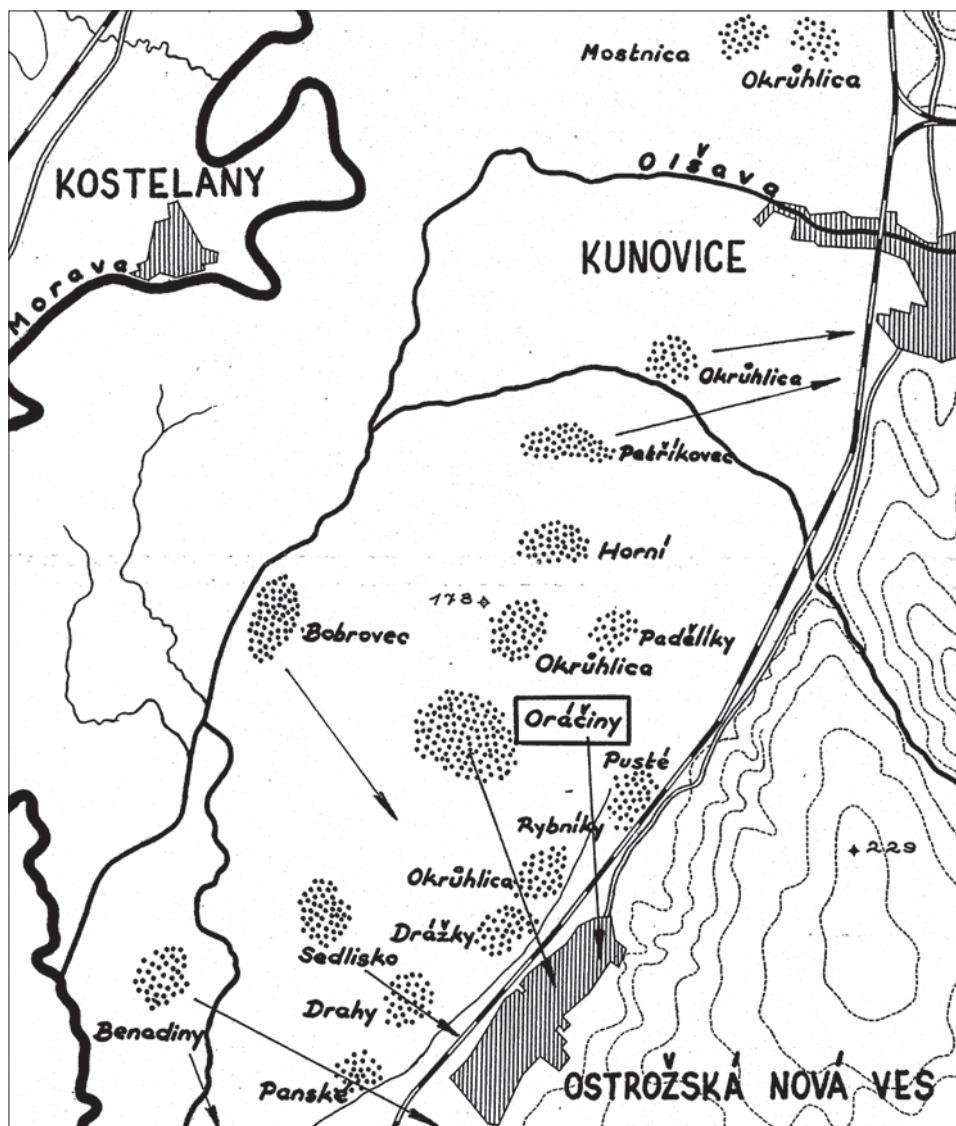
2. Mapa předpokládané rozlohy Kunovicka. Podle J. Mitáčka nakreslil L. Galuška.

Domnívám se, že roku 1231 uváděné Kunovicko lze následně ztotožnit s majetkovým zázemím v letech 1254–1257 fundovaného královského města Uherské Hradiště. Český král Přemysl Otakar II. listinou z 23. května 1258 dokončuje právní konstituci vznikajícího sídliště na královské město, a s ohledem na místo jeho lokace a jeho limity (město Uherské Hradiště leželo na říčním ostrově sv. Jiří a nemělo žádné předměstí) vybavuje Uherské Hradiště taktéž hospodářským zázemím,²⁵ které mu měla zajišťovat zemědělská produkce vsí Kunovice (*Kunicz*), Míkovice (*Minogwicz*) a (Ostrožské) Nové Vsi (*Longenczyl*, tedy Dlouhý řádek či později Dlouhá ves).²⁶

Pro ztotožnění tohoto území s dřívějším Kunovickem hovoří také údaje listiny z 13. června 1297 zaznamenávající spor královského města Uherské Hradiště s obcí Kunovice a velehradským klášterem, který musel řešit moravský podkomoří Albert ze Zdounek.²⁷ Zde jsou popisovány okolnosti celého sporu, během něž měl kunovický plebán Dětřich odebrat uherskohradištským měšťanům rovněž v listině blíže neurčenou horu a pod ní ležící pastvinu, přičemž toto místo lze s největší pravděpodobností ztotožnit s návrším u Derfle (dnes Sadů) na úpatí Sadské výšiny.²⁸ Kunovští také zabraňovali obyvatelům města užívat obecní les a bránili jim v rybolovu.²⁹ Rozsah tohoto lesa je vymezen přesně již v listině z roku 1258,

kdy panovník pro usnadnění jeho výstavby daroval městu Uherské Hradiště také les sahající od města samotného až k osadě Kostelany, tedy k řece Moravě.³⁰ Zajímavý je pak i další údaj uvedený v listině z roku 1297, kde se hovoří o střetu s poddanými velehradského kláštera, kteří zabrali obecní pastviny, užívané dosud Hradišťany (nejspíše součást původní společné obcí, kterou si s sebou bývalí poddaní kláštera „vzali“ při lokaci města, respektive po jejich přestěhování na ostrov sv. Jiří), a kdy měl velehradský opat dokonce nechat ohradit les a pastvinu, dosud užívanou rovněž i Hradišťany.³¹ Přes ne zcela jasnou lokalizaci těchto majetků jsme i v tomto případě nejspíše odkazováni někde k řece Moravě, do těsného sousedství klášterních majetků.³² Ve všech zmíněných případech však přinášejí údaje korespondují s předpokládaným územním rozsahem Kunovicka z roku 1231.

Míkovice nejspíše představovaly jakési předpolí Kunovic a ležely v nivě řeky Olšavy na

3. Situace v osídlení Ostrožské Nové Vsi v 1. polovině 13. století. Podle F. Botka, doplnil L. Galuška. Archiv AÚ MZM.

cestě vedoucí do osady Na brodku (pozdějšího Uherského Brodu). Vedle vlastních Kunovic pak ve sledovaném teritoriu ležela již jen zmíněná Dlouhá ves (dnešní Ostrožská Nová Ves). Právě ta představuje zajímavou anomálii v osídlení celého regionu.³³ Doložená sídliště se zde totiž nalézala prokazatelně hluboko za řekou Moravou, v hraničním prostoru Lucka, v němž pro 11. až polovinu 13. století uvažujeme pouze o velmi slabém, spíše příležitostném osídlení, které se objevuje spíše při komunikacích vedoucích regionem, jimž toto osídlení poskytovalo zázemí; pouze příležitostně pronikalo osídlení do pohraničních hvozdů rovněž díky demografickému přetlaku na pravém břehu řeky Moravy.³⁴ V místech dnešní Ostrožské Nové Vsi však osídlení kontinuálně přetrvává od doby velkomoravské až do 13. století. Je zde doloženo dokonce několik sídlišť, které se teprve v průběhu 1. poloviny 13. století soustřeďují z nivy do vyšších poloh,³⁵ kde byly chráněny ze strany Lucka neprostupným lesem Hlucké pahorkatiny.

Jako důvod zmíněného přesunu zde existujících sídlišť do vyšších poloh jsou uváděny především dopady změn hydrologického režimu krajiny, zapříčiněné odlesňováním říčních niv v severní polovině Moravy, jež pak ve středním a dolním Pomoraví způsobovaly větší povodně.³⁶ Široce inundující niva nesporně byla jedním z hlavních důvodů koncentrace osídlení ve zvýšeném terénu na úpatí Hlucké pahorkatiny. Jelikož však souběžně dochází rovněž ke změně směrem k extenzivnějším formám zemědělské výroby a k prohlubování správní i trešně-právní organizace moravského markrabství, lze uvažovat, že vedle tlaku vodního živlu mohla být jedním z důvodů přesunu obyvatel nivy na jedno místo (navíc v poloze přímo na komunikaci spojující Kunovice se Strážnicí a dále Holíčí) právě nesporná aktivita královny Konstancie při správě celého regionu v exponovaných letech 1222–1235.

Hledání ztracené provincie – Kunovicko a jeho vztah k lucké provincii

Ve výše uvedených souvislostech je pak nutno akcentovat i navazující konotace existence Kunovicka (jako součásti břeclavské provincie) s vývojem po roce 1260 a konstituci příhraniční lucké provincie. Po vítězné bitvě u Kressenbrunnu (Groissenbrunn) v roce 1260 dochází k definitivnímu připojení velké části pohraničního Lucka k přemyslovskému panství a počátku konstituce již zmíněné lucké provincie sestávající z jižně od řeky Olšavy ležícího území Lucka (bez slovenského Pováží a Záhoří; rovněž bez prostoru mezi Sudoměřickým potokem a říčkou Veličkou přiléhajícím k Hodonínsku a Strážnicku, u něžž díky kolonizační činnosti Tvrdišovců a jejich vazbám na správu břeclavské provincie došlo k přímému spojení s ní) a severně od tohoto říčního toku položeného Slavičína s centrem na hradě Brumově.³⁷

Po roce 1260 Kunovicko (stejně jako celá břeclavská provincie) ztrácí roli příhraničního území. Za řekou Moravou, v prostoru dřívějšího Lucka, se zemská hranice posunuje na hřebeny Bílých Karpat a na Sudoměřický potok a započiná proces transformace předchozího „území nikoho“ v součást moravského markrabství. Tento posun hranice, stejně jako ne vždy zřetelné rozlišování věnných statků královny Konstancie rozložených podél dřívější jihovýchodní hranice země od navazující břeclavské provincie a následný nejasný status lucké provincie, jejíž konstituce v důsledku nebyla zcela dokončena, však svádí k domněnce, že vlastně jenom došlo k rozšíření břeclavské provincie na východ za hranici řeky Moravy.³⁸

Ačkoliv lze souhlasit s tvrzením, že nově vznikající deriváty starších provincií (ať již se jednalo o Břeclavsko, Přerovsko či Bítovsko) a jejich úřednická složka zůstávaly s původními středisky těsně svázány,³⁹ u lucké provincie se nejednalo o odštěpení nového území z většího celku, ale o získání zcela nového prostoru. Jako zásadní se jeví právě skutečnost, že zde nedochází k žádnému propojení úřednických složek. Pokud pomíneme zmíněné Tvrdišovce působící kolonizačně mimo vlastní území lucké provincie v prostoru mezi Sudoměřickým potokem a říčkou Veličkou, nenalezneme žádný doklad o propojení některé části lucké provincie se správou břeclavské provincie.⁴⁰ Ani u tří nejvýznamnějších osobností tohoto nově připojeného území moravského markrabství – Smila ze Stříleka, Boreše z Rýzmburka a Oldřicha z Hradce – nenalezneme po roce 1260 žádnou spojitost s existencí zmíněné břeclavské provincie. Smil ze Stříleka byl pouze v letech 1255 a 1256 kastelánem přerovským, jinak

vystupuje v letech 1255–1273 výhradně jako brumovský „*castelanus perpetuus*“.⁴¹ Ani Boreš z Ryzmburka, který v tomto prostoru pokračoval v rozsáhlé kolonizační činnosti svého otce Bohuslava, nezískal (na rozdíl od otce) žádný zemský úřad.⁴² Nejvíce zarážející je však tato skutečnost u nesporně nejvýznamnější osobnosti tohoto regionu Oldřicha z Hradce, který byl v letech 1294–1303 purkrabím brumovským (a vykonával i s tímto hradem spojenou vilikaci) a v roce 1298 se uvádí pouze s nezvyklým titulem gubernátor lucké provincie.⁴³ Zatímco jeho děda Vítka z Hradce nalezneme v letech 1247–(1250) v prestižním úřadě purkrabí olomouckého, Oldřich z Hradce žádný podobný zemský úřad v některé za starších provincií nezískává.⁴⁴

Domnívám se, že možnost, že by panovník všechny tyto vlivné členy domácí nobility zcela opomněl při udělení význačných úřadů v břeclavské provincii je velmi nepravděpodobná. Nabízí se tedy vysvětlení, že prostor, v němž rozvíjejí své aktivity, tedy lucká provincie, není se správními strukturami břeclavské provincie nikterak spojen.⁴⁵ Všichni tři působí v nové oblasti, která se začíná konstituovat až po roce 1260. Tato konstituce však zjevně není dokončena,⁴⁶ neboť území lucké provincie (stejně jako i území dalších existujících správních obvodů) se v souvislostech probíhajících správních a především procesně právních změn rozdrobuje do více zájmových sfér (například okruhu hradu Brumova, majetku cisterciáckých klášterů Smilheim ve Vizovicích či na Velehradě a především královského města Uherské Hradiště, jehož vliv v regionu nepochybně vzrůstá).⁴⁷

Jako doklad postupného posunu ve vnímání celé oblasti bych uvedl dvojici listin z roku 1303. V té první Oldřich z Hradce vystupuje v listině olomouckého soudce (cúdaře) Vítka ze Švábenic již pouze jako purkrabí brumovský (nikoliv tedy jako její gubernátor), přičemž v textu listiny nalezneme rovněž odvolávku na „*tabula publicas olomucensis zude, ad quam vniurse prouincie Morauie se reclinani*“.⁴⁸ Ve druhé listině pak český panovník Václav II. v květnu roku 1303 daruje hradištskému měšťanu (a rovněž členu družiny Oldřicha z Hradce) Zdislavu Měšci ves Hluk, ležící (dle řeči listiny) na Moravě (*villam nostram Hluk, sitam in Moravia*).⁴⁹ Obě listiny tedy naznačují, že zvláštní důraz na identifikaci s luckou provincií (jak jsme jej mohli vnímat ještě v listinách z let 1294 a 1298) se vytrácí a akcentována zde je již pouze širší teritoriální příslušnost v listinách uváděných statků.

Závěr

V papežské listině z 10. dubna 1231 uváděný věnný statek české královny vdovy Konstancie Uherské Kunovicka představuje především jeden ze záchytných bodů zeměpanské moci podél jihovýchodní hranice země, kontrolující důležitý přechod tzv. „uherské“ cesty na řece Olšavě. Jednalo se o příhraniční kraj, tedy jednotku územní a nikoliv správně-organizační. Nepřesné označení Kunovicka jako provincie lze přičíst na vrub neznalosti místních poměrů v kanceláři kurie. Součástí tohoto kraje pak nejspíše nebyla rozsáhlá doména cisterciáckého kláštera na Velehradě a ani Spytihněvsko, jež bylo odděleno od Kunovicka rovněž statky velehradského kláštera. Teprve po konstituci břeclavské provincie v závěru 30. let. 13. století lze všechna tato území považovat za součást jednoho správního okrsku. Ačkoliv tedy majetky královny Konstancie, uvedené v listině z roku 1231, stojí nesporně u zrodu a formování nové provincie s centrem v Břeclavi, nelze tato území pouze jednoduše ztotožnit. Za žádostí o papežskou protekci věnných statků královny Konstancie v neklidném čase po smrti jejího manžela pak nejspíše stála snaha právně zabezpečit neklidnou jihovýchodní hranici, respektive hlavní komunikace na přístupu do země.

Kunovicka lze popsat jako nevelké území ohraničené výběžky Bílých Karpat (Sadskou výšinou a Hluckou pahorkatinou) a tokem řeky Moravy, jež se táhlo někam k potoku Okluky, respektive k brodu přes řeku Moravu v místech pozdějšího (Uherského) Ostrohu. Toto území pak Konstancie držela nejpozději od roku 1222 a lze je ztotožnit s majetkovým zázemím královského města Uherské Hradiště, které získalo od českého krále Přemysla Otakara II. listinou ze dne 23. května 1258 vsi Kunovice, Míkovice a (Ostrožskou) Novou Ves. Osídlením v místech dnešní Ostrožské Nové Vsi pak toto území zasahuje hlouběji do hraničního

prostoru Lucka a teprve v průběhu 1. poloviny 13. století se všechna zde roztroušená sídla stěhují vlivem hydrologických změn v nivě řeky Moravy do vyšších poloh, kde byla chráněna neprostupným lesem Hlucké pahorkatiny. Jedním z důvodů přesunu obyvatel nivy na jedno místo (na komunikaci spojující Kunovice se Strážnicí a dále Holíčí) mohly být také aktivity královny Konstancie v regionu v letech 1222–1235.

Po vítězné bitvě u Kressenbrunn (Groissenbrunn) v roce 1260 Kunovicko (stejně jako celá břeclavská provincie) ztrácí roli příhraničního území. Dochází k definitivnímu připojení pohraničního území Lucka k přemyslovskému panství. Za řekou Moravou, v prostoru dřívějšího Lucka, se zemská hranice posunuje na hřebeny Bílých Karpat a Sudoměřický potok a započiná proces transformace předchozího „území nikoho“ v součást moravského markrabství – luckou provincii. Nejedná se však o další derivát starších provincií (jako bylo Břeclavsko, Přerovsko či Bítovsko), ani o rozšíření stávajícího Břeclavska, ale o získání zcela nového prostoru. Jako nejzásadnější důkaz zcela samostatného vývoje se jeví skutečnost, že zde nedochází k žádnému propojení úřednických složek s některou starší správní jednotkou (ani se zmíněnou břeclavskou provincií). Pokud sledujeme tři nejvýznamnější osobnosti nově připojeného území moravského markrabství po roce 1260 – Smila ze Strálek, Boreše z Rýzmburka a Oldřicha z Hradce – nenalezneme žádnou spojitost se správou břeclavské (ani jiné) provincie, přičemž se jako nepravděpodobné jeví, že by panovník všechny tyto významné členy domácí nobility při udělení významných úřadů zcela opomněl. Všichni tři tedy zjevně působí v nové správní oblasti, která se začíná konstituovat právě po roce 1260. Její území se však v závěru 13. a v úvodu 14. století v souvislostech probíhajících správních a především procesně právních změn rozděluje do více zájmových sfér a úplná konstituce lucké provincie do podoby, jak ji známe u ostatních starších správních okrsků markrabství moravského, tak zjevně není dokončena.

Tato studie vznikla v rámci institucionálního záměru Moravského zemského muzea IZ MK00009486202 „Výzkum vývoje lidské společnosti ve vztahu k Moravě a ideje českého národa ve středoevropském kontextu“.

Poznámky:

- 1 Říká se zde, že tyto statky královny Konstancie náleží k jejímu věnu, tedy, že je „*ad ... ratione dotalicii asseris pertinere*“, viz *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále CDB). Sv. III (1231–1240). Edd. Gustav Friedrich, Zdeněk Kristen et Jan Bistřícký. Praegae 1943, 1962; Olomucii 2000, č. 6, s. 4–5.
- 2 Novotný, V.: *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*. Praha 1928, s. 642; Žemlička, J.: *Počátky Čech královských 1198–1253*. Proměna státu a společnosti. Praha 2002, s. 590; především pak zásadní práce k moravským správním dějinám Jan, L.: *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno 2000, s. 27–29 a Janiš, D.: *Institucionální základy zemského práva na Moravě ve 13. a 14. století (zeměpanská správa – zemský soud a sněm – zemské desky)*. Netištěná disertační práce na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Brno 1999, s. 31–33. O hlubší rozbor a především identifikaci zmíněného území Kunovicka se pak nepokusili ani autoři v roce 1996 vydané monografie o dějinách Kunovic, viz Čoupek, J.–Štěrba, S.: *Historické počátky*. Nejstarší historické zprávy o Kunovicích. In: Kolektiv autorů: *Kunovice v proměnách času*. Kunovice 1996, s. 37.
- 3 Nejnověji Jan, L.: *Vznik zemského soudu*, s. 27, 118–123 a Janiš, D.: *Institucionální základy zemského práva*, s. 31 a 33–34. Srov. Měřínský, Z.: *Od připojení Moravy v rámeček českého státu do válek husitských*. In: Kolektiv autorů: *Moravskobudějovicko. Jemnicko*. Vlastivěda Moravská. Brno 1997, s. 178–179.
- 4 Nejnověji Plaček, M.: *Vývoj města a jeho památky*. In: Pajer, Jiří a kolektiv: *Strážnice*. Kapitoly z dějin města. Strážnice 2002, s. 75. Celý průběh této cesty spojující Prahu s Olomoucí, a dále směřující do Uher přináší Zemek, M.: *Moravsko-uherská hranice v 10. až 13. století*. Brno 1972, s. 30–31.
- 5 Jan, L.: *Počátky Strážnice a panství pánů z Kravař*. In: Jiří Pajer a kolektiv: *Strážnice*. Kapitoly

- z dějin města. Strážnice 2002, s. 46–47; Plaček, M.: *Vývoj města*, s. 75 či Plaček, M.–Futák, P.: *Královna a králové*. (Hodonín za rozkvětu českého státu 1200–1412). In: Plaček, M. a kolektiv: *Hodonín, dějiny města do roku 1948*. Hodonín 2008, s. 58. Dále se této cestě věnoval také Zemek, M.: *Moravsko-uherská hranice*, s. 31–34.
- 6 Plaček, M.: *Proměny hradů jihovýchodní Moravy do konce 14. století*. In: *Východní Morava v 10.–14. století*. Eds. Galuška, L.–Kouřil, P.–Mitáček, J., Brno 2008, s. 178; srov. opět Zemek, M.: *Moravsko-uherská hranice*, s. 35–36.
- 7 Hosák, L.: *Od nejstaršího pramenného údobí do husitských válek*. In: Kolektiv autorů: *Břeclav. Dějiny města*. Břeclav 1968, s. 48–49; srov. Zemek, M.: *Moravsko-uherská hranice*, s. 36.
- 8 Janiš, D.: *Institucionální základy zemského práva*, s. 32. K vzniku jednotlivých hradů viz Plaček, Miroslav: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha 2001, s. 132–133 (Břeclav), 150–152 (Bzenec) a 221–223 (Hodonín); dále Týž: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Dodatky*. Praha 2007, s. 15 (Břeclav). K Hodonínu a Bzenci srov. nejnověji Plaček, M. – Futák, P.: *Královna a králové*, s. 62–64.
- 9 K tomu nejlépe Jan, L.: *Vznik zemského soudu*, s. 19–20.
- 10 CDB II (1198–1230). Ed. Gustav Friedrich. Pragae 1912, č. 321, s. 319–323. Toto privilegium zachycuje souhrn svobod a imunit, které získal klášter od Přemysla Otakara I. v letech 1209–1213. Více Janiš, D.: *Institucionální základy zemského práva*, s. 83–100 (jmenovitě k velehradskému privilegii s. 95–99); dále k imunitám nověji rovněž Borovský, T.: *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*. Brno 2005, s. 65–71 (zde i starší literatura). K majetkové držbě velehradského kláštera dosud nejpodrobněji Hurt, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I. 1205–1650*. Olomouc 1934, s. 49–53 + mapová příloha; Týž: *Počátky velehradského kláštera*. Acta Musei Moraviae. Sci. soc. 52. 1967, s. 106–107; Hosák, L.: *Období ranného a vrcholného středověku*. In: Nekuda, V. a kolektiv: *Uherskohradištsko*. Brno, Uherské Hradiště 1992, s. 199 či nověji Pojsl, M.: *Příchod cisterciáků na Moravu a počátek velehradského kláštera*. In: *Cisterciáci na Moravě*. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu. Ed. Miloslav Pojsl. Olomouc 2005, s. 38–39.
- 11 Mylně to předpokládá především Verbík, A.: *Středověké město*. Před založením města. In: Verbík, A.–Zemek, M. a kolektiv: *Uherské Hradiště. Dějiny města*. Brno 1981, s. 87, který pak následně ke Kunovicku zcela chybně přiřazuje i hraniční Lucko. K vývoji a stavu Spytihněvska v 11. a ve 12. století přehledně Měřinský, Z.: *Hrad Spytihněv v souvislostech moravského vývoje 11. až 12. století a otázka existence údělu Břetislava syna Spytihněva na Moravě*. Časopis Matice moravské 116. 1997, s. 19–37.
- 12 K začlenění Spytihněvi do břeclavské provincie Janiš, D.: *Institucionální základy zemského práva*, s. 34. Stejným směrem uvažuje i Jan, L.: *Vznik zemského soudu*, s. 26–28, který nejprve hovoří o spojení území dřívějšího spytihněvského arcijáhenství s arcijáhenstvím břeclavským, aby pak naznačil, že se toto územně krylo s novou břeclavskou provincií. O působení úředníků břeclavské provincie na klášterních statcích svědčí například jejich účast při řešení řady sporů velehradského kláštera stran rybolovu na řece Moravě u klášterních Kostelan, více například Hurt, R.: *Počátky velehradského kláštera*, s. 111–113.
- 13 Procházka, R.: *Urbanizace středního Pomoraví a vznik Uherského Hradiště*. In: *Východní Morava v 10.–14. století*. Eds. Galuška, L.–Kouřil, P.–Mitáček, J. Brno 2008, s. 216.
- 14 Jan, L.: *Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století*. In: *Východní Morava v 10.–14. století*. Eds. Galuška, L.–Kouřil, P.–Mitáček, J., Brno 2008, s. 170. Stavění církevních domén do cesty možným vpádům (byť v důsledku neúspěšné) nasvědčuje ještě i pozdní fundace kláštera *Thronus regis* Václavem III. roku 1306 nedaleko Vsetína, viz nejlépe Maráz, K.: *Václav III. (1289–1306)*. Poslední Přemyslovec na českém trůně. České Budějovice 2007, s. 61–63.
- 15 Srov. Novotný, V.: *České dějiny I/3*, s. 644–671; Žemlička, J.: *Počátky Čech královských*, s. 154–157 či Válka, Josef: *Dějiny Moravy*. Díl I. Středověká Morava. Vlastivěda Moravská, Země a lid. Nová řada, svazek 5. Brno 1991, s. 47–48.
- 16 Vlastní kolonizaci organizovala šlechta, především Tvrdišovci, dále pak páni z Rýzmburka a z Hradce. O Tvrdišovcích nejnověji obsáhle Plaček, M.–Futák, P.: *Tvrdišovci – potomci hodonínského kastelána Tvrdišeho a jejich místo v dějinách Moravy*. In: *Messor tempus*. Sborník k 60. narozeninám

- prof. Zdenka Měřinského. Praha 2008, v tisku; Týž: *Královna a králové*, s. 59; srov. Jan, L.: *Počátky Strážnice*, s. 47–48 (rovněž k aktivitám pánů z Rýzmburka). K pánům z Hradce viz Zemek, M.: *Moravsko-uherská hranice*, s. 97–98.
- 17 K okolnostem jeho převzetí břevlávské provincie Žemlička, J.: *Počátky Čech královských*, s. 591; Jan, L.: *Vznik zemského soudu*, s. 28–29; Janiš, D.: *Institucionální základy zemského práva*, s. 33.
- 18 CDB III, č. 164, s. 202–205. Více Jan, L.: *Vznik zemského soudu*, s. 28–29 a Janiš, D.: *Institucionální základy zemského práva*, s. 33.
- 19 Janiš, D.–Kohoutek, J.: *Královské hrady východní Moravy a jejich úloha v mocenském a správním systému ve 13. a 14. století*. *Archeologica Historica* 28. 2003, s. 358–367 a 369.
- 20 Jan, L.: *Proměny královské moci*, s. 172; srov. Plaček, M.: *Proměny hradů jihovýchodní Moravy*, s. 182–183.
- 21 V Bzenci sídlily úřady břevlávské provincie teprve v letech 1315–1363, neboť v čase jejich přesunu z Břeclavi byl i Bzenec nejspíše v zástavním držení. Z tohoto důvodu byl také zřejmě zvolen za jejich sídlo nejdříve Vracov. Více Jan, L.: *Vznik zemského soudu*, s. 85–91.
- 22 K pozadí zmíněného přesunu nejnoveji Mitáček, J.: *Rok 1363 a jeho význam v historii královského města Uherské Hradiště*. *Vlastivědný věstník moravský* 59. 2007, s. 337–348.
- 23 S pravděpodobnou starší vazbou královny alespoň k některým věnným statkům spekoval již Jindřich Šebánek, viz Šebánek, J.: *Listiny přibyslavické*. *Časopis Matice moravské* 57. 1933, s. 40–41 (na s. 38–40 resumuje i starší názory na državy královny Konstancie), srov. Jan, L.: *Vznik zemského soudu*, s. 27–28. Josef Žemlička přišel dokonce s domněnkou, že obvěnění své nové manželky Konstancie Uherské Břeclavskem zřídil Přemysl Otakar I. již roku 1201, srov. Žemlička, J.: *Přemysl Otakar I*. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu. Praha 1990, s. 71 či Týž: *Počátky Čech královských*, s. 134. Na možnou dřívější přítomnost a aktivitu české královny na Moravě lze usuzovat rovněž z konstatování Martina Wihody, který píše, že „právě tehdy [v první čtvrtině 13. století, poznámka autora] český král (nebo snad až markrabě?) rozhodl o přesunu správních orgánů jihovýchodní Moravy ze Spytihněvi (?) a Hodonína do Břeclavi“, Wihoda, M.: *Vladislav Jindřich*. Brno 2007, s. 212; srov. Jan, L.: *Vznik zemského soudu*, s. 85–91.
- 24 CDB II, č. 238, s. 228; Srov. Procházka, R.: *Urbanizace středního Pomoraví*, s. 217 či Čoupek, J.–Štěrba, St.: *Historické počátky*, s. 36–37.
- 25 CDB V. Edd. Jindřich Šebánek et Šáša Dušková. *Pragae* 1974, č. 153, s. 245–248. K založení a dalšímu rozvoji města Uherské Hradiště nejnoveji Mitáček, J.–Procházka, R.: *Město královské*. In: Kolektiv autorů: *Uherské Hradiště, královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště 2007, s. 59–78.
- 26 U Míkovice je situace velmi zajímavá, neboť text listiny z roku 1258 naznačuje, že zde nejspíše byla pouze jedna osada (zřejmě v nivě u cesty vedoucí podél řeky), avšak již v roce 1323 zde nalézáme osady dvě (Horní a Dolní Měnikovice, tedy „*duabus, qui dicuntur Menckowitz*“), viz *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále CDM). Sv. VII (1334–1349). Ed. Vincenc Brandl. Brünn 1864, č. 219, s. 820. Na místě jedné stojí dnešní Míkovice (Horní Měnikovice), na místě druhé (a na druhém břehu řeky) dnešní Věsky (předtím tedy Dolní Měnikovice), srov. Zemek, M.: *Místopis jednotlivých obcí*. Míkovice. Věsky. In: Nekuda, V. a kolektiv: *Uherskohradištsko*. Brno, Uherské Hradiště 1992, s. 577 a 797.
- 27 *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (dále RBM). Sv. II (1253–1310). Ed. Josef Emler. *Pragae* 1882, č. 1756, s. 753–754. Nejnoveji Mitáček, J. – Procházka, R.: *Město královské*, s. 69–70; srov. Jan, L.: *Václav II. a struktury panovnické moci*. Brno 2006, s. 66–67; Týž: *Vznik zemského soudu*, s. 182–183 či Týž: *Moravští podkomoří v době Václava II.* *Český časopis historický* 95, 1997, s. 339–341.
- 28 Mitáček, J. – Procházka, R.: *Město královské*, s. 69. Verbík, A.: *Středověké město*. Založení a počátky města, s. 100, pak hovoří o okolí kaple Panny Marie v dřívějších Dolních Popovicích (ležících na katastru dnešních Sadů).
- 29 RBM II, č. 1756, s. 753–754 („*predicti Chunicensem siluam nobis communem nostri inhibuerunt cibibus et ligna necnon carbones, qui urebantur ex eis, et pisces in communi fluuiu captos*“).
- 30 CDB V, č. 153, s. 245–248 („*siluam nostram circa Morauam, a terminis eiusdem oppidi vsque ad terminos ville piscatorum, que dicitur Costelan, cum piscatoribus in ipsa parte residentibus*“).

- 30 V listině se hovoří o „*silva et pascua retro castellum sita*“, a bývá tak lokalizováno za blíže neurčenou tvrz, viz Jan, L.: *Václav II.*, s. 67 či Týž: *Vznik zemského soudu*, s. 182. Je otázkou, zda se jednalo o případnou tvrz v Kunovicích, která je jinak spolehlivě doložena teprve k roku 1325, kdy „tvrz nyní obnovenou“ („*munitio ... ad presens instaurata*“) nechává zbořit český král Jan Lucemburský, viz CDM VI (1307–1333). Edd. Petr v. Chlumecký et Josef Chytil. Brünn 1854, č. 282, s. 218; srov. nejnověji Procházková, R.: *Urbanizace středního Pomoraví*, s. 216–217. Mohlo však jít rovněž o ne zcela přesné označení opevnění klášterního Veligradu (Starého Města), které navazovalo na starší situaci a nejspíše bylo dosud částečně funkční, srov. Galuška, L.: *Staré město – Veligrad v období mezi zánikem Velké Moravy a založením Nového Velehradu – Uherského Hradiště*. In: *Východní Morava v 10.–14. století*. Eds. Luděk Galuška–Pavel Kouřil–Jiří Mitáček. Brno 2008, s. 112–114.
- 32 Hranice klášterní části lesa vedla kolem nedalekých Polešovic na ostrov u Nedakoníc v řece Moravě, viz CDB II, č. 321, s. 322. Vymezením klášterního újezdu v rámci královských hvozďů se na základě privilegia z roku 1228 zaobíral již Hurt, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera*, s. 49–50; nověji srov. Jan, L.: *Úřad lovců na Moravě ve 13. a na začátku 14. století*. Vyskovský sborník 1. 1999, s. 28–29.
- 33 Stejně tak tomu bylo i v katastru nedalekých Kvačic (dnes součásti Uherského Ostrohu).
- 34 O pohraničním prostoru Lucka nejnověji Mitáček, J.: „*Campus Lucsko*“ – *proměny jedné otázky*. In: *Východní Morava v 10.–14. století*. Eds. Galuška, L.–Kouřil, P.–Mitáček, J., Brno 2008, s. 158–161.
- 35 Nejlépe Galuška, L.: *Pravěk a ranné středověké osídlení katastru*. In: Kolektiv autorů: *Ostrožská Nová Ves. Z dějin Nové Vsi a Chylic*. Ostrožská Nová Ves 2001, s. 61; srov. starší situaci Týž: *K otázce otevřených sídlišť raně středověké Moravy a zázemí staroměstsko-uherskohradištské mocenské aglomerace doby velkomoravské*. Slovácko 47. 2005, s. 162–163.
- 36 Galuška, L.: *Pravěk a ranné středověké osídlení*, s. 61. K toku řeky Moravy srov. Opravil, Emanuel: *Změny údolní nivy řeky Moravy ve středověku*. In: *Zaniklé středověké vesnice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů*. Díl 2. Uherské Hradiště 1971, s. 89–92 či nověji Poláček, L.–Škojpec, J.–Havlíček, P.: *Archäologische und geologische Untersuchungen der Sanddünen am Zusammenfluss von March und Thaya, Mähren*. Studien zum Burgwall von Mikulčice. Bd. 6. Hrsg. von Lumír Poláček. Brno 2005, s. 109–175. O bažinatém charakteru řečiště řeky Olšavy se zmiňuje také Zemek, M.: *Moravsko-uherská hranice*, s. 57.
- 37 Ke konstituci lucké provincie nejnověji Mitáček, J.: „*Campus Lucsko*“, s. 161–165 (zde i další literatura); srov. Týž: *Založení královského města Uherské Hradiště v kontextu přemyslovské politiky ve středoevropském prostoru*. In: *Dějiny Uherského Hradiště od pravěku do 14. století*. Dějepisná konference k 750. výročí založení královského města Uherské Hradiště. Uherské Hradiště 2007, s. 40–47.
- 38 Jan, L.: *Proměny královské moci*, s. 173 přímo uvádí, že se jednalo o „*spíše ... určité příhraniční území se zvláštním režimem, které však z hlediska zemského práva náleželo k Břeclavsku, respektive Vracovsku*.“ Janiš, D.: *Institucionální základy zemského práva*, s. 65 poněkud opatrněji uvádí, že ji „*nelze srovnávat s ‚hlavními‘ moravskými provinciemi*“, a že je můžeme přirovnat „*spíše přirovnat k Bítovsku či Břeclavsku, v rámci kterého existovala*.“ Rovněž má jít o „*exponované pohraniční území a plnilo podobnou funkci jako například břeclavská provincie svěřená ve třicátých letech 13. století Oldřichovi Korutanského*.“, viz Janiš, D. – Kohoutek, J.: *Královské hrady východní Moravy*, s. 370.
- 39 Jan, L.: *Přemyslovská Morava*. In: *Sága moravských Přemyslovců*. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století. Ed. Renáta Fífková. Olomouc, Brno 2006, s. 24.
- 40 Srov. pozn. 16. K působení členů rodu Tvrdišovců v jednotlivých zemských úřadech Janiš, D.: *Institucionální základy zemského práva*, s. 238 (Pardus ze Vnorov, komorník olomoucký 1247–/1249/, 1250–1263) a 260 (Sudomír, komorník břeclavský 1248–1256, /1261/; srov. Jan, L.: *Vznik zemského soudu*, s. 80–82, 86.
- 41 CDB V, č. 50, s. 103–105 (1255); č. 84, s. 153–158 (1256) a č. 290, s. 431–436 (1261); srov. Janiš, D. – Kohoutek, J.: *Královské hrady východní Moravy*, s. 367. K dalším souvislostem viz Mitáček, J.: „*Campus Lucsko*“, s. 163–164.

- 42 Ke kolonizační činnosti Rýzmburků Jan, L.: *Počátky Strážnice*, s. 47–48. Borešova otce Bohuslava lze ztotožnit k olomouckým komorníkem roku 1201 a lovčím z roku 1233, CDB II, č. 21–22, s. 17–20 a CDB III, č. 50, s. 50–51; srov. Janiš, D.: *Institucionální základy zemského práva*, s. 237 a 242. Boreš zastával pouze v Čechách v letech 1249–1253 úřad nejvyššího komorníka (stejně jako jeho otec Bohuslav) a v roce 1238 byl také nejvyšším maršálkem, nejnověji viz Velímský, T.: *Hrabišici. Páni z Rýzmburka*. Praha 2002, s. 273
- 43 CDM V, č. 11, s. 11; č. 83, s. 83–84; č. 158, s. 166–167; srov. nejnověji Mitáček, J.: „*Campus Lucsko*“, s. 163–165.
- 44 CDB IV (1241–1253). Edd. Jindřich Šebánek et Sáša Dušková. Pragae 1962, č. 105, s. 198–199 a č. 188, s. 341–347 (falzum); srov. Jan, L.: *Vznik zemského soudu*, s. 77–79 a Janiš, D.: *Institucionální základy zemského práva*, s. 236. Řazením Vítkovců v tomto období se nejnověji zabývají Jůna, J.–Nováková, S.: *Vítek z Prčice a původ Vítkovců*. Heraldika a genealogie 40. 2007 (č. 3–4), s. 139–162 (k Vítkovi z Hradce s. 146–148, k jeho synu Oldřichovi s. 150–151 a k jeho vnuku Oldřichovi, purkrabímu na Brumově, s. 159–161.
- 45 Zde lze souhlasit s tvrzením Libora Jana, který dění ve 13. století rozděluje do dvou etap, přičemž v té druhé (po roce 1260) dochází k „*dobudování definitivní [obraně] linie a pravděpodobně k přenesení odpovědnosti formou zástav na věrné příslušníky šlechtické oligarchie*“, viz Jan, L.: *Proměny královské moci*, s. 173. Po roce 1260 je však nutné zamýšlet se rovněž nad významem a funkcí vlastní břevclavské provincie po ztrátě příhraničního statusu a její další koexistenci s „*mateřskou*“ olomouckou provincií.
- 46 Mitáček, J.: „*Campus Lucsko*“, s. 165–166.
- 47 K rámci probíhajících změn nejlépe Jan, L.: *Vznik zemského soudu*, s. 55, 63 a 65 a Týž: *Václav II.*, s. 35–36, 250–254; k situaci v lucké provincii srov. Mitáček, J.: „*Campus Lucsko*“, s. 162–165 a Janiš, D. – Kohoutek, J.: *Královské hrady východní Moravy*, s. 367.
- 48 CDM V, č. 158, s. 167 a RBM II, č. 1982. V této listině máme doložena také purkrabího na Hodoníně Filipa z Pernštejna (*purchravius in Godynge*), tedy v lokalitě u jižní části dřívějšího Lucka; jeho konkrétní pravomoci však neznáme. Víme rovněž již od roku 1286 také o existenci purkrabího v (Uherském) Ostrohu Matouše z Černé Hory (*burgravius in Stenitz*), viz CDM IV (1268–1293). Ed. Antonín Boček. Olomucii 1845, č. 234, s. 308 a RBM II, č. 1368.
- 49 CDM V, č. 149, s. 153.

Mgr. Jiří Mitáček, Ph.D. (n. 1975), vedoucí historického oddělení Moravského zemského muzea v Brně se odborně věnuje církevním dějinám českých zemí v předhusitském období, zejména rytířským duchovním řádům, a správnímu vývoji Moravy v době povelkomoravské.

To the Interpretation of the Kunovicko Region in the Charter of the Queen Constance from 1231

Abstract

The Kunovicko region, mentioned in the papal document from 10 April 1231 as a dowry possession of the Czech Queen Widow Constance of Hungary, represents one of the main footings of the ruling power along the south-eastern borders of the country. This region actually controlled very important crossing of the so-called Hungarian Road over the Olšava River. Most probably it was a region, it means a geographical unit, not a province as an administrative unit. The possessions of the Velehrad Cistercian Monastery probably did not belong to this region, neither did the region of Spytihněv. These regions only became parts of the same administrative unit at the end of 1230s when the Břeclav province was constituted. Although the possessions of the Queen Constance from 1231 represent a core and a starting point of the formation of the new province with the centre in Břeclav, derived from the Olomouc province, it is not possible to simply identify the two regions. The Queen Constance asked the pope to protection her possessions probably because she wanted to secure and calm the uneasy south-eastern border and the main roads entering the country there.

The Kunovicko region was quite a small land with boundaries marked by Bílé Karpaty foothills (Sadská Highs and Hlucko Hills) and the Morava River. The southern part reached the Okluky Stream and the ford across the Morava somewhere near the future location of Uherský Ostroh. The Queen Constance held this region since 1222 at the latest and it can be identified with the possession background of the royal town Uherské Hradiště. The town was granted the possession of Kunovice, Míkovice and Ostrožská Nová Ves by

the Czech King Přemysl Otakar II on 23 May 1258. The settlement of Ostrožská Nová Ves reached deeply into the boarder region of Lucko. Only in the first half of 13th century this settlement moved and due to the hydrologic changes in the Morava riverbed it shifted into the higher places protected by the dense forest of the Hlucko Hills. Another possible reasons for this movement were the activities of the Queen Constance in the region in 1222–1235.

The Kunovicko region (as well as the whole Břeclav province) lost the role of the border region after the battle of Kressenbrunn in 1260. The Czech king won the battle and definitely attached the bordering region Lucko to the Přemyslidian kingdom and so started the process of constitution of the Lucko province. This new province is, however, completely new unit (not just enlargement of the old Břeclav province), which can be proved by the fact that administrative class of this province is completely independent on the Břeclav province one. Not even the three most significant personages of the Lucko province – Smil from Střílky, Boreš from Rýzmburk and Oldřich from Hradec – can not be traced to have any links to the Břeclav province administration. It is highly improbable that the king would omit such important members of the home nobility when appointing into land services. Then the answer is that all three evidently served in new administrative unit constituted only after 1260. However, this region was divided into several parts due to the progress of administrative and legal changes during last years of 13th century and at the beginning of 14th century so the constitution of the new Lucko province was never completely finished.

Zur Interpretation der Kunovice Region in der Urkunde der Königin Konstantia im Jahre 1231

Zusammenfassung

Die in der päpstlichen Urkunde aus dem 10. April 1231 als Heiratsgut der böhmischen Königin-Witwe Konstantia von Ungarn erwähnte Gegend von Kunovice stellt einen der Anhaltspunkte der landesherrlichen Macht entlang der Südostgrenze des Landes dar, der einen wichtigen Übergang der sog. „ungarischen Straße“ über den Fluss Olšava überwachte. Es handelte sich ehestens um eine Region, also eine territoriale Einheit, nicht eine Provinz als verwaltungs-organisatorische Einheit. Weder die Domäne des Zisterzienserklosters in Velehrad noch die eigene Herrschaft von Spytihněv waren wohl ihr Bestandteil. Erst nach der Konstituierung der Provinz von Břeclav am Ende der 1230er Jahre wurden diese Territorien zum Bestandteil eines Verwaltungsbezirks. Obwohl also die Güter der Königin Konstantia aus dem Jahre 1231 an der Wiege und Formierung eines neuen Derivats der Olmützer Provinz mit dem Zentrum in Břeclav stehen, doch können diese Territorien nicht einfach gleichgesetzt werden. Hinter dem Gesuch um den päpstliche Schutz der Heiratsgüter der Königin Konstantia stand ehestens die Bemühung, die unruhige Südostgrenze rechtlich zu sichern, bzw. die Hauptkommunikationen am Eingang ins Land sicherzustellen.

Die Gegend von Kunovice ist ein kleines Gebiet, das durch die Ausläufer der Weißen Karpaten (Anhöhe von Sady und Hügelland von Hluk) und den Lauf der March abgegrenzt ist, das sich bis zum Okluky Bach und zur Furt über die March auf der Stelle des späteren (Uherský) Ostroh zog. Dieses Territorium besaß Konstantia spätestens ab 1222 und es ist mit dem späteren Besitztum der königlichen Stadt Uherské Hradiště gleichzusetzen, die von dem böhmischen König Přemysl Otakar II. durch die Urkunde aus dem 23. Mai 1258 die Dörfer Kunovice, Míkovice und (Ostrožskou) Novou Ves erhielt. Mit der Besiedlung von Ostrožská Nová Ves reicht dann dieses Gebiet tiefer in den Grenzraum von Lucko ein und erst im Verlauf der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts konzentriert es sich und wird wegen hydrologischer Veränderungen in der Marchaue in höhere geschützte Lagen verlagert, die durch den undurchdringlichen Wald des Hügellands von Hluk geschützt sind. Eine der Ursachen dieser Verlagerung können jedoch auch die Aktivitäten der Königin Konstantia in der gegebenen Region in den Jahren 1222–1235 gewesen sein.

Nach der siegreichen Schlacht bei Groissenbrunn im Jahre 1260 verliert die Gegend von Kunovice (ähnlich wie die ganze Provinz von Břeclav) die Rolle des Grenzgebiets. Das Grenzgebiet von Lucko wird definitiv der Herrschaft der Přemysliden angeschlossen und es beginnt der Prozess der Konstituierung der Provinz von Lucko. Es handelt sich jedoch um einen ganz neuen Raum (also nicht um eine Erweiterung der bestehenden Provinz von Břeclav), wovon vor allem die Tatsache zeugt, dass die Verwaltungsorgane mit der erwähnten Provinz von Břeclav nicht verknüpft werden. Auch bei den drei wichtigsten Persönlichkeiten der Provinz von Lucko – Smil von Střílky, Boreš von Rýzmburk und Oldřich von Hradec – findet man keinen Zusammenhang mit der Provinz von Břeclav. Da es unwahrscheinlich scheint, dass der Herrscher diese bedeutenden Vertreter der lokalen Nobilität bei der Erteilung der Landesämter ganz außer acht ließ, betätigten sich alle drei offensichtlich in dem neuen Verwaltungsgebiet, das sich gerade nach 1260 zu konstituieren beginnt. Sein Territorium zerfällt jedoch am Ende des 13. und Anfang des 14. Jahrhunderts im Zusammenhang mit verlaufenden administrativen und vor allem verfahrensrechtlichen Veränderungen in mehrere Interessensphären und die Konstituierung in eine in anderen älteren Verwaltungsbezirken bekannte Form wird offensichtlich nicht zu Ende geführt.

HISTORIE PANSKÉHO DOMU V UHERSKÉM BRODĚ

Dalibor Hodeček, Brno

Článek je věnován jedné z nejvýraznějších budov Uherského Brodu – tzv. Panskému domu. Objekt prošel od 16. století, kdy vznikla jeho starší část, mnoha stavebními i funkčními proměnami.

Jednou z nejstarobylejších stavebních památek v Uherském Brodě je tzv. Panský dům. Jednopatrová budova se obrací do ulice šestnáctiosou fasádou se dvěma portály zabírajícími vždy třetí až čtvrtou osu od nároží. Okenní osy jsou rozčleněny do dvojic vysokými izolovanými pilastry s úseky kladí a energickými vysokými rámy lesén. Hlavičky pilastrů jsou shodné s hlavicemi ve Slavkově a v uherskobrodském kostele.¹

Objekt byl vystavěn ve dvou fázích. Starší z nich je možno datovat do období vlády Jana z Kunovic, kdy vznikl renesanční trakt směřující průčelím k jihu. Tato část objektu byla postavena nejspíše v letech 1512–1515. Naznačuje to sdružený erb Jana z Kunovic a jeho manželky Mandaleny z Boskovic se dvěma položenými v šikmém pruhu a sedmi hroty, který se dnes nachází v chodbě domu.² V této době vznikla i tzv. Kunovická kaple s valenou klenbou a vytaženými hřebínky. V jižním poli omítek na západní straně kaple byla tehdy namalována v pozdněgotickém slohu tzv. Malá Kalvárie znázorňující Ukřižovaného s P. Marií a sv. Janem.³

1. Pozdněgotická freska v někdejší tzv. Kunovické kapli. Fotoarchiv Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě.

V roce 1597 koupil dva sousedící domy v místě pozdější barokní části Panského domu městský písař Burian Bureš.⁴

První písemná zmínka o Panském domě pochází z roku 1628, kdy byly založeny nové gruntovní knihy. V těch je zapsán „*dům Jeho Milosti vysoce urozeného pána, pana Maximiliána z Kaunic a na Brodě Uherském.*“⁵ Na sklonku třicetileté války vydrancovala švédská vojska tamní zámek. Stará rezidence Kunoviců se tak opět stala hlavním správním centrem dominia.

Hrabě Lev Vilém z Kounic zřejmě pomýšlel na její rozšíření, neboť dne 12. října 1649 přikoupil od Václava Hoppy za 68 zlatých moravských sousední „*po ohni zpustovaný*“ dům.⁶ Je doloženo, že každoročně v květnu v Uherském Brodě a nejbližším okolí pobýval. Dozvídáme se to z omluvy, kterou napsal dne 25. dubna 1654 nejvyššímu zemskému písaři. Uvádí, že v měsíci květnu nemůže být v Brně, protože „*užívající každéj rok v ten čas kúru pro conservírování zdraví svýho a potom, pije kyselou vodu na statku mým dolním Brodu Uherskýho u jednéj dědiny mej Březovej ležící...žádám mne omluvena míti...*“⁷

Po brzké smrti Lva Viléma (1655) spravovala panství v době nezletilosti Dominika Ondřeje Kounice pozůstalá vdova Eleonora, podruhé provdaná za hraběte Bedřicha Oppersdorfa, pána na Hodoníně. V roce 1673 rozšířila území Panského domu koupí pustého místa v sousedství výše zmíněného Hoppova domu. Parcelu koupila za 150 zlatých moravských pod zámlou, „*aby skrze oheň, kterýžby z dopuštění Božího přijíti mohl, kostel dominikánský v nebezpečnosti nezůstával.*“

Někdy na sklonku 80. let a v první polovině 90. let 17. století přistavěl hrabě Dominik Ondřej Kounic k jižnímu křídlu Kunoviců na místě tří předtím vykoupených domů západní část objektu v barokním slohu. Stavbu patrně navrhoval a prováděl známý stavitel italského původu Domenico Martinelli (1650-1718).⁸ Není však vyloučen spoluautorský podíl zednického mistra Antonia Giuseppeho Rivy, který v téže době stavěl v Uherském Brodě konírny, tzv. Baraník. Jiří Kroupa uvažuje, že tyto konírny je možné Rivovi připisat jako skutečně samostatné dílo.⁹

V roce 1690 postavil kameník Daniel Jasenský za 40 zlatých tři komíny, kameník Paul Zwahal spolu s pomocníky za 80 zlatých 45 krejcarů okna a schodiště, štukatérskými pracemi byl pověřen Martin Matocha (113 zlatých 24 krejcarů), dvě nové okenice dodal dne 21. dubna 1690 tesař Georg Kroczka (1 zlatý), tesař Matys Fleischer vyhotovil 17 kusů dveřních obrub – futer (6 zlatých 48 krejcarů), tesař Adam Uhrfues dvě dveřní obruby (24 krejcarů), stolař Johan Steffkowitz zhotovil podlahy a dveře v hodnotě 16 zlatých, stolař Martin Frantz za nové dveře a okenní rámy inkasoval 59 zlatých 15 krejcarů, Petr Hasenwein dostal za rozličné stolařské práce 89 zlatých 57 krejcarů, zámečník Johan Raffay dodal dne 24. března 1690 za 8 zlatých 45 krejcarů kování k pěti dveřím, zámečník Mikoláš Dehmel z Uherského Hradiště obdržel 4 zlaté za kování ke dvěma dveřím, Martin Ohnesorg z Uherského Hradiště natřel dveře za 10 zlatých 15 krejcarů.¹⁰

Tyto údaje doplňuje a částečně reviduje kniha smluv s řemeslníky. Dne 1. března 1690 byla uzavřena smlouva s uherskobrodským stolařem Janem Štefkovicem, jenž měl inkasovat „*od vybednění jednoho každého pokoje na fußboden*“ po 6 zlatých. Kolik podlah takto zhotovil, není známo. Nejspíše téhož dne byl smluvně zavázán také další stolař Martin Franzfreyer, aby pro Panský dům vyhotovil dveře o výšce asi 230 cm a šířce 115 cm „*s futrem i dvoumi verkleidung* (pokováním), jedny po 6 zlatých. Od rámu na okna se čtyřmi „*Quartiry*“ inkasoval 1 zl 30 kr. Dne 20. března 1690 „*zjednán jest Václav Nawláčil s pomocníky svými, aby na domě panském fues boden tabulemi vykládal, rámy k oknům nové zdělal, a staré z ujímal... Od kteréhožto díla takto jemu placeno býti má. Totiž: od nového rámu z dubového dřeva...1 zl 30 kr, od starého...45 kr., od vybednění jednoho pokoje po...6 zl.*“ Téhož dne správa panství uzavřela smlouvu také s Janem Müllerem, uherskobrodským zámečníkem, jemuž mělo být zapláceno „*od jedných dveří v domě panském s třemi panty a saky a dvoumi rukověti počínovanými po 1 zl 45 kr.*“¹¹ Z těchto zpráv je patrné, že minimálně část těchto prací probíhala ve starším renesančním traktu.

V roce 1691 položil Martin Matocha na Panském domě krytinu (80 zlatých), Matys Fleischer dodal dne 1. září 1691 další tři dveřní obruby (1 zlatý 12 krejcarů), Simon Hasenwein toho roku vyhotovil za 7 zlatých 45 krejcarů kování ke třem dveřím.¹² Dne 13. října 1691 byl potvrzen nárok nejmenovaného luhačovického kameníka na odměnu „*od udělení 4 dveří, 4 oken a 3 menších oken, k panskému domu od 5 oken, při kterémžto díle 66 dní strávili, každý den po 30 kr., učiní třidceti tři zl.*“¹³

Za 45 zlatých v roce 1692 pořídil a instaloval nové trámy Mathys Fleischer. O rok později pak byly panské pokoje vybaveny čtyřmi cínovými zámky za celkových 20 zlatých.¹⁴

Doplňování interiérů probíhalo i v následujícím roce. Dne 20. března 1693 byla uzavřena smlouva s hrnčířem Jiříkem Reichlem z Unčova „*na postavení kamen v domích panských má míti za každý kachel železné barvy na 18 czoulův zdýli a 13 šíří (tj. 45×32 cm) po 10 kr. na způsob hradištského*“. Dne 21. listopadu 1693 byl objednan luhačovický kameník Martin Divoký, „*aby zhotovil kašnu z kamene dobrého vodu držícího do domu panského většího před kuchyní*“. Výška „*v světle*“ měla činit přibližně 135 cm.¹⁵

Dne 15. května 1694 dokončil luhačovický kameník studnu na nádvoří Panského domu, za což obdržel 15 zlatých 24 krejcarů. Za 6 dní práce na stmelení (respektive zakitování) studny a dokončení základní konstrukce účtovali nádeníci 5 zlatých. Dne 8. října 1694 obdržel nejmenovaný brněnský zvonolijec za vyhotovení různých věcí (zřejmě kování ozdobné mříže), jimiž ozdobil studnu, 21 zlatých. Další peníze pak za „*vodní umění*“ vytvořené u téže studny a u Lindenhofu obdržel jakýsi neznámý umělec dne 8. prosince 1694 celkových 90 zlatých 24 krejcarů.¹⁶

Dům tak na konci 17. století získal v podstatě dnešní podobu. V přízemních klenutých pokojích byl umístěn byt panského hejtmána a jeho kanceláře. Poschodí bylo zařízeno jako panské obydlí. Nádvoří uzavřely hospodářské budovy a příbytky pro služebnictvo. Za těmito staveními se nacházela malá zahrada. Výsledný stav v hrubých rysech dokumentuje plán z roku 1704.¹⁷ Nové barokní křídlo je na něm již zakresleno. Střecha byla dle vyobrazení na veduté z roku 1742 mansardová.¹⁸

První známá větší oprava rezidence proběhla na sklonku vlády knížete Václava Antonína Dominika knížete z Kounic (1711–1794). V roce 1791 navrhl vrchní František

2. Celkový pohled na Panský dům. Nedatováno (patrně první polovina 20. století). Fotoarchiv Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě.

Schirl rozpočet, který vyčíslil náklady na opravu v hotových penězích na 1 149 zlatých 47 krejcarů. Vrchnostenské hospodářství mělo kromě toho dodat 5 sáhů lomového kamene, 15 000 cihel, 10 000 tašek, 217 kusů trámů a jiného stavebního dříví. Dovoz materiálu měli v rámci robotních povinností zajistit poddaní. Kníže rozpočet schválil s podmínkou, že nesmí být překročen a že na pracující řemeslníky a nádeníky bude přísně dozíráno, aby při práci nezháleli, aby nebyly zbytečně zvyšovány mzdové požadavky. Dozorem nad stavbou a současně provedením všech prací pověřil zaměstnance místního velkostatku, zednického mistra Dominika Kučeru a tesařského políra Jana Stehlíčka.¹⁹

O vnitřním zařízení budovy nemáme příliš mnoho zpráv. Určitou výjimkou je nařízení knížete Dominika Ondřeje Kounice ze dne 5. září 1800. Majitel panství tehdy nařídil vrchnímu, aby odeslal do jeho vídeňského paláce mědirytiny, jimiž byla dosud vyzdobena velká jídelna. Jednalo se o 11 velkých a 23 menších mědirytin zobrazujících vojenské a bitevní výjevy autora – rytce A. F. V. Mertena.

Pokoje určené v poschodí pro občasný pobyt majorátního pána byly pod dozorem úředníka pověřeného vedením gruntovních knih. Týž byl povinen vést přesný inventář všeho nábytku, výzdoby, prádla a nádobí stolního i kuchyňského. Pokoje byly denně vyčištěny a vyvětrány a poté pečlivě uzamčeny. Za tuto práci gruntovní úředník pobíral zvláštní roční odměnu 50 zlatých a pro uvedeně práce mohl vydržovat služku, na kterou bral ročně 12 zlatých a přiměřený deputát.

Kníže jen velmi nerad přijímal žádosti o propůjčení jemu vyhrazených pokojů jiným osobám. Například, když byl v roce 1803 v Uherském Brodu ubytován oddíl hulánů, žádal jejich velitel hrabě Sinzendorf o byt a stáj pro koně v Panském domě. Kníže však žádost odmítl s odůvodněním, že v létě bude potřebovat budovy pro sebe a svůj průvod.

Na konci roku 1805, po bitvě u Slavkova, byly v Uherském Brodě ubytovány tři pohraniční pluky a k nim přidělených 80 myslivců. Velitelé těchto vojenských sil divizní generál Carneville a brigádní generál Devčič vzhledem k akutnímu nedostatku špitálních lůžek začali jednat o možnostech dalšího ubytování nemocných. Místní „odpůrce“ vrchnosti městský syndik Jiří Dědek navrhnul štábním důstojníkům, aby byl špitál zřízen v Panském domě. Panský vrchní Alois Klein namítal, že ve městě je dostatek místa a v jiných domech a Panský dům nemá dostatek kuchyní, záchodů a hrozí zde zvýšené nebezpečí požáru. Tlak městských představitelů, zejména výše zmíněného syndika, však neustával, a tak vrchní dal pro špitál nakonec k dispozici místnosti v bočním křídle v mezaninu s výjimkou dvou světnic, v nichž byly uloženy kontribuční spisy. Dne 24. prosince 1805 určené místnosti obsadilo sedm nemocných vojáků s ošetřovateli a inspekčním důstojníkem.

Již první noc po nastěhování vojáků došlo k problému. Když se uherskobrodští měšťané vraceli z půlnoční mše, vyburcovali vrchního ze spánku a s velkou naléhavostí mu ustrašeně oznámili, že z jednoho okna pravého křídla Panského domu vystupuje stále hustý kouř. Vrchní okamžitě shromáždil všechno v domě dle služebnictva. Spolu s podkoním Pušem a všemi kočimi pak vnikl do označené místnosti, která již byla plná kouře a nesnesitelného horka. Plameny však vidět nebylo. Příchozí proto odstranili ze světnice všechny nábytek a kontribuční spisy, ale ani poté se příčiny vzniku kouře nedopátrali. Teprve když uhasili oheň v kamnech a odtrhli prkna z podlahy, zjistili, že staré, mnoho let neužívané a proto zcela vyschlé ohniště se náhlým žárem proděravělo a vzniklými otvory padalo žhavé uhlí na hlavní trám. Od trámu se uhlíky dostaly i do sousedních hořlavých částí stavby, které již také počínaly doutnat. Panští služebníci okamžitě zasáhli a hrozící nebezpečí odvrátili. Vrchní si však ve své zprávě stěžuje na chování vojáků, kteří při hašení údajně vůbec nepomáhali, nýbrž odtáhli své postele dál od postiženého místa a dál klidně spali. Aby vyzdvihl zásluhu o záchranu vrchnostenského majetku, nechal vrchní panským sluhům – záchranářům – vystrojit zvláštní hostinu.

Od ubytovaných vojáků se vrchní dočkal mnoha hrubostí. Násilím mu bylo vyhrožováno, když odmítl vydat klíče od předpokoje panského pokoje. I tam totiž měli být uloženi nemocní. Nakonec dal vrchní k dispozici raději dvě světnice svého vlastního bytu, aby zachránil

knížecí pokoje. Oznamil však neurvalým důstojníkům, že je připraven na cestu k hlavnímu armádnímu velitelství, aby si na jejich přístup stěžoval. Teprve tato situace přiměla vojenské činitele k ústupu. Požádali vrchního o prominutí a vymlouvali se na nátlak městského syndika, který údajně poukazoval na nedostatek ubytovacích místností ve městě a v přítomnosti generála Devčiče dokonce prohlásil, že kníže nezasluhuje žádné ohledy. Z Panského domu prý mohou být vystěhováni podkoní, stolník a jim podřízený personál, protože jsou to pro chod domu úplně zbyteční lidé.

Situace se však nadále vyostřovala. Vrchní Klein se zhrzil neoficiální informace, podle níž hodlal velitel vojenských špitálů, polní podmaršálek Štibšič, v Uherském Brodě zřídit hlavní nemocnici, pro kterou mělo být zabráno celé poschodí Panského domu. Vrchní oznámil, že pokud by k tomu skutečně došlo, raději by se přestěhoval do Velkého Ořechova, protože by již neměl pro vykonávání svého úřadu dostatek klidu a bezpečí. Zdvořile proto požádal knížete, aby se pokusil odvrátit hrozící nebezpečí. Zda kníže zasáhl, není známo, jisté však je, že hlavní nemocnice nakonec byla zřízena ve Skalici.

Přesto na počátku roku 1806 v Panském domě nemocných neustále přibývalo. Nakonec tu přístřeší našlo asi 200 pacientů, kteří obývali 12 světnic. Úměrně ke zvyšujícímu se počtu nemocných rostl počet ošetrovatelského personálu, takže nakonec bylo oproti původním předpokladům nutno vyklidit také sál, jeden panský pokoj a dokonce knížecí ložnici. Cenné předměty jako například nábytek, cínové a porcelánové nádoby, sklo, prádlo byly přeneseny do bezpečí jednoho pokoje bytu vrchního a tam uloženy na podlahu. Špitál byl zrušen sice již 20. února 1806, avšak následky byly citelné. Po odchodu vojáků líčil vrchní lítostivě knížeti, že stav interiérů domu je neutěšený, a dodal, že úprava bude jistě nákladná.

Správa panství tedy ještě v roce 1806 přistoupila k opravě zdiva, podlah, přestavbě a výměně kamen za nové. Teprve na jaře roku následujícího byla provedena malba 12 místností a kaple. Tuto práci po schválení knížete provedl malíř olomouckého arcibiskupa kardinála Colloreda Václav Weitzmann. Rozpočet nákladů činil 1 450 zlatých včetně stravování umělce a jeho pomocníků. Malba měla být dokončena do doby příjezdu vrchnosti, ohlášeného na

3. Výzdoba hlavního sálu v prvním patře. Nedatováno (patrně první polovina 20. století). Fotoarchiv Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě.

druhou polovinu srpna. Práci musel malíř dokončit v určitém předstihu, aby stěny a stropy byly řádně vysušené.²⁰

Dne 24. listopadu 1812 zemřel kníže Dominik Ondřej Kounic a svěřenectví se ujal jeho syn Alois Václav. Ten dopisem ze dne 8. ledna 1813 oznámil vrchnímu, že povolil svému strýci hraběti Františkovi Václavu Kounicovi trvalé ubytování v uherskobrodském majorátním domě. Současně kníže určil, jaké množství potravin, nápojů, píce a steliva pro koně a dříví k otopu má panství jeho příbuznému zdarma dodat. Dle seznamu měl hrabě právo na roční požitek 12 věder vína, 12 sudů piva, 12 špižků soli, jeden a půl centu sádla a stejně tolik másla, 12 měřic pšenice, 24 měřic žita, 6 měřic luštěnin, 8 měřic zadní pšenice, 4 srnce, 36 zajíců, 12 párů bažantů, 24 párů koroptví, 24 husí, 50 slepic, 60 kuřat, 30 kop vajec a 60 sáhů tvrdého dříví k otopu. Dále povolil kníže pro 6 strýcových koní ročně 312 měřic ovsu, 219 centů sena a 12 kop dlouhé slámy dobré vazby ke stelivu.²¹

Dne 14. srpna 1813 v noci se do vrchnostenské kanceláře v Panském domě vloupal neznámý pachatel, který odcizil z uzamčené sirotčí pokladny 11 zlatých 31 krejcarů a tam uchovávané privátní peníze a ze zásuvky psacího stolu vrchnostenského písaře 853 zlatých kontribučních peněz. Zvláště posledně jmenovaný případ se velmi dotkl knížete, jehož rozzlobilo, že tyto peníze nebyly uloženy v pokladně v kanceláři kontribučního úředníka, ale ležely volně v zásuvce. Aby se v budoucnosti takovým nepříjemnostem předešlo, nařídil kníže opatřit dveře místnosti, v nichž byly umístěny pokladny, několika pevnými zástrčkami. Tyto prostory pak měly být po celou noc osvětleny a vrchnostenští písaři v nich měli střídavě přenocovat.²²

Presný popis domu je uveden v odhadním protokolu panství z roku 1821: „Majorátní dům ve městě Uherském Brodě. Tento jest solidně postaven z dobrého materiálu a přikryt taškami. Přízemí zabírá byt inspektora panství o pěti pokojích, kuchyni a čtyřech komorách, jednu vrchnostenskou kuchyni se spížírnou, dva klenuté vjezdy a dvoje schodiště. V poschodí je 12 obytných světnic, kaple, jídelna, kuchyně, předsín a chodby, ve druhém křídle 8 obytných světnic, kuchyně, a 9 mezipatrových světnic opatřených rákosovými stropy a podlahami. Zdivo venkovní i vnitřní je v dobrém stavu, za to vazba střechy je velmi chatrná. V zadní části dvora jsou dvě budovy postavené z dobrého materiálu a kryté taškami. Obsahují 3 koňské stáje a 2 kůlny pro vozy, vše klenuté. Cena celého domu byla odhadnuta na 4 560 zlatých 22 krejcarů a pro každoroční opravu a údržbu je nutno počítat s 102 zlatými 36 krejcarů.“²³

Dům byl dne 26. dubna 1850 oceněn na 1 744 zlatých 20 krejcarů konvenční měny, což bylo v souladu s jeho stavebním stavem, který komisaři v první fázi ze Slavkova označili jako dobrý. Nicméně po dalším šetření a osobní vizitaci konstatovali, že dveře a okna v celém Panském domě jsou staré a vetché a obývání těchto prostor v zimě je pro ustavičný chlad obtížné. Ostrou výtku sepisovatelé elaborátu adresovali již zemřelému knížeti z primogenitury Kouniců, který se rád bavil, za 36 let své vlády objekt ani jednou nenavštívil a neinvestoval do něj. Svědčí o tom mj. zničený mezanin ve druhém patře a poškozená krytina střechy.²⁴

V letech 1853–1856 se řešil problém splašků, které odtékaly zvláštním kanálem na ulici a náměstí, kde obtěžovaly obyvatele města zápachem. Jako nutné se jevil vybudování odkalovací jámy (močůvkové jímky). Situace byla natolik vážná, že ji musel řešit okresní a krajský úřad.²⁵

Dne 4. dubna 1854 sestavil zednický mistr Franz Leysal rozpočet oprav vnějšku Panského domu. Očištěna byla přední fronta domu, průčelí do Těšovské ulice, stěny směřující ke klášteru a též 16 komínů. Veškeré tyto plochy byly poté dvakrát obíleny. Oprav se dočkalo též 17 střešních oken, jejichž rámy byly také natřeny bílou barvou. Na přípravu nátěru bylo použito 45 měřic (tj. cca 3 177 litrů) bílého vápna, 15 měřic tzv. kunovického vápna, 60 vozů písku a další materiál. Na materiál bylo vynaloženo 124 zlatých 40 krejcarů, na práci řemeslníků 209 zlatých 20 krejcarů a na pomocné práce nádeníků 56 zlatých 50 krejcarů. Celková suma oprav tedy činila 390 zlatých 50 krejcarů. Rozpočet dne 10. července 1854 schválil inspektor Wenzel Heydal.²⁶

Dne 10. prosince 1859 nakreslil uherskohradištský mistr Stoček plán opravy střechy

Panského domu. Dle něj měřil dolní okraj střechy do Kounicovy ulice 31 sáhů, okraj do Těšovské ulice 25 sáhů. Potřebný náklad na znovuzřízení střechy byl rozpočten na 4 801 zlatých 20 krejcarů, z čehož na materiál připadalo 2 450 zlatých 60 krejcarů a na řemeslnické práce 2 350 zlatých 60 krejcarů. K opravě se přistoupilo v roce 1860.²⁷

V roce 1864 proběhly určité úpravy majorátního domu. Dne 30. března 1864 přeložil tesařský mistr Johann Stehlíček z Uherského Brodu rozpočet na zhotovení nového mostku před vjezdem do domu z dubových kůlů a desek, který měl nahradit již ztelelého předchůdce z měkkého dřeva. Nový povrch se připravoval také u průjezdu. Tesařská práce spolu s materiálem měla stát 338 zlatých 69 krejcarů.

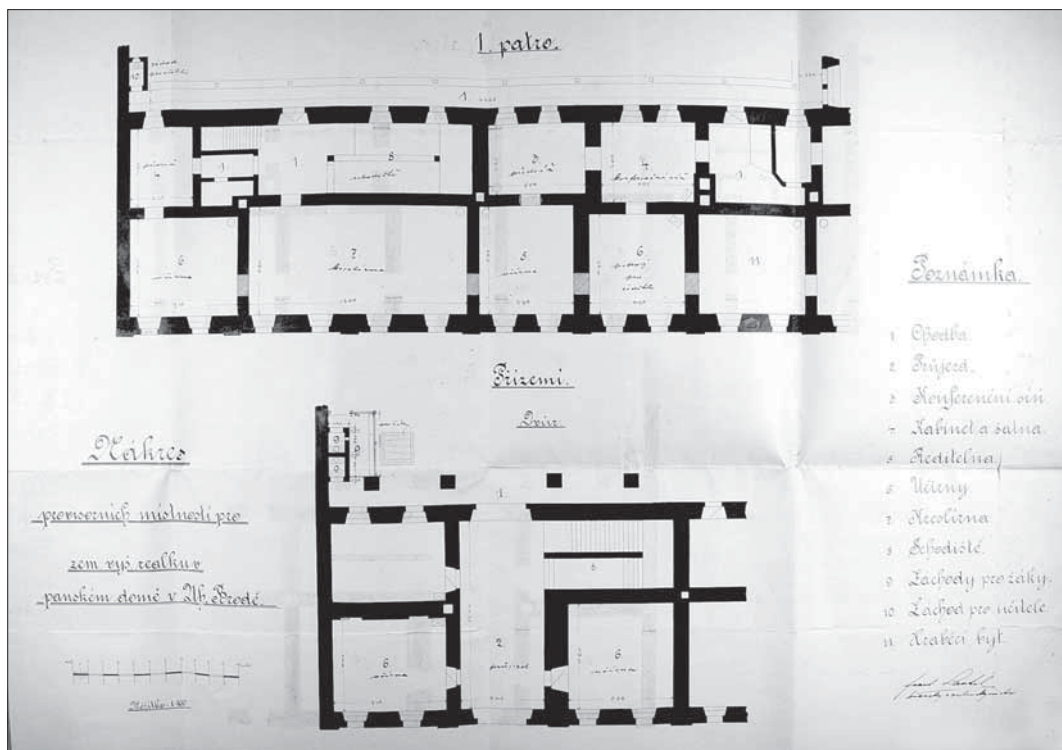
V téže roce byla také ustálena, respektive zklidněna, („gesetzt“) hlavní zeď průčelí spolu s nárožím proti radnici. Následkem toho se mohlo též přistoupit k opravě prasklin v klenutých místnostech. Trhliny byly dočista oškrábány, dobře staženy klíny a ošetřeny vápenným nátěrem. Předpokládalo se, že k těmto pracím budou zapotřebí dva šikovní zedníci a několik nádeníků. Za jeden den práce zednického mistra mělo být vyplaceno 80 krejcarů, tedy 32 zlatých za rozpočtených 40 dní práce. Nádeníci měli za den práce dostat 40 krejcarů, což činilo 12 zlatých za 30 dní výkonu. Pro koridor u schodiště byly nově vyhotoveny desky stropních podhledů, přičemž staré byly odstraněny. Tato práce byla oceněna na 29 zlatých 26 krejcarů. 4 měřice měkkého vápna měly stát 4 zlaté 60 krejcarů, 16 vozů čistého hrubého písku 6 zlatých 40 krejcarů. Dále měly být dodány kamenné ploché desky, dráty a hřebíky. Celková hodnota těchto prací na stropech měla spolu s materiálem a následnými malířskými pracemi činit 215 zlatých 26 krejcarů. Rozpočet dne 16. března 1864 v Uherském Ostrohu podepsal Franz Malbohm.²⁸

Další úpravy se dotkly zejména interiérů, jichž se první etapa prací nedotkla. Dle rozpočtu vyhotoveného dne 29. září 1864 malířem pokojů a písmomalířem Johannem Stiskalem šlo o výmalbu sedmi „ubikací“ v prvním patře. Každý pokoj měl být vymalován za 10 zlatých rakouské měny, což dohromady činilo 70 zlatých. Malířské vylepšení („ausgebessert“) hlavního sálu předpokládalo náklad 30 zlatých. Dva pokoje byly nově vymalovány dle vzoru vybraného vrchního za 28 zlatých (každý za 14 zl.). 25 kusů okenních parapetů u všech vymalovaných a vylepšených pokojů bylo natřeno dvakrát bílou olejovou barvou za 5 zlatých (každý za 20 krejcarů). Všechny dveře od pokojů byly vylepšeny nátěrem bílé olejové barvy za 5 zlatých 80 krejcarů. V přízemí v bytě vdovy Salzmannové byl pokoj vymalován barvou modrou za 14 zlatých. Vylepšeno bylo pět pokojů bytu inspektora Wenzela Seidla. V „Zeleném pokoji“ byly nově vymalovány postranní stěny, natřen jakýsi sokl a celý pokoj očištěn od kouře za 3 zlaté 20 krejcarů. Vedlejší pokoj byl vylepšen za 4 zlaté 50 krejcarů. „Šedý pokoj“ byl restaurován za 3 zlaté 80 krejcarů, „Modrý pokoj“ za 4 zlaté 50 krejcarů. Jídelna („das Speise-Zimmer“) byla vymalována za 6 zlatých. Celkový rozpočet malířských prací činil 174 zlatých 80 krejcarů.²⁹

Na jaře roku 1897 přijala manželka úředníka sídlícího v Panském domě Barbora Ostratická do služby tehdy teprve šestnáctiletou Josefu Horovou, dceru tesaře Vojtěcha Hory z dřevěné chalupy s doškovou střechou ze Žinkov na Plzeňsku. Později si jí všiml hrabě Václav Kounic a oženil se s ní.³⁰ V též roce se připravovala adaptace místnosti v prvním patře pro dočasné umístění 1. a 2. třídy zemské vyšší reálky ve školním roce 1897/1898, která v té době ještě neměla vlastní vyhovující prostory. K úpravám údajně nebylo zapotřebí schválení stavebního úřadu, pouze se vyžadoval souhlas zemské školní rady. Na podněty ředitelství školy ze 29. dubna a 7. srpna 1897 se zemská školní rada vyjádřila 16. května a 11. září 1897 kladně jak k plánovaným adaptacím, tak k jejich skutečnému provedení. Plány úprav interiérů byly vyhotoveny a zachovaly se do dnešních dnů.³¹ Reálka v domě setrvala do roku 1899, kdy se škola přestěhovala do vlastní nové budovy.

V roce 1908 se město rozhodlo ke stavbě nové školní budovy na místě již nevyhovující staré. Po dobu stavby bylo až do 1. září 1909 několik tříd obecné školy umístěno v Panském domě.³²

Dne 14. října 1913 v nárožním pokoji prvního patra skonal hrabě Václav Robert Kou-

4. Nákras provizorních místností pro Zemskou vyšší reálku v Uherském Brodě. Rok 1897. MZAB, SOKA v Uherském Hradišti, fond Archiv města Uherský Brod.

nic. Poslední chvíle známého účastníka českého společenského dění té doby popisovala po létech jeho druhá manželka občanského původu Josefína Kounicová těmito slovy: „Roku 1913, 13. října, rozloučil se s námi a přímo usnul. A já u něho seděla. Před tím ten den mně z večera klesnul, srdce ochabovalo. A druhý den se stále ptal na hodiny, kolik je. A to už jsem byla ve strachu, že je to špatné znamení. Také ještě chtěli páni Mayové přinést z Vídně kyslík, ale bylo již na vše pozdě. Večer k osmé hodině přišel lékař dr. Bock a vídeňský lékař. Stejná diagnosa. A po osmé usnul k věčnému spánku a již nepromluvil.“ Pohřeb předposledního mužského příslušníka starobylého rodu Kouniců se konal 17. října. Ten den ve 14. hodin vyšli z Panského domu smuteční hosté a odebrali se do chrámu Neposkvrněného početí Panny Marie, kde byla vystavena rakev.³³

V roce 1918 Panský dům sloužil jako kasárna Slovácké brigády.³⁴ Dle inventury světeckého panství Uherský Brod z roku 1920 majorátní dům na stavební parcele č. 12 sestával z a) jednopatrového rožního domu uličního, b) stájí a remis, c) dřevníků, d) krmíků pro vepřový dobytek a kurníků, e) tří studní. K bodu a) se uvádí: „Tato budova provedena jest z tvrdého materiálu a kryta taškami, opatřena žlaby a odkapními rourami. V předsíni nachází se 2 průjezdy z ulice na dvůr. Od levého průjezdu na levo leží vrchnostenská kancelář a za ní schodiště. Místnosti mezi dvěma průjezdy jsou částečně kanceláře, částečně byty, což seznati lze z náčrtků; jinak leží tam postranně 2 ramenné schodiště s kamennými stupněmi a kamennou balustradou.“

Postranní trakt sestává ze 2 částí, jednoduchého a druhého, který ze 3 stran obklopuje starý renesanční dvůr, loggiový. Protější trakt sestává z širokého průjezdu, do něhož vestaveny jsou jednoramenné schody vedoucí do I. patra. Z průjezdu přístupny jsou kancelářské místnosti pošty, schody, jednoramenné do I. patra směřující a několik komor. Loggiový dvůr obklopují: byt pro čeledína, komory, prádelka se sousedním dvorkem.

Logie mají kamenné dorské sloupky, pod sloupovím jest několik zazděných kamenných ostění, renesančních a v průjezdu 2 krásná ostění z doby XV. stol. V I. patře hlavního traktu je více pokojů, schody do přízemku, schody k půdě, mezi dobovými malbami z konce XVIII. a počátku XIX. století. Ve vedlejším traktu jest byt lesmistrův o 6 pokojích s chodbou zasklenou nad přízemními loggiemi a konečně chodba otevřená v nádvoří, která tvoří spojení mezi místnostmi obou křídel až ku záchodu na konci chodby umístěnému. Půdní místnost jest přístupná 2 schodišti, je dlážděná cihlami a prkennými stěnami, rozdělena na 3 oddělení.“

K bodu b) se uvádí: „Stáje a remisy na východní straně dvora z tvrdého materiálu s taškovou krytinou, žlaby a odpadními rourami. Má byt s pokoji, kuchyní a komorou, stájí pro 4 páry koní se železnými mušlemi, jeslemi, zásobárnou pro píce a remisou na vozy s chodbou. Mezi remisou a kuchyní jest chodba se schody na půdu. Proti dvoru zřízen jest půdní vikýř. Na severní straně je přístavek s külnou a záchodkem. Před remisou na dvoře je žumpa na močůvku a hnuj s vikem.

K bodu c) se uvádí: „Dřevníky kryty jsou taškami a jsou přistaveny k ohradní zdi.“

K bodu d) se uvádí: „Vedle těchto jest jeden zděný a druhý dřevěný prasečí krmík taškami zakrytý. Dále ve dvorku prkenným plotem ohrazeným jest kurník taškami krytý.“

K bodu e) se uvádí: „Tři studně jsou na hlavním dvorku. Dvě mají dřevěné domečky, kola, hřídel, řetěz a vědro, třetí je s čerpadlem a s dřevěným zákrytem. Malý dvorek v loggiovém traktu dlážděn jest lomovým kamenem, velký dvůr jest částečně dlážděn, částečně upraven co park s prastarým agátem. Na jižním rohu nachází se zahrádka na 2 stranách zděmi ohrazená a přístupná ze dvora.“

Souhrnně pak elaborát stavebních znalců uzavírá dovětek: „Tyto stavby nachází se ve stavu dobrém až na vady uvedené v rozpočtu“. Jednalo se však o standardní dovětek pro všechny stavby na velkostatku, protože v příslušné pasáži žádné vady uvedené nejsou.

Odhad objektu byl v listopadu 1920 uvozen slovy: „Toto stavení jest částečně objekt činžovní, částečně určený pro správu velkostatku uher. brodského. Bylo totiž zde brána v úvahu pouze ona část sloužící účelům nájemným; kdežto ostatní část sloužící co byt pro lesmistra bude vzata v úvahu elaborátu znalců lesnictví.“ Dům měl odhadní hodnotu 81 444 K 72 h bez bytu lesmistra, který účetně stál 124 K.³⁵

V roce 1920 byly v objektu umístěny sbírky městského muzea, ale teprve dne 14. května 1922 se konala slavnost znovuotevření pro veřejnost. Přesto mělo muzeum povahu spíše provizorního skladiště, a proto se i nadále jednalo o jeho přemístění.³⁶ V roce 1922 se v Uherském Brodě začala připravovat pozemková reforma. Vyhlášky na obecní vývěsce a v ulicích sdělovaly, že v Panském domě začal úřadovat přidělový komisař Státního pozemkového úřadu, který do 17. července 1922 přijímal přihlášky o přiděl půdy z velkostatku, částečně zabraného Josefu Pálffymu.³⁷ Dne 19. srpna 1923, při příležitosti 10. výročí úmrtí hraběte dr. Václava Kounice, byla do fasády jižní strany Panského domu vsazena pamětní deska, již pořídil akademický sochař Mach z Brna v ceně 4 820 Kč.³⁸ V roce 1927 se podařilo dojednat a uskutečnit přesun muzejních sbírek do zámku, tzv. Baraníku.³⁹ V téže době se již uvažovalo o přesunu pošty do prvního patra.⁴⁰

Dne 27. července 1927 adresoval předseda singulárních měšťanů V. Chmela dopis ředitelství uherskobrodského velkostatku, v němž vznesl dotaz, zda majorátní dům čp. 77 je k prodeji. V případě kladného vyjádření pak spolek dvou set měšťanů zajímala cena.⁴¹ Lesní úřad dne 18. srpna 1927 odpověděl, že velkostatek budovu nehodlá prodat. Pokud by se tak však o tom začalo uvažovat, poskytl by měšťanům včasnou informaci.⁴² Pověsti o prodeji Panského domu pak musela správa velkostatku vyvracet ještě dne 23. dubna 1929.⁴³

Dne 15. července 1929 poslal Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko dopis správě velkostatku, v němž uvedl, že se jeho zaměstnanci dozvěděli o vyklizení budovy okresním úřadem. Do uvolněných prostor se měl nastěhovat poštovní úřad. Při úpravách pro užitelské potřeby nového nájemce měly být zalíčeny nástěnné malby z počátku 19. století a provedeny některé adaptace. Památkáři v této souvislosti uvedli, že objekt je chráněný jako stavební památka. Požádali proto správu velkostatku, aby úpravy prozatím neprováděla

5. Slavnostní odhalení pamětní desky JUDr. Václavu Kounicovi konané dne 19. srpna 1923. Fotoarchiv Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě.

a počkala na výsledky návštěvy zástupců památkové péče plánované na 17. července.⁴⁴ Po vizitaci bylo na jednání památkářů s poštovní správou domluveno, že staré malby sálu a dvou přilehlých místností budou odborně očištěny a zabezpečeny alespoň v minimálně nezbytném rozsahu. Část nákladu měl činit příspěvek poštovní správy. Ta jeho zvýšení odmítla s poukazem na povinnost majitele udržovat objekt. Památkáři se proto dne 8. srpna obrátili s žádostí o převzetí zbylé části předpokládaných výdajů na správu velkostatku. Současně projeвили ochotu doporučit levně pracujícího odborníka, který by vyhotovil rozpočet a dohlédl na řádné provádění prací.⁴⁵ V odpovědi ze dne 20. srpna však správa velkostatku uvedla, že nemůže převzít ani část nákladu, protože Státní pozemkový úřad odmítl žádost velkostatku o příspěvek uplatněný dle § 20 přídělového zákona s argumentací „budova ta nemá vůbec ceny se stanoviska historického neb uměleckého“. Velkostatek v odpovědi památkářům dále argumentoval tím, že po restaurování maleb by místnosti již nebylo možno pronajmout nebo jinak prakticky využít. Jedinou možností by byl údajně slib Státního pozemkového úřadu o propuštění určité výměry půdy ze zaboru, z jejíhož výnosu by napříště údržba Panského domu mohla být uskutečňována. K zanedbanému stavu místností velkostatek uvedl, že malby byly po převratu zničeny dřívějšími nájemci, tj. okresní politickou správou a vnuceným ubytováním vojska.⁴⁶ Dne 6. listopadu 1929 pak velkostatek s poukazem na probíhající parcelaci možnost příspěvku definitivně odmítl.⁴⁷ V reakci na toto sdělení se Památkový úřad rozhodl přispět na zabezpečení maleb částkou 1000 Kč za podmínky, že práce budou provedeny přesně dle pokynů a za dozoru úřadu. Subvence měla být vyplacena v prvním čtvrtletí roku 1930 po kolaudaci.⁴⁸ Na konci roku 1929 pak tedy byly zabezpečeny nástěnné malby z počátku 19. století ve třech místnostech prvního poschodí. Práce provedl malíř Augustin Fojtoch z Uherského Brodu nákladem 1500 Kč, při čemž čerpal z paušálu pro menší opravy.⁴⁹ Státní pozemkový úřad Panský dům propustil svým výměrem č. j. 134 693/30-II/2 ze dne 17. prosince 1930 ze zaboru dle § 11, a velkostatek tak získal právo s ním libovolně nakládat (nestalo se tak tedy dle § 20, dle něhož propuštěné objekty stály pod ochranou Ministerstva školství a národní osvěty a Památkového úřadu). Dle názoru Státního pozemkového úřadu bylo nutno na tento

dům pohlížet jako na obyčejnou činžovní budovu, která není uměleckou nebo historickou památkou ve smyslu zákona o ochraně památek.⁵⁰

Dne 11. března 1931 Státní památkový úřad správě velkostatku napsal dopis následujícího znění: „Památkovému úřadu bylo hlášeno porušení průčelí Panského domu vybouráním dveří a zvětšením okna pro zařízení obchodu; současně žádal nájemce tohoto obchodu o dodatečný souhlas památkového úřadu k projektované a již započaté adaptaci. Jak jsme již při příležitosti zabezpečení maleb v I. patře domu prohlásili, je dům hodnotnou stavební památkou historickou, jejíž vývoj možno stopovat podle dochovaných částí stavby od pozdní gotiky přes renaissanci do baroku 18. stol., který dal domu nynější výrazné, ušlechtilé členěné průčelí, rytmicky dělené plochými lesenami mezi dvojicemi oken s energickým orámováním a dvěma portály, zdůrazňujícími osové řešení průčelí. Situační hodnota domu při vyústění ulice do náměstí a v pohledové situaci s právě opravenou radnicí je úměrná jeho ceně památkové. Projektovaná adaptace části přízemku za krám s výkladci byla by citelným porušením vyrovnaného vzhledu památky; máme obavy, že by po ní následovaly obdobné úpravy dalších místností v hlavním průčelí, čímž by vzhled objektu byl těžce zasažen a památka znehodnocena. Žádáme proto značně správu velkostatku, aby nenechala dojít k této památkové škodě a změnila ujednání s nájemcem tak, že by mu vykávala místnosti při bočním, hladkém průčelí domu, kde by bylo možno upravití vyhovující výkladce bez takového snížení památkové a pohledové hodnoty objektu.“⁵¹

V odpovědi ze dne 13. března 1931 správa velkostatku mj. uvádí: „...Historická cena je silně pochybná již z toho důvodu, že původní ráz budovy /zejména průčelí, o němž se zmiňujete/ je porušen umístěním neščetných nosičů elektrického vedení Městské elektrárny, stožárů telefonních a telegrafních linek, různých nevzhledných kabelů a bleskosvodů od stožárů, různých štítů poštovního úřadu a hlavního skladu tabáku aj. Zrovna prováděnou tak zvanou „lesní reformou“ byl zmenšen velkostatek na tak malou výměru, že se stává téměř života neschopným a nutno proto ve všech otázkách majících vliv na výnos hospodářství postupovati co nejužší a není velkostatku již možno přinášeti nějakou oběť na účel, který jiným státním úřadem nebyl uznán zničovně nešetným způsobem velkostatek, který dříve svým výnosem zaručoval udržování případných památek v takovém stavu, jak si toho Stát. památkový úřad přál. Veškeré místnosti v panském domě jsou podroběny daní činžovní; jsme tedy nuceni pronajímáti veškeré místnosti tak, aby skýtaly co možná nejvyššího výnosu a z toho mála, co přes nejlepší zpeněžení po srážce daní ještě zůstane, není zdaleka ani možno hraditi roční vydání na nejnnutnější opravy této staré zchátralé budovy. Přízemní místnosti klenuté nehodí se vůbec k obývání, nebylo by též možno za ně docílití takového nájemného jako při pronajímání pro účely obchodní. Byli jsme proto nuceni pronajmouti ony 4 tmavé místnosti uprázdněné po přemístění poštovního úřadu do prvního patra, obchodníkovi, který místo jednoho okna zřídí v těžce šíři vchod a místo druhého okna výklad ve smyslu plánek, které Vám zaslal nájemce. Průčelí tím vůbec neutrpí, každopádně ale ne více, než již utrpělo různými montážemi poštovního úřadu a elektrárny. Jiné místnosti nájemci vykávali nemůžeme, neboť jsou vesměs obsazeny a při zmíněném bočním hladkém průčelí domu jsou samé sklepy, z nichž nelze upravití ani byty, ani obchodní místnosti. ...Žádáme proto zdvořile, aby Státní památkový úřad dal svolení ku dokončení adaptačních prací dle plánek předložených, aby jak nájemce, tak i správa velkostatku nebyla hmotně citelně poškozena. Probouráním otvorů stává se též zvýšené nebezpečí snadného vniknutí zločinců do budovy, kdy umístěn jest poštovní úřad a jeho pokladna a žádáme proto o urychlené vyřízení celé záležitosti. Ostatně jest samozřejmé podepsaná správa velkostatku ochotna ustoupiti od zmíněné adaptace a nechati místnosti nepronajaty, bude-li jí Státním památkovým úřadem ročně poskytnuta plná náhrada za ušlé nájemné.“⁵²

V roce 1940 byly Státním památkovým úřadem opraveny fresky v pozdně gotické kapli nacházející se v jižním křídle.⁵³ Pamětní deska Václava Kounice byla za okupace dočasně sňata a bezpečně ukryta.⁵⁴ Dne 15. dubna 1945 severní trakt těžce poškodila letecká bomba, která vybuchla v bezprostřední blízkosti objektu. Detonací byl pobořen kamenný portál průjezdu, jehož klenba pak hrozila zřícením a bylo nutno jí podepřít dřevěnými trámy a podpěrami.⁵⁵ Po druhé světové válce se o obnovu objektu výrazně zasloužil tehdejší kon-

zervátor památkové péče Vilibald Růžička, který léta soustavně apeloval na různé instituce státní správy, aby provedli urychleně opravu chátrající panské rezidence, která byla za války staticky narušena detonací.⁵⁶

V roce 1945 byl zbytek velkostatku včetně Panského domu konfiskován Josefu Pálffymu. Byl tedy zrušen lesní úřad, který až dosud v domě sídlil. Uvolněné místnosti zabrala pošta. V roce 1947 koupilo objekt město Uherský Brod. V roce 1950 nechala poštovní správa s vědomím Státního památkového ústavu provést opravu fasády.

V roce 1954 se v přízemí budovy nacházel hlavní sklad tabáku, obchod s laky a barvami a balíková pošta. V prvním patře hlavního traktu, v bývalých místnostech majorátního pána, sídlil poštovní úřad s telegrafní a telefonní ústřednou, trakt do Těšovské ulice byl pronajímán soukromníkům pro bytové účely. Starou kunovickou domácí kapli znehodnocovalo skladiště technické telefonní správy a malé renesanční nádvoří hyzdily různé přístavky, dřevěné kůlny a hromady stavebního materiálu a dlažebních kostek.⁵⁷

Ve druhé polovině 70. let 20. století byla budova restaurována. V prvním poschodí mohli návštěvníci využít služeb městské knihovny, velký sál byl přeměněn na obřadní síň pro sňatky a vítání do života. Přízemí začalo sloužit jako galerie, v jiné části prvního nadzemního podlaží vznikla vinárna. Poškozené pískovcové sloupy na arkádovém nádvoří byly vyměněny a opravou prošly také ochozy. Naopak byla akceptována devastace fresek gotické kaple, kterou obec i nadále používala jako skladiště chemických postřiků a uhlí. Těž malba ve velkém sále nacházejícím se v prvním poschodí západního křídla byla po roce 1963 zcela zničená a její restaurování nebylo provedeno.⁵⁸ Interiér byl očištěn od mnoha různých příček. Zároveň však došlo k probourání několika stěn a spojení místností. Patrně nejvíce sporným se stalo odstranění větší části krovu z roku 1860 a jeho nahrazení ocelovou konstrukcí, spolu s osazením střešních oken do nádvoří.⁵⁹ Někdy ve druhé polovině 20. století objekt ztratil své dominanty – mohutné barokní komíny.⁶⁰

Doufejme, že budoucí opravy budou k cenné památce o poznání citlivější než ty, které byly provedeny před několika desetiletími.

Za pomoc při přípravě obrazové dokumentace a za poskytnutí práce Jana Zemana děkuji panu Mgr. Radkovi Tomečkovi z Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě.

Poznámky:

- 1 R i c h t e r, V.: *Náčrt činnosti Domenica Martinelliho na Moravě*. In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, 1963, F 7, s. 58.
- 2 P a v e l č í k, J.: *Panský dům v Uh. Brodě*. Malovaný kraj 15, 1979, č. 4, s. 18.
- 3 Č í h a l í k, M.: *Stavebněhistorický průzkum Panského domu v Uherském Brodě*. 2008, s. 23–24.
- 4 *Bartoškova kronika* (k vydání připravil, poznámkami a průvodní studií opatřil Petr Zemek). Uherský Brod 2004, s. 225.
- 5 Z e m a n, J.: *Panský dům v Uherském Brodě*. Strojopis uložený v Muzeu J. A. Komenského v Uherském Brodě, Uherský Brod 1954, s. 2.
- 6 Z e m a n, J.: c. d., s. 3.
- 7 H r u b ý, F.: *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy kounické rodiny v letech 1550-1650* (k vydání připravila Libuše Urbánková-Hrubá). Brno 1987, s. 227.
- 8 P a v e l č í k, J.: c. d., s. 18.
- 9 K r o u p a, J.: *Stavitelé Martinelliho okruhu a Rousínov*. In: Domenico Martinelli – tvář génia barokní kultury, Rousínov 2006, s. 23–33, zejména s. 25. Riva pocházel z grisonského údolí. Tvorbou je doložen v letech 1675–1713. V roce 1681 se stal zednickým mistrem v Landshutu, o dva roky později jej nacházíme na mnichovském dvoře, kde pracoval jako kurfiřtský zednický mistr. Později působil také na Moravě.
- 10 R i c h t e r, V.: c. d., s. 80–81.
- 11 Česká republika – Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZAB), fond F 281 Velkostatek

- Uherský Brod (dále jen VS Uherský Brod), i. č. 54, kniha 43, fol. 9 b, 11 b, 12 a.
- 12 R i c h t e r, V.: c. d., s. 80–81.
 - 13 MZAB, fond F 281 VS Uherský Brod, i. č. 54, kniha 43, fol. 28.
 - 14 R i c h t e r, V.: c. d., s. 80–81.
 - 15 MZAB, fond F 281 VS Uherský Brod, i. č. 54, kniha 43, fol. 43 a.
 - 16 R i c h t e r, V.: c. d., s. 80–81.
 - 17 Č í h a l í k, M.: c. d., s. 31. Převzato z Lorenz, H.: Domenico Martinelli und die österreichische Barockarchitektur. Wien 1991. Originál uložen Miláno, Castel Sforzesco. Civiche Raccolte d'arte, Gabinetto dei disegni, „Raccolta Martinelli“.
 - 18 Č í h a l í k, M.: c. d., s. 27.
 - 19 Z e m a n, J.: c. d., s. 4.
 - 20 Z e m a n, J.: c. d., s. 5–7.
 - 21 Z e m a n, J.: c. d., s. 8.
 - 22 Z e m a n, J.: c. d., s. 9.
 - 23 Z e m a n, J.: c. d., s. 5.
 - 24 MZAB, fond C 14 Odhady moravských panství, i. č. 276, rok 1851, dáno ve Slavkově dne 26. dubna 1850.
 - 25 MZAB, fond F 281 VS Uherský Brod, i. č. 713, karton 244.
 - 26 MZAB, fond F 281 VS Uherský Brod, i. č. 732, karton 255, fol. 34, rozpočet zednického mistra Franze Leysala ze dne 4. dubna 1854.
 - 27 Z e m a n, J.: c. d., s. 5. Nad jižním křídlem zachována část krovové konstrukce z této doby. Dřevo na stavbu krovu bylo pokáceno v roce 1859 (srov. Č í h a l í k, M.: c. d., s. 25).
 - 28 MZAB, fond F 281 Velkostatek Uherský Brod, i. č. 732, karton 255, rozpočet ze dne 16. března 1864.
 - 29 Tamtéž, fol. 7, rozpočet Johanna Stiskala ze dne 29. září 1864.
 - 30 K l o b a s, O.: *Šlechtic nejen rodem*. Brno 1993, s. 72.
 - 31 MZAB, Státní okresní archiv v Uherském Hradišti, fond Archiv města Uherského Brodu, i. č. 619, karton 307, dopis ředitelství vyšší zemské reálky v Uherském Brodě městskému představenstvu tamtéž čís. 300/1897 ze dne 22. května 1897, dopis obecního úřadu města Uherského Brodu ředitelství zemské vyšší reálky tamtéž ze dne 4. srpna 1897, dopis ředitelství vyšší zemské reálky v Uherském Brodě městskému představenstvu tamtéž čís. 31/1897 ze dne 8. října 1897. Plánová a spisová dokumentace se příslušných fasciklech stavebního oddělení města z té doby skutečně nenachází.
 - 32 Z e m a n, J.: c. d., s. 11.
 - 33 K l o b a s, O.: c. d., s. 98–99.
 - 34 P a v e l č í k, J.: c. d., s. 18.
 - 35 MZAB, fond C 14 Odhady moravských panství, i. č. 400, inventura svěřeneckého panství Uh. Brod 1920.
 - 36 Kol. aut., *Uherský Brod. Minulost i současnost slováckého města*, Brno 1971, s. 259.
 - 37 Kol. aut., c. d., s. 235.
 - 38 Kol. aut., c. d., s. 260. Jedná se zřejmě o Václava Hynka Macha (15. 2. 1882, Brno – 24. 3. 1958, Štěpánovice), sochaře, žáka Stanislava Sucharda a Celdy Kloučka na uměleckoprůmyslové škole v Praze. Patřil k významným osobnostem moravského sochařství první poloviny 20. století. Jeho jméno je spjato zejména se sochařskou výzdobou brněnské meziválečné architektury, je autorem řady pomníků a pamětních desek na různých místech Čech a Moravy. Nezanedbatelnou část jeho díla zaujímá volná plastika. Početný soubor sochařských prací a rozsáhlá fotodokumentace jeho díla jsou umístěny v depozitářích Podhoráckého muzea v Předklášteří.
 - 39 Kol. aut., c. d., s. 259.
 - 40 P a v e l č í k, J.: c. d., s. 18. Kol. aut., c. d., s. 206, uvádí, že do budovy se pošta přestěhovala spolu s telegrafním úřadem již v roce 1905.
 - 41 MZAB, fond F 281 VS Uherský Brod, i. č. 713, karton 244, dopis singulárních měšťanů ředitelství velkostatku ze dne 27. července 1927.
 - 42 Tamtéž, dopis lesního úřadu Josefa Pálffyho v Uherském Brodě správnímu výboru singulárních

- měšťanů ze dne 27. července 1927.
- 43 Tamtéž, dopis správy velkostatku Janu Šestákovi z Uherského Brodu ze dne 23. dubna 1929.
- 44 Tamtéž, dopis Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko správě velkostatku Josefa Pálffyho v Uherském Brodě ze dne 15. července 1929.
- 45 Tamtéž, dopis Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko správě velkostatku Josefa Pálffyho č. j. 999 ze dne 8. srpna 1929.
- 46 Tamtéž, dopis správy velkostatku Státnímu památkovému úřadu pro Moravu a Slezsko ze dne 20. srpna 1929.
- 47 Tamtéž, dopis správy velkostatku Státnímu památkovému úřadu ze dne 6. listopadu 1929.
- 48 Tamtéž, dopis Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko správě velkostatku č. j. 1501 ze dne 20. listopadu 1929.
- 49 *Opravy památkově cenných domů v zemi Moravskoslezské v letech 1919-1937*. In: Zprávy památkové péče 2, 1938, seš. 9–10, s. 153–154.
- 50 MZAB, fond F 281 VS Uherský Brod, i. č. 713, karton 244, dopis správy velkostatku Státnímu památkovému úřadu ze dne 13. března 1931.
- 51 Tamtéž, dopis Státního památkového úřadu správě velkostatku č. j. 265 ze dne 11. března 1931.
- 52 Tamtéž, dopis správy velkostatku Státnímu památkovému úřadu ze dne 13. března 1931.
- 53 P a v e l č í k, J.: c. d., s. 18.
- 54 Z e m a n, J.: c. d., s. 11. Po osvobození se deska vrátila zpět na původní místo.
- 55 Z e m a n, J.: c. d., s. 11.
- 56 Č í h a l í k, M.: c. d., s. 22.
- 57 Z e m a n, J.: c. d., s. 11.
- 58 P a v e l č í k, J. c. d., s. 18.
- 59 Č í h a l í k, M.: c. d., s. 27.
- 60 Č í h a l í k, M.: c. d., s. 30.

Mgr. Dalibor Hodeček (n. 1969), historik, pracuje jako osoba samostatně výdělečně činná. Zaměřuje se na dějiny památkově chráněných objektů.

The History of the Panský House in Uherský Brod

Abstract

The late Gothic and Renaissance phase of the construction history of the object can be dated to the years 1512–1515, when the then-owner Jan of Kunovice initiated creation of a tract with a South-facing frontage. In the course of the 17th century, several adjacent plots had been purchased. The Count Dominik Ondřej Kounic used them to build a Baroque wing, probably at the end of 1680s and first half of the 1690s. The authorship of the project is usually ascribed to the builder of Italian origin Domenico Martinelli (1650–1718), however, this is not confirmed by any archive sources. The construction works involved a number of craftsmen; let us name at least some of them. The stonemasonry tasks were entrusted to Daniel Jasenský, Paul Zwihal and Martin Divoký, while the stucco decorations and roofing were executed by Martin Matocha. The stove was built by the potter Jiřík Reichl.

Thus in the end of the 17th century, the house had practically acquired its today's appearance. The rooms on the first floor were reserved for occasional stays of the majorate masters. The ground floor vaulted rooms served as the apartment of the nobility's hetman and his offices. The courtyard was closed by utility buildings and apartments for the servants. Behind those structures, there was a small garden.

The first major known reconstruction of the residence took place at the end of the rule of the Prince Václav Antonín Dominik Kounic (1711–1794) in 1791, under the supervision of the master bricklayer Dominik Kučera and the master carpenter Jan Stehlíček. During the Napoleonic wars in 1805–1806, a part of the building served as a military hospital. The interiors suffered substantial damage, which made the administration of the property go ahead and reconstruct the walls and floors as well as replace the stove. Twelve rooms and the chapel were painted by the painter of the Bishop of Olomouc Václav Weitzmann in 1807.

The last Prince of the Kounic family primogeniture Alois Václav (died 1848) spent a large part of his life abroad and as a consequence, the property was not properly maintained. The valuing commissars after his death observed, among other things, that the doors and windows were old and decrepit which made it difficult to inhabit the house during the wintertime. The mezzanine on the second floor was destroyed

and roofing was damaged. In 1854, the house was whitewashed and in 1859–1860 the roof along with the roofing cover were replaced. In 1864, a new wooden catwalk was built in front of the house and the tiling was replaced in the passageway. The cracks in the vaulted rooms were fixed, some ceilings were replaced and a new painting decoration was executed. In 1897, the rooms on the first floor were temporarily adapted to house the 1st and 2nd classes of the higher land real school.

The building was occasionally used by the well-know Czech patron Václav Kounic who also died here in 1913. After the Czechoslovak Republic had been founded, the Panský house served shortly as the barracks for the Moravian Slovakian Brigade. According to the assessment from 1920, a part of the house was utilized for the manor farm administration, while the other parts were rented out as apartments. In 1920–1927, the collections of the municipal museum were stored in the rooms on the ground floor, and in 1927, a post office was set up here. The most pressing restoration work was done in 1929, when the early 19th century frescoes in three rooms on the first floor were secured, and in 1940, when the late Gothic chapel frescoes were restored.

At the close of the Second World War, the Northern tract was heavily damaged by an aircraft bomb and immediately afterwards, the building was confiscated from Josef Pálffy. In 1947, the house was purchased by the City of Uherský Brod. In the late 1970s, the building was restored, albeit in a non-sensitive manner. After that, it housed a municipal library, a gallery and a wine restaurant. The citizens could also use the ceremonial hall for weddings and welcoming into life.

Geschichte des Herrenhauses in Uherský Brod

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die spätgotische und Renaissance-Phase des Baus ist in die Jahre 1512–1515 zu datieren. Dank einer Initiative des damaligen Besitzers der Herrschaftsguts Jan von Kunovice entstand ein Trakt, dessen Frontseite zum Süden orientiert war. Im Verlauf des 17. Jahrhunderts wurden einige Nachbargrundstücke zugekauft, auf denen der Graf Dominik Ondřej Kounic vermutlich gegen Ende der 80. Jahre und in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts den Barockflügel anbauen ließ. Die Autorschaft des Projekts wird dem italienischen Baumeister Domenico Martinelli (1650–1718) zugeschrieben, sie ist jedoch nicht archivalisch belegt. An Bauarbeiten war eine Menge Handwerker beteiligt. Um nur einige zu nennen: Daniel Jasenský, Paul Zwohal und Martin Divoký, die mit Steinarbeiten beauftragt wurden, Martin Matocha, der Stuck- und Deckarbeiten durchführte und der Töpfer Jiřík Reichl, der einen Ofen baute.

Am Ende des 17. Jahrhunderts gewann das Haus im wesentlichen seine gegenwärtige Gestalt. Im ersten Stock befanden sich Räume, die den Majoratsherren für vorübergehende Aufenthalte zur Verfügung standen. In den gewölbten Parterrräumen waren die Wohnung des Herrschaftshauptmanns samt seiner Kanzlei situiert. Der Hof wurde mit Wirtschaftsgebäuden und Dienerschaftswohnungen abgeschlossen. Hinter diesen Gebäuden befand sich ein kleiner Garten.

Die erste größere bekannte Reparatur der Residenz erfolgte 1791, gegen Ende der Regierungszeit des Fürsten Václav Antonín Dominik Kounic (1711–1794), unter Leitung von Dominik Kučera, Maurermeister, und Jan Stehlíček, Zimmererpolier. Zur Zeit der Napoleonischen Kriege in den Jahren 1805–1806 diente ein Teil des Gebäudes als Militärspital. Dadurch haben die Innenräume Schäden erlitten, und deshalb hat die Verwaltung des Herrenhauses Reparaturarbeiten aufgenommen – Reparatur des Mauerwerks und Bodens, Austausch des Ofens. Für das Ausmalen von zwölf Räumen und der Kapelle sorgte 1807 Václav Weitzman, Maler des Erzbischofs von Olmütz.

Der letzte Fürst der Adelsgeschlecht-Kaunitz-Primogenitur Alois Václav (gestorben 1848) verweilte einen großen Teil seines Lebens im Ausland und das Haus wurde nicht ordentlich gepflegt. Nach seinem Tod stellte die Bewertungskommission fest, dass alte Türen und Fenster baufällig waren, was die Bewohnung der Räume im Winter wegen ständiger Kälte verhinderte. Das Mezzanin im zweiten Stock war ebenfalls zerstört, die Bedachung beschädigt. Im Jahre 1854 wurde das Haus weiß angestrichen und in den Jahren 1859–1860 mit einem neuen Dachstuhl und einem Dach versehen. 1864 wurden eine neue Brücke vor der Einfahrt hergestellt, ein neues Pflaster im Vorhaus gelegt, Risse in den gewölbten Räumen repariert, ein Teil der Zimmerdecken ausgetauscht und mit malerischer Ausschmückung dekoriert. 1897 wurden die Räume im ersten Stock zu Zwecken einer vorübergehenden Unterbringung der 1. und 2. Klasse der oberen Landesrealschule adaptiert.

In diesem Herrenhaus verweilte ab und zu auch der bekannte tschechische Mäzene – Fürst Václav Kounic, der hier 1913 starb. Nach der Entstehung der Tschechischen Republik diente das Haus kurz als Kaserne der Mährisch-Slowakischen Brigade. Nach Einschätzung von 1920 stand ein Teil des Hauses der Großgutbesitzverwaltung zur Verfügung und einen weiteren Teil bewohnten Mieter, die ihren Zins regelmäßig bezahlten. In den Jahren 1920–1927 waren im Erdgeschoss die Sammlungen des Stadtmuseums untergebracht und ab 1927 hatte die Post in diesen Räumen ihren Sitz. Die notwendigsten Restaurierungsarbeiten erfolgten 1929, wobei die Wandgemälde aus dem Anfang des 19. Jahrhunderts in drei Zimmern im ersten Stock gesichert wurden, und 1940, als die Fresken in der spätgotischen Kapelle restauriert wurden.

Gegen Ende des zweiten Weltkriegs hat eine Luftbombe den nördlichen Trakt schwer beschädigt

und unmittelbar darauf erfolgte die Konfiskation, sodass das Haus seinem Eigentümer Josef Pálffy ohne Entschädigung beschlagnahmt wurde. Im Jahre 1947 hat die Stadt Uherský Brod das Haus gekauft. In der zweiten Hälfte der 70. Jahre des 20. Jahrhunderts wurde es unfachgemäß restauriert. Nach dieser Adaptierung wurden hier Stadtbibliothek, Galerie und Weinstube untergebracht. Das Haus bot den Bürgern auch das Trauzimmer, wo Trauungen und festlicher Empfang der Neugeborenen stattfanden.

BAROKNÍ KNĚZ JAN VYKOUKAL

Vladimír Tethal, *Ostrožská Nová Ves*

O všedním životě i obyčejných lidech 18. století víme dosud poměrně málo. Podíváme-li se na osobnost Jana Vykoukala (1737–1795), venkovského kněze žijícího na slovácké vesnici Ostrožské Nové Vsi v době baroka, uvidíme nejen pozoruhodnou osobnost, ale také poznáme množství pramenů, které byly dosud málo využívány, jako děkanské matriky, konzistorní spisy, diecézní katalogy či samotné farní matriky křestní, oddávkové a úmrtní.

Světská i církevní historiografie se obvykle zaměřovala na postavy, instituce a události, které poutaly všeobecnou pozornost a zasahovaly do života národů. Teprve v posledních desetiletích se zájem historiků obrací ke každodennímu životu minulých generací a projevuje se zájem o historii všedního života. Tento trend se nevyhnul ani církevnímu dějepiscectví. Následující příspěvek je pokusem nahlédnout do života venkovského kněze Jana Vykoukala v době odcházejícího baroka a nastupujícího osvícenství.

1. Curriculum vitae

Jan Vykoukal (podle dobového pravopisu Wikaukal) pocházel z nevelkého slováckého města Kyjova, které však patřilo mezi několik málo moravských královských měst a v 18. století procházelo bouřlivým rozvojem.¹ Základní údaje o Vykoukalově původu uvádí kyjovská křestní matrika, podle které byl pokřtěn 21. ledna 1737 ve farním kostele sv. Martina místním kooperátorem Jeremiášem Franckem jako Jan Nepomucký Josef. Jeho otec Martin byl soudcem a senátorem a se svojí manželkou Terezií býval často kyjovskými měšťany zván za kmotra. Malému Janovi byl kmotrem kyjovský měšťan a senátor František Polanský se svojí ženou Dorotou. Matrika uvádí ještě dva Janovy bratry, Františka Ignáce Martina, pokřtěného 12. září 1734, a Martina Maxmiliána Josefa, který byl pokřtěn 2. října 1739. I jim byli za kmotry František a Dorota Polanští. Jan byl tedy mezi třemi bratry prostřední.²

Skutečnost, že Janův otec byl senátorem a že kmotrem byl František Polanský, který patřil mezi vůdčí kyjovské osobnosti první poloviny 18. století nasvědčuje, že Vykoukalovi patřili mezi nejvyšší místní honoraci. Tím byl určen charakter Janovy výchovy a vzdělání, a třebaže konkrétní doklady chybí, určitě rodiče na vzdělání nešetřili. Bohužel, o středoškolských studiích Janových zpráv nemáme.

Teologii studoval v Olomouci jako alumnus Ferdinandovy koleje. Tonzuru a čtyři nižší svěcení přijal z rukou světicího biskupa Jana Karla Scherffenberga 23. prosince 1758 v olomoucké katedrále. Scherffenberg mu v katedrále udělil také 22. prosince 1759 podjáhenské a 19. září 1761 jáhenské svěcení. Hned druhého dne, 20. září 1761 nový olomoucký biskup Maxmilián Hamilton jej vysvětil na kněze. S Vykoukalem bylo vysvěceno i sedm dalších spolužáků, zbytek ročníku byl svěcen až 19. prosince.³ Ovládal tehdy češtinu a němčinu a menzální titul mu poskytl olomoucký biskup.⁴

Prvním místem, kde působil ve funkci kooperátora, byl Slavkov u Brna. Farářem tam tehdy byl Jan Šašina a kaplanem Arnošt Pivoňka. Odtud asi po roce přešel za druhého kooperátora do Nivnice na uherskobrodském děkanátě k faráři Ferdinandu Egidemu a zůstal i u jeho nástupce Ondřeje Nevyjela. V roce 1766 se stal kooperátorem v Uherském Ostrohu u faráře Ignáce Spiny.⁵ Když v roce 1768 zemřel nivnický farář Nevyjel, na jeho místo nastoupil lokální kaplan z Ostrožské Nové Vsi Maxmilián Appetauer⁶ a Vykoukal požádal olomouckou konzistoř o udělení novoveské lokalie. Konzistoř jej uznala za způsobilého a na novoveskou lokalii byl investován. Appetauer se z Nové Vsi odstěhoval v září, duchovní správu zatím

převzal hradištský františkán P. Eusebius a od října zde už pracoval Vykoukal.⁷ S Ostrožskou Novou Vsí pak spojil celý svůj život, zůstal zde až do smrti roku 1795.

2. Stavba nového kostela

Starý novoveský kostel byl postaven zřejmě na konci 15. století a v polovině 18. století byl v nevyhovujícím stavu. Když v roce 1756 se novoveský lokalista Václav Ostrezy účastnil položení základního kamene nového kostela v Uherském Ostrohu, vystoupil s přáním či žádostí, aby nový kostel byl postaven i v Ostrožské Nové Vsi. Nebylo to však tak jednoduché, Lichtenštejnové sice na stavby kostelů přispívali obrovskými částkami, ale když v letech 1750–1751 při jednání o založení novoveské lokalie nezískali patronátní právo, nespěchali se stavbou nového kostela, mohli se cítit dotčeni. Novostavba se však ukázala jako nutná a zbožný kníže Lichtenštejn dal nakonec přednost duchovním potřebám svých poddaných před prestižními rodovými zájmy. Zřejmě jedním z důvodů, proč konzistor svěřila novoveskou lokalii Vykoukalovi byl i ten, že bylo třeba, aby na místě byl v případě stavby mladý a schopný kněz.

Dlouho se nevědělo, kde starý novoveský kostel stával. Ve 20. století Novoveštané už neměli od pamětníků víc informací, než jen že kdysi kdesi jinde starý kostel stál. Appetauer psával do matrik, že zemřeli jsou pohřbíváni na hřbitově u kostela sv. Václava. Děkanská matrika z roku 1771 praví: „*Kostel pro stáří a vrcholné nebezpečí s dovolením nejdůstojnějšího biskupského úřadu byl zbořen a slavně na náležitě místo ve vesnici přemístěn.*“⁸ Tedy starý kostel byl na hřbitově, nový byl postaven jinde. Teprve zkoumání vojenského mapování z let 1764 – 1768 jasně zodpovědělo záhadu umístění starého kostela. Stál na dnešním hřbitově, v jeho přední části. Kostel byl zbořen a hřbitov zůstal dál na původním místě. Lze předpokládat, že jdeme-li po cestě středem hřbitova od kříže z roku 1804, jdeme vlastně středem zbořeného kostela. Vzpomenutá matrika dále praví, že místo na nový kostel daroval kníže Lichtenštejn. Ke stavbě došlo v roce 1770, tedy dva roky po Vykoukalově příchodu do Nové Vsi. Rok 1770 nebyl dlouho také znám, ale když se kostel za faráře Mořice Lusky ve 30. a 40. letech 20. století opravoval, našel se trám s tímto vyrytým datem. Další doklad o datování je ve starých ostrožských matrikách, kam se zapisovaly i novoveské matriční záznamy, ty jsou v roce 1770 pomíchány s ostrožskými, kostel byl tedy mimo provoz a Novoveštané a Chyličané museli často do Uherského Ostrohu. A tak zápisy v děkanské matrice z roku 1771, které byly učiněny u příležitosti generální vizitace svěcícím biskupem Václavem Freyenfelsem, vypovídají o nejčerstvějších událostech, ač je přímo nedatují. V ostrožské matrice je pak poznamenáno, že stavitelem kostela byl Karel Wister a nový kostel byl benedikován 1. října 1775 ostrožským farářem Ignácem Spinou za účasti jeho kooperátorů Jiřího Pavlase a Jakuba Hodiny. Pochopitelně musel být přítomen i Jan Vykoukal.

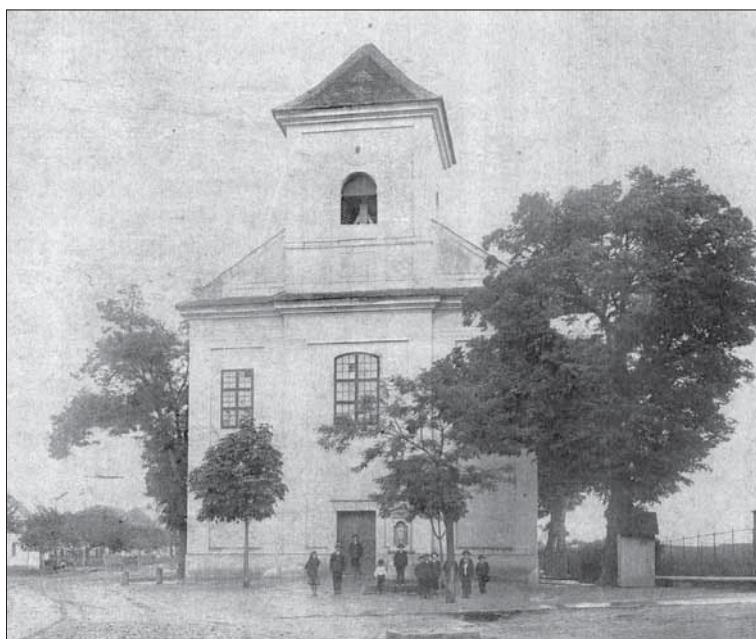
3. Vybavení nového kostela

O vybavení kostela po jeho vybudování vypovídá výše zmíněná děkanská matrika z roku 1771. V novém kostele byl hlavní oltář sv. Václava a vedlejší oltáře ke cti Panny Marie a sv. Kříže (v matrice mylně uvedeno sv. Kateřiny). Obrazy z těchto bočních oltářů dnes visí v kostele nad bočním vchodem a svým stylem odpovídají dozrívajícímu baroku, byly tedy nejspíše pořízeny do nového kostela. Původní hlavní oltářní obraz se nezachoval, nynější pochází až z poloviny 19. století. Na kůru byl pozitiv a ve věži tři zvony z let 1651, 1666 a 1738.

Mobiliář byl chudičkový. Stříbrná monstrance byla zapůjčena z ostrožského kostela. Ciborium bylo z mědi, také nádobka na svěcenou vodu a pacifikál. Z cínu bylo deset velkých a dva malé svícny, jedna lampa, tři páry konviček s podnosem. Kadidelnice s lodkou byla mosazná. Dva různobarevné staré ornáty byly z damašku, dva ornáty byly černé. Pluvíál byl jeden barevný. K Božímu Tělu byl baldachýn se čtyřmi tyčemi na nošení a dvě korouhve. Alba s humerále byla jedna, jedna pak byla ozdobená trásněmi. Dále byly dvě superpelice pro kněze, čtyři korporály, šest purifikatorií, pět ručníků, dva další pro služebníky kostela.

Fara v Ostrožské Nové Vsi v první polovině 20. století.

Kostel v Ostrožské Nové Vsi podržel původní podobu od roku 1770 do 40. let 20. století.

Pro ministranty byly dva oděvy a pro kněze jeden biret. V kostele byl jeden diecézní misál, jeden zvláštní misál a dva pro mše za zemřelé.

Kostelu patřil jeden kus pole na Zápotoči mezi polem Martina Horáka a polem Tomáše Botka. Pole mělo dvě měřice a se svolením konzistoře je užíval lokální kaplan, musel však kostelu odvádět ročně tři zlaté a třicet krejcarů. Na konci roku 1770 měl kostel celkem 1318 zlatých, 26 krejcarů a 2 denáry jmění. Fundační kapitál nebyl žádný. Dva kostelníci nedostávali odměnu, ale byli osvobozeni od roboty, kostelním hospodářem byl Tomáš Bartyš.¹¹

4. Obydlí lokálního kaplana a hospodaření

Budova lokálního kaplanství byla v dobrém stavu, protože nedávno byla vystavěna z dobrého materiálu. Jde vlastně o dnešní přízemí fary s klenutými místnostmi, které se dodnes zachovaly v původním stavu. Objekt byl dokončen roku 1751, než bylo lokální kaplanství založeno. Uvnitř byly tři pokoje. Chlév byl pro tři krávy a další pro deset ovcí, Vykoukal měl tehdy ale jen dvě krávy a osm ovcí, které se pásly společně s ostatním dobytkem v obci. Sousedy lokálního kaplanství byli Jiří Těšinka (dnešní číslo 151) a čtvrtník Václav Kusák (číslo 153, dnes je zde obchodní dům).

Desátek z Nové Vsi a z Chylic náležel ostrožskému faráři, který Vykoukalovi platil ročně 182 zlatých. Ostrožská fara pronajímala Vykoukalovi čtyři kusy pole. Šlo o osm měřic v Předních dílech mezi poli čtvrtníka Petra Juráska a obecním, o půldruhé měřice v Příčných mezi poli čtvrtníka Antonína Stošky a vdovy po Matěji Machálkovi, o jednu a tři čtvrtě měřice v Oráčinách mezi poli čtvrtníka Tomáše Bartyse a čtvrtníka Pavla Šanovského, devět měřic bylo za Petříkovicem.¹³ Polní hospodářství muselo tedy zabrat duchovnímu správci hodně času.

5. Výpomoc řeholníků

Jedním z neodmyslitelných obrazů barokní doby, kterému učinil konec Josef II., byli žebraví řeholníci chodící po tak zvaném „kveště“. Šlo o členy žebravých řádů, jejichž příjem spočíval v darech lidí. Nová Ves spadala především do oblasti františkánského kláštera v Uherském Hradišti, který až do 80. let 18. století patřil do uherské provincie sv. Salvátora a jemu nejbližší byly kláštery ve Skalici, Beckově a Pruském. V hradištském klášteře kromě Moravanů byli Slováci a Maďaři. V polovině 18. století na Hradištsko pronikal vliv kyjovských kapucínů, veselští servité žebrat nesměli. Františkáni, ale občas i jiní řeholníci, zastupovali nemocné kněze v duchovní správě, vypomáhali, když při žebrání navštívili farnost. Zaměřovali se na drobný apoštolát při návštěvách domů, kde podle svědectví hradištského děkana Tomáše Laštuvky byli dobře přijímáni, říkalo se jim „Vašnosti“.¹⁴ Sami františkáni ze salvatoriánské provincie zanechali obraz svého tehdejšího života v několika písničkách.¹⁵

První františkán, se kterým se Vykoukal v Nové Vsi setkal, byl P. Eusebius, který Novou Ves dočasně spravoval po odchodu Maxmiliána Appetauera do Nivnice. Nejčastěji však přicházel ostrožský rodák P. Kašpar Olešnický, mnohokrát se připomíná v letech 1771–1783. Olešnický byl zřejmě jedním z nejoblíbenějších františkánů na venkově kolem Hradiště ve své době. Z dalších lze uvést P. Longina Podivínského (1768, 1769), P. Mořice Zicha (1769, 1772), P. Adalberta (1770), P. Metoděje Komnackého (1776), rodáka z Kyjova, Vykoukalova rovníka a tedy asi i známého od dětství, celý březen 1779 zde působil P. Jeroným, toho roku i P. Filip a P. Amand. Přátelské styky s františkány byly oboustranné, Vykoukal byl zase například v roce 1784 celebrantem o slavnosti Porciunkule v hradištském klášteře, jak uvádí klášterní kronika. Také v posledních chvílích života byl u něj františkán P. Firmatus Sklenář.

S hradištskými jezuity nebyly asi kontakty tak úzké, alespoň v novoveských matrikách se moc nepřipomínají. Jezuité měli dost své práce na hradištském gymnáziu a na misiích. Kuželovský misionář P. František Stárek se jen jednou připomíná, když Novovešťany oddával 9. května 1770. S Vykoukalem se asi spřátelil, protože později od roku 1780 jako hlucký farář jezdil do Nové Vsi na Vykoukalovo pozvání jako konkomisář při vizitacích.¹⁶

6. Pomocný kněz v Nové Vsi

Na konci 18. století patřila Nová Ves mezi největší slovácké vesnice. V roce 1790 sama, bez přífařených Chylic, měla 1227 obyvatel, což bylo více, než mělo například Staré Město, Vlčnov, Vnorovy, hlucká farnost měla 1431 obyvatel, a to kromě faráře tam působil aspoň jeden kooperátor. Duchovní správa byla náročná a neustále přibývalo byrokratické práce pro stát. Vykoukalovi se podařilo získat kooperátora zřejmě v souvislosti se stavbou kostela. Diecézní katalog uvádí jako kooperátora v letech 1771–1773 Matěje Wenera. Werner pocházel z Hradce nad Svitavou, na kněze byl vysvěcen v roce 1734. Do roku 1768 byl lokálním kaplanem v Dolním Němčí, pak byl zřejmě sesazen a do duchovní správy se dostal do Nové Vsi, kde však 12. ledna 1773 zemřel.¹⁷

Dalším výpomocným knězem, byť neúředním, byl veselský exservita Ludvík Buhl, řádovým jménem Edmund, který po zrušení kláštera našel v Nové Vsi u Vykoukala v roce 1786 útulek. Ani on zde dlouho nepobyl a zemřel na vodnatelnost 24. února 1788.¹⁸

O rok později začal v Nové Vsi vypomáhat, katalog arcidiecéze olomoucké uvádí, že zde měl jurisdikci, Josef Hiller, syn knížecího zahradníka na ostrožském Předměstí. I on zde pobyl pouhé dva roky a odešel za lokálního kaplana do Nemotic, později za faráře do Úsova, kde v roce 1812 zemřel.¹⁹

Ještě je třeba zmínit kněze, který zde mohl prožít a vypomáhat dvacet let, ale nestalo se tak. Byl to Antonín Bartys (1726–1805), zdejší rodák a první známý kněz pocházející z Ostrožské Nové Vsi vůbec. Vstoupil do cisterciáckého řádu v klášteře v Plasích a v roce 1750 byl vysvěcen na kněze. V letech 1758–1783 byl polním kaplanem, tedy v těžkém období sedmileté války i později. Připomíná se v matrikách novoveských, což dokládá, že rodiště průběžně navštěvoval, je doložený i v matrikách polešovických. Když byl plasský klášter zrušen, vydal se Bartys domů, avšak v Nové Vsi už pro něj nebylo místo, když zatím se k Vykoukalovi nastěhoval jiný člen zrušeného kláštera, Edmund Ludvík Buhl. Bartys tedy pobýval v Uherském Ostrohu, Hluku, Veselí a zemřel snad na Velehradě.²⁰

7. Reformy

Nedostatek pramenů nedovoluje sledovat Vykoukalův postoj k reformám Marie Terezie a Josefa II., lze jen z nepřímých náznaků usuzovat na jeho postoj. Od 1. ledna 1784 začaly platit nové předpisy o matrikách, které se staly zároveň státními úředními knihami a musely být vedeny německy. Do roku 1783 včetně se od vzniku lokálie, počínaje rokem 1752, na konci roku souhrnně zapsaly matriční údaje do matrik ostrožských za údaje ostrožské. Nyní tedy Vykoukal založil vlastní skutečné novoveské matriky. Třebaže německy uměl, forma zápisů ukazuje, že latinu měl raději a oproti předpisům ji nadále částečně používal. Německou byrokratickou podobu vtiskl jednoznačně novoveským matrikám až výpomocný kněz Josef Hiller. Po jeho odchodu jsou pak už dál psány matriky německy, nikoli však Vykoukalovou rukou.

Založení matrik souviselo i s tím, že se změnilo právní postavení Vykoukala jako lokálního kaplana. Všichni lokální kaplani byli právně postaveni na roveň farářům a lokální kaplanství se stala zcela samostatnými duchovními správami. Šlo tedy o definitivní vyfaření Nové Vsi a Chylic z ostrožské farnosti. Právní změna však nesouvisela s hospodařením. Desátek ze starých čísel nadále patřil ostrožskému faráři a ten nadále platil novoveskému lokálnímu kaplanovi 182 zlatých ročně. Taktéž část štolových poplatků náležela ostrožskému faráři. Tuto ekonomickou závislost odbouralo až zrušení feudálních vztahů v roce 1848. Došlo také ke změně patronátu, lokálii přestala svobodně obsazovat konzistoř a patronát přešel na zemské gubernium reprezentující Náboženský fond, ze kterého se vyplácela kongrua, doplatek k platu, kterým byl povinen ostrožský farář. Tím se také změnil způsob obsazování lokálie, nyní se měla obsazovat konkurzem a gubernium mělo prezentovat konzistoři kandidáta. Tento model se poprvé uplatnil po Vykoukalově smrti v roce 1795, kdy gubernium z několika uchazečů prezentovalo konzistoři dosavadního hornomčanského lokálního kaplana Josefa Maluše.

Reverendissime Illustrissime ac Excellen-
tissime S. R. I. Comes
Vicarie in Spiritualibus Generalis et
Officialis
Johannes Reverendissimum et Illustrissimum
Episcopale Officium
Domini Domini Gratosissimi

In demississima humilitate supplico, ut me Cooperatorem
Ostrovinsem in celsissimi Principis de Lichtenstein Ostro-
viensi Domini per sex annos omni diligentia in cura
animarum laborantem ad vacantem Capellanatum localem
Neovillensem promovere Gratosissime resolvere dignarentur.
Pro qua Gratia ad Aras quoad vixero memor ero, meo
amplissimis gratijs commendo.

Reverendissimi et Illustrissimi Episcopalis
Officij
Dominorum Dominorum Gratosissimorum

Humilissimus
Johannes Viskoukal
Coop. Ostrov.

Vykoukalova vlastnoruční žádost o udělení novoveské lokalie.

Ad

Reverendissimum Illustrissimum et Excellentissimum
 Dominum Dominum S. R. I. Comitem
 In Spiritualibus Vicarium Generalem et Officiale
 Totius Reverendissimum et Illustrissimum
 Episcopale officium
 Dominos Dominos Inatissimos

Humillima Supplicatio Joannis Vykoukal Cooperatoris
 Ostraviensis pro conferendo gratisissimè capellanatu loco
 h. Resvillensi.

ut intij.

Josefínské reformy také ukončily časté pobyty hradištských františkánů v Nové Vsi, a tak Vykoukal přišel o často vítanou pomoc. Třebaže musel uvádět v život nová nařízení, z nichž nejznámější je pohřbívání v pytli, zdá se, že stoupencem josefinismu a osvícenství nebyl a podřizoval se z nutnosti.

8. Jaký Jan Vykoukal byl?

Není zajímavé jen to, co Jan Vykoukal vykonal či nevykonal, ale také, jaký to byl člověk. A jak farníci i okolní kněží vnímali „pátera Vykoukala“, jak byl nazýván.²¹ Přes nedostatek přímých svědectví a vzpomínek můžeme něco zprostředkovaně vyvodit. Vykoukal zůstal na vesnici, tehdy vcelku bezvýznamné, kam v mládí nastoupil a kde postavil kostel, ač se mohl domoci lepšího místa, měl k tomu předpoklady původem i prokázanými schopnostmi. Můžeme tedy u něj předpokládat citlivost a citovou vazbu na prostředí, se kterým se sžil. Ke svým farníkům musel mít silný citový vztah. Ač barokní člověk býval velmi pohyblivý a ambiciózní, u Vykoukala zřejmě převážil rozměr ryze duchovní, že nehledal slávu světa, tedy barokní kněžská formace u něj musela být silná, když nadřadil skromnost a duchovní práci mezi svými nad kariérní hlediska. Nebyl pasivní, když bylo třeba postavit kostel, pustil se do práce, když bylo třeba postarat se o pomocné kněze, hledal kooperátory a rád přijímal františkány. Byl pohostinný, krom františkánů, kteří přicházeli a odcházeli, poskytl útulek členu zrušeného kláštera servitů Buhlovi. Podle matrik udržoval přátelské styky i s okolními kněžími, později zval za konkomisáře velmi úctyhodného exjezuitu, hluckého faráře Stárka.

Býval, ostatně jak bylo pro baroko typické, také nepoddajný a hrdý. Když za vizitace 1771 se biskup Freyenfels tázal děkana Schupplera, zda jsou na děkanátě kněží bez místa či potulní kněží, děkan odpověděl, že takových není, jen novoveský lokální kaplan jezdívá ke svému známému faráři do Moštěnice. Když mu to vytýkal, Vykoukal odpověděl, že je syn

senátora královského města a může si to dovolit. Taková odpověď určená takové vynikající osobnosti, jakou byl děkan Schuppler, vypovídá o velmi vysokém sebevědomí. Také státní předpisy Vykoukala neměly omezovat. Ač se matriky měly psát od roku 1784 německy, Vykoukal tam dál míchal latinu a psal si je po svém. Přece císař Josef II. nebude poroučet katolickému knězi! Vzpomeneme si na známou myšlenku sv. Jana Zlatoústého, kterou asi barokní kněží milovali, že kněz předčí knížata tou měrou, jak lesk zlata předčí lesk olova.²² Můžeme snad vyslovit názor, že Jan Vykoukal byl typickým barokním knězem, vzdělaným, zbožným, obětavým i podnikavým, přátelským i pohostinným, ale také energickým, hrdým a sebevědomým. Byl odvážným realizátorem úkolů, které mu dalo svědomí a nepostrádal typickou barokní vlastnost – silný individualismus.

Vysokého věku se nedožil. Na jaře 1795 k němu přišel hradištský františkán P. Firmatus Sklenář, který prakticky převzal duchovní správu. Nakonec si Vykoukal zavolal svého dlouholetého přítele, ostrožského kooperátora Jiřího Pavlase, rodáka z Hluku, aby jej připravil na smrt. Zemřel 10. června 1795. Na novoveském hřbitově jej pochoval právě Jiří Pavlas.²³

Na místo posledního odpočinku budovatele novoveského kostela se dávno zapomělo a dokonce i jeho jméno vypadlo z paměti, takže v Ostrožské Nové Vsi už je nikdo neznal. Teprve v posledním období se z šera minulosti povytáhlo. Když se v roce 2001 připomínalo 250 let duchovní správy v Ostrožské Nové Vsi, byla Janu Vykoukalovi na novoveském kostele, který zbudoval, odhalena pamětní deska.

Poznámky:

- 1 H l a v i n k a, K.: *O starém Kyjově*. Kyjov 1947.
- 2 ZA Brno, matriky Kyjov.
- 3 ZA Opava, pobočka Olomouc, ACO. Protocollum Archidiaconal. Ab Anno MDCCXLIII (kniha č. 111).
- 4 ZA Opava, pobočka Olomouc, ACO, rkp. Katalog kněžstva (kniha č. 95).
- 5 ZA Opava, pobočka Olomouc, Catalogus Sarcandrino Petrinus (1762–1768).
- 6 ZA Opava, pobočka Olomouc, ACO, Investitury farářů a kooperátorů pro Ostrožskou Novou Ves, žádost bez data.
- 7 ZA Brno, matriky Uherský Ostroh.
- 8 ZA Opava, pobočka Olomouc, ACO, Děkanská matrika uherskohradištská z roku 1771, kniha č. 243.
- 9 ZA Brno, matriky Uherský Ostroh.
- 10 ZA Opava, pobočka Olomouc, ACO, Děkanská matrika z 1771.
- 11 Tamtéž.
- 12 Tamtéž. Budova se zachovala v původním stavu, 1857 na ni postaveno patro.
- 13 Tamtéž.
- 14 V a š i c a, J.: *České literární baroko*. Praha 1995, s.264.
- 15 Část jedné písně uvádí Mária V y v í j a l o v á – in: *Mladý Ján Hollý*. Bratislava 1975, s. 149–150:

<p><i>Dost sem sa přesmtný dost namazal, dost sem se v Trnave nezavadał, čzo mam vcžil zato, čzo sem to blato na lipovích czižmách rozhazoval.</i></p> <p><i>Rozkazal qvardian fazol žebrat mosel sem po domoch s mechem behat, nepolitoval, len rozkazoval, jak bich bil ozogár jeho legát.</i></p> <p><i>Rozkazal qvardian pytat voze mosel sem stremem dát mojej noze, konie spisovat. Voli sprahovat, bars mokro, bars sucho v každém době.</i></p>	<p><i>Rozkazal qvardian pytat seno, aby si ucžinil slavne jméno, po lúkách behat, nedal mne ležat, jabito z panščiny bit moselo.</i></p> <p><i>Rozkazal qvardian zbožy vozit, mosel jsem po meste križem chodit, zrniecčka zbyrat, klučky otvírat a z mechem neistym vždy lahodit.</i></p> <p><i>Rozkazal qvardian na dediny, barancze kupovat ke kuchiny, dal mi stary pass, deo gratis, abych stim jedinym platil dluhy.</i></p>
---	--

*Rozkazal qvardian verbovati,
z husy kompaniju vibyati,
všecko na myru šmatlavu kryvu,
vjedno do švadronu postaviti.*

*Rozkazal qvardian z látku behat
maslo do jednoho vedra lévat,
jak z hotoveho, gazdovstvy svého,
sedlacžkom ubohim rozkazal dat.*

Další písně s podobnou tematikou má Ján K o l l á r ve svém díle *Národné zpievanky*.

- 16 Stárek se narodil v Pavlovicích 1723, ordinován v Tovaryšstvu Ježíšovu 1752, dlouholetý misionář v Kuželově, od 1780 do smrti 1809 farář v Hluku, kde postavil dnešní farní budovu.
- 17 ZA Opava, pobočka Olomouc, ACO, Catalogus Sarcandrino Petrinus z příslušných let.
- 18 ZA Brno, matriky Ostrožská Nová Ves. O Buhlovi též Hurt, R.–Němeček, B.: Veselí nad Moravou, 1973.
- 19 Knížecí zahradník v ostrožském Předměstí Jakub Hiller se oženil 7. února 1748 s Kateřinou, dcerou Ferdinanda Ludvíka Nejdeka, oddal je tehdejší ostrožský kaplan a později lokalista v Ostrožské Nové Vsi Václav Ostrezy. Hillerovi měli sedm dětí, Josef, narozený 2. 3. 1756 byl v pořadí pátým dítětem. Na kněze vysvěcen 1781, v Nové Vsi působil 1789–1791. Zemřel jako farář v Úsově.
- 20 O Bartysovi v almanachu *Setkání*, Ostrožská Nová Ves 2008.
- 21 ZA Opava, pobočka Olomouc, ACO, Děkanická matrika 1771.
- 22 Z u b e r, R.: *Osudy moravské církve v 18. století I*. Praha 1987, s. 239.
- 23 ZA Brno, matriky Ostrožská Nová Ves.

PhDr. V l a d i m í r T e t h a l (n. 1961), vystudoval obor čeština – dějepis na Filozofické fakultě UJEP (dnes Masarykovy univerzity) v Brně a teologii na CMTF v Olomouci, pracuje ve školství a v duchovní správě, zabývá se církevními a regionálními dějinami.

Baroque Priest Jan Vykoukal

A b s t r a c t

Jan Vykoukal (1737–1795) came from Kyjov and after his priest's ordination in 1761 worked as a cooperator. In 1768, he became a local chaplain in Ostrožská Nová Ves. He was the type of a Baroque priest that was both self-sacrificing and enterprising. He helped build a new church in his village in 1770, he procured an auxiliary priest, and with apparent disagreement, he brought into life the Emperor Joseph's reforms. He represented typical features of a Baroque man, not just religiosity and readiness to sacrifice, but also hospitality as well as exalted individualism. Jan Vykoukal is an example through which we can look into a life of a Moravian village priest in the time of the declining Baroque and emerging Enlightenment.

Barockpfarrer Jan Vykoukal

Z u s a m m e n f a s s u n g

Jan Vykoukal (1737–1795) stammte aus Kyjov und nach der Priesterweihe 1761 war er als Kooperator tätig. 1768 wurde er zum Kaplan in Ostrožská Nová Ves. Er war der Typ Barockpfarrer, der hilfsbereit, aber zugleich auch unternehmend war. 1770 machte er sich um den Aufbau einer neuen Kirche in seinem Dienstort verdient und holte einen Hilfspfarrer. Die josephinischen Anordnungen führte er nur unwillig ein. Als typischer Barockmensch war Jan Vykoukal nicht nur fromm und opferbereit, sondern auch individualistisch geprägt. Am Beispiel von Jan Vykoukal kann das Leben eines mährischen Dorfpfarrers an der Wende vom Barock zur kommenden Aufklärung veranschaulicht werden.

O PŘÁTELSTVÍ DVOU JOSEFŮ aneb CO PSAL MORAVAN JOSEF KLVAŇA SLOVÁKOVI JOZEFU LUDOVÍTU HOLUBYMU

Zdeněk Fišer, Moravské zemské muzeum, Brno

Vztahy dvou významných osobností, věnujících se ke konci 19. a počátku 20. století přírodním vědám a národopisu, sleduje příspěvek, vycházející z obsáhlé dochované korespondence jednoho z nich.

Je s podivem, že 150. výročí narození významné moravské osobnosti, Josefa Klvani, které připadlo na začátek r. 2007, zůstalo všeobecně opomenuto. Nevzpomněl jej ani populární Malovaný kraj, nesoucí podtitul Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka, ani odborné Folia ethnographica Moravského zemského muzea v Brně, ani celostátní Český lid/Etnologický časopis a výjimkou nebyl ani sborník Slovácko. Na jeho stránkách byl ovšem již vícekrát v minulosti připomenut,¹ především proto, že tento rodák z Vídně (* 27. 1. 1857) byl s regionem Uherskohradištska bytostně spjat.² Po gymnaziálních studiích v Olomouci (maturitu vykonal 17. 7. 1877) a univerzitních studiích přírodních věd v Praze (1877–1882)³ nastoupil sice na své první místo na české gymnázium v Kroměříži, ale po dvou letech získal definitivní místo profesora na matičním gymnáziu v Uherském Hradišti. Jak sám později doznal, byla to následně ta nejkrásnější léta jeho života, kdy se vedle školních povinností věnoval rovněž svým zálibám, na předním místě geologii a národopisu, příležitostně také botanice. Idylka pokračovala i po r. 1894, kdy byl jmenován okresním školním inspektorem na sousedním hodonínském okrese (dva dny však stále učil na gymnáziu). Ke konci r. 1898 Uherské Hradiště opustil definitivně, když získal ředitelské místo na právě vznikajícím gymnáziu v Kyjově. Následné roky byly z Klvaňovy strany nepochybně věnovány budování svěžené instituce, což jistě byla vyčerpávající činnost („jařmo ředitelské“, jak psával), která značně omezila jeho vědeckou práci. Posléze na její intenzitu působily tragédie, které Klvaňu čas od času postihly: R. 1901 nešťastná smrt jeho manželky Růženy, r. 1909 záchvat mrtvice a nakonec dočasné uzavření (1915–1917) gymnázia v letech první světové války. To vše byly události, které spolu s nadměrným pracovním vyčerpáním snižovaly jeho životní vitalitu a měnily se v čekání na smrt: „*Na smrt bych se těšil; nemám ženy, nemám děti a život chorobného staršího člověka není lákavý,*“ napsal v jednom ze svých posledních dopisů.⁴ Josef Klvaňa zemřel dne 13. srpna 1919 po novém záchvatu mrtvice, a jak stálo na smutečním oznámení a jak my můžeme z odstupů času jen potvrdit, „*po životě plném práce pro vědu, školu, žactvo a dobro všech*“.⁵

1. Josef Klvaňa v r. 1879. Foto ze sbírek Vlastivědného muzea v Kyjově.

Není cílem tohoto příspěvku hodnotit osobnost Josefa Klvani jako vědce či pe-

dagoga. Připomenu jen, že byl vynikajícím přírodovědcem, který se zabýval mineralogií, petrografickým a geologickým výzkumem tak dobře, že r. 1890 byl jmenován dopisujícím členem Říšského geologického ústavu ve Vídni; své poznatky shrnul v práci o geologických poměrech Moravy, která vyšla r. 1897 jako součást prvního svazku počínající Vlastivědy moravské, organizované Muzejním spolkem v Brně.⁶ Dvakrát dokonce usiloval o univerzitní kariéru – r. 1891 o uprázdněnou stoliči geologie a mineralogie na pražské technice a r. 1899 o profesuru na české technice v Brně.

Stejně tak vynikajících výsledků dosáhl při studiu lidové kultury na Moravě, jak svědčí nejen řada dílčích statí, ale také jeho podíl na monografii Moravské Slovensko, pro jehož první svazek (1918) zpracoval lidové kroje dotyčné oblasti a ve druhém svazku (1921) napsal část kapitoly o výtvarném umění slovenského lidu. Kromě Slovácka věnoval nemalou pozornost Hané,⁷ ale krojovou problematiku nastínil také pro celou oblast Moravy.⁸ Nezanedbatelná byla rovněž jeho účast na Národopisné výstavě československé, pořádané r. 1895 v Praze.⁹ Řečeno slovy Evy Večerkové, „*Klvaňa byl průkopníkem ve výzkumu lidového kroje a lidového výtvarného umění v době, kdy se formoval vědecký etnografický muzeální zájem o lidovou kulturu a památky života lidu.*“¹⁰

Konečně byla předmětem jeho zájmu botanika. Na moravských luzích a hájích byl dobrým znalcem květeny, obor však dělal jen tehdy, když zbýval čas a tak tedy i poněkud nesoustavně, protože ten pohlcovaly i jiné záliby, jako fotografování (seznamoval jej s ním od r. 1887 švagr Šíma), nebo dočasně probuzený zájem o ornitologii¹¹ či historii.¹²

I z tohoto stručného náčrtu je zřejmé, že Josef Klvaňa byl muž hodný našeho obdivu a zájmu.¹³ To dokládá také poměrně velké množství drobných článků a statí, které mu různí badatelé a pisatelé věnovali, často přebírajíc jeden od druhého, bohužel však souhrnná, kritická biografie jeho života a díla dosud chybí, ač by si ji plným právem zasloužil. Snad tomu napomáhá i skutečnost, že Klvaňova pozůstalost není dochována v celku, navíc je rozptýlena na více místech.¹⁴ Želet musíme především ztráty převážné části přijaté korespondence. Více se kupodivu dochovaly Klvaňovy dopisy, a to i ve velkých celcích, i když doposud jen málo badatelůsky využité. Tak prof. dr. Vladimír Úlehla r. 1938 otiskl několik ukázek z celkem 112 dopisů, které Josef Klvaňa během let zaslal jeho otci Josefu Úleholovi (1852–1933), známému pedagogu, ideovému a organizačnímu činiteli moravského učitelstva na přelomu 19. a 20. století.¹⁵

Ojedinele byly publikovány i jiné písemnosti,¹⁶ přesto v různých pozůstalostech čekají na využití další velké soubory Klvaňových listů. Např. v pozůstalosti Františka Bílého (1854–1920), rovněž významného pedagoga, od r. 1910 zemského školního inspektora v Praze, je dochováno 57 dopisů z let 1897–1919.¹⁷ A v pozůstalosti švagra Josefa Šímy je uloženo dokonce 246 Klvaňových dopisů.

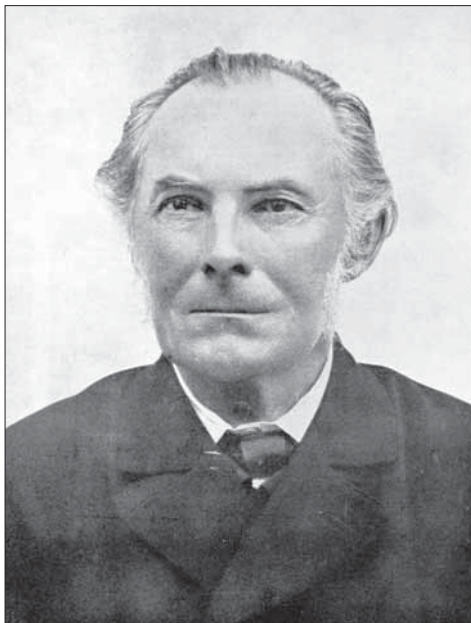
Upozornit však chci na jiný významný soubor Klvaňových dopisů, celkem 92 kusů, pokrývajících přes třicet let jeho života, když první list pochází z r. 1887 a poslední z roku Klvaňovy smrti, tedy z r. 1919. Dochoval se ve fondech Slovenské národní knihovny – Archívu literatury a umenia v Martine¹⁸ a adresátem byl jiný Josef, tedy Jozef Ludovít Holuby (1836–1923),¹⁹ povoláním evangelický duchovní, svými zájmy ale významný botanik,²⁰ etnograf,²¹ historik,²² literát²³ a vůbec všestranná – podobně jako Klvaňa – vědecká osobnost.²⁴

Narodil se dne 25. března 1836 v Lubine (okres Nové Mesto nad Váhom) v rodině evangelického faráře, což také předurčilo jeho životní dráhu. V letech 1847–1850 studoval na gymnáziu v Modre, pak do r. 1856 na proslulém evangelickém lyceu v Bratislavě. Své vzdělání završil r. 1860 krátkodobým pobytem na evangelické teologické fakultě ve Vídni. V období 1856–1860 působil jako vychovatel v Bratislavě, aby pak nastoupil dráhu evangelického kněze. Krátce byl jako kaplan ve Skalici (1860–1861), následně v letech 1861–1909 farářem v Zemianskom Podhradí, tedy opět nedaleko Nového Mesta nad Váhom. Od r. 1909 žil na penzi u provdané dcery v Pezinku.²⁵

Měl široké osobní zájmy, v nichž se mísila vědecká činnost s drobnou lidovýchovnou a osvětovou prací v zaostalé oblasti Slovenska. I když se politicky výrazněji neangažoval,

stavěl se proti dobovému maďarizačnímu tlaku. Oporou mu přitom byly myšlenky česko-slovenské vzájemnosti a spolupráce. Po zásluze mu v r. 1922 udělila Univerzita Karlova v Praze čestný doktorát. Byl také prvním čestným členem Československé botanické společnosti.

Holuby je oceňován především jako vynikající botanik středoevropského významu a nejlepší dobový znalec slovenské květeny.²⁶ Napsal kolem 250 studií a článků z dané oblasti, vytvořil množství herbářů, které se nacházejí ve sbírkách muzeí v Budapešti, Bukurešti, Kluži, Praze, Sarvaši, Bratislavě a Modre, a jeho jméno se objevilo v botanických názvech cca dvaceti druhů rostlin.²⁷ Klvaňa také nejednou obdivoval styl a dikci jeho článků, které byly srozumitelné i nezavščenému čtenáři: „*Máte Vy vzácný dar, i věc čistě vědeckou a tedy víceméně suchoparnou, opřísti kouzlem zajímavosti nejen verbálně, než věcně a více než to i národní,*“ psal Holubymu 4. 12. 1892 pod dojmem několika jeho zaslanych prací. „*Způsob, jímž*

2. Jozef Ludovít Holuby v mužném věku (foto P. Sochán).

Vy umíte vědu podati, ten zajisté nahrazuje Slovákům celou řadu učitelů vědecky působících a věda vniká mnohem snáze a hlouběji a rychleji než ze školy,“ oceňoval Klvaňa jeho podání znovu 19. 10. 1893. A konečně v listě z 18. 3. 1894 se uchýlil i k humorné sebekritické nadsázce: „*Tyto dny dokončuji obrázky geologické ze severovýchodní Moravy. Ale kolikrát jsem přitom vzýval ducha svatého, aby mně jen špetku Vašeho roztomilého vypravovacího tónu ušetřil, by článečky staly se širšímu publiku záživnějšími. Ale komu není shůry dáno, v apatyce nekoupí. A tak s povzdechem musím i nadále jen zbožné přání míti, abych to tak trochu po Vás dělali dovedl.*“

Botanika rovněž podnítila jeho zájem národopisný, když se zprvu zajímal o lidové léčitelství²⁸ a pak i o hmotnou kulturu, lidové umění a slovesnost.²⁹ Výzkumy prováděl především v oblasti svého dlouholetého duchovního působení, v Bošácké dolině,³⁰ odkud také pochází mnoho jeho sběrů, následně darovaných různým osobám nebo muzeím. Spolupracoval např. s Muzeálnou slovenskou společností, na české straně zejména s Čenkem Zíbrtem, redaktorem časopisu Český lid.

Vidíme tedy v Holubym sice muže jiných osudů, ale podobných zájmů jako u Klvani. Ty také oba Josefy svedly r. 1887 dohromady, jak Holuby přiblížil ve své pozdní vzpomínce³¹: „*Keď v Turč. Sv. Martine bola výstavka slovenských výšiviek, boli ju navštíviť aj mnohí Česi. Z tých traja, profesori Koula³² a Šíma³³ z Prahy, a direktor kyjovského gymnázia Joz. Klvaňa, na zpiatočnej ceste zavítali až do Zemianského Podhradia. Z Martina boli odporučení k slovenskému spisovateľovi, učiteľovi Lud. Rieznerovi,³⁴ ktorý sa ale ešte nebol z Martina domov navrátil, preto sa im tam nie veľmi priateľského privítania dostalo. Ja som práve vtedy i s mladšou dcerou sedel pred farou v „klebetnici“ – ako sme menovali stolík s laviciami pod košatým agátom, a videl som kráčať troch pánov z poza kostolu k fare, ktorých som držal za inženierov, lebo práve vtedy bol chotár premeriavaný, cieľmo scelkovaniah, a šiel som im v ústrety, keď v tom vykročila z fary moja žena a poznala profesora Koulu, lebo len nedávno videla jeho podobiznu v Svätozore. Keď sa nám predstavili, privítali sme ich čo najsrdečnejšie a pozvali sme ich uctivo, aby sa slobodili a ubytovali u nás, lebo máme dost miesta aj pre nich. Oni sa ale vyhovárali, že majú v Bošáci pohodlný byt. Bol som s nimi v Bošáci, kde mnoho starých*

a nových vyšíviek nakúpili, viac fotografií vyhotovili, ktoré potom v Zíbrtovom Českom lide uverejnené boli. Šiel som sa aj na ich byt podívať, či sa nedostali do dajekjej peleši židovskej, kde bych ich žiadnym pádom nebol nechal. Ale, že to bola dost slušná a čistá izbicka, a oni sa odtiaľ ke mne odsťahovať zdráhali, nechal som ich tak. Jen som ich zase k nám dovedol, a na noc som ich vyprovodil na ich byt. Na druhý deň – 8. Sept. – mali sme kňazskú zpoveď v Moravskom Lieskovom, kde mali príležitosť vidieť shromaždenie sviatočne oblečeného ľudu; vybrali sa s námi do Lieskového. Ale nebavili sa tam ani na hodinu, lebo že by tam nič nového neboli videli, čo by im už z Bošáce nebolo bývalo známym, a tak sa na svojej ceste hneď poberali ďalej. Riaditeľ Klvaňa hovoril, že by veľmi rád kúpil aspoň jeden sväzok Králickej šestidielnej Biblie, a že som náhodou mal veľmi dobre zachovalý Nový zákon, daroval som mu ho. A pretože som ho znal jako výborného geologa, daroval som mu na pamiatku aj Štúrovo objemné dielo Kulmflora,³⁵ s mnohými krásnymi obrazmi rastlín z kamenouholnej doby. Ten Nový zákon dal si po návratu do Kyjova skvostne znovu zaviazať, a poslal mi ho, aby som na čistom liste pred titulom vypísal moje venovanie mu tejto klasickej, teras už veľmi zridkavej českej knihy. Prof. Šíma vydal nezadlho potom svoje Slovenské vyšívání, s krásnymi kolorovanými obrazmi a poslal mi jeden exemplár do daru, ktorý teraz krásli bibliothečku mojej, už len jedinej staršej dcery, vdovy Boženy Žarnovickej v Pezinku...“ A v závěru ještě uvedl: „Návštěva těchto pánov znamenite působila u tunajšího ľudu na zachovanie národního kroju; už sa počmaly povážlivo odhazovať čisté, biele vyšívané rúcha, a kadejakými lacnými barchanty barvistými nahradzovať.“

Holubyho vzpomínku³⁶ máme doloženu také prvím z Klvaňových dopisů ze 4. 10. 1887: „Vaše blahorodí! Přílohou odesílám fotografii, kteráž tak mile připomíná mně ty pěkné a vzácné chvíle prožitě v kruhu Vašem na útulném Podhradí Zemanském. Chvíle ty, plné srdečnosti a laskavosti ze strany Vaší a Vašich všech tak velice utkvěly v duši mé, že po všechny doby nutiti mne to bude, abych znova a znova navštěvoval Slovač Uherskou, která tak milé duše v sobě chová. Dej Bůh, abych nucení tomu ještě často a často mohl vyhověti.“

Tak začalo dlouholeté přátelství, o němž mnohem více víme ze strany J. Klvani, protože listy Holubyho se dochovaly jen v malé míře.³⁷ Po desetiletí ale na jeho faru v Zemianskom Podhradí docházely z Uherského Hradiště a později z Kyjova dopisy a korespondenční listky psané úhledným rukopisem, v nichž pisatel zaznamenal mnohé ze svého života a práce. O čem tedy Klvaňa přítele na druhé straně hranic, jehož sice formálně oslovoval „Velectěný pane“, jehož si však nesmírně vážil a oceňoval, co dělá pro slovenský lid, osvětu a vědu vůbec, informoval? V oněch více jak devadesáti dochovaných listech můžeme vysledovat řadu tématických okruhů.

Především zde byl již zmíněný neformální přátelský vztah. Klvaňa opakovaně vzpomínal na svůj krátkodobý pobyt v Zemianskom Podhradí a opakovaně si přál, že by rád na místo znovu zavítal (list z 20. 12. 1887): „Za pozvání k Vám na léto co nejsrdečněji děkuji a upřímně vyznávám, že bych byl přišel i neznán, neboť fara v Zemianském Podhradí mně jaksi učarovala. Pořád a pořád na ni vzpomínám, kdykoliv vyjdu ven a uvidím žlebinu mezi Lopeníkem a Javořinou, ihned rozvine se před mýma očima Podhradí a Bošác...“ Jindy se zase omlouval, že odpovídá pozdě na Holubyho předchozí list (dopis ze 4. 1. 1888): „Že pak jsem dosud nepsal, mělo příčiny několikeré, každá z nich se však jmenovala „práce“ abych tak řekl „písařská“. A když člověk škrábe skorem pořád věci duchamorné, bývá již večer tak utřízněn, že by list, i kdyby se k němu odhodlal, „vypadl“ velice nepěkně a kolikrát by se v něm ozval i suchoparný tón předchozích prací. A to raději vpomínám, než listy píšu. A na Vás i vaši milou dolinku Bošáckou vzpomínám často, přecasto.“ Nechyběly ani vřelé gratulace k narozeninám či jmeninám (dopis ze 17. 3. 1888): „Slavíte-li i Vy jmenoviny a přijímáte-li při té příležitosti gratulace, dovoltež i mně, abych ku gratulantům přidružil se a Vám na milém Pánubohu všeho dobra míru vrchovatou a upřímného srdce přál. Abyste zůstal zdrav a šťasten mnoho a mnoho ještě let, svým ku potěše, přátelům k radosti, domovinně své na potěšení a vědě na podporu! Počítejte mne nejen ku svým nejoddanějším a neoprvadovějším ctitelům, nýbrž i k těm, kteří jsou přesvědčeni jak potřeben jste nejen té útulné vísce za Lopeníkem, ale i té

Slovači širé, opuštěné ode všech. Pak pochopíte, z jak hlubokého vnitra přání má vůči Vám se nesou. Buďte zdráv do sta let!"

Často jsou v dopisech obsaženy informace o Klvaňových pracovních záležitostech, kdy si nezřídka stěžoval na svou časovou zaneprázdněnost a pracovní rozptýlenost, např. v listě z 13. 2. 1888: „Práce mám nyní mnoho a rozmanité, a pro tu rozmanitost myslím, že všechna nestojí za nic. Brzy kousek geologie, brzo historie přírodních věd na Moravě, brzy kousek zoologie, brzy ornamentální krása národních prací, tu zase školské záležitosti, pořádání sbírek gymnasiálních mne lapnou, že často až hlava mi jde kolem.“ Podobně si o měsíc později adresátovi ztěžuje (list ze 17. 3. 1888): „Co já dělávám? Mám 21 hodinu týdně vyučování a práce v kabinetu gymnasiálním a tu chvíle tak ujde, že člověk sotva k zamilovaným pracím odborným se dostane. Juž přes dva měsíce skoro jen na práci „myslím“, aniž bych se k ní dostal.“ Ani dopis z konce téhož roku není jiný (list z 24. 12. 1889): „Těžete se zajisté, jakou že zas práci robím? Veru, nevím ani, kde se ta práce pod rukama mi bere, nová a nová nastává a nikdy se neztratí. No necht, apoň ten mrzutý zimní čas, ten mrtvý čas, uběhá jako voda.“

Ve škole mám 20 hodin týdně, vedle toho různé práce v kabinetě přírodopisném. Pak brousím zase preparáty mikroskopické z hornin, jež o prázdninách jsem nasbíral a také preparáty z různých mlatů a sekerek moravských. Onehdy poslal doktor Wankl³⁸ na děláni preparátů 38 kusů zeleného jakéhosi kamení, z něhož by mocí merno měl jadedit a nefrit. Pak zase něco škrábat do muzejníka olomouckého, něco do Světozoru a tak to jde dál.“

A když Holuby blahopřál Klvaňovi při příležitosti jeho jmenování členem České akademie, oslovený odpověděl v listě z 6. 12. 1890 sice skromně, ale i s trochou fantazie: „Prosím Vás pěkně, co také zvláštního konám? Že o prázdninách trochu kladivem tluču a v boží přírodě se proháním, to více je zábava než zásluha! Pak v zimě trochu toho nasbíraného kamení po chvílkách vybrousím a v létě prohlédnu – to je vše. Ej, kdybych tak mohl jak bych chtěl! Nechtěl bych nic více a nic méně než objet kvůli povšechnému názoru celou naši bídnou planetu, pak projet křížem krážem celou Evropu a s nabytými vědomostmi srovnávacími pracovat v Rakousku vůbec, v užších našich vlastech pak zvlášť. Smějete se zajisté, co to za divné nápady, ale bylo by to tak pěkné, kdyby se splnily. Ovšem splnění nemožno, neboť k tomu schází mně to, co je potřeba k vedení vojny: za první peníze, za druhé peníze a za třetí peníze.“

Jedním z velkých přání Klvaňových bylo vlastnit kralickou Bibli, tedy vzácný tisk vzniklý činností Jednoty bratrské na žerotínské tvrzi v západomoravských Kralicích. Členové zmíněné komunity začali r. 1577 připravovat vlastní překlad Bible původně v Ivančicích, o dva roky později se však přesunuli do Kralic, kde měli zajištěno větší bezpečí. Roku 1579 v místě začal tisk slavného šestidílného souboru, jehož jednotlivé svazky vycházely dále v letech 1580, 1582, 1587, 1588 a 1594. Poslední svazek, Nový zákon, pak vyšel znovu r. 1601. Zdá se, že o své touze vlastnit některý díl Bible kralické se Klvaňa zmínil již při své první návštěvě u faráře Holubyho v září 1887. Přítel si to dobře zapamatoval a v květnu 1889 jej překvapil vzácným darem. Jak si jej Klvaňa považoval, dokládá jeho list ze 17. 5. 1889: „Velectěný pane! Radost, kterouž jste mně vzácným darem Nového zákona Bible šestidílné učinil, nemohu Vám popsati!

Ale pochopíte ji, sdělím-li, že to byla největší touha moje aspoň ukázkou míti z té vzácné knihy, kterou v Čechách a na Moravě různí Koniášové v dobách pobělohorských až na několik exemplářů úplně popálili.

Děkuju, děkuju Vám mnohokrát za vzácné její darování. Zůstanu Vaším velkým dlužníkem a za tu věc veru nevím, nezůstanu-li dlužníkem Vaším na vždy, neboť nevím věru si představit, čím bych učiniti mohl Vám radost takovou, jakou Vy mně jste učinil „Novým zákonem“.

S pietou neobyčejnou přebíral jsem listy knihy, kterouž ve svém životě vůbec jen asi dvakrát jsem viděl a která nyní jest mojí.“

O několik měsíců později se mu, opět prostřednictvím Holubyho, podařilo získat celý šestidílný komplet této vzácné památky. Znovu zasilateli potvrzuje, jak si Bible neobyčejně cení (list z 16. 2. 1890): „Bibli nechám po nějaký čas ležeti, až ušetřím nějaký ten groš, abych

3. Josef Klvaňa s manželkou Růženou, roz. Šímovou. Foto archiv Slovákého muzea v Uh. Hradišti.

si ji mohl dáti vázati, což ovšem, při chatrném stavu některých dílů, bude dosti nesnadno a nákladno.

Dám poklad ten vázati tak, aby k šestému dílu, který jest velevzácnou památkou od Vás /šestý díl, jenž byl při šestidílné koupené, prezentoval jsem zase já svému příteli/ se hodil a pak doufám bude celek tento pravou chloubou mé knihovny, neboť nevím, že by kde z mých známých kdo celý exemplář knihy té měl.“

Klvaňa, jak známo, rád a často cestoval. Do r. 1900 to byly většinou cesty za poznáním, později pak spíše odpočinkové cesty po celé Evropě. V mládí ovšem směřoval vícekrát na Slovensko, někdy v doprovodu prof. Kouly a švagra Šímy, někdy s manželkou, jindy, jak to zaznamenal v dopise ze 4. 10. 1888, vyrazil na cesty s Viktorem Houdkem.³⁹ Těšil se na setkání s Holubym, pro krátkost Houdkovy dovolené a pro nepřízeň počasí se ale k němu nedostali. Výlet však nebyl zcela bez užitku: „Na cestě s Houdkem skupili jsme asi 7 mlatů, objevili starý kancionál z r. 1727–1733, psaný s iniciálkami národním ornamentem vyzdobenými a několik starých tiskopisů církevních, z nichž

ovšem málo co se nám hodilo. V oboru výšivkovém nezískali jsme ničeho, neboť, myslím, že málo co na Moravské Slovači naléztí možno, co bych neměl zastoupeno.“

Jindy to byl výlet vskutku jen odpočinkový (list z 3. 8. 1889): „Od posledních zpráv o mně také nic zvláštního se nepřihodilo, co by stálo za psaní. Však snad přece něco – najednou se u nás o sv. Petře a Pavle sebrala společnost tří rodin a hajdy na Javořinu. Ani neuvěříte, s jakým nadšením krácel jsem po horské louce javořinské a jen to mi bylo líto, že jsem pro rychlost, s níž odhodlali jsme se k vycházce, ani napřed neprostudoval knížечku vaši o floře Javořiny, ba i sebou vzítí si ji opomenul.

Vyhliídka na Moravu byla trochu nejasná, avšak krajinka Uherská jako mapa pod námi jasně ležela. Pozdravoval jsem Starou Turou, zámek čachtický, Lubinu (na níž máme nejkrásnější upomínku),⁴⁰ Beckov, a hádal jsem, v kterém místě leží Vaše útulná fara, kamž také fůra pozdravů zalétala.“

S manželkou často zajížděl na prázdninový pobyt do Bojkovic nebo do Hodslavic. Ovšem „odpočinek“ to byl většinou pracovní. Zatímco na prvním místě se zabýval národopisnou dokumentací, na místě druhém se zase věnoval geologii, což popisuje třeba v listě z 15. 8. 1890, kdy s manželkou chtěl v Hodslavicích pobýt asi dvacet dní za „příčinou studia vyvřelých hornin“. Za pobytu v místě byl nadmíru spokojen, jak dále uváděl: „...bydlíme poblíž rodného domku Palackého, v hostinci rovněž Palackému jednomu patřícím a celkem výborně se máme. K tomu ovšem valně přispívá společnost inteligentních zdejších občanů, starosty Pilečka, učitele evangelické školy Zobače (někde od Jimramova) a faráře Štúra, který půjčuje mi „Národní noviny“ a s nímž předvčtem s účastí vzpomínali jsme na Turčanskomartinské slavnosti.“

Pracovní prázdninové pobyty už připomínají Klvaňovu odbornou činnost, rozvíjenou v několika oborech. Byla zde především geologie, již se intenzivně věnoval od dob studií. Ne vždy mu ovšem přinášela radost, jak si stěžoval Holubymu v listě ze 4. 1. 1888: „Robotu mám velice nechutnou: Mám do března upravit k českému vydání německou, nabubřele (věru

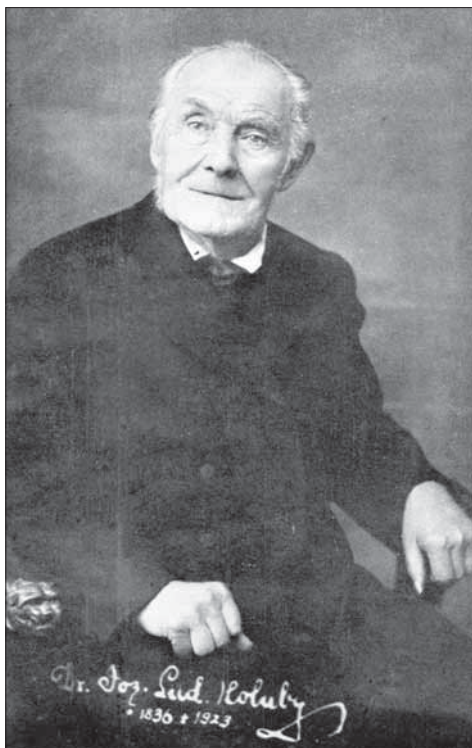
po německu rozvláčně) psanou knížku *Geologie čes. Rudohoří*. Kniha, poněvadž nemá mapy a poněvadž kraj Rudohorský má snad na každém hektaru jiný útvar, jest pravá slátanina nejpodivnějších udání, a já, poněvadž si věc, kterou vypracovati mám, také do podrobnosti musím představovati, někdy bych se zbláznil. No však se osmělím exemplář český Vám poslati a když prohlédnete tři řádky, jistě řeknete: No ten člověk měl kačení žaludek, že se na tu práci dáti mohl.“

List z 1. 6. 1890 zase svědčí o tom, kolika tématům z dané oblasti se věnoval: „V kamení“ nyní skládám úplnou monografii našich andesitů pro brněnský Naturforscherverein, pro prázdniny pak čeká mne práce ve vltavském údolí, za jejíž první část jsem onehdy dostal ve spolku přírodopisném Pražských první cenu, pak sbírání materiálu moravských tešenitů a pikritů v okolí Příbora, Hodslavic, Frenštátu, a pak leckteré menší práce. Jak vidíte, dlouhé chvíle mně nebude.“ Výzkum v terénu byl ovšem náročný i fyzicky, ale Klvaňa nelitoval ani času, ani námahy (list z 15. 8. 1880): „Po ukončení školního roku odejel jsem ihned do Prahy, abych v okolí její, na březích Vltavy, hledal sopečné horniny, jejichž studium hlavním jest mým úkolem. Dření v úpalu slunečném bylo na příkrých, holých, kamenitých a místy do samé Vltavy zasahujících stráních hodně veliké.“

Klvaňa si byl v daném oboru vědom svých kvalit a i po odchodu z Prahy toužil dostat se na příslušnou katedru tamní techniky. Tento jeho zájem vyvrcholil začátkem r. 1891 (list z 28. 2.): „Jenom ještě jeden velký turnaj mne čeká. Na pražské technice zemřel totiž profesor mineralogie a geologie a místo to nyní právě bylo znovu vypsáno. A o místo to mívám se ucházeti. Jak již svět jest, žádá více než pouhou způsobilost k úřadu, žádá obcházení, představování se atd. Takové „příjemnosti“ mne tedy očekávají a zajisté na 2 měsíce uběhne, než si to všechno odbydu. Ovšem tu ještě není pořádné jistoty, že věc dopadne na můj prospěch, ale člověk musí nevzdávati se naděje. Pravda, nerozumno by bylo zase příliš velké naděje si dělat a jen kdo střední cestou jde, zůstane klidným, ať již věci dopadnou jakkoliv.“ A v jiném, pozdějším dopise doplňuje (list z 24. 4. 1891): „Ještě jednou děkuji za přání vaše ve příčině místa na technice. Nemám tušení, jak to dopadne. Ani ten náš svět učený není bez intrik, bez osobního pletičaření a tak vytahuji v Praze proti mně různé možné i nemožné protikandidáty, z nichž ovšem žádný není v jedno mineralog a geolog, jak místo vyžaduje, ale to nic nevadí, s místem přijde aj rozum!“ Přes všechno Klvaňovo úsilí se nakonec věc nepodařila, katedra byla obsazena dr. Alfredem Slavikem.

Jen okrajově zajímala Klvaňu archeologie. S povděkem ovšem kvitoval Holubyho archeologické nálezy v okolí jeho působiště.⁴¹ Víval rovněž, že nálezce se je rozhodl zveřejnit v Časopise vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, jak uváděl v listě z 20. 12. 1887. V jiném dopise z 13. 2. 1888 pak sděloval: „Starožitnosti u Vás zajisté mnoho najdete, neboť kraj Váš dobrou a pohodlnou a skoro jedinou byl cestou do jihovýchodní Moravy z Pováží. Přeji Vám, aby štěstí bylo při Vás na archaeologických procházkách a aby časopis olomucký časté nám o tom přinášel zprávy.“ Dále pokračoval: „Jeť ideálem nás mnohých rozšířiti bádání musejní na celé území staré Moravy Svatoplukovy, kteréžto území sice nyní na mnoho kusů roztrháno, přece dosud mnoho jemných má pásek vzájemnosti a pospolitosti, především pak ducha ryzího nezkaženého, jevícího se v řeči, písních, zvycích, obyčejích, vyšívání atd. Na základě archaeologických nálezů tyto pásky se dají ještě zesílit.“

To daleko více zájmu věnoval botanice. Nepochybně zde působil Holubyho vliv, jehož práce si Klvaňa se zájmem pročítal. Nicméně např. v listě z 10. 12. 1887 se skromností konstatoval: „Říše botanická jest mi dosud více méně uzavřeným krajem, vyznám se v ní pouze jak se říká „nur für den dienstegebraucht genügend“, doufám však, že přece nabydu někdy času, abych i do ní se zabral a jí se intenzivněji zabývati mohl a že stanu se i sám „výkonným“ místo dosavadního „čtoucího“ botanika. Přál bych si věru, aby to mohlo býti brzo, co bych na potulkách svých, na nichž ledačím se zabývám, nevynechával nejkrásnější tu halouzku přírodopisu.“ K novému svému zájmu se vyjadřuje také v následujícím listě z 20. 12. 1887, v němž navíc želí těžkého onemocnění mladého nadějněho botanika Jana Búbely (1885–1889), původem ze Vsetína: „Tyto dny dostal jsem do rukou první část Formánkovy Flóry moravskoslezské.“⁴²

4. Jozef Ludovít Holuby ke konci života (kolem r. 1920).

Čas to však neumožnil, protože Klvaňu pohltil jiný „koníček“ – národopis. Od samého počátku oceňoval přítelův podíl na zachování svérázu regionu, v němž Holuby působil. V návaznosti na svou první návštěvu u Holubyho vyjadřuje v listě ze 17. 4. 1888 své přesvědčení: „Že návštěva naše měla vliv na na obyvatelstvo Vaše nemohu uvěřiti, abych nebyl neskromným, však kdyby lid a jeho staré rázovité zvláštnosti ve Vás neměly i znalce i podporovatele, dávno by nebylo Podhradí a Bošáče tím vzácným pro etnografa slovenského zákoutím, jakým jsou vašnostiným příčiněním.

O půl roku později Holubymu sděluje, jak se vliv lidové kultury projevuje i v jeho rodině (list ze 4. 10. 1888): „Švagr Šíma, který profesuruje, jak vašnostem snad známo, v Jaroměři v Čechách, jest prací přetížen, přece však provedl letos mimo novou serii listových papírů s ornamentem národním, najmě slovanským, úplně národním ornamentem (uherskoslovenským) vysgrafitovaný dům v Jaroměři. Mezi ornamentálními ozdobami jsou střídavě umístěny hlavičky Slovaček, Slováků, Češek, Hanáků atd. a větší pole vyplněna alegoriemi dětskými národním rázem se vyznačujícími. Doufám, že práce ta usvědčí všechny nepřátele národně ornamentálního ruchu o tom, že národní ornament skutečně jest sto, celou naši domácnost v každém směru vyšperkovati a že rozumně užít na vše se hodí.“

A nad budoucností lidové kultury si prorocky posteskl (list z 21. 1. 1889): „Ba věru lid náš venkovský, hlavně v takových zákoutích, jakými oplývá Vaše Slovensko, je zlatou studní studia národního, a kdo ze zlaté studně té váží, dobře činí, neboť přijdou asi časové a studánka zakalí se smutkem kosmopolitismu, jako zakalila se v Čechách a z většiny na Moravě. Pak bude lid náš nenaším, cizotou prosáklým“

Jindy zase Holubymu popisuje jakési patálie při nákupu zajímavých materiálů lidové kultury (list z 24. 12. 1889): „A prosím Vás, není Vám známým p. farář v Lúce při Púchove? V Zarječu je totiž ten tvrdohlavý p. Stefan Malina, co má takú peknú úvodnicu (prostěradlo),

Neopovažují se jako neodborník o ní kriticky mluvit, však porovnáváje text Oborného Flory (německé)⁴³ a Formánkovy, shledal jsem ku svému žalu, že Formánkova Flora velice připomíná pouhý překlad Oborného. Však jiní to důkladněji posoudí.

Škoda, přeškoda, že smrt sahá nám juž juž na ubohého Búbelu. Chudák musel se tyto dny z Meranu vrátiti, aby doma umřítí mohl Je to přímo tragické! To byla nejvýtečnější botanická síla moravská, plna kritické ríznosti a moderní v nejlepší smyslu“.

Dopisy také dokládají, že Holuby daroval uherskohradištskému gymnáziu řadu usušených rostlin a preparovaných hub. Klvaňa jej pak čas od času žádal o doplnění přírodovědných sbírek ústavu (list z 27. 10. 1888): „S listem tímto zároveň dojde Vás knížka etiket, v níž rostliny podtrhané červeně nám scházejí. Rozumí se samo sebou, že nepřejeme si všechny, byla by to ohromná práce. Jen tak ty důležitější z podtržených, obzvláště od rodu Valeriana do konce, neboť před tím všechny jakž takž máme zastoupeny.“ Z téhož listu je zřejmé, že poznání flóry by se chtěl Klvaňa věnovat daleko více než dříve: „Jest jisto, že až vykonám všechny práce ze svého oboru, pustím se výlučně na botaniku...“

*původu valašského z Moravy, které jemu k ničemu není a které mu chci odkoupiti. Ale on ani neodpovídá na nabídky mě. Dávám juž 8 zl.! Za to ale chce ještě dva svoje obrázky, jež jsme letos u něho fotografovali, jednu pro sebe a jednu prěj pro p. faráře z Lúky. Znáte-li p. faráře z toho, račte mi udati adresu jeho, poprosil bych ho, aby na Malinu působil, by mně prostěradlo prodal. Dostalo by se zajisté později do ruk židovských.*⁴⁴ Jindy zase Holubyho pobízel, aby přispíval do českých periodik (list ze 17. 3. 1892): „*Jak z Českého lidu vídám, budí ve Vás časopis ten pěkný vřelý ohlas. Jen hodně do něho piště z bohatých zkušeností svých! Žijete v lidu, který pokládáti dlužno s našimi Hrozenkovjany, Březovjany, Lhotáky a Javorničany za nejzachovalejší větev československou a můžeme českému světu snadno ukázati, kam napřed měl by choditi na studie národopisné.*“ Informoval jej také občas o vzácných návštěvách, jako v listě z 9. 6. 1892, kdy v Uherském Hradišti vedle prof. Kouly přivítal fyziologa prof. Mareše,⁴⁵ antropologa dr. Niederleho,⁴⁶ historika Šimáka⁴⁷ a bibliografa Zíbrta.⁴⁸ Připravil pro ně zajímavý program, kdy hosty nejvíce okouzila návštěva v kostele reformované církve (luteránů) v Javorníku. „*Tu, zajisté nemalou zásluhou důstojného p. faráře Molnára, zachován v kroji úplně původní ráz. Vše, ženské v šatkách, muži v kabaních a halenách. Hluboký klid, stejnost všech, jednotvárnost dojmu z této stejnosti krojové – nu dojem týž, jako bychom vstoupili do 14. století.*“ V závěru listu uvedl: „*Zajisté budou pamatovati na Slovácko naše, budou vyprávěti jiným a řada těch, kdož k nám i na Uherské Slovensko dojížděti budou se zvětši.*“ Při téže příležitosti se adresátovi ještě zmínil, že redakce Českého lidu s ním vyjednává o sepsání knihy Kroj Moravského Slovácka. Nabídku glosoval tím, že kdyby mohl psát, jak by chtěl, napsal by svazek značného rozsahu.

Je jisté, že v tu dobu byl Klvaňa ke Slovácku vázán nejen profesně, ale i citově. Hezky to vyjádřil v listě z 27. 12. 1893: „*Lid náš si člověk citlivý a vnímavý, neproniknutý panskou pýchou, musí zamilovati i s jeho vadami i s jeho přednostmi. Cítím to na sobě tolik, že poznamenáhu vzdávám se naprosto myšlenky z ústavu hradištského odejítí. Drží mne tu náš čiperný lid, pestrý a malebný, ryzí ve své řeči i ve svém celkovém ovšem intimním, tj. domácím chování. A při tom přece v každém koutě slováckém jiný: tu ohnivý a bystrý, tam zádumčivý a hloubavý, tu otevřený, tam stojící jednou nohou ve středověku, ano i v pohanstvu! A při tom všem tak umělecky nadán! Chtěl bych míti času a příležitosti a ukázal bych nejznamenitějšími kompozicemi umělecký smysl našeho lidu.*“

Ta příležitost vlastně už probíhala. V Praze se na r. 1895 připravovala velká národopisná výstava a Klvaňa byl vyzván k spoluúčasti. Už v listě z 23. 12. 1891 se Holubymu zmínil, že začíná organizovat moravkoslovácký odbor pro zmíněnou výstavu s tím, že by tam chtěl postavit dva grunty a chalupu kopaničářů hrozenkovských. Dílčí zmínky o přípravě oné velkolepé akce obsahují i další dopisy, např. 9. 10. 1893 píše o návštěvách národopisných výstav v Holešově, Přerově a Slavkově, „*kteříž střídaly se s vycházkami fotografickými po Slovácku moravském.*“ Občas také žádal Holubyho o zaslání nějakého dokumentačního materiálu, což požádaný průběžně plnil. Když mu ale kdysi Holuby zaslal vlastnoručně pořízené kresby mladých Slovenek z Bošáce a Podhradí, Klvaňa reagoval nejen jako sběratel a vědec, ale i jako muž (list z 29. 1. 1894) a rozverně odepsal: „*Ale i jinak je radost dívati se na Vaše obrázky. Kdybych nebyl již starší kocour, jistě že bych se nejen přiznal, že jsou Ty Vaše děvčice jako sosny a že sem a tam zpríma junonické tvary ukazují..., nýbrž že bych i hleděl co nejdříve přijeti k Vám a „vlastnoočně“ podívati se na ty pěkné postavičky.*“ Nedivíme se tedy, že se pokoušel Holubyho získat za oficiálního spolupracovníka výstavy (list z 18. 3. 1894): „*Ostatně jsem ovšem musel výst. výbor poukázati ve příčině Slovenska na znalce z Uher. Mohl-li byste i Vy – a ovšem chtěl-li byste – radou býti nápomocen, zajisté byste se zavděčil všem, neboť máte přehled po celém Slovensku od severu k jihu a od západu k východu. Smím výstavní výbor Vám poslati se suplikou o rady?“ Zminuje se dále o tom, že výstavní výbor jej chtěl pověřit důležitou funkcí: „*Výstava národopisná snad prý přece bude. Mne chtěli míti generálním plnomocníkem pro Moravu, Slezsko a Uherské Slovensko. Byl bych musel objížděti jednotlivé kraje a věci pro výstavu určovati. Ale to je pro mne veliká tůra a není na ni ani času. Zodpovědnost rovněž by byla**

velká. Proto to zamítnouti musím.“ V jiném listě z 30. 6. 1894 zase Holubymu připomíná, aby na výstavu neopomněl zaslat jakýsi vzácný dokladový artefakt: „*Ten magický herbář neopomeňte poslati na výstavu. Budou tam mít takových věcí poskrovnu, neboť léčení lidové a čarovné je v Čechách na vymření a z Moravy leda snad v horách karpatských se pěstuje. Bude Vám tedy výstava vděčna. Z Moravy leda pan Čizmář,⁴⁹ Vám dozajista známý, něco podobného vystaví.*“

Příprava výstavy sebou nesla i četné potíže. Občas z Klvaňovy strany zazněla kritická slova (list z 3. 3. 1895): „*Viděli jste ve Světozoru nebo ve Zlaté Praze plakát národopisné výstavy? Mnoho to na Hynajse⁵⁰ není – použil k tomu fotografií našich a ještě falešně! Ve Světozoru vydali Slovák moravského za bratra Slezana a Slovák uherského – šohajka ze Zárječa, co nám na cestě nešťastník pléd ztratil (ale po 6 měsících se našel a byl nám vrácen), toho vydali za Valacha! Juž to používání fotografií není důstojno Hynajse a ta neznalost lidu pro lidopisnou výstavu jest hrozná. No Bůh je napraví!*“ V závěru listu přece jen vyjadřuje víru ve zdar výstavy: „*Ale výstava sama slibuje býti vzácnou. Alespoň Čechy báječně množství věcí budou míti. Morava bude slaběji zastoupena, protože u nás není takých horlivců, co by se tomu výhradně po několik měsíců mohli věnovati a také není dosti peněz. V Čechách okresní samosprávná zastupitelstva mohou snadno sta zlatých věnovati na sbírání. Ale celkem i to bude dobré, co přijde z Moravy a Slezska, ba i ta trocha z Uherského Slovenska vystavená. Tak se juž na to vše těšíme.*“ Výstava byla skutečně velmi úspěšná a k jejímu zdaru přispěl významně i Klvaňa, i když, zdá se, nabízenou šanci plně nevyužil.

V předchozím textu se již několikrát objevila zmínka o dokumentování lidového kroje pomocí fotografie. Také ona se postupně stala Klvaňovou vášní. Učil se zprvu od švagra Šímy a prof. Kouly, až nakonec nastal čas, kdy si vše sám vyzkoušel. V listě z 16. 2. 1890 příteli sděloval něco ze svých počátků: „*Na jaro se těším letos tak velice, že se chvílemi až bojím, že mně tu radost moji leccos bude kaziti nebo na dobro pokazí. Mám, jak snad juž jsem sdělil, úmysl v jaře zfotografovati všechny „odrody“ Slováků moravských. Dosud fotografovali jsme vzdálenější kroje, nyní dojde i na to, co máme doma. Na to se těším. První moje praxe začala v Bojkovicích, kde fotografoval jsem Súčany, kteří přišli na jarmak⁵¹ Ti dlouho se bránili, než dali se mi za odměnu přiměřenou fotografovati; zejména starší žena jedna velkou dělala „baligu“. Od jara 1890 pak skutečně intenzivně rozvíjel svou novou zálibu (list z 1. 6. 1890): „A nejnověji chytil jsem se ke všemu ještě nového kumštu: Doplnuji fotografováním to, co nám (mně, prof. Koulovi a švakru Šímovi) do slovenské naší sbírky krojové ze zdejšího okolí schází a to také člověk sem a tam nějaký ten svátek i tu neděli utratí. Maje při aparátu i přístroj okamžikový, mohu ovšem i pohnuté scény lidové zachycovati (obyčejně lid jak z kostela se valí, jezdecké výjevy slovenské), a to je to nejzábavnější.“ Následně dodával: „Však kroje jsou hlavní účel fotografování.“ S novou technikou bývaly potíže (list z 18. 3. 1894): „Protože fotografie dosavadní přece jen byly pro stejnou působivost žluté, červené a zelené barvy na desky fotografické málo uspokojivé, zkusím nyní fotografování deskami orthochromatickými, které barvy reprodukuje přiměřenou intenzitou. Bývalo to nepřijemné, když kupř. červené lanžhotské nohavice modře (tmavě) šnorované v obrázku dopadly – černě s bílým šnorováním, tedy opačně od vlastního dojmu.“*

Nicméně díky jeho úsilí zůstalo zachováno množství fotografií někdejších krojů i různých výjevů, které jsou dnes vzácným svědectvím dávno zaniklého světa lidové kultury.

Je zapotřebí se také zmínit o Klvaňově vztahu ke Slovensku. Víme, že tam měl několik přátel, víme, že dokumentoval tamní život vesnického lidu, ale je nutno zdůraznit, že se soustavně zajímal o osud Slováků jako národa a o jeho budoucnost. Tak již v jednom z prvních dochovaných dopisů (list ze 4. 1. 1888) se zmiňoval o tom, jak je mu Slovensko blízké: „*Listek Váš milý, slovensky psaný, opravdu mně byl potěšením velikým. Kdybych já jen z polovice tak slovensky psáti dovedl, jak Vy česky, jistěže bych Vám psal tím nejlíbeznějším dialektem českoslovenštiny, totiž Vaší milou mateřštinou.*

Ale plete se mně to všechno. Čtával jsem druhdy mnoho slovenského: Orla, Národné noviny, Čiernokňažníka, Pohľady a myslím, že hlavně z Čiernokňažníka jsem se velice pokazil, co do

rozeznávání jednotlivých forem, neboť formy tuším od Šáriša nebo odkud to bylo, potom pořád a pořád se mně do pravé slovenštiny spisovné tlačily.“

Jindy zase vyjadřoval lítost nad útlakem, jemuž byli Slováci ze strany vládnoucí maďarské elity vystaveni (list z 28. 2. 1891): „Ten týden máme volby do říšské rady! Němci zase se těší, že přijdou k vládě, mají na nás veliký záľusk. Ale juž s námi nic nespraví; přece jen to s námi juž lépe než s Vámi u Vás. Čítám Národní noviny Vaše, věru kolikrát bych až plakal, když čtu, co všechno možno páchat na konci 19. století, sto let po společenském převratu v lidstvu ve středu Evropy. Kéž by Vám nastaly lepší časy!“ O dva měsíce později svůj odsudek ještě stupňoval (list z 24. 4. 1891): „My tady s úžasem hledíme na ten nemravný boj u Vás, na to barbarství všelikteraké na konci osvíceného století 19., na tu dravou sobeckost zimničně pracující a pracující s matematicky impertinentním systémem na zničení všeho, co nesouhlasí.“

To je boj středověký, to je pěstní právo, k jehož vykonávání pohlíží Evropa bohužel tak, jak druhdy přihlížela lhostejně na utiskování Ráje slovanské na Balkáně.⁵² Zda odoláte, jako odolali junáci jihoslovanští, a kdy zasvitne Váš den?“

Z Klvaňovy strany nechyběla ani povzbuzující slova na Holubyho adresu (list ze 17. 3. 1892): „Má-li lid slovenský jen sto takových spravedlivých jako jste Vy, kteří opírajíce se o historii pevně věří, že národ, který přetrval tolik národů v zemi uherské, přetrvá vítězně i poslední neobyčejně rafinovaný systém útlaků, pak věru nezahyne, pak jistě Bůh kvůli těm sto spravedlivým jej zachrání, uvede do země zaslíbené, kde po právu a spravedlnosti bude vzkvétat i a svými vlohami, svým nadáním to ovoce nésti, kteréž sliboval, když nebyl ještě jařmen.“

A byly zde i vzpomínky na předchozí návštěvy Slovenska (list ze 7. 10. 1895): „A přece jsem byl na Slovensku, byl i jen na čtyři nebo pět dní. Přijel sem p. prof. Koula v počátku srpna a pořád mne přemlouval, abych s ním jel alespoň kousíček. Jeli jsme tedy na – Zvolen!“

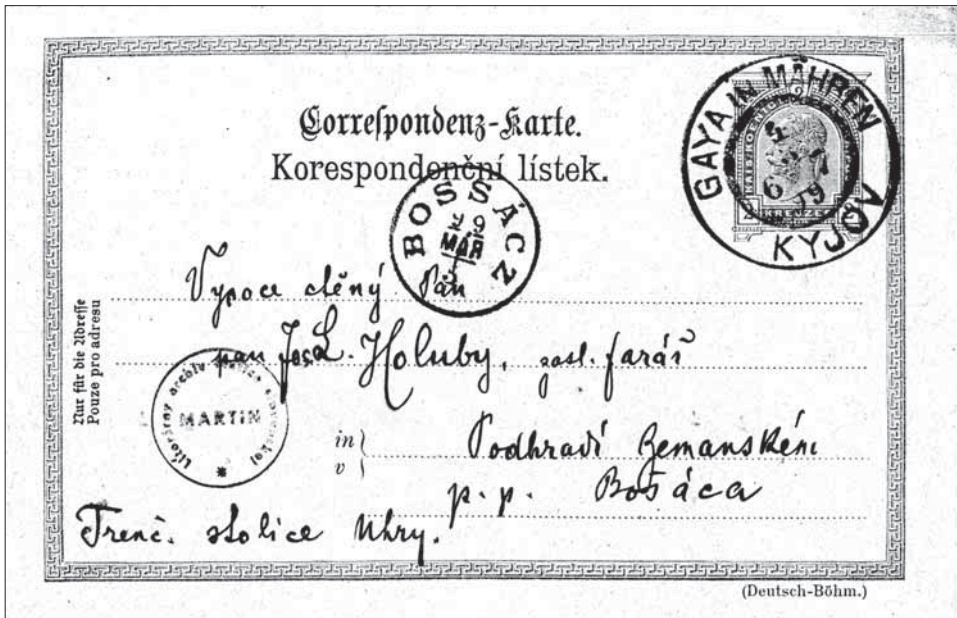
Kdyby jen ten statný Děťvan, s káčkami podařenými,⁵³ co jsme ho ve Zvoleni fotografovali, byl se mně nahodil, spokojen byl bych býval s vycházkou, která mně ukázala kus kraje toho čarovného, jež slově Slovenskem – to Pováží, Turčiansko, kus Hontu atd. Já však seznal i mnoho dobrých, jiskrných Slováků a to mne potěšilo ještě víc. V Radovanech poklonil jsem se manům Andreje Sládkoviče, pobyl celý večer ve společnosti Hoďžových, Krčmériých atd., v Kremnici seznal p. Krížka.

Ví Bůh, jak to přijde: vyjedu si často lecckams, ale žádná návštěva, žádná vycházka nezanechá v nitru tak hlubokou žádost opětovati ji, jako ty vycházky k Vám na Slovensko, viděti zase ty krásné kraje, ten dobrý, místy ubohý lid, nýbrž i potěšiti se dobrými vlastenci slovenskými a upevniti se v přesvědčení, že ten národ nezahyne, který má tolik inteligentů ve svém středu.“

Nakonec v jednom z listů vyjádřil naději, že nové století bude pro Slováky příznivější než to předchozí (list z 28. 11. 1899): „Rovněž jsem si jist, že i u Vás zasvitnou časy lepší, třeba ne hned. Jednotlivec nemůže čekati, ale národ má času dosti. I Vás udrží lid, lid nejchudší! Ten nelze změnit. Sem a tam mužák některý se zkazí, ale naše ženičky venkovské, ty naučí se jinému jazyku. A když matky jsou naše, i naše řeč mateřská zůstane. Ovšem ponížení nepůsobí dobře na mravní hodnotu, na sebevědomí národa. Ale i to se časem zlepšiti může.“

A proto hlavy vzhůru! Co nedalo století 19., ať dá století dvacáté. To přeju z celé duše bratrským Slovákům v Uhrách.“

Svá slova Klvaňa psal v době, kdy začalo docházet ocenění jeho pedagogické působení a odborná mimoškolní činnost. V Kyjově, městě relativně nedaleko Uherského Hradiště, tamní radní již r. 1891 začali uvažovat o zřízení nižšího gymnázia a nabídli Klvaňovi ředitelské místo. Oslovený ovšem přílišné nadšení nejevil ani o rok později (list z 24. 12. 1892), kdy se o záměru znovu jednalo: „Všichni sice do mne baraní, abych převzal ředitelstvo nového obecného gymnasia v Kyjově, ale mně se nějak nechce do toho. Juž vloni jsem to odřekl a proto kyjovské gymnasium neotevřeli po letošních prázdninách. Nyní znova do mne dlabou. Tož nevím.“ Klvaňa tehdy ještě odolal a po povýšení na okresního školního inspektora si místo dokonce pochvaloval (list z 26. 12. 1894): „Musím nyní jezdit po školách a vyřizovati mnoho zadřžených prací úředních. Jakkoliv je zima a cestování má jistě nepříjemnosti, jsem dosud se

5. Adresní část jednoho z korespondenčních lístků (4. 3. 1899), zasílaných Klvaňou příteli.

školdozorstvím spokojen a těším se vždy, když vkročím do síní, v níž ta drobotina našeho lidu se cvičí v začátcích vzdělanosti. Zdá se mně, že jsem tím tomu milému lidu ještě blíž a kraj Slovácký, ten krásný milý kraj, stává se mně nevýslovně drahým.“ Uplynulo však jen několik let a nabídka na ředitelování byla znovu na programu dne. Tentokrát Klvaňa neodolal. Holuby si v listě z 18. 3. 1898 přečetl: „Od 1. srpna t. r., dočkáme-li, mám převzít ředitelství nového gymnasia českého v městě Kyjově. Následkem toho nejspíš všechny své dosavadní funkce složití mi bude, abych dobře ředitelování mohl zastávat a tu tuším ubude trochu práce. Inspektorství školní zaujímá s pracemi sdruženými přece jen více času, než jsem myslil, a neklid s tím spojený mne často příliš rozčiluje. Z té příčiny bude dobře, když do Kyjova zapadnu.“

I když se s Hradištěm loučil těžce, zdá se, že nová práce jej lákala, jak naznačuje list z konce roku 1898 (17. 12.): „Po prázdninách jsme odstěhovali se do Kyjova. Změna poměrů, prostředí, okolí a všeho působila na mne velice. Byl jsem v Uh. Hradišti 14 let a přirozeně již tam zakořeněn. A tak mně tu bylo velice teskně. Leč práce bylo úžasné: Zakládá se u nás ústav úplně nový. Ředitel jest pak nejen učitelem než organisátorem, stavitelem atd.“ Své uspokojení vyjádřil i po dvou dalších, pracovně jistě perných letech (list z 20. 12. 1900): „U nás to jde pořád kolem dokola. Dokud nebude ústav dovršený, bude vždy práce, dost práce a starostí zakladatelských. Jsme letos ve třetí třídě a máme 212 chlapců statných a čiperných. Ústav má krásnou budovu a vše potřebné a rok co rok třeba jen o dvě třídy – paralelky – se postarati. Město velice čiperné a ochotně vše dobré povoluje, úřady školní jsou spokojeny a konečně i já stávám se spokojeným, třeba jsem nerad sem z Hradiště odjížděl.“

*

V předchozích ukázkách z Klvaňových dopisů zasílaných J. L. Holubymu jsem se soustředil na období do r. 1900, které bylo pro Klvaňu dobu horečné vědecké, pedagogické a organizační aktivity. Zcela jiný tón ale zaznívá v dopisech od začátku nového století. Důvodem byla zřejmě především tragická smrt manželky v r. 1901, která jej těžce zasáhla. Zatímco dříve prázdnin využíval k výzkumným cestám do terénu, nyní cestuje do různých evropských zemí, jakoby si ty šťastné chvíle prožívané donedávna spolu s manželkou na Moravě, v Čechách či Slovensku nechtěl připomínat. Nedávná tragédie i změna psychiky se odrazila již v jeho dopise z 26. 12. 1901: „A tak stojím tu sám, opuštěn a těžko často veliké

mne přepadá. Ženiti se mi nechce,⁵⁴ protože nelze najít bytost, která by mne měla ráda ne kvůli mému postavení a kteráž by odpovídala mé povaze a mým přáním... Tak tluče ten život v pozlacené kleci – teskný, šedivý, zvláště v zimě. A protože padesátka se pomalu blíží, cítím i stáří. “Přestala jej bavit dokonce i odborná práce, na kterou se v minulosti tolik těšil (list z 26. 12. 1903): „Na vědu nezbyde času. No žádná škoda.“ A kousek dále ještě poznamenává: „Ani národopis již nepěstuju.“ Ani po několika letech to nebylo lepší (dopis z 18. 3. 1904): „Jak dobře mi bylo, když jsem byl okresním školdozorcem. A jak jsem byl rád na světě! Ted mne často mrzí svět. Od té doby, co mi žena tak náhle odešla na onen svět, nic mne netěší a nic mi nejde po chuti. Jsem jak bez pravé ruky a je to tím smutnější, že mi ji nikdo nenahradí. A tak vdovcuji dál v náladách šedivých.“

V listech přibývá také stížností: Na mladé, jako např. v listě z 18. 3. 1904 („A těm útokům mladých na starší, zasloužilé pracovníky se nedivte. Je to teď takový svět. Tomu se říká moderna! Máme to u nás také takové. Mládež nemá pro klidnou a obezřelou práci ani smyslu ani způsobilosti a pokládá nás starší buď za pohodlné nebo za neschopné ku práci. Zejména nedovede ocenit pravou lásku k vlasti a k lidu a myslí, že láska ta jevíti se musí jen a jen ve štvání, rvaní se a nadávání jiným a zapomíná, že cesty mohou býti rozličné, jenom vůli mějme všichni rovnou!“), na kolegy, jak ukazuje list z 27. 4. 1903 („Teď nekonám mimo ředitelování ničeho. A mám přítom tolik mrzutosti, že darmo povídati. Je málo sil profesorských a člověk musí bráti, jakou dostane a chovati se k nim a k jich slabostem nejhovívaji. Je to svízel! Vymizel ze stavu našeho idealismus, obětavost, sebezapření, jen mamonářství, domýšlivost, individualismus vládne.“) i na politiku (list z 24. 12. 1906): „Však i u nás není vše jak by býti mělo: rveme se o politiku stran a věc celého národa jest tím špatně opatřena, alespoň ne tak, jak by měla býti a mohla.

Bohužel, že boje stran politických zasahují i do sboru gymnasijských, ba i žáci vyspělejší se hádají mezi sebou, zda pokrokář, čs. agrárník či lidovec, či klerikál, či staročech, či národní sociál, čs. internacionální sociální demokrat. A celý život veřejný tím trpí. Sbory profesorské rozdělené, obecnstvo v městech i dědinách rozešťvané a – Němci mají radost a vláčí zase české děti do německých škol, nutí zase odvislé dělnictvo voliti dle svého atd. A k tomu naše slavná vláda pěstuje takovou hospodářskou politiku, že všechno se každých 5 měsíců zdražuje a tím i sociální poměry více se jítří. Kam to vše dojde, věru nevím.“

Klvaňu s přibývajícímí lety omezovaly také různé choroby, které jej začaly sužovat; zejména záchvat mrtvice, znamenající pro něj částečné znehybnění, jej psychicky znovu poznamenal. Psal o tom – poprvé na psacím stroji – příteli, který od r. 1909 odešel ze Zemianského Podhradí do penze a následně pobýval v Pezinku v rodině starší dcery Boženy, tehdy ovšem již ovdovělé (list ze 17. 3. 1910). Zdravotní stav se zlepšil jen pomalu (list ze 16. 3. 1911): „Připadám si jako vrak po ztroskotání. Úřaduju již sice, ale stále musím mít sekretáře, stále se omezovati na diktování. A s chůzí je to také dosti slabé a oči se hned rozvíří, když děle čtu. Je to zkrátka bída, ne život, ale živoření.“

Sotva Klvaňu začal ožívat, přišla světová tragédie (list z 5. 9. 1914): „A teď máme válku! Starost, hrůza, bída. A bůhví kdy tomu bude konec. Dejž to Bůh, aby byl co nejdřív mír, neboť člověk je blízko zbláznění...“

Válka působila na Klvaňu značně depresivně, o tom není pochyb. Prál by si nejraději být v penzi, ale smysl pro povinnost mu to nedovolovala (list z 16. 12. 1914): „Já teď nějak churavím. Působí na mne různé starosti a trampoty, které nynější těžká doba s sebou přináší a kterým nelze se vyhnouti ani ve škole, ani ve veřejném životě. Nejlip bylo by, kdybych byl již v penzi, ale nyní to nejde, opustit stádece svěřené. Nebyl bych dobrým pastýřem...“ Bohužel se musel ještě dočkat několikaletého uzavření gymnázia, naštěstí se ale dožil také konce války a monarchie a souběžně i vzniku státu nového, Československé republiky, v němž se Češi potkali se Slováky, tedy s národem, jehož byl Klvaňu celoživotním podporovatelem a z něhož pocházel i jeho přítel Holuby (list z 16. 3. 1919): „Nyní jsou doby trochu pohnuté. Doufejme ale, že se všechna ta léta uklidní, umírní a že nám nastane pak opravdová svoboda a radost. A zvláště Vám na Slovensku. Ej, kdybych byl tak o třicet let mladší, hned šel bych k Vám na Slovensko profesorovat.“

Cellofix - Postkarte
D. R. P. Nr. 176323

Shovutnému Panu,
panu Jos. S. Holuby mu,
zasl. senioru a spisovateli
v jubilejní upomínce na návštěvu v knás.
uám Zem. Podhradí před třiceti lety - dne 4.
září 1884 - děsila nejodbornější kritik jeho

5. 9. 1914
Dobře, takrát bylo dobře a krásně.

Jos. Klvaňa

Litavský archiv Matice
MARTIN
1914

6. Při příležitosti 30. výročí návštěvy u Holubyho v Zemianskom Podhradí mu Klvaňa věnoval 5. 9. 1917 lístek se svou fotografií.

Je zvláštní, jak náhodné setkání může zanechat hluboké stopy. V našem případě se dne 7. a 8. září 1887 setkali v Zemianskom Podhradí dva Josefové, středoškolský profesor Josef Klvaňa a o generaci starší evangelický kněz Jozef Ludovát Holuby. Přestože se nikdy více již osobně neviděli, trval mezi nimi po desetiletí vzácný přátelský vztah, který dokládá zejména Klvaňova dochovaná korespondence. Z ní se dovídáme mnoho o jeho odborných aktivitách i o osobním životě. Zvláštní pak je, kolikrát se Holubyho chystal navštívit, cestu však nikdy neuskutečnil, i když se leckdy pohyboval nedaleko přítelova působiště. Jakoby si chtěl onu okouzující vzpomínku na někdejší krátký pobyt uchovat jen ve své mysli, jakoby ona dávná návštěva byla pro něj cestou do šťastné Arkádie, kouzelné země, kde by chtěl žít a působit stejně, jako tam žil a působil Holuby. A s tímto nenaplněným snem se s Josefem Klvaňou také rozloučíme (list z 23. 12. 1891): „*Konečně zasedám k listu, juž tak dlouho chystanému. Však děle odkládati nesmím! Svátky i nový rok jsou přede dveřmi a údolíčko bošácké i fara podhradská živěji než kdy jindy na myslí tanou. Jak rád bych byl, kdybych mohl nějakou čarovnou mocí zanesen býti tajně do blízka Vašeho, až budete svým milým způsobem mluvit k lidu svému, vykládati jemu vánoční dobu, lid těšiti v bídě života! Vzpomínám na Vás ovšem velice často, jako na milého hostitele, výborného učence, vřelého vlastimila, ale nejčastěji vzpomínám si na to, kterak doprovázel jste nás v Bošáci do několika chalup a s jakou úctou i oddaností Vaši svěřenci na Vás hleděli! To mne tenkrát velice dojalo, že záviděl jsem Vám to štěstí, že nepřál jsem si v okamžicích těch, leda to, abych někdy mohl se pohybovati mezi lidem naším tak jako Vy a jist byl tak porozumění a úctou jako Vy. Však cesty mé jinady kráčí a já, jakkoliv dost blízko žiji lidu pravému nezkaženému, přece jen nikdy nebudu moci tak blízko jeho srdci, jeho cítění i smýšlení přistoupiti, abych tu potěchu z toho mítí mohl, jakou míváte Vy! Však co dělati? To osud tak člověka vede a nám nezbyvá, než na té dráze, na kterou nás postavil, hledati a konati to nejlepší.*“

Príspevek byl zpracován s podporou institucionálního záměru Moravského zemského muzea v Brně IZ MK 00009486202 – „Výzkum vývoje lidské společnosti ve vztahu k Moravě a ideje českého národa ve středoevropském kontextu“.

Poznámky:

- 1 Stalo se tak zejména prostřednictvím E v y V e č e r k o v é: *Šedesát let od úmrtí Josefa Klvani (1857–1919)*. Slovácko 21, 1979, s. 46–49; *táž: Sto třicet let od narození Josefa Klvani*. Slovácko 29, 1987, s. 142–146 (včetně výběrové bibliografie jeho prací); *táž: Moravský lid ve fotografiích Josefa Klvani*. Slovácko 31, 1989, s. 87–113.
- 2 Výběrově o něm F o l p r e c h t, J.: *Vzpomínka jubilejní. Josef Klvaňa*. In: Národopisný věstník československý 12, 1917, s. 187–194; P o s p í š i l, F.: *Josef Klvaňa (22./I. 1857 – 13./VIII. 1919)*. ČMMZ 17–19, 1920–21, s. 640–673; G r e g o r, A.: *Josef Klvaňa*. In: Čtyřicet let československého státního reálného gymnasia Josefa Klvani v Kyjově 1898–1938. Kyjov 1938, s. 91–104; *týž: Za Josefem Klvaňou*. VVM XII, 1957, s. 87–90; V e č e r k o v á, E.: *Josef Klvaňa*. Folia ethnographica (Supplementum ad Acta Musei Moraviae) 23–24, 1989/90, s. 143–147; K o t í k, V. – H y n e k, M.: *Josef Klvaňa. Vzpomínka ke 135. výročí narození*. Kyjov 1992; Martanová, T.: *Josef Klvaňa 1857–1919*. In: Muzejní občasník Masarykova muzea v Hodoníně 1999, s. 38–42. Přehled příspěvků o něm viz jednak K o t í k, V. – H y n e k, M.: *Josef Klvaňa*, s. 53–57, jednak K u b í č e k, J. – K u b í č e k, T.: *Národopis na Moravě a ve Slezsku. Výběrová bibliografie*. Strážnice 1996, s. 317. V místě svého nejdelsšího působení, v Kyjově, byl Klvaňa naposledy vzpomenut v publikaci K o t í k, V.: *110 let Klvaňova gymnázia. Kyjov 1898–2008*. Kyjov 2008, a to kratšími články V. Kotíka (s. 150–151) a E. M. Hachlera (s. 151–153).
- 3 Přednášky poslouchal z geologie, paleontologie, mineralogie, botaniky, matematiky a experimentální fyziky. Později vykonal státní zkoušky z němčiny, matematiky, fyziky, mineralogie, přírodopisu, češtiny a dokonce i z kreslení.
- 4 Dopis z 16. 3. 1919, zasláný J. L. Holubymu.

- 5 Jím vykonané dílo ještě za jeho života ocenilo heslo v *Ottově slovníku naučném*, díl 14, Praha 1899, s. 418–419, připomínající zejména jeho přírodovědné práce (dodatek pak v *Ottově slovníku naučném nové doby*, díl III/1, Praha 1934, s. 569). Naposledy Klvaňu připomíná Tomáš, J. a kol.: *Český biografický slovník XX. století*, II. díl, Praha – Litomyšl 1999, s. 84, a *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Biografická část*. Praha 2007, s. 112–113. *Všeobecná encyklopedie Diderot* z r. 1999 jej již neuvádí.
- 6 *Přírodní poměry Moravy*. Vlastivěda moravská 1. Země a lid díl 1. Red. F. Dvořský a J. Hlaďák, Brno 1897, 412 s., 2 mapy. Klvaňova stať pod názvem Geologické poměry byla otištěna na s. 17–119. Napsána však byla již v r. 1893, jak svědčí Klvaňův list J. L. Holubymu ze 17. 3. 1893. Je zároveň dokladem, jak se Klvaňa na své větší práce dokázal soustředit: „*Veletěný pane! Zajisté že domníváte se juž, že jsem mrtev. Tak dlouho mlčení moje nikdy netrvalo jako tentokrát. Ba věru byl jsem mrtev, celému světu mrtev – jen trochu do školy jsem chodil, ostatně se povaloval v rozmanitých šalabastrech, starých i nových knihách a sbíral sta a sta dat, abych mohl stlouci do určené mně lhůty práci o geologických poměrech moravských pro vlastivědu, která má vyjít alespoň v začátcích tuším již letos. Byla to robota perná, pět měsíců trvajíc, která mne znavovala veškerého času, mrzutým a nakonec i churavým učinila, takže ani listem nechtěl jsem přátelům na oči, abych jim nezkažil humor. Nedejte se tomu! Ta práce klopotná a k tomu 25 hodin týdenního vyučování, to i z nejveselejšího člověka udělá morousa k nevstání! Však včera dopsal jsem práci, kteráž jinak nebude ani tak obsáhlá jako obsažná, poslední řádky – týkaly se lázeňských a minerálních vod moravských – a spěchám, abych začal dluhy své vypláceti.*“
- 7 Např. *Hanácký kroj vůbec a Tovačovský zvlášť*. In: *Národopisný věstník československý* 7, 1901, s. 14–34.
- 8 Připomenu jen souhrnnější práci *Kroje lidu moravského*. In: *Lidová čítanka moravská*, Telč 1907, s. 372–396.
- 9 Viz jeho článek *Morava na národopisné výstavě v Praze r. 1895*. ČMM XX, 1896, s. 34–42, 143–146, 245–262, 323–335. Jinak k dané akci existuje množství literatury, z níž uvádím jen souhrnnou práci Brůček, S.: *České národopisné hnutí na konci 19. století*. Praha 1979. Moravský přehled přinesla Verková, E.: *Lidé, obyčej, slavnosti. K jubileu národopisné výstavy Československé*. Folia ethnographica (Supplementum ad Acta Musei Moraviae) 30, 1996, s. 3–32. Upozornit je možno také na článek Frolec, V.: *Národopisná výstava československá v Klvaňově korespondenci*. Československá etnografie 7, 1959, s. 106–107.
- 10 Verková, E.: *Sto třicet let od narození Josefa Klvani*, o. c., s. 142.
- 11 Klvaň a, J.: *Ornithologické zaznamenání od Uh. Hradiště*. ČVSMO 2, 1885, s. 43; týž: *Podzimní tah ptáčů v okolí Uherského Hradiště*. ČVSMO 4, 1887, s. 38.
- 12 Např. Klvaň a, J.: *Krevní kniha městečka Bojkovic*. ČMM 24, 1900, s. 250–260, 376–387; 25, 1901, s. 66–72, 178–184, 292–295, 402–405.
- 13 Nakonec to dokládá fakt, že gymnázium v Kyjově nese od 23. 3. 1936 jeho jméno.
- 14 Tak Slovácké muzeum v Uh. Hradišti vlastní 146 kusů jednotlivin z let 1866–1944 (osobní doklady, korespondence s institucemi, novinové výstřižky, fotografie). Státní okresní archiv v Uh. Hradišti vlastní dva kartony jeho materiálů z let 1887–1919 (vlastní životopis, osobní skicář s krojovými náčrtky, výstřižky z novin, pohlednice z cest). Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze má k dispozici jednu krabici písemností z let 1857–1919 (původně uloženy v Národním muzeu – hist. oddělení), mj. 47 přijatých dopisů od několika osobností, fotografie atd.). Také v Kyjově samém v tamním Městském muzeu jsou některé písemnosti, zejména opis Klvaňova rukopisu z r. 1910, nazvaný *Náčrtky mého životopisu*. Jiné materiály jsou uloženy v Moravském zemském archivu, v pozůstalosti Josefa Šímy (švagr, 1859–1929), fond G 67.
- 15 Úlehla, V.: *Klvaňvo hoře z vědy*. In: *Čtyřicet let československého státního reálného gymnázia Josefa Klvani v Kyjově 1898–1938*. Kyjov 1938, s. 104–113. K Josefu Úlehlovi naposledy Skutlil, Josef: *Pedagog Josef Úlehla*. In: *Podivín. Vlastivědný sborník jihomoravského města*. Brno 1997, s. 382–392, případně Tomáš, J. a kol.: *Český biografický slovník XX. století*. Praha–Litomyšl 1999, s. 395–396.
- 16 *Gličký, J.: Z listů Josefa Klvani Františku Táborskému*. Zpravodaj města Uherského Hradiště, 1975, č. 4, s. 25–28.

- 17 Bílého pozůstalost je uložena v LA PNP Praha.
- 18 Jsou uloženy v pozůstalosti J. L. Holubyho pod signaturou 58 D 1 (91 kusů). Pouze jeden Klvaňův list z r. 1894 je uložen pod signaturou 58 R 37 a.
- 19 Základní údaje přináší slovníková literatura, jak česká (*Ottův slovník naučný*, díl 11, Praha 1897, s. 514), tak zejména slovenská: *Encyklopédia Slovenska*, díl II, Bratislava 1978, s. 287–288; *Slovenský biografický slovník*, sv. II., Martin 1987, s. 369–370; *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*, Bratislava 1985, s. 172–173; Maťovčík, A. a kol.: *Reprezentatívny biografický lexikón Slovenska*, Martin 1999, s. 120; *Biografický lexikón Slovenska*, sv. III, Martin 2007, s. 540–541. Cenný přehled jeho života a díla v minulosti přinesl Jurkovič, M.: *Dr. Jozef Ludovít Holuby*. Bratislava 1943, nebo Martana, J.: *J. L. Holuby*. Martin 1963.
- 20 K tomu např. Domín, K.: *J. L. Holuby jako botanik*. In: Almanach čes. akademie věd a umění 34, 1924, s. 127–137; Schidlá y, E.: *Botanická činnost J. L. Holubyho*. Biológia 8, 1953, s. 449–484.
- 21 Např. Martana, J.: *Holuby jako národopisec*. In: Holuby, J. L.: Národopisné práce. Bratislava 1958, s. 9–62; Michálek, J.: *Význam diela Jozefa Ludovíta Holubyho pre štúdium ľudovej kultúry*. In: Zborník FF Univerzity Komenského v Bratislave, Musaica 25 (14), 1974, s. 103–115.
- 22 V této disciplíně se věnoval především historii evangelické církve. Viz *Krátká história cirkve ev. a. v. zemiansko-podhradskej*. Martin 1884; *Stručný nástin dejín starobylej cirkve evang. a. v. žilinskej*. Bratislava 1910. V rukopise zůstala jeho mimořádně rozsáhlá práce o dějinách trenčinského seniorátu (celkem 10 sv. o 4 765 stránách).
- 23 Např. Žarnovický, P.: *Literárna činnosť Dr. Jozefa L. Holubyho*. Pezinok 1936.
- 24 *Význam osobnosti Dr. h. c. Jozefa Ludovíta Holubyho v dejinách vedy na Slovensku*. Zborník zo seminára k 150. výročiu narodenia. Pezinok 27.–29. 5. 1986. Zostavila Marta Vozárová. Bratislava 1986. Sborník je cenný i tím, že obsahuje podrobnou bibliografii prací o dotyčném.
- 25 S manželkou Emílií, roz. Čulíkovou měl celkem tři děti, z toho dvě dcery (Boženu a Ludmilu) a syna Cyrila (1863–1919), který byl v letech 1902–1918 správcem lázni Luhačovice, kde se s ním několikrát setkal J. Klvaňa za svých tamních pobytů. Podrobněji Vicensík, A.: *Josef Klvaňa v Luhačovicih*. In: Lázeňský zpravodaj luhačovský 14, 1991, č. 1, s. 4–5; č. 2, s. 4–5; č. 3, s. 2–3.
- 26 Z jeho četných prací cituji jen *Flora des Trencsiner Comitatus* (1888) nebo *Kleine Beiträge zur Flora des Pressburger Comitatus* (1901).
- 27 Viz také jeho vzpomínky nazvané *Z mojich polstoročných botanických precházek*. In: Slovenská čítanka, Praha 1909, s. 413–438.
- 28 Holuby, J. L.: *Aus der Hexenapotheke des slowakischen Volkes*. Vídeň 1883.
- 29 Namátkou uvádím alespoň Holuby, J. L.: *Zlomky z kapitole o poverách na Slovensku*. In: Slovenská čítanka, Praha 1909, s. 401–412.
- 30 Např. *Povesti a rozprávky z Bošáckej doliny*. Martin 1897; týž: *Z potulky kopanicami Bošáckými po Stránsku huť v Morave*. 1901 (bez místa vydání).
- 31 Holuby, J. L.: *O mojich stykoch s Čechmi v době predválečnej*. In: Lidové noviny 29, 1921, č. 9, 7. 1., ranní vydání. Rozšířené vzpomínky pod názvem *O mojich stykoch s Čechmi v období predvojnovom* obsahuje výbor *Rozpomienky* (Bratislava 1965, s. 181–203), sestavený Hrušovským.
- 32 Jan Koula (1855–1919), český architekt, výtvarník a etnograf, od r. 1897 řádný profesor ČVUT v Praze. Inspiroval se ve své tvorbě lidovým uměním a řemeslem. Od r. 1892 správce archeologických a národopisných sbírek Muzea království českého v Praze. R. 1895 navrhl Českou chalupu pro národopisnou výstavu v Praze.
- 33 Josef Šíma (1859–1929), středoškolský profesor kreslení a krasopisu. Zprvu působil v Jaroměři, v r. 1904 jmenován profesorem na státní průmyslové škole v Brně. Významně se také zajímal o národopis a v tomto směru měl na Klvaňu podnětný vliv. Viz Klvaňa, J.: *Prof. Jos. Šímy studie krojové ze Slovácka moravského z r. 1885–6*. ČMMZ 14, 1914, s. 283–307.
- 34 Ludovít Rizner (1849–1913) se narodil i zemřel v Bošáci. Povoláním učitel, v letech 1870–1912 správce a učitel evangelické školy v Zemianskom Podhradí. Významný kulturní a osvětový pracovník, zakladatel moderní slovenské bibliografie. Od r. 1876 pracoval na celoživotním díle *Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900*, celkem 6 sv., vydaných posmrtně v letech 1929–1934 v Martině. Věnoval se rovněž národopisu, zejména písním, hádankám, pověrám a obyčejům Bošácké doliny.

- 35 Dionýz Štúr (1827–1893), významný geolog slovenského původu, od r. 1850 pracoval v Říšském geologickém ústavu ve Vídni, jehož byl v letech 1885–1892 ředitelem. Práci *Die Kulmflora des mährischen Dachschiefers* vydal r. 1875 ve Vídni.
- 36 Ovšem některé údaje uvádí po tak dlouhé době nesprávně. Např. Bibli kralickou nedaroval při Klvaňově návštěvě, ale až po dvou letech, jak vyplývá z korespondence. Také zmíněnou knihu Dionýza Štúra daroval později. A v době návštěvy v Zemianského Podhradi, resp. Bošáci Klvaňa samozřejmě nebyl „direktorem“ gymnázia v Kyjově, jak Holuby mylně uváděl.
- 37 Jedná se jen o pět dopisů z let 1917–1919, uložených v Klvaňově pozůstalosti v LA PNP Praha. Viz inventář fondu z r. 1993, zpracovaný Petrem Novým.
- 38 Jindřich Wankel (1821–1897), povoláním lékař, významný český prehistorik, zakladatel výzkumu moravského paleolitu v oblasti Moravského krasu a mj. také objevitel známého pohřbu v jeskyni Býčí skále. Ke konci života (od 1883) působil v Olomouci, kde byl spoluzakladatelem Časopisu vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci. Své sbírky, zejména z Moravského krasu, prodal Přírodovědnému muzeu ve Vídni.
- 39 Viktor (Vitězslav) Houdek (1856–1916), od r. 1880 úředník ve státních službách, kde dosáhl vysokých funkcí (sekretář ministerstva vnitra, po r. 1908 viceprezident na moravském místodržitelství). Věnoval se moravské vlastivědě a byl publikačně činný. V letech 1888–1892 byl redaktorem Časopisu vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci.
- 40 V Lubine působil jako evangelický farář Holubyho starší bratr Adolf Holuby (1830–1910). Klvaňa, Šíma a Koula jej navštívili při své cestě v září 1887.
- 41 K problematice T o m ě í k o v á, K.: *Prínos J. L. Holubyho pre archeológiu*. In: Význam osobnosti Dr. h. c. Jozefa Ludovíta Holubyho, o. c., s. 155–160.
- 42 Edvard Formánek (1845–1900), významný botanik, který v letech 1873–1900 působil na tehdejšími klasickém gymnáziu v Brně. Jeho stěžejním dílem byla práce *Květena Moravy a rakouského Slezska*, vydaná v letech 1887–1897 o rozsahu 1 527 stran. V letech 1887–1900 vykonal také 14 cest za poznáním květeny na Balkáně a v Malé Asii.
- 43 Adolf Oborny (1840–1924), německý botanik, v letech 1871–1898 profesor reálného gymnázia ve Znojmě, který r. 1885 vydal v Brně rozsáhlé botanické dílo nazvané *Flora von Mähren und österr. Schlesien enthaltend die wildwachsenden, verwilderten und häufig angebauten Gefäßpflanzen*.
- 44 Klvaňa neměl židovské spoluobčany příliš v lásce, jak nakonec několikrát zaznělo i v dopisech. Snad proto, že sem tam některý židovský obchodník mu před nosem vykoupil nějakou součást kroje, nebo proto, že součástí moravských či slovenských krojů prohlašoval neznalý židovský překupník za německé (list z 13. 2. 1888): „Také to je potěšitelné, že p. prof. Koula si od Vás věci objednal. Neboť jen tak zachovají se věci vyšívané našemu národu a lid nebude prodávati je židům, kteří buď za „orientalisch“ nebo za „altdeutsche“ je prohlásí, jak to ondy se přihodilo švakrové mé ve Vídni, které žid prodával „altdeutsche Vorhang“, ale když na něj uhodila, že to musí býti z Moravy, jí za pravdu dal a se přiznal, že je to „koutnice“ moravská.“ Ale nedůvěru k Židům projevil i při jiných příležitostech (list z 19. 10. 1893: „Abych nezapomněl: Přichází k nám z Bošáce jakýsi dosti pekný a hovorný Slovák se slivovicí, borovičkou, benediktinem, ano i s koňakem! Máme ho v podezření, že to agent židovských kořalek. Ale on vždycky tvrdí, že není v židovských službách a že vůbec židů nemá rád. Protože tu oněch kořalek prodá dosti, bylo by to nadhánění židům, kdybychom jej i dále doporučovali. Vy zajisté budete moci se dovědět, komu prodává kořalky ty, zda je u žida ve službách nebo u křesťana, a prosím Vás velice za zprávu o tom. Podle ní se pak k němu zachováme.“
- 45 František Mareš (1857–1942), český fyziolog a filozof, profesor na univerzitě v Praze. Byl obhájcem pravosti Rukopisů. V 30. letech se sblížil s českým fašistickým hnutím.
- 46 Lubor Niederle (1865–1944), přední český vědec, archeolog, etnograf a antropolog, od r. 1919 první ředitel Státního archeologického ústavu v Praze. Autor *Slovanských starožitností*, kde se pokusil shrnout slovanskou problematiku.
- 47 Josef Vitězslav Šimák (1870–1941), významný český historik, který se zabýval hlavně historií severovýchodních Čech a edicemi pramenů. Z díla lze uvést *Příběhy města Turnova*, *Knihy o Housce* či *Středověká kolonizace v zemích českých*.
- 48 Čeněk Zíbrt (1864–1932), český národopisec, kulturní historik a bibliograf. V r. 1891 založil do-

dnes existující periodikum Český lid. Autor monumentální *Bibliografie české historie*, ale i knihy *Staročeské výroční obyčeje*.

- 49 Josef Čižmár (1868–1965) pocházel z Vizovic. V letech 1893–1895 žil v Novém Městě nad Váhem, Popradě a Sučanech, od r. 1919 pak trvale v Brně. Významný vlastivědný pracovník, věnoval se zejména národopisu východní Moravy a západního Slovenska. Publikoval řadu prací, z nichž k nejvýznamnějším patří *Dějiny a paměti města Vizovic* (Vyškov 1933) a zejména *Lidové lékařství v Československu I.–II.* (Brno 1946).
- 50 Vojtěch Hynais (1854–1925), český malíř, profesor na Akademii výtvarných umění v Praze. Podílel se na výzdobě Národního divadla (mj. je jeho dílem hlavní opona).
- 51 Podle vlastního životopisu Slováký z Horní Súče fotografoval dne 14. 8. 1889.
- 52 Ráj slovanšák – myšleno nemuslimské obyvatelstvo Balkánu, podřízené turecké nadvládě.
- 53 Kačky či kečky – na středním Slovensku se u mužů vlasy začesaly za uši a pak spleťly do 2–4 vrkočů (kečky), do nichž se jako ozdoba zaplétaly stuhy nebo řemínky.
- 54 Je ovšem pravdou, že se objevila řada dohazovaček, kteří by Klvaňu znovu rádi oženili. Zmínil se o tom několikrát v dopisech, např. 29. 12. 1902 se rozhorlil: „...dosud žiji na vdovecké stoličci, jakkoliv celý svět mne žení a nevěst mi dohazuje do tučtů. Ničemní lidé: Kdybych se oženil, hned se přestanou o mne starati.“

PhDr. Zdeněk Fišer (n. 1952), historik, pracuje jako kurátor v Moravském zemském muzeu v Brně. Odborně se zaměřuje na dějiny 19. a první pol. 20. století, zvláště pak na vývoj národně českého povědomí na Moravě a ve Slezsku.

About the Friendship of Two Josefs, or what the Moravian Josef Klvaňa had Written about to the Slovak Jozef Ludovít Holuby

A b s t r a c t

In the year 2007, 150 years had passed since the birth of Josef Klvaňa (* Jan. 27, 1857). Klvaňa was an important naturalist and ethnographer, who had worked for many years as a grammar school Professor in Uherské Hradiště (1884–1898), and later on as a headmaster of the Kyjov grammar school where he had remained until his death in 1919. Klvaňa's research into ethnography tied him especially closely to the region known as Moravian Slovakia (Slovácko), about which he had written a number of studies, but also contributed to the knowledge about the region by conducting collecting activities in the field. The items collected by him are presently in several museums' collections. The author of this article has decided to remember Klvaňa with a study that focuses on his friendly relations with Jozef Ludovít Holuby (1836–1923), a seminal ethnographer, but namely a botanist of Central European importance, who spent most of his life as an Evangelic priest in the West-Slovakian village of Zemianské Podhradie (close to Nové Mesto nad Váhom). In Holuby's inheritance, preserved in Slovak National Library Martin, there are 92 letters from Klvaňa from the years 1887–1919, which shed light on the life of their author, his collector's interests, his rich academic activities, his holiday travels, relations to places where he had worked, his share in the preparations of the great ethnographic exhibition that took place in Prague in 1895, and also Klvaňa's personal relationship to Slovakia, where he was interested not only in the life of the village people, but namely in the fate of the Slovaks as a nation and their future.

Über Freundschaft zwischen zwei Männern namens Josef oder was der Mähre Josef Klvaňa dem Slowaken Jozef Ludovít Holuby schrieb

Z u s a m m e n f a s s u n g

2007 vergingen 150 Jahre von dem Tag der Geburt eines namhaften Naturwissenschaftlers und Ethnographen Josef Klvaňa (*27. Januar 1857), der jahrelang als Studienrat in Uherské Hradiště (1884–1898) und danach als Direktor des Gymnasiums in Kyjov bis zu seinem Tod 1919 tätig war. Durch eigene Forschungen im Bereich der Volkskultur war Klvaňa mit der Region der Mährischen Slowakei besonders eng verbunden. Mit einer Reihe von Studien und mit zahlreichen Sammlungen, die heute Bestandteil von Fonds einiger mährischer Museen sind, trug er zum Kennenlernen dieser Region bei. Der Autor des Beitrags hat sich entschieden an Klvaňa zu erinnern, indem er seine freundschaftliche Beziehung zu Jozef Ludovít Holuby (1836–1923) näher bringt. J. L. Holuby, Ethnograph, vor allem aber Botaniker von mitteleuropäischer

Bedeutung, lebte überwiegend in einem westslowakischen Dorf Zemianské Podhradie (in der Nähe von Nové Mesto nad Váhom), wo er als evangelischer Priester tätig war. In seinem Nachlass, der in der Slowakischen Nationalbibliothek in Martin hinterlegt ist, sind insgesamt 92 Briefe von Klvaňa aus den Jahren 1887–1919 erhalten geblieben. Die Briefe berichten ausführlich über das Leben ihres Schreibers, über seine Sammlerinteressen, vielfältige Fachtätigkeit, Ferienreisen, Beziehung zu den Orten, wo er wirkte, über seine Teilnahme an Vorbereitungen für die große ethnographische Ausstellung in Prag 1895 und schließlich über seine vertraute Beziehung zur Slowakei, wo ihn nicht nur das Leben der Landleute, sondern auch das Schicksal der slowakischen Nation und die Zukunft der Slowaken interessierte.

VÁLEČNÉ HROBY NA HŘBITOVĚ V MAŘATICÍCH

2. ČÁST

Lukáš Čoupek, MZA-Státní okresní archiv, Uherské Hradiště

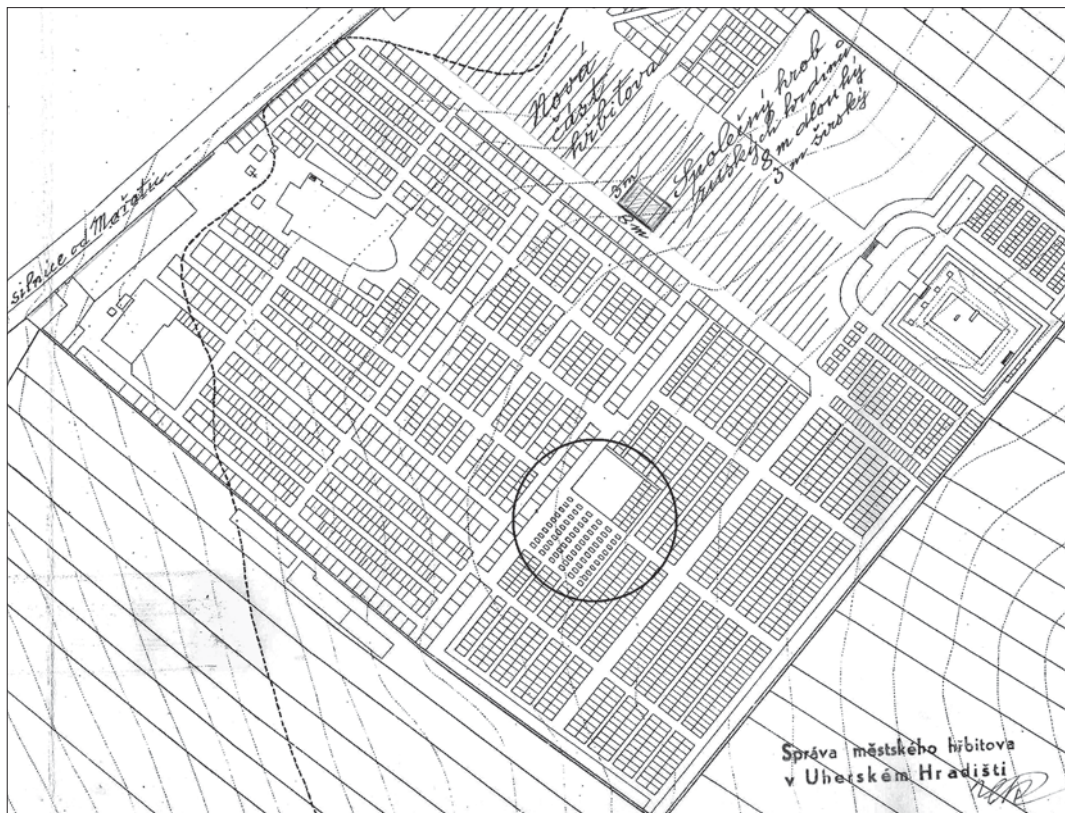
Druhá část studie se nejprve věnuje válečným hrobům z období druhé světové války, následně poválečné péči o válečné hroby. Seznamuje s okolnostmi jejich přemístování a zániku vojenského oddělení.

V první části předkládaného textu, jež byla otištěna v loňském ročníku Slovácka, byla nastíněna historie mařatického hřbitova s důrazem na jeho zvláštní vojenskou část a válečné hroby vůbec. Seznámili jsme se s otázkou vzniku prvních válečných hrobů v období první světové války i zvláštního vojenského oddělení, vzniklého v roce 1919. Zde našli místo svého posledního odpočinku převážně zemřelí z vojenské nemocnice, ať už to byli příslušníci zde operujících československých jednotek nebo navrátilci z fronty. Později přibýli také váleční invalidé a příslušníci zdejší posádky, která měla zároveň na starosti péči o tento vojenský hřbitov. Následující řádky se pokusí vykreslit další osudy těchto i mnoha dalších válečných hrobů, které přibýly v období druhé světové války.

Chladné a nevlídné ráno 15. března 1939 přivítalo i v Uherském Hradišti okupační jednotky německé armády. Československý 27. pěší pluk byl postupně do 31. července rozpuštěn. Jeho místo zaujal 134. vídeňský pěší pluk. Stará kasárna si okupanti přejmenovali na Memelská kasárna a nová kasárna Přemysla Otakara II. dostala jméno Gdaňská kasárna. Město ležící hluboko v týlu využívala německá armáda během druhé světové války k odpočinku a doplňování stavu, proto se zde střídaly různé jednotky. Roku 1944 do města přibýli dokonce frekventanti námořní školy ze Štětína. Jak se postupně blížila fronta, rostla také vojenská aktivita ve městě, kterou ještě dále vybičovalo roku 1944 Slovenské národní povstání a aktivity odbojových skupin. K vyvrcholení pak došlo od počátku roku 1945. Tehdy bylo město silně opevňováno, zároveň se přes něj valily stále sílící proudy ustupujících německých a maďarských jednotek. Nepřátelská vojska nakonec město vyklidila bez boje a v noci z 30. dubna na 1. května ustoupila za řeku Moravu, zanechavše za sebou zničený most. Ráno pak do města vstoupili vojáci sovětské a rumunské armády.¹

Německá vojenská posádka převzala spolu s kasárnami i vojenský hřbitov. S výjimkou památníku, jehož legionářský odkaz nebyl novým mocipánům po chuti, ponechali Němci válečné hroby v souladu s mezinárodními smlouvami v dobrém stavu, péči o ně přenechali protektorátnímu četnictvu.² Sami zde pak také ukládali své mrtvé kamarády. První část vojenského hřbitova byla již v roce 1944, kdy zde byl uložen první německý voják, zaplněna, a tak byli další Němci ukládáni do II. oddílu. I jeho kapacita však byla zaplněna v březnu 1945. Tehdy také byly díky vysoké koncentraci ustupujících vojsk ztráty na životech nejvyšší, proto byly další pohřby prováděny v části určené pro vyvážky ze zemské nemocnice.³ Je faktem téměř kuriózním, že prvním zde pohřbeným německým vojákem byl příslušník námořního dělostřelectva, padesátiletý četař (Stabsgefreiter) Paul Arthur Küpper, který zemřel v Gdaňských kasárnách na plicní embolii. Jeho spolubojovníci ze štětínské námořní školy mu vystrojili pohřeb s vojenskými poctami. „*Pohřbu se zúčastnili místní Němci, velitel posádky, nadporučík námořního mužstva, intendantura, 40 mužů pěchoty a 15 námořníků*“, popisuje celou událost kronika města. „*Nad rakví přikrytou válečnou vlajkou rozloučil se se zemřelým nadporučík válečného oddílu námořníků, který zdůraznil, že nebylo popřáno Arthurovi pochován býti ve své vlasti, že však země, která ho přijala, ode dávna byla součástí jeho vlasti a v této válce se k říši zase navrátila. Výlohy pohřbu neslo město.*“⁴

Dalším pohřbeným, tentokrát bez větší publicity, byl svobodník Wilhelm Ziegler, jenž v zemské nemocnici podlehl gangréně.⁵ V roce 1944 se pak na vojenském hřbitově usku-

1. Situační plán hřbitova zachycuje patrně stav z přelomu 30. a 40. let 20. století, tedy i obě části vojenského hřbitova (v kroužku). V roce 1945 byl použit pro zanesení polohy hrobů sovětských vojáků.

tečnily ještě další čtyři pohřby. Jednalo se jednak o sebevraha svobodníka Romana Kreycu, jehož jméno a rodiště Vídeň naznačuje české kořeny, jednak o tři oběti amerického náletu na transportní vlak poblíž Nedakonic 18. října 1944. Vojín Karl Friedberger a svobodník Günther Brieskorn zemřeli při pokusu ostřelovat útočící letadlo na místě, svobodník Dominik Ruschka podlehl utrpeným zraněním v zemské nemocnici o deset dní později.⁶ Šlo však spíše o výjimku, další podobný případ, kdy by zde byly pohřbeny německé oběti přímých vojenských akcí ve městě či okolí, již nebyl zaznamenán až do posledních dnů před osvobozením.

V lednu, únoru a březnu 1945 bylo ve vojenském oddělení pohřbeno dalších pět německých vojáků. Dva z nich v Bánově zemřeli při jakési nehodě na následky otravy oxidem uhelnatým, zbylí tři na následky různých zdravotních problémů. Mezitím ale na počátku roku 1945 ještě do Uherského Hradiště vstoupila maďarská armáda. Tuto událost opět barvitě popisuje městská kronika v několika kratších zmínkách.⁷ Jejich společným jmenovatelem je ubohý dojem, který na pozorovatele ustupující maďarští vojáci učinili. Pro nás je pak nejdůležitější informací zpráva, že: „v místnostech měštánských škol byl zřízen v únoru královský uherský lazaret číslo 6 s oddělením chirurgických a vnitřních nemocí“. A o něco dále kronikář dodává: „Mezi maďarským vojskem vypukl 8. února skvrnitý (exanthematický) tyfus. ... úplavice zle řádila mezi maďarskými vojáky, kteří byli převáženi do Kroměříže. V Hradišti zemřelo na tyfus 10 maďarských vojáků.“⁸ Nebylo by samozřejmě třeba si těchto zpráv všimnout, kdyby neměly nepochybnou věcnou souvislost s našim výzkumem. Na městském hřbitově bylo skutečně pohřbeno od počátku ledna do konce března 21 osob, jejichž jména jasně prozra-

zují maďarský původ. Bohužel z jiných dostupných pramenů nebylo možné zjistit žádné podrobnější údaje, jež by nám pověděly více o těchto lidech.⁹ A tak jediné citované zprávy z kroniky vrhají alespoň částečně světlo na příčiny této skutečnosti. Můžeme konstatovat, že se jednalo o oběti tyfové nákazy, popřípadě raněné z ústupových bojů.

Náhly nárůst počtu pohřbů způsobil, že vojenský hřbitov definitivně dosáhl kapacitního stropu, a tak musela být část maďarských vojáků pohřbena už do oddělení vyvážek zemské nemocnice (dle tehdejšího značení B-III). Sem pak byly uloženy i ostatky několika německých vojáků, kteří v Hradišti zemřeli na samém konci války. Zvláštní pozornosti okupačních sil se těšil především smuteční obřad Jakoba Galika dne 3. dubna 1945, jehož se podle kroniky zúčastnilo na 100 vojáků a příslušníků SA. Celý hřbitov byl uzavřen a hlídán příslušníky gestapa. A oč vlastně šlo?

Na počátku všeho byla rostoucí aktivita odbojových skupin v okolí. Kvůli podezření ze spolupráce s partyzány zatkl 30. března gestapo jedenadvacetiletého zámečníka Vratislava Slovácka ze Starého Města. Když byl veden přes Hradiště, pokusil se svému dozorcovi uprchnout, byl však postřelen a zadržen. Partyzáni se jej pokusili v noci osvobodit. Při přepadu nemocnice byl zabit právě dozorce gestapa Galik, který vězně hlídal. Slováček však již umíral, a tak jej partyzáni ponechali v nemocnici, kde jejich druh krátce nato svým zraněním podlehl. Byl pohřben šest dní po svém věznictví za podobných bezpečnostních opatření.¹⁰

Poněkud jiný osud postihl sanitního vyššího šikovatele Waltera Nussera, vojína Wilibalda Glücksteina a desátníka Alfonse Zakowkiho. Údaje z jednotlivých pramenů se v tomto případě dokonale skládají v mozaiku příběhu jejich posledních hodin a vysvětlují nade všechnu pochybnost důvod, proč nakonec našli místo posledního odpočinku právě v Mařaticích.¹¹ Všichni zemřeli na počátku dubna, podle německé vojenské evidence v německém motorizovaném polním lazaretu č. 552. Podle matriky však Nusser zemřel na Myjavě a Glückstein v transportu u Staré Turé, oba utrpěli bojová zranění. Zdá se tedy, že šlo o vojáky bojových jednotek ustupujících pod tlakem Rudé armády ze Slovenska na západ. A skutečně, nahlédneme-li opět do městské kroniky, nalezneme obsírnou zmínku o mohutných proudech ustupujících německých jednotek, které se začátkem dubna ve zmatku valily přes moravsko-slovenské pomezí. Mezi nimi byly i jednotky Červeného kříže, které „*přivázely nemocné a raněné jednak do lazaretu zřízeného v gymnáziu, ale většina vozů projížděla k Brnu*“.¹² Dne 6. dubna (tedy v den, kdy zemřel Alfons Zakowski) byl spolu s dalšími německými institucemi evakuován i polní lazaret, umístěný v budovách gymnázia, další jednotky i úřady a civilní osoby.¹³ K mrtvým, které zde lazaret zanechal, přibyl 9. dubna další – Herbert Bein. Kromě data pohřbu o něm nic nevíme. Nelze tedy ani s jistotou tvrdit, zda se jedná o onoho důstojníka, jenž byl zastřelen ruským letadlem přelétajícím nad zdejšími kasárnami.¹⁴

Na konci dubna konečně nadešel obyvateli s obavami i nadějami očekávaný okamžik, kdy se přiblížila fronta. Město zůstalo bez elektřiny, mnohem častěji docházelo k leteckým útokům a zdecimování němečtí vojáci se chystali k opuštění města. Dne 28. dubna je zničen železniční most, poslední Němci se stahují za řeku, ruská a rumunská vojska jsou již nedaleko. Ve dvě hodiny ráno 1. května ještě vybuchují nálože na silničním mostě přes Moravu a ve 4 hodiny vstupují do města ruští vojáci. Němci vyhodili most do povětří i s vlastní hlídkou. Čtyři mrtví němečtí vojáci byli vyloveni z řeky, nemohli však být identifikováni. O den později byli uloženi na mařatickém hřbitově. Dne 4. května pak byli pohřbeni další dva Němci, kteří zemřeli v zemské nemocnici na následky bojových zranění – Arthur Michael a Edmund Schuhmacher. Téhož dne byl pohřben ještě Fritz Zeisel a 11. května neznámý německý voják. U nich neznáme příčinu ani místo úmrtí, takže k okolnostem, za nichž k němu došlo, nelze nic určitého říci. Je možné, že jeden z nich byl zastřelen ruským vojákem, když odmítl likvidovat nastražené miny.¹⁵

Ačkoli město samotné bylo osvobozeno bez boje, drobné střety v okolí města si vyžádaly život několika rumunských a sovětských vojáků. V případě Rumunů sice nevíme, kdy a kde přesně padli či jak se jmenovali, známe však jejich počet i umístění jejich hrobů. Dochované

Místní národní výbor v Uherském Hradišti

MĚSTSKÁ RADA KRÁL. MĚSTA UH. HRADIŠTĚ

č. j. 5-9398 /46

Uh. Hradiště, dne 9. října 1946.

Předmět: Vojenské hroby

na městském hřbitově

v Mařaticích.

K číslu: -

Posádkovému velitelství

Přílohy: -

do rukou p.kpt. Fejta/

v U h. H r a d i š t ě .

Správa městského hřbitova v Mařaticích podává na vyzvání p. škt. Blažka tuž zprávu o vojenských hrobech na městském hřbitově v Mařaticích:

Před zřízením samostatného vojenského oddělení na hřbitově byli vojáci býv. rak.-uherské armády pohřbíváni na všeobecné části hřbitova mezi ostatními občany z Uh. Hradiště.

Toto oddělení - ve staré části hřbitova - má označení A a jest tam pohřováno porážnu 23 vojáků /včetně důstojníků/ z první světové války.

Po zřízení vlastního vojenského oddělení v roce 1918 byli vojenské osoby pohřbívány výhradně na tomto oddělení. Počet všech hrobů na tomto oddělení, které jest t.č. úplně obloženo, činí včetně Němců a Maďarů 103.

Po zaplnění vojenského oddělení byli další vojáci pohřbíváni na na oddělení B-III, celkem 14 hrobů, z toho 2 hroby společné /hromadné/, jeden se 4 a druhý s 3 mrtvolami, a pak na oddělení B-IV 4 hroby.

Vojáci ruské armády v počtu 9 mužů /včetně důstojníků/ mají společný hrob na oddělení C. Tento hrob jest 6 m dlouhý a 3 m šir. a byl opatřen na náklad města společným náhrobkem.

celkový počet hrobů:

1. Československé a býv. rak.-uherské armády	101 jednotlivý 1 hromadný
2. spojeneckých armád ruské	3 jednotlivé
rumunské	19 z toho 2 hromadné
3. cizích armád německé	21 jednotl.
maďarské	
celkem	145 hrobů.

Počet pohřbených vojenských osob: 156.

Vojenské hroby upravoval až dosud k 1.11. každého roku a opatroval květinovou výzdobou zahradník Josef Dvorský na hřbitově za odměnu, kterou mu vyplácelo MNO, za okupace četnictvo.

P ř e d s e d a :

J. Koucky

2. Zpráva o válečných hrobech pro místní posádkové velitelství z roku 1946.

seznamy i literatura se shodují na tom, že na hřbitově v Mařaticích byly uloženy ostatky tři neznámých rumunských vojáků, padlých při osvobození města, další, vojín Rudolf Serban, byl pohřben ve Starém Městě.¹⁶ Horší je to v případě sovětských vojáků, neboť dostupné informační zdroje se různí jak v jejich počtu, tak také co se týče jmen. A to i přesto, že

armádě osvoboditelů a kultu jejich padlých byla věnována v poválečné době, zvláště pak v období komunistické diktatury, značná pozornost. Proto zde zkusíme shrnout a vyhodnotit jednotlivé zprávy.

Nejstarší dochovaný seznam, pocházející ze 4. srpna 1945, zpracoval Místní národní výbor v Uherském Hradišti a uvádí šest padlých jmenovitě a dva neznámé vojáky. Shodné údaje jsou zapsány i ve zprávě okresního národního výboru pro Zemský národní výbor v Brně.¹⁷ V následujících letech se pak ještě několikrát na příkaz nadřízených instancí prováděly různé soupisy válečných hrobů, kupodivu s různým výsledkem. Někdy je uvedeno jen sedm osob, někdy naopak devět.¹⁸ Některá jména občas chybí, ale nikdy nejsou uvedena jiná jména, než ta, která obsahuje první soupis. Jsou to: Ivan Ivanovič Zajcev, K. C. Něgrov, S. P. Kunpan, L. T. Polonskij, K. C. Chabidačkov a Aron Jakověc. Avšak i tyto zdánlivě autentické údaje nejsou zcela přesné. Vysvítá to ze srovnání se seznamem padlých sovětských vojáků, jež na základě údajů sovětské vojenské evidence vytvořil Otokar Paule, autor publikace o osvobození Uherskohradištska.¹⁹ Všechny zdroje se shodnou v případě majora Ivana Ivanoviče Zajceva, který byl těžce raněn nedaleko Jarošova, kde 2. května 1945 v domě čp. 75 zemřel. Jeho ostatky byly na dělové lafetě převezeny do Mařatic a pohřbeny s vojenskými poctami. Pohřeb se stal manifestací vděčnosti obyvatelstva za osvobození města.²⁰ Jediný Paule pak udává plná jména u všech ostatních vojáků a také další osobní údaje, proto byla právě tato data brána jako berná mince pro seznam v příloze. Podle něj zemřeli v Mařaticích na následky zranění dva rudoarmějci – vojín Stěpan Alepjevič Makarčuk a nadporučík Alexandr Dmitrijevič Sněžkin, v samotném Hradišti pak šest: mladší seržant Stěpan Pantělejevič Negrov, vojín Maxim Alexejevič Kunpan, poručík Aron Jakovievič Polonskij, vojín Jakov Vissarionovič Timčenko, vojín Masgut Chabidjanov a starší seržant Michail Stěpanovič Durakov. Jak vidíme, iniciály uvedené ve výše citovaném seznamu hradištského MNV jsou zcela neodpovídající skutečnosti, v jednom případě pak dokonce autor tohoto seznamu vytvořil z jednoho jména – Aron Jakovievič Polonskij – dvě různé osoby (Aron Jakoviec a L. T. Polonskij).²¹

Pohřeb s vojenskými poctami měl o několik dní později (13. května 1945) na hřbitově v Mařaticích i štábní kapitán Vladislav Perutka, příslušník 3. československé brigády. Poté, co prošel jako voják přes Francii, Velkou Británii a Sovětský svaz zpět do vlasti, zemřel 5. května ve vsetínské nemocnici na následky bojového zranění.²² Byl uložen v rodinném hrobě v civilní části hřbitova,²³ jeho hrob však byl v poválečných seznamech uváděn mezi evidovanými válečnými hroby.

Do poválečné evidence byla zanesena ještě čtyři místa v popelnicovém háji, kde spočívaly urny s popelem členů odbojové organizace Obrana národa, kteří byli popraveni okupanty. Jednalo se o velitele pplk. Vladimíra Štěrbu, kterého lze bez nadsázky považovat za nejvýznamnější osobu domácího odboje na Uherskohradištsku. Jako bývalý voják z povolání organizoval ilegální činnost v regionu, roku 1940 byl zatčen a podroben tvrdým výslechům brněnského gestapa. Zemřel 27. března ve vězení v Brně.²⁴ Podobný osud stihl i další členy Obrany národa, hradištského sládkka Otto Richtera, klempíře Viléma Skládala a knihkupce Beno Kopeckého. Urny s popelem těchto hrdinů se podařilo rodinám získat od německých úřadů a byly uloženy v části D mařatického hřbitova (popelnicovém háji).²⁵ Dnes lze v těchto místech najít již pouze pomník Viléma Skládala, ostatní urny byly přemístěny, patrně příbuznými do jejich rodinných hrobů někde jinde.²⁶

Není zcela jasné, proč byly za válečné hroby uznány pouze tyto čtyři, obětí nacistické hrůzovlády v českých zemích v letech druhé světové války, co se týče Uherskohradištska, bylo samozřejmě více. I při zběžné procházce lze na mařatickém hřbitově narazit na několik dalších. V mnoha případech však nebylo vůbec možné nalézt a pohřbit ostatky těchto lidí, kteří zemřeli ve věznicích a koncentračních táborech v českých zemích, Polsku, Německu a Rakousku. Snad právě proto se záhy po skončení války obyvatelé města i okolních obcí rozhodli společně uctít své padlé spoluobčany. Celou akci pojal organizační výbor se značnou velkorysostí jako dvoudenní pietní slavnost ve dnech 17. a 18. května 1947. Místo v čestném

předsednictvu přijal ministr národní obrany gen. Ludvík Svoboda (ačkoli se nakonec akce osobně nezúčastnil), náčelník hlavního štábu, předsedové pořádajících organizací Svazu osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu a Vojenské organizace domácího odboje Obrana národa, dále představitelé významných místních institucí a úřadů. Záštitu převzaly zemský, okresní a místní národní výbor.²⁷

V sobotu 17. března byla zahájena výstava o protinacistickém odboji, velitel posádky pplk. A. Svoboda předal příbuzným několika padlých Válečné kříže 1939 „in memoriam“ a bylo odhaleno několik pamětních desek zemřelým hrdinům. Večer koncertoval v Redutě pěvecký sbor Svatopluk. Hlavní slavnost za účasti významných hostů, pozůstalých, vojáků, sokolů a orlů, skautů, Červeného kříže, dalších organizací i široké veřejnosti proběhla následujícího dne na Masarykově náměstí, kde byly od 7 do 8.30 hodin na katafalku vystaveny urny s ostatky ke kladení věnců, jichž bylo položeno 42 (mimo to i množství kytic). Po smutečních bohoslužbách ve farním kostele a modlitebně českobratrské církve se všichni účastníci shromáždili na náměstí k přehlídce čestné roty a slavnostním projevům. Poté se slavnostním průvodem odebrali na hřbitov v Mařaticích, kde byly s patričními poctami urny uloženy do hrobky, umístěné na čestném místě v nové části hřbitova před rozptylovou loukou.²⁸

Jak lze vidět, byla celá událost koncipována jako velkorysý hold Slovácka všem spoluobčanům z Uherského Hradiště, Starého Města, Kunovic, Věsek, Mařatic, Podolí, Popovic, Jarošova a Míkovic, kteří obětovali svůj život za svobodu vlasti. Ovšem zároveň se mluví o pohřebním obřadu. S ohledem na již naznačený problém se samotným nalezením tělesných ostatků těchto osob se nabízí otázka, či ostatky vlastně byly oné květnové neděle do betonového kolumbária na hřbitově v Mařaticích s vojenskými poctami uloženy. Samotný program pietního aktu je v tomto směru značně zavádějící. Mluví se zde totiž o „*pietní slavnosti uložení 128 ostatků popravených a umučených účastníků domácího boje za národní osvobození*“ a je zde dokonce uveden i seznam, obsahující skutečně 128 jmen padlých.²⁹ Mezi nimi nalezneme několik jmen nám již z dosavadního textu známých. Ať již jde o čtveřici popravených členů Obrany národa Štěrba, Richter, Kopecký, Skládal, o kterých víme, že na mařatickém hřbitově spočinuli již dříve, nebo o Němci zastřeleného Vratislava Slováčka, který byl pohřben v rodném Starém Městě. Již z letmého pohledu je tedy zřejmé, že nešlo jen o pohřeb v pravém slova smyslu, ale zároveň též o pietní akt k uctění památky těch, jejichž

3. Vůz s urnami při smuteční slavnosti 18. března 1947 na Masarykově náměstí.

kosti spočinuly daleko od domova bez možnosti jejich posmrtného návratu domů. Výrazně zpřesňující informaci nám v tomto směru opět poskytuje městská kronika: „*Na katafalku s čestnou stráží uloženo 20 původních uren, 1 velká symbolická a 53 kaenotafických.*“³⁰ Tento úryvek mnohé vysvětluje. Především z něho jasně vyplývá, že pouze 20 uren obsahovalo skutečně autentické ostatky určité osoby. Dalších 53 patrně mělo pouze symbolický ráz. Podle svědectví Svatopluka Dvorského byly skutečně některé urny prázdné. Můžeme jen hádat, zda třeba alespoň některé neobsahovaly nějakou osobní věc či hlínu z místa úmrtí, důkazy ale chybí. Zbývající jedna velká schránka byla pak patrně věnována společně všem. Ti z oněch 128 zesnulých, kteří byli pohřbeni již dříve, zůstali ve svých dosavadních hrobech, ale jejich jména byla zahrnuta do seznamu s úmyslem, aby byla společně s ostatními důstojně oslavena i jejich památka.

Tak se dva roky po válce, jež byla našťěstí pro nás posledním běsněním zbraní v českých zemích, definitivně uzavřel počet válečných hrobů a k těm dosavadním již žádný další nepřibyl.³¹ Zatímco životní příběhy vojáků nejrůznějších národností, jež zde byly vylíčeny, došly svého tragického finále, osudy jejich posmrtných příbytků se teprve rozbíhaly nebo spěly k mnoha zásadním změnám. Některé ke slávě a úctě, jiné k zapomnění nebo i úplnému zničení.

S koncem druhé světové války nastala v souladu s ustanoveními ženevských konvencí doba, kdy jsou válčící strany povinny vyměnit si navzájem seznamy se jmény obětí války, pohřbených na jejich území.³² Také Okresní národní výbor v Uherském Hradišti provedl již na podzim 1945 z popudu zemského národního výboru první šetření, které se týkalo prozatím pouze sovětských vojáků. Sovětská strana totiž ihned po skončení války začala organizovat exhumace ostatků svých padlých vojáků za účelem jejich centrálního uložení.³³ Tato praxe byla a dosud je zcela běžným postupem. Již v období první republiky byl na našem území aplikován ze strany italských úřadů, jak víme z případu vojína Giovanni Porcinioho, který však jako výjimka potvrzující pravidlo zůstal pohřben v Mařaticích. Naopak jugoslávští váleční zajatci, Božo Denčan a Valentin Peták, byli roku 1928 exhumováni a převezeni do centrálního mauzolea v Olomouci.³⁴ Sověti vybrali jako svůj centrální vojenský hřbitov pro jižní Moravu Hodonín. Záměr nakonec nebyl, alespoň v případě Uherského Hradiště a některých dalších obcí, uskutečněn a ostatky sovětských vojáků zde zůstaly. Byly uloženy v řádně evidovaných a označených hrobech, ozdobených již od roku 1945 kamennými pomníky, můžeme se tedy domnívat, že sovětská strana neshledala důvod, proč by nemohly zůstat v takto důstojných podmínkách, snad i město samo projevilo přímý zájem o to, aby zde hroby osvoboditelů byly ponechány.³⁵

Bylo však třeba postarat se i o ostatní hroby, proto ministerstvo vnitra vyzvalo v březnu 1946 všechny okresní národní výbory, aby provedly evidenci všech válečných hrobů z let 1938–1945. V případě vojáků poražených armád je k tomu ostatně zavazovaly mezinárodní smlouvy, v případě spojeneckých a vlastních obětí (civilních i vojáků) navíc i ohledy morální. Provedením soupisu měly být pověřeny stanice Sboru národní bezpečnosti. Odpověď místního velitelství v Uherském Hradišti ukazuje, že povědomost o povinnostech vyplývajících z mezinárodních smluv byla skutečně velmi nízká. Přestože zasláný dotazník výslovně vyzývá k uvedení hrobů všech cizích státních příslušníků, byly zaznamenány pouze hroby sovětských vojáků a hroby čtyř (několikrát již uvedených) obětí z řad domácího odboje. Nejen že byly zcela pomínuty hroby maďarské a německé, ale dokonce také hroby spojeneckých rumunských vojáků. S tímto faktem koresponduje i další nařízení ministerstva vnitra pro zemské a okresní národní výbory i zemská velitelství SNB, v němž připomíná povinnost pečovat o válečné hroby, danou ženevskými úmluvami i mírovými smlouvami z první světové války. Výslovně se zde mluví o tom, že tuto důraznou připomínku si vynutily zprávy o rušení válečných hrobů.³⁶

Ačkoli se ministerstvo vnitra jako nadřízený orgán národních výborů v tomto směru výrazně angažovalo, samotná péče o válečné hroby stále ještě patřila ministerstvu národní obrany, potažmo posádkovému velitelství v Uherském Hradišti, jež si nechalo v říjnu 1946

podat informace přímo od správy hřbitova prostřednictvím MNV. Správa hřbitova prokázala ve své odpovědi mnohem větší přehled, neboť zde sice jen v číselném výčtu, ale zato s velkou přesností uvedla všechny válečné hroby od rakousko-uherských až po rumunské a sovětské.³⁷ Již roku 1940 si totiž sama vypracovala seznam všech vojenských hrobů, válečných i mírových, do kterého pečlivě zaznamenávala i pozdější pohřby, provedené v průběhu druhé světové války.³⁸ Posádkové velitelství s ním získalo kvalitní evidenci a celá záležitost na několik let utichla.

Změnu přinesl až počátek 50. let. Vládním usnesením z 20. června 1950 přešly záležitosti evidence a péče o válečné hroby do kompetence ministerstva vnitra. Praktické provádění úkonů s tím spojených na místní úrovni tak přešly z vojenských posádek na okresní a místní národní výbory. Posádková správa Uherské Hradiště předala vojenské hroby do správy ONV dnem 1. ledna 1950. Ministerstvo vnitra během roku 1951 vydalo pravidla, kterými se měla péče o válečné hroby řídit. V prvním oběžníku vyšlo oznámení o změně a základní pokyny pro národní výbory, další pak řešil zvláště otázku pátrání, evidence a péče o hroby německých vojáků a civilistů z let 1938–1945.³⁹ Obě normy pak nahradil oběžník z 3. dubna 1952, poř. č. 185. V úvodu připomíná, že „udržování válečných hrobů vyplývá jednak ze závazků přijatých mírovými smlouvami, jednak má být obrazem opravdové vděčnosti a úcty k těm, kteří položili své životy za naši svobodu“. Tyto dva prvky, mezinárodní právo a přirozená úcta, měly nadále utvářet charakter praxe v oblasti péče o válečné hroby. Velmi často stály ale proti sobě v příkrém protikladu. Tam, kde to prikazovalo právo, chyběla vděčná úcta a naopak. Vždyť i podstatnou součástí výše zmíněné normy byl, řečeno s trochou nadsázky, nerovný přístup k mrtvým. Vytváří se zde totiž jakási klasifikace hrobů. Jako základní kritérium slouží skutečnost, zda se jedná o tzv. mírové vojenské hroby (tj. ty, které vznikly po 31. prosinci 1919 do vypuknutí 2. světové války, a po 31. prosinci 1945), nebo hroby válečné. Toto dělení vychází samozřejmě z mezinárodních smluv, především z ženevských úmluv. V souladu s nimi platí i podle oběžníku ministerstva vnitra základní pravidlo, že hroby, spadající do kategorie hrobů válečných, nelze v žádném případě zrušit. Údržbu mírových vojenských hrobů musí po deseti letech převzít rodina zemřelého, jinak mohou být zrušeny stejně, jako je tomu u hrobů civilních. Ani oběti stejné války si zde ale nejsou zcela rovny. Zatímco „hrobům československých, sovětských a spojeneckých vojáků, partyzánů a obětí II. světové války věnují místní národní výbory zvýšenou péči, starají se o jejich celoroční udržování v součinnosti se složkami Národní fronty“, v případě německých vojáků se pouze vede jejich evidence, „udržují se v poznatelném stavu a opatřují trvalým evidenčním číslem“. Jedná se tedy o minimum péče, vyplývající z povinností signatáře ženevských konvencí. Je jistě naprosto pochopitelné s ohledem na rozjítřené rány z nešťastných let okupace, že toto nutné minimum bylo i maximem, k němuž byla společnost ochotna, zaráží však, že v pozdější době ani tato pravidla nebyla dodržována. Na druhou stranu ale stejná péče jako padlým spojeneckým vojákům měla být poskytnuta i hrobům „obětí třídního boje z dob kapitalismu a fašismu a předbojovníkům za socialismus“, což zahrnovalo i osoby zabitě při prvorepublikových stávkách a demonstracích. Jejich zásluhy, tehdy naprosto nesporné, jsou z hlediska současného hodnocení již více než diskutabilní.⁴⁰

Faktický výkon péče o válečné hroby, jak bylo již zmíněno, stal se tedy záležitostí uher-skohradištského místního národního výboru, dohled a finanční zajištění pak obstarával prostřednictvím místního ONV Krajský národní výbor v Gottwaldově, který byl ministerstvem vnitra pověřen proplácet náklady na tuto činnost. V roce 1951 vyčíslil MNV v Uh. Hradišti celkovou částku na údržbu válečných hrobů v Mařaticích na 5146 Kč. Usnesením pléna MNV z 9. července 1952 byla ustavena sedmičlenná komise pro opatrování válečných hrobů.⁴¹

Kromě způsobu správy změnil se na počátku 50. let také počet válečných hrobů. Dne 15. prosince 1951 byly exhumovány a převezeny na rumunské vojenské pohřebiště na centrálním hřbitově v Brně ostatky tří neznámých rumunských vojáků.⁴² Podobně jako u sovětských vojáků se tak stalo v rámci akce zahrnující všechny rumunské hroby na našem území. Hroby sovětských vojáků sice v Mařaticích zůstaly, ale i zde mělo dojít ke změnám.

V květnu 1952 obdržel městský národní výbor v Hradišti od Svazu protifašistických bojovníků stížnost na havarijní stav kolumbária s ostatky účastníků domácího odboje. Objekt, vybudovaný nedlouho po válce, měl opravdu charakter provizorní stavby. Jednalo se o poměrně malý vybetonovaný prostor, vyhloubený do země a přikrytý betonovou deskou. Nadzemní část tvořil kříž s trnovou korunou, vytvořený z neopracovaných březových kmenů. Podle stížnosti měl být prostor s urnami dokonce částečně zatopen. Město na situaci reagovalo velmi pružně vytvořením projektu stavby nového ústředního památníku obětí nacistické okupace. Snad byla podobná myšlenka zvažována již dříve, v každém případě nyní se daly věci rychle do pohybu. Již na podzim téhož roku 1952 předstoupil zdravotní referent MNV před radu s informacemi o přípravách výstavby nového památníku, symbolicky v den pro odboj tak významný, 17. listopadu. Podle návrhu měl pomník stát na čestném místě proti vchodu na hřbitov, tedy vlastně na místě dosavadního kolumbária a urnového háje. Uvnitř měly být uloženy ostatky českých obětí i devíti padlých sovětských vojáků. Povolení k jejich exhumaci schválilo ministerstvo vnitra 8. října. V květnu 1953 vypracoval architekt František Črhák a sochař Jan Habarta z Ústředí výtvarných umělců Gottwaldov návrh monumentu.

Ačkoli se tedy zdálo, že stavbě nestojí nic v cestě, realizace projektu se z ničeho nic zastavila. Nejpravděpodobnější příčinou se zdá být měnová reforma, jež v červnu 1953 uvrhla Československo do ekonomické stagnace. Nejen obyvatelé, ale i veřejné rozpočty měly náhle hluboko do kapsy, a tak nebyla vyhlídka na získání prostředků ani z veřejných sbírek, ani z dotací či městských financí. Byla to ale opět místní jednota Svazu protifašistických bojovníků, kdo se s neutěšenou situací kolem památníku nehodlal smířit. Začala obesílat všechny možné úřady a organizace emotivními žádostmi o intervenci ve prospěch jejich věci.⁴³ Kritizuje zde město, jež odmítlo převzít úlohu přímého investora, a pozastavuje se nad skutečností, že ve městě nebyl tak dlouho po válce vybudován důstojný památník 9 padlých rudoarmějců a 80 popravených a umučených občanů města, jejichž urny „*rezaví v ubohém betonovém sklepe, kterému se říká hrobka*“.⁴⁴ V této korespondenci se také poprvé zmiňuje myšlenka

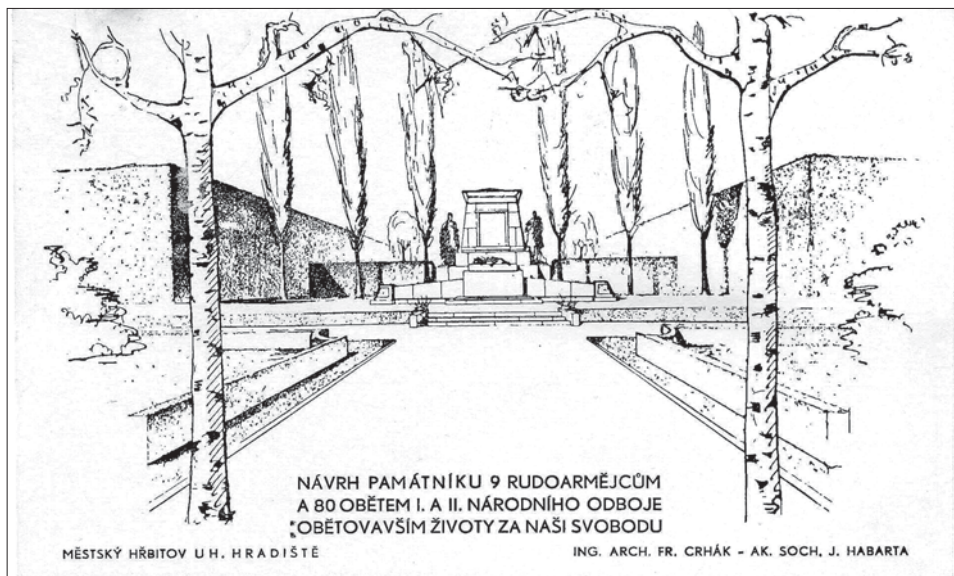

4. Kolumbárium obětí nacistické perzekuce na hřbitově v Mařaticích.

umístit pomník na reprezentativnější místo, které by jeho významu odpovídalo více než na periferii ležící městský hřbitov. Svaz skutečně dosáhl jak obnovení přípravných prací, tak i změny v lokalizaci stavby. Volba padla na nově budované náměstí Míru⁴⁵, původní návrh autoři Crhák a Habarta (patrně s ohledem na omezené finanční možnosti) velikostně výrazně zredukovali do podoby, kterou lze na náměstí Míru vidět v současnosti.⁴⁶ Nový památník byl slavnostně odhalen u příležitosti zahájení oslav 700 let od založení města Uherského Hradiště 7. července 1957. Do kamenné schránky u paty památníku byly přesunuty urny s popelem devíti padlých vojáků sovětské armády a také urny z kolumbária.⁴⁷ Kromě kusých zmínek v nejrůznějších písemnostech o tom podává svědectví především pamětní list, jenž byl vložen do nového památníku: „... všichni, kteří přežili peklo nacistických koncentračních táborů a věznic, sdružení v jednotný Svaz domácího i zahraničního odboje, postavili společně s občany města Uherského Hradiště mrtvým hrdinům a mučedníkům tento skromný památník. Zde je uložen jejich popel společně s popelem padlých příslušníků vítězné sovětské armády, která dne 1. května 1945 naše město a celý zdejší kraj osvobodila.“⁴⁸ Dosavadní pietní místo bylo zrušeno a na čestné místo v čele urnového háje se vrátily ostatky Josefa Schneiderky a Stanislava Lolka, které odsud musely být při budování kolumbária přesunuty do míst za památníkem (dnešní rozptylová louka).⁴⁹

Odhalení nového památníku obětem druhé světové války symbolicky uzavřelo poválečnou aktivitu úřadů na poli péče o válečné hroby. Pouze roku 1961 ještě zpracoval okresní archiv pro odbor vnitřních věcí ONV v Uherském Hradišti odpověď na dotazník, kterým jej obelal krajský národní výbor. Dotazník měl být podkladem pro evidenci památných míst a do svého zorného pole zahrnoval památníky Rudé armády a jejích příslušníků, jednotlivé hroby sovětských vojáků a partyzánů, památníky našich občanů, památná místa bojů a památníky a pomníky z první světové války. Jeho zaměření jasně dokládá postupnou změnu pohledu. Zatímco v poválečné době hrál značnou roli faktor „humanitární“ – naplnění ustanovení mezinárodních smluv o evidenci válečných hrobů pietních, s přibývajícím časovým odstupem převládl prvek „kulturní“, tj. snaha postarat se o pietní místa jako o památky svého druhu. Proto byly tehdy také sepsány drobné pamětní desky a pomníky, z válečných hrobů pak byly paradoxně uvedeny pouze hroby devíti padlých Sovětů.⁵⁰ Ty, jak víme, již ve skutečnosti neexistovaly. Pomníky a pamětní desky plně dostačovaly pro pietní ceremoniály, kterými se padlým spoluobčanům-odbojářům a vojákům-osvoboditelům pravidelně projevovala úcta, ať už upřímná, nebo pouze povinná. Památku těch, kteří padli v nesprávné uniformě, pak nebylo třeba připomínat vůbec. A bylo patrně jedno, zda šlo o uniformu rakousko-uherskou, legionářskou, československou, maďarskou nebo německou. Skutečné válečné hroby tak se stále rostoucím odstupem od válečných událostí zarůstaly travou a povědomí o nich se vytrácelo až na samu hranici nevědomosti.

Jedině tak si lze totiž vysvětlit, že přes veškerá ustanovení mezinárodního práva, jež byla vtisknuta i do vnitrostátních norem československé republiky, byly tyto hroby zrušeny. Není přesně jasné, kdy a za jakých okolností k tomu došlo. Svatopluk Dvorský, bývalý správce hřbitova, uvedl, že vojenský hřbitov postupně zarostl travou a dřevěné kříže, jimiž byly hroby označeny, shnily a popadaly. V 60. letech pak byl celý vojenský sektor zrušen. Tento údaj mohl být poopraven na základě fotografie z archivu pana Dvorského, jež podle něj pochází právě z doby úpravy hřbitova. Stejná fotografie, zachycující skupinu brigádníků, byla publikována v prosincovém čísle Zpravodaje města Uh. Hradiště z roku 1970 jako součást článku o stavebních úpravách probíhajících na městském hřbitově. Tehdy tedy došlo k novému rozdělení sektorů a vytyčení sítě chodníků. Na místě původních vojenských oddělení I a II a části B pro vyvážky zemské nemocnice vznikly nové sektory B-I až B-IV.⁵¹ Tomu odpovídá i skutečnost, že první hroby v nově vytvořených oddílech vznikly v letech 1971–1973.⁵² V dalších letech se pak nově vytyčené části rozrůstaly o další zakoupená hrobová místa, původní hroby tak postupně jeden po druhém mizely.⁵³ Podle běžně užívaného postupu nebyly při výkopu nalezené původní tělesné pozůstatky nikam přesunuty, pouze byly sebrány do schránky, která byla položena na dno hrobu. Je tedy nepochybné, že ostatky

5. Návrh památníku obětí druhé světové války na hřbitově v Mařaticích.

6. Slavnostní odhalení památníku obětem druhé světové války 7. července 1957. Foto archiv Slovákckého muzea.

pohřbených vojáků i nadále odpočívají v půdě mařatického hřbitova. Vzhledem k tomu, že byl zásadně změněn tvar i značení sektorů, nelze dnes přesně určit místo posledního odpočinku konkrétních osob, ale pouze s jistou mírou přesnosti přibližnou lokalizaci. Posledním němým mementem vojenského hřbitova je dosud stojící prázdný podstavec původního legionářského pomníku, stísněný mezi hroby.

I s vědomím toho, že to bude znamenat jistou odchylku od tématu, bude zde ve zkratce popsána ještě jedna skupina hrobů, které s válečnými do značné míry souvisí. Na nejvzdálenějším konci při hřbitovní zdi byly pohřbívány do neoznačených hrobů tělesné pozůstatky

vyvrhelů, kteří pro svůj zločin měli být uvrženi v úplné zapomnění a jejich trest přesahoval i hranici života a smrti. Je ironií dějin, že se zde sešli zrádci německého nacismu s jeho přísluhovači. Z první skupiny je zmíněn celní inspektor Karel Marian a celní rada Max Meinecke. Oba měli být údajně zapleteni do spiknutí proti samotnému nacistickému vůdci Adolfu Hitlerovi. Marian se otrávil ve vězení 1. září 1944, Meinecke se zastřelil před zatčením.⁵⁴

Po skončení druhé světové války působil při krajském soudu v Uherském Hradišti tzv. mimořádný lidový soud. Jeho úkolem bylo vypořádat se se zločinci proti českému národu, a to jak s Němci, tak i kolaboranty z řad Čechů.⁵⁵ První přelíčení se konalo 13. srpna 1945 a pro velký zájem veřejnosti muselo být přesunuto do sálu Reduty. Obžalovaným byl Karel Ullrich, člen zlínského gestapa. Tento opavský Němec čelil obvinění ze surového zacházení s vězni, několika vražd a podílu na vypálení domů v Prlově. Byl shledán vinným, odsouzen k trestu smrti a ještě téhož dne na nádvoří hradištské věznice veřejně popraven.⁵⁶ Druhého dne pokračoval lidový soud přelíčením s Tomášem Štipčákem z Vápenek, informátorem gestapa, jemuž se podařilo vloupat do důvěry partyzánské skupiny z Boršic u Blatnice a následně všech 11 členů předat Němcům. I on byl popraven, stejně tak Ludmila Ulrichová ze Starého Města, manželka zatčeného komunisty Oldřicha Ulricha, která se kromě udávání manželových spolupracovníků dopustila dokonce i nevěry s gestapákem Neubauerem, či udavači manželé Blahovi z Popovic a ještě další.⁵⁷ Soudy se těšily velkému zájmu veřejnosti, čemuž ještě napomáhalo i to, že soud zasedal na různých místech. Ačkoli totiž mimořádný lidový soud sídlil oficiálně v Uherském Hradišti, soudní zasedání se konala v místech, kde obvinění působili. Soud tak zasedal např. ve Zlíně, v Kyjově, Kroměříži či Hodoníně.⁵⁸ Za všechny můžeme uvést případ vedoucího II. oddělení zlínského gestapa Karla Raschky, jenž stanul před soudem 13. září 1946 za mučení a zabití řady členů protifašistického odboje. Místem veřejného soudního přelíčení se stalo Velké kino ve Zlíně, ve Zlíně byla dokonce vykonána i poprava, a to na hřišti SK Letná.⁵⁹

Poválečná mimořádná justice byla skutečně velmi rychlá, během jediného dne proběhl soud, poprava i pohřeb. Např. víme, že přelíčení s Karlem Ullrichem začalo ráno po osmé hodině, rozsudek smrti byl vyneseno ve 12,15 a v 15,45 byl vykonán. I další odsouzený, Tomáš Štipčák, byl popraven téhož dne, kdy soud vynesl rozsudek smrti, požádal pouze o hodinový odklad popravy a splnění posledního přání rozloučit se s manželkou a dětmi. Zemřel v 16,25 a o dvě a půl hodiny později byl pohřben na městském hřbitově. Je znám případ, že byl odsouzenému povolen odklad o 24 hodin, většinou však byl rozsudek vykonán ještě téhož dne. Na rozdíl od popravy, jež byla veřejným představením, bylo žádoucí, aby se pohřeb odbyval v tichosti a bez zájmu veřejnosti. Proto byli popravení pohřbeni ve večerních nebo brzkých ranních hodinách, kdy byl hřbitov uzavřen, bez rakve a do neoznačeného hrobu v nejzazším koutě hřbitova.⁶⁰ Vzhledem k tomu, že část odsouzených byla souzena i popravena v jiných městech, je evidentní, že některé z tělesných schránek popravených válečných zločinců a zrádců neskončila v Mařaticích, ale byla pohřbena jinde. Nemalá část z popravených nebyla dokonce pohřbena vůbec, ale odvezena a předána lékařské fakultě Masarykovy univerzity v Brně pro studijní účely. Tento osud potkal zlínské gestapáky Jana Nowaka a Helmuta Heineckeho, udavače Aloise Vránu a Miloše Žáčka i mnohé další.⁶¹

Celkem bylo podle kroniky města Hradiště odsouzeno mimořádným lidovým soudem v Uherském Hradišti 45 osob. Z nich o čtyřech zcela jistě víme, že byli popraveni mimo uherkohradištskou věznici, o 24 můžeme s jistotou podepřenou více informačními zdroji tvrdit, že zemřeli v Hradišti. Z oněch čtyřiačtyřiceti popravených v Uherském Hradišti pouze devět osob bylo pohřbeno. Zbylých 15 skončilo v brněnském anatomickém ústavu. U ostatních můžeme předpokládat, že zčásti byli souzeni a popraveni v jiných městech, z převážné části pak ale asi v Uherském Hradišti. Na otázku, proč tedy nejsou uvedeni v úmrtní matrice, nemáme uspokojivou odpověď.

V souvislosti s tím lze nastolit otázku, zda podobným způsobem jako s popravenými zrádci a kolaboranty nebylo zacházeno i s vězni komunistického režimu na konci 40. a začátku 50. let 20. století. Abychom mohli na tuto otázku odpovědět na podkladu faktů či alespoň

indicií, byla provedena jednoduchá sonda. Jako základ posloužil jmenný seznam obětí komunistického teroru, umístěný před budovou věznice. Ten obsahuje 16 jmen odsouzených v Uherském Hradišti a popravených, 10 jmen umučených a zemřelých ve vězení a tři jména zastřelených. V úvahu musíme vzít také skutečnost, že nelze jednoznačně určit, kdo zemřel přímo v Uherském Hradišti a kdo byl uveden jen pro svůj původ ve zdejší regionu, a že naopak ne každý v Hradišti vězněný pocházel z Hradištska (jednalo se o krajskou věznici). Následkem toho by snaha o ověření základních údajů o jednotlivých osobách znamenala složité pátrání. Dokonce ani všichni ti, kteří v Uherském Hradišti skutečně zemřeli, nemusejí být zaznamenáni ve zdejší matrice a také zde skutečně zaznamenáni nejsou. Důvodem je patrně určitá benevolence při zápisech do úmrtních matrik, umožňující zapsat úmrtí buď v místě, kde k němu došlo, nebo v místě pohřbu. V matrice úmrtí města Hradiště se z citovaného seznamu podařilo nalézt záznam o čtyřech popravených a třech věznicích, kteří zemřeli ve vězení na myodegeneraci srdce, resp. sebevraždu oběšením. Pouze o jednom z nich skutečně víme, že byl pohřben v Mařaticích. Ve třech případech byli zesnulí pohřbeni v místech, odkud pocházeli, dvakrát není místo pohřbu uvedeno vůbec.⁶²

Z tohoto malého srovnání můžeme vycházet při konstatování, že s největší pravděpodobností bylo příbuzným obětí komunistické persekuce umožněno důstojné pohřbení ostatků jejich blízkého v rodinném hrobě. Bylo by ovšem záležitostí delšího výzkumu přinést odpověď na otázku, za jakých okolností se tak dělo, zda byl pohřeb těchto lidí provázen pozorností represivních složek apod. A obzvláště by byl hoden pozornosti poslední z oněch sedmi případů, jenž nebyl v předchozím odstavci úmyslně uveden. U jednoho z popravených bylo totiž zaznamenáno předání jeho ostatků patologickému ústavu v Brně. Pokud by se uvedený údaj podařilo potvrdit, stala by se tato skutečnost dokladem mimořádné (leč nepřilíš překvapující) nehumánnosti a zvláště totalitní moci, jež zacházela s ostatky svých protivníků stejně jako s těly válečných zločinců. Navíc je zde i reálná možnost, že navzdory politickým změnám stále někde v anatomickém kabinetu čekají na své důstojné uložení.

Závěrem ještě zbývá pohlédnout alespoň krátce na stav péče o válečné hroby v posledních desetiletích. Také v 70. a 80. letech vyvíjel Okresní národní výbor v Uherském Hradišti aktivitu v tomto ohledu, ale poněkud odlišného charakteru. Zatímco ve 40. až 60. letech bylo základním prvkem této činnosti uspořádání poměrů – stabilizace pohřebních míst, jejich evidence a důstojná úprava, v dobách pozdějších se řešily spíše podněty ve věci pátrání příbuzných po nezvěstných vojácích. V drtivé většině případů šlo o sovětské vojáky, padlé na československém pomezí, pouze ve dvou případech byl hledán hrob německého vojáka (v Bánově a v Popovicích). V roce 1981 byla prošetřována oficiální žádost Jugoslávie o zjištění hrobů jejich občanů. Jak víme, v Hradišti se tou dobou již žádné nenacházely. Prostředníkem mezi národním výborem a příbuznými byl Mezinárodní červený kříž, pátrání na našem území prováděl federální výbor Československého červeného kříže, zaangażováno bylo i české ministerstvo vnitra a federální ministerstvo zahraničních věcí. Zvláštní režim mělo i takto dlouho po válce vyhledávání německých válečných hrobů. Dotazy soukromých osob měly být ponechávány zcela bez odpovědi, stejně jako dotazy Lidového spolku pro péči o německé válečné hroby (Volksbund Deutsche Gräberfürsorge), jenž je označen za revanšistickou organizaci, či jiných západoněmeckých institucí. Jedinou institucí, se kterou bylo možné v této věci komunikovat, byl Německý červený kříž.⁶³

V péči o válečné hroby stále platila pravidla z počátku 50. let. Žádné válečné hroby nesměly být rušeny, úpravy a přemístování hrobů bylo možné pouze se souhlasem federálního ministerstva zahraničních věcí. V roce 40. výročí osvobození byla provedena kontrola evidovaných sovětských hrobů, a to včetně přímé kontroly fyzického stavu jednotlivých míst. Hradiště nahlásilo pouze pomník na náměstí Míru, v němž se nachází ostatky devíti sovětských vojáků.⁶⁴

Po změně politického klimatu došlo především k uvolnění vztahů se sjednoceným Německem, což umožnilo zástupcům Volksbundu provést pátrání po hrobech vojáků wehrmachtu na našem území, popřípadě i exhumaci ostatků, které měly být převezeny na

vybraná centrální pohřebiště, v případě Moravy na Centrální hřbitov v Brně. Na okrese byly provedeny i exhumace, v případě Hradiště to samozřejmě nebylo možné.⁶⁵ V současné evidenci válečných hrobů Městského úřadu Uherské Hradiště figurují pouze památníky a pamětní desky, jediným evidovaným válečným hrobem je právě památník na náměstí Míru a i ten byl zanesen jako pietní místo, nikoli jako hrob s ostatky. Fakticky ještě existuje hrob rodiny Půdovy, kde odpočívá i dr. Jan Půda a hrob s urnou Viléma Skládala. Ostatní válečné hroby z obou světových válek i vojenské hroby první republiky podlehly změnám, které přinesly minulé roky a desetiletí. Dnes už lze existenci válečného hřbitova v Mařaticích považovat za uzavřenou kapitolu. Snad by však slušelo tomuto příběhu dopsat ještě jednu větu formou pietní úpravy zbytků původního legionářského pomníku. Na rozdíl od generací přímo postižených mnohdy těžkými osudovými zvraty máme my, lidé dnešní mírové doby, mnohem menší právo soudit, kdo si tehdy zasloužil smrt a kdo ne, nebo kdo si dnes zaslouží pietní vzpomínku a kdo zapomnění.

Poznámky:

- 1 Č o u p e k, J. – Š n a j d a r, J. – P a u l e, O.: *Vojsko v Uherském Hradišti*. Uh. Hradiště 1990, s. 28–30.
- 2 Státní okresní archiv Uherské Hradiště (dále jen SOKA UH), i. č. 442 (zpráva MNV Uh. Hradiště pro posádkové velitelství z 9. 10. 1946).
- 3 Tehdejší označení bylo B-III a B-IV. Změny v rozloze a značení jednotlivých částí zachycuje plánec otištěný v první části studie.
- 4 SOKA UH. AM UH III, i. č. 2. Spektakulárnost vojenského pohřbu patrně učinila na pisatele hradištské kroniky takový dojem, že zprávu o něm neopomenul zmínit i přesto, že zápisy z válečných let byly pořizovány až dodatečně.
- 5 Městský úřad Uherské Hradiště, matrika zemřelých z roku 1944. Ze záznamu ale nevyplývá, zda byla gangréna způsobena bojovým zraněním, nehodou či jinak.
- 6 Městský úřad Uh. Hradiště, matrika zemřelých z roku 1944; SOKA UH. AM UH III, i. č. 2 (kronika města, s. 273) „*Na mařatském hřbitově se konal ve středu 18. října pohřeb dvou německých vojáků, kteří při střelení po americkém letadle byli v Nedakonicích 13. října zabiti. Polní kurát z Olomouce a důstojník rakouské čety 17. oddílu se rozloučil s pochovanými příslušníky 746. praporu.*“ Kronika zmiňuje i pozdější pohřeb třetího vojáka.
- 7 SOKA UH. AM UH III, i. č. 2 (s. 329–330): „*Ubohá byla ustupující maďarská armáda. Vojáci i dobytek byli v ubohém stavu, mužstvo sešlé, otrhané, vozy rozbité... Velký transport maďarského vojska projel městem 12. února. ...Od 16. do 18. února projížděly městem velké transporty maďarských vojsk... 10. března odjela maďarská posádka k Vídni, ale magistrálou přicházeli noví vojáci většinou nužně oblečení s pytlek na zádech, z nichž mnozí lámanou slovenštinou prosili místní obyvatele o chléb.*“
- 8 Tamtéž, s. 334.
- 9 Uherskohradištské matriky o Maďarech s výjimkou vojína Lajose Muzsika zcela mlčí a Maďarsko také nedisponuje podobnou veřejnou databází jako německý Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge. Podle bývalého správce hřbitova Svatopluka Dvorského, rozhovor z 1. června 2007 (dále jen Vzpomínky S. Dvorského), bylo vzhledem k jazykové bariéře a zmatené organizaci ustupujících vojsk v napjaté situaci závěru války značným problémem zjistit vůbec nějaká data o zemřelých.
- 10 SOKA UH. AM UH III, i. č. 2 (s. 286–287). V kronice uváděné příjmení dozorce gestapa Kallig je nesprávné, stejně jako varianta ze seznamu válečných hrobů (ONV UH, i. č. 442). Základní osobní údaje Vratislava Slováčka (zámečník ze Starého Města, nar. 30. 11. 1923, zemřel 4. 4. 1945) uvádí publikace Památník obětem 1. a 2. světové války v okrese Uh. Hradiště. Uh. Hradiště 1975, s. 81. Jeho ohledací list je uložen mezi matričními doklady (SOKA UH, Sb. listin UH, i. č. 80).
- 11 Byly srovnávány údaje ze seznamu válečných hrobů (SOKA UH. ONV UH, inv. č. 442), matrik hradištského Standesamtu (Městský úřad, matriky 1945) a databáze německého Lidového spolku pro válečné hroby (www.volksbund.de/graebersuche). V případě Alfonse Zakowskího nemáme k dispozici matriční záznam, i tak lze s ohledem na dobu a místo úmrtí prakticky s jistotou tvrdit, že patřil k zraněným z ústupových bojů na Slovensku.

- 12 SOKA UH. AM UH III, i. č. 2 (s. 330): „*Zvlášť silný pohyb vojska byl začátkem dubna. Celé dny a noci projíždělo autostrádou ze Slovenska motorizované vojsko všech zbraní, tanky, děla, Červený kříž.*“
- 13 SOKA UH. AM UH III, i. č. 482.
- 14 SOKA UH. AM UH III, i. č. 2 (s. 330): „*9. dubna sneslo se ruské letadlo nad nádvořím kasáren a palbou byl jeden důstojník zabit.*“ Dle databáze „Volksbundu“ se osoba tohoto jména pohřešuje od 1. 3. 1945 v Horním Slezsku.
- 15 Tamtéž, s. 307: „*(2. 5. 1945) Německý zajatý voják dostal rozkaz od ruské hlídky miny posbíratí a odstraniti. Když odmítl tak učiniti, byl ruským vojákem se slovy „ničev“ zastřelen.*“
- 16 Srov. P a u l e, O.: *Osvobození Uherskohradištska, II. část.* Uh. Hradiště 1983, s. 28 resp. tamtéž, IV. část. Uh. Hradiště 1987, s. 52 a 54.
- 17 SOKA UH. ONV UH, i. č. 442.
- 18 Tamtéž, resp. SOKA UH. MěNV UH, i. č. 841. Počet osmi padlých uvádí i kronika (SOKA UH. AM UH III, i. č. 2, s. 334). Současná evidence hrobů správce pohřebiště firmy HRATES uvádí dokonce 11 ruských vojáků, a to přesto, že se jejich ostatky na hřbitově již nenacházejí.
- 19 Srov. P a u l e, O.: *Osvobození Uherskohradištska, IV. část.* Uh. Hradiště 1987, s. 16, 18 a 30. Autor uvádí jako zdroj dat Centrální archiv při Sovětu ministrů SSSR.
- 20 P a u l e, O.: *Osvobození Uherskohradištska, II. část.* Uh. Hradiště 1983, s. 30; SOKA UH. AM UH III, i. č. 2 (s. 307).
- 21 Nabízí se otázka, jak vlastně přišli vojáci k těmto iniciálám. Snad mohlo jít o nějaké zkomolení hodnostního označení, u Polonskeho by to odpovídalo: L.T.= lejténant, tj. poručík.
- 22 Srov. N e d b a l, L.: *Důstojníci z politického okresu Uherské Hradiště v čs. zahraniční armádě 1939–1945 (4. část).* Slovácko, roč. 2004, s. 283–284. Jeho ohledací i úmrtní list je uložen v SOKA UH, Sb. listin UH, i. č. 80.
- 23 Dnes tento hrob nese číslo 8, odd. A–III.
- 24 Srov. N e d b a l, L.: *Důstojníci z politického okresu Uherské Hradiště v čs. zahraniční armádě 1939–1945 (1. část).* Slovácko, roč. 2001, s. 221–234.
- 25 SOKA UH. ONV UH, i. č. 442 – hlášení místního velitelství SNB v Uh. Hradišti pro ONV z 13. května 1946 o válečných hrobech uvádí v kategorii domácích obětí nacistické perzekuce právě tyto čtyři hroby, a to včetně čísel (229–232).
- 26 Podle Dvorského (Vzpomínky S. Dvorského) si ostatky Beno Kopeckého odvezl jeho syn do Prahy.
- 27 *Uložení ostatků popravených a umučených účastníků domácího odboje za národní osvobození.* Uh. Hradiště 1947.
- 28 Tamtéž, dále také v kronice na s. 373–375 (SOKA UH, AM UH III, i. č. 2), podrobnosti o organizaci slavnosti lze také najít v materiálech Městského národního výboru v Uh. Hradišti (SOKA UH. MěNV UH, i. č. 470). Zde je uložen také plán rozmístění účastníků obřadu uložení ostatků, jasně situující kolumbárium na dnes zatravněnou plochu půlkruhovitěho tvaru mezi oddíly M-V, C-IV a U, kde dnes stojí náhrobky malířů Josefa Schneiderky a Stanislava Lolka. Ze slavnosti existuje i nesporně unikátní několikaminutový filmový záznam (Slovácké muzeum Uherské Hradiště, Videodokumentace Slováckého muzea, sign. VK-146).
- 29 Tímto programem je samozřejmě již výše citovaná publikace *Uložení ostatků...* Během přípravy pietního aktu se ovšem hovořilo jen o 104, resp. 126 a nakonec 128 padlých (SOKA UH. MěNV UH, i. č. 470). Ponecháváme stranou také skutečnost, že je zde uveden i Josef Štěrbá, který zahynul jako letec v Anglii, takže nešlo jen o účastníky domácího odboje, jak by se z názvu mohlo zdát.
- 30 SOKA UH. AM UH III, i. č. 2 (s. 374)
- 31 Nějaký čas po dokončení této studie vznikla neradostná povinnost toto tvrzení korigovat. Dne 30. dubna 2008 zemřel v Afghánistánu na následky výbuchu nálože pod obrněným vozem rotný Radim Vaculík ze 102. průzkumného praporu z Prostějova. Tento rodák z nedalekého Hluku byl 9. května 2008 pohřben s vojenskými poctami (in memoriam povýšen do hodnosti praporečkáka) do rodinného hrobu na hřbitově v Mařaticích. Bohužel tak zde skutečně i ve zdánlivě klidné době přibyl další válečný hrob. Doufejme, že je poslední.
- 32 Ženevská konvence 1929, kapitola 1, odst. 4.

- 33 SOKA UH. ONV UH, i. č. 442. Již 2. 8. 1945 pod čj. 208/pres. řešil ONV Uh. Hradiště dodání seznamu padlých sovětských vojáků a 3. 12. 1945 předává zemský národní výbor oznámení sovětského vojenského přidělence o chystaném provádění exhumací.
- 34 O případu G. Porcinioho bylo již dříve vše podstatně řečeno, o exhumaci B. Denčana a V. Petáka podává zprávu jednak žádost posádkového velitelství o povolení exhumace (SOKA UH, OÚ UH, i. č. 572), jednak kronika města (SOKA UH, AM UH III, i. č. 1, s. 304).
- 35 Tamtéž. Ostatky sovětských vojáků zůstaly kromě mařatického hřbitova ještě v Blatničce, Míkovcích, Ostrožském Předměstí a Podolí.
- 36 Tamtéž. Oběžník ministerstva vnitra z 25. 7. 1947 přímo odkazuje na ženevskou konvenci z roku 1929 i na versailleskou, saintgermainskou a trianonskou mírovou smlouvou.
- 37 Tamtéž (zpráva MNV Uh. Hradiště pro posádkové velitelství z 9. 10. 1946).
- 38 Tamtéž. Tento seznam tvoří hlavní osu studie a přes dílčí nepřesnosti v údajích (především datech pohřbu), prokázané při porovnávání s dalšími informačními zdroji, je nedocenitelným svědectvím.
- 39 Jednalo se o oběžníky MV z 29. 3. 1951, poř. č. 346/1951 a z 3. ledna 1951, poř. č. 42/1951 (SOKA UH. MěNV UH, i. č. 481, resp. ONV UH, i. č. 442).
- 40 SOKA UH. MěNV UH, i. č. 481.
- 41 Tamtéž.
- 42 Tamtéž (seznam rumunských vojinů, exhumovaných a převeznených do Brna z 28. 2. 1952).
- 43 SOKA UH. Okresní výbor Svazu protifašistických bojovníků Uh. Hradiště (dále jen OV SPB UH), i. č. 23. Ve spise se nacházejí dopisy pro krajský a ústřední sekretariát svazu (jenž měl žádost předat ministerstvu financí), Místní národní výbor a Okresní národní výbor v Uh. Hradišti, Krajský národní výbor v Gottwaldově, městský a okresní sekretariát KSČ v Uh. Hradišti.
- 44 Tamtéž, dopis z 15. března 1954. Za povšimnutí stojí skutečnost, že se zde již nemluví o 128 padlých odbojářích, ale jen o 80, přičemž není postaveno žádné rovnítko mezi počet umučených a množství uren.
- 45 Teprve roku 1955 se bývalé smetiště proměnilo v urbanizovanou parkovou plochu. Srov. SOKA UH. MěNV UH, i. č. 1 (4. svazek kroniky města, s. 126).
- 46 Místo dvou soch nakonec pomník zdobí pouze jedna socha a celkově působí oproti původnímu návrhu skromněji. Přesto i při letmém pohledu odhalíme množství podobných prvků. Jedinou pozdější změnou bylo umístění kamenných desek se jmény obětí z řad hradištských občanů, které byly na pomník umístěny až v 90. letech. Celý postup dění okolo výstavby zachycují zápisy rady ONV z let 1954–1956 (srov. SOKA UH, ONV UH, i. č. 303, kat. č. 361, 416, 419, 432 a 440).
- 47 Je zajímavé, že v současné evidenci hrobů správy hřbitova v Mařaticích jsou ostatky sovětských vojáků stále vedeny na svých původních místech v části C-IV. Pomník nese nápis: „*Ať kamkoliv jdeš, zastav se na chvíli! Pamatuj, že my za život tvůj krví platili!*“ Text schválila rada MNV na zasedání 10. května 1957 a nahradil nepřilíš originální: „*Věčná sláva hrdinům padlým za osvobození naší vlasti, věčná paměť obětem národní a rasové persekuce.*“ (SOKA UH. MěNV UH, i. č. 116). Kamenné desky se jmény obětí z řad hradištských občanů byly na pomník umístěny až později v 90. letech.
- 48 SOKA UH, OV SPB, i. č. 37
- 49 Srov. SOKA UH, ONV UH, i. č. 401, spis čj. 9534/46 ve věci zřízení kolumbária. Z čestného místa byly přemístěny i hroby starosty Františka Beneše a stavitele Josefa Horáka na jejich současné místo.
- 50 Stejně tomu bylo i v soupisu z roku 1961 (SOKA UH. ONV UH, i. č. 442).
- 51 Vzpomínky S. Dvorského; H a r t m a n, A.: *Úprava městského hřbitova*. Zpravodaj města Uh. Hradiště, č. 12, roč. 1970, s. 11–12. Při srovnání současné mapy hřbitova s poválečným nákresem (viz 1. část článku, vydaná v loňském ročníku) je zřejmé, že současné rozvržení sektorů se od původního značně liší. Výše otištěná mapka, pocházející patrně z doby 2. světové války, mírně koriguje původní odhad velikosti vojenského hřbitova, naznačený v prvním ze jmenovaných plánů.
- 52 Srovnáním dat uložení ostatků dle evidenci hrobů správy pohřebiště lze získat přesnou představu o postupu nového využití bývalého vojenského hřbitova a nemocničního oddílu. Povšimneme-li si dat pohřbu u deseti nejnižších čísel hrobů v každém sektoru, určíme jako počátek nového

- pohřbívání v dnešním oddíle B-I léta 1972–1973, v oddíle B-II léta 1976–1977, B-III 1977–1978 a B-IV 1989–1990. Ke stejnému výsledku dojdeme i jednoduchým seřazením hrobů podle data úmrtí. Jednotlivé starší pohřby (např. i z let 1939, 1941 či z 50. let) není třeba brát v úvahu, jedná se totiž zřejmě o ostatky, přenesené do nově zakoupeného rodinného hrobu ze staršího pohřebního místa. Vždy se totiž vyskytují v hrobě, kde je pohřbena i osoba uložená v pozdější době (po výše uvedeném datu).
- 53 Podle sdělení Jana Rajzla (bydl. Malinovského 263, Uh. Hradiště) zanikl poslední válečný hrob teprve nedávno, když se o něj přestala starat příbuzná zesnulého. V roce 2004 jej ještě zachytil na fotografii, dnes jej už na hřbitově nenajdeme. Jednalo se o maďarského vojína Lájose Muzsika.
 - 54 AM UH III, i. č. 2 (kronika, sv. 2, s. 274, resp. 334): „*V týž den (2. 9. 1944) byl na hřbitově v rohu zídky zahrabán celní inspektor Karel Marian, který byl jako major nepřímou zúčastněn atentátu na Hitlera. Byl gestapem zatčen a ve vězení se 1. září otrávil. Narodil se r. 1888 v Hamburku.*“ „...15. 4. se zastřelil německý celní rada Max Meinecke, jehož rodina byla zasvěcena do spiknutí proti Hitlerovi. Zastřelil se před zatčením a pochován byl v Mařaticích u zídky v levém rohu hřbitova.“
 - 55 Srov. J a n á k, J.–H l e d í k o v á, Z.–D o b e š, J.: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2005, s. 457–458, resp. Liška, Otakar a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918–1989*. Praha 2006, s. 19–22.
 - 56 Srov. *První poprava v Uherském Hradišti*. Čin 15. 8. 1945, s. 2.
 - 57 O činnosti mimořádného lidového soudu podrobně informuje hradištská kronika (AM UH III, i. č. 2 (286, 338–344 a 369–370)). Zprávy o činnosti a rozsudcích vycházely také tiskem, zde byly použity články z týdeníku Čin. Ve sbírce matričních dokladů (SOKA UH. Sb. listin UH, i. č. 103 a 80) lze najít také ohledací listy některých popravených (Karel Ullrich, Helmut Heinecke, Tomáš Štipčák, Ludmila Ulrichová). Seznam všech osob, odsouzených mimořádným lidovým soudem k trestu smrti, vycházející jednak ze seznamu uveřejněném ve studii Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR (Liška, Otakar a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918–1989*. Praha 2006), jednak z městské kroniky a matriky, je uveden v příloze. V této souvislosti je ovšem třeba upozornit na jisté nepřesnosti v Liškově seznamu. Například právě u Karla Raschky uvádí jako místo popravy Uh. Hradiště, ačkoli víme, že tomu tak nebylo, či naopak u Drahomíry Nogolové, jež byla prokazatelně v Hradišti popravena, uvádí jako místo popravy Ostravu. Je tedy otázkou, zda byly všechny osoby ze seznamu skutečně popraveny v hradištské věznicí. Pochybnosti pak mohou v prvé řadě budít další v hradištské matrice neuvedená jména, především v případech, že se soudní přelíčení prokazatelně konalo v jiných městech: Valentin Hanuschka a Heřman Partsch, kteří byli souzeni v Hodoníně, Jan Chábek a Mikuláš Mlčoch – souzení v Kroměříži, Rudolf Adler – souzen v Uherském Brodě a Josef Urbánek – souzený ve Zlíně.
 - 58 SOKA UH. AM UH III, i. č. 2 (s. 338–344 a 369–370).
 - 59 *Veřejná poprava gestapáka Rašky ve Zlíně*. Čin 15. 9. 1946, s. 7.
 - 60 SOKA UH. Sb. listin UH, i. č. 103 a kart. 391. V ohledacím listu T. Štipčáka je uveden čas pohřbu 19.00 hodin, u Ludmily Ulrichové dokonce 21.00 hodin. Potvrzují to také Vzpomínky S. Dvorského, jenž si osobně pamatuje na to, jak ráno přivezli mrtvolu popraveného. Kat mu dokonce nabízel zánovní polobotky mrtvého.
 - 61 V ohledacím listu Helmuta Heineckeho (SOKA UH. Sb. listin UH, i. č. 103) je přímo uvedeno, že byla „*mrtvola dodána do anatomického ústavu MU v Brně*“. Stejně svědectví vydává i matrika (Městský úřad Uherské Hradiště, matriky) a kronika města (SOKA UH. AM UH III, i. č. 2). Více informací lze najít v příloze.
 - 62 Ve výše citované studii o trestech smrti (Liška, O. a kol.: *Tresty smrti...*) je uvedeno 5 osob, popravených v hradištské krajské věznicí.
 - 63 SOKA UH, ONV UH, i. č. 1143. Součástí spisu je nedatovaný metodický pokyn pro evidenci a péči o válečné hroby. Stále ještě vychází z dříve zmiňovaných oběžníků z počátku 50. let.
 - 64 Tamtéž, dopis KNV v Brně z 14. 2. 1985 a odpověď ONV Uh. Hradiště z 21. 2. 1985.
 - 65 Srov. *Dělníci vykopávají hroby s pozůstatky vojáků*. Slovácké noviny 13. 11. 1996, s. 7.

Wartime Graves in the Mařatice Cemetery, Part Two

A b s t r a c t

After the Protectorate Bohemia and Moravia had been established, the German garrison came to the city. They also utilized the military department for occasional burials of their members. The frequency of military burials increased substantially during the last months of the war when the troops retreating from Slovakia streamed through the city. Apart from the Germans, 21 Hungarian soldiers were buried here who died mostly of typhus. The military department was completely full by now, so further soldiers had to be buried in the civilian parts. This was the case of 3 Romanian and 9 Russian soldiers, who had died during the liberation of the city. In 1947, a columbarium was set up for urns with the remnants of the victims of Nazi persecution. However, most of the urns did not contain authentic bodily remnants, but just symbolic remnants instead – soil from the place of death, a piece of personal belongings etc. This provisional solution proved insufficient, so the district committee of the Union of Anti-Fascist Fighters struggled for the building of an adequate memorial for the victims of the Second World War. In 1957, the memorial was uncovered in the Mír Square, the pedestal of which contained not only the remnants of the Soviet soldiers, but probably also the contents of the columbarium. The remnants of the Romanian soldiers had previously been transported to the military cemetery in Hodonín. In accordance with the international law, an evidence of wartime graves was created immediately after the war and then again in the early 1950s. This evidence included also the graves of the soldiers of the defeated states, but these had not been taken care of, and consequently the whole military department of the cemetery gradually dilapidated, and the wooden crosses succumbed to destruction. Finally, in 1970 during the reconstruction of the cemetery pavements, the military cemetery was, along with the adjacent graves of the so-called hospital department, abolished and converted in spaces for new graves. In relation to the wartime graves from the Second World War, we have to mention the activities of the Emergency People's Court in Uherské Hradiště, which was to deal with the traitors and collaborators. Based on its verdicts, about 40 persons were executed, out of whom several had been buried in Mařatice, in unsigned graves by the back wall of the cemetery. The name lists of the wartime graves from the years 1939–1945 as well as the list of persons sentenced by the Emergency Peoples Court to death penalty are included in the appendix.

Kriegsgräber auf dem Friedhof in Mařatice, 2. Teil

Z u s a m m e n f a s s u n g

Nach Errichtung des Protektorats Böhmen und Mähren kam eine deutsche Militärgarnison in die Stadt. Auch sie nutzte die Militärabteilung des Friedhofs für ihre Verstorbenen. In den letzten Kriegsmontaten, als durch die Stadt die aus der Slowakei zurückziehenden Truppen strömten, nahm die Frequenz der Militärbegräbnisse zu. Außer deutschen Soldaten wurden hier auch 21 ungarische Soldaten beerdigt, die meistens am Flecktyphus starben. Die Militärabteilung hat sich gefüllt, sodass weitere verstorbene Soldaten auch in den zivilen Abteilungen beerdigt wurden. Unter ihnen waren auch 3 rumänische und 9 sowjetische Soldaten, die bei der Befreiung der Stadt gefallen sind. 1947 wurde auf dem Friedhof ein Kolumbarium zur Aufbewahrung der Urnen mit sterblichen Überresten von Opfern der Nazi-Verfolgung errichtet. Die meisten Urnen enthielten jedoch keine authentischen körperlichen Überreste, sondern nur symbolische – Erde vom Sterbeort, persönliche Sachen u. ä. Diese provisorische Lösung zeigte sich als ungenügend, deshalb setzte sich der Verband der antifaschistischen Kämpfer für den Aufbau eines würdigen Denkmals zur Erinnerung an die Opfer des zweiten Weltkriegs ein. 1957 wurde das Denkmal auf dem Platz „náměstí Míru“ enthüllt. Im Denkmalsockel wurden die sterblichen Überreste der sowjetischen Soldaten und vermutlich auch der Inhalt der Kolumbarium-Urnen beigesetzt. Die sterblichen Überreste der rumänischen Soldaten wurden schon vorher auf den zentralen rumänischen Friedhof in Hodonín überführt. In Übereinstimmung mit dem internationalen Recht wurde die Kriegsgräberevidenz unmittelbar nach dem Krieg und erneut Anfang der fünfziger Jahre eingeführt. Evidiert wurden auch Gräber der besiegten Soldaten, aber diese Gräber wurden nicht gepflegt, sodass die ganze Militärabteilung des Friedhofs verfiel und Holzkreuze mit Bezeichnungen verwesten. 1970, als die Fußwege rekonstruiert wurden, wurde der Militärfriedhof zusammen mit umliegenden Gräbern der so genannten Krankenhausabteilung aufgehoben und das Gelände für neue Gräber bestimmt. Im Zusammenhang mit den Kriegsgräbern aus dem zweiten Weltkrieg ist die Tätigkeit des Außerordentlichen Volksgerichts in Uherské Hradiště zu erwähnen. Dieses Gericht sollte mit den Verrätern und Kollaborateuren abrechnen. Aufgrund seiner Urteile wurden rund vierzig Personen hingerichtet, von denen einige in Mařatice in namenlosen Gräbern an der hinteren Friedhofsmauer begraben wurden. Das Verzeichnis der Kriegsgräber aus den Jahren 1939–1945 auf dem Friedhof Mařatice und die Namenliste der vom Außerordentlichen Volksgericht in Uherské Hradiště zum Tode verurteilten Personen sind im Anhang angegeben.

Válečné hroby - 2. světová válka

Oddělení	Příjmení	Jméno	Hodnost	Narozen		Zemřel		Příčina smrti	Pohřben	Poznámka
				datum	místo (okres, země)	datum	místo			
voj. II	Küpper	Paul Arthur	Stabsgefreiter	15. 4. 1894	Mettmann (Mettmann, Německo)	25. 7. 1944	Gdaňská kasárna	plicní embolie	31. 7. 1944	
voj. II	Ziegler	Wilhelm	Gefreiter	20. 12. 1924	Nordhorn (Nordhorn, Německo)	5. 8. 1944	zemská nemocnice	plynatá gangréna	8. 8. 1944	
voj. II	Friedberger	Karl	Schütze	14. 4. 1904	Englöd (část obce Wallerfing, Deggen Dorf, Německo)	13. 10. 1944	Nedakonicce	zahynul při náletu na transportní vlak	18. 10. 1944	
voj. II	Brieskorn	Günther	Gefreiter	2. 11. 1924	Gelsenkirchen (Gelsenkirchen, Německo)	13. 10. 1944	Nedakonicce	zahynul při náletu na transportní vlak	18. 10. 1944	
voj. II	Ruschka	Dominik	Schütze	28. 8. 1894	Kettiasbrunn (Mistelbach, Rakousko)	28. 10. 1944	zemská nemocnice	srdeční insuficience s plicním edémem	2. 11. 1944	následkem zranění při náletu na transportní vlak v Nedakonicích
voj. II	Kreyca	Roman	Gefreiter	11. 6. 1900	Wien (Wien, Rakousko)	18. 11. 1944	Gdaňská kasárna	sebevražda pro střelením hlavy	23. 11. 1944	
voj. II	Toth	Arpad				2. 1. 1945			9. 1. 1945	
voj. II	Strubo	János				2. 1. 1945			9. 1. 1945	
voj. II	Muzsik	Lajos	vojín	22. 3. 1920	Paca (Zala, Maďarsko)	7. 1. 1945	zemská nemocnice	střelná rána do hrudníku	9. 1. 1945	
voj. II	Hanke	Walter Erich	Obergefreiter	4. 4. 1904	Žagaň (Žagaň, Polsko)	25. 1. 1945	zemská nemocnice	otrava oxidem uhelnatým	27. 1. 1945	
voj. II	Matzdorf	Gerhard Paul	Obergefreiter	5. 7. 1912	Neudamm (Frankfurt an der Oder, Německo)	25. 1. 1945	zemská nemocnice	otrava oxidem uhelnatým	27. 1. 1945	
voj. II	Unglert	Xaver Franz	Arbeitsmann	3. 2. 1927	Babenhausen (Darmstadt -Dieburg, Německo)	24. 1. 1945	Kunovice, Reichs-arbeitsdienst-lager 2/12	srdeční slabost	29. 1. 1945	

voj. II	Radler	Johann	Schütze	23. 10. 1899	Stierberg (část obce Obertaufkirchen, Mühldorf, Německo)	5. 2. 1945	zemská nemocnice	prasklý vřed dvanáctníku, povšechný zánět pobřížnice	12. 2. 1945	
voj. II	Sándor	Csuri				17. 2. 1945			19. 2. 1945	
voj. II	Hangel	György				20. 2. 1945			22. 2. 1945	
voj. II	Schmitz- berger	János				20. 2. 1945			22. 2. 1945	
voj. II	Pjesovszky	György				27. 2. 1945			1. 3. 1945	
voj. II	Sándru	Simon				27. 2. 1945			1. 3. 1945	
voj. II	Sketde	Bruno Alois	Arbeitsmann	9. 7. 1928	Jarosów (Svidnica, Polsko)	27. 2. 1945	Buchlovice, Reichs- arbeitsdienst- lager	zánět srdčního svalu	2. 3. 1945	
voj. II	Krízsán (Krisan)	Tivadar				3. 3. 1945			5. 3. 1945	
voj. II	Sárkadi	János				2. 3. 1945			5. 3. 1945	
voj. II	Hegyesi	Geza				6. 3. 1945			8. 3. 1945	
voj. II	Csepanyi (Cseposanyi)	Sandor				6. 3. 1945			8. 3. 1945	
voj. II	Levoczký	János				10. 3. 1945			12. 3. 1945	
voj. II	Mogyorósi	Josef							14. 3. 1945	
B-III	Bacsán	János							14. 3. 1945	
B-III	Szabó	István							16. 3. 1945	
B-III	Stofka	Mihály							21. 3. 1945	
B-III	Olemnyik	István							23. 3. 1945	
B-III	Gyöngiji	Viktor							23. 3. 1945	

B-III	Vlesko	Sándor										24. 3. 1945	
B-III	Brugos	Ferenz										26. 3. 1945	
B-III	Galik	Jakob	Angestellte in Gefängnis- aufsichtsdienst	24. 3. 1914	Franzfeld (Jižní Banát, Srbsko)	30. 3. 1945	zemská nemocnice					3. 4. 1945	zabit partyzány
B-III	Nußer	Walter	Sanitärs Oberfeldwebel	24. 4. 1909	München (München, Německo)	3. 4. 1945	Mýjava, resp. motorizovaný polní lazareť 552 Uh. Hradiště					5. 4. 1945	zranění ramenní- ho kloubu graná- tovou střepinou
B-III	Glückstein	Willibald	Soldat	16. 7. 1926	Saal an der Saale (Königshofen, Německo)	3. 4. 1945	Stará Tůrá, resp. motorizovaný polní lazareť 552 Uh. Hradiště					5. 4. 1945	průstřel levého ramene, střelné protřetí levého stehna, střelná rána do hlavy
B-III	Zakowski	Alfons	Obergefreiter	4. 6. 1911	Lulkowo (Toruń, Polsko)	6. 4. 1945	5. motorizovaný polní lazareť 552 Uher. Hradiště					6. 4. 1945	
B-III	Bein	Herbert										9. 4. 1945	
B-III	4 němečtí vojáci neznámého jména											2. 5. 1945	zabití při výbuchu mostu přes Moravu
B-IV	neznámý rumunský voják											2. 5. 1945	ostatky přeneseny do Brna
C	Zajcev	Ivan Ivanovič	major	1910		2. 5. 1945	Jarošov					2. 5. 1945	ostatky přeneseny do památníku na nám. Míru
C	Negrov	Stěpan Pantělejevič	mladší seržant	1916		4. 5. 1945						4. 5. 1945	ostatky přeneseny do památníku na nám. Míru
C	Kunpan	Maxim Alexejevič	vojín	1908		4. 5. 1945						4. 5. 1945	ostatky přeneseny do památníku na nám. Míru
C	Polonskij	Aron Jakovlevič	poručík	1916		2. 5. 1945						4. 5. 1945	ostatky přeneseny do památníku na nám. Míru
C	Durakov	Michail Stěpanovič	starší seržant	1897		2. 5. 1945						4. 5. 1945	ostatky přeneseny do památníku na nám. Míru

B-III	Zetsel	Fritz											
B-III	Arthur	Michal	Soldat	1897				2. 5. 1945	zemská nemocnice		příčina smrti - roztržení pravého kolena a následná amputace dolní končetiny	4. 5. 1945	
B-III	Schuhmacher	Edmund	Unteroffizier	31. 2. 1917	Mettlach (Merzig-Wadern, Německo)		3. 5. 1945	zemská nemocnice		střelná rána do břicha	4. 5. 1945		
C	Chabidjanov	Masgut	vojín	1920			4. 5. 1945			padl v boji	5. 5. 1945	ostatky přeneseny do památníku na nám. Míru	
C	Timčenko	Jakov Vissarionovič	vojín				2. 5. 1945			padl v boji	5. 5. 1945	ostatky přeneseny do památníku na nám. Míru	
C	Makarčuk	Stěpan Alepevič	vojín	1897			2. 5. 1945			padl v boji		ostatky přeneseny do památníku na nám. Míru	
C	Sněžkin	Alexandr Dmitrijevič	nadporučík	1923			2. 5. 1945			padl v boji		ostatky přeneseny do památníku na nám. Míru	
B-IV	neznámý rumunský voják												
A-III	Perutka	Vladislav	štabní kapitán	31. 3. 1911	Uh. Hradiště		5. 5. 1945	Vsetín, nemocnice		střelná rána do krku, padl v boji	13. 5. 1945		
B-IV	neznámý německý voják												
B-IV	neznámý rumunský voják												
D	Šterba	Vladimír	pplk.	2. 7. 1899	Uh. Hradiště		27. 3. 1940	Brno		umučen			
D	Richter	Otto	civilní osoba	22. 3. 1897	Žatčany (Brno-venkov)		27. 7. 1940	Brno		umučen			
D	Skládal	Vilém	civilní osoba	21. 5. 1898	Uh. Hradiště		14. 8. 1940	Brno		umučen			
D	Kopecký	Beno	civilní osoba	10. 12. 1889	Uh. Hradiště		26. 4. 1942	Osvětim					

Seznam osob odsouzených mimořádným lidovým soudem v Uh. Hradišti k trestu smrti

Příjmení	Jméno	Narozen		Bydliště (okres)	Zemřel		Pohřben	Odsouzen za
		datum	místo (okres)		datum	místo		
Ullrich	Karel	25. 7. 1905	Opava (Opava)	Zlín (Zlín)	14. 8. 1945	Uh. Hradiště - věznice	14. 8. 1945 v Mařaticích	člen gestapa, vraždy vězňů, vraždy a vypálení domů v Prlově atd.
Štěpčák	Tomáš	15. 10. 1914	Suchov (Hodonín)	Vápenky	16. 8. 1945	Uh. Hradiště - věznice	16. 8. 1945	jako spolupracovník gestapa udal boršickou skupinu 11 partyzantů a další
Ulrichová (roz. Schneidrová)	Ludmila	10. 6. 1914	Staré Město (Uh. Hradiště)	Staré Město (Uh. Hradiště)	21. 8. 1945	Uh. Hradiště - věznice	21. 8. 1945	jako konfidentka gestapa udala za peníze členy komunistického odboje, měla poměr s členem gestapa
Batá (Kovač)	Oldřich	29. 5. 1920	Brno (Brno-město)	Zlín (Zlín)	30. 8. 1945	Zlín		zločiny proti majetku, udavačství
Ledabyl	Stanislav	12. 7. 1921	nezjištěno (Polsko)	Doloplazy	31. 8. 1945	Zlín		udavačství
Eichler	Josef	17. 1. 1923	Čirkev (Kolín)	Zlín (Zlín)	26. 9. 1945	Uh. Hradiště		udavačství
Chvátal	Jan	28. 10. 1918	Dolnice (Znojmo)	Malenovice (část obce Zlín, Zlín)	27. 9. 1945	Zlín		udal parašutisty Františka Pospíšila a Libora Zaplčetala
Kitzka	Viktor	8. 2. 1890	Moravská Třebová (Svitavy)		20. 11. 1945	Uh. Hradiště		zločiny proti státu
Babicová	Marie	24. 5. 1898	Kroměříž (Kroměříž)	Kroměříž (Kroměříž)	20. 11. 1945	Uh. Hradiště		zločiny proti státu, udavačství
Hamerník	Josef	7. 7. 1911	Vídeň (Vídeň, Rakousko)		15. 1. 1946	Uh. Hradiště		zločiny proti státu, proti osobám, udavačství
Larisch	František	18. 7. 1894			15. 1. 1946	Uh. Hradiště		zločiny proti státu, osobám a majetku, udavačství
Horáková	Julie	6. 2. 1909	Kostice (Břeclav)	Kostice (Břeclav)	17. 1. 1946	Uh. Hradiště - věznice	19. 1. 1946	udavačství
Černoch	František	26. 1. 1890	Morčkov (Nový Jičín)		29. 1. 1946	Uh. Hradiště		zločiny proti osobám, udavačství
Olišák	Hynek	21. 2. 1906	Jankovice (Kroměříž)		30. 1. 1946	Uh. Hradiště		zločiny proti státu, osobám a majetku, udavačství
Gabriel	Bohumil	31. 7. 1911	Lesnice (Šumperk)	Jaroslavice (část obce Zlín, Zlín)	27. 2. 1946	Uh. Hradiště - věznice	27. 2. 1946	udavačství

Blaha	Alois	20. 12. 1890	Míslčice (Uh. Hrad- diště)	Popovice (Uh. Hradiště)	4. 3. 1946	Uh. Hradiště - věznice	4. 3. 1946	manželé jako placení konfidenti zavi- nili smrt 37 lidí, mj. událi i parašu- tistu Vojtěcha Lukašfka. Ke sledování používali i své nezletilé děti.
Blahová	Aloisie	27. 4. 1896	Popovice (Uh. Hradiště)	Popovice (Uh. Hradiště)	4. 3. 1946	Uh. Hradiště - věznice	4. 3. 1946	
Schäffer	Josef	3. 2. 1899	Tuřany (městská část Brna)	Napajedla (Zlín)	15. 3. 1946	Uh. Hradiště - věznice	15. 3. 1946	konfident gestapa, zavínil smrt 3 lidí
Tichánek	Josef	8. 11. 1902	Křhová (část obce Val. Meziříčí, Vsetín)	Zlín (Zlín)	15. 3. 1946	Uh. Hradiště - věznice	15. 3. 1946	holič, udal kadeřnici Helenu Grigor- kovou, která následně zemřela v koncentračním táboře
Kunze	Willi	14. 5. 1910	Dřmouč (část obce Cvikov, Česká Lípa)		3. 4. 1946	Kyjov		člen gestapa, zavínil smrt 58 lidí, mj. v dubnu 1945 zatýkal několik kumov- ských občanů, kteří pak byli zastreleni a hozeni do Moravy u Napajedla a účastnil se i masakru v obci Javoříčko
Mlčoch	František Milkuláš	18. 4. 1887	Uhřetice (Přerov)	Kroměříž (Kro- měříž)	26. 4. 1946	Uh. Hradiště		býv. čs. major, vůdce strany Zelených hákových křížů
Neudörfer	Zdeněk	11. 6. 1922		Mírovce (část obce Veleň, Praha-východ)	25. 4. 1946 odsouzen	Uh. Hradiště		udavačství
Chábek	Jan	21. 11. 1886			29. 4. 1946	Uh. Hradiště		zločiny proti státu, osobám a majetku, udavačství
Lindenthal	Rembrant	16. 11. 1904	Brno (Brno-město)	Zlín (Zlín)	20. 5. 1946	Uh. Hradiště - věznice	předán anatomic- kému ústavu v Brně	člen gestapa
Cypra	František	14. 4. 1896	Brno (Brno-město)	Zlín (Zlín)	20. 5. 1946	Uh. Hradiště - věznice	předán anatomic- kému ústavu v Brně	člen gestapa
Hanuschka	Valentin	16. 12. 1909	Brno (Brno-město)	Hodonín (Hodonín)	21. 5. 1946	Uh. Hradiště		člen gestapa
Parsch	Hefman	21. 7. 1894	Rýmařov (Bruntál)	Strážnice (Hodonín)	22. 5. 1946	Uh. Hradiště		zločiny proti státu, osobám a majetku, udavačství
Weikert	Meinhard	11. 9. 1899	Aschaffenburg (Aschaffenburg, Německo)	Zlín (Zlín)	29. 5. 1946	Uh. Hradiště - věznice	předán anatomic- kému ústavu v Brně	člen gestapa, spolu s Heineckem v Ploštině zastřelil 3 osoby a 24 upálil

Heinecke	Helmut	7. 3. 1913	Dolle (Magdeburg, Německo)	Zlín (Zlín)	29. 5. 1946	Uh. Hradiště - věznice	předán anatomickému ústavu v Brně	kriminální komisař gestapa, spolu s Weinhartem v Ploštině zastřelil 3 osoby a 24 upálil
Nogol	Jaroslav	10. 5. 1919	Mor. Ostrava (část obce Ostrava, Ostrava-město)	Zlín (Zlín)	12. 9. 1946	Uh. Hradiště - věznice	předán anatomickému ústavu v Brně	manželé působili jako placení konfidenti gestapa, zaviniili zatčení a smrt několika lidí
Nogolová	Drahomíra	15. 1. 1923	Mor. Ostrava (část obce Ostrava, Ostrava-město)	Zlín (Zlín)	12. 9. 1946	Uh. Hradiště - věznice	předána anatomickému ústavu v Brně	
Raschka	Karel	21. 3. 1901	Vrchlabí (Trutnov)	Zlín (Zlín)	13. 9. 1946	Zlín-hřiště SK Letná		vedoucí II. oddělení zlínského gestapa, způsobil zatčení několika set osob a smrt 95 českých lidí
Urbánek	Josef	6. 5. 1907	Brno (Brno-město)	Brno (Brno-město)	16. 9. 1946	Zlín		člen gestapa
Schlögl	Josef	16. 1. 1904	Březová nad Svitavou (Svitavy)	Zlín (Zlín)	23. 9. 1946	Uh. Hradiště		člen gestapa, zaviniil zatčení 50 lidí a smrt několika osob.
Kiowski	Bedřich	21. 4. 1905	Brno (Brno-město)	Zlín (Zlín)	25. 10. 1946	Uh. Hradiště - věznice	předán anatomickému ústavu v Brně	řidič gestapa, zaviniil smrt, zranění a zatčení více lidí
Nowok	Jan	23. 1. 1903	Janów (část obce Katowice, Polsko)	Zlín (Zlín)	12. 11. 1946	Uh. Hradiště - věznice	předán anatomickému ústavu v Brně	kriminální sekretář gestapa v Brně
Vrána	Alois	13. 9. 1902	Francová Lhota (Vsetín)	Francova Lhota (Vsetín)	12. 11. 1946	Uh. Hradiště - věznice	předán anatomickému ústavu v Brně	konfident
Žáček	Miloš	21. 9. 1923	Štramberk (Nový Jičín)	Štramberk (Nový Jičín)	13. 11. 1946	Uh. Hradiště - věznice	předán anatomickému ústavu v Brně	konfident
Rottels	Fritz	30. 12. 1891	Barmen (část obce Wuppertal, Německo)	Zlín (Zlín)	15. 11. 1946	Uh. Hradiště - věznice	předán anatomickému ústavu v Brně	šéf německé kriminální policie, týral zatčené a zaviniil zatčení a smrt mnoha lidí
Ruber	Augustin	20. 11. 1908	Brno (Brno-město)	Zlín (Zlín)	5. 12. 1946	Uh. Hradiště - věznice	předán anatomickému ústavu v Brně	kriminální asistent gestapa ve Zlíně
Heimerle	Karel	11. 2. 1906	Plenting (část obce Rattiszell, Straubing-Bogen, Německo)	Zlín (Zlín)	24. 1. 1947	Uh. Hradiště - věznice	předán anatomickému ústavu v Brně	vrchní kriminální tajemník ve Zlíně
Schlinger	Alois	27. 6. 1905	Brno (Brno-město)	Zlín (Zlín)	29. 1. 1947	Uh. Hradiště - věznice	předán anatomickému ústavu v Brně	člen gestapa, zaviniil smrt několika lidí

Adler	Rudolf	15. 2. 1914	Sebnitz	Uh. Brod (Uh. Hradiště)	10. 3. 1947	Uh. Hradiště	člen gestapa
Kraus	Rudolf	20. 3. 1898	Brno (Brno-město)	Uh. Hradiště (Uh. Hradiště)	16. 4. 1947	Uh. Hradiště - věznice	předán anatomickému ústavu v Brně šofér gestapa
Slováček	František	28. 3. 1916	Otrokovice (Zlín)	Otrokovice (Zlín)	30. 4. 1947	Uh. Hradiště	udavačství

SOUPIS OBEČNÍCH KRONIK ULOŽENÝCH VE STÁTNÍM OKRESNÍM ARCHIVU UHERSKÉ HRADIŠTĚ

1. ČÁST

Jiří Čoupek, MZA-Státní okresní archiv, Uherské Hradiště

Jaromíra Čoupková, MZA-Státní okresní archiv, Uherské Hradiště

Kroniky, které se z historického hlediska řadí k narativním pramenům, mají pro dějiny našich zemí nezastupitelný význam. Na území okresu Uherské Hradiště se pamětní záznamy objevují již ve 14. století v uherskohradištské městské kanceláři, na ně navazují kroniky úředníků města Uherského Brodu a vývoj kronikářství je pak dovršen zákonem z roku 1920 o obecních knihách pamětních. Soupis dochovaných obecních kronik z obcí Babice až Osvětimany je předmětem následujícího článku.

Kronikami byly v dobách starověku a zejména ve středověku označovány dějepisné knihy, mající prozaický i veršovaný tvar. Z historického pohledu se kroniky řadí k tzv. vyprávěcím (narativním) pramenům. Pro dějiny našich zemí mají nezastupitelný význam především franská Fredegarova kronika ze 7. století, která obsahuje první zmínku o Sámově říši, latinská Kosmova kronika z 12. století, popisující počátky našeho státu, a česká veršovaná Dalimilova kronika ze 14. století. Pro náš kraj je nutno připomenout i kroniku Vavřince z Brezové, která mj. zaznamenává ohlas husitské revoluce v Nedakonicích a v Uherském Ostrohu. Významným historicko-literárním dílem, popisujícím vpád Bočkajovců na východní Moravu v roce 1605, je také tzv. Lamentace země moravské, kronika uložená v Národní knihovně v Praze. Jako autoři prvních kronik se uplatňovali vyšší duchovní a členové klášterních komunit, později i příslušníci šlechty.

Jednodušší formou kronikářského záznamu jsou samostatné zápisy o jedné nebo několika významných událostech. Takové pamětní zápisy nacházíme ve středověkých městských knihách vedle úředních záznamů a v pozdějších staletích se k nim řadí především pamětní spisy, ukládané v kostelních, zámeckých nebo radničních věžích. Tyto pozoruhodné záznamy ze 17.–19. století byly na našem okrese nalezeny např. ve věži staré radnice v Uherském Hradišti, v kapli sv. Barbory na Modle nebo na zámku v Buchlovicích.¹ Z téže doby existují také historické záznamy ve farních matrikách, kde občas místní duchovní mimo povinné matriční zápisy poznamenal údaje o neúrodě, o živelní pohromě, válečných taženích či jiné pamětihodné události v obci.²

Příslušníci duchovních řádů také stáli u kolébky prvních skutečných kronik na území našeho regionu. Své kroniky a výroční záznamy si vedl např. jezuitský řád v Uherském Hradišti v letech 1644–1773, které mj. obsahují záznamy z misijní činnosti řádu ve Starém Hrozenkově či na Valašsku.³ Starobylé latinské kroniky měli i františkáni v Uherském Hradišti nebo dominikáni v Uherském Brodě, v jejich dalších dílech pokračují členové řádu také v současnosti.⁴

Snahu „pomoci nedostatečné lidské paměti a zachovat tak pro budoucnost potřebná svědectví o právních věcech“ mají ve svém počátku i úřední knihy, které začaly od 14. století vznikat v kancelářích našich měst. K nejstarším se řadí např. Liber negotiorum civitatis Hradisch, nejstarší uherskohradištská městská kniha ze 14.–17. století.⁵ Zatímco většina na ni navazujících knih měla už plně úřední charakter, v Uherském Brodě se vedle správních knih objevují městské kroniky, psané vyššími městskými úředníky a zaznamenávající významné historické události ve městě. Chronologicky nejstarší je tzv. Bartošková kronika z let 1581–1594, obsahující soukromé záznamy tří mužů, kteří žili v Uherském Brodě, případně v blízkých vesnicích. Stěžejní část jejich zápisů je věnována dění ve městě během druhé poloviny 16. století, nescházejí však ani záznamy o událostech starších a zprávy obecnějšího

charakteru, např. o bojích s osmanskou říší.⁶ Následuje Pamětní kniha primátora města Martina Josefa Ležáka z let 1683–1709, která rovněž zachycuje současné události, především pustošivý vpád kuruců Emericha Tökölyho z Uher na východní Moravu.⁷ Naproti tomu kronika městského písaře a uherskobrodského měšťana Václava Františka Letochy z roku 1724 je historickým dílem, které se snaží zpracovat vznik a původ města Uherského Brodu a jeho dějiny v jednotlivých staletích.⁸ Ojedinelou sérii starých uherskobrodských městských kronik uzavírá kronika Josefa Šefčíka (Památlivé poznamenání) z let 1816–1867.⁹

V 19. století si význam vedení kronik uvědomil i stát. K nejvýznamnějším projevům snah o zavedení pamětních knih a o jejich metodicky jednotnou formu i obsah patřil guberniální výnos z 31. srpna 1835 č. 5962, který dával za povinnost všem městům, obcím i světské a duchovní vrchnosti dnem 1. ledna 1836 zakládat pamětní knihy. Požadavek, aby zápisy v pamětních knihách byly psány německým či latinským jazykem, však silně omezil výběr kronikářů, a proto není divu, že v okrese Uherské Hradiště není znám jediný případ zavedení takové knihy, a to ani v krajském městě. Pro samotné město Uherské Hradiště tak zůstávají pro 17.–19. století neznámějšími kronikářskými záznamy jen soubory různých pamětních zápisů hradištských měšťanů či úředníků, které knižně vydal Bohumil Fišer v roce 1920.¹⁰

I když tedy první státní nařízení o pamětních knihách zůstalo ve městech a v obcích Uherskohradištska bez odezvy, objevily se kroniky u farních úřadů a u venkovských škol. Zřejmě první z nich na našem okrese je „Hausbuch der billowitzter Pfarprfründe“ (Domácí kniha bílovické farnosti) z roku 1817, uložená ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště. Kromě záznamů o bílovických kněžích se kronika široce věnuje i dění v obci a jejím politickým a hospodářským dějinám v druhé polovině 19. století. Většina dalších farních kronik vznikla až koncem 19. století na základě směrnic olomouckého arcibiskupa Theodora Kohna z roku 1898¹¹ a dnes se ještě nacházejí na farách, protože nejsou jejich svazky dopsány a jejich přebírání donedávna bránily i neuzavřené smlouvy mezi státem a církvemi.

Opačná situace je u školních kronik. Jejich vedení bylo zejména od uzákonění obecných škol v roce 1869 velmi intenzivní a podrobné. Kroniky těchto škol i škol měšťanských byly téměř v úplnosti předány do okresního archivu už brzy po završení velké školské reformy v Československu v roce 1953.

Vedle farních a školních kronik se sporadicky objevovaly i rodinné kroniky. Zachycovaly narození, svatby, úmrtí a další události spojené s životem širší rodiny, ale také záznamy o počasí, o cenách obilí, o mzdách či vyplacených zálohách pro čeled a různé rady a zkušenosti hospodářů. V Archivu městečka Bojkovice např. najdeme rodinné zápisky Františka Urbánka z let 1760 až 1846 nebo rodiny Jahůdkovy z let 1829 až 1892.

Dne 2. prosince 1888 celé Rakousko-Uhersko slavilo čtyřicáté výročí panování císaře Františka Josefa I. V rámci připravovaných oslav se objevil tištěný text pro pamětní knihy opatřený titulním listem, životopisem císaře, jubilejní hymnou a výzvou: „Zakládejme pamětní knihy!“¹² Tato akce našla odezvu na okrese Uherské Hradiště minimálně u tří obcí – Pašovic, Starého Města a Traplic – a o deset let později, při padesátém výročí císařova panování, se připojila ještě Ostrožská Nová Ves. Zdá se tedy, že i tato snaha neskončila příliš úspěšně a obecních kronik výrazně nepřibýlo.

Zásadní zlom nastal po vzniku nové Československé republiky 28. října 1918. Součástí kulturní politiky nového státu se stal zákon č. 80 Sb. z 30. ledna 1920, o pamětních knihách obecních. Jeho znění bylo velmi stručné:

- každá politická obec má povinnost založiti a vésti pamětní knihu obecní;
- k založení a vedení pamětní knihy obecní zřízena buď v každé obci komise. Zápisy provádí kronikář, ustanovený obecním zastupitelstvem, za přiměřenou odměnu;
- provést zákon ukládá se ministerstvu školství a národní osvěty a ministerstvu vnitra.

K jeho realizaci došlo formou prováděcí směrnice 9. června 1921 jako nařízení vlády č. 211 Sb. Platila pouze v českých zemích a závaznou pro celý stát se stala až o deset let později novým vládním nařízením č. 169 Sb. z 17. listopadu 1932. Směrnice mj. doporučovala způsob provádění kronikářských záznamů jak po stránce formální, tak obsahové, upravovala

nahlížení do kronik, stanovila dozor nad jejich vedením prostřednictvím okresních úřadů atd.¹³ Uvedený zákon č. 80/1920 Sb. zůstal v platnosti až do počátku 21. století a podle něj již také téměř všechny obce vedly své kroniky prakticky nepřetržitě.¹⁴ Výjimkou byla jen doba okupace let 1939–1945, kdy byly obecní kroniky na základě nařízení Ministerstva školství a národní osvěty z roku 1940 staženy prostřednictvím okresních úřadů do Moravského zemského archivu v Brně. Příslušná okupační směrnice ovšem nebyla vždy naplněna a mnohé záznamy byly dokonce pořízovány i v průběhu druhé světové války. Na druhé straně docházelo i ke ztrátám kronik, ať již úmyslně v politicky vypjatých dobách (1945, 1948, 1968, 1989), nebo při různých živelních pohromách.

Předkládaný soupis obecních kronik zahrnuje kroniky, které byly vedeny obcemi a městy okresu Uherské Hradiště od vydání zákona o pamětních knihách v roce 1920 a dnes jsou uloženy ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště. Jejich převzetí bylo dáno platnými archivními zákony a skartačními směrnicemi pro obecní a městské úřady, ale také snahou o uzavření a kompletaci archivních fondů archivů obcí (do roku 1945) a místních národních výborů (1945–1990).¹⁵

Soupis obsahuje číslo svazku, jeho časový rozsah, případně údaje o starších záznamech, počet popsaných stran, záznam o uložení v příslušném fondu, případně záznam o přílohách. Následují údaje o kronikářích a poznámka s dalšími důležitými údaji. Jazyk kronik není výslovně uváděn, neboť všechny bez výjimky jsou psány česky. Předkládaná první část soupisu obsahuje abecedně kroniky obcí Babice až Osvětimany.

PhDr. Jiří Č o u p e k (n. 1947), ředitel Státního okresního archivu Uherské Hradiště. Specializuje se na regionální dějiny 19. a 20. století, historii měst a obcí okresu a vývoj veřejné správy.

PhDr. Jaromíra Č o u p k o v á (n. 1948), bývalá odborná pracovnice Státního okresního archivu Uherské Hradiště, věnuje se v současnosti dějinám města Uherské Hradiště a historickému a správnímu vývoji obcí.

Poznámky:

- 1 Viz např. *Pamětní spisy z kaple sv. Barbory*. Publikováno J. Č o u p k o v o u ve sborníku Slovácko, roč. 40 (1998), s. 213–220. Dále nález pamětních spisů z roku 1719 a 1875 v zámku Buchlovce v roce 2007.
- 2 Matriky farních úřadů jsou uloženy v Moravském zemském archivu v Brně, mladší sta let pak na příslušných matričních úřadech.
- 3 Moravský zemský archiv (MZA) Brno, Cerronih sbírka, inv. č. 306 a 405.
- 4 MZA Brno, Františkáni Uherské Hradiště, Pamětnice konventu /1611/–1950, dále Dominikáni Uherský Brod, kronika uherskobrodských dominikánů z let /1069/–1857.
- 5 Viz Č o u p k o v á, Magdalena: *Nejstarší uherskohradištská městská kniha* (edice). Uherské Hradiště 2001. Originál uložen ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště (SOKA UH), Archiv města Uherské Hradiště I (AM UH I), inv. č. 145.
- 6 Viz Z e m e k, Petr: *Bartoškova kronika* (edice). Uherský Brod 2004. Kronika je uložena v Muzeu J. A. Komenského v Uherském Brodě.
- 7 SOKA UH, Archiv města Uherský Brod (AM UB), inv. č. 56. Celý název díla zní *Knihla města Brodu Uherského na všelijaké památky, též na kšafy aneb testamenta od pádu rebelantského založená, který se stal dne 14. julii na den pamětní svatého Bonaventury roku 1683*.
- 8 Viz S o b o t k a, Bohumil: *Památky města Brodu Uherského* (edice). Uherský Brod 1942. Originál v SOKA UH, AM UB, inv. č. 57.
- 9 SOKA UH, AM UB, inv. č. 59.
- 10 F i š e r, Bohumil: *Paměti Hradištské*. Valašské Meziříčí 1920. Zde např. pamětní spisy městského syndika Christiana Alexeje Bunče, krajského fyzika Jana Františka Corvina, městského úředníka Jana Křtitele Friedricha, syndika Jiřího Rudolfa Přenského apod. Originály zápisů jsou vesměs uloženy v Cerronih sbírce v MZA Brno.

- Schwippel Jindřich: *Kroniky, kronikáři – archívy, archiváři*. In: Archivní časopis 2008, roč. 58, s. 242.
- 11 Nařízení č. 1 409, konzistoriální kurenda z roku 1898, č. 1/1898, s. 3, o vedení farních pamětních knih.
- 12 Podrobněji k výzvě i k dějinám obecních kronik viz Š o t n a r o v á, L.–K a š u b o v á, M.–G o š o v á, R.: *Jak vést kroniku obcí a měst*. Brno 2006.
- 13 Směrnici po Únoru 1948 nahradila směrnice ministerstva informací a osvěty poř. č. 1275/50 Sb. obj., respektive málo známá směrnice ministerstva kultury z 30. ledna 1956 o vedení kronik, uveřejněná pod poř. č. 15/1956 Sbírky směrnic pro národní výbory, která platila až do jejího zrušení směrnicí č. 1 ministerstva kultury ze 17. ledna 2007 (Věstník vlády pro orgány krajů a orgány obcí). Uvedená směrnice z let 1956–2007 stanovila obsah zápisů, předpoklady výkonu funkce kronikáře, jeho práva a povinnosti, vnější úpravu kroniky, přípravu zápisů, účast veřejnosti, používání a archivování kronik a náklady na její vedení. Dozorem nad vedením kronik a jejich případným doplněním za léta 1945–1955 byly pověřeny odbory kultury krajských národních a odbory školství a kultury okresních národních výborů. Poskytování odměn kronikářům mělo být upraveno zvlášť. Odbor školství a kultury ONV Uherské Hradiště, od 2. poloviny šedesátých let pak ve spolupráci se Slovákým muzeem v Uherském Hradišti, podle této směrnice organizoval pro kronikáře pracovní semináře, vytvářel pro ně poradní sbory a připravoval soutěže k významným výročím. Metodické pomoci kronikářům se postupně věnovaly odborné pracovnice muzea Blanka Rašticová, Marie Náplavová a Marta Kondrová. Od počátku sedmdesátých let byla kronikářům na základě vyhodnocení ročního zápisu vyplácena pravidelná odměna prostřednictvím Slovákého muzea až do devadesátých let 20. století. Po zrušení okresních úřadů v roce 2002 byly příslušné pravomoci okresních orgánů přeneseny na obce s rozšířenou působností. Nový zákon o kronikách již dozor nad vedením kronik nijak neřeší, stejně jako odměňování kronikářů, a ponechává tak tyto pravomoci pouze na jednotlivých obcích.
- 14 Původní zákon č. 80/20 Sb. byl nahrazen zákonem č. 132/06 Sb. z 14. března 2006, o kronikách obcí.
- 15 Dle zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů a vyhlášek s ním spojených, je třeba ukončený svazek kroniky po deseti letech uložit v příslušném archivu. Tuto povinnost konkretizuje vzorový spisový a skartační plán pro obce s rozšířenou působností čj. AS-1046/2-2005 z 23. června 2005.

B A B I C E

2. svazek 1945–1965, 577 s. (MNV Babice, inv. č. 244)
Obsahuje stručný zápis za léta 1945–1950 a roční záznamy z let 1951–1965.
3. svazek 1966–1973, 342 s. (MNV Babice, inv. č. 245)
4. svazek 1974–1985, 380 s. (MNV Babice, inv. č. 246)

Kronikáři:

Leopold Hanák (nar. 1904), ředitel střední školy, kronikářem v letech 1951–1953, zapsal úvodní informace z let 1945–1950 a záznamy z let 1951–1952.

Václav Kalbáč (nar. 1912), učitel základní školy, kronikářem v letech 1957–1960, zpracoval roční záznamy z let 1953–1954 a 1958.

Matěj Švehlík (1911–1991), učitel základní školy, právník, kronikářem v letech 1960–1975, doplnil kroniku ročními záznamy za roky 1955–1957 a 1959–1960 a zapsal léta 1961–1974.

Marie Mikulková (nar. 1943), zootechnička, kronikářkou v letech 1975–1978.

Jiří Salajka (nar. 1955), učitel základní školy, kronikářem v letech 1979–1990.

Poznámka:

První svazek do roku 1941 byl za války uchovávan u Antonína Čechmánka čp. 200, po roce 1945 údajně zničen. Další svazky od roku 1986 jsou na obecním úřadu.

B Á N O V

1. svazek **1923–1950**, 191 s. (MNV Bánov, inv. č. 1)
Obsahuje přehled dějin a popis obce, zpětně doplněna léta 1940–1946.
2. svazek **1956–1975**, 582 s. (MNV Bánov, inv. č. 2)
Nevedena v letech 1969–1970, doplněna zpětně.
3. svazek **1976–1990**, 200 s. (MNV Bánov, inv. č. 3)

Kronikáři:

- František Novák**, (1858–1932), krejčí, kronikářem v letech 1928–1932.
Eduard Mahdal, (data nevedena), kovář, kronikářem v letech 1932–1937.
František Mahdal, (data nevedena), obecní tajemník, kronikářem v letech 1938–1939.
Josef Guryča, (nar. 1921) učitel obecné školy, kronikářem v letech 1947–1950, zpětně doplnil roky 1940–1946.
Josef Tylich, (nar. 1909), učitel základní školy, kronikářem v letech 1956–1968.
Ludvík Jankůj, (nar. 1934), konstruktér, kronikářem od roku 1970, zpětně doplnil roky 1969–1970.

Poznámka:

Čtvrtý svazek od roku 1991 je na obecním úřadu.

B Í L O V I C E

1. svazek **1928–1958**, 377 s. (AO Bílovice, inv. č. 1)
Obsahuje přehled dějin a podrobný popis obce od roku 1918–1926, nevedena léta 1927–1947, rejstřík pro roky 1948, 1949.
 2. svazek **1959–1971**, 262 s. (MNV Bílovice, inv. č. 1)
Nevedena léta 1967–1970.
 3. svazek **1973–1977**, 162 s. (MNV Bílovice, inv. č. 2)
Neveden rok 1972 .
 4. svazek **1978–1982**, 214 s. (MNV Bílovice, inv. č. 3)
 5. svazek **1983–1987**, 226 s. (MNV Bílovice, inv. č. 4)
- Příloha**–fotoalbum z let 1972 –1989.

Kronikáři:

- Ferdinand Toman** (nar. 1886), ředitel měšťanské školy, ustanoven roku 1928.
Karel Procházka (1889–1957), ředitel střední školy, kronikářem v letech 1948–1950.
Zdenka Čechmánková (data nevedena), dělnice, kronikářkou v letech 1951–1958.
Anna Michlová (nar. 1920), prodavačka, kronikářkou v letech 1959–1961.
Václav Janečka (nar. 1903), důlní zámečník v důchodu, kronikářem v letech 1961–1966.
Ludmila Králíková (nar. 1943), učitelka základní školy, zapsala rok 1971.
Jarmila Šurmánková (nar. 1938), úřednice, kronikářkou v letech 1973–1985.
Vladimír Krystýn (nar. 1931), dělník, kronikářem v letech 1986–1997.

Poznámka:

Šestý svazek z let 1988–1997 a sedmý svazek od roku 1998 jsou na obecním úřadu.

B O J K O V I C E

1. svazek **1945–1950**, 385 s. (MěNV Bojkovice, inv. č. 1)
Sepsán dodatečně v roce 1980.
2. svazek **1951**, 292 s., vloženo 5 volných listů (MěNV Bojkovice, inv. č. 2)
3. svazek **1952–1963**, česky 394 s. (MěNV Bojkovice, inv. č. 3)
Sepsán v roce 1977, v letech 1985 a 1986 připsána část „Národopis Bojkovska“.
4. svazek **1964**, 215 s. (MěNV Bojkovice, inv. č. 4)
5. svazek **1965–1971**, 232 s. (MěNV Bojkovice, inv. č. 5)

Sepsán dodatečně v roce 1976.

6. svazek 1972–1976, 400 s. (MěNV Bojkovice, inv. č. 6)
7. svazek 1977–1980, 400 s. (MěNV Bojkovice, inv. č. 7)
8. svazek 1981–1984, 398 s. (MěNV Bojkovice, inv. č. 8)
9. svazek 1985–1987, 345 s. (MěNV Bojkovice, inv. č. 9)
10. svazek 1988–1992, 364 s. (MěNV Bojkovice, inv. č. 10)

Kronikáři:

Marie Jašková (1909–1993), archivářka, kronikářkou v letech 1951–1971, zapsala rok 1951 a 1964 (2. a 4. svazek).

Jaroslav Valášek (1909–1989), učitel základní školy, funkcionář MěNV, kronikářem v letech 1972–1987, sepsal retrospektivně 1., 3., a 5. svazek a zapsal léta 1972–1987.

Vlastimila Valášková (data neuvědena), dopsala léta 1988–1989 za svého manžela.

Anna Guryčová (nar. 1940), kronikářkou v letech 1990–1992.

Poznámka:

Jako nejstarší kronika byl vydán rukopis řídicího učitele Karla Doliny (1874–1962) pod názvem Kronika Bojkovic, Bojkovice 2004 (2. vydání), zachycující dějiny městečka a panství Nový Světlov od pravěku do 19. století. (Originál je v soukromých rukou.) Další svazky od roku 1993 jsou na městském úřadu.

B O R Š I C E

1. svazek 1925–1935, 494 s. (AO Boršice, inv. č. 1a)

Obsahuje přehled starších dějin od 17. století.

2. svazek 1935–1955, 504 s. (MNV Boršice, inv. č. 1)
3. svazek 1955–1962, 569 s. (MNV Boršice, inv. č. 2)
4. svazek 1962–1968, 395 s. (MNV Boršice, inv. č. 3)
5. svazek 1969–1979, 396 s. (MNV Boršice, inv. č. 4)
6. svazek 1979–1984, 398 s. (MNV Boršice, inv. č. 5)
7. svazek 1985–1990, 401 s. (MNV Boršice, inv. č. 6)

Kronikáři:

Josef Smýkal (1863–1944), řídicí učitel v důchodu, kronikářem v letech 1925–1940.

Kliment Veverka (1899–1976), dělník, kronikářem v letech 1949–1966, dopsal léta 1940–1948.

Jan Fiala (1915–2003), člen řádu premonstrátů, zapsal léta 1967–1968.

Osvald Cifr (1905–1973), učitel základní školy v důchodu, zapsal rok 1969.

Cyrlilka Heliová (nar. 1929), ředitelka mateřské školy, kronikářkou v letech 1970–2003.

Poznámka:

Další svazky od roku 1991 jsou na obecním úřadu.

B O R Š I C E U B L A T N I C E

1. svazek 1925–1944, 83 s. (AO Boršice u Blatnice, inv. č. 3)

Obsahuje stručný přehled dějin obce.

Kronikáři:

Cyrlil Jestrábík (data neuvědena), obecní tajemník, kronikářem v letech 1925–1928.

Alois Bělik (data neuvědena), řídicí učitel, kronikářem v letech 1928–1944.

Poznámka:

Druhý, dosud neuzavřený, svazek od roku 1945 je na obecním úřadu.

BŘESTEK

1. svazek **1947–1950**, 137 s. a další nečíslované (MNV Břestek, inv. č. 1)
Obsahuje přehled starších dějin a zápisy od roku 1925 podle soukromé kroniky Jana Kuřete.
2. svazek **1951–1962**, 564 s. (MNV Břestek, inv. č. 2)
Chybí rok 1952.
3. svazek **1963–1969**, 402 s. (MNV Břestek, inv. č. 3). Obsahuje přehled dějin obce.
4. svazek **1970–1977**, 390 s. (MNV Břestek, inv. č. 55). V úvodu mapa obce a místopis.
5. svazek **1978–1982**, 402 s. (MNV Břestek, inv. č. 56)
6. svazek **1983–1987**, 396 s. (MNV Břestek, inv. č. 57)
Obsahuje též stručný přehled starších dějin.

Kronikáři:

František Gajdošík (1923–2008), učitel základní školy, kronikářem v letech 1947–1950, pak opět v letech 1972–1991.

Jan Kuře (1894–1953), řídící učitel, vypracoval koncept za roky 1951 a 1952.

Josef Kovářik (1916–1972), invalidní důchodce, ustanoven v roce 1955, zapsal léta 1953–1971.

Poznámka:

Kronikář Jan Kuře soukromě zpracoval tzv. nultou kroniku z let 1915–1952. (Originál v soukromých rukou.) Sedmý svazek od roku 1988 je na obecním úřadu.

BŘEZOLUPY

1. svazek **1928–1969**, 582 s. (MNV Březolupy, inv. č. 267)
Obsahuje stručný popis obce a přehled dějin.
2. svazek **1970–1991**, strany nečíslovány (MNV Březolupy, inv. č. 268)

Kronikáři:

Alois Kašík (nar. 1884), řídící učitel, kronikářem v letech 1928–1933. Zapsal přehled dějin a pokračoval v ročních záznamech do roku 1933.

Alois Michálek (data neuvedena), zapsal rok 1934.

Tomáš Michálek (nar. 1915), učitel základní školy, kronikářem v letech 1948–1956, dopsal léta 1935–1947 a pokračoval v ročních záznamech let 1948–1955.

Eduard Briskorin (nar. 1928), ředitel závodu, kronikářem v letech 1956–1974.

Vlastimil Mikulka (nar. 1932), středoškolský profesor, kronikářem v letech 1975–1990.

Richard Stigler (nar. 1933), starosta obce, kronikářem v letech 1991–1998. Dopsal dějiny farnosti od roku 1966 a zapsal léta 1990–1991.

Poznámka:

Vedle kronik obce byla sepsána Kronika obce Březolupy od Antonína Světlíka, Březolupy 1938, obsahující zpracování dějin obce, dále popis a vzpomínky na 1. světovou válku a vznik Československé republiky v obci pod názvem Březolupy od Jaroslava Dohnálka, Březolupy 1950–1970, a rukopis Josefa Hubáčka a Karla Horáka Historické paměti Březolup a hradu Šarova, Březolupy 1980 (MNV Březolupy, inv. č. 269–271). Třetí svazek obecní kroniky od roku 1992 je uložen na obecním úřadu.

BŘEZOVÁ

2. svazek **1977–1995**, strany nečíslovány (MNV Březová, nezpracováno)

Kronikáři:

Štěpán Machala (nar. 1916), řidič ČSAD, kronikářem v roce 1960–1961, žádný zápis nenapsal.

František Polášek (data neuvedena), kronikářem v letech 1964–1978, sestavil pouze koncept.

Josef Ševčík (1917–1981), stolař, kronikářem v letech 1978–1979.

Jiřina Chmelařová (nar. 1928), důchodkyně, kronikářkou v letech 1980–1983.

Věra Rapantová (nar. 1966), referentka MNV, kronikářkou v letech 1984–1986.

Leona Grulichová (nar. 1967), studentka pedagogické fakulty, kronikářkou v letech 1987–1992.

Blažena Grulichová (nar. 1942), učitelka základní školy, kronikářkou v letech 1993–1995.

Poznámka:

První svazek kroniky, vedený učitelem národní školy Antonínem Hlavinkou (nar. 1906), byl ztracen společně se školními kronikami. V 60. letech 20. století byli ustaveni kronikáři obce, ale není žádný záznam o zpracování čistopisu kroniky za léta 1945–1976.

BUCHLOVICE

1. svazek **1928–1948**, 400 s., z toho 256 popsaných (MNV Buchlovice, inv. č. 1)

2. svazek **1948–1954**, 234 s., z toho 196 popsaných (MNV Buchlovice, inv. č. 2)

Nezapsána léta 1949–1950.

3. svazek **1956–1964**, 590 s. (MNV Buchlovice, inv. č. 3)

4. svazek **1966–1972**, 393 s. (MNV Buchlovice, inv. č. 4)

Obsahuje doplněné zápisy od roku 1938 a shrnutí dějin obce podle tématických okruhů za léta 1945–1965.

5. svazek **1973–1978**, 388 s. (MNV Buchlovice, inv. č. 5)

6. svazek **1979–1984**, 394 s. (MNV Buchlovice, inv. č. 6)

7. svazek **1984–1990**, 398 s. (MNV Buchlovice, nezpracováno)

Kronikáři:

Antonín Kučík, (1887–1955), obecní tajemník, ustanoven 1928, napsal pouze úvodní statě s popisem obce.

Josef Šlosar, (1886–1950), ředitel školy v důchodu. ustanoven roku 1947, zapsal část roku 1948.

Alois Lehkoživ (1894–1956), dělník, ustanoven roku 1951, zapsal léta 1945–1948 a 1951–1954.

Zdeňka Hánová (1905–1984), učitelka základní školy, kronikářkou v letech 1956–1983, nezapsala rok 1965.

Ludmila Cilečková (1948), učitelka základní školy, kronikářkou v letech 1984–1990.

Poznámka:

Další svazky od roku 1991 jsou na obecním úřadu.

BYSTRICE POD LOPENÍKEM

1. svazek **1923–1926**, 231 s. (AO Bystřice p. L., inv. č. 1). Obsahuje podrobné události od roku 1914.

2. svazek **1927–1957**, 202 s. (AO Bystřice p. L., inv. č. 2). Obsahuje přehled starších dějin obce.

3. svazek **1958–1968**, 197 s. (MNV Bystřice p. L., inv. č. 1)

4. svazek **1969–1975**, 293 s. (MNV Bystřice p. L., inv. č. 2)

5. svazek **1976–1980**, 291 s. (MNV Bystřice p. L., inv. č. 3)

6. svazek **1981–1984**, 207 s. (MNV Bystřice p. L., inv. č. 4)

Schází léta 1985–1987.

7. svazek **1988–1995**, 107 s. (MNV Bystřice p. L., inv. č. 5)

Jako samostatná **příloha** je zpracováno Hospodaření JZD 1975, sešit, nestránkováno.

Kronikáři:

František Tomášek (1885–1972), učitel národní školy, kronikářem v letech 1923–1928.

Jaroslav Šebestík (data neuvedena), učitel národní školy, kronikářem v letech 1929–1931.

Alois Guryča (1888–1970), krejčí, kronikářem v letech 1932–1938.

Ludvík Burián (1913–1995), ředitel základní školy, pedagogický pracovník, ustanoven roku 1949, zapsal léta 1939–1945.

František Hauerland, (nar. 1915), holič, ustanoven roku 1951, zapsal léta 1946–1947.

Alois Velecký (data neuvedena), školník, ustanoven roku 1955, zapsal léta 1948–1956.

Ludvík Jankůj (nar. 1934), konstruktér, kronikářem v letech 1957–1963.

Tomáš Mikšík (nar. 1917), učitel v důchodu, kronikářem v letech 1964–1965 a pak opět v letech 1987–1995.

Jan Beníček (nar. 1907), učitel v důchodu, kronikářem v letech 1966–1984.

Poznámka:

Další svazky od roku 1996 jsou na obecním úřadu.

B Z O V Á

1. svazek **1923–1978**, 364 s. (MNV Bzová, inv. č. 148)

Obsahuje stručný popis obce a přehled událostí od roku 1914, zpětně byla dopsána léta 1937–1955.

2. svazek **1979–1991**, 387 s. (MNV Bzová, inv. č. 149)

3. svazek **1992–1999**, 355 s. (MěÚ Bojkovice, nezpracováno)

Kronikáři:

Josef Ogrodník (1876–1969), řídící učitel, kronikářem v letech 1922–1936.

Alois Husták (nar. 1907), řídící učitel, kronikářem v letech 1945–1951, nebyly však vyhotoveny žádné záznamy, protože kronika byla v době okupace ukryta u starosty obce a po válce nalezena až v roce 1951.

Robert Kolařík (nar. 1901), kameník, kronikářem v letech 1951–1954, zapsal pouze obecnou charakteristiku obce.

Jan Pavelek (nar. 1904), ředitel základní školy, kronikářem v letech 1956–1964, s členy letopisecké komise zpětně dopsal scházející léta.

František Patík (nar. 1928), technický úředník, kronikářem v letech 1965–1975.

Josef Pilát (nar. 1914), zemědělec v důchodu, kronikářem v letech 1978–1990, dopsal léta 1976–1977 a pokračoval v ročních záznamech v letech 1978–1990.

Jindřiška Kuncíková (nar. 1932), ředitelka mateřské školy, kronikářkou od roku 1991.

Poznámka:

Obec je od roku 1980 místní částí města Bojkovice, pro zdejší část je však stále vedena samostatná kronika. Její čtvrtý svazek od roku 2000 se nachází na Městském úřadu v Bojkovicích.

Č Á S T K O V

2. svazek **1949–1961**, 316 s. (MNV Částkov, nezpracováno)

Zpětně byly zapsány události od roku 1945.

3. svazek **1962–1996**, 475 s. (MNV Částkov, nezpracováno)

Kronikáři:

Vojtěch Palůch (1914–1973), malíř a natěrač, kronikářem v letech 1949–1971.

Vladimír Chromek (nar. 1934), traktorista, funkcionář MNV, kronikářem v letech 1971–1996.

Poznámky:

O prvním svazku do roku 1945 není žádný záznam. Čtvrtý svazek kroniky od roku 1997 je na obecním úřadu.

D O L N Í N Ě M Č Í

2. svazek **1945–1978**, 595 s. (MNV Dolní Němčí, inv. č. 170)

3. svazek **1979–1985**, 393 s. (MNV Dolní Němčí, inv. č. 171)

Kronikáři:

Jaroslav Černý (data neuvedena), učitel národní školy, kronikářem v letech 1945–1958.

Melichar Bábíček (1913–1975), učitel základní školy, kronikářem v letech 1958–1973.

Olga Pavlicová (nar. 1937), učitelka základní školy, kronikářkou v letech 1977–1990, dopsala scházející léta 1970–1976.

Poznámka:

První svazek před rokem 1945 se nedochoval. Čtvrtý svazek od roku 1986 je na obecním úřadu.

DRSLAVICE

1. svazek **1927–1962**, 300 s. (MNV Drslavice, inv. č. 1). Zpětně jsou zapsány události od roku 1914.

2. svazek **1963–1985**, 468 s. (MNV Drslavice, inv. č. 2)

Kronikáři:

Jan Rachůnek (nar. asi 1866), rolník, kronikářem v letech 1927–1940.

Metoděj Rachůnek (nar. 1910), učitel základní školy, kronikářem v letech 1946–1963, zpětně zapsal léta 1940–1945.

Pavel Daněk (1916–1979), technik, kronikářem v letech 1964–1978.

Františka Daňková (nar. 1943), podniková kontrolorka, kronikářkou od roku 1979.

Poznámka:

Třetí svazek od roku 1986 je na obecním úřadu.

HAVŘICE

1. svazek **1923–1944**, 193 s. (AO Havřice, inv. č. 1)

2. svazek **1945–1968**, nestránkováno (MNV Havřice, inv. č. 1)

3. svazek **1969–1985**, 392 s. (MNV Havřice, inv. č. 2)

Kronikáři:

Bedřich Karpíšek (1866–1927), učitel národní školy, zapsal léta 1920–1927.

Jan Sedláček (nar. 1883), učitel národní školy, zapsal léta 1927–1928.

Antonín Hruban (nar. 1873), učitel národní školy, zapsal léta 1928–1935.

Antonín Novotný (data neuvedena), učitel národní školy, zapsal léta 1936–1939.

Jaroslav Černý (data neuvedena), učitel základní školy, kronikářem v letech 1945–1951, zapsal zpětně roky 1940–1944.

Antonín Daniel (data neuvedena), učitel základní školy, kronikářem v letech 1951–1957, zápisy neprovedl.

Eduard Matějčíček (nar. 1917), vedoucí prodejny, kronikářem v letech 1957–1964, zapsal roky 1951–1962.

Metoděj Rachůnek (nar. 1910), učitel základní školy, kronikářem v letech 1965–1973, zapsal roky 1963–1973.

Josef Křivda (nar. 1930), učitel základní školy, kronikářem od roku 1974.

Poznámka:

Obec je od roku 1980 místní částí města Uherský Brod, pro níž je dále vedena samostatná kronika. Čtvrtý svazek od roku 1986 se nachází na městském úřadu.

H L U K

1. svazek **1926–1939**, 200 s. (AM Hluk, inv. č. 1a)

Kronika byla založena v roce 1924, tento svazek obsahuje pouze přehled dějin obce.

2. svazek **1947–1976**, 503 s. (MNV Hluk, inv. č. 1). Doplněn rejstříkem a seznamem vyobrazení.

3. svazek **1978–1992**, 287 s. (MNV Hluk, inv. č. 2)

Kronikáři:

Leopold Ginter (data neuvedena), učitel národní školy, kronikářem v letech 1924–1926, zapsal jen přehled dějin obce.

František Hořínek (1887–1977), ředitel základní školy, kronikářem v letech 1926–1939.
Jan Dufka (1909–1987), dělník, kronikářem v letech 1946–1986, zpětně dopsal léta 1939–1945.
Vratislav Šťastný (nar. 1935), učitel základní školy, kronikářem od roku 1988, zapsal léta 1987–1992.

Poznámka:

Další svazky od roku 1993 jsou na obecním úřadu.

HORNÍ NĚMČÍ

1. svazek **1925–1934**, 139 s. (AO Hor. Němčí, inv. č. 1)
Obsahuje přehled starších dějin obce.
2. svazek **1955–1984**, 590 s. a obsah (MNV Hor. Němčí, inv. č. 1)
Zpětně dopsána léta 1935–1954.
3. svazek **1985–2003**, 395 s. (ObÚ Hor. Němčí, nezpracováno)

Kronikáři:

Josef Lečbych (nar. 1894), rolník, kronikářem v letech 1925–1934.
Jan Janča (1916–1996), holič, kronikářem v letech 1956–1990, sepsal historický přehled dějin obce a doplnil kroniku za léta 1935–1954.
Stanislav Bobčík (nar. 1946), zaměstnanec zemědělského družstva, kronikářem v letech 1991–2002.
Radmila Uhrová (nar. 1973), matrikářka, kronikářkou od roku 2002.

Poznámka:

Čtvrtý svazek od roku 2004 je na obecním úřadu.

HOSTĚJOV

1. svazek **1928–1984**, 554 s. (MNV Hostějov, nezpracováno)
Obsahuje přehled starších dějin obce a zápisy od roku 1919, nebyla vedena v letech 1951–1970.

Kronikáři:

Štěpán Martínek (nar. 1900), rolník, kronikářem v letech 1928–1950, sepsal starší dějiny obce a zápisy do roku 1948.
František Malčík (data neuvedena), jmenován kronikářem v roce 1950, avšak v zápisech nepokračoval.
Antonín Souček (nar. 1910), zemědělec, funkcionář zemědělského družstva, kronikářem v letech 1971–1978, dopsal léta 1949–1970.
Josef Náplava (1919–1985), traktorista v důchodu, kronikářem v letech 1979–1985, poslední zápis z roku 1984 za něj provedla Cyrillka Heliová, kronikářka z Boršic.

Poznámka:

Další svazky od roku 1985 jsou na obecním úřadu.

HOSTĚTÍN

První svazek kroniky z let 1924–1964, vedený učiteli zdejší školy Rudolfem Maliníkem a Stanislavem Spáčillem, byl po sloučení s obcí Pitín v roce 1964 ztracen a poté kronika nebyla vedena. Vedení obecní kroniky bylo obnoveno až po roce 1990 kronikářkou Evou Dostálovou.

HRADČOVICE

1. svazek **1923–1954**, 141 s. (AO Hradčovice, inv. č. 1)
Obsahuje přehled starších dějin obce a roční zápisy od roku 1917.

Kronikáři:

Arnošt Dostál (nar. 1870), farář, kronikářem v letech 1923–1934.

Jindřich Koželuha (nar. 1879), farář, kronikářem v letech 1934–1954.

Karel Živnýstek (nar. 1907), učitel základní školy v důchodu, kronikářem v letech 1954–1981.

Miroslav Pilka (nar. 1942), ředitel základní školy, kronikářem od roku 1989.

Poznámka:

Druhý svazek z let 1957–2005 a třetí od roku 2006 jsou na obecním úřadu.

HUŠTĚNOVICE

1. svazek **1925–1974**, 239 s. (MNV Huštěnovice, inv. č. 1). Obsahuje přehled starších dějin obce.

2. svazek **1975–1994**, 168 s. (MNV Huštěnovice, inv. č. 2)

Kronikáři:

1. neznámý zapsal léta 1925–1936.

2. neznámý zapsal léta 1937–1939.

Richard Němčák (nar. 1884), farář, kronikářem v letech 1946–1947, zapsal roky 1939–1947.

Leopold Hanák (nar. 1904), ředitel střední školy v Babicích, kronikářem v letech 1947–1948.

Gustav Novotný (1881–1964), dělník v důchodu, kronikářem v letech 1949–1954.

Antonín Kadara (nar. 1901), kronikářem v letech 1955–1958, zapsal také rok 1954.

Václav Hampala (nar. 1899), dělník v důchodu, kronikářem v letech 1959–1968, dopsal také léta 1955–1964.

Marie Litošová (nar. 1944), učitelka základní školy, zapsala léta 1965–1973 a 1977–1991.

Libuše Novotná (data neuvedena), učitelka základní školy v Babicích, zapsala léta 1974–1976 a starší dějiny obce. Obě jmenované byly ustanoveny kronikářkami roku 1969.

Marie Kodrlová (nar. 1936), podniková úřednice v důchodu, kronikářkou od 1993, zapsala léta 1992–1994.

Poznámka:

Třetí svazek od roku 1995 je na obecním úřadu.

CHYLICE

Obec je od roku 1949 místní částí obce Ostrožská Nová Ves. Kronika z let 1933–1949 se nedochovala.

JALUBÍ

1. svazek **1924–1947**, 122 listů (MNV Jalubí, inv. č. 1)

Obsahuje přehled starších dějin obce.

2. svazek **1948–1962**, 499 s. (MNV Jalubí, inv. č. 3)

3. svazek **1963–1972**, 383 s. (MNV Jalubí, inv. č. 4)

Kronikáři:

Richard Spisar (data neuvedena), učitel národní školy, kronikářem v letech 1924–1933.

Neznámý zapsal léta 1935–1937.

Josef Horný (data neuvedena), rolník, zapsal léta 1938–1947.

Antonín Grebeníček (nar. 1910), strojní zámečník, kronikářem v letech 1948–1978.

Poznámka:

Ve fondu MNV Jalubí (inv. č. 2) je uložen ještě opis částí 1. a 2. svazku z let 1945–1950 v rozsahu 92 stran. Čtvrtý svazek z let 1973–1995 a pátý od roku 1996 jsou na obecním úřadu.

JANKOVICE

1. svazek 1948–1979, 405 s., xerokopie a digitální kopie (MNV Janovice, nezpracováno)

Svazek tvoří neutříděné záznamy s přehledem starších dějin obce.

2. svazek 1980–1988, 372 s. (MNV Traplice, nezpracováno)

Kronikáři:

Antonín Škrabala (data neuvedena), kronikářem jmenován a odvolán v roce 1954, žádné zápisy neprovedl.

Hynek Raška (nar. 1897), důchodce, kronikářem v roce 1960, žádné zápisy neprovedl.

Josef Župka (1908–2007), lesní dělník v důchodu, kroniku začal psát jako soukromá osoba, oficiálně pověřen v roce 1975.

Poznámka:

Originál prvního svazku je v soukromých rukou rodiny Vydržalovy v Jankovicích, třetí svazek od roku 1989 na obecním úřadu.

JAROŠOV

1. svazek 1932–1969, 161 s. (MNV Jarošov, nezpracováno). Obsahuje přehled starších dějin obce.

Kronikáři:

František Hrabovský (nar. 1886), řídící učitel, kronikářem v letech 1932–1935.

Rudolf Malina (nar. 1921), účetní v pivovaru, kronikářem v letech 1957–1969, doplnil údaje za léta 1934–1956.

Poznámka:

Obec je od roku 1971 místní částí města Uherské Hradiště.

JAVOROVEC

Obec od roku 1960 je místní částí obce Místřice. O vedení místní kroniky není doklad.

KNĚŽPOLE

1. svazek 1928–1938, 151 s. (AO Kněžpole, nezpracováno)

Obsahuje zpětné zápisy od roku 1915 a také místopis obce.

2. svazek 1938–1958, 190 s. (MNV Kněžpole, inv. č. 1)

3. svazek 1963–1976, 382 s. (MNV Kněžpole, inv. č. 2)

4. svazek 1977–1988, 372 s. (MNV Kněžpole, inv. č. 3)

Kronikáři:

Ladislav Navrátil (data neuvedena), učitel národní školy, kronikářem v letech 1928–1929.

Ferdinand Typeček (nar. 1897), učitel národní školy, kronikářem v letech 1929–1938.

Josef Krček (nar. 1898), učitel základní školy, kronikářem v letech 1955–1957, zapsal léta 1938–1954.

František Zlámal (nar. 1908), učitel základní školy, kronikářem v letech 1958–1960, zapsal léta 1957–1958.

Josef Jakšík (nar. 1908), úředník, kronikářem v letech 1963–1976, doplnil scházející léta 1955–1956.

Josef Pavlík (nar. 1915), konstruktér v důchodu, kronikářem v letech 1976–1982.

Ludmila Lapčíková (nar. 1934), účetní v důchodu, kronikářkou od roku 1984.

Poznámka:

Pátý svazek od roku 1989 je na obecním úřadu.

K O M Ň A

1. svazek 1895–1910, 22 s. (AO Komňa, inv. č. 6). Obsahuje pouze popis obce.

2. svazek 1924–1975, 250 stran, (MNV Komňa, inv. č. 1)

Kronikáři:

Augustin Raška (1869–1958), učitel národní školy, sestavil jen popis obce ještě před vydáním zákona o pamětních knihách obecních.

Miloslav Lacman (nar. 1885), učitel národní školy, kronikářem v letech 1924–1938.

Jaroslav Veverka (1905–1964), učitel základní školy, kronikářem v letech 1945–1954, zapsal rok 1939.

František Tománek (nar. 1896), důchodce, kronikářem v letech 1954–1962, zapsal léta 1940–1948.

Alois Navrátil (data neuvedena), člen JZD, kronikářem v letech 1962–1969, zapsal léta 1948–1966.

Miroslav Mojžíšek (data neuvedena), kronikářem v letech 1967–1968.

Bohumír Mojžíšek (nar. 1945), technik, kronikářem od roku 1970, zapsal léta 1969–1975.

Poznámka:

Třetí svazek od roku 1976 je na obecním úřadu.

K O R Y T N Á

1. svazek 1924–1977, 246 s. (MNV Korytná, inv. č. 1). Obsahuje přehled starších dějin obce.

2. svazek 1978–1985, 400 s. (MNV Korytná, inv. č. 2)

Vedle současných zápisů obsahuje ještě doplnění starších dějin.

3. svazek 1986–1993, 400 s. (MNV Korytná, inv. č. 3)

Fotodokumentace–album [1959]–1995 (MNV Korytná, inv. č. 191)

Kronikáři:

Rudolf Matějčík (nar. 1894), učitel národní školy, kronikářem v letech 1924–1934, zapsal přehled starších dějin (do 18. stol.).

František Haničinec (nar. 1891), učitel národní školy, kronikářem v letech 1934–1935, zapsal léta 1906–1928 a 1934.

Stanislav Staněk (nar. 1903), učitel národní školy, kronikářem v letech 1935–1940, zapsal léta 1935–1938.

Václav Špaček (nar. 1913), malíř, kronikářem v letech 1950–1977, zapsal léta 1939–1977.

Milada Mansfeldová (nar. 1920), ředitelka mateřské školy v důchodu, kronikářkou v letech 1978–1987, zapsala léta 1978–1987.

Dana Bazalová (nar. 1961), učitelka mateřské školy, kronikářkou od roku 1988.

Poznámka:

Čtvrtý svazek od roku 1994 je na obecním úřadu.

K O S T E L A N Y N A D M O R A V O U

1. svazek 1927–1938, 183 s. (AO Kostelany n. Mor., nezpracováno)

Obsahuje přehled nejstarších dějin obce.

2. svazek 1939–1988, 201 s., (MNV Kostelany n. Mor, inv. č. 1)

Svazek byl založen v roce 1972, v úvodu byly zaznamenány události z let 1939–1948, souvislé záznamy začínají rokem 1971. V kronice jsou vlepeny plakáty, programy kin, pozvánky, články z novin a fotografie.

Samostatné přílohy jsou:

album fotografií I 1980–1981 (MNV Kostelany n. Mor., inv. č. 95),

album fotografií II 1982–1986 (MNV Kostelany n. Mor., inv. č. 96),

album fotografií III 1986–1989 (MNV Kostelany n. Mor., inv. č. 97).

3. svazek 1989–1996, 200 s. (ObÚ Kostelany n. Mor., nezpracováno)

Kronikáři:

František Plevák (nar. 1901), učitel národní školy, kronikářem v letech 1927–1939.

Josef Štěpán (nar. 1916), ředitel základní školy, kronikářem v roce 1960, žádné zápisy nepořídil.

Marie Eliášová (nar. 1945), technička, kronikářkou v letech 1972–1979, zapsala léta 1939–1979.

Jaroslav Snopek (nar. 1920), ekonom a funkcionář MNV v důchodu, kronikářem v letech 1980–1995.

Antonín Verbík (1928–1999), projektant a starosta obce, kronikářem v letech 1996–1999.

Poznámka:

Čtvrtý svazek od roku 1997 je na obecním úřadu.

K O Š Í K Y

1. svazek **1923–1938**, 99 stran (AO Košíky, inv. č. 1)

2. svazek **1923–1978**, nestránkováno (MNV Košíky, inv. č. 1)

Upravený opis předchozího svazku a jeho pokračování psané po roce 1945.

Kronikáři:

Emil Janásek (nar. 1901), učitel obecné školy, kronikářem v letech 1926–1938, zapsal léta 1923–1938.

Neznámý, v letech 1945–1947 zapsal události let 1939–1947.

Marie Nosterská (nar. 1915), ředitelka základní školy, kronikářkou v roce 1960, žádné zápisy nepořídila.

Alois Chytil (nar. 1928), ředitel základní školy, kronikářem v letech 1963–1978, zapsal léta 1947–1978.

Poznámka:

Třetí svazek z let 1980–2000 a čtvrtý od roku 2001 jsou na obecním úřadu.

K R H O V

1. (0.) svazek, 376 s. (AO Krhov, inv. č. 18). Vlastivědný elaborát z roku 1943.

2. (1.) svazek **1922–1961**, 295 s., s konceptem z let 1933–1951 (MNV Krhov, inv. č. 50)

Obsahuje přehled dějin obce, roční zápisy z let 1922–1932 a dodatečně dopsaná léta 1933–1949.

3. (2.) svazek **1962–1982**, 396 s. (MNV Krhov, inv. č. 51)

4. (3.) svazek **1983–1994**, 380 s. (MěÚ Bojkovice, nezpracováno)

Kronikáři:

Antonín Makas (nar. 1870), řídicí učitel, kronikářem v letech 1924–1927. Podle podkladů vlastivědného pracovníka Karla Doliny zpracoval přehled dějin obce a pořídil roční zápisy z let 1922–1926.

František Milička (data neuvedena), řídicí učitel, kronikářem v letech 1927–1932.

Alois Jašek (1900–1950), učitel a vlastivědný pracovník z Bojkovic, roku 1943 zpracoval úvodní vlastivědní přehled obce jako nulý svazek pro nové zpracování obecní kroniky.

František Jančařík (1923–1995), zemědělec, kronikářem v letech 1950–1986, v konceptu zpracoval léta 1933–1967 a tyto zápisy postupně doplňoval do 2. svazku (1933–1961) a do 3. svazku (1962–1967) a pokračoval ročními záznamy za léta 1968–1986.

Lubomír Bienert (nar. 1958), ředitel zvláštní školy v Bojkovicích, kronikářem od roku 1987.

Poznámka:

Obec je od roku 1980 místní částí města Bojkovic. Pátý svazek (označený jako čtvrtý) od roku 1995 je uložen na Městském úřadu v Bojkovicích.

KUDLOVICE

1. svazek 1923–1990, 780 s. (MNV Kudlovice, inv. č. 1)

Obsahuje též přehled nejstarších dějin obce a roční zápisy od roku 1914, na poslední straně podpisy německých sportovců z roku 2001.

Kronikáři:

František Kučera (data neuvedena), kronikářem v letech 1923–1938, zpracoval též přehled starších dějin.

František Marťan (nar. 1910), učitel národní školy, zapsal pouze popis obce a národopisné zvyky.

František Daněk (data neuvedena), obecní tajemník v důchodu, kronikářem v letech 1939–1955.

Antonín Tomašík (nar. 1934) výpravčí ČSD, kronikářem v roce 1960, zapsal léta 1957–1958.

Vladimír Drábek (nar. 1927), dělník, starosta obce, kronikářem od roku 1964.

Poznámka:

Druhý svazek od roku 1991 je na obecním úřadu.

KUNOVICE

2. svazek 1955–1956, 522 s. (MNV Kunovice, nezpracováno). Obsahuje přehled starších dějin obce.

3. svazek 1957–1961, 200 s. (MNV Kunovice, nezpracováno)

4. svazek 1961–1965, nestránkováno (MNV Kunovice, nezpracováno)

5. svazek 1965–1968, 171 s., 7 s. příloh, 9 s. doslovu (MNV Kunovice, nezpracováno)

6. svazek 1969–1971, nestránkováno (MNV Kunovice, nezpracováno)

Kronikáři:

František Fojta (1907–1978), ředitel základní školy, zpracoval starší přehled dějin a zapsal léta 1955–1963.

Věra Pospíšilová (nar. 1919), učitelka základní školy, kronikářkou v letech 1964–1968.

Antonín Hráček (1923–2007), tajemník MNV, v roce 1971 pouze doplnil léta 1969–1971.

Poznámka:

První svazek kroniky do roku 1948 byl údajně skartován předsedou MNV Janem Tvrdoněm. Obec byla v letech 1971–1990 místní částí města Uherské Hradiště a vlastní kroniku nevedla. Vedení kroniky bylo obnoveno po roce 1990.

KVAČICE

1. svazek 1945–1949, 207 stran (MNV Kvačice, inv. 11)

Obsahuje stručné dějiny obce a roční záznamy od roku 1924.

Kronikáři:

Ludvík Lukáš (1879–1956), řídící učitel národní školy v důchodu, kronikářem v letech 1945–1949.

Na základě vlastního výzkumu sepsal kronikářské záznamy od první světové války do roku 1949, kdy bylo vedení samostatné kroniky obce zastaveno.

Poznámka:

Obec je od roku 1948 místní částí města Uherský Ostroh.

LHOTKA

1. svazek 1924–1958, 295 stran (MNV Lhotka, nezpracováno). Obsahuje přehled dějin obce.

Kronikáři:

Jaroslav Baudyš (nar. 1882), učitel národní školy, kronikářem v letech 1924–1930.

Josef Válek (data neuvvedena), obecní tajemník, zapsal léta 1931–1935.

Neznámý, zapsal léta 1935–1937.

Jan Mihal (nar. 1907), ředitel školy, zapsal léta 1938–1939.

Antonín Hlavinka (nar. 1906), ředitel školy, kronikářem v letech 1946–1958, dopsal údaje od roku 1939.

Poznámka:

Obec je od roku 1960 místní částí obce Hradčovice.

L O P E N Í K

2. svazek **1972–1988**, 296 s. (MNV Lopeník, inv. č. 70). Obsahuje přehled dějin obce.

Kronikáři:

Vojtěch Janovský (nar. 1934), učitel základní školy, kronikářem v roce 1960.

Dobroslava Štěpánková (nar. 1909), učitelka v důchodu, kronikářkou v letech 1966–1978.

Františka Janíková (nar. 1933), tajemnice MNV Březová, kronikářkou v letech 1980–1989.

Poznámka:

První svazek kroniky shořel při požáru budovy MNV v roce 1969. Třetí svazek od roku 1989 je na obecním úřadu.

M A R Š O V

1. svazek **1952–1976**, 384 s. (MNV Maršov, inv. č. 1). Obsahuje přehled starších dějin obce.

Kronikáři:

Josef Novák (data neuvvedena), učitel, zapsal dějiny a popis obce.

Josef Jurák (nar. 1927), učitel základní školy, kronikářem v letech 1955–1963, dopsal údaje od roku 1952.

Marie Cabáková (data neuvvedena), v domácnosti, kronikářkou v roce 1964, žádné zápisy neprovedla.

Karel Bohuslav (1911–2002), učitel základní školy, kronikářem v letech 1964–1976.

Poznámka:

Obec je od roku 1976 místní částí města Uherský Brod.

M A Ř A T I C E

1. svazek **1935**, 155 s. (AO Mařatice, inv. č. 1). Obsahuje přehled dějin obce, věcný rejstřík.

2. svazek **1936–1947**, 152 s. (AO Mařatice, inv. č. 2)

Kronikáři:

Antonín Mrkva (nar. 1885), učitel národní školy, kronikářem v letech 1935–1947.

Poznámka:

Obec je od roku 1948 místní částí města Uherské Hradiště.

M E D L O V I C E

1. svazek **1928–1980**, 167 s. (MNV Medlovice, inv. č. 1)

Obsahuje přehled dějin obce.

2. svazek **1981–1990**, 397 s. (MNV Osvětimany, inv. č. 279)

Kronikáři:

Josef Máčel (nar. 1902), učitel obecné školy v Osvětimanech, sepsal dějiny do roku 1928.

Josef Hrabec (data neuvedena), okresní cestář, kronikářem v letech 1928–1937.
Havel Kolaja (data neuvedena), rolník, zapsal léta 1938–1947.
Jindřich Pfefr (data neuvedena), kronikářem v letech 1964–1969, dopsal léta 1948–1969.
Rostislav Němec (nar. 1933), ekonom JZD, kronikářem v letech 1971–1981.
Josef Ryšavý (nar. 1932), řidič, kronikářem od roku 1982.

Poznámka:

Třetí svazek od roku 1991 je na obecním úřadu.

M Í K O V I C E

1. svazek **1925–1975**, 391 s. (MNV Míkovice, inv. č. 1)
Obsahuje přehled dějin obce.
2. svazek **1976–1984**, 392 s. (MNV Míkovice, inv. č. 2)
3. svazek **1985–2002**, 389 s. (MěNV UH, inv. č. 28)

Kronikáři:

Baltazar Motal (1888–1959), učitel národní školy, kronikářem v letech 1925–1945.
Antonín Škrášek (1889–1960), plukovník v. v., kronikářem v letech 1955–1959, dopsal záznamy za léta 1955–1954.
Jaroslav Merlíček (1913–1978), učitel základní školy, kronikářem v letech 1960–1974.
Antonín Hlavinka (nar. 1906), učitel základní školy, kronikářem v letech 1977–1988, dopsal údaje z let 1975–1976.
Bedřich Autrata (nar. 1937), pracovník propagace, kronikářem od roku 1989.

Poznámka:

Obec je od roku 1980 místní částí města Uherského Hradiště, ale vede nadále samostatnou kroniku.

M I S T Ě Ř I C E

1. svazek **1933–1964**, 324 s. (MNV Místřice, inv. č. 1)
Založena zřejmě po roce 1933, obsahuje přehled nejstarších dějin obce a roční záznamy od roku 1885.
2. svazek **1974–1991**, 195 s. (MNV Místřice, inv. č. 2)
Nejsou zápisy z let 1965–1973.

Kronikáři:

Josef Kromsjián (nar. 1900), obecní tajemník, vyhotovil nejstarší záznamy a vedl kroniku do roku 1964.
Marie Vardanová (nar. 1935), účetní MNV, kronikářkou v letech 1974–1981.
Jarmila Žižková (nar. 1956), úřednice, kronikářkou v letech 1982–1984.
Ludmila Tománková (nar. 1950), úřednice, kronikářkou od roku 1987, dopsala léta 1985–1986.

Poznámka:

Třetí svazek od roku 1992 je na obecním úřadu.

M O D R Á

1. svazek **1928–1957**, 197 s. (MNV Modrá, nezpracováno)

Kronikáři:

Jan Vančura (nar. 1869), učitel národní školy, kronikářem v letech 1928–1938.
František Pernička (nar. 1898), učitel národní školy, kronikářem v roce 1939.
Otýlie Rybernová (nar. 1914), učitelka základní školy, kronikářkou v roce 1960, dopsala léta 1939–1945.

Josef Němeček (nar. 1901), důchodce, kronikářem od roku 1963, dopsal léta 1946–1957.

Ivana Železníková (nar. 1944), podniková kontrolorka, kronikářkou v letech 1979–1992.

Poznámka:

Druhý svazek z let 1958–1986 na obci ztracen, třetí svazek od roku 1987 je uložen na obecním úřadu.

N E D A C H L E B I C E

Kronikáři:

František Macenauer (1907–1997), ředitel základní školy, kronikářem do roku 1963.

Jaroslav Valenta (nar. 1919), pracovník MNV, kronikářem v letech 1974–1978.

Vladimír Dostálek (nar. 1930), projektant, kronikářem v letech 1980–1989.

Poznámka:

První svazek byl ztracen na obci, druhý svazek z let 1975–2000 a třetí svazek od roku 2001 jsou uloženy na obecním úřadě.

N E D A K O N I C E

1. svazek – **dějiny obce do roku 1949**, nestr. (MNV Nedakonice, inv. č. 122)

Sepsal v roce 1960 kronikář František Bartošík.

2. svazek **1950–1959**, 325 s. (MNV Nedakonice, inv. č. 1)

3. svazek **1975–1977**, nestr. (MNV Nedakonice, inv. č. 2)

4. svazek **1980–1990**, nestr. (MNV Nedakonice, inv. č. 3)

Kronikáři:

František Bartošík (nar. 1896), major v. v., kronikářem v letech 1957–1960, sepsal dějiny obce do roku 1949 a zápisy za léta 1950–1956.

Jiřina Hyánková (nar. 1943), ředitelka základní školy, kronikářkou v letech 1968–1980, zapsala pouze léta 1975–1977.

František Kedroň (1922–2005), pracovník ONV v důchodu, kronikářem v letech 1984–1990, dopsal léta 1980–1983.

Poznámka:

Ve fondu AO Nedakonice uloženo rovněž Fotoalbum vojenských událostí z první světové války (inv. č. 64).

N E Z D E N I C E

1. svazek **1939–1955**, 358 s. (MNV Nezdenice, inv. č. 1)

Založen v roce 1938, úvod obsahuje přehled historického vývoje obce do roku 1914, zpracovaný na základě farní a školní kroniky, který připravil řídicí učitel František Tomášek a zapsal vnuk nadučitele zdejší školy Jaroslav Kašpárek. Následuje popis událostí z let 1918–1938, který vepsal až v roce 1998 kronikář František Kolínek.

2. svazek **1956–1972**, 579 s. (MNV Nezdenice, inv. č. 2)

3. svazek **1973–1985**, 459 s. (MNV Nezdenice, inv. č. 3)

4. svazek **1986–1997**, 400 s. (ObÚ Nezdenice, nezpracováno)

Kronikáři:

Josef Máčel (1902–1973), řídicí učitel, kronikářem v letech 1939–1953.

Gustav Kašpárek (nar. 1897), učitel SPŠS v Uherském Brodě, kronikářem v letech 1954–1965.

František Věrný (nar. 1922–1979), náčelník železniční stanice, kronikářem v letech 1966–1978. Rok 1981 za něj zapsal JUDr. Josef Vlček.

Petr Věrný (nar. 1957), studující, kronikářem v letech 1979–1984.

Vlastimil Jiríček (nar. 1930), ředitel školy, kronikářem v letech 1985–1994.
František Kolínek (nar. 1940), invalidní důchodce, kronikářem v letech 1995–2003.

Poznámka:

Pátý svazek od roku 1998 je na obecním úřadu.

N I V N I C E

1. svazek **1923–1950**, 301 s. (AM Nivnice, inv. č. 3)
Obsahuje přehled nejstarších dějin obce.
2. svazek **1968**, 29 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 1)
3. svazek **1969**, 22 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 2)
4. svazek **1970**, 22 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 3)
5. svazek **1971**, 42 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 4)
6. svazek **1972**, 35 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 5)
7. svazek **1973**, 35 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 6)
8. svazek **1974**, 24 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 7)
9. svazek **1975–1976**, 53 s., spolu s jedním duplikátem (MNV Nivnice, inv. č. 8)
10. svazek **1977–1979**, 39 s., (MNV Nivnice, inv. č. 9)
11. svazek **1980**, 143 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 10)
12. svazek **1981**, 140 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 11)
13. svazek **1982**, 127 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 12)
14. svazek **1983**, 114 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 13)
15. svazek **1984**, 135 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 14)
16. svazek **1985**, 112 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 15)
17. svazek **1986**, 125 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 16)
18. svazek **1987**, 117 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 17)
19. svazek **1988**, 110 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 18)
20. svazek **1989**, 106 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 19)
21. svazek **1990**, 90 s., fotopříloha (MNV Nivnice, inv. č. 20)

Kronikáři:

Josef Bršlica (nar. 1877), zemědělec, kronikářem v letech 1922–1939, zapsal léta 1923–1939.

Rudolf Opletal (nar. 1881), učitel v důchodu, kronikářem v letech 1946–1950, zapsal léta 1940–1950.

Alois Balatý (1896–1968), člen Sboru národní bezpečnosti v důchodu, kronikářem v letech 1951–1968.
Nevedl kroniku klasickým způsobem, nýbrž formou dokumentace k dějinám obce.

František Palička (1899–1977), ředitel základní školy v důchodu, kronikářem v letech 1968–1977.

František Krchňáček (nar. 1915), důchodce, kronikářem v letech 1977–1979.

Karel Trtek (nar. 1939), technik, kronikářem od roku 1980 .

Poznámky:

V letech 1951–1967 byla kronika vedena formou dokumentace k dějinám obce a uložena volně do pořadačů v následujícím rozsahu (MNV Nivnice, inv. č. 266):

Dokumentace k dějinám obce 1951–1957

Dokumentace k dějinám obce 1957–1960

Dokumentace k dějinám obce 1961–1964

Dokumentace k dějinám obce 1965–1967

Fotodokumentace k dějinám obce 1947–1967

Dokumentace plakátů a výstřížků k dějinám obce 1951–1957

Dokumentace k dějinám JZD 1951–1957

Další svazky od roku 1991 se nacházejí na obecním úřadu.

OŘECHOV

Kronikáři:

Oldřich Suchánek (nar. 1919), pokrývač, kronikářem v letech šedesátých.

Matouš Cileček (nar. 1919), dopravní náměstek v důchodu, kronikářem v letech 1971–1997.

Poznámka:

První svazek obecní kroniky z let 1940–1958, druhý svazek z let 1959–1974 a třetí svazek z let 1975–1990 byly zřejmě ztraceny u kronikáře v době sloučení Ořechova s Polešovicemi v letech 1980–1990. Čtvrtý svazek z let 1991–1999 a pátý svazek od roku 2000 se nacházejí na obecním úřadu.

OSTROŽSKÁ LHOTA

1. svazek **1930–1962**, 401 s. (MNV Ostrožská Lhota, inv. č. 1)

Obsahuje místopisný přehled a stručné dějiny obce.

2. svazek **1963–1976**, 396 s. (MNV Ostrožská Lhota, inv. č. 2)

3. svazek **1977–1992**, 396 s. (MNV Ostrožská Lhota, inv. č. 3)

Kronikáři:

Vladimír Vaculka (nar. 1900), řídící učitel, kronikářem v letech 1930–1934.

Cyril Pavlas (1881–1961), rolník, kronikářem v letech 1934–1949, zapsal léta 1934–1947.

Jan Hyrák (1902–1968), dělník, kronikářem v letech 1949–1968, zapsal léta 1948–1967.

Miroslav Páč (nar. 1940), technik, kronikářem v letech 1968–1995.

Poznámka:

Čtvrtý svazek z let 1993–1998 a pátý od roku 1999 jsou na obecním úřadu.

OSTROŽSKÁ NOVÁ VES

1. svazek **1928–1945**, 294 s., strany 205–206 schází (AO Ostr. Nová Ves, inv. č. 2)

2. svazek **1946–1958**, 300 s. (MNV Ostr. Nová Ves, inv. č. 1)

Nezapsána zůstala léta 1947–1948.

3. svazek **1959–1971**, 397 s., (MNV Ostr. Nová Ves, inv. č. 2)

Přílohu svazku tvoří fotoalbum z let 1955–1974, obsahující i starší fotografie.

4. svazek **1972–1981**, 360 s. (MNV Ostr. Nová Ves, inv. č. 3)

5. svazek **1982–1990**, 400 s., 5 s. strojopisného dodatku (MNV Ostr. Nová Ves, inv. č. 4)

6. svazek **1991–1995**, 396 s. (ObÚ Ostr. Nová Ves, nezpracováno)

Kronikáři:

Mořic Luska (1867–1949), farář, kronikářem v letech 1928–1940.

Jan Červenák (nar. 1914), učitel základní školy, kronikářem roku 1946, zpětně zapsal léta 1941–1945.

František Gajdoš (1905–1987), učitel základní školy, kronikářem v letech 1949–1974.

Josef Botek (1925–1998), učitel základní školy v důchodu, kronikářem v letech 1975–1995.

Poznámka:

Ve fondu Archiv obce Ostrožská Nová Ves (inv. č. 1) je uložena Pamětní kniha, založená na památku padesátiletého panování císaře Františka Josefa I., v níž jsou pamětní zápisy z let 1898–1902. Sedmý svazek kroniky od roku 1996 je na obecním úřadu.

OSTROŽSKÉ PŘEDMĚSTÍ

1. svazek **1945–1949**, 382 s. (MNV Ostrožské Předměstí, inv. č. 90)

Obsahuje topografický, dějinný a folklorní přehled obce a roční záznamy od roku 1914.

Kronikáři:

Cyril Kolář (1892–1972) obecní tajemník, kronikářem jmenován v roce 1923, jeho zápisy nejsou dochovány.

Ludvík Lukáš (1879–1956), řídící učitel národní školy v důchodu, kronikářem v letech 1945–1949.

Na základě vlastního výzkumu sepsal přehled dějin a kronikářské záznamy od první světové války do roku 1949, kdy bylo vedení samostatné obecní kroniky zastaveno.

Poznámka:

Obec je od roku 1948 místní částí města Uherský Ostroh.

OSVĚTIMANY

1. svazek **1925–1956**, 373 s. (MNV Osvětimany, inv. č. 1)

Obsahuje přehled starších dějin obce.

2. svazek **1957–1981**, 566 s. (MNV Osvětimany, inv. č. 2)

3. svazek **1982–1986**, 178 s. (MNV Osvětimany, inv. č. 3)

4. svazek **1987–1988**, 81 s. (MNV Osvětimany, inv. č. 4)

5. svazek **1989–1992**, 152 s. (MNV Osvětimany, inv. č. 5)

Kronikáři:

Bohumír Barák (1884–1958), učitel obecné školy, kronikářem v letech 1925–1927, sepsal dějiny do roku 1918.

Josef Máčel (nar. 1902), učitel obecné školy, kronikářem v letech 1928–1934, zapsal léta 1918–1933.

Vojtěch Medek (data neuvедena), učitel, kronikářem v letech 1934–1940.

Bronislav Anděl (data neuvедena), učitel, kronikářem roku 1946, zapsal léta 1938–1946.

Jan Bočánek (data neuvедena), učitel, kronikářem v letech 1951–1955, zapsal léta 1947–1954.

Inocenc Konvičný (1898–1968), učitel základní školy, kronikářem v letech 1955–1967, zapsal léta 1955–1963.

Alfons Širůčka (1920–1983), úředník MNV, kronikářem v letech 1968–1973, zapsal léta 1964–1972.

Jiří Matyášek (nar. 1946), učitel základní školy, kronikářem v letech 1973–1976.

František Macalík (nar. 1914), dělník v důchodu, kronikářem v letech 1977–1981.

Lubomír Berka (nar. 1954), středoškolský profesor, kronikářem od roku 1982.

Poznámka:

Další svazky od roku 1993 jsou na obecním úřadu.

The Inventory of Communal Chronicles in the State District Archive in Uherské Hradiště (Part One)

Abstract

The term “chronicle” in antiquity and especially Middle Ages referred to historical books written both in prose and verse. From the historical point of view, the chronicles can be classified as narrative sources. In the history of our lands, the most seminal chronicles include Fredegar’s Chronicle from the 7th century which contains the first mention of the Samo’s Empire, the Latin Kosmas’s Chronicle from the 12th century, and Czech Dalimil’s Chronicle from the 14th century, written in verse.

In a simpler form, chronicle records can appear as separate accounts of one or several historical events. Such memorial records can be found in medieval municipal books alongside with administrative records. During the later centuries, these also included memorial volumes kept in towers of chateaux, town halls or churches. Those noteworthy records from 17th–19th centuries have been found for example in the towers

of old town hall in Uherské Hradiště, in the chapel of St. Barbara on the Modla hill or in the Buchlovice chateau.

A noteworthy set of municipal chronicles has been preserved in Uherský Brod. The oldest one of them is the Bartoška's chronicle from the years 1581–1594, followed by the Memorial Book of the City Mayor Josef Ležák from the years 1683–1709, the chronicle of the city scribe Václav František Letocha from 1724. The unique series of chronicles of Uherský Brod is closed by the chronicle of Josef Šefčík from 1816–1867.

In the 19th century, the state administration attempted to introduce municipal chronicles officially, but this effort has not been successful in the district of Uherské Hradiště. The only chronicles preserved from this time are those of parishes and schools. The essential turning point came after the foundation of the independent Czechoslovak Republic in 1918 and passing of the law on communal memorial books. This law (No. 80/1920 Coll.) remained effective until the early 21st century and most of the village communities kept their record in accordance with it without significant interruptions. The only exception was the period of the Nazi occupation (1939–1945) when the communal chronicles were withdrawn and kept in the State Land Archive in Brno.

The presented inventory of the communal chronicles includes those that had been kept by the villages and towns of the Uherské Hradiště district since the passing of the law on memorial books in 1920 and today they are stored in the State District Archive in Uherské Hradiště. The first part of this inventory includes alphabetically ordered chronicles of villages from Babice to Osvětimany.

Verzeichnis der im staatlichen Bezirksarchiv Uherské Hradiště hinterlegten Gemeindechroniken (1. Teil)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Als Chroniken wurden im Altertum, aber insbesondere im Mittelalter, Geschichtsbücher bezeichnet, die eine prosaische oder auch versifizierte Form hatten. Aus historischer Sicht zählen die Chroniken zu den so genannten narrativen Quellen. Für die Geschichte unserer Länder sind von unvertretbarer Bedeutung vor allem die fränkische Fredegar-Chronik aus dem 7. Jahrhundert, die erstmal das Samo-Reich erwähnt, die lateinische Kosmas-Chronik aus dem 12. Jahrhundert, die Anfänge unseres Staats schildert, und die Dalimil-Chronik aus dem 14. Jahrhundert, die in tschechischer Sprache und in Versen verfasst wurde.

Eine einfachere Form von chronologischen Aufzeichnungen stellen Notizen zu einem oder mehreren wichtigen Ereignissen dar. Solche Gedenknutzen sind in mittelalterlichen städtischen Büchern neben amtlichen Eintragungen zu finden und in den späteren Jahrhunderten traten noch Erinnerungsschriften hinzu, die in Kirchen-, Schloss- oder Rathaustürmen aufbewahrt wurden. Derartige bemerkenswerte Aufzeichnungen aus dem 17.–19. Jahrhundert wurden im Turm des alten Rathauses in Uherské Hradiště, in der Kapelle der Heiligen Barbara auf dem Berg Modla oder im Schloss in Buchlovice gefunden.

Eine beachtenswerte Reihe von Stadtchroniken ist in Uherský Brod erhalten geblieben. Davon chronologisch die älteste ist die so genannte Bartošek-Chronik aus den Jahren 1581–1594, es folgen das Gedenkbuch des Bürgermeisters Martin Josef Ležák aus den Jahren 1683–1709, die Chronik des Stadtschreibers Václav František Letocha aus dem Jahr 1724 und diese Serie der alten Chroniken aus Uherský Brod ist mit der Chronik Josef Šefčíks aus den Jahren 1816–1867 abgeschlossen.

Im 19. Jahrhundert versuchte auch der Staat Gemeindechroniken einzuführen, seine Bemühungen sind im Bezirk Uherské Hradiště jedoch leer ausgegangen, sodass es aus dieser Zeit nur Pfarr- und Schulchroniken gibt. Eine prinzipielle Wende kam erst nach der Entstehung der Tschechischen Republik 1918 und nach Erlass des Gesetzes über Gemeindegedenkbücher. Das genannte Gesetz Nr. 80/1920 Slg. war bis Anfang des 21. Jahrhunderts gültig und laut diesem Gesetz führten fast alle Gemeinden ihre Chroniken kontinuierlich. Eine Ausnahme war nur die Okkupationszeit 1939–1945, als die Gemeindechroniken im Mährischen Landesarchiv in Brünn eingezogen wurden.

Das vorliegende Verzeichnis von Gemeindechroniken registriert die von 1920 an (als das Gesetzes über Gemeindegedenkbücher erlassen wurde) von Gemeinden und Städten des Bezirks Uherské Hradiště geführt wurden und die heute im staatlichen Bezirksarchiv Uherské Hradiště hinterlegt sind. Der erste Teil des Verzeichnisses beinhaltet die Chroniken der Gemeinden in alphabetischer Reihenfolge von Babice bis Osvětimany.

NÁLEZ VE FARNÍM KOSTELE V BÍLOVICÍCH

V roce 2000 byl při úpravách a výmalbě interiéru věže farního kostela Narození sv. Jana Křtitele v Bílovicích u Uherského Hradiště nalezen fragment gotického okna s kružbou. Okenní otvor se nachází na vnější stěně presbytáře kostela nad místem, kde k němu přiléhá panská oratoř. K nálezu došlo náhodně. Větší část kamenného ostění gotického okna s kružbou byla skryta a přístup k původnímu architektonickému článku byl ztížen členitostí podlahy půdních prostor kostela.

Dne 11. prosince 2007 nález prohlédl profesor křesťanského umění PhDr. Miloslav Pojsl, vedoucí Katedry církevních dějin a dějin křesťanského umění CMTF UP v Olomouci. Časově nález zařadil do druhé poloviny 14. století. V současnosti (únor 2008) byla provedena úprava stropu zadní místnosti panské oratoře, čímž se usnadnil přístup k místu nálezu a tím i došlo k odhalení větší části okna.

Původní gotický kostel byl orientovanou podélnou jednodlní stavbou s pětibocí uzavřeným presbytářem zaklenutým žebrovou klenbou. Loď patrně kryl plochý dřevěný strop. Kostel byl postavený z kamene, jak se ukázalo při opravě fasády kostela v letech 1999–2003. Tehdy byla odstraněna stará omítka až do výšky tří metrů a po vysušení zdiva nahrazena novou sanační omítkou. Původní presbytář osvětlovala čtyři lomená okna o šířce 90 cm a výšce minimálně 160 cm, jak lze soudit podle nalezeného fragmentu okna.

Po třicetileté válce již starý kostelík nestačil pojmut větší počet věřících. Před rokem 1680 se započalo s přístavbou bočních kaplí a zároveň došlo k prodloužení hlavní lodi kostela, který tím získal křížový půdorys. Původní kostel neměl zděnou věž. Dva zvony z roku 1570 a 1640 byly zavěšené v dřevěné zvonici, nacházející se na jižní straně v blízkosti kostela. Podle farní kroniky tato zvonice hrozila zřícením, proto bylo rozhodnuto postavit novou již zděnou věž. K původnímu gotickému presbytáři byla kolem roku 1731 přístavěna nová věž kostela. Touto dostavbou vznikly v tělese presbytáře kostela dvě zaklenuté prostory, z nichž jeden byl použit ke zřízení schodiště do věže.

V důsledku výstavby nové věže byla původní gotická okna zazděna. Tento stav trval až do

Detail gotického okna bílovického kostela. Foto Jiří Jilík, 2008.

roku 1845, kdy majitel bílovického lenního statku hrabě Hugo Logothetti nechal ke kostelu přistavit ještě panskou oratoř. Při stavbě oratoře byla narušena dosud jednodlná přístavba věže a částečným rozebráním klenby půdního prostoru bylo jedno okno částečně odkryto. Díky tomuto stavebnímu zásahu byl pak v roce 2000 učiněn popisovaný nález.

Nález kamenného ostění gotického okna se zbytky kružby je důležitým datovacím prostředkem pro dobu výstavby původního kostela. Středověký původ kostela je tak nesporný.

Samotné Bílovice jsou prvně zmiňované v listině olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka datované k roku 1256. Biskup Bruno tehdy udělil Slavičinský újezd rytíři Helembertovi de Turri, mimo vesnic Bílovice a Biskupice. Bílovice byly pak do roku 1850 biskupským lenním statkem.

První historická zmínka o faře v Bílovicích je až z roku 1366. Tehdy se dohodli Ješek Kužel z Bílovic, Jaroslav Kužel z Nedachlebic a bílovický farář Mikuláš o desátku náležícím k faře. Protože farář neměl dosud právo desátku, byl mu v tomto roce v Bílovicích přidán k faře 1 lán a v Neda-

chlebicích püllán s mlýnem. Z tohoto zápisu je patrné, že bílovický kostel Narození sv. Jana Křtitele byl již tehdy kostelem farním. Je pravděpodobné, že dohoda potvrzovala financování kostela, což byla jedna z podmínek pro založení kostela a farnosti.

Pavel Krystýn

K VÝROČÍ ÚMRTÍ BOHUMILA FIŠERA

Bohumil Fišer se narodil 9. března 1882 v Mladé Boleslavi. Po ukončení gymnázia zahájil studium na báňské akademii v Příbrami, po roce ji opustil a zapsal se na pražské univerzitě (obor historie, filozofie a dějiny umění). Současně zahájil studium operního zpěvu, které záhy z finančních důvodů musel ukončit. Po státních zkouškách v roce 1908 učil na středních školách v Příbrami, Holešově, Valašském Meziříčí a od roku 1911 v Uherském Hradišti.

Ve Valašském Meziříčí se tento všestranně vzdělaný člověk zapojil do tamějšího kulturního a společenského života. Pořádal výstavy výtvarných umělců, organizoval koncerty, na nichž i vystupoval jako barytonista a všemožně se snažil o povznesení kulturní úrovně města. V Meziříčí se seznámil s Marií Fiedlerovou, která se v roce 1912 stala jeho manželkou. Byla to žena literárně i umělecky vzdělaná, která svého muže všestranně podporovala. Později působila jako dobrovolná pracovnice Československého červeného kříže a starala se o chudé děti.

V roce 1911 přešel na gymnázium do Uherského Hradiště a zde se opět podílel na rozvoji kulturního dění. Sprátil se s K. J. Obrátem, společně pořádal přednášky o hudební tvorbě A. Dvořáka, B. Smetany a Z. Fibicha. V Klubu přátel umění přednášel o literatuře, propagoval tvorbu Dostojevského, publikoval řadu článků o hudbě a výtvarném umění, zveřejňoval recenze prací literárních a historických v *Zájmech Slovače*, *Našem Slovácku*, ve Vydrově uměleckém časopisu *Směr* a ve *Stráži*. V roce 1924 se podílel spolu se Zdeňkem Chalabalou na založení Slovácké filharmonie a stal se jejím jednatelem.

Za první světové války, kdy ustala politická i kulturní činnost, započal Bohumil Fišer s pořádáním písemností archivu města Uh. Hradiště. Jako žák Jaroslava Gola a Čenka Zírta přitom postupoval obzvláště pečlivě a svědomitě. Po válce byl jmenován městským archivářem a také konzervátorem hudebních a uměleckých památek

na Moravě a členem poradního muzejního sboru při ministerstvu školství. Pokračoval ve studiu historie města a výsledky svých badatelských výzkumů poprvé publikoval v roce 1920 v *Pamětech hradištských*. O rok později vydal knihu *Uherské Hradiště – topografie*, která měla uvozovat další zpracování historie města, k němuž se však již nedostal. Poslední prací, která vyšla až po jeho smrti u příležitosti konání 3. schůzky moravských bibliofilů v roce 1930, byly *Náboženské poměry v Uherském Hradišti*.

Kromě historie, kultury a překládání děl ruských autorů se horlivě věnoval i politickému životu. Od studentských let byl členem české strany pokrokové a v Meziříčí se zapojil do její činnosti, ujal se vedení týdeníku *Palacký*, do něhož rovněž přispíval svými sloupci. Jako horlivý stoupenec T. G. Masaryka se v roce 1911 angažoval za jeho zvolení do říšské rady ve skupině valašských měst. V době první světové války byl v kontaktu s Maffii, stýkal se s Dr. Herbenem, který jej navštěvoval v Uherském Hradišti. Tehdy napsal brožurku *Osvobození Slovanstva*, která byla rakouskými úřady konfiskována a u Fišera byla provedena domovní prohlídka.

V letech 1919–1920 byl poslancem revolučního Národního shromáždění za českou stranu pokrokovou. Po jejím rozpadu vstoupil do národně-socialistické strany a v roce 1920 se stal jejím vůdcem v hradištské župě. Za tuto stranu dvakrát kandidoval do poslanecké sněmovny.

V roce 1924 se stal tajemníkem senátorského klubu strany a členem výkonného výboru, byl pravou rukou senátora Václava Klofáče. Náročná povinnost spojená s výkonem všech funkcí donutily Fišera částečně přesídlit do Prahy. Do Uherského Hradiště se vracel jen na víkend, spolu se svou ženou Marií byl organizátorem a hostitelem „pátečních besed“, jichž se v jejich domácnosti zúčastňovali přátelé z nejrůznějších politických stran i uměleckých kruhů. Účastníci vzpomínali na živé debaty, které se protáhly často dlouho do noci.

Ve stranickém životě byl aktivní, zvláště v době brněnského sjezdu a boje za očistu strany. Zastával řadu významných funkcí, byl členem všech důležitých komisí strany, členem předsednictva Unie československých družstev a předsednictva Junáků Skautů volnosti. Jeho další politické kariéře zabránila nemoc, zapříčiněná abstinent a nekuřák podlehl 18. srpna 1928 onemocnění ledvin.

Spolupracovníci oceňovali na B. Fišerovi jeho

přátelskou a veselou povahu, stejně jako citovost a výbušnost a na druhé straně preciznost, metodičnost a schopnost jít za svým cílem. Karel Moudrý ho nazval romantickým realistou, Václav Klofáč, první československý ministr národní obrany, na něm oceňoval životní optimismus: „Měl život rád a měl práci rád, i v nejtěžších dnech zůstal optimistou.“

Blanka Rašticová

MEZINÁRODNÍ VĚDECKÉ SETKÁNÍ HISTORIKŮ – AGRARISTŮ V UHERSKÉM HRADIŠTI

Ve dnech 14. a 15. května 2008 se uskutečnila v prostorách Slovákckého muzea v Uherském Hradišti mezinárodní vědecká konference pod názvem *Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*. Přípravy konference se ujali – Slovákcké muzeum, Historický ústav AV ČR (pobočka Brno), Ústav českých dějin FF UK Praha a Odborový svaz pracovníků zemědělství a výživy Čech a Moravy. Šlo o jubilejní, již desátou uherskohradištskou konferenci od listopadu 1989, které se tentokrát zúčastnily téměř čtyři desítky domácích a zahraničních badatelů z oblasti hospodářských dějin. Cílem konference bylo posoudit, jakými cestami a prostředky pronikaly agrární a zemědělské strany do vládních a samosprávných struktur meziválečných států, jak si v nich vedly a jaký byl výsledný politický a ekonomický efekt jejich snažení.

V zastoupení ředitele Slovákckého muzea zahájila rokování B. Rašticová uvítáním hostů a seznámením s rámcovým programem konference. S hlavním referátem poté vystoupil J. Harna (HÚ AV ČR), který zhodnotil meziválečnou roli Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu ve vládách a parlamentu první Československé republiky, přičemž konstatoval, že navzdory dosaženým výsledkům zůstávají ve výzkumu dějin agrární strany některá nedostatečně zpracovaná témata. Jako příklad uvedl její vazby na hospodářskou a finanční sféru společnosti, čímž současně podtrhl aktuálnost problematiky projednávané na konferenci. Druhý hlavní referent J. Rychlík (Masarykův ústav – Archiv AV ČR) předestřel účastníkům zasedání pestrý a kontroverzní obraz působení zemědělských stran a hnutí v několika východoevropských zemích.

E. Kubů a J. Šouša (oba FF KU Praha) po-

soudili úroveň současného vědeckého poznání historie Mezinárodního agrárního bureau (Zelená Internacionála) a soustředili se na roli A. Švehly, iniciátora jeho založení a duchovního otce ideového programu. P. Martuliak (Fakulta humanitních věd, UMB Banská Bystrica) zhodnotil hlavní mezníky agrárního hnutí na Slovensku z pohledu výsledků parlamentních voleb. J. Čmejrek (PEF ČZU Praha) informoval o podílu švédské agrární strany na stabilizaci meziválečného demokratického vládního systému a spoluutváření sociálního státu. L. Švec (FSV UK Praha) pojednal o Svazu lotyšských zemědělců a jeho úloze v politickém systému země. Další tři koreferáty přednesli badatelé z Bulharska: M. Stamova (Ústav pro balkanistiku BAV) referovala o stavu výzkumu Bulharského lidového zemědělského svazu v období monarchistické diktatury 30. let, T. Gotovska – Henze (HÚ BAV) o jeho úloze ve 40. letech a S. Stefanov (Bulharská asociace farmářů) informoval o situaci bulharského zemědělství v době vstupu Bulharska do EU.

V. Lacina (HÚ AV ČR) ve svém příspěvku ohodnotil programy československých agrárníků z pohledu změn, které byly do nich postupně vnášeny v závislosti na měnící se vnitřní a zahraniční situaci republiky. M. Trapl (FF UP Olomouc) se zabýval meziválečnou zemědělskou politikou lidové strany, především jejím soupeřením s agrární stranou. Sondu do jihočeského regionu, dlouhodobě spjatého s působením R. Berana, představil J. Rokoský (FF UJEP Ústí nad Labem). Na pozadí historie cukrovárennického impéria V. Stoupala na Moravě ukázal L. Slezák (HÚ AV ČR), jakými cestami pronikal agrární kapitál do ekonomických sfér cukrovárennictví a jaké zisky to přineslo agrární straně. Podílem agrárníků na zvyšování obranyschopnosti státu v období vlád 1935–1938 se zabýval P. Šrámek (SOA Pardubice). V posledním příspěvku prvního dne jednání se pokusila A. Doležalová (VŠE Praha) o konfrontaci ideologie agrarismu s ekonomicko-politickou situací v prvních dekáдах dvacátého století.

Druhý den zasedání zahájil M. Hanula (HÚ SAV Bratislava) příspěvkem o situaci agrárníků na Slovensku v regionálních volbách ve 20. letech. Aktivitám venkovských žen uvnitř agrární strany se věnovala J. Burešová (FF UP Olomouc). P. Dufek (NA Praha) ilustroval na záboru velkostatku Rosice-Veveří, který vlastnil cizí státní příslušník, složitou, až schizofrenní situaci zaměstnanců Státního pozemkového úřadu, „bombardovaných“ při provádění po-

zemkové reformy stížnostmi, pokusy o nátlak, ba i hrozbami ze strany majitelů latifundií. Úzké kontakty mezi vysokými agrárními funkcionáři a Československým zemědělským muzeem zhodnotil P. Novák (NZM Praha) a sporům mezi F. Udržalem a J. Žilkou při rozhodování o vedení agrárních kandidátek v parlamentních volbách v Pardubickém kraji v roce 1935 se věnoval M. Charbuský (ESF Univerzita Pardubice). Také J. Lapáček (SOA Přerov) se zaměřil na regionální tematiku – na rozbor mocenského zastoupení agrární strany v samosprávách obcí přerovského okresu. J. Juněcová (NA Praha) sledovala profesní a lidské osudy J. Hucla, blízkého spolupracovníka A. Švehly, a G. Novotný (HÚ AV ČR) posoudil život a dílo J. Rozkošného.

Jednání konference uzavřel L. Slezák. Přesto, že ne všichni referující se striktně drželi zvolené tematiky, mohl konstatovat, že přednesené výsledky individuálních i kolektivních výzkumů a podnětná diskusní vystoupení objasnily mnohé, do té doby málo prozkoumané aktivity agrární strany především v ekonomických a mocenských strukturách prvorepublikové společnosti. V diskusi se objevily také náměty pro tematické zaměření příští konference, která by se měla konat za dva roky. Stejně jako v minulých letech, vyjde i letos z jednání konference sborník, v němž bude zveřejněno i několik příspěvků, které z různých důvodů nemohly být předneseny.

Lubomír Slezák

DĚJINY UMĚNÍ

KAPITULNÍ SÍŇ VELEHRADSKÉHO KLÁŠTERA

Petr Hudec, Velehrad

Kapitulní síň cisterciáckého kláštera na Velehradě, vybudovaná v první třetině 17. století, si zaslouží mimořádnou pozornost, přestože byl tento prostor dlouhá léta pozapomenutý a užíváním degradovaný. V roce 2007 proběhlo jeho restaurování. Tento příspěvek osvětluje význam kapitulní síně, popisuje její výzdobu nejen z pohledu kunsthistorie, nýbrž také teologie a spirituality a v neposlední řadě interpretuje velehradské dějiny, nakolik je zachytila paměť tohoto prostoru.

1. Význam a funkce kapitulní síně

V životě cisterciáckých mnichů hrála kapitulní síň významnou úlohu. Denně po modlitbách tzv. primy, které probíhaly v chóru konventního kostela, se v kapitulní síni konala jejich shromáždění. V létě se zde mniši scházeli již v době od 4.15 do 4.40, v zimě od 9.35 do 9.55.¹ Kořeny této postupně se utvářející tradice lze spatřovat v pravidlech, která písemně zachytil ve své Řeholi sv. Benedikt (480–547?): „*Kdykoliv se má v klášteře rozhodnout něco důležitějšího, opat svolá celou komunitu a sdělí jí, oč se jedná. Až vyslechne mínění bratří, sám u sebe to rozváží a učiní, co uzná za vhodnější. Řekli jsme, že se k poradě mají svolat všichni, protože Bůh často zjevuje to, co je lepší, mladšímu.*“² Vzhledem k tomu, že „*řád cisterciácký jest větví obrovského stromu, svatým Benediktem vypěstovaného,*“³ přejali toto uspořádání i cisterciáci.

Řeholníci vstupovali do kapitulní síně v dlouhé řadě po jednom za sebou. Předtím, než se usadili, ukláněli se k východu⁴ a sobě navzájem, neboť teprve po vykonání ranních modliteb k tomu nastal podle cisterciácké praxe vhodný okamžik.⁵ Opat a převor zasedali při východní stěně proti vstupu a po stranách ve stupňovitých lavicích po obvodu místnosti seděli dle své hodnosti členové konventu. Po pobytu v monumentálním prostoru konventního kostela musela na řeholníky působit kapitulní síň, do níž se vtěsnali, intimním dojmem. Byla tedy dobrou platformou pro setkávání klášterní rodiny. V této souvislosti nelze přehlédnout význam ranní kapituly v oblasti prevence konfliktů či vypořádávání se s vnitřními pnutími v klášterní komunitě.

V kapitulní síni byla předčítána jedna kapitola⁶ z Řehole sv. Benedikta, přičemž text s různě dlouhými kapitolami byl rozdělen tak, aby byl přečten během roku zhruba třikrát. Opat následně svým duchovním synům slyšené vykládal a informoval mnichy též o událostech ve světě. Dále zde byly probírány důležité denní povinnosti mnichů a jejich prohřešky. Jednalo se zejména o sebeobviňování v drobnějších přestupcích - nakolik je mnich dlužen životu podle ducha Řehole. Závažnější přestoupení mohla být vyznána v soukromé - ušní zpovědi, která se v raném středověku ujala v západní církvi díky působení irských mnichů a od osmého století se stala svátostnou skutečností. Veřejné vyznání si však nadále podrželo v mnišských komunitách svůj význam. V čase sv. Bernarda bylo toto sebeobviňování zakončeno proklamací.⁷

V kapitulní síni skládali mniši do rukou opata slib čistoty, chudoby, poslušnosti a rovněž slib „*stabilitas*“ - doživotní věrnosti svému klášteru. Konala se zde významná jednání včetně volby opatů či jejich rezignace a přijímaly se zde vzácné návštěvy. Konečně zde také probíhalo rozloučení se zesnulým bratrem, než bylo jeho tělo přeneseno do kostela a následně na hřbitov (později též do krypt).⁸

Z uvedených souvislostí je patrné, že chórová modlitba probíhající v konventním kostele a dění v kapitulní síni spolu úzce souviseli. Oba prostory lze označit za sakrální, ačkoli každý z nich jiným způsobem.⁹ Jak úroveň chórové modlitby, tak také setkávání mnichů

v kapitulní síni bylo barometrem kvality vnitřního chodu konventu. Následující řádky tuto skutečnost dostatečně odrážejí.

2. Paměť prostoru

Jelikož si raně barokní kapitulní síň, jíž je tento příspěvek věnován především, podržela identickou lokaci i proporce se starší pozdně románskou kapitulní síní, krátce se zmíním také o ní. Lze předpokládat, že byla vzhledem ke své důležitosti a východní poloze vybudována v první etapě výstavby pozdně románského kláštera, která byla zahájena patrně v roce 1213–1215.¹⁰ Nabízí se zde tedy následující spekulativní otázka: Uvedl opat Albert (7. 11. 1228–7. 8. 1232) krále Přemysla Otakara I., olomouckého biskupa Roberta a další vzácné hosty v roce 1228 u příležitosti svěcení východní části budov¹¹ již do kapitulní síně? Vzhledem k tomu, že do zdíva východního křídla ambitu, jehož byla kapitulní síň součástí, byl před svěcením stavby přenesen hrob fundátora velehradského kláštera, moravského markraběte Vladislava Jindřicha,¹² lze předpokládat dokončení výstavby pozdně románské kapitulní síně nejpozději k datu svěcení.¹³ Výše bylo poukázáno na mimořádnou důležitost kapitulní síně pro chod konventu. Pokud bychom interpretovali svěcení kostela jako „oficiální uvedení konventu v život“, jeví se předpoklad dokončení kapitulní síně k tomuto datu rovněž jako oprávněný.

Podobu pozdně románské kapitulní síně je možné částečně rekonstruovat na základě dochovaných zbytků prezentovaných ve velehradských vykopávkách a jednak na základě analogií s obdobnými prostory. Základním údajem je takřka čtvercový charakter prostoru, z něž je třeba vycházet při úvahách nad způsobem zaklenutí. D. Líbal předpokládá zaklenutí prostoru čtyřmi křížovými žebrovými klenbami na zmizelou střední podporu.¹⁴ Zde se nabízí analogie vyšebrodské kapitulní síně, jejíž unikátní klenba spočívá rovněž na jednom sloupu. Záznamy pořízené při archeologickém průzkumu v roce 1937 se však nezmiňují o objevení základů středového pilíře či sloupu, ačkoli došlo ke snížení podlahy až na úroveň dna hrobek.

M. Pojsl předpokládá zaklenutí přece jen nepatrně obdélného prostoru gotickou klenbou se šesti obdélnými poli.¹⁵ Pro tuto možnost svědčí konstrukce klenby kapitulní síně vybudované za opata Greifenfelse na troskách staršího prostoru. Při jejím budování se mohli stavitelé vrátit k původnímu rozvržení, což by bylo nejpřirozenější. Dále je třeba zdůraznit, že řešení zaklenutí kapitulní síně na dva sloupy je v rámci české cisterciácké provincie nejobvyklejší a objevuje se také v oseckém klášteře, jehož vybudování stojí Velehradu časově nejbližší. Definitivní rozhodnutí o schématu zaklenutí komplikuje skutečnost, že se nedochovaly konzoly ani zbytky nasazení klenby.

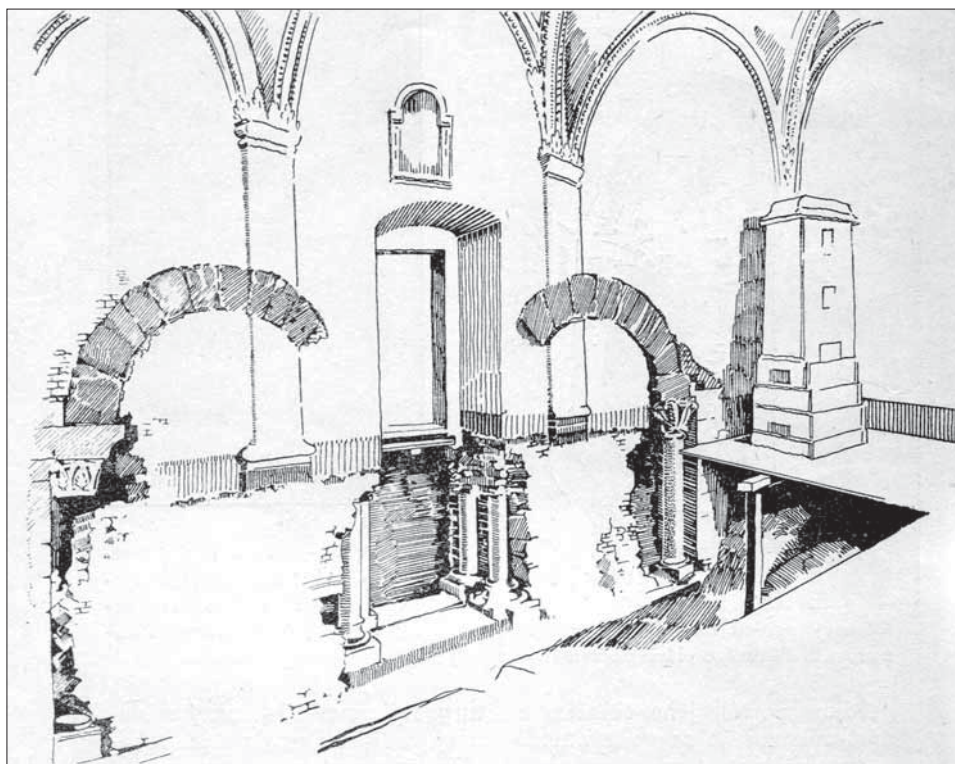
Není důvod se nedomnívat, že v kapitulní síní stál mezi sloupy kamenný oboustranný čtenářský pult tak, jak to odpovídalo vžitě cisterciácké praxi. Na základě analogií i dispozice prostoru je zde možné předpokládat osvětlení třemi okny na východě. Další prosvětlení bylo umožněno západním portálem se dvěma postranními okny, která současně zajišťovala vizuální a sluchový kontakt konvršům,¹⁶ kteří tak mohli o velkých svátcích alespoň částečně sledovat z ambitu dění v kapitulní síní. Vzhledem k tomu, že se části vstupu dochovaly, je možné jej přesněji popsat. Půlkruhovitě zaklenutý portál s okny byl vystavěn na čtyřech dvojicích nosných sloupků, které spočívaly na kamenných bázích. Patky sloupků jsou podle Líbala již gotické modelace.¹⁷ Středová část portálu byla předznamenána rovnými masivními špaletami. Výšková úroveň dlažby byla přibližně stejná jako v ambitu, takže se do kapitulní síně nesestupovalo po schodech tak, jak je tomu například v Předklášteří u Tišnova nebo v Oseku. Podlaha byla vydlážděna terakotovými dlaždicemi, jejichž zbytky se nacházejí ve velehradských vykopávkách.¹⁸ Pod podlahou byly pohřbeny významné osobnosti, patrně opati, jak o tom svědčí nálezy hrobů dokumentované dosud ve vykopávkách.¹⁹

Pozdně románská kapitulní síň byla zničena v důsledku vypálení kláštera husity v roce 1421,²⁰ přičemž vlastní zkáza znamenalo především následné chátrání objektu. Patrně zde došlo, podobně jako v konventním kostele, ke zřícení klenby v důsledku dlouhodobého

působení dešťů a mrazů. Na krásu zaniklého prostoru můžeme usuzovat například ze srovnání s kapitulní síní v Oseku.

S ohledem na historický vývoj lze předpokládat přerušení kontinuity využívání prostoru po husitské agresi až do Greifenfelsovy obnovy. Mniši si uzpůsobili pro udržovací režim chodu konventu po svém návratu z exilu bývalý opatský dům, později nazývaný Starý konvent, který ležel východně od kostela. Jeho součástí byla i opatská kaple, kterou mniši zvětšili a upravili na kostel sv. Jana.²¹ „Ona budova, kterou měl v klášteře konvent k dispozici, nebyla zřízena tak, jak kázala řehole a jak předpisovaly řádové zvyklosti,²² a chyběly jí „místnosti, nutné k tomu, aby život mnichů šel v pravých kolejích.“²³ To se společně s dalšími faktory odrazilo na poklesu úrovně řeholního života. Roku 1546 obývalo velehradský konvent pouze 9 mnichů. „Nejen že řeholní život v něm byl už v naprostém úpadku, nýbrž nebylo ani jistoty o pevnosti náboženského života.“²⁴ Toto provizorium vydrželo až do období opatování Mikuláše Kromera (1567–1572), který nechal strhnout budovy bývalého opatského domu a pustil se počátkem roku 1571 do stavby nového, avšak stále ještě provizorního konventu. Tato budova již nicméně obsahovala i kapitulní síň.²⁵ Právě zlepšení existenčních podmínek mnichů a vybudování kapitulní síně se významným způsobem podílelo na zlepšení vnitřního života konventu.

K obnovení kapitulní síně ve zpuslém konventu, který přiléhá k velkému klášternímu kostelu z jihu, došlo za opata Jana Greifenfelse (1598–1650). Bezprostředním podnětem k zahájení radikální přestavby konventních budov, jichž byla kapitulní síň součástí, byl vpád vojska sedmihradského vévody Gabriela Bethléna v roce 1623. Vojáci konvent během svého třítýdenního pobytu zcela vyplenili.²⁶ Za daných okolností musel odstoupit velehradský opat Jan Vencelius z Nešovic (1621–1628) a na jeho místo byl zvolen Greifenfels.

1. Kresba z r. 1937 dokumentující archeologický průzkum (publikovaná v knize Podzemní Velehrad – Boček, B., Velehrad 1938).

Nově nastolený opat se pustil do adaptačních prací ještě za třicetileté války v situaci, kdy se ještě zdaleka nedalo hovořit o stabilizaci hospodářství, a tak jej ve své práci Hurt charakterizuje jako „přesvědčeného optimistu.“²⁷ Podobně jako opat Mikuláš Kromer usiloval Greifenfels tímto počínáním o zlepšení životních podmínek mnichů a obnovení chodu konventu podle řádových pravidel. Vystavení nové kapitulní síně bylo výrazem a symbolem této snahy.

S budováním kapitulní síně bylo započato v roce 1629 v rámci přestavby jihovýchodního křídla konventních budov, které od jihu navazovalo na klášterní kostel. Opat nechal navézt na stávající šedesáticentimetrovou vrstvu stavební suti dalších 120 cm navážky. Podobně jako v ambitu vyzdvihl podlahu na úroveň okolního terénu a čelil tímto opatřením stoupající hladině spodní vody. Pevně stojící zdivo se stalo s ohledem na výši násypu v podstatě hlubokým základem. Využitím tohoto rámce byla zachována nejen původní poloha kapitulní síně, nýbrž i její proporce. Celá byla přestavěna pouze východní zeď, v níž byla prolomena tři okna dodávající prostoru dostatek světla. Naopak bylo upuštěno od prosvětlení prostoru dvojicí oken po stranách portálu. Desetimetrové rozpětí klenby si vyžádalo vztyčení podpěrných pilířů. Jejich přítomnost v budované síni je doložena v roce 1639. Do základů těchto sloupů bylo použito fragmentů románského zdiva. K úplnému dokončení prostoru však došlo až v roce 1640, kdy byla provedena štuková výzdoba. Potřebnou sádku na výzdobu jak kapitulní síně, tak také dalších místností kláštera dováželi poddaní na Velehrad až z dolnorakouského kláštera Heiligenkreuz v Dolním Rakousku.²⁸ Autora výzdoby neznáme. Lze si klást otázku, zda bylo na Moravě decimované válkou dostatek domácích umělců, nebo zda byli přizváni štukatéri ze zahraničí. O několik desítek let později je tato praxe dokumentována pohybem severoitalských umělců v našem kraji.

Na základě uvedených skutečností je možné označit velehradskou kapitulní síň za výjimečnou, neboť na Moravě není mnoho prostor s danou dobou vzniku. Vždyť práce severoitalských štukatérů Borsy, Gaginiho, jež pracoval v blízkém Uherském Hradišti, či Castellioho, který vytvořil štukovou výzdobu pavilonu Květné zahrady v nedaleké Kroměříži, pochází až ze sedmdesátých let 17. století a jsou svým pojetím dekoru mnohem bohatší.²⁹ Interiér kapitulní síně tedy spíše dokumentuje doznívání manýristických tendencí, než radikální nástup nového slohu. Zatímco požáry v interiéru kostela a v klášteře si vynutily opravy, které již odrážely vkus pokročilejšího baroka, kapitulní síně se tyto úpravy nedotkly. Můžeme z ní tedy usuzovat na výzdobu klášterních budov před požárem v roce 1681. Jistotu o tom můžeme nabýt díky skutečnosti, že se v jedné z místností východního křídla konventu dosud dochovalo jeden a půl pole klenby, která se pojetím dekoru zcela shoduje s výzdobou kapitulní síně.³⁰

Užívání kapitulní síně v následujících letech lze doložit na pozadí bouřlivých událostí při sesazování opata Salixe v závěru roku 1656. Tento patrně duševně nemocný opat se měl dostavit na shromáždění mnichů svolané v ranních hodinách do kapitulní síně, aby se zde zodpovídal ze svých činů. Protože však neuposlechl trojí výzvy, byl prohlášen jako neposlšný a odbojný za sesazeného.³¹

Do života velehradských mnichů nezvratně zasáhlo zrušení velehradského kláštera Josefem II. v roce 1784. Zrušovací dekret nebyl mnichům přečten v kapitulní síni, jak by to odpovídalo „protokolu“, nýbrž královská zrušovací komise nařídila opatovi, aby svolal mnichy do pohostinského pokoje, kde se ubytoval královský komisař a přisedící gubernia, baron Schwanenberg. Ačkoli se mniši mohli ještě pět měsíců od přečtení dekretu zdržovat v klášteře a vést zde společný život, naposledy se mohli sejít v kapitulní síni jakožto plnoprávní členové velehradského konventu 27. září 1784.³²

Po zrušení kláštera se stala kapitulní síň koňskou stájí.³³ „Po celá desetiletí koňský moč protékal do hrobů našich českých svatých biskupů, budovatelů našeho Velehradu, velehradských opatů.“³⁴ Veškerý mobiliář vzal za své v dražbě. Tak se dozvídáme, že v kapitulní síni stál jakýsi oltář, který byl prodán za 5 zl. 30 kr.³⁵ Tato skutečnost podtrhuje jednak sakrálnost prostoru v pojetí cisterciáků a jednak jeho degradaci následným užíváním. O smutném období

2. Kapitulní síň – stav v roce 1937 (archiv ŘKF Velehrad).

3. Kapitulní síň – současnost (prosinec rok 2007).

výmluvně svědčí defekty a nápisy vyškrábané na mramorových sloupech. Své svědectví nám zanechal také kněz František Pravda, který zavítal na Velehrad v roce 1863 při miléniových oslavách příchodu Konstantina a Metoděje na Moravu a snažil se se svými druhy dostat postranním vchodem do kostela: „*Tlačili jsme se jeden přes druhého a s odkrytými hlavami blížili jsme se k místu nám přístupnému. Byla to konírna a když i jinde na koně jsme narazili, tuším na hříbata, proměnila se vroucnost naše ve veselost a čerstvě jsme si hlavy zase přikryli... Však řeklo se nám, že kde je nyní konírna, byla jednou v klášteře kaple nebo jídelna, nevím již najisto, a my k vážnější mysli se navrátili.*“⁴³⁶

Kapitulní síň byla v roce 1883 zakoupena společně s celým areálem kláštera Katolickým podporovacím spolkem arcidiecéze olomoucké od vévody de Castris.³⁷ Před miléniovými oslavami v roce 1885 v ní byly provedeny nejnnutnější opravy. Při restaurování klenby byla uplatněna barva, jak to dokumentují nálezy sytých barev – zelené na akantech a červené na klenebních žebrech.³⁸ Zde je na místě zmínit, že v letech 1880–1883 probíhalo restaurování interiéru farního kostela, přičemž štukátorské práce provedl vídeňský štukatér Vavřínek Neumann.³⁹ Je tedy pravděpodobné, že restaurování klenby kapitulní síně provedl právě on. Opravy prostoru však nebyly komplexní, a tak stájový zápach činil místnost ještě dlouho neobyvatelnou.

V roce 1890 se ujímá správy Velehradu Tovarýšstvo Ježíšovo.⁴⁰ Jezuité zřídili v roce 1916 v prostorách kláštera misijní cyrilometodějskou školu, později nazvanou Papežský misijní ústav a kolej. Potřebám tohoto gymnázia sloužila kapitulní síň jako jídelna a to, jak vzpomíná P. Josef Cukr SJ,⁴¹ až do roku 1933, kdy začíná studentům sloužit jako jídelna Salla terrena v průčelí nádvoří. Změna byla provedena v souvislosti s adaptačními pracemi, které sledovaly oddělení klášterních prostor od gymnázia, jak to vyžadovalo kanonické právo. Iniciátorem úprav byl rektor koleje P. Habeš SJ.⁴² Uspořádání místnosti odpovídalo klasickému chodu refektáře. Byly zde tři dlouhé stoly s lavicemi. V místnosti se stravovalo zhruba 70 studentů. U prostředního okna stálo čtenářské pódium s pultem a také gramofon, z něhož byla studentům při slavnostních příležitostech pouštěna hudba.

V roce 1937 byl v uprázdněné místnosti proveden výzkum podnícený objevy v chodbě u sakristie: „*Protože i prostora pod sousední bývalou kapitulní síní byla zasypaná, a protože bylo možno důvodně se domnívat, že i pod jejím vchodem budou v hloubce zbytky původního vchodu na téměř místě, bylo provedeno počátkem března zkoumání v těchto prostorách. Dne 8. března byl objeven na předpokládaném místě skutečně kamenný portál, jenž byl tvořen třemi klenutými oblouky na štíhlých dvojicích sloupů.*“⁴⁴³ Tento objev byl motivací k odtěžení zeminy v celém prostoru. Při pracích došlo k nálezům mnoha hrobů opatů a tří hrobek.⁴⁴ Dále byly odkryty základy stávajících sloupů s druhotně použitými pozdně románskými fragmenty. Vzniklý suterénní prostor začlenili jezuité do nově vznikající expozice lapidária a z tohoto důvodu byla do východní zdi proražena tři okna a vybrána podlaha až na úroveň dna hrobek. Půlmetrová vrstva zeminy byla ponechána a zpevněna pouze při severní, jižní a částečně západní stěně pro možnost lepší prezentace exponátů lapidária. Po dokončení prací byla vytvořena nová železobetonová podlaha, přičemž byl po nějaký čas ponechán průhled ze „suterénu“ do „přízemí“, zabezpečený zábradlím. Uvažovalo se dokonce o tom, že do horní kapitulní síně, která se měla stát klášterním muzeem, vyústí prohlídková trasa vykopávek. Za tímto účelem zde měly být pořízeny točité schody, jež by oba prostory spojovaly.⁴⁵ K realizaci propojení však nakonec nedošlo. Zajímavá je též zpráva, že do oken „horní“ kapitulní síně byly vsazeny barevné vitráže, jež byly dříve v Královské kapli.⁴⁶

Využití místnosti nakonec určil nástup komunistického totalitního režimu. Do uvolněných prostor kláštera po internaci jezuitů v roce 1950 bylo v roce 1952 přemístěno z pražského Břevnova Vincentinum. Sestra Berchmana z kongregace sester Božského Vykupitele⁴⁷ vzpomíná, že kapitulní síň se stala místem pro ubytování čtrnácti nejvíce mentálně postižených klientů Vincentina a měla (shodou okolností) označení číslo 14. Ústav sociální péče sice zamezil denním užíváním chátřání prostoru, na druhou stranu zde ovšem došlo k řadě necitlivých úprav (linoleum, stupačky topení, olejový nátěr stěn a kamenných prvků).

Po roce 1989 byla místnost vrácena církvi a sloužila dlouho jako skladiště. V roce 2005 – v době opravy fary – dokonce jako provizorní farní úřad. K její obnově došlo teprve v roce 2007. Restaurování provedl ak. sochař Martin Slovák.⁴⁸ Sondážní průzkum neprokázal žádné nástěnné ani nástropní malby. Nejstarší povrchovou úpravou klenby je bílý vápenný nátěr, a to na všech prvcích.⁴⁹ Restaurování proběhlo v duchu úsilí o zachování paměti daného prostoru, nikoli však ve smyslu striktního návratu na nejstarší vrstvu, nýbrž zohlednilo výtvarný názor následujících generací, který dokumentovalo sedm mladších vrstev. Zatímco plastická část klenby zůstala bílá, klenební pole získala modrošedý odstín. Podlaha prostoru byla vydlážděna stejně jako ambity jurským vápencem z Bavorska, který je nazývaný jurský mramor.

Budoucnost využívání kapitulní síně naznačily dvě přenašky o cisterciáckém řádu, které se v obnoveném prostoru uskutečnily v roce 2008. V témže roce byla kapitulní síň svědkem předávání vysvědčení prvním maturantům obnoveného Stojanova gymnázia Velehrad.

3. Popis interiéru kapitulní síně

Kapitulní síň se nachází v jihovýchodním traktu konventu v souladu s praxí, která se ustálila již v raném středověku v benediktinských kláštřích.⁵⁰

Vstoupíme-li do velehradské kapitulní síně, cítíme její vznešenou krásu a soulad. Při srovnání s prostorem baziliky s působivými freskami na nás však může působit i chudobně. Seznámíme-li se ve velehradských vykopávkách či u východního závěru baziliky s ideálem cisterciáckého stavitelství,⁵¹ zjistíme, že atmosféra prostoru mnohem více odpovídá simplicitas,⁵² charakteristickému rysu cisterciácké spirituality: „*Řekněte mi, chudí mniši, jste-li vskutku chudí, nač je v chrámu zlato?... Taková pestrost nejrůznějších tvarů láká pozornost do té míry, že je lákavější čist v mramoru než v knihách, celý den strávít prohlížením jednotlivosti než rozbíráním o božím zákonu. Proboha! Když už se nestydí za takové hlouposti, že jim aspoň není líto nákladů.*“⁵³

V koncepci prostorového řešení a částečně též v tvarosloví představuje velehradská kapitulní síň pokus o renesanční řádových uměleckých představ, ovšem v pojetí první poloviny 17. století. Přesvědčit se o tom můžeme prostřednictvím četných analogií (Osek, Předklášteří u Tišnova, Zlatá Koruna). Rovněž na často reprodukováné malbě od Jeana Fouqueta (1420–kol. 1481) je zachycen svatý Bernard z Clairvaux, jak káže v kapitulní síni svým druhům, přičemž zobrazený prostor se svým členěním v podstatných rysech shoduje s velehradskou kapitulní síní.

Interiér kapitulní síně charakterizuje manýristický duch, čerpající ještě z pozdně renesanční italské architektury, která měla s barokní architekturou jen málo společného, současně ji však již předznamenávala. Toto „přechodové umění“ nebývá proto v některé literatuře označováno jako rané barokní, nýbrž jako protobarokní manýrismus.⁵⁴ Při pohledu na kapitulní síň se neubráníme pocitu, že zhmotňuje odkaz věků, kdy si každá generace podvědomě předávala vžitý kánon. Nejvíce je to patrné na sloupech a štukových motivech. „*V tomto dekoru nadčasové abstrakce tvarového uchopení elementárních sil se konstituuje a předává generační a generovaná zkušenost poznaného napříč slohovými tendencemi a kulturním spektrem světo-historie.*“⁵⁵

Kapitulní síň má téměř čtvercový půdorys (zhruba 10×10 metrů). Prostor je zaklenut dvěma valenými klenbami, které podírají dva sloupy. Ty jej přirozeně dělí na dva sektory, přičemž část při dveřích je citelně menší než prostor blíže oknům. Cisterciáci právě v tomto řešení spatřovali krásu: „*Sacellum certe capitulare primam habet magnificentiam in duabus columnis., e Pernstenio marmore, fabricam detinentibus.*“⁵⁶ Mramorové sloupy charakterizuje toskánská profilace s entazí bez kanelace. Vyrůstají z profilovaných patek. Jednoduché hlavice jsou kryty abakem. Zatímco krycí deska je u obou sloupů čtvercová, plintus je druhotně zaoblen. Vzhledem k tomu, že plinty nebyly opracovány dokonale, můžeme si této úpravy snadno všimnout. K zásahu došlo jistě ve snaze o nápravu škod vzniklých užíváním prostoru jako stáje. Jak patky, tak také abaky jsou z tmavého mramoru. Těla sloupů

4. M. Slovák při restaurování klenby – rok 2007.

byly dříve vsazeny svícny. Rovněž ve vrcholu klenby je dosud hák, na němž byl zavěšen lustr. Prostor mezi dvěma sloupy byl tedy intenzivně osvětlován, v čemž můžeme spatřovat důkaz pro předpokládanou existenci a polohu pulpitu.

Na výzdobu a upořádání prostoru lze nahlížet nejen z pohledu kunsthistorického, nýbrž také zorným úhlem teologie a spirituality. Vzhledem k tomu, že právě sloupy sítě jsou pro tyto úvahy určující, učiním nyní pokus o symbolický výklad. Současně předesílám, že je zde značný prostor plurality, z čehož také pramení nutná neúplnost a subjektivita takového pokusu.

Ačkoli počet sloupů v kapitulní síni není dogmatem,⁵⁹ jedná se přeci jen o nejcharakterističtější řešení, z čehož plyne i možnost obecnějších závěrů. S ohledem na strážlivou výzdobu sloupů si můžeme uvědomovat jejich archetypální symboliku spojení nebe a země. Nesou-li klenbu, jasně zde zaznívá biblické poselství konečného soudu zosobněné v postavě Samsona či Joba: „*Zemí pohne z místa, až se její sloupy chvějí.*“⁶⁰ Počet sloupů v kapitulní síni může připomenout bronzové sloupy Jakín a Bóaz, které stály v předsálí prvního židovského (Šalamounova) chrámu.⁶¹ Dále je možné spatřovat ve dvojici sloupů poukaz na dvě nejdůležitější přikázání lásky k Bohu a bližnímu, na kterých spočívá celý zákon a proroci.⁶² Uvážíme-li skutečnost, že u předpokládaného pulpitu mezi sloupy stál předčítatel – člověk, byla zde symbolicky zastoupena sv. Trojice. Ve sloupech Bůh Otec a Duch svatý, v člověku pak Syn (zjevený Logos), který přijal lidství. Druhou Božskou osobu – Syna, lze symbolicky identifikovat též se samotným pulpitem, jak tomu bývá u ambony, z níž je hlášáno Boží slovo. Vždyť Řehole Benediktova předčítaná od pulpitu odvozuje svoji autoritu od Písma. Zvláštním způsobem byl pro mnichy Kristus přítomen v kapitulní síni také v osobě opata. „*Víra v něm totiž vidí Kristova náměstka v klášteře.*“⁶³ Navraťme se však od teologie k věcnému popisu.

Ze sloupů se do prostoru rozevívá klenba. Hřebínky klenby a pasů jsou zdobeny štukovou krajkou s motivy perlovce a vejcovce. Ve štukové výzdobě tedy ještě doznívá manýrismus. Na stěnách vychází klenba ze štukových pilastrů s toskánskou hlavicí, přičemž „iniciálu“ řádků štukového zdobení tvoří vždy akantový motiv. Styčné body výšečí jsou ve dvou středových polích překryty štukovou paprščitou rozetou, zatímco čtyři krajní pole jsou

jsou ze světlého pernstýnského mramoru, přičemž identickým materiálem je vydlážděna rovněž hlavní a příčná loď kostela. Na těle sloupů si můžeme povšimnout mnoha škrábanců od řetězců, jimiž byli připoutáni koně, a nápisů (např. „Vodica 1876,“ „1814,“ „1827“). Ikonograficky nejpozoruhodnější je však antikizující, mytologická rytina okřídleného koně s jezdcem na levém sloupu. „*S jistou dávkou představivosti se dá vysledovat v ruce jezdce nejen uzda koně, ale také pohár a džbán upevněný za pasem postavy ve výmluvném gestu její rozjařilosti.*“⁵⁷ Nebýt spolehlivého určení stáří sloupů, respektive materiálu,⁵⁸ otvíral by se zde prostor pro spekulace o jejich druhotném použití a vztahu této postavy ke kultu boha Dionýsa (Bakcha). Vzhledem k tomu, že se jeho „kult“ skrývá v inkulturované podobě v lidové tradici dosud, lze říci, že opojné účinky „boha vinné révy“ zde oslavoval jeden z dragounů. Směrem ke středu místnosti jsou ve sloupech zatmeleny otvory, do nichž

5. Detail štukové výzdoby.

6. Hlavice jednoho z románských oblouků.

7. Sv. Bernard káže mnichům v kapitulní síni v Clairvaux – Malba od Jeana Fouqueta (1420–kol. 1481)
Publikováno in: KORUNA, Bernard: Cisterciáci. Horní Dvořiště 1948.

korunována rozetami s vegetabilními motivy. Pole klenby jsou bledě modrá s valérovými a texturními odstíny a dávají tak kapitulní síni až kosmologický rozměr.⁶⁴ Tuto modelaci prosadil restaurátor M. Slovák s ohledem na to, že uniformní monochromní nátěr by byl sice technicky uspokojivý, ale navozoval by impresi prázdna. Použití barvy dokumentované teprve v mladších vrstvách v jistém smyslu odporuje původní cisterciácké ideji, nicméně je legitimizováno fyzickou existencí zhmotněného díla v čase, „kde se také barva stává jeho existenciální charakteristikou.“⁶⁵

Přirozené osvětlení kapitulní síně zajišťují tři okna. Funkčnost a symbolika se zde pojí v jedno. V situaci, kdy denní světlo přicházející z oken bylo pro užívání prostoru velmi důležité, mniši jasně vnímali, že vše dostává obrisy a smysl působením světla. To pak bylo od nepaměti atributem Boha: „*Tři okna osvěcují člověka!... Tři dávají světu světlo a řídí běh hvězd, totiž Otec, Syn a Duch svatý.*“⁶⁶ V době konání kapituly v ranních hodinách sem tedy pronikalo dostatek světla.

Vstup do kapitulní síně tvoří kamenné ostění s ušima a kapkami, které je typické pro ranné baroko. Po stranách jsou ve zdivu obnaženy oblouky arkád z tesaných pískovcových kvádrů,⁶⁷ jež jsou pozůstatky pozdně románského trojdílného portálu. Na místě středního oblouku je nyní vyzděn současný vchod. Na jednom z kamenů je dobře patrná kamenická značka elipsovitého tvaru. V tabulce kamenických značek publikované ve sborníku Cisterciáci na Moravě, je značka zaznamenána pod číslem 166. Jedná se přitom o nejpočetněji zjištěnou značku (celkem 29×).⁶⁸ V drobných tvarových nuancích se s ní setkáme například na hlavní apsidě baziliky, na ostění vchodu do armária, na oblouku jedné z arkád analyticky odkryté v sakristii, ale také na pravém nároží románského průčelí. Těsně nad podlahou jsou

odkryty rovněž hlavice sloupů košíkového typu zdobené zjednodušenými palmety s úponky. Charakteristický palmety dekorační, s nímž se setkáme na řadě architektonických článků velehradského lapidária, se vyvinul okolo poloviny 10. století v kulturní oblasti Cařihradu. Na přelomu tisíciletí si našly tyto motivy cestu na dvůr Otonů. Odtud se díky činnosti stavebních hutí šířily Evropou. Můžeme zde tedy opět hovořit o transformovaném dědictví antiky a byzantského umění.

Součástí rehabilitace prostoru bylo pověšení dvou obrazů, jimiž disponuje Římskokatolická farnost Velehrad. Na levé straně západní stěny kapitulní síně byl instalován portrét velehradského opata Jana VI. Škardonida.⁶⁹ Obraz vytvořil patrně jezuitský malíř Ignác Raab.⁷⁰ Opat je na plátně vyobrazen z pravého profilu, oděn do černého šatu s křížem na prsou, s bílými manžetami a límcem. Na hlavě má černou kulatou čepičku. Kolem je iluzivní oválný rám, částečně zahalený šedofialovou drapérií s nápisem: REVERENDISS(imus) DOM(inus) IOANNES VI COGNOM(ine) SKARDONIDIS ABBAS WELEHRADENSIS. XL. Pod portrétem je nápis: ANNO 1605 IN HUNGARIA, HAERETICORU, ET TURCARU GRASSANTE, PRAESERTIM IN PERSONAS DEO SACRATAS PERSECUTIONE, V(enerabilis) P(ater) LUDOVICUS DE ANGELIS, CU(m) F(ratre) CLER(ico) MICHAELE A SZILÁGY SOMLYO. EX ALMA NOSTRA PROVINCIA SALVATORIANA, CONFUGIT WELLEHRADIU(m), ET AB HOC RRmO (reverendissimo) D(omino) ABBATE BENIGNO SUSCEPTI ANIMO, SINGULARI A RELIGIOSIS WELLEHRADENSIBUS FOVEBANTUR CHARITATIS AFFECTU. TANDEM SUPRA FATO A(nno) 1605. 19. MARTY, A Dom(ino) (P.T.) IOANNE PUREK, HRADISTII PRIMATE, CAETERISQUE, TUNC TEMPORIS VIX DUODECIM CIVIBUS CATHOLICIS WELLEHRADIO HRADISTIUM DEDUCTI, ATQUE AD CAPIENDAM, A 63 ANIS DESERTI HUIJUS SERAPHICI, ANNUNTIATAE B(eatae) V(irginis) M(ariae) DEDICATI HRADISTIENSIS CONVENTUS, POSSESSIONEM. CUM ALIQUIBUS SZAKOLCZA, ET GALGOCZIO EXTURBATUS PATRIB(us) INDUCTI FUERUNT.

8. Kapitulní síň kláštera Zlatá Koruna.

9. Portrét opata Jana VI. Škardonida.

Volný překlad latinského textu (podle P. Josefa Cukra, SJ):

„Nejdůstojnější pán Jan VI. přijmením Škardonidis, opat velehradský čtyřicátý.

R. 1605 heretici a Turci kruté pronásledovali především osoby Bohu zasvěčené. V. P. Ludovicus de Angelis s bratrem klerikem Michaelem ze Skalice utekli z naší slavné (domácí) salvatoriánské provincie na Velehrad a byli dobrotivě přijati tímto naším nejdůstojnějším panem opatem a těšili se obzvláštní náklonnosti u velehradských řeholníků. Posléze výše řečeného roku 1605, 19. března, byli uvedeni Janem Purkem, hradištským primátorem a ostatními katolickými měšťany, jichž bylo tehdy sotva dvanáct, z Velehradu do Hradiště, převzali tento hradištský serafínský konvent zasvěcený Zvěstování Panně Marii, opuštěný po 63 let. Byli uvedeni s několika otci vypuzenými ze Skalice a Holíče.“⁷¹

Na pravé straně západní zdi kapitulní síně byl pověšen barokní obraz Panny Marie s Jezulátkem. Jedná se o devoční kopii piaristického palladia z kostela sv. Pantaleona z konce 17. století. Na Velehradě se plátno ocitlo v období komunismu při rušení klášterů a následném svozu pláten do určených skladišť.⁷² Přestože se jedná o dílenskou práci, zobrazení nepostrádá půvab a něhu. Panna Maria oděná v červeném šatu, který je překryt modrým pláštěm, má na hlavě korunu. V náručí drží Ježíška, který se k ní tiskne. Spodní část obrazu vyplňuje text rozdělený do dvou sloupců piaristickým erbem situovaným ve středu. V levém sloupci je napsáno: VERRA EFFIGIES MATRIS EXPOSITA IN ECCLIA CLERIC: REGVLAR: SS. NOMINIS. V pravém sloupci: BEATISS VIRGINIS DEI PANTALEONIS ROMA SCHOL: PIARSVBTITVIS. Nápis lze přeložit takto: *Pravá podoba matky vystavené v kostele řeholníků nejsvětějšího jména blahoslavené Panny Boží sv. Pantaleona v Římě spravovaného piaristy.* Na svitku, který těsně obtáčí piaristický znak, je ještě drobnými písmeny napsáno: ET NOMEN VIRGINIS MARIA – a jméno Panny Marie.

Ačkoli obraz nemá k velehradskému klášteru přímou vazbu, přece lze jeho instalaci v kapitulní síni na kulturně duchovní úrovni legitimizovat. Pro spiritualitu cisterciáků je totiž určující úcta ke vtělení Slova (Kristu) a k Panně Marii.

Kapitulní síň zaniklého velehradského cisterciáckého kláštera, v níž doznívají manýristické tendence a hlásí se ke slovu nový sloh, je s ohledem na dobu svého vzniku mimořádným prostorem a zaslouží si zvýšenou pozornost odborné i nejšířší veřejnosti.

Poznámky:

- 1 Ch a r v á t o v á, K.: *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*. Svazek I. Praha 1998, s. 26.
- 2 *Regula Benedicti – Řehole sv. Benedikta*. Přibírání bratří na poradu 3, 1–2, Praha 1998, s. 6.
- 3 K o r e c, T.: *Život svatého Bernarda, otce a učitele církevního, druhého zakladatele řádu cisterciáckého*. Brno 1891, s. 5.
- 4 Modlitba k východu se v církvi datuje od nestarších dob a vždy byla pokládána za podstatnou součást křesťanské liturgie. Nejedná se tedy o žádný kult slunce. Kristus je chápán jako světlo dějin, „jež v Betlémě vystoupilo ze svatební komnaty panenské Matky a nyní osvětluje celý svět.“ R a t z i n g e r, J.: *Duch liturgie*. Brno 2006, s. 60. Srov. též Bible, žalm 19,6.
- 5 K a m e n í k, M.: *Burgundsko/kraj mnichů*. Jihlava 2002, s. 220.
- 6 Odtud pochází název shromáždění i prostoru, kde se setkání odehrávalo.
- 7 L e r o u x – D h u y s Jean Francois: *Cistercian abbeys*. Köln 1998, s. 64.
- 8 Dle sdělení převora cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě P. Justina Berky OCist, se současná praxe od staleté tradice v podstatě neodchyluje: „*Ráno se čte zpravidla odstavec z Řehole sv. Benedikta, následuje výklad představeného k tomuto tématu. Potom je vzájemná výměna informací ohledně konkrétních potřeb mnichů, dále představený čas od času komentuje různé události v církvi i ve společnosti - nemáme televizi a noviny neodebíráme. Nakonec tzv. ranní kapituly je rozdělena práce. Večer před kompletářem se čte něco z církevních Otců, nebo jiných duch. autorů, někdy i Carta caritatis.*“
- 9 U staveb budovaných cisterciáky se v prvních stoletích existence řádu stírá rozdíl mezi sakrálními a profánními objekty, takže například i hospodářská stavení působí dojmem „místa modlitby“.

- Přesto i zde lze hovořit o ideové a funkční hierarchii jednotlivých částí kláštera.
- 10 P o j s l, M.: *Cisterciácký klášter a počátky obce*. In: Velehrad – dějiny obce. Velehrad 2006, s. 61.
 - 11 *Augustini olomucensis Episcoporum olomucensis Series, Franciscus Xav.* Richter, pag. 61. In Sborník Velehradský, č. 9, Velehrad 1938, s. 256.
 - 12 Zakladatel kláštera, moravský markrabě Vladislav Jindřich, zemřel ve Znojmě 12. srpna 1222 a podle soudobých pramenů byl pochován na Velehradě v rozestavěném kostele. To bylo možné vzhledem ke striktním cisterciáckým pravidlům jen do okamžiku konsekrace kostela. Tělesné pozůstatky markraběte byly tedy před vysvěcením kostela přeneseny mimo vlastní sakrální prostor. P o j s l, M.: *Cisterciácký klášter a počátky obce*, o. c., s. 63–64.
 - 13 M. Dohnalová, která klade zahájení výstavby konventu již do roku 1210, předpokládá nejzazší datum dokončení kapitulní síně v roce 1224 s ohledem na předpokládaný pohřeb pražského biskupa Ondřeje v tomto roce. Ačkoli tato teorie není již dnes zastávána (srov. pozn. 34), přesto lze s M. Dohnalovou souhlasit, že: „k roku 1228 mohlo být...postaveno mnohem více, než se doposud předpokládalo.“ D o h n a l o v á, M.: *K problematice velehradských románských portálů a kamenických značek*. In: Vlastivědný věstník moravský, roč. XXXIV., 1982, Brno 1983, s. 55–56. D. Líbal předpokládá dokončení výstavby prostoru již kolem roku 1220. L í b a l, D.: *Velehrad – Architektura*. In: Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Praha 1994, s. 111.
 - 14 L í b a l, D.: *Velehrad – Architektura*, s. 111.
 - 15 P o j s l, M.: *Příchod cisterciáků na Moravu a počátek velehradského kláštera*. In: Cisterciáci na Moravě, Olomouc 2006, s. 34.
 - 16 Konvršové (z latinského conversus = obrácený – v této souvislosti k řeholnímu životu) byli laičtí bratři, jejichž úkolem byla především práce na klášterních statcích, a měli tudíž méně povinností vzhledem k chórové modlitbě.
 - 17 L í b a l, D.: *Velehrad – Architektura*, s. 111.
 - 18 Viz P o j s l, M.: *Raně středověká mozaiková dlažba na Velehradě*. In: Cisterciáci na Moravě. Olomouc 2006, s. 253.
 - 19 Více na toto téma viz Sborník velehradský č. 9, Velehrad 1938, s. 45–49 a P o j s l, M.: *Velehrad – Stavební památky bývalého cisterciáckého kláštera*. Brno 1990, s. 115–116.
 - 20 H u r t, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I*. Olomouc 1934, s. 99.
 - 21 P o j s l, M.: *Stavební památky bývalého cisterciáckého kláštera*, s. 80.
 - 22 H u r t, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I*, s. 147.
 - 23 Tamtéž, s. 147.
 - 24 Tamtéž, s. 173.
 - 25 Srov. P o j s l, M.: *Cisterciácký klášter a počátky obce*, s. 72.
 - 26 H u r t, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I*, s. 248. K tomu je třeba ještě přičíst dvoji plenění Valachů v letech 1621 a 1626.
 - 27 Tamtéž, s. 255.
 - 28 Tamtéž, s. 279–280.
 - 29 K r s e k, I., K u d ě l k a, Z., S t e h l í k, M., V á l k a, J.: *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1996, s. 79.
 - 30 Zmíněný prostor se nachází jižně od kapitulní síně, od níž je oddělena jednou místností. V období po požáru v roce 1681 došlo v této části konventu k řadě přestaveb.
 - 31 H u r t, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě II*. Olomouc 1938, s. 54.
 - 32 Srov. Tamtéž, s. 316.
 - 33 Obdobný osud potkal i kapitulní síň kláštera Porta coeli v Předklášteří u Tišnova. Po sekularizaci se stala součástí tkalcovny, barvírny, výroby mýdla a cukrovaru. Pálily se v ní kosti, jejichž sazemi se čistil cukr. Údajně sloužila též načas jako stáj pro voly. V á c h a, Z.: *Kapitulní síň kláštera Porta coeli*. In: Sborník Muzea Brněnska 2003, s. 106.
 - 34 C i n e k, F.: *Basilika velehradská po obnově 1935–1938*. Brno 1939, s. 17. Oním světcem je zde myšlen biskup Ondřej, o jehož uložení na Velehradě se spekulovalo v souvislosti s nálezem kostry bez hlavy. Novější práce tuto hypotézu vyvracejí. Srov. P o j s l, M.: *Středověké sepulkrální památky bývalého cisterciáckého kláštera na Velehradě*. In: Cisterciáci na Moravě. Olomouc 2006, s. 299.
 - 35 C i n e k, F.: *Velehrad víry*. Olomouc 1934, s. 56.

- 36 Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje pod ochranou bl. Panny Marie. Olomouc 1947, roč. XXXIV., č. 7–8, s. 253.
- 37 V y k y d a l, J.: Sborník Velehradský, roč. IV., Brno 1885, s. 127.
- 38 S l o v á k, M.: *Kapitulní síň – restaurátorská zpráva*. L. P. 2007. Archiv ŘKF Velehrad, s. 8.
- 39 V y c h o d í l, J.: *Popis obnovené svatyně velehradské*. II. vydání. Uherské Hradiště 1882, s. 9.
- 40 B r á z d í l, F.: *Jezuité na Velehradě*. Svitavy 2005, s. 45.
- 41 P. Josef Cukr SJ se narodil v roce 1917 v Boršicích u Buchlovic. Na jezuitském řádovém gymnáziu studoval v letech 1928–1935. V letech 1941 – 1942 zde dělal prefekta. Znovu se na Velehrad vrátil v roce 2001 a byl ustanoven duchovním ve Vincentinu.
- 42 C i n e k, F.: *Velehrad víry*, s. 630.
- 43 Velehradské zprávy, roč. XVIII., červen 1937, č. 3–4, s. 15.
- 44 Viz pozn. č. 19.
- 45 Velehradské zprávy, červen 1937, č. 3–4, s. 26.
- 46 B o č e k, B.: *Podzemní Velehrad*, s. 41. Opět je zde otázka, zda k této úpravě skutečně došlo, nebo zůstalo stejně jako u zmíněného propojení kapitulních síní pouze u přání. Obojí však Boček popisuje jako uskutečněnou realizaci.
- 47 Do roku 1958 se o klienty staraly společně s civilním personálem sestry řádu sv. Karla Boromejského. Ty byly vystřídány sestrami z Kongregace Božského Vykupitele. M a r e č k o v á, M.: *Ústav sociální péče pro dospělé – Vincentinum*. In: Velehrad – dějiny obce. Velehrad 2006, s. 188.
- 48 Martin Slovák, nar. 1972 v Kyjově, v letech 1986 – 1990 studia SUPŠ obor kamenosochařství v Uh. Hradišti, poté AVU Praha ateliér figurálního sochařství u prof. Karla Nepraše a následně tříleté studium v ateliéru restaurování výtvarných děl u doc. Petra Siegla. Práce: spoluúčast na restaurování refektáře františkánů v Uh. Hradišti, oltáře v dominikánském kostele v Uherském Brodě, restaurování sbírkových předmětů Národní galerie Praha.
- 49 Srov. Č í h a l í k, M.: *Průzkum a záměr obnovy kapitulní síně a části ambitu bývalého kláštera na Velehradě*. Archiv ŘKF Velehrad.
- 50 Toto uspořádání nemá nicméně absolutní platnost. Jsou známé i jiné případy rozvržení kláštera ať už z klimatických nebo urbanistických důvodů.
- 51 Dějiny cisterciáckého řádu provázelo postupné otupování ostří řádových pravidel. Na Velehrad přicházejí cisterciáci již zasaženi tímto procesem, takže například na jedné z hlavic konzoly pocházející z ambitu, která je nyní prezentována v expozici lapidária, se objevují okřídlené zvířecí bytosti pojídající hrozny, ačkoli právě proti takovým prvkům v klášterech sv. Bernard vystupoval. Přesto se pozdně románská architektura velehradského konventu v podstatných rysech ideálu cisterciáckého stavitelství nevdálila.
- 52 Jednoduchost, prostota.
- 53 B e r n a r d z C l a i r v a u x: *Malby, sochy, zlato a stříbro v klášterech*. In: Skutky opata Sugera, Praha 2003, s. 128 a 130.
- 54 Srov. K r s e k, I., K u d ě l k a, Z., S t e h l í k, M., V á l k a, J.: *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*, s. 44.
- 55 S l o v á k, M.: *Kapitulní síň – restaurátorská zpráva*, s. 2.
- 56 „Největší okrasou kapitulní síně jsou jistě dva sloupy z pernětejského mramoru, které podpírají stavbu.“ Hurt, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě II.*, s. 136.
- 57 S l o v á k, M.: *Kapitulní síň – restaurátorská zpráva*, s. 10.
- 58 Srov. H u r t, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě II.*, s. 136.
- 59 V klášteře Heiligenkreuz jsou například sloupy čtyři, ve Zwettlu a vyšším Brodě nese klenbu jeden sloup.
- 60 *Bible Job*, 9,6.
- 61 Srov. *Bible* 1 Kr. 7, 5–22.
- 62 *Bible* Mt, 22, 34–40.
- 63 Řehole Benediktova, Opat 2, 2, s. 15. Vlastním opatem kláštera je v tomto pojetí sám Kristus.
- 64 Kosmologie byla patrně také jednotlivým ikonografickým programem vyšebrodské kapitulní síně. Ch a r v á t o v á K.: *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*. II. díl. Praha 2002, s. 54.
- 65 S l o v á k, M.: *Kapitulní síň – restaurátorská zpráva*, s. 7.

- 66 J a k u b d e V o r a g i n e: *Legenda aurea*. Sv. Barbora. Praha 1998, s. 202. Na téma světa viz též pozn. č. 4.
- 67 Jedná se o buchlovský pískovec, jehož červené zbarvení bylo způsobeno v důsledku vysokých teplot při požáru klášterních objektů tzv. přezahem jílového pojiva v kameni. S l o v á k, M.: *Kapitulní síň – restaurátorská zpráva*, s. 7., s. 11.
- 68 P o j s l, M.: *Příspěvek k problematice stavebních hutí ve 13. století na Moravě*. In: Cisterciáci na Moravě. Olomouc 2006, s. 269.
- 69 Jan Škardonis byl jednomyslně zvolen opatem velehradského kláštera po smrti svého předchůdce Ekarda v roce 1595. H u r t, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I.*, s. 211.
- 70 Raabovi přisoudila obraz M. C h a l o u p k o v á. Srov. *Evidenční list movité kulturní památky*, poř. č. 196 189. Portrétní tvorba u Raaba ovšem není obvyklá.
- 71 Zaměření práce neumožňuje více se této problematice věnovat. Viz *Uherské Hradiště – dějiny města* (kolektiv autorů). Brno 1981, str. 164.
- 72 V této souvislosti je na místě podotknout, že nejbližší Velehradu působili piaristé ve Strážnici a v Kroměříži.

Mgr. Petr Hudec (n. 1979), absolvent Cyrilometodějské teologické fakulty UP Olomouc, nyní pracuje jako pastorační asistent na Velehradě.

Capitulary Hall of the Velehrad Monastery

Abstract

The capitular hall of the former Grey Monk monastery in Velehrad was build between 1629–1640 by the Abbot Jan Greifenfels of Pilsenburk in the context of renovation of the convent buildings that have been left in ruins since the Husite attack in 1421. The ruins had become foundations for the newly built objects, as the Abbot had had the terrain level raised by layering large quantities of soil over them.

Bearing in mind the time of its construction, the spatial dimensions of the capitulary hall can be considered exceptional. Construction activities were restricted in Moravia during the Thirty Years' War and the appearance of the buildings that had been built was often modified by later reconstructions.

While the fires in the Velehrad convent enforced reconstruction that already reflected the taste of advanced Baroque, the capitulary hall was not affected by those modifications. Therefore, we can extrapolate from it the look of monasterial structures before the fire in 1681.

In its conception of spatial solution and partially its form language as well, the Velehrad capitulary hall represents an attempt at the renaissance of the monasterial order's artistic imagery, albeit in the understanding of the first half of the 17th century. While the entrance part pledges open allegiance to the coming Baroque style, the stucco decorations show repercussions of Mannerist tendencies.

After the abolishment of the Grey Monk monastery in 1784, the capitular hall had been converted into a horse stable. The beginnings of the structure's rehabilitation align with the period of Millennium anniversary celebrations of the death of St. Method in 1885. The capitular hall was purchased along with the other buildings of the monastery by the Catholic Support Union of Duke de Castris. In the years between 1916–1933, the capitular hall served as a dining room to the students of the Papal Missionary Institute established by the Jesuits who undertook the management of Velehrad in 1890. In 1952–1990, it served as an accommodation venue for the clients of Vincentinum (Institute of Social Care). Presently, the capitulary hall is in the care of the Roman-Catholic Parish Velehrad, which had initiated its restoration in 2007.

Kapitelsaal im Kloster Velehrad

Zusammenfassung

Den Kapitelsaal des ehemaligen Zisterzienserklosters in Velehrad ließ der Abt Jan Greifenfels von Pilsenburg in den Jahren 1629–1640 im Rahmen des Umbaus von Konventgebäuden erbauen. Seit dem Einfall der Hussiten 1421 lagen die Konventgebäude in Trümmern, die zum Fundament für neu entstehende Objekte wurden, indem der Abt das Gelände durch Aufschüttungen in mehreren Schichten erhöhen ließ.

Hinsichtlich seiner Entstehungszeit ist der Kapitelsaal als außerordentlich zu bezeichnen. In Mähren war die Bautätigkeit zur Zeit des dreißigjährigen Krieges deutlich begrenzt und die Bauform der damals gebauten Häuser wurde oft durch spätere Umbauten geändert.

Während einige durch Brände im Klosterkonvent von Velehrad erzwungene Reparaturen bereits den Geschmack der spätern Phase des Barock widerspiegeln, betrafen diese Änderungen den Kapitelsaal nicht. Daraus ist auf eine Ausschmückung von Klostergebäuden vor dem Brand 1681 zu schließen.

In der Konzeption der Raumlösung und zum Teil auch in der Formgestaltung stellt der Kapitelsaal von Velehrad einen Versuch um Renaissance der künstlerischen Ordensvorstellungen dar, jedoch in der Auffassung der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Während das Gewände im Eintrittsraum sich bereits offen zum auftretenden Barockstil bekannte, klangen in den Stuckverzierungen manieristische Tendenzen ab.

Nach der Aufhebung des Zisterzienserklosters Velehrad 1784 wurde der Kapitelsaal zum Pferdestall. Mit der Wiederherstellung des Raums wurde 1885 anlässlich der Millennium-Feierlichkeiten zum Todestag des Heiligen Methodius begonnen. Der Kapitelsaal samt anderen Klostergebäuden wurde 1883 vom Katholischen Unterstützungsverein des Herzogs de Castris angekauft. Im Zeitraum zwischen 1916–1933 diente der Raum als Speisesaal für Studenten der von den Jesuiten errichteten Päpstlichen Missionsanstalt. Die Jesuiten übernahmen die Verwaltung des Klosters Velehrad im Jahre 1890. In den Jahren 1952–1990 wurde der Kapitelsaal zum Unterkunftsraum für Klienten der Anstalt für Sozialpflege Vincentinum. Zur Zeit steht der Kapitelsaal unter Obhut der Römisch-Katholischen Pfarrei Velehrad, die dessen Restaurierung 2007 initiiert hat.

JAN NEPOMUCKÝ Z UHERSKÉHO BRODU-KRÁLOVA

Intence svatojánské sochy z hlediska dobového kontextu

Lenka Melichová, Brno

Obraz barokní krajiny tvořily nejen městské celky, kláštery, či drobnější kaple, ale i neščetné kříže, boží muka či sochy světců. Na katastru Uherského Brodu, vně městských hradeb, stály kromě jiných objektů původně i dvě svatojánské sochy. Zatímco socha Jana Nepomuckého z roku 1711 stojící nyní v Hradištské ulici reprezentovala nejen světce samého, ale výraznou měrou i objednavatele Sebastiana Fuchse z Todtenfeldu, u téhož světce z Králova sledujeme spíše náboženskou intenci.¹

Mezi parkovištěm a hřbitovní zdí nového hřbitova v Uherském Brodě stojí socha Jana Nepomuckého. Již na první, i neškolený pohled, je patrné, že zde byla umístěna až druhotně. Na jedno koleno klečící světec s biretem v levé ruce upírá zrak do volného prostoru za město a pravou ruku si v pokorném gestu tiskne k hrudi. Klečí na oblačném polštáři, z nějž se vynořují dvě andělčí hlavičky. (obr. 1) Zbožné gesto směřuje „do prázdna“ a jednostranně profilovaný sokl s letopočtem 1743 jasně říká, že zde není světcevo původní místo určení.

1. Socha Jana Nepomuckého, autor neznámý, 1743, Uherský Brod.

Na opačné straně města, na protilehlém kopci, byla v roce 1717 postavena kaple na poděkování za odvrácení morové nákazy. Nebude od věci, když zde uvedeme i legendickou příčinu vzniku stavby, která odráží jeden z aspektů barokní mentality, či barokní zbožnosti. Tak, jako většinu Moravy, postihl i Uherský Brod v roce 1715 ničivý mor. V době, kdy epidemie již ustávala, se ve snu místního děkana Jana Trchalíka zjevil starší muž se slovy: „*Svatý Damas vás potěší.*“ Ať už byl konec moru předpovězen, nebo zázračná prognóza vznikla dodatečně a zpětně, přesto na svátek svatého Damase 11. prosince mor ustal a tento světec se těšil mezi obyvateli města velké úcty.² V roce 1717 nechal na poděkování za ukončení epidemie Pavel Hájek, primátor města, postavit na své náklady kapli na hoře Králově, tomuto světci zasvěcenou. Zřejmě malá kaplička nedokázala pojmout věřící, kteří ať už spontánně, nebo vyzýváni z kazatelen obou brodských kostelů, začali hojně toto místo navštěvovat. Již před rokem 1725 byla podána na olomouckou konzistoř žádost o zvětšení kaple. „... *již před delší dobou [došla] ponížena prosba našeho města, dle níž kaple po nedávné morové nákaze mimo město postavená a s milostivým svolením veledůstojné konzistoře ke cti sv. Damana posvěcená, jeví se býti příliš malou. Aby se poznalo, že není dostačující pojmout značné množství lidu, byl tehdy Vaším knížebiskupským milostem poslán i nácrtek, který se nyní přikládá, aby Vaše knížecí Eminence její rozšíření laskavě povoliti ráčila.*“³ Podepsáni purkmistr a rada města.

Z původní kapličky se stal presbytář. Nově vzniklý kostelík, dlouhý 8 sáhů a široký 4 sáhy, měl podle plánu zasláného představiteli města olomoucké biskupské konzistoři 4 oltáře.⁴ Hlavní oltář byl podle Růžičky zasvěcen sv. Damasovi a jeden z bočních sv. Justýně, patronce města. Který ze dvou bočních oltářů to byl, nevíme. Čtvrtý oltář byl umístěn uprostřed kaple, v místě křížení lodi a transeptu, ve stejné linii s bočními oltáři i s oltářem hlavním, kterého svým umístěním zastínil. Na tomto místě si dovoluji vyslovit hypotézu, že jeden ze zbylých dvou oltářů byl zasvěcen sv. Janu Nepomuckému, prozatím jen beatifikovanému mučedníku zpovědního tajemství. To, že byl jeho kult v Uherském Brodě velmi rozšířený svědčí dvojice soch již z roku 1711, a oltáře v obou uherskobrodských kostelích. Václav Letocha, kronikář města, v roce 1724 píše, že se i v dolním kostele nacházel oltář Jana Nepomuckého, který na své vlastní náklady nechal zbudovat místní farář Jan Trchalík. Dále se od Letochy, v jeho poznámkách, které měly sloužit k napsání druhého dílu Památek, dozvídáme o slavnosti, která byla na počest tohoto světce slavena v roce 1731 „...*a po celých nocích přes celý týden mnohé světla ke cti téhož svatého jsou hořely a takovou illuminaci konaly*“ a dosvědčuje tak velkou úctu prokazovanou světci k příležitosti desetiletého výročí jeho blahorečení.⁵

Po beatifikaci v roce 1721 a kanonizaci v roce 1729 byl kult Jana Nepomuckého hojně rozšířen po celých Čechách a Moravě a poté, co jej Karel VI. přijal do panteonu říšských světců, se kult rozšířil po celé monarchii. Není proto divu, že i v Uherském Brodě se konaly slavnosti k počtě tohoto světce.

V klášteře dominikánů v Uherském Brodě se nachází obraz Jana Nepomuckého, který je v současné době umístěn v presbytáři kostela. (obr. 2) Víme, že v klášterním kostele stál oltář tomuto světci zasvěcený. Problém nastává v momentě, kdy je v literatuře automaticky zahrnut do původní výzdoby, tedy do souvislosti s Františkem Zürnem, který zhotovil veškerou sochařskou složku, a to v letech 1670–1673. Těžko si jde v této době představit v chrámu oltář zasvěcený ještě nekanonizované osobě. Jeden z pokusů o zasvěcení oltáře Janu Nepomuckému, a to přímo v Nepomuku byl v roce 1673 při vizitaci pražským arcibiskupem Matoušem Ferdinandem Sobkem z Bílenberka zakázán. Příčinou byly kanonické předpisy z roku 1634 vydané papežem Urbanem VIII, které praví, že v kostele nemají být uctíváni lidé, u nichž církev nepotvrdila jejich úctu.⁶ Norbert Bubeník posouvá vznik oltáře do roku 1728.⁷ A Růžička přikládá nácrť rozmístění oltářů v interiéru klášterního kostela.⁸ Oltář Jana Nepomuckého se nacházel při obvodové zdi v severní boční lodi klášterního kostela a byla před ním umístěna hrobka. Výše zmíněný obraz můžeme prozatím spojit s tímto nepomucenským oltářem.⁹ Přijmeme-li tedy předpoklad vzniku oltáře v souvislosti s datem světcovy kanonizace, potom však v rámci jednotné výzdoby interiéru započaté v roce 1747 musel být nutně tento oltář zrušen.

2. Obraz Jana Nepomuckého, autor neznámý, 30.–40. léta 18. stol., klášterní kostel Uherský Brod.

Tříčtvrteční postava Jana Nepomuckého na zmiňovaném obraze z klášterního kostela drží oběma rukama v diagonální poloze kříž s korpusem, k němuž v pokorném gestu sklání hlavu. Jeho pohled však nespočívá na Kristu, ale na lebce, která je umístěná vedle Jana na oltáři potaženém červenou drapérií. Nad ní se vznáší putti s mučednickou palmou a infulí. V pozadí pak vidíme dvojici andělích hlaviček a místo Janovy mučednické smrti – most nad Vltavou. Nejen v lebce, ale v celém vyznění obrazu spatřujeme odkazy na pomíjivost (*vanitas*), kontemplaci nad koncem života, pokorou aj. Kromě oslavy světce je to především kontemplace nad koncem života a spásou své duše, vlastnosti charakteristické pro barokní bratrstva.

O existenci bratrstva Jana Nepomuckého v Uherském Brodě máme zprávy z písemných pramenů a jako většina ostatních mělo i uherskobrodské bratrstvo primárně na mysli především spásu svých členů. K „*ars moriendi*“ odkazuje samotný obraz, také přítomnost hrobky přímo před oltářem, s níž můžeme výše popsany obraz spojit. To, zda se jednalo přímo o hrobku členů bratrstva je informace ryze spekulativního charakteru, nicméně některá bratrstva, zvláště ta majetnější, vlastními hrobkami disponovala.¹⁰

V 17. a 18. století byly confraternity vnímány církevní institucí jako jeden z podstatných prostředků pro aktivizaci laického prvku v náboženském životě. Jednou z hlavních náplní všech bratrstev byla péče o duše zemřelých. Každý člen si mohl být jistý, že se jeho zemřelé duši dostane obrovské podpory v podobě mnoha modliteb a řady zádušních mší. Členové jsou zavazováni účastnit se společných mší, procesí a dalších akcí, přičemž je účast štedře

odměňována odpustky, které taky nemalou měrou přispívaly ke spáse. Kromě povinnosti účastnit se na všech akcích bratrstva, měli být „*confraters*“ a „*consorores*“ přítomni i na výročních spolkových schůzích a platit pravidelné příspěvky. Bratrstvo disponovalo určitým majetkem, který byl pečlivě spravován a kterým mohlo bratrstvo nakládat podle své vůle, platit requiem za zemřelé členy, dušičkové svíce, ale také například půjčovat svým členům v případě nouze.¹¹

Činnost bratrstva Jana Nepomuckého v Uherském Brodě není v literatuře nijak systematicky reflektována, neznáme rok jeho vzniku, avšak o jeho působení nacházíme zlomkovité informace přímo z pramenů, a to převážně z materiálu majetkosprávní povahy. Při urovnávání dluhů vyžaduje město dne 31. 10. 1738 částku 20 zlatých, kterou je třeba zaplatit „*svatému Janu Nepomuckému*“. S podobnou situací se setkáváme při dalším zápisu v knize protokolů městské rady z téhož roku, kdy si Pavel Koller „*od bratrstva Svatého Jana proti zarutžení Trojich Roll*“ [...] *27 Zl 58 Kr vypučil*“. A zápisy pokračují i v následujících letech. Ačkoliv si většina bratrstev vymohla řešit spory se svými členy v rámci společenství, v Uherském Brodě se zřejmě většina konfliktů řeší před městskou radou. Vilibald Růžička sice o bratrstvu Jana Nepomuckého píše, ale uvádí jej až po roce 1743, právě v souvislosti s přestavbou a přejmenováním kaple, která se stává oficiálním centrem svatojánské úcty.¹²

V roce 1742 se ve městě po obléhání usadilo pruské vojsko. Město zřejmě neutrpělo velké materiální ztráty, Prusové však požadovali vysoké finanční částky, zejména pro potřebu svého vojska. Kromě četných lupů v měšťanských domech, vymáhali i výkupné. Toto se dotklo i kláštera a když tehdejší převor nesložil požadovanou vysokou částku 2 000 zl, byl odvečen do Olomouce do té doby, dokud částka nebyla zaplacená. Kromě této informace nemáme žádné zprávy o poškození kláštera. Přesto se v klášterním kostele musela přihodit událost významná natolik, že byla podnětem ke znovuvysvěcení, které provedl biskup Jakub Arnošt Liechtenstein. Byly vysvěceny jmenovitě oltáře Růžencový, Sv. Kříže a hlavní oltář.¹³

Tato informace nám však primárně neříká, že by se v kostele nenacházely již žádné jiné oltáře, naopak, při líčení průběhu biskupovy návštěvy se píše, že „*v průvodě byly přineseny ostatky svatých mučedníků [a] položeny na oltář sv. Justiny*“. Jenže v tomto případě nejde o informaci autentickou, jde o druhotné líčení události u příležitosti dvousetletého výročí, vycházející sice částečně z klášterní kroniky, nicméně není vyloučeno dokreslení situace. K tomu dodejme, že po zrušení oltáře sv. Justiny, který stál v presbytáři, byl sarkofág s ostatky přenesen na oltář sv. Kříže a tento byl proto často jmenován právě oltářem sv. Justiny, a to hlavně ve 20. století, z něhož výroční zpráva pochází. Nicméně nevíme, kdy ke zrušení „pravého“ oltáře sv. Justiny došlo. Mohlo to být již v roce 1742, ale nemuselo. Informace pouze o třech oltářích v tomto roce je tedy irelevantní.

Přesto zde k nějakým stavebním úpravám dojít muselo. Pokud by byl kostel znesvěcen pruským vpádem, zajisté by se tento znevažující akt dostal do kroniky a do historického povědomí. S největší pravděpodobností proběhly určité stavební úpravy v interiéru kostela. Všechny tři zmíněné oltáře pocházejí z rozmezí let 1669–1674, kdy byly proplaceny náklady za oltářní obrazy, takže mohly probíhat určité rekonstrukce právě na nich.¹⁴ Popřípadě mohlo dojít k jejich zrušení. V této souvislosti se nabízí hypotéza, že i bratrský oltář Jana Nepomuckého byl v tomto roce přesunut do kaple na Králově, kde již od třicátých let sílí nepomucenský kult.

K této hypotéze mě vede taktéž fakt, že následující rok bylo změněno patrocinium námi sledované kaple. Růžička uvádí, že v roce 1743 byl nově přebudovaný hlavní oltář a byl zasvěcen nejen sv. Damasovi, ale i sv. Janu Nepomuckému. A jestliže už od třicátých let se konají nepomucenské slavnosti na Králově, potom se zdá velmi pravděpodobné, že se centrum kultu Jana Nepomuckého přesunulo právě sem. A proto také Vilibald Růžička počítá s bratrstvem sv. Jana až od tohoto roku, protože jej výhradně spojuje s kaplí na Králově. Vrátime-li se k nepomucenskému obrazu z klášterního kostela, můžeme naši předchozí hypotézu rozšířit o implikaci a tvrdit, že pokud daný obraz nepochází z oltáře klášterního kostela, potom byl součástí oltáře sv. Jana v kapli na Králově.

Zmínili jsme rok 1743, kdy byla kaple na Králově nově vysvěcena biskupem Liechtensteinem. K témuž datu vznikla i námi sledovaná socha Jana Nepomuckého, která byla umístěna v blízkosti kaple.¹⁵ Nicméně s přesnou lokalizací máme trochu problémy. Vilibald Růžička umístil sv. Jana „*po pravé straně aleje, uprostřed zeleně trávníku níže na úpatí hory Králova*“.¹⁶ A dále upřesnil: „*Pod kostelem táhla se panská pastvina, přelátá polní cestou, vroubenou ořechovou alejí, po jejíž pravé straně uprostřed zeleně socha stála*“.¹⁷ Bohužel na vojenské mapě z roku 1783 se socha nenachází v přímé blízkosti zmiňované aleje.¹⁸ Objekt, který je možné se sochou ztotožnit se nachází trochu níže ve svahu pod kaplí, ale na opačnou stranu, než vede stromová alej, tedy směrem k Bánovu. Je rovněž možné se sochou Jana Nepomuckého ztotožnit objekt, který se nachází opravdu na úpatí svahu, v místě křížení cest od Uherského Brodu do Bánova a na Králov, který ale rovněž není v blízkosti stromové aleje. Příkladně se však první varianty, neboť místa na křižovatkách cest s prvním přímým výhledem na poutní místo bývají zpravidla spojena s božími mukami a více tomu napovídá i grafický znak na mapě, který se od značky pro sochu liší. (obr. 3) Další argument pro první variantu můžeme nalézt v mapách stabilního katastru, kde sice objekt není lokalizován, kde však vidíme jednotlivé parcely. Toto se více shoduje s dalším Růžičkovým tvrzením, že na východě pastviny, na níž socha stála, sousedila s políčky měšťanů. Ti si stále posunovali priorování meze, až se socha ocitla mezi zoranými poli, což by v případě její lokalizace pod horou směrem k Uherskému Brodu, na křižovatce cest, nebylo možné.¹⁹ Zřejmě k prvnímu přesunu sochy došlo až po její opravě v roce 1936, kdy dal uherskobrodský děkan Jaroslav

3. Mapa lokality Uherský Brod – Králov z let 1780–1783. Zvýrazněna původní lokalizace svatojánské sochy.

Hlobil sochu přenést „na roh blízkého lesíka“.²⁰ Nyní se nachází na opačné straně města, na kopci v prostoru před novým hřbitovem.

Tímto poněkud obsáhlým úvodem jsem se pokusila vystavět kontext, do něhož významově a funkčně začleníme sochu Jana Nepomuckého. Typ světce, použijeme-li typologii Franze Matsche, vychází z ikonografických témat *Jana Nepomuckého při modlitbě*.²¹ Podobné varianty jsou, kdy Jan Nepomucký klečí na klekátku, anebo se sklání ke kříži, který přidržuje.²² V našem případě je ale bez krucifixu. Obdobná kompozice těla se objevuje i u scén *Jana Nepomuckého ve slávě*. V těchto případech Jan Nepomucký směřuje svůj zrak k nebi, k Bohu a gestem rozpřažených paží odevzdává sebe a přijímá boží milost. Obdobnou variantou oslaveného Jana Nepomuckého je jeho zobrazování v roli prostředníka boží milosti. Jan Nepomucký opět klečí na oblacích, ale jeho pohled a gestikulace směřují k lidem. Ať už ke scénám, které se mohou vyskytovat pod ním, jakožto v rámci celku jedné obrazové plochy, anebo své žehnatelské gesto směřuje ven z obrazu. V sochařském provedení to ale není zcela běžné.

Přesněji vymezil tento typ Jana Nepomuckého Miloš Suchomel a Jan Royt. Royt mluví o Oratoriu sv. Jana, o klečícím a modlícím se světci s pohledem upřeným na kříž s ukřižovaným Kristem.²³ Kolem světce jsou umístěni andělé. Suchomel v rámci zpracovávání kosmonoské dílny sice také spojuje do jedné skupiny Jana s křížem i bez něj, nicméně přesněji zachytil světcova gesta: „V jedné ruce drží bíret opřený nejčastěji o bok, druhou, položenou v gestu pokory na prsou, většinou přidržuje krucifix.“²⁴ S klečícím Janem, který rozjímá nad křížem, se setkáme opravdu častěji. Z moravského prostředí například v Brně na Dominikánském náměstí nebo v Lulči před kostelem sv. Izidora. Tato varianta typu není tedy neobvyklá. Avšak Jan meditující jen „krajinu své duše“ se v sochařských variantách neobjevuje tak často. S tímto typem se setkáme například v Sobotce nebo v Loučeni, v souvislosti s dílnou kosmonoských Jelínků.

Kritérium pro funkční vymezení skupiny nepomucenských soch tohoto typu spatřuji spolu se specifickou lokalizací především ve třech důležitých rysech. V prvé řadě je podstatné, že je Jan prostovlasý. Sundal bíret, který přidržuje jednou rukou u svého boku. Resp. u naší sochy není podstatná samotná prostovlasost, jako spíše akt, gesto sundání pokrývky hlavy a přidržování biretu. Druhým podstatným aspektem je výraz pokory vyjádřený gestem druhé ruky, kterou si Jan klade na prsa. A posledním gestem, které nám může pomoci porozumět významu statue, je světcův poklek. Důležitý je i pohled, který je upřený jakoby „do prázdna“, resp. není upoután žádnou vnější skutečností, neupírá se ani k divákovi. Pohled je obrácen do vlastního nitra.

Gesto sejmutí pokrývky hlavy je v křesťanském náboženství spojeno s aktem pokory, odevzdání se a s aktem předstoupení před Boha. Pokora je gradována gestem „bití se v prsa“, které je v liturgii přímo spojeno s vyznáním hříchů a lítostí. Avšak nese v sobě, zvláště ve spojení se slovy, které jej doprovází, i velkou naději. Věřící se neobrací jen k Bohu, andělům a svatým, ale i ke svým „bratrům a sestrám“, které prosí o přímluvu a kterým je gesto pokory a vyznání viny také adresováno.²⁵ Pokud se blíže podíváme na poslední výrazné Janovo gesto, poklek, z hlediska základní křesťanské liturgie, vidíme, že kromě i citěného výrazu pokory, se v něm pojí vztah k eucharistickému tajemství a tajemství vzkříšení. V rámci třetí eucharistické modlitby se v mešním řádu po chvále Boha dostáváme k prosbě o posvěcení darů, chleba a vína a následně k momentu proměnění. Při prosbě se pokleká a v pokleku věřící zůstává po dobu proměnění a i při slovech tajemství víry. V obou částech je výrazná kauzalita eucharistické objeti a vzkříšení.²⁶ Církev apeluje u věřících na gesto pokleku. K dalšímu pokleku v rámci mše jsou věřící vybízeni před samotným přijímáním těla Kristova, v momentě vizuálního setkání věřícího s již proměněnou hostií. Následuje poslední pokorné vyznání, spolu s bitím se v prsa, a poslední vyznání naděje v záchranu vlastní duše před samotným přijetím Krista.²⁷

Tato obecná liturgická pravidla spolu s kulturněhistorickými fakty nám mohou pomoci porozumět soše Jana Nepomuckého. Jak jsme si na ikonografickém rozboru ukázali, světec

pokorně klečí před Bohem, před tajemstvím Kristovy oběti, gestem položení ruky na hrudi vyjadřuje vyznání svých vin a nic nerozptyluje jeho do nitra směřovaný pohled. Podíváme-li se na statui po formální stránce, vidíme, že i celková forma je jednoduchá, nejsou zde žádné dekorace, které by rozměňovaly účinek sochy. Pokud ještě přidáme kulturně historickou stránku, tj. existenci bratrstva Jana Nepomuckého při kapli na Králově, může se nám odkrýt smysl nepomuckenské sochy.

S podobným typem světce se setkáváme např. v tisku bratrstva Jana Nepomuckého v Bohuslavi.²⁸ Světec v pokleku, pravá ruka na prsou, levá ruka nepřidrží biret, jen volně splývá podél světce boku. Objevuje se zde motiv lebky, stejně jako na obraze z klášterního kostela. Scéna je obohacena o asistenční postavy dvou puttů s relikvií Janova jazyka a s gestem ukazováčku na rtech a o postavu anděla přidržující korpus s Kristem k meditaci před světcovými očima. Zde máme zřetelně propojenou souvislost tohoto ikonografického typu s bratrstvem Jana Nepomuckého.

Sochařskou variantu nacházíme nedaleko obce Písková Lhota ve středočeském kraji a v již zmíněných obcích Sobotka (obr. 4) a Loučeň.²⁹ Tyto sochy jsou typově, nikoliv formálně uherskobrodskému Janu Nepomuckému velmi blízké. Vzdálenější variantu „pokorného Jana“ nalezneme například ve Starém Městě u Uherského Hradiště (obr. 5). Pravděpodobně však nemá tato socha žádný vztah k nepomuckému bratrstvu. Jan má meditativní, spíše zkroušený výraz, sňal mitru z hlavy a pravou rukou si ji přidržuje u boku, levá ruka spočívá v gestu pokory na hrudi světce. Rozdíl od Jana z hory Králov je jednak v postoji, neboť Jan ze Starého Města stojí, ale také v dalších asistenčních postavách v podobě puttů a anděla

4. Socha Jana Nepomuckého, Martin Jelínek ml. a dílna, 1784, Sobotka.

5. Socha Jana Nepomuckého, neznámý autor, 2. čtvrtina 18. stol., Staré Město u Uherského Hradiště.

nesoucí Janovy atributy odkazující na jeho vlastnosti.³⁰ V takto zobrazeném světi se pojmáme sledovaný apel k pokoře s funkcí reprezenatace i světčova života a zázraků.³¹

Nabízí se tedy dvojí „čtení“. Určitý reprezentační charakter měla u soudobých diváků zřejmě každá socha ve veřejném prostoru, neboť minimálně svou nákladností reprezentovala majetek a postavení objednavatele. Reprezentovat však může nejen tyto hodnoty, ale i příslušnosti k určité skupině, apod.³² U některých statuí je reprezentační funkce primární, u jiných může být podstatnější odlišný záměr, jako například podněcení zbožnosti, popř. „správného“ chování. Domnívám se, že námi sledovaná socha Jana Nepomuckého z Králova je intencionálně zaměřena spíše do druhé skupiny děl, jak ukazuje výše zdůrazněná oproštěnost od reprezentačních forem, od jakéhokoliv odkazu na osobu objednavatele, či korporaci a od ikonografické výpravnosti. Podle mého soudu se zde setkáváme s dílem, které má podněcovat ke konání, k akci, k následování.³³ Svatý Jan zde slouží jako jakési exemplum, vzor, vybízí věřící k určitému chování, jehož nápodoba pak vede ke vztahu k Bohu.

Žádné bratrstvo nesloužilo přímo jako instituce nutící lidi ke konverzi a podle Jiřího Mikulce ani k „propagaci“ víry, vyjma jezuitských sodalit.³⁴ Na uherskobrodském panství je jako datum dokončení rekatolizace uváděn rok 1711. Avšak víme, že ještě v druhé polovině 18. století působil jako misionář na nedalekých Kopicích Karel Kulich S. J. a svou činností se snažil potlačit poslední zbytky reformace. Karel Kulich byl také častým kazatelem při svatojánských slavnostech na hoře Králov. S reformním náboženským hnutím měl problémy i kníže Liechtenstein na sousedním panství, zvláště v lokalitě Hrubé Vrbky v polovině 18. století. A vzhledem k běžné migraci obyvatel do oblasti Uher je určitá „nezakotvenost“ v „čisté“ katolické víře na tomto území běžná. Na uherskobrodském panství nelze mluvit výslovně o kacírích, spíše o formálních katolicích, na rozdíl od okolních panství Serenyňů a Liechtensteinů.³⁵ Církevní bratrstva se svými okázalými slavnostmi a průvody, se svou starostí o duše zemřelých, potažmo nejrůznějšími vizuálními exemply, mohla přispět k většímu upevnění oficiální katolické zbožnosti. Zvláště, když se na slavnostech, resp. poutích, neobjevovali jen lidé „zbožného ducha“, ale i řada kramářů, tuláků anebo žebráků, z nichž někteří jen stěží mohli chápat problematiku liturgie, avšak při osobním setkáním s kamenným Janem Nepomuckým k určitému uchopení došlo na základě lidské schopnosti empatie a nápodoby.³⁶

Činnost bratrstva Jana Nepomuckého vzkvétala, a to převážně v padesátých letech a v letech následujících až do jeho zrušení a zbourání kaple. Vilibald Růžička uvádí, že bratrstvo disponovalo značným kapitálem, z něhož na menší úrok poskytovalo půjčky.³⁷ Jak již bylo uvedeno výše, samotná kaple vznikla z fundace Pavla Hájka, primátora Uherského Brodu, avšak zřejmě již při přestavbě na menší kostelík v roce 1725 přešla pod patronát městského magistrátu, který o tuto přestavbu spolu s měšťany žádal. Proto zřejmě byl i správce pokladny bratrstva při této kapli volen městskou radou a schvaloval ho místní děkan.³⁸ Pokladna bratrstva pak byla v roce 1777 zrušena na základě císařského dekretu z předchozího roku, který stanovil, že všechny fundační peníze musí být uloženy u královské pokladny.

V souvislosti s původní Hájkovou fundací není bez zajímavosti, že v roce 1752, 15. května, již vdova Alžběta Hájková založila k počtě Jana Nepomuckého nadaci v obnosu 438 zl. Tato částka byla složena do rukou uherskobrodského děkana Jana Josefa Šusterle. Součástí nadační listiny je několik požadavků. Předně zakladatelka žádá, aby „*ve svátek sv. Jana Nepomuckého, nebo kdyby to nebylo možno, tedy v době mezi oktávem svátku, šlo do chrámu sv. Damasa a sv. Jana Nepomuckého na Králov 10 kněží, mezi nimi 2 až 3 dominikáni, a tam sloužili mše svaté.*“³⁹ Většina úmyslů byla za zemřelé, jednotlivě za oba manžely, za tři jmenované rodiny, za svou duši, za všechny duše v očistci a jako první požadavek byl za vyhlazení kacírství a za rozšíření katolické víry.⁴⁰

Další známou nadací je částka 100 zl. od Barbory Hájkové z roku 1762.⁴¹ A nebyla to nadace poslední, resp. na sv. Jana mysleli i další měšťané.⁴² V konečném důsledku se zdá, že bratrstvo sv. Jana bylo poměrně dobře situované, pokud použijeme srovnání s bratrstvy v Čechách, tak k roku 1768 mělo z celkového počtu 240 evidovaných bratrstev 16% majetek

v rozsahu 500–1 000 zl a u 24 % bratrstev, u nichž se dochovaly informace majetkového charakteru, můžeme říci, že disponovala kapitálem v hodnotě vyšší 1 000 zl.⁴³

Po definitivním zrušení bratrstva a po označení kaple jako postradatelné a jejím následně odsvěcení a uzavření v roce 1785, došlo velmi záhy i k rozebrání jejího zdiva, takže v současné době je jediným lokalizačním zdrojem mapa vojenského mapování.

Shrňme-li výše uvedené, pak můžeme říci, že kaple na Králově, která vznikla původně jako dík za ukončení moru, se velmi brzy stala kaplí velmi úzce spojenou s činností bratrstva Jana Nepomuckého. Zřejmě od počátku třicátých let se zde konají pravidelné nepomucenské slavnosti a v roce 1743 byla kaple přejmenována na kapli sv. Damasa a sv. Jana Nepomuckého. V tomto prostředí vznikla svatojánská socha, jehož objednavatel vycházel pravděpodobně z bratrských kruhů, pokud jím nebylo ovšem bratrstvo jako celek. Primárním záměrem objednavatele, jehož identifikace byla i pro soudobé poutníky ze samotného díla nečitelná, byla náboženská funkce sochy. Světec měl svým postojem, gestem a výrazem podněcovat v poutnicích zbožnost a kontemplaci. Divákovo vnímání nebylo narušováno žádnou narativností, například v podobě reliéfů ze světceva života, ani zbytečnou dekorací, která by vzbuzovala pocit nádhery a luxusu.

Poznámky:

- 1 Studie je součástí diplomové práce. Lenka Melichová, *Z kamene dobrého, tvrdého a trvalého. Kamenné sochy v 18. století na uherskobrodském kounicovském panství v dobovém kontextu* (diplom. práce). Brno, 2008. Viz též: http://is.muni.cz/th/74681/ff_m/.
- 2 I v úmrtní matrice je na okraji u dne 11. 12. připsáno: „*Haec dies ultima fuit pestis.*“ A záračné odvrácení moru pomocí sv. Damasa je zdůrazněno i nápisem v kameni, který byl umístěn na budovu tehdejšího lazaretu. „*Eo anno est abrVpta pestIs sanCto DaMaso pontoIfiCe/ InterVenIente.*“ Obě citace podle: Vilibald Růžička, *Zaniklé kaple v Uherském Brodě*. Uherský Brod, 1949, s. 10.
- 3 Cit podle ibidem, s. 11–12.
- 4 ACO, sig. 63, karton 4865, složka Uherský Brod. Vilibald Růžička však v rozporu s rysem uvádí oltáře jen tři. Růžička, 1949, s. 12.
- 5 Václav František Letocha, *Památky města Brodu Uherského*. Uherský Brod, 1942 (Bohumil Sobotík ed.), s. 166. Tuto Letochovu poznámku vztahující se obecně na nepomucenský kult však Růžička spojil výhradně s kaplí na Králově. Růžička, 1949, s. 13.
- 6 Vít Vlňas, *Jan Nepomucký, česká legenda*. Praha, 1993, s. 98.
- 7 MZA, E16, kart. 35, sig. J IV, fol 97. Jde o rukou psaný lístek, o poznámky, které si Norbert Bubeník dělal zřejmě v rámci svých snah o sepsání historie kláštera.
- 8 Vilibald Růžička, *Památky v okrese uherskobrodském*. Uherský Brod, 1953 (strojopis, uložen v muzeu J. A. Komenského v Uherském Brodě), s. 8. k.
- 9 Obraz není datovaný ani signovaný. V rozpočtu výdajů na restaurování olejových obrazů z kláštera ze dne 23. 8. 1941 Ottou Strizkem není na rozdíl od několika dalších obrazů uvedena datace. MZA, E16, sig. GI, kart. 33, inv. č. 21. Jediné jméno spojené s tímto dílem, se objevuje v rukopisné práci Vilibalda Růžičky, který za autora pokládá Ignáce Raaba. Růžička, 1953, s. VII.
- 10 Jiří Mikulec, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha, 2000, s. 68.
- 11 O problematice bratrstev Mikulec, 2005; Idem, „*Piae confraternitatis*“ v pražské arcidiecézi na sklonku 17. století, *Folia historica bohemica* 15, Praha, 1991, s. 269–342; Vladimír Maňas, *Náboženská bratrstva olomoucké (arci)diecéze do josefínských reforem*. Magisterská diplomová práce, FF MU, Brno, 2003. Zde další literatura k tématu.
- 12 Růžička uvádí, že při zdi mezi hlavním oltářem a oltářem sv. Justiny byly pořízeny dva nové dřevěné oltářičky. Růžička, 1949, s. 13. Pokud se svatojánská úcta přenesla z vedlejšího oltáře na hlavní, zůstává otázkou, komu byl zasvěcený třetí z oltářů. Jen čistě spekulativně se nabízí zasvěcení sv. Hyacintovi, neboť v klášterním presbytáři se v současné době nachází kromě Jana Nepomuckého i obraz tohoto světce, který neměl v klášterním kostele své pevné umístění na oltáři.
- 13 MZA E 16, kart. 35, sig. J IV, fol 111. Jde o neautentickou informaci vycházející z pozdějších literárních prací Norberta Bubeníka, který zpracovával historii kláštera. Píše: „*Dne 27. srpna 1742*

- ve 4 hodiny odpoledne přijel kníže a biskup Olomoucký Jakub Liechtenstein. U kostela jej přivítal tehdejší převor P. Felix [...] v průvodě byly přineseny ostatky svatých mučedníků, položeny na oltář sv. Justiny. [...] Pak bylo přikročeno ke konsekraci tří oltářů: napřed růžencového, pak sv. Kříže a nakonec hlavního.“
- 14 MZA F16, kart. 35, sig. J IV, fol 7. Zápisky Norberta Bubeníka vycházející z klášterní kroniky: „...brněnskému malíři za hlavní oltář 380 Zl, za bratrský [míněno bratrstvo sv. Růžence] oltář 200 Zl, za křížový oltář 200 Zl...olomouckému sochaři za dva anděle na bratrský oltář 190 Zl.“ Olomouckým sochařem je míněn František Zürn, který kromě dvou kamenných skulptur na průčelí kostela zhotovil pro hraběnku Dietrichsteinovou i jeden z bočních oltářů. Bylo „vyjednáno, aby mistr řezbářský Fr. Zirn z Olomouce zhotovil nový boční oltář v dominikánském kostele v Uh. Brodě naproti spolkovému oltáři, jenž má být s ním stejný, nad ním erb dietrichsteinský, na pravé straně má být obraz sv. Petra, na levé sv. Ondřeje a nahoře sv. Antonína poustevníka, uprostřed oltáře rám pěkně vypracovaný, vyřezávaný, 8 střeviců vysoký, 6 střeviců široký. Hraběnka svým povozem oltář z Olomouce odveze.“ Zaplacené bylo 180 zl. K autorství Fr. Zürna též Ivan Šperling, *Sochařská rodina moravských Zürnů* (diplomová práce FF UJEP, Brno, 1954, s. 47, 48. Na rozdíl od Bubeníka Šperling uvádí, že oltář objednaný hraběnkou Eleonorou „měl býti totožný s naproti němu stojícím bratrským oltářem“, nikoliv spolkovým. V dalším textu Bubeník tyto dva oltáře rozlišuje. Pojem „bratrský“ souvisí s oltářem Růžencového bratrstva, kdežto adjektivum „spolkový“ později spojuje s oltářem, který vznikl až po morové epidemii v roce 1683. K oltáři sv. Justiny: Václav Richter, *Návrh oltáře sv. Justiny pro dominikánský kostel v Uherském Brodě*, in: *Památky archeologické XL*, skupina historická, Praha, 1937, s. 108–111.
- 15 Letopočet 1743, který je vytesaný na zadní straně soklu svatojánské sochy budeme považovat za datum vzniku sochy, i když tento letopočet zde byl vytesaný druhotně při restaurování. Údaj o letopočtu může vycházet ze studií Vilibalda Růžičky, který uvádí, že „pravděpodobně v těchto letech“, tj. roku 1743 byla socha postavena. Růžička, 1949, s. 14. I když tentýž autor v jiné, nepublikované práci, prezentuje sochu Jana Nepomuckého s datem 1745. Růžička, 1953, s. 3.
- 16 Růžička, 1949, s. 14.
- 17 *Ibidem*, s. 19.
- 18 Viz <http://oldmaps.geolab.cz>.
- 19 Růžička, 1949, s. 19, 20. 1. března roku 1827 poslal inspektorát knížete z Kounic městskému magistrátu žádost, aby dal situaci do pořádku. Zřejmě se ale nic nedělo, neboť v roce 1890 podal Alois Svoboda jménem katolíků a občanů uherskobrodských žádost, aby kamenná socha sv. Damasa (sic!), stojící uprostřed polí, nepřístupná a na tom místě docela zbytečná, byla postavena v Šumickém poli u zelnic, kde dříve stával kříž a aby byla u této příležitosti opravena.
- 20 Opravu provedl sochař Vincenc Gregor, jehož rodinná dílna sousedila s nynějším husitským kostelem. Se jménem Vincence Gregora se setkáme na četných náhrobních deskách, křížích a památnících v okolí Uherského Brodu. Jednalo se o silnou rodinnou firmu, která kromě nové sochařské produkce, zajišťovala i restaurování starých soch. Přenesení a oprava sochy Jana Nepomuckého stála 2 715 Kč. Sumu uhradilo město Uherský Brod. Růžička, 1949, s. 20. Růžička ve své knížce prezentuje i fotografii sochy stojící již u zmíněného lesíka.
- 21 Franz Matsche, *Die Darstellungen des Johannes von Nepomuk in der barocken Kunst – Form, Inhalt und Bedeutung*. In: Johann von Nepomuk (kat), Passau, 1971, s. 35–62.
- 22 Tento ikonografický typ můžeme vidět například na rytině Jana Antonína Mansfelda, která zobrazuje hrob Jana Nepomuckého v katedrále sv. Víta. Rytina byla provedena kolem roku 1729. Na baldachýnu vznášejícím se nad hrobem je klečící Jan Nepomucký ve slávě obklopen anděly.
- 23 Jan Royt, *Ikonografie svatojánské kamenné plastiky v českých zemích*. In: Kámen 1, 1994, s. 61–69.
- 24 Miloš Suchomel, *K ikonografickým typům Sv. Jana Nepomuckého z dílny kosmonoských Jelínků*. Středočeský sborník historický 20, 1994, s. 26–28. Citace s. 26. Dále k ikonografickým typům a ke genezi svatojánských soch např.: Ivo Hlobil, *Nejstarší sochy sv. Jana Nepomuckého na severní Moravě*. Zprávy památkové péče LIII, 1993, s. 389–392; Jan Royt, *Ikonografie svatého Jana Nepomuckého*. Zprávy památkové péče X, 1993, s. 373–379; Václav Ryneš, *Atributy Jana Nepomuckého*. Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství I, 1969, s. 260–265; *Svatý Jan*

- Nepomucký 1393–1993* [kat.], Karolinum, Praha, 1993; *Johannes von Nepomuk. Variationen über ein Thema* [kat.], München, Padeborn, Wien, 1973; Johanna von Herzogenberg, *Nepomuk in der Druckgraphik des 18. Jahrhundert*. Alte und moderne Kunst, 170, 1980, s. 15–21; Pavel Panoch, *Kult sv. Jana Nepomuckého v barokním umění východních Čech. Historie, ikonografické okruhy a donátorské požadí*. (Dizertační práce FF UP), Olomouc, 2007.
- 25 V rámci bohoslužebné liturgie odpovídají gestu bití se v prsa slova: „*je to má vina, má veliká vina. Proto prosím Matku Boží, Pannu Marii, všechny anděle a svaté, i vás, bratři a sestry, abyste se za mě u Boha přimlouvali.*“ Mešní rád, in: *Kancionál*, Praha, 1992, s. 53–66.
- 26 Po základních slovech pronášených při proměňování následují slova tajemství víry. V současné liturgice je trojí varianta. 1. „*Tvou smrt zvěstujeme, tvé vzkříšení vyznáváme, na tvůj příchod čekáme, Pane Ježíši Kriste.*“ 2. „*Kdykoliv jíme tento chléb a kdykoliv pijeme tento kalich, zvěstujeme tvou smrt a čekáme na tvůj příchod, Pane Ježíši Kriste.*“ 3. „*Zachraň nás svým křížem, vysvoboď nás svým vzkříšením, Ježíši Kriste, Spasiteli světa.*“ *Ibidem*.
- 27 Kněz ukáže věřícím proměněnou hostii spolu se slovy: „*Hle, Beránek Boží, ten, který snímá hříchy světa. Blahoslavení, kdo jsou pozváni k večeri Beránkově.*“ Věřící v pokleku se bijí v prsa a odpovídají: „*Pane, nezasloužím si, abys ke mně přišel, ale řekni jen slovo a má duše bude uzdravena.*“ Kněz jako první přijme tělo a krev Kristovu se slovy: „*Tělo Kristovo ať mě zachová k životu věčnému. Krev Kristova, ať mě zachová k životu věčnému.*“ *Ibidem*. V současné době se klečí i po přijímání, toto však není církví nijak stanoveno, jde spíš jen o projev soukromé zbožnosti.
- 28 Mikulec, 2000, s. 48.
- 29 Suchomel, 1994, s. 27, 32 (pozn. 3 – odkazy na další literaturu k tématu). Tématem klečící nebo poloklečící postavy Jana Nepomuckého se Miloš Suchomel zabývá převážně z formálního, formálně analytického a atribučního hlediska. Loučeňská socha z třicátých let pochází z rukou Martina Jelínka st. a Josefa Jelínka st., od týchž autorů je i sv. Jan stojící asi 200 m za obcí Písková Lhota. Typově velice blízká je socha světce ze Sobotky z roku 1784, kterou zhotovil pravděpodobně Martin Jelínek ml. Není mi však známá žádná studie, která by tato díla zařadila do soudobého kulturněhistorického kontextu, proto nemůžeme říct, zda mají tyto svatojánské sochy primárně náboženskou či kontemplativní intenci anebo ne, popřípadě mají-li vazbu na místní náboženská bratrstva.
- 30 Po levé straně je trojice puttů. Jeden si klade prst na ústa a přidržuje kartuš se zobrazením světcova jazyka v relikviáři tak, jak byl umístěn na oltáři ve sv. Vítu, což odkazuje na Janovu mlčenlivost při legendickém nevyzrazení zpovědního tajemství. V blízkosti pak je dvojice dalších puttů a na protilehlé straně anděl nesoucí kartuš, jejíž reliéf je již díky povětrnostním podmínkám téměř plochý. Z náznaků je možné vytušit, že nesl zobrazení milostné madony, snad Staroboleslavského paladia, které doplňuje ikonografické spektrum svatojánských soch. I když není vyloučeno, že od jihovýchodní Moravy vzdálené staroboleslavské paladium mohlo být přetransformované do Panny Marie Hostýnské, nebo svatokopecké, které se v této oblasti těšily velké úctě. Toto tvrzení je však čistě hypotetické, není založeno na podrobné studii staroměstské sochy.
- 31 Není mi známá žádná studie o tomto sousoší. Domnívám se, že sv. Jan v celku svého sousoší zde zpřítomňuje několik intencí. Vyvozují to např. z rozvinutější kompozice sousoší, přispívá k tomu čelní postoj světce k divákovi, asistenční postavy, sokl složitějšího půdorysu zdobený reliéfem a ornamentální dekorací a taky výrazná v kameni provedená balustráda obíhající celé sousoší.
- 32 K reprezentaci např. Milena Bartlová, *Reprezentace*. In: Borovský, T.–Hanus, J.–Řepa, M., *Kultura jako téma* (pozn. 1), s. 63–70.; Více projevy reprezentace a zapojení do kontextu: Pavel Suchánek, *K větší cti a slávě. Umění a mecenát opatů kláštera Hradisko v 18. století*. Brno, 2007, s. 255–274.
- 33 Tato domněnka je částečně inspirovaná soudobými teoriemi interpretativního vidění a teoriemi o důležitosti prožitku díla, vcítění se. Např.: David Freedberg, *Potega wizerunków. Studia z historii i teorii oddziaływania*. Kraków, 2005 a přednášky Doc. PhDr. Ladislava Kesnera, PhD, zejména cyklus *Oko a pohled*, který byl přednášen na Seminárii dějin umění FF MU.
- 34 Mikulec, 2000, s. 50.
- 35 K problematice barokní zbožnosti např. Rudolf Zuber, *Osudy Moravské církve II*, s. 175–245; autentické informace podává Bernard V. Jestřábský, *Vidění rozličná sedláčka sprostného*,

- Uherský Brod, 1973. (ed. M. Kopecký); k nekatolíkům a jezuitským misiím v oblasti Valaška, Starého Hrozenkova a Liechtensteinského panství: *Metoděj Zemek, Kniha o Redutě. Dějiny jezuitské koleje v Uherském Hradišti*. Velehrad, 2001, s. 193–215.
- 36 I jezuité při svých misiích, například na Valašsku, využívali k názornosti dramatické představení utrpení Krista. Zemek, 2001, s. 193. Právě empatie jako primární lidská schopnost umožňuje člověku základní interpretaci viděného, bez jakýchkoliv jiných vnějších poznatků.
- 37 V protokolech městských knih se nejrůznější finanční záležitosti objevují již od třicátých let 18. století a přibývá jich zejména v padesátých letech. Např.: Ke dni 10. 2. 1758 čteme: „*Po nebožtíku Václavu Fleischanderovi: Passiva: do svatojánské kase kapitál 25 zl./ Za ušlé interesse 1. 39 " kr.*“ K 2. květnu 1766: „*pan Dusold složil na sv. Janské úroky 2 Zl 25 kr. Pan Spurný dto na úroky 37 kr.*“ K 1. červnu 1766: „*Josef Láska má z kapitálu 50 zl. zaplatiti úroku za 2 měsíce, totiž leden a únor 1766 a Ignác Kratochvíle od 1. března počínaje v 6 procentech do pokladny bratrstva Jana Nepomuckého.*“ SoA Uherské Hradiště, Městský archiv Uherský Brod, Kniha protokolů 1763–1773, rkp. č. 40. Cit podle Růžička, 1949, s. 14–15.
- 38 Mezi léty 1755 – 1759 byl správcem pokladny Jan Rösner. Při svém odstoupení „*předložil v plném zasedání městské rady dne 16. února 1759 účet se všemi doklady. Bylo to vzato na vědomí a byl učiněn návrh na jiného správce pokladny sv. Jana Nepomuckého, kterýžto návrh bude předložen panu děkanovi*“ *Ibidem*, s. 15.
- 39 *Ibidem*, s. 16.
- 40 Alžběta Hájková, roz. Šmirdovská, byla dvakrát vdaná, nejprve za Gottfrieda Ležáka, který byl synovcem místního kronikáře Martina Ležáka. Po jeho smrti si vzala primátora Pavla Hájka, který je bratrem Zikmunda Hájka, od roku 1701 s přídomkem von Waldstätten, osobního tajemníka hraběte Dominika Ondřeje Kounice a později říšského sekretáře a zůstal i ve službách Maxmiliána Kounice. Alžběta Hájková je tedy žena z vyšších a zámožnějších městských kruhů. Po slavnosti měl děkan pohostit všechny zúčastněné kněží, na což zakladatelka taktéž myslela a vyčlenila 10 zl. Z úroků nadace pak dostal děkan 6 zl na mše, na chrám Páně dáno 1 zl 30 kr., rektori obdrželi 2 zl, kostelník 34 kr., kalkantista 6 kr., žebráci 24 kr. Na povoz, který přivázel duchovní na Králov bylo určeno 1 zl 15. kr. a magistrát, který byl patronem kaple měl taktéž něčím na odvážení kněží přispět. *Ibidem*, s. 16. Jako zdroj uvádí Růžička farní archiv, který je však v současnosti pro svou nezpracovanost veřejnosti nepřístupný.
- 41 Barbora Hájková je žena z téže rodiny, snachou Alžběty Hájkové. Barbora Hájková složila v celku 360 zl. 100 zl. na fundaci do farního kostela, 100 zl na Králov ke kapli a 160 zl na mše sv. na Velehrad. *Ibidem*, s. 17. Růžička neuvádí, že by šlo přímo o dar bratrstvu Jana Nepomuckého.
- 42 V závěti Josefa Františka Šnajdra ze 13. září 1763: „*...a poněvadž na fundaci dvě role k svatému Janu Nepomuckému za 438 ZL a 3 kr. zastaveny jsou, totižto [...] role se prodají a kapitál vyplatí a co zbude, dostane manželka.*“ SoA Uh. Hradiště, Kniha kšaftů města Uh. Brodu, rkp. 75. Ale již ve dvacátých letech byla kaple obdařena šesti cínovými svícny, pozlacenou lampou a stříbrným kalichem. Tyto věci byly přímo v kapli, zatímco další liturgický inventář byl uložen ve farním kostele. SoA Uh. Hradiště, Městský archiv uherskobrodský, rkp 89, fol. 252. Obě citace podle *Ibidem*, s. 17 a 13.
- 43 Viz srovnání kapitálů Mikulec, 2000, s. 117.

Původ snímků – Photographic Credits – Fotonachweis:

Archiv autorky (snímky 1, 2, 5),

<http://oldmaps.geolab.cz> (snímek 3), http://www.mistopis.eu/mistopiscr/cesky_raj/sobotecko/sobotka/sv_jan_u_koleji-2007.JPG - výřez autorka (snímek 4).

Mgr. Lenka Melichová, DiS. (n. 1980) vystudovala restaurování a konzervování nábytku a nepolychromované dřevorezby na VOŠUR v Brně, bakalářský program na FF MU obor Muzeologie a Dějiny umění a magisterský program oboru Dějiny umění. V současné době je studentkou kombinovaného doktorského studijního programu Obecná teorie a dějiny umění a kultury oboru Teorie a dějiny umění.

Jan Nepomucký from Uherský Brod-Králov
The Intention of the St. John Statue from the Point of View of its Period Context

A b s t r a c t

The statue of Jan Nepomucký which we can see today in front of the new cemetery in Uherský Brod was originally positioned close to the chapel in Králov, consecrated to St. Damas. This chapel had been originally built as a thanksgiving gesture for the end of a plague epidemic, but it quickly became a place closely tied to the activities of the Jan Nepomucký Brotherhood. Beginning with early 1730s, regular celebrations of Jan Nepomucký take place here and in 1743, the patronage or the consecration of the chapel is extended to include St. Jan Nepomucký alongside with St. Damas. In this context, the St. John statue appeared. The donor came probably from the circles of the Brotherhood, unless it was the Brotherhood itself. The primary interest of the contractor, the identification of whom was unreadable even for the pilgrims of the time from the statue, was the religious function of the work. The Saint was supposed to inspire religiosity and contemplation in pilgrims, through his pose, gesture and expression. The spectator's perception was not disturbed by any narrative elements, such as reliefs from the Saint's life, neither by any non-essential decoration that might evoke feelings of splendor and luxury.

Johannes von Nepomuk aus Uherský Brod-Králov
Intention der St. Nepomuk-Statue im Zeitkontext betrachtet

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Johannes-Nepomuk-Statue, heute vor dem neuen Friedhof in Uherský Brod platziert, befand sich ursprünglich in der Nähe der dem Heiligen Damas geweihten Kapelle auf dem Berg Králov. Die Kapelle wurde als Ausdruck der Dankbarkeit bei Beendigung der Pestepidemie erbaut und sehr bald danach entstand eine enge Verbindung zwischen dieser Kapelle und der Johannes-Nepomuk-Bruderschaft. Wahrscheinlich seit Anfang der dreißiger Jahre des 18. Jahrhunderts finden hier die Nepomuk-Feste regelmäßig statt und 1743 wurde das Patrozinium um den Heiligen Johannes Nepomuk erweitert. In diesem Milieu entstand die Statue, deren Besteller vermutlich aus den Kreisen der Bruderschaft kam, wenn es allerdings nicht die Bruderschaft als Ganzes war. Ein vordergründiges Vorhaben des Bestellers, dessen Identität auch für seine Zeitgenossen schwer herzuleiten war, galt der religiösen Rolle der Statue. Der Heilige sollte durch seine Haltung, Geste und Miene die Pilger zur Frömmigkeit und Kontemplation bewegen. Die öffentliche Wahrnehmung der Statue wurde von keiner Narrativität, z. B. in Form von Reliefs aus dem Leben des Heiligen, gestört. Auch keine überflüssige Dekoration konnte Eindrücke von Pracht und Luxus erwecken.

Milada Frolcová–Bronislava Gabrielová–Jaroslav Pelikán–Richard Vodička. ZDENĚK TOMÁNEK, NECHCI V KLECI. Vydala Galerie Dolmen, 2008. 186 obr., 175 s.

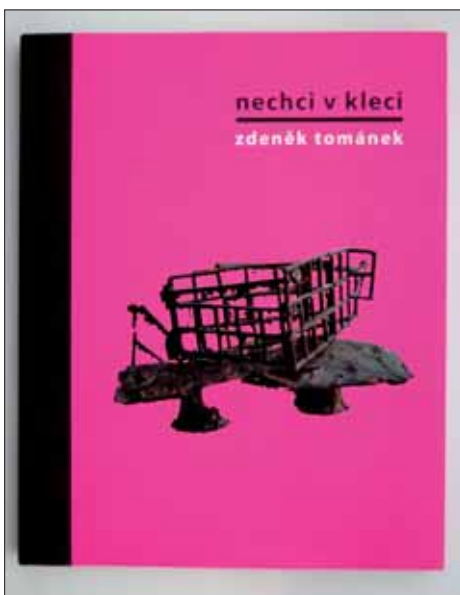
Každá autorská monografie je vždy očekávána s určitou mírou zvědavosti ze strany čtenářů a velkého napětí od všech autorů. V záplavě vydávaných knih podobného zaměření by se mohlo zdát, že už nelze přinést nic nového a překvapivého. Publikace o tvorbě akademického sochaře Zdeňka Tománka však nemusí být zklamáním pro obě strany, protože se prostě podařila.

Přebal i přes dominující záplavu dráždivě růžové působí nevšedně, odvážně a vyzývavě, nabízí však na dalším dojmu a uspořádání. Ve čtyřech kapitolách se jednotliví autoři zodpovědně a fundovaně zabírají Tománkovou tvorbou od konce 80. let 20. století až do současnosti v rozdělení na jednotlivé disciplíny, materiály a postupy, jimiž se umělec zabývá.

Text PhDr. Bronislavy Gabrielové (1930–2005), která patřila mezi uznávané teoretiky českého umění, je poctou jejímu celoživotnímu dílu, ale i dokladem toho, že Zdeněk Tománek pro ni byl tvůrcem hodným velké pozornosti. Podrobně se zabývala jeho vývojem v záběru sochařské tvorby, včetně propojení do souvislostí českého i evropského moderního sochařství. Poměrně obsáhlý rozbor díla s jasně formulovaným poznáním jednotlivých artefaktů, tvůrčím vývojem i vymezením okruhů, to všechno tvoří celek, z něhož se dá definitivně vycházet jako z věrohodného pramene odborného posudku.

V další kapitole si PhDr. Jaroslav Pelikán všímá kreseb, které se postupně pro autora staly svěbytnou a samostatnou aktivitou, v níž jinými prostředky a rukopisem vyjadřuje bohatost své fantazie, myšlenek a prožitků. Co už nedovoluje sochařské zpracování, tam nastupuje široký prostor plošného formátu, v němž ve střídavé intenzitě doteků ruky, bohatém tvarosloví, odstupňovanému vrstvení a vzájemnému prolínání, od černobílých až po barevné vstupy do zvýrazněných ploch či tvarů vznikají díla v odlišné dimenzi.

Významný podíl na vzniku této monografie má PhDr. Milada Frolcová, která s autorem trpělivě vybírala práce vhodné k reprodukování, dbala o srozumitelnost a přehlednost celkového vzhledu

knihi, přinášela zajímavé nápady a vytvořila první předlohu pro finální zpracování. Její jsou i texty ve dvou kapitolách, v nichž se podrobně zabývá Tománkovými aktivitami na sochařských symposiích, a všímá si postupů z hlediska použitých materiálů i tvůrčích přístupů. V další pak navazuje na text PhDr. Bronislavy Gabrielové, aby představila, charakterizovala a rozebrala dílo s posunem do aktuální současnosti. S pečlivostí uspořádala aparát biografických, prezentačních a publikačních informací.

Drobnými textíčky doprovází knihu Mgr. Richard Vodička (kromě citací jiných autorů), a přináší filozofický podtext do blízkosti některých artefaktů.

Na přípravě pro tisk se podílel Tomáš Ježek – Ottobre 12, který do týmové spolupráce (M. Frolcová, Z. Tománek) přinášel další nápady. V konečném výsledku s podobou knihy se zdařile vypořádala tiskárna Graspo Zlín, která má v knižní produkci velice dobré jméno.

Při listování publikací o Zdeňkovi Tománkovi máme dobrý pocit, že držíme v ruce kvalitní knihu. Také vizuální dojem je příjemný, protože množství reprodukcí je rozloženo v rytmickém uspořádání zaplněných i odlehčených stránek, což respektuje psychologii vnímání čtenáře. Zajímavé je i použití výřezu polodetailu z jednoho díla jako celostránkového plošného záběru, který odděluje

a současně uvádí jednotlivé kapitoly. Dobrých nápadů a kvalitních odborných informací je v této publikaci ovšem víc, a proto ji lze doporučit pro přečtení a listování.

Marie Martykánová

**SALAMANDR. VÝBĚR Z TVORBY
EVY A JANA ŠVANKMAJEROVÝCH**
Galerie Slováckého muzea, 26. 7.–14. 9. 2008

Poslední týden v červenci v Uherském Hradišti patří již tradičně Letní filmové škole. Nové vedení „filmovky“ zachovalo některé trendy předešlého, a tak se uskutečnily vybrané doprovodné akce (koncerty a výstavy) a rovněž byly zachovány a převzaty plánované programové cykly. Jedním z nejzajímavějších té letošní, již 34., byl Film a magie. Zde byl největší prostor věnován tvorbě Evy¹ a Jana² Švankmajerových a to nejen ve filmovém, ale i ve výtvarném umění. Kromě kompletní retrospektivy krátkých i celovečerních filmů byla návštěvníkům „filmovky“ i široké veřejnosti představena více než stovka artefaktů (obrazů, kreseb, objektů, loutek, soch...) z autorské dílny výše uvedených umělců. Výtvarný projev těchto uměleckých osobností je ve světovém kontextu pokládán za zcela autentický a svrchovaný, prezentace díla vždy originální, neotřelá a nová. Výstava svou koncepcí, rovněž ze Švankmajerovy autorské dílny, připomínala neobvyklou sbírku artefaktů, kuriozit, zvláštností, dokumentů, přírodních podivuhodností a anomálií, filmových návrhů a rekvizit, loutek a uměleckých pokladů. Jan Švankmajer neuznává a nerozlišuje hranice mezi volnou uměleckou a filmovou tvorbou, a proto i instalace jeho výstav je osobitá, překvapivá a neobvyklá. Obrazy a sochy jsou aktéry jeho filmů, neodmyslitelně k sobě patří. Součástí rozsáhlé expozice byly i vybrané projekce krátkých filmů tohoto „snového“ režiséra a umělce. Výstava nazvaná trochu tajuplně „Salamandr“ se uskutečnila v Galerii Slováckého muzea v Uherském Hradišti od 26. 7.–14. 9. 2008 v přízemí i v celém prvním patře.

V alchymistické symbolice je salamandr chápán jako duch ohnivého živlu. Asi i proto se Janu Švankmajerovi stal mottem hradištské výstavy: „*Nazvat výstavu obrazů a objektů ‚Salamandr‘ se může na první pohled zdát poněkud nepatřičné. Ale salamandr, tento mýtický ohnižil, je podle starých alchymistických spisů, jediné zvíře, které dokáže žít v ohni, jediné zvíře, které dokáže vzdorovat tomuto živlu a dokonce pociťovat z toho slast. Paracelsus*

přirovnává tohoto salamandra k lidské duši: ‚Duše žije v ohni, tj. v srdci, tam, kde sídlí největší žár ohně mikrokosmu, tam má své skutečné místo. Ještě si dobře zapamatujte, že duše sídlí v ohni proto, poněvadž nic nepocituje a nelze jí způsobit žádnou újmu, ani ji poranit zbraněmi... Iliastrická duše je takového druhu, že ji chlad ani horkost neškodí, nýbrž žár je jejím životem a potravou, vzduchem a rozkoší, radostí a slastí. Toto je salamandrický Fénix, který sídlí v ohni a je duší Iliasteru v člověku.‘ K tomu myslím není už co dodávat. Vše je teď jasné. Snad jen, že Benvenuto Cellini, když jako dítě spatřil v ohni salamandra, dostal od otce pohledek, aby si tento, tak vzácný pohled, lépe vryl do paměti“ Jan Švankmajer, 2008.

Výstava nebyla koncipována chronologicky, ale byla tématicky členěna do několika souborů podle námětu a zaměření. Jan Švankmajer nerozlišuje volné a filmové umění nebo texty. Podle jeho názoru je poezie jenom jedna a je lhotejně jakým způsobem se jí zmocníme. Ve výstavě se prolínaly artefakty vytvořené jím a jeho ženou Evou s tématy do jisté míry společnými nebo analogickými. V přízemí byl největší prostor věnován magii a alchymii. V úvodu dominoval sálu objekt Černá magie, jeden z prvních na toto téma, vytvořený v roce 1969. Do té doby se Švankmajer věnoval převážně abstraktní strukturální informální tvorbě a nyní do tvorby vstupují konkrétní prvky. Tento přístup postupně rozvíjí do další fantaskní surrealistické tvorby. Podle Švankmajera neexistuje žádná surrealistická estetika nebo škola, surrealismus je „duchovní cesta“, která neskončila, a neexistuje žádné osvobodivější hnutí. Na to navazují díla zařazena do cyklu Mentální morfologie (obrazy a kresby Evy Švankamerové) a další. Velkou část objektů v přízemí tvořily fetiše, cyklus vznikající v 90. letech pod dojmem afrického umění, které Švankmajer dlouhá léta sbírá, protože ho stále uchvacuje svou magičností, autentičností a bezprostředností oproti současnému umění. Africké umění je zásadním inspirovaním prací z 90. let. V roce 1974 nemohl Švankmajer točit svoje filmy, a tak se začal věnovat taktilismu jako protipólu audiovizuálního umění (hmat nejméně zprofanovaný smysl, např. Jantry, Taktilní poezie), ale není v tom rozpor. Všechny jeho filmy i ty rané mají taktilní rozměr, už tím že preferuje velké detaily struktur (od roku 1980 začal takto pracovat programově, do té doby podvědomě, i když zprostředkování se děje vždy zrakem – např. film na téma básně Zánik domu Usherů – pohybující se bahno,

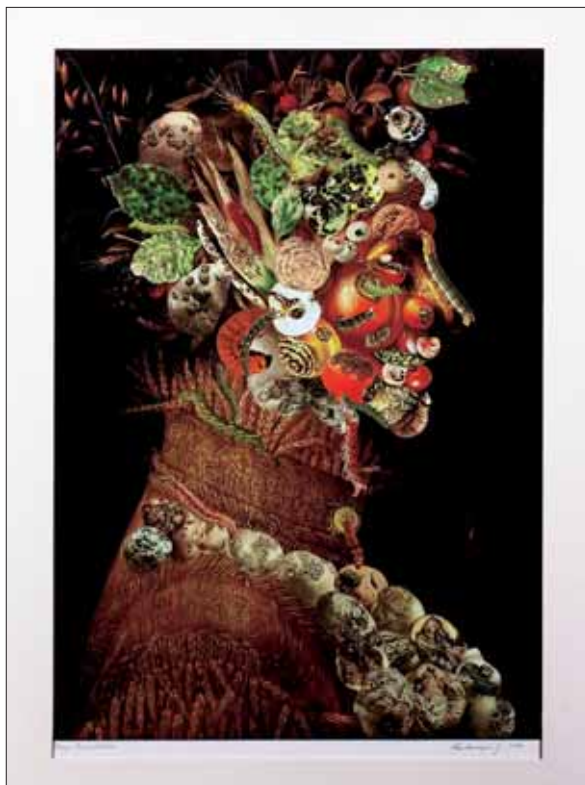
Jan Švankmajer: Scéna z filmu „Něco z Alenky“, 1987, 61×47×82 cm.

Eva Švankmajerová: Desátý dům, 1980, 124×58 cm, olej na plátně.

Eva a Jan Švankmajerovi: Scéna z filmu „Lekce Faust“, 1994, 142×100×200 cm.

Jan Švankmajer: Konec Arcimbolda (léto), 2002, 103×73 cm, koláž.

Spiklenci slasti). Všechny byly vybrány tak, aby korespondovaly s ústředním tématem magie. Z dalších vystavených cyklů jmenujme například rébusy (nejznámější a nejrozsáhlejší část tvorby Evy Švankmajerové, s nímž začínala v 70. letech, tento cyklus je částečně tvořen deníkovým způsobem a Eva sem zakomponovala celou rodinu), alchymie, sny (sny – splněné touhy), přírodopis (téma společné oběma umělcům: koláže, lepty, obrazy, objekty – např. Falešná želva). Švankmajerovy cykly nejsou nikdy hotové vrací se k nim i po letech (Přírodopis od 70. let dosud).

Velký sál byl více orientován na film. Dominantou tvořilo velké divadlo z filmu Lekce Faust s jedinečnými loutkami v životní velikosti a další scény z filmů Něco z Alenky, Otesánek (rovněž sekvence a fáze animace), Spiklenci slasti, apod. Instalací postupovaly další související obrazy, další objekty z cyklu erotika, sny a taktilismus. V sále byly rovněž dvě videoprojekce – Masturbační stroje (z filmu Spiklenci slasti) a s cyklus s ukázkami filmové tvorby, zapůjčené filmovou společností Athanor, která produkuje Švankmajerovy filmy.

V komorním prostředí malého sálu návštěvníci obdivovali mediurní kresby (automatické kresby z podvědomí, z období 90. let a po roce 2000), cyklus románů a mohli se seznámit s některými krátkometrážními Švankmajerovými filmy v další připravené videoprojekci.

Retrospektivní výstava díla Evy a Jana Švankmajerových v Galerii Slováckého muzea v Uherském Hradišti byla největší a nejvýznamnější přehlídkou tvorby těchto osobitých a výjimečných umělců – představitelů českého surrealismu v roce 2008. Vernisáže výstavy, která byla jednou z nejvýznamnějších doprovodných akcí filmové školy, se mimo jiné zúčastnil i přední světový odborník na Švankmajerovo dílo – britský spisovatel a teoretik Peter Hames.

Poznámky:

1 **Eva Švankmajerová** (*25. 9. 1940 Kostelec nad Černými Lesy † 20. 10. 2005 Praha) je proslulá svými surrealistickými obrazy, knihami a filmy v Čechách i v zahraničí. Od roku 1965 spolupracovala s Laternou Magikou a Činoherním klubem, byla členkou Surrealistické skupiny (stejně jako Jan od r. 1970). Na filmové tvorbě spolupracovala nejen se svým mužem Janem, ale i dalšími režiséry (mezi jinými s E. Schorrem, J. Jirešem, J. Herzem ad.). Za práci na filmech Lekce Faust a Otesánek obdržela

ocenění Český lev v kategorii výtvarný počín, za film Otesánek také cenu za nejlepší filmový plakát (2001). Ve výtvarném umění na sebe upozornila v šedesátých a sedmdesátých letech zejména Emancipačním cyklem – variacemi na známé obrazy, na nichž nahradila ženské postavy mužskými. Eva Švankmajerová byla především portrétistka, malířka (a zároveň básnířka) vztahů, napětí, rolí, rituálních či pseudorituálních chování a komunikací mezi lidmi, portrétistka života a světa. Její obrazy nevypráví jen příběh, ale interpretují realitu, přitom je syrově otevřená, inspirující a nena-hraditelná.

2 **Jan Švankmajer** (*4. 9. 1934 Praha) režisér, scénárista, výtvarník a animátor, je považován za jednoho z nejlepších světových animátorů a v současnosti je za hranicemi patrně nejuznávanějším českým filmovým tvůrcem. Už v absolventském představení (na DAMU) využil kombinace loutek a herců v maskách a především techniku „velkých loutek“ s herci uvnitř, kterou později úspěšně uplatnil ve svých filmech Don Šajn a Lekce Faust. V roce 1960 se oženil s Evou, výtvarnicí inklinující k surrealismu, která se později po výtvarné stránce podílela na jeho filmech např. Kývadlo, Jáma a naděje, Něco z Alenky, Spiklenci slasti, Otesánek ad. V pražském divadle Semafor založil Jan Švankmajer skupinu Divadla masek a vedle divadelní práce se intenzivně věnoval výtvarné tvorbě, ovlivněné surrealismem. Ve filmové branži definitivně prorazil krátkým animovaným filmem Možnosti dialogu, jehož ohlas mu umožnil natočit první celovečerní snímek Něco z Alenky. Ten ho celosvětově proslavil a Švankmajer se stal pojmem v oblasti experimentální, nekomerční animace. Toto postavení mu umožnilo získávat granty na další celovečerní projekty. Je nositelem více než 40 cen a ocenění za svou tvorbu, z nichž připomeňme např. 2001 Český lev (za Otesánka), Cenu svobody za celoživotní dílo na filmovém festivalu Berlinale ad.). Součástí zahájení 34. ročníku Letní filmové školy dne 26. 7. v kině Hvězda bylo předání výročních cen AČFK. Jan Švankmajer získal Výroční cenu AČFK za rok 2008 za výrazné celoživotní dílo v oblasti české animované tvorby a přínos českému surrealistickému hnutí. Jan Švankmajer je díky své originální tvorbě kombinující hraný film s animovanými sekvencemi celosvětově uznávaným autorem. Inspiroval jeho snímky

přiznali například režiséři Tim Burton, Terry Gilliam či Peter Jackson. Vernisáže výstavy se mimo jiné zúčastnil i přední světový odborník na Švankmajerovo dílo – britský spisovatel a teoretik Peter Hames.

Milada Frolcová

HLEDÁNÍ MONUMENTU. Galerie Slovákého muzea v Uherském Hradišti 16. 10. 2008–18. 1. 2009.

Výstava Hledání monumentu v Galerii Slovákého muzea v Uherském Hradišti, realizovaná 16.10. 2008–18. 1. 2009, charakterizuje tvůrčí úsilí absolventky hradištské Střední umělecko-průmyslové školy Ludmily Kovářikové, první dámy současné české keramické tvorby. Jedná se o představitelku moderní volné keramické plastiky osobitého stylu a výrazné výtvarné řemeslné kultury, která se na výtvarné scéně začala pravi-

Dóza Dráp, 1995, v. 42 raku.

delně objevovat v 90. letech. Již její první autorská výstava v Galerii výtvarného umění v Hodoníně v roce 1993 naznačila, že se setkáváme s výraznou a nepřehlédnutelnou uměleckou osobností. Východiskem tvorby Kovářikové byla a je práce na hrncářském kruhu, kterou mistrovsky ovládá a bohatě využívá do současnosti. Zdokonalila se v ní díky počáteční vyhraněné orientaci na užitou keramiku, která představovala po absolvování školy důležité existenční zázemí. V 70. a 80. letech vytvořila nezměrné množství drobných keramických předmětů, kávových a čajových souprav, džbánů, váz, žardiniér, svícňů a nejrůznějších dóz. Na těchto artefaktech si vytříbila své řemeslné a technologické zkušenosti, technické postupy a odtud byl jen krok k volné umělecké tvorbě, k volné keramické plastice. Autorčin pozoruhodně rychlý umělecký růst od počátku 90. let uplynulého století do současnosti, budovaný právě na základě propojení technologických dovedností s vyzrálou výtvarnou kreativitou, byl příjemným překvapením pro odbornou veřejnost.

Je zřejmé, že stanovení přesných vymežujících hranic mezi užitou a volnou keramickou tvorbou ztrácí v současných pohledech své opodstatnění stejně jako zásadní kategorizace na takzvané nižší a vyšší formy výtvarného umění. „Ludmila Kovářiková je příkladem tvůrce, jehož tvorba se odvíjela v těch nejtěsnějších souvislostech uměleckých kategorií „volného“ a „užitého“ (J. Pelikán, Hledání monumentu, 2008). Její výtvarně originální mísy a dózy, s nimiž se setkáváme od počátku 90. let, jsou dokladem této moderní symbiózy. V dalším vývoji ji zaujala plastika abstrahovaného tvarosloví vycházející z geometrických, architektonických a organických prvků. Sílicí tendence ke geometrizující formě a zřetelnější konstruktivistické postupy znamenaly nové přístupy, založené na aditivním principu racionálně přehledného kompozičního rozvrhu, oproštěného od jakékoliv náhodnosti. Její práce dokládají, že umí využít všech specifik keramického materiálu (proezávaní, cílené deformace) k obohacení svého formálního rejstříku o plošné a prostorové inovace. Postupně rozehrává kombinace kruhovitých tvarů s formami hrnatými a principu kompaktních ploch s průřezy do prostoru s vytříbeným smyslem pro barvy, s nimiž zachází v jedinečném souladu s plastickými kvalitami tvaru. Autorka vše vypaluje sama, monumentální artefakty sestavuje, často slepuje. Předpokladem tohoto způsobu práce je perfektní znalost vlastností materiálu, který se

Masaožravky, 2001, Beatrix v. 147, Barbara, v. 148 cm, Diana v. 115 cm, Felix v. 134 cm, kamenina.

Objekt 1A, 204, 23×23×18 cm, raku.

po vypálení smršťí. V promyšleném skladebném rytmu na sebe navazují jednotlivě vypálené díly (Věže, Stély), a tím podtrhují architektoničnost a konstruktivismus řešení. Monumentalizace a odhmotnění celku je vždy založena nejen na modelaci, ale právě na několik tisíc let starém postupu, metodě vytáčení na hrncířském kruhu. Právě všechny technologické znalosti a finesy (např. oxidační i redukční pálení, solné glazury, japonská technologie raku – kdy dochází k přímému kontaktu glazovaných i neglazovaných částí materiálu s ohněm a povrch získává bohatou stupnici perleťových barev), kterých umí skvěle a mistrovsky využít, dávají jejím dílům pečeť nezaměnitelnosti.

Práce z konce 90. let zřetelně napověděly, že narůstající monumentální citění a smysl pro pevnou, kompaktnější architektonickou formu je promyšlený a v dalším vývoji tvorby sehraje podstatnou úlohu. „Architekturu stejně jako technicistní památky považuje autorka za jedny z nejsilnějších inspirativních zdrojů. Přitahuje ji prostředí starých a opuštěných fabrik, konstrukce spolu s detaily a různými fragmenty“ (J. Pelikán). Vznikají tak Věže, Stély a nové Brány. Architektoničnost a konstruktivnost však nachází i v říši flóry (Masožravky, Hnízda, Semena). Vysokým výpalem zhodnocuje původně měkký materiál v pevný kompaktní sochařský tvar (z používaných materiálů převládá jemná i hrubá kamenina, pálená na 1 100–1 300 °C v elektrických i plynových pecích; šamot). „Celkový dojem jednotlivých solitérů dotváří vhodnou strukturou a koloritem glazur, který stále považuje za mimořádně účinný prostředek, související neoddělitelně s tvarem a s komplexním výtvarným vyzněním každé práce“ (J. Pelikán).

Instalace výstavy je orientována, jak nakonec i z názvu vyplývá, na artefakty monumentálního vyznění – výše zmíněné Věže, Stély, Hnízda, Masožravky, Strašáci... Prolínají se zde soubory vycházející z obdobných inspirací a zdrojů, které spolu vzájemně rozehrávají nové hry. Rovněž k nim můžeme přiřadit i drobnější objekty a plastiky, které právě vnějším účinkem naplňují obsah slova (Klece, některé dózy apod.). Zvláštní postavení z hlediska technického postupu, vyplývajícího z kompletace plastik tzv. „navlékaček“, zaujímá instalace nazvaná Sedm dní, která dominuje zadní části sálu. Tvoří ji sedm obdobných, pouze výškově a výrazově proměněných objektů, vyrůstajících ze základny kuželovitého tvaru ve stíhlý sloup vzniklý z navlékaných kruhových

střízlivě barevných prvků, které doplňuje na stěnách sedm kruhových reliéfů. Tato minimalistická instalace, vycházející ze starozákonních inspirací, má v kontextu výstavy i celého díla zcela jedinečné originální místo. Obdobně pak vznikala skupina zahraničních plastik Strašáci, tvořící další dominantu sálu, vycházející také z figurálních motivací, kterým se autorka začala věnovat po roce 2000 (poprvé v roce 2002 na Mezinárodním sympoziu keramiky v litevském Penevėžys). K tvorbě posledního období náleží také kachle vycházející rovněž z jednoduchých geometrických variací, střízlivě barevnosti a minimalistické modelace. Vystavená díla svědčí o tvůrčím úsilí, v němž se promítají základní předpoklady, které dávají vzniknout dílům přetrvávající výtvarné hodnoty. Patří k nim nejen talent vyznačující se plastickou i koloristickou invencí a kreativitou, ale také naléhavá potřeba výtvarné seberealizace, spousta fyzicky náročné práce a píle, a především nesmírná pokora a skromnost. Ludmila Kovářiková tyto předpoklady splňuje, a proto jsou její práce stále častěji vyhledávány soukromými sběrateli a rovněž jsou zastoupeny v muzejních a galerijních sbírkách v České republice a v zahraničí.

K výstavě byl vydán výpravný katalog s bohatou obrazovou dokumentací. Autorem textu je dr. Jaroslav Pelikán, reprodukce z archivu autorky. Výstava bude mít reprízu v Horácké galerii v Novém Městě n. M. a v Galerii výtvarného umění v Hodoníně.

Milada Frolcová

GALERIE V ADVENTNÍM A VÁNOČNÍM ČASE

Kulturní nabídka programů v adventním a vánočním období připravila návštěvníkům Galerie Slováckého muzea v Uherském Hradišti skutečně plnohodnotný zážitek. Šťastná ruka odborných pracovníků a promyšlená volba výstav a doprovodných programů přinesly této významné kulturní instituci nejen velké úsilí a starost, ale následně potěšení a radost z jejich úspěšnosti a z nadšené veřejnosti, kterou ve statistické mluvě dokládá více než dvanáct tisíc spokojených diváků.

Všechna podlaží historické budovy galerie od přízemí až po Ondřejský sál nabídla všem zájemcům, pravidelně přicházejícím obdivovatelům umění, ale i těm, které do galerie v Otakarově ulici přivedly jejich kroky poprvé, neopakovatelnou atmosféru a zvláštní souznění několika zdánlivě nesourodých výstav.

Už v polovině října byla zahájena unikátní výstava *Česká bible v průběhu staletí*. Přiblížila ve zkratce vývoj překladů Bible od prvních cyrilometodějských do jazyka moravských Slovanů a další jejich vývoj do našeho národního jazyka, s poukázáním jejího vlivu na kulturu a vzdělanost našeho národa. Návštěvníci měli také možnost poznat Bible rukopisné, nejstarší Bible tištěné, ale i jejich digitální přepisy. Svou interaktivní podobou zaujala i mladou generaci a všechny ty, kteří se zařadili svým rukopisem mezi další přepisovatele textů Bible, kde zanechali kus sebe. Iniciátorem výstavy byl senátor Josef Vaculík, význam výstavy potvrdil svou účastí na vernisáži ministr kultury ČR Václav Jehlička a světitel biskup olomoucké arcidiecéze Mons. Josef Hrdlička.

Ve velkém sále galerie byla současně zahájena výstava absolventky uherskohradištské SUPŠ, keramičky Ludmily Kovářkové z Ratiškovíc na Hodonínsku, která se stala reprezentantkou a jednou z nejvýznamnějších představitelk moderní keramické plastiky u nás. Výstavou *Hledání monumentu/ výběr z keramické tvorby* upozornila na své řemeslné, technické a technologické kvality, díky kterým bohatě uplatňuje svůj talent obdařený plastikou a koloristickou invencí a bohatou výtvarnou kreativitou. Většina jejich keramických monumentů vzhlížela k nebi, jakoby to byla skrytá symbolika výhledu do nového času.

V té době byla již intenzivně připravována další výstava navozující blízkost vánočního období, neboť se téměř po celý rok plnily depozitáře muzea a galerie nepřeborným množstvím betlémů, které sem byly přiváženy z různých koutů Čech, Moravy, Slezska, Slovenska a Polska. Práce však nebyla nahodilá a vycházela z dva roky důkladně připravovaného projektu, na kterém se podílel ředitel Slováckého muzea PhDr. Ivo Frolec, iniciátor přípravy výstavy betlémů a aktivní člen Českého sdružení přátel betlémů a současně vynikající řezbář Miroslav Valenta ml. Úvodní komunikaci se členy sdružení a budoucími vystavovateli zajišťoval Jiří Cvešper, předseda severomoravské regionální pobočky ČSPB v Ostravě. Zodpovědnou roli kurátorky výstavy přijala Mgr. Marie Martykánová, autorka scénáře. Po několika měsících jmenovaný tým zjistil, že se rodí nová uherskohradištská tradice, která nemá v naší republice obdoby, jak poznamenal Jiří Cvešper. Aby tomu tak bylo, uskutečnila se opakovaná přípravná pracovní setkání s významnými spolupřáteli a partnery výstavy, kterými se stala Nadace Děti–kultura–sport, České sdružení přátel

betlémů, Klub kultury v Uh. Hradišti, Zlínský kraj a regionální týdeník Dobrý den s kurýrem, jež se v průběhu dvou měsíců spolupodíleli na finanční podpoře a organizačním zajištění výstavy, doprovodných rukodělných programů a koncertů, na vydání katalogu a medializaci akce. S ještě teplem výtiskem katalogu v ruce zahájil výstavu ve čtvrtek 6. listopadu ředitel muzea, který přivítal všechny vystavující umělce a významné hosty. Slova se ujal PhDr. Vladimír Vaclík, čestný předseda Českého sdružení přátel betlémů a exprezident Světové federace betlemářů. Ve svém obsáhlém úvodním slovu vzpomněl založení Československého sdružení přátel betlémů v Hradci Králové v listopadu roku 1990, které vyústilo z iniciativy Zdeňka Škváry, dipl. arch. Jiřího Šimka a manželů Vaclíkových z Muzea betlémů v Třebechovicích pod Orebem, jež bylo v roce 1993 přejmenováno na České sdružení přátel betlémů a záhy bylo přijato do Světové federace betlemářů se sídlem v Římě. Vladimír Vaclík několika stovkám přítomných návštěvníků přiblížil také tradici vánočních betlémů, kterou v severoitalské oblasti Umbrie, v Grecciu už v roce 1223 založil František z Assisi, když poprvé v jeskyni, proměněné v kapli, vytvořil scénu narození Páně v chlévě s živými zvířaty, oslíkem a volkem. V Praze byl první betlém s napodobeninou betlémské jeskyně a jesličkami postaven asi v roce 1560 v dominikánském kostele sv. Klimenta a podle tohoto vzoru se jesličky začaly šířit do dalších kostelů a klášterů. Ke konci 18. století, v době osvícenství, s církevními reformami císaře Josefa II., musej jesličky opustit kostely. Tak se ujaly nové funkce mezi obyčejnými venkovskými lidmi, ale i ve městském prostředí, kde si jejich majitelé a zhotovovatelé začali k ústředním postavám, Marii, Josefovi a Ježíškovi v jeslích, okolo se zvířaty, k pastýřům se stády ovcí, třem mudrcům, sami vytvářet, pořizovat a k betlému přidávat další postavy, tzv. koledníky či darovníky, ikonograficky vycházející z okolního prostředí.

Jiří Cvešper, předseda regionální pobočky severní Moravy, která se zapojila do realizace projektu, organizační i odborný garant výstavy, vyjádřil obdiv k odvedené profesionální práci a spokojenost, že *betlemářská tradice je u nás živá*. Upozornil na aktivity regionálních poboček, z nichž se v té době podílel na přípravě dalších šesti betlemářských výstav, ale s tak výjimečnou a precizní prací jako v Uherském Hradišti se doposud nesetkal. Prožitek pravé adventní a vánoční pohody dokonale i s předstihem navodil pěvecký sbor Svatopluk, a tak se vjemy přítomných – sluch, zrak,

Pohled na část instalace výstavy *Vánoce v galerii aneb půjdem spolu do Betléma*. V popředí betlém ze šustí od Ludmily Kočíšové ze Vnorov, která získala nejvíce hlasů v anketě návštěvníků.

Ukázka různorodosti autorských projevů – v popředí skládaný betlém od Ladislava Krále z Ostravy-Poruby, vpravo nahoře je reliéf od Karla Chovance z Rožnova pod Radhoštěm, vlevo plastika od Jozefa Barty z Bratislavy.

ale i čich, hledající vůně použitého dřeva a polychromii, snad s dovolením i hmat a spolu s nimi myšlenky a city mohly odebrat mezi vystavené betlémové scenérie současných tvůrců, z nichž bylo možné dedukovat ozvěny minulosti.

Betlémy vznikaly na celém našem území a v betlemářství tak můžeme sledovat v průběhu staletí krajové rozdíly se zachováním lokálních či regionálních stylů, které se odrážejí jak v jejich pojetí, tak v používání místně dostupného materiálu. Přestože byl betlém jako základní symbol Vánoc v 19. století prakticky postupně vytlačován novou tradicí, zdobením vánočního stromku, můžeme od přelomu století sledovat o tuto tvorbu odborný zájem. Dnes prožívá nejen jejich vystavování, ale i tvůrčí aktivita nový rozmach, jehož dokladem byl i enormní zájem tvůrců betlémů představit svá pojetí právě v Uherském Hradišti. Talentovaný řezbář Andrej Irša, pravidelný účastník řezbářského sympozia v Kunovicích a autor sousoší Kristus a apoštolové u zdejšího kostela svatého Petra a Pavla podotkl: *Výstava betlehemov v Galérii Slovákého múzea v Uherskom Hradišti sa nezaradila medzi obdobné podujatia, ale svojou premiérou sa jednoducho stala najkvalitnejšou akciou svojho druhu v ČR. Mohlo by sa sice namietat, že tradíciou a rozsahom sú aj významnejšie podujatia, avšak po zvážení iných parametrov sa musí uznať, že Galéria Slovákého múzea predstavuje absolútnu špičku v prehliadke súčasnej betlehemárskej tvorby a to nie len českej, ale aj slovenskej scény.*

Přestože se autorsky na výstavě mělo představit přes sto tvůrců, především z prostorového důvodu mohl být přízemní sál galerie věnován „pouze“ osmdesáti autorům. Slovenští tvůrci uvedli, že *oslovenie autorov bolo v niektorých prípadoch vykonané už dva a pol roka dopredu, vyžiadanie informácií o autoroch a ich dielach, dohodnutie prepravných a iných podmienok malo vysokú profesionálnu úroveň, tak ako aj vlastná prezentácia diel.* Rozhovory s vystavujícími tvůrci naprosto jasně vyjadřovaly seriózní výběr děl bez upřednostňování prací některých autorů, vyplývajících z nejasného osobního rozhodování, kterými jsou některá betlemářská setkání poznamenána. Podle jejich slov byl výběr realizován se skutečným zájmem o maximální reprezentativnost vystavených exponátů. Kladná kritika se nesla k vlastní přípravě výstavy i jejímu celkovému výtvarnému výsledku, který *měla na svědomí spolupráce několika odborníků – kvalitního organizátora, výtvarníka, etnografa, historika umění a také mecenáše.*

Vystavovatelé přinesli širokou paletu použitých materiálů, technických a technologických pracovních postupů, tvůrčích přístupů, výtvarných invencí a originálního pojetí zpracovaného tématu. Výstava představila stovku betlémových scenérií od neprofesionálních tvůrců, vycházejících ve své tvorbě v rodově tradované linii a z tradičního prostředí, a také profesionálních výtvarníků s akademickým titulem. Právě plejáda použitých materiálů, rukopisů, názorů a individuální pracovní i výtvarné přístupy k nim vytvořily pestrobarevnou kompozici betlémů, která překročila zvyklosti podobných akcí a v ní si každý návštěvník mohl vybrat.

Pokud bychom měli vyjmenovat, jaké materiály tvůrci betlémů použili, pak to byla hlína (šamot, rezná a glazovaná hrčina, kamenina, majolika) a keramické mozaiky, kov (smalt, plech, nerezový kov, tepané železo), kůže (ovčí kůže, tříslučiněná useň), kámen (břidlice, uhlí), perleť, sklo (malba na skle), textilie (modrotisk, malované hedvábí, paličková krajka, bavlněná nit), přírodniny (kukuřičné šustí, tráva, sušiny, seno, sláma), pečivo a především také dřevo, v němž tvůrci nechali zaznít vůni, barvu i kresebnost jeho let, jeho strukturu, hustotu i tvrdost, na nichž stává očekávaný výsledek každý jednotlivý tvůrce. Málodko by věřil, jaké druhy dřeva byly použity. Jen pro úplnost – světlehnědá hruška, bílý barevně černošedě fládrovaný ořech, světlá lípa, bělavý habr, bílý měkký smrk s letokruhy, bílý nebo nažloutlý smetanový javor, různobarevné jasaný, načervenalá švestka, narůžovělá až červená třešeň, světlehnědý dub, pestrobarevná exotická dřeva v barvě mahagonu, americký ořech, vietnamský jang, koto, světlý až smetanový topol, žlutavá olše a světlá jeřabina, ale i kůra stromů, např. topolu. Vedle přírodních jmenovaných odstínů dřeva povrchově neupravených uplatnili tvůrci povrchové úpravy voskem, matným lakem, využili polychromie, kolorování i moření, ale i enkaustiku - malování horkým voskem. Vedle převážně statických kompozic obdiv sklízel i pohyblivý, navíc i ozvučený mechanismus. Velmi těžce by se dal vybrat betlém nejhezčí. To však rozhodla divácká anketa, při níž během dvou měsíců od 6. 11. do 31. 12. 2008 mohli návštěvníci odevzdávat své tipy na vítěze. Hlasování se zúčastnilo 5927 návštěvníků, z nichž platné hlasy pro jednotlivé autory vložil 5 771 návštěvník. Mezi prvních deset tvůrců s nejobdivovanějšími betlémy se zařadili: Ludmila Kočíšová z Vnorov (Betlém z kukuřičného šustí, textilu a sušených rostlin s šedesáti fi-

gurkami, 1989–2008), Ivana Ryšková z Trojanovic (Betlém z glazované keramiky s třiceti figurkami, 2006), František Gajda ze Strážnice (Strážnický betlém z lipového dřeva s třiceti postavami, 1979–2008), Miroslav Valenta jr. z Uherského Hradiště (Betlém skříňový, křídlový, smrkové, lipové, ořechové a jasanové dřeva, 1991), Andrej Irša ze slovenského Kátova (Televizní betlém, 24 druhy dřeva, pohyblivý mechanismus, ozvučený, 2004), Dita Dostálková z Prahy (Betlém, malba na hedvábi, 2008), Svatopluk Hýža a Lenka Stanovská z Kelče (Betlém, třísočinná useň, ovčí kůže se čtyřiceti postavami, 1993–2008), Iva Jančíková ze Zlína (Betlém, glazovaná keramika, sedmdesát figurek, 2007–2008), Jiří Kostih a Sobůlek (Betlém, lipové dřeva, 21 postaviček, 2001–2008), Milan a Alena Jochacy z Neratovic (Betlém, polychromované lipové dřeva, padesát postaviček, 1998–2000) a Antonín Jařabáč z Příbora (Velký Jařabáčův betlém, kolorované lipové dřeva, třicet postaviček, 1940–1943). Vítězem divácké ankety se s nejvyšším počtem hlasů stala Ludmila Kočišová.

K výstavě připravila kurátorka výstavy Marie Martykáňová řadu doprovodných programů, např. autorská předvádění rukodělné tvorby. Mezi tvůrci se představili řezbáři Zdeněk Matyáš z Valašských Klobouk, Jiří Kostih a Sobůlek, Petr Steffan z Trnávky, Ludmila Kočišová z Vnořov s kukuřičným šustím, Božena Hambálková z Valašského Meziříčí a Jarmila Haimerlová z Kopřivnice s paličkovanou krajkou. Zazněly koncerty Zuzany Lapčíkové a skupiny Q Vox, koncert žáků Slovácké ZUŠ Uh. Hradiště, nazvaný *Z nebe posel vychází*, koncert s názvem *Půjdeme spolu do Betléma* s muzikanty ZUŠ Uh. Hradiště a koncert Linha Singers. Pro ty nejmenší a jejich rodiče připravila Marie Martykáňová strojení vánočního stroměčku, interaktivní program s názvem *Vánoce v galerii aneb stroměček už čeká*. Výstavu do konce roku navštívilo 11 304 osob, pro velký zájem byla výstava prodloužena do 18. ledna 2009 a poslední návštěvník měl pořadí 12 211.

Nutno ještě dodat, že příjemnou atmosféru v objektu Galerie Slováckého muzea v Uh. Hradišti dotvářela stálá expozice *Umění jihovýchodní Moravy* s obrazy, sochami, kresbami, grafikami z 19. a 20. století J. Uprky, C. Mandela, A. Frolky, A. Kalvody, S. Lolka, J. Heřmana, F. Hudečka, V. Vaculky, I. Vaculkové a dalších významných umělců regionu v Ondřejském sále, kde byla instalovaná v termínu od 6. 11. do 31. 12. 2008 také *Výstava dětských a rodinných betlémů*, mezi nimiž k nejúspěšnějším patřily betlémy rodiny Dostálkových a Fojtových.

Betlémy jsou již v tuto chvíli u svých tvůrců nebo majitelů a čekají na další cesty do muzeí, galerií a výstavních sál. Výstava však s námi zůstává i nadále. Byla zhodnocena vydáním katalogu, který potěšil nejen vystavovatele, kteří se ne vždy dočkají reprodukování svých děl. A netřeba více dodávat k vyjádření slovenských betlemářů. *Plnofarebný katalóg vo formáte A4 s kvalitnými fotografiami podtrhuje vynaložené úsilie a zostane hodnotným dokumentom. Nechceme však posudzovať len podujatie. Za ním sú zásluhy ľudí, ktorí dali zo seba viac ako vyžaduje štandard. S polutovaním musíme konštatovať, že napriek dlhodobej činnosti na území Slovenskej republiky zme sa s takouto súhrou štátnej, neziskovej, nadačnej, záujmovej aj profesnej činnosti u nás ešte nestretli. Práve táto možnosť spolupráce otvára aj nové možnosti rozvoja umenia, remesiel a príbuzných činností, čo v tomto prípade nie je len prázdnu frázou. Už v tuto chvíli je jasné, že Slovácké muzeum v Uherském Hradišti bude v této iniciativě pokračovat. O tom ostatně otevřeně hovořil ředitel instituce Ivo Frolec při slavnostním předávání ocenění nejlépe hodnoceným betlemářům 13. ledna 2009 ve výstavním sále. O budoucím betlemářském cyklu, nové tradici v Uherském Hradišti a nástinu nového scénáře v roce 2011 se zmínil rovněž Miroslav Valenta jr., podporovatel akce, i Jiří Cvešper, předseda regionální pobočky Českého sdružení přátel betlémů ze severní Moravy. Můžeme se už nyní jen těšit.*

Romana Habartová

MUZEJNICTVÍ

SLOVÁCKÉ MUZEUM V ROCE 2008

Ivo Frolec, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

1. ÚVOD

1.1. Charakteristika organizace

Slovácké muzeum patří mezi nejvýraznější regionální muzea v České republice. Instituce byla založena v roce 1914. Jejím hlavním posláním je činnost sbírkotvorná a péče o sbírky, činnost vědecko-výzkumná a metodická a činnost kulturně výchovná. Působnost této organizace není omezena na Zlínský kraj, ale zasahuje celou národopisnou oblast Slovácko (tedy i část Jihomoravského kraje). Muzeum je zařazeno do řady národních a mezinárodních programů, v jejichž rámci plní např. funkci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje a Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Základní údaje:

- a) *právní forma* – příspěvková organizace;
- b) *zřizovatel* – Zlínský kraj;
- c) *objekty ve správě muzea*:
 - Slovácké muzeum – hlavní budova, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
 - Galerie Slováckého muzea, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
 - Památník Velké Moravy, Staré Město (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
 - Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 90 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
 - Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 93 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
 - Konzervační pracoviště, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje).
 - Národní kulturní památka Uherské Hradiště-Sady (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
 - Národní kulturní památka Staré Město-Špitálky (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
 - Národní kulturní památka Modrá u Velehradu (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
 - Archeologické pracoviště s přednáškovým centrem, fotoateliérem, depozitáři, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje).
 - Letecké muzeum Kunovice (majetek Města Kunovice a Aerotechniku Kunovice).
- d) *objekty ve správě jiných subjektů, využívané Slováckým muzeem k expozičním účelům*:
 - Státní zámek Buchlovice (majetek Národního památkového ústavu).
 - Archeoskanzen Modrá (majetek Obce Modrá).

1.2. Základní poslání organizace

Kulturní bohatství Zlínského kraje spočívá v jedinečném historickém dědictví živé i hmotné kultury pocházející z několika výrazných etnografických základů souvisejících s rozmanitostí přírodního prostředí. V teritoriálním rozsahu své působnosti, tedy národopisné oblasti Slovácko, Slovácké muzeum toto specifické kulturní prostředí odborně uchovává, moderně zužitkovává, otevírá novým pozitivním vlivům a na vzájemném průsečíku těchto snah

vytváří nové kulturní hodnoty evropského formátu. K dosažení tohoto cíle používá instituce prostředky zejména ve smyslu zákona č. 122/2000 Sb. o ochraně sbírek muzejní povahy, a s jejich podporou získává, shromažďuje, trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává sbírky muzejní povahy, umožňuje jejich veřejné užívání, zkoumá prostředí, z něhož jsou předměty získávány a poskytuje služby výchovné a vzdělávací pro studijní i vědecké účely.

Základní cíle instituce

a) Odborné uchovávání kulturního dědictví na území národopisné oblasti Slovácko např. sbírkotvorná činnost a péče o sbírky, budování knihovny se specializovaným knihovním fondem, provádění vědeckého výzkumu v oborech své působnosti (etnografie, archeologie, historie, dějiny umění), metodická činnost, správa vybraných památkově chráněných objektů apod.)

b) Citlivé využívání kulturních statků a hodnot k plnohodnotnému životu občanů kraje a k rozvoji cestovního ruchu na území kraje (např. prezentace sbírkových předmětů prostřednictvím stálých expozic a výstav, vlastní publikační a přednášková činnost a další kulturně výchovné aktivity určené pro nejširší veřejnost se zvláštním zřetelem na děti, mládež, seniory a občany se zdravotním postižením, vydávání a veřejné šíření periodických a neperiodických publikací a propagačních materiálů, pořádání odborných konferencí, sympozií a seminářů, kulturních a vzdělávacích programů pro odbornou i laickou veřejnost apod.).

Strategické směry instituce

a) Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy

- vybavení centrálního depozitáře muzea v bývalém kasárenském objektu moderní regálovou technikou a měřením klimatických podmínek (viz ideový záměr v příloze) – *splněno*;
- přístavba depozitáře v areálu památek lidového stavitelství Topolná pro rozměrné zemědělské nářadí;
- navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů;
- zrestaurování starých tisků a rukopisů (viz ideový záměr v příloze).

b) Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

- vybudování stálé expozice „Lidových pálenice na moravsko-slovenském pomezí“ v areálu památek lidového stavitelství Vlčnov – *projekt v plnění*;
- vybudování a zprovoznění pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby typu Krásná jizba v hlavní budově muzea (v návaznosti na vládní „Koncepti účinnější péče o tradiční lidovou kulturu). V další fázi vybudování krajské sítě těchto prodejen v sesterských krajských institucích;
- obnova stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea a její vybavení multimediální technikou;
- rekonstrukce stávajícího objektu Památníku Velké Moravy ve Starém Městě včetně nové stálé multimediální expozice a přístavba objektu „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ – *první etapa projektu v plnění*;
- vybudování stálé vstupní expozice v Leteckém muzeu Kunovice;
- úprava archeologických lokalit – národních kulturních památek ve správě instituce včetně přípravy výstavby „Muzea Velké Moravy“ v Uherském Hradišti-Sadech;
- intenzivní činnost a naplňování cílů „Dětského centra Slováckého muzea“.

c) Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

- aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu;
- aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu jihovýchodní Moravy;
- vytvoření mezinárodní turistické stezky „Od Velké Moravy k počátkům české státnosti“;

- zvyšování kvality interní koncepce propagace instituce a její naplňování v praxi.
- d) Provázání činnosti instituce se školstvím
- vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“;
 - úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.
- e) Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce
- intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně poskytování metodické podpory odborné i laické veřejnosti.
- f) Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů
- aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce;
 - získání podpory zřizovatele (zejména metodické prostřednictvím příslušných odborů) při zajišťování vícezdrojového financování.

Členství a zastoupení v profesních či zájmových sdruženích a orgánech (asociace, společnosti, státní správa apod.):

International Council of Museums

Národní rada pro tradiční lidovou kulturu České republiky – poradní orgán ministra kultury

Asociace muzeí a galerií České republiky

Rada galerií České republiky

Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán

Výtvarná rada Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – poradní orgán

Historická společnost Starý Velehrad

Muzejní spolek v Uherském Hradišti

Programová rada Mezinárodního folklórního festivalu ve Strážnici

Česká národopisná společnost

Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech

Jihomoravská regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky

2. ČINNOST SBÍRKOTVORNÁ A PÉČE O SBÍRKOVÉ FONDY

2.1. Akvizice

- **Sbírkové předměty** – celkový počet činí 354 931 kusů, z toho 36 290 etnografie, 290 104 archeologie, 20 783 historie a 7 754 dějiny umění.
- **Evidence I. stupně** – celkem 3 886 kusů sbírkových předmětů, z toho 665 etnografie, 1 851 archeologie, 1 341 historie a 29 umění.

2.2. Evidence

- **Evidence II. stupně** – celkem 3 889 kusů sbírkových předmětů, z toho 589 etnografie, 1 887 archeologie, 1 341 historie a 72 umění.

2.3. Inventarizace

- **Inventarizace sbírek** – celkem 11 731 kusů sbírkových předmětů, z toho 3 202 etnografie, 6 653 archeologie, 1 429 historie a 447 umění.

2.4. Depozitáře

- Pokračovalo doplňování nových centrálních depozitářů regálovými a skříňovými systémy. Veškeré prostory těchto depozitářů byly vybaveny elektronickým systémem sledování a vyhodnocování klimatických podmínek s dálkovým přístupem na PC v příslušných odborných odděleních.

2.5. Pohyb sbírek – zápůjčky a výpůjčky

- Pohyb sbírek – 18 institucím zapůjčeno 1 272 kusů exponátů, od 22 organizací vypůjčeno 548 sbírkových předmětů k výstavním účelům.

2.6. Konzervace, restaurování, další činnosti

- Konzervace – zkonzervováno a zrestaurováno celkem 900 kusů sbírkových předmětů, z toho 431 etnografie, 203 archeologie, 251 historie a 15 umění.

2.7. Komentář ke kapitole

Národopisný úsek

V roce 2008 provedl národopisný úsek Slováckého muzea evidenci I. stupně u 665 kusů předmětů získaných darem či koupí (celkový počet evidovaných předmětů činí 36 290 ks). II. stupněm evidoval 589 kusů sbírkových předmětů (589 kusů karet). Počítačem je nyní zpracováno 9 730 karet, tedy 27 % z celkového množství sbírkových předmětů. Úsek připravil a realizoval aktualizaci zápisu národopisného sbírkového fondu do Centrální evidence sbírek podle zákona č. 122/2000 Sb. a prováděcí vyhlášky č. 275/2000 Sb. Byla provedena fyzická inventura 3 202 kusů sbírkových předmětů (fond umění – obrázky na skle a na plátně, plastiky, kříže, betlémy, svaté obrázky, pohlednice a expozice keramiky v Buchlovicích) včetně odsouhlasení na kartách II. stupně, oprav uložení na kartách a sepsání inventurních seznamů. Oddělení zpracovalo celkem 2 675 snímků (sbírkové předměty, výzkumy a výstavy), které byly přiřazeny k 1 085 kartám v programu Bach. Ke konzervaci bylo vybráno a předáno 431 kusů sbírkových předmětů národopisné povahy. Terénní sběr sbírkových předmětů byl proveden ve 13 lokalitách (obcích). Nákup sbírkových předmětů byl projednán odbornými členy poradního sboru ředitele pro sbírkotvornou činnost. Sepsáno celkem 11 kupních smluv a 15 darovacích protokolů. Průběžně byly prováděny kontroly předmětů v depozitářích a činněna opatření k jejich ochraně. Zápisy z kontrol byly předloženy řediteli muzea. Pracovnice oddělení se podílely na přípravě národopisných expozic na sezónu v hlavní budově i v areálu památek lidového stavitelství Topolná. V souladu se stanoveným harmonogramem byl do nového centrálního depozitáře v Uherském Hradišti přestěhován sbírkový fond umění (obrazy, plastiky, kříže, betlémy apod. v počtu 2 742 kusů). Pokračovalo vybavování depozitářů novými regály a skříněmi (textil, nábytek) včetně následného ukládání předmětů.

Archeologický úsek

I. stupněm zaevidovalo archeologické oddělení ve sledovaném období celkem 1 851 kusů sbírkových předmětů (celkový počet evidovaných předmětů činí 290 104 kusů). Celkový počet všech inventárních čísel činí 108 828. Celkový počet karet II. stupně vložených do počítače k 31. 12. 2008 je 20 946 ks karet, což je 38% z celkového počtu všech sbírek. Celkem bylo inventarizováno 6 653 ks předmětů, nově zaevidováno II. stupněm evidence 1 887 inventárních čísel. Došlo k deinstalaci všech exponátů v Památníku Velké Moravy z důvodu výstavby nové expozice. Byla provedena aktualizace zápisu archeologického sbírkového fondu do Centrální evidence sbírek podle zákona č. 122/2000 Sb. a prováděcí vyhlášky č. 275/2000 Sb. V rámci přípravy výstavy „Krása, která hřeje“ bylo zhotoveno 2 671 kusů digitálních snímků. Dále bylo pořízeno, určeno a dokumentačnímu oddělení předáno 989 digitálních snímků sbírkových předmětů, fotografií z výzkumů a výstav, včetně propagace. Protokolárně bylo předáno konzervačnímu oddělení celkem 203 kusů sbírkových předmětů. Ve všech depozi-

tářích archeologického oddělení byla pravidelně sledována teplota a vlhkost. Tyto hodnoty byly zapisovány do zvláštních sešitů, které jsou uloženy v příslušných depozitářích.

Historický úsek

Oddělení evidovalo I. stupněm 1 341 kusů sbírkových předmětů (celkový počet evidovaných předmětů činí 20 783 kusů) a II. stupněm rovněž 1 341 sbírkových předmětů na 924 kartách. Reevidováno bylo 168 karet pohlednic, do PC nově vloženo 1 426 dříve evidovaných karet. Celkový počet karet vložených do počítače činí 10 914 kusů, zpracováno tedy 100 % z celkového množství sbírkových předmětů. Došlo k dokončení nového uložení předmětů – plošného materiálu, terčů a postavníků včetně zpracování lokačních seznamů, záznamů v knize a na kartách. Nad plán bylo provedeno zpracování lokačních seznamů uložení textilu. V souladu se zákonem č. 122/2000 Sb. a prováděcími předpisy byla provedena aktualizace zápisu historického fondu SM do Centrální evidence sbírek a odeslány aktualizované údaje z celé instituce. Proběhla inventarizace části sbírkového fondu historie – trojrozměrných předmětů včetně protokolu – celkem 1 429 předmětů. Naskenováno a ke kartám přiloženo bylo 150 kusů sbírkových předmětů. Celkem bylo pořízeno, určeno a dokumentačnímu oddělení předáno 558 digitálních snímků sbírkových předmětů, snímků z výzkumů a výstav, včetně propagace. Konzervování, restaurování a ošetření proběhlo celkem u 251 historických sbírkových předmětů. Uskutečnil se nákup sbírkových předmětů prostřednictvím nákupní komise. Stav veškerých historických sbírkových předmětů byl kontrolován minimálně 1× za měsíc včetně vedení zápisů o těchto kontrolách (záznamy pořizovány hydrografem a digitálním měřicím zařízením). Veškeré písemné dokumenty Slovákckého muzea archivní povahy byly zpracovány a uloženy v souladu s archivním zákonem.

Úsek dějin umění

Pracovnice úseku dějin umění evidovaly I. stupněm 29 sbírkových předmětů (celkový počet evidovaných předmětů činí 7 226 kusů), II. stupněm pak evidováno 72 kusů předmětů, reevidováno 878 karet. Celkový počet všech inventárních čísel činí 7 754 (540 čísel je neobsazených díky jejich předání farnosti Velehrad – lapidárium). Celkový počet karet II. stupně vložených do počítače činí 2 438 kusů, zpracováno je tedy 33,4% z celkového množství sbírkových předmětů. Byla provedena aktualizace zápisu sbírkového fondu umění do Centrální evidence sbírek podle zákona č. 122/2000 Sb. a prováděcí vyhlášky č. 275/2000 Sb.. Celkem bylo pořízeno a určeno 939 digitálních snímků sbírkových předmětů, z výzkumů a výstav. Pravidelně byl kontrolován stav sbírkových předmětů v depozitářích a klimatické podmínky, o kontrolách byly vedeny zápisy. Zkonzervováno bylo 10 kusů rámu obrazů a 5 kusů starých tisků pro výstavu biblí. Inventarizace proběhla u 447 kusů sbírkových předmětů – obrazů. Část sbírky umění byla přestěhována z objektu galerie do prostor centrálního depozitáře včetně jejího uložení v závěsném systému Ramet a zhotovení nových seznamů (447 kusů sbírkových předmětů).

Úsek dokumentace

Na úseku dokumentace byly v roce 2008 plněny úkoly následujícím způsobem:

- evidováno 114 snímků 55 předmětů sbírkového fondu. Rozmnoženo bylo 2 139 kusů karet evidence II. stupně;
- evidován nový negativní, pozitivní a digitální materiál z výzkumů a výstav v celkovém počtu 1 622 kusů snímků. Do přírůstkové knihy bylo zapsáno 978 položek. V PC zpracováno 1 864 položek (jejich celkový počet tak činí 65 830). Probíhalo zpracování elektronických karet odborných úseků včetně tisku tvrdé a červené karty, nalepení štítků a zařazení do kartotéky (přesypáno 1 626 položek, z nich zpracováno 548);
- naskenováno bylo 150 sbírkových předmětů historické povahy;
- byla dokončena inventarizace archeologického fondu. Při ní bylo zkontrolováno, označeno v PC a v kartotéce celkem 6 207 položek. Nově zaevidováno 242 karet,

- vytištěno 1 390 nových karet;
- zaevidováno 265 kusů diasmímků;
- po celý rok prováděna evidence zápůjček a výpůjček formou hospodářských smluv (53) a kontrolovány termíny vrácení;
- průběžně bylo spolupracováno s badateli i odbornými pracovníky při výběru negativního a pozitivního fotomateriálu (celkem 45 badatelů);
- po celý rok byl veden sklad tisků a zboží pro prodej v pokladnách muzea (86 příjmelek a 275 výdejek, 93 faktur) včetně provádění měsíčních uzávěrek a pololetních inventur;
- průběžně byly rozesílány a fakturovány na základě objednávek publikace SM, tyto tisky byly rovněž propagovány a nabízeny knihkupectvím, informačním centřům, institucím, obcím a jednotlivcům na akcích pořádaných SM;
- průběžně byla vedena a ošetřována muzejní videotéka a zápůjčky videokazet. Byla zahájena evidence videokazet na kartách II. stupně (147 kusů) včetně provedení roční kontroly;
- v rámci dokumentace současnosti a sběru historických snímků bylo zpracováno 563 kusů fotografií;
- zhotoveno a evidováno 15 smluv o poskytnutí reprodukčního práva včetně kontroly jejich plnění;
- v souvislosti s tříděním pohlednic s národopisnou tematikou bylo na PC zpracováno 520 kusů položek;
- z bývalého fondu dokumentace památek Okresního úřadu v Uherském Hradišti bylo zpracováno 2.630 kusů snímků na 910 kartách v PC;
- v rámci inventarizace negativů řady A bylo zkontrolováno 12 400 kusů položek.

Fotografický úsek

V souladu s plánem činnosti byly v roce 2008 zabezpečeny tyto fotografické práce:

- provedena fotodokumentace 1 045 sbírkových předmětů v počtu 1 910 kusů snímků. Z toho etnografie 410 předmětů na 819 snímcích, historie 150 předmětů na 240 snímcích, archeologie 339 předmětů na 705 snímcích a umění 146 předmětů na 146 snímcích;
- provedena fotodokumentace výzkumů a výstav v počtu 3 080 kusů snímků (z toho 2 803 digitální a 277 klasickou technologií) pro jednotlivá odborná oddělení (etnografie 794 kusů, historie 1 050 kusů, archeologie 338 kusů a umění 898 kusů. Dalších 756 kusů snímků archeologie prošlo digitální úpravou na PC;
- zhotoveno 160 kusů reprodukčních negativů z historických snímků s národopisnou tematikou;
- průběžně prováděna fotodokumentace významných akcí a událostí v regionu;
- průběžně prováděna fotodokumentační práce pro výstavní činnost muzea (celkem 506 exponátů na 1 521 snímcích);
- průběžně prováděna fotodokumentace konzervačních procesů v počtu 97 záběrů;
- podle požadavků prováděny fotografické práce pro publikační a propagační účely;
- podle požadavků ozvučovány vybrané akce muzea (spolupráce s technikem archeologického oddělení).

Konzervační úsek

V roce 2008 byly zabezpečeny v souladu s plánem činnosti tyto konzervátorské práce:

- pro etnografické oddělení zkonzervováno 431 kusů sbírkových předmětů, ošetřen textil na figurínách v expozici Slovácko, zhotoven nový dožínkový věnec. Pokračovala konzervace a restaurování smutečního kočáru z Kunovic;
- pro archeologické oddělení zkonzervováno 203 kusů sbírkových předmětů, zavedeno nové uložení archeologických želez do speciálních obalů, vyrobeno 170 kusů kopií

- kachlů pro výstavu včetně 20 kusů pro přímý prodej, pro tuto akci rovněž postavena maketa kamen;
- pro historický úsek zkonzervováno 251 kusů předmětů a zadáno restaurování 2 historických židlí;
 - pro úsek umění zkonzervováno 10 kusů plastik, opraveny poškozené betlémy a zkonzervováno 5 kusů historických tisků, obojí pro výstavní činnost;
 - pravidelně (minimálně 1× za měsíc) byly kontrolovány, větrány, případně zvlhčovány depozitáře. V centrálních depozitářích jsou klimatické podmínky sledovány elektronickým systémem, který je přístupný správcům jednotlivých odborných oddělení;
 - na PC zpracováno celkem 227 kusů nových a 213 starých konzervačních karet. Rovněž byl zhotoven protokol o konzervaci a restaurování divadelní kulisy pro obec Tupesy;
 - účast na třech odborných seminářích (Brno, Příbram, Praha);
 - protokolárně předávány předměty před a po konzervaci včetně jejich fotodokumentace.

3. KNIHOVNÍ FOND A PUBLIKAČNÍ ČINNOST

3.1. Akvizice

- Knihovní fond obsahuje celkem 22 467 svazků a byl nově doplněn o 445 svazků.

3.2. Evidence

- Nově evidováno 445 svazků.

3.3. Inventarizace

- Inventarizováno celkem 10 621 svazků.

3.4. Využívání knihovny – pohyb fondu

- Knihovna eviduje 173 badatelů, roční počet badatelských návštěv činí 875, počet výpůjček 2 698 (z toho 867 absenčních, 1 702 prezenčních a 129 meziknihovní výpůjční služby).

3.5. Vlastní publikační činnost

3.5.1. Vydané publikace, periodika

- společenskovední sborník „*Slovácko*“ 2007 (recenzovaný);
- sborník z mezinárodní konference „*Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách v meziválečném období*“;
- publikace „*Lidové stavby známé neznámé – Uherskohradištsko*“;
- publikace/katalog „*Gotické a renesanční kachle Moravy a Slezska*“;
- publikace „*Hody s právem na Uherskohradištsku*“;
- drobnější katalogy k 10 realizovaným výstavám.

3.5.2. Prodej a skladování

- V průběhu roku bylo skladem tisků vyskladněno 5 172 kusů publikací k prodeji. Prodáno bylo 4 583 kusů publikací. Podrobnosti viz tabulková část hospodářských rozborů činnosti.

3.5.3. Odborné články

- Do tisku a masmédií bylo připraveno celkem 323 příspěvků.

3.5.4. Texty v publikacích vydaných jinými subjekty

- autorsky spolupracováno bylo při přípravě monografie „Zdeněk Tománek“ a publikace „Sport ve výtvarném umění“;
- autorství publikace „Uherské Hradiště“;
- autorství publikace a scénáře videodokumentu Textilní techniky IV. – 7. část.

3.5.5 Medializace instituce

- Odborná činnost prezentována jednak samotnými odbornými odděleními (viz odst. 3.5.3. – 323 příspěvků), dále pak pracovníky pověřenými stykem s veřejností (cca 120 příspěvků). Ti se soustřeďovali zejména na propagaci a medializaci instituce prostřednictvím redakcí novin, televizních a rozhlasových stanic, webových stránek, programových nabídek v tištěné i elektronické formě apod. Plán jejich činnosti i činnosti celé organizace v dané oblasti byl zakotven a prováděn dle konkrétního materiálu – „Koncepce propagace a prezentace Slovákckého muzea v Uherském Hradišti na rok 2008“ (celé znění viz příloha).

3.6. Komentář ke kapitole

Odborná knihovna

V uplynulém roce plnila pracovnice odborné knihovny Slovákckého muzea v Uherském Hradišti plánované úkoly následujícím způsobem:

- průběžné poskytování služeb badatelům – počet badatelů 173, počet badatelských návštěv 875, počet výpůjček 2 698 (z toho 867 absenčních, 1.702 prezenčních a 129 meziknihovní výpůjční služba);
- průběžně doplňován knihovní fond včetně zápisů nových přírůstků – do počítače bylo vloženo celkem 445 přírůstků. Knihovní fond obsahuje celkem 22 467 svazků;
- v rámci II. etapy inventarizace zrevidován knihovní fond signatury A, B a C (celkový počet zrevidovaných knih činí 10 621). 14 titulů je vážně poškozeno či nevráceno badatelem (bude řešeno vyřazením a dalšími upomínkami či náhradou v souladu s knihovním řádem);
- průběžně bylo prováděno elektronické sjednocení duplicitních knižních titulů nalezených během revize knižního fondu;
- průběžně byl sjednocován slovník klíčových slov dle průběžných nálezů v počítačové evidenci;
- v rámci analytického zpracování vybraných časopisů a novin zaevidováno prostřednictvím programu Clavius 399 článků;
- v rámci kompletace a vazby časopisů a poškozených knih bylo do fondu vřazeno 60 publikací a 25 titulů časopisů. Zbývající budou zařazeny po jejich dodání knihvazačskými dílnami;
- reciproční výměna tisků proběhla s 36 českými a 5 zahraničními institucemi ve třech evropských zemích (Německo – Bonn, Norimberg, Mnichov; Polsko – Varšava, Slovensko – Bratislava);
- všechny články pojednávající o činnosti Slovákckého muzea a o kulturním dění v regionu byly průběžně evidovány – celkem 924 článků;
- průběžně bylo prováděno kopírování, vazba a laminování materiálů včetně sledování hospodárnosti;
- pracovnice absolvovala e-learningového kurzu katalogizace v Národní knihovně Praha a katalogizační kurz na Univerzitě Palackého v Olomouci;
- průběžně probíhala výměna záznamů v rámci souborné databáze RegCat s Knihovnou Bedřicha Beneše Buchlova;
- průběžně byla naplňována databáze regionálních osobností v programu Clavius (celkem 109 hesel);

- část kompletů periodik velkého formátu byla přestěhována a uložena do nových příručních prostor odborné knihovny.

Ediční a publikační činnost

V roce 2008 byl vydán společenskovědní sborník „*Slovácko 2007*“. Další ročník tohoto sborníku byl připraven a předán do výroby (vyjde začátkem roku 2009). Na základě předložených podkladů byl Radou pro výzkum a vývoj MK ČR zařazen sborník Slovácko do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice. Byl rovněž připraven a k tisku předán sborník z mezinárodní konference „*Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách v meziválečném období*“. Slovácké muzeum se redakčně podílelo na vydání časopisu „*ZVUK*“. K realizovaným výstavám bylo vydáno osm menších a dva velké katalogy. Dále byla vydána publikace „*Lidové stavby známé neznámé – Uherskohradištsko*“, „*Gotické a renesanční kachle Moravy a Slezska*“ a „*Hody s právem na Uherskohradištsku*“. Spolupracováno bylo při přípravě monografie „*Zdeněk Tománek*“ a publikace „*Sport ve výtvarném umění*“.

Celkem vydalo Slovácké muzeum samostatně v roce 2008 dva odborné sborníky, deset katalogů a tři publikace.

Jednotlivá odborná oddělení publikovala výsledky svých výzkumů, výstavní činnosti a dalších kulturních akcí muzea v odborném tisku a také je prezentovala v masmédiích následujícím způsobem:

- etnografie a – 113 příspěvků;
- archeologie – 54 příspěvků;
- historie – 54 příspěvků;
- umění – 96 příspěvků;
- knihovna – 6 příspěvků;
- pracovníci pro styk s veřejností – 120 příspěvků.

Celkem připravili v roce 2008 pracovníci Slováckého muzea do odborného tisku a pro masmédiá 443 příspěvků.

4. ČINNOST VĚDECKO-VÝZKUMNÁ, METODICKÁ A EDUKAČNÍ

4.1. Vlastní odborné aktivity

- Jednotlivá odborná oddělení plnila ve sledovaném období celkem 21 výzkumných úkolů (kromě výzkumů k připravovaným výstavám), z toho 6 etnografických, 10 archeologických, 3 historických a 2 v oboru historie umění.

4.2. Spolupráce s externími badateli a jinými subjekty

- Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala či poskytovala metodickou pomoc celkem 360 jednotlivcům, skupinám, obcím, institucím, souborům apod.

4.3. Pomoc studentům SŠ a VŠ (vedení doktorandů)

- Odborná pomoc při přípravě seminárních, diplomových, magisterských aj. prací byla jednotlivými odbornými odděleními poskytnuta celkem 90 studentům, z toho 24 SŠ a 66 VŠ.

4.4. Využití spolupracovníků z řad studentů SŠ a VŠ

- Na plnění grantového úkolu Ministerstva kultury ČR „*Lidové stavitelství II. – Zlínsko*“ se podílel student VŠ – oboru etnologie, který byl zařazen do výzkumného týmu.
- Provádění záchranných archeologických výzkumů se zúčastnilo 9 studentů, z toho 5 SŠ a 4 VŠ.

- třem studentům Střední hotelové školy v Uherském Hradišti byla poskytnuta povinná odborná praxe včetně metodiky při tvorbě jejich závěrečných prací (oblast cestovního ruchu).

4.5. Spolupráce se školami

4.5.1. Speciální programy pro školy

- V rámci výstavy k 750. výročí založení města Uherské Hradiště bylo realizováno 16 výukových programů „Uherské Hradiště – za branami středověkého města“ pro 344 posluchačů (14× pro 290 dětí ZŠ a 2× pro 54 studentů SŠ).
- Pokračovala spolupráce se Základní uměleckou školou v Uherském Hradišti a Slovácskou základní uměleckou školou v Uherském Hradišti. Každá z těchto škol realizovala v Galerii SM jeden výchovný koncert.

4.5.2. Spolupráce na výstavách – zapojení školní mládeže

- Ve výstavních sálech GSM byla s přímou účastí dětí a mládeže připravena a realizována 3. krajská přehlídka výtvarných projektů žáků základních uměleckých škol Zlínského kraje.

4.5.3. Pravidelné programy

- V Dětském ateliéru GSM se uskutečnilo 41 tvořivých a naučných programů pro děti a mládež (včetně handicapovaných) za účasti 686 dětí.
- Pravidelných 176 přednášek a výkladů k výstavám se zúčastnilo 2 117 dětí a mládeže.

4.6. Metodika vůči subjektům s obdobnou náplní činností v regionu (muzea, památníky, místní knihovny)

- Zpracována a městu Bojkovice poskytnuta podrobná analýza současného stavu a dalšího rozvoje Muzea Bojkovska včetně finanční rozvahy.

4.7. Školení a kurzy

- odborní i provozně správní pracovníci se po celý rok účastnili povinných i zdokonalovacích školení a kurzů;
- průběžně probíhala metodická pomoc kronikářům obcí okresu Uherské Hradiště, dvěma novými kronikářům bylo poskytnuto úvodní školení;
- pro veřejnost organizace uspořádala kurzy lidové rukodělné výroby – detailní informace viz kulturně – výchovná činnost.

4.8. Komentář ke kapitole

Národopisný úsek

- v rámci plnění výzkumného úkolu Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech zaměřeného na téma „Tělo jako kulturní fenomén“ zpracován dílčí úkol „Ruce k práci, hraní, požeňání“, dále teze příspěvku „Srdce na dlani“, „Tělo jako symbol v sakrální ikonografii“ a „Ludé povídají, že su malovaná – Kosmetika a krášlení v minulosti“;
- realizováno pracovní zasedání Mezinárodní komise pro studium lidových obyčejů v Karpatech v Podhoráckém muzeu v Předklášteří, na němž byly prezentovány všechny výzkumné úkoly uvedené v předchozím bodu;
- pokračoval výzkum výroby lidového kroje a dokumentace textilních technologií, zpracováno 8 výrobců. Pro Národní ústav lidové kultury ve Strážnici připravena publikace a scénář videodokumentu Textilní techniky IV. – 7. část;
- provedena fotodokumentace 43 zvykoslovných akcí v terénu (výčet viz tabulková část);

- v rámci přípravy zápisu do nehmotných kulturních památek UNESCO pokračoval výzkum a dokumentace jízdy králů ve Vlčnově, Hluku, Kunovicích, Polešovicích, Nedakonicích, Kostelanech, Jankovicích a Tupesích (terénní výzkum, video a foto-dokumentace, soupis pramenů a literatury apod.);
- v rámci činnosti Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje byl splněn dílčí grantový úkol Ministerstva kultury ČR „Identifikace a dokumentace tradiční lidové kultury v České republice“ na téma „Obyčejové tradice“, „Lidový zpěv“ a „Lidová strava“ na území Zlínského kraje;
- v rámci činnosti Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje byl splněn další grantový úkol Ministerstva kultury ČR „Lidové stavitelství II. – Zlínsko“, v jehož rámci byl proveden terénní výzkum ve 117 obcích. Pořízeno bylo cca 7 000 fotografií a popisů objektů. V návaznosti na výzkum „Lidového stavitelství I. – Uherskohradištsko“ v předchozím období byla vydána publikace „Lidové stavby známé neznámé – Uherskohradištsko“;
- pokračovala dokumentace lidových výrobců a technologií v terénu (celkem 7 dílen);
- v rámci přípravy nové stálé expozice „Lidové pálenice na moravsko – slovenském pomezí“ ve Vlčnově, kterou finančně podpořil Zlínský kraj a Evropský regionální rozvojový fond, pokračoval terénní výzkum a dokumentace v 63 obcích, studium archivních pramenů a literatury a příprava studie expozice. V rámci výzkumu získáno 10 sbírkových předmětů – nelegálních destilačních přístrojů. Předpoklad otevření Muzea lidových pálenic – podzim roku 2009;
- činnost Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje byla propagována 30 příspěvky ve veřejných sdělovacích prostředcích a na vlastních a jiných specializovaných webových stránkách (např. www.lidovakultura.cz; www.lidovaremesla.cz);
- průběžně byly aktualizovány informace Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje na webových stránkách Lidová kultura a Lidová řemesla (20 příspěvků);
- v roce 2008 byly získány granty na tyto výzkumné úkoly:
 1. „Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji – II.“ (MK ČR);
 2. „Identifikace a dokumentace obyčejových tradic ve Zlínském kraji“ (MK ČR);
 3. „Hody s právem na Uherskohradištsku“ (Nadace Děti – kultura – sport);
- pro MK ČR byl vypracován a podán návrh na udělení titulu Nositel tradice lidových řemesel – celkem 3 nominace. V rámci přípravy zápisu do nehmotných kulturních památek UNESCO pokračoval výzkum a dokumentace jízdy králů;
- pro Město Uherské Hradiště byl vypracován a podán návrh na udělení „Ceny Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby“ – celkem 7 nominací. Cena udělena Antonínu Hájkovi v oboru práce se dřevem;
- zpracovány podklady pro granty MK ČR 2009 – „Identifikace a dokumentace lidového oděvu ve Zlínském kraji I.“ a „Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji – III.“;
- na úseku kronikářské práce byla na požádání průběžně poskytována metodická pomoc včetně proškolení dvou nových kronikářů;
- další odborná metodická pomoc jednotlivcům, skupinám, obcím, institucím, souborům apod. byla poskytnuta ve 152 případech (18 externím badatelům a odborníkům v rámci výzkumu, 134 studentům, jednotlivcům, souborům apod. v jiných oblastech). Velmi úzká spolupráce s externími odborníky na řešení vědeckovýzkumných úkolů probíhala se sesterskými organizacemi Zlínského kraje, dále pak zejména s Národním ústavem lidové kultury ve Strážnici, Akademií věd ČR v Brně, FF MU v Brně, Moravským zemským muzeem v Brně, Souborem lidových staveb Vysoči-

na, Národním památkovým ústavem, územním pracovištěm v Kroměříži a v Brně, Muzeem Kyjovska v Kyjově a Podhoráckým muzeem v Předklášteří u Tišnova. V rámci činnosti Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje probíhala spolupráce s ostatními obdobnými pracovišti ve všech krajích ČR.

Archeologický úsek

- podle požadavků investorů oddělení realizovalo 5 větších archeologických výzkumů a 5 výzkumů formou dozoru;
- bylo zpracováno 8 nálezových zpráv z výzkumů za rok 2008;
- sledována stavební činnost v okrese Uherské Hradiště a vedena stavební agenda – celkem 93 stavebních akcí, napsáno 8 vyžádaných vyjádření;
- s investory bylo uzavřeno 6 smluv na provedení archeologického výzkumu v celkové fakturované částce 471 469 Kč;
- pro NPÚ Praha provedena aktualizace katalogové a mapové registrace archeologických nalezišť;
- při řešení vědeckovýzkumných úkolů bylo úzce spolupracováno s Archeologickým ústavem AV ČR v Brně, Ústavem archeologie a muzeologie FF MU v Brně a Archeologickým ústavem MZM v Brně;
- metodická pomoc byla poskytnuta 5 studentům archeologie při zpracování magisterských a bakalářských prací.

Historický úsek

- pokračoval výzkum „Uměleckohistorické památky okresu Uherské Hradiště“, tentokrát zaměřený na obec Veletiny (zpracováno 7 objektů);
- realizován výzkum na téma „Urbanistický vývoj města Uherské Hradiště v 19. a 20. století“, jehož výstupem se stalo vydání knihy „Uherské Hradiště“ v edici Zmizelá Morava;
- realizována I. etapa výzkumu „Totalitní režimy – 50. léta – političtí vězňové v Uherském Hradišti“. Navázána spolupráce s Konfederací politických vězňů, se kterou je počítáno i v dalších etapách výzkumu;
- byla připravena a realizována mezinárodní konference „Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách v meziválečném období“ za účasti 32 historiků z Česka, Slovenska, Německa a Bulharska;
- metodická pomoc byla poskytnuta ve 128 případech (24× studentům SŠ, 41× studentům VŠ, 27× institucím a 36× jednotlivcům), 4 studentům VŠ dána podpora při zpracování diplomové, bakalářské a seminární práce včetně zpracování 1 oponentského posudku na bakalářskou práci a 1 posudku na magisterskou práci. Jedna studentka byla vedena při zpracování maturitní práce včetně účasti na její obhajobě;
- při řešení vědeckovýzkumných úkolů bylo úzce spolupracováno s 28 historiky z různých institucí a zemí (Česka, Slovenska, Německa a Bulharska).

Úsek dějin umění

- byla prováděna aktualizace výsledků výzkumu na téma „Zlínská Škola umění a Střední uměleckooprůmyslová škola v Uherském Hradišti“ (hesla, nové výstavy, katalogy, články apod.);
- proběhly výzkumy pro přípravu výstav v galerii v roce 2008 a 2009;
- pokračoval výzkum a dokumentace na téma „Litá medaile, plaketa a drobná plastika“. Zpracován katalog pro polské partnery skupiny CHAISE LONGUE. Proběhla příprava projektu 10. ročníku Mezinárodního symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky v Uherském Hradišti 2009;
- průběžně byla poskytována metodická pomoc jednotlivcům a institucím a určování

- či ohodnocování výtvarných děl (47 případů, z toho 5 studentů VŠ).
- při řešení vědeckovýzkumných a výstavních úkolů bylo úzce spolupracováno zejména s Radou galerií ČR, GVU Hodonín, Muzeem Kroměřížska v Kroměříži, Galerií Dolmen Brno, Muzeem mincí a medailí v Kremnici (Slovensko), Městským muzeem ve Wroclavi (Polsko) a Városi galérii v Nyíregyháze (Maďarsko), městskými a obecními úřady v Uherském Hradišti, Uherském Ostrohu, Kunovicích a Ostrožské Nové Vsi.

Metodická a výuková činnost ve školství

- třem studentům 4. ročníku Střední hotelové školy v Uherském Hradišti poskytnuta v SM UH povinná praxe včetně metodiky při tvorbě jejich závěrečných prací;
- v Dětském ateliéru GSM se uskutečnilo 41 tvořivých a naučných programů pro děti, mládež (včetně handicapovaných) a rodiny za účasti 686 dětí a 51 dospělých (38 rodin);
- v rámci výstavy k 750. výročí založení města Uherské Hradiště bylo realizováno 16 výukových programů „Uherské Hradiště – za branami středověkého města“ pro 344 posluchačů (14× pro 290 dětí ZŠ a 2× pro 54 studentů SŠ);
- pokračovala spolupráce se Základní uměleckou školou v Uherském Hradišti a Slováckou základní uměleckou školou v Uherském Hradišti, každá z těchto škol realizovala v Galerii SM jeden koncert. V Galerii Slováckého muzea se uskutečnil rozsáhlý projekt Komunikace, 3. krajská přehlídka výtvarných projektů žáků základních uměleckých škol Zlínského kraje;
- spolupracováno se 17 studenty středních a vysokých škol formou praxe na oddělení historie, umění, dokumentace, knihovny a archeologie (terénní výzkumy).

5. ČINNOST KULTURNĚ-VÝCHOVNÁ

5.1. Expozice

1. Slovácko (Slovácké muzeum)
2. Výtvarné umění jihovýchodní Moravy (Galerie Slováckého muzea)
3. Velká Morava (Památník Velké Moravy Staré Město) – v průběhu roku expozice uzavřena z důvodu rekonstrukce objektu
4. Lidové bydlení (Topolná 90)
5. Lidové bydlení (Topolná 93)
6. Vesnické kovářství (Topolná 90)
7. Velká Morava (Uherské Hradiště, Sady)
8. Velká Morava (Staré Město, Špitálky)
9. Velká Morava (Modrá u Velehradu)
10. Letecké muzeum (Kunovice)

5.2. Výstavy

Výstavy v prostorách Slováckého muzea.

V roce 2008 návštěvníci Slováckého muzea shlédli tyto výstavy:

1. Uherské Hradiště – město královské (Slovácké muzeum).
2. Uherské Hradiště – takoví jsme byli (Slovácké muzeum).
3. Krása, která hřeje. Gotické a renesanční kachle Moravy a Slezska I. (Slovácké muzeum).
4. Krása, která hřeje. Gotické a renesanční kachle Moravy a Slezska II. (Slovácké muzeum).
5. Himaláj – Příběh Lhotse ve fotografiích Jiřího Rohela a Martina Minaříka (Slovácké muzeum).
6. Zlaté mince evropského středověku (Slovácké muzeum).

7. Antonín Hájek – práce se dřevem, cínem, intarzie (Slovácké muzeum).
8. Výsledky kurzu zdobení kraslic (Slovácké muzeum).
9. Zdeněk Hudeček, Krása, která neumírá / obrazy (Galerie Slováckého muzea).
10. Komunikace, 3. krajská přehlídka výtvarných projektů žáků základních uměleckých škol Zlínského kraje (Galerie Slováckého muzea).
11. Vánoce v galerii aneb půjdem spolu do Betléma (Galerie Slováckého muzea).
12. František a Lucie Chrástkoví / fotografie (Galerie Slováckého muzea).
13. Salamandr, výběr z tvorby Evy a Jana Švankmajerových / výstava k Letní filmové škole (Galerie Slováckého muzea).
14. Hledání monumentu, Ludmila Kovářiková (Galerie Slováckého muzea).
15. Vladimír Zálešák, Proměny krajiny / obrazy (Galerie Slováckého muzea).
16. Dialog věků (Galerie Slováckého muzea).
17. Česká bible v průběhu staletí (Galerie Slováckého muzea).

Výstavy mimo prostory Slováckého muzea v ČR:

18. Na počátku byla hlína – vývoj keramiky na Uherskohradištku (Státní zámek Buchlovice).
19. Barevné Slovácko – fotografie Pavla Bezděčky (Státní zámek Buchlovice).
20. Lidoví malíři z rodu Hánů (Moravské zemské muzeum v Brně).

Výstavy mimo prostory Slováckého muzea v ČR nad rámec oficiálního plánu:

21. Zdeněk Galuška, výběr z díla (Městský úřad Uherský Ostroh).
22. František Bezděk, výběr z díla (Městský úřad Uh. Ostroh).
23. Josef Pšurný, výběr z díla (Městský úřad Uh. Ostroh).
24. Zdeněk Hudeček, výběr z díla (Městský úřad Uh. Ostroh).
25. 750. výročí první písemné zmínky o Míkovcích (Míkovice) – spolupráce.
26. Tomáš Měšťánek, box a semaforey (Nová síň v Praze) – spolupráce.
27. Z historie obce Ostrožská Nová Ves (Ostrožská Nová Ves).

Výstavy v zahraničí:

28. Mezi Dunajem Vltavou a Vislou - litá medaile, plaketa a plastika (Kremnice, Slovensko).
29. Znad Dunaju, Weltawy i Wisly (Wroclav, Polsko).

Celkem bylo připraveno, autorsky zajištěno a realizováno 29 výstav, z nich 12 mimo prostory Slováckého muzea, z toho 10 v České republice a 2 v zahraničí.

5.3. Přednášky a odborné výklady

- 65 odborných přednášek pro veřejnost pro 2 359 osob, z toho 1 870 dospělých a 489 dětí a mládeže.
- 111 přednášek ve výstavách a expozicích pro 2 170 osob, z toho 542 dospělých a 1 628 dětí a mládeže.

V roce 2008 uspořádalo Slovácké muzeum celkem 176 přednášek pro 4 529 posluchačů, z toho 2 412 dospělých a 2 117 dětí a mládeže.

5.4. Jiné programy, kulturní akce a programy pro školy

Doplňkové kulturní akce

- 20 předvádění výroby tradičních zvykoslovných předmětů (návštěvnost 2 487 osob, z toho 2 075 dětí a mládeže).
- Kurz zdobení kraslic – 7 lekcí, 11 účastníků.
- Kurz práce s kukuřičným šustím – 4 lekce, 17 účastníků.
- 7. ročník turistických cyklovýletů „Se Slováckým muzeem za poznáním památek

- regionu“, 32 účastníků.
- Otevřené dveře fotoarchivu a knihovny SM UH v rámci Dnů otevřených dveří památek a slavností vína, 8 osob.
 - V Dětském ateliéru GSM se uskutečnilo 41 tvořivých a naučných programů pro děti, mládež a rodiny (včetně handicapovaných) za účasti 686 dětí a 51 dospělých (38 rodin).
 - V rámci výstavy k 750. výročí založení města Uherské Hradiště bylo realizováno 16 výukových programů „Uherské Hradiště – za branami středověkého města“ pro 344 posluchačů (14× pro 290 dětí ZŠ a 2× pro 54 studentů SŠ).
 - Pokračovala spolupráce se Základní uměleckou školou v Uherském Hradišti a Slováckou základní uměleckou školou v Uherském Hradišti. Každá z těchto škol realizovala v Galerii SM jeden koncert. Dále se uskutečnil vánoční koncert Sboru sv. Pluka. Celkem tedy 3 koncerty.

Celkem proběhlo v roce 2008 ve Slováckém muzeu 84 dětských programů, předvádění technik lidové rukodělné výroby, kurzů a dalších doplňkových kulturních akcí.

Semináře, symposia a konference pořádané Slováckým muzeem v roce 2008:

- Pracovní zasedání (seminář) *Mezinárodní komise pro studium lidových obyčejů v Karpatech.*
- Mezinárodní konference „Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách v meziválečném období“.

V průběhu roku se odborní pracovníci zúčastnili řady konferencí, symposií, seminářů, poradních sborů, redakčních rad, programových rad folklorních festivalů, kulturních komisí apod.

5.5. Zájmové aktivity (kluby apod.)

- Velmi úzká spolupráce probíhala s Muzejním spolkem v Uherském Hradišti, o.s. (cca 95 členů), který se stal spoluvydavatelem některých tiskovin, spolupředatelem řady kulturních akcí a důležitou součástí práce organizace s veřejností. Svoji činnost sdružení pravidelně publikuje ve Zpravodaji MS UH.

5.6. Spolupráce se zahraničím

- Mezinárodní reciproční výměna publikací (pět zahraničních institucí ve třech zemích Německo – Bonn, Norimberg, Mnichov; Polsko – Varšava, Slovensko – Bratislava).
- Dlouhodobá výzkumná a výstavní spolupráce v oblasti lité medaile, plakety a drobné plastiky s muzei v Kremnici (Slovensko), Wroclavi (Polsko) a Nyiregyháze (Maďarsko).
- Dlouhodobá výzkumná a publikační spolupráce v oblasti agrární historie s 4 slovenskými, bulharskými a německými vědeckými ústavy.

5.7. Spolupráce s jinými organizacemi či institucemi v ČR a jednotlivých krajích

Spolupráce s pořadateli významných kulturních akcí

- Mezinárodní folklorní festival ve Strážnici (Národní ústav lidové kultury ve Strážnici).
- Folklorní festival Dětská Strážnice (Národní ústav lidové kultury ve Strážnici).
- Mezinárodní folklorní festival Kunovské léto (město Kunovice, Kunovjan, o.s.).
- Slavnosti vína a památek v Uherském Hradišti (město Uherské Hradiště).

Spolupráce s nositeli významných projektů

- Město Uherské Hradiště – výstavba Muzea vinařství v přírodě Rochus.

- Město Uherské Hradiště – výstavba Muzea Velké Moravy Sadská výšina.
- Město Staré Město – výstavba náměstí Velké Moravy s kostelem a archeologickým centrem.
- Obec Vlčnov – výstavba Muzea lidových pálenic.

Členství v profesních či zájmových sdruženích a radách

- International Council of Museums – ICOM.
- Národní rada pro tradiční lidovou kulturu České republiky – poradní orgán ministra kultury
- Asociace muzeí a galerií České republiky.
- Rada galerií České republiky.
- Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici.
- Programová rada Folklorního festivalu Dětská Strážnice.
- Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán.
- Česká národopisná společnost.
- Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech.
- Muzejní spolek v Uherském Hradišti.
- Historická společnost Starý Velehrad
- Výtvarná rada Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – poradní orgán
- Poradní sbory pro sbírkotvornou činnost (Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Masarykovo muzeum v Hodoníně, Muzeum v Kyjově, Muzeum ve Veselí nad Moravou)
- Redakční rady (Slovácko, Zpravodaj UH, Malovaný kraj, ZVUK, Ethnologia Europae Centralis)
- Komise (Ministerstvo kultury ČR, Rada galerií ČR, Asociace muzeí a galerií ČR, Archeologický ústav Akademie věd ČR)

Spolupráce s organizacemi v jiných krajích

V rámci plnění vládního usnesení „Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“ provádí každoročně Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a jeho Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje pro Ministerstvo kultury ČR terénní výzkumy v úzké spolupráci s těmito obdobně zaměřenými krajskými institucemi:

- kraj Jihočeský – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích
- kraj Jihomoravský – Masarykovo muzeum v Hodoníně
- kraj Karlovarský – Krajské muzeum Cheb
- kraj Královéhradecký – Muzeum východních Čech v Hradci Králové
- kraj Liberecký – Muzeum Českého ráje v Turnově
- kraj Moravskoslezský – Muzeum Těšínska
- kraj Moravskoslezský – Muzeum Novojičínska
- kraj Olomoucký – Vlastivědné muzeum v Olomouci
- kraj Pardubický – Soubor lidových staveb Vysočina v Hlinsku
- kraj Plzeňský – Vlastivědné muzeum dr. Hostaše v Klatovech
- kraj Středočeský – Regionální muzeum v Kolíně
- kraj Ústecký – Regionální muzeum v Teplicích
- kraj Vysočina – Muzeum Vysočiny Třebíč
- kraj Praha – Muzeum hlavního města Prahy

5.8. Spolupráce s organizacemi Zlínského kraje

- Průběžná konzultační činnost se všemi krajskými kulturními organizacemi.
- Příprava společné výstavy „Svatopluk Slovenčík – výběr z díla“ s Krajskou galerií výtvarného umění ve Zlíně (realizace 2009).

- Příprava společné výstavy „Jindřich Štreit“ s Muzeem Kroměřížska v Kroměříži (realizace 2010)
- Účast v nákupní komisi pro sbírkotvornou činnost v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně.
- Účast v krajské sekci Asociace muzeí a galerií České republiky.

5.9. Důraz na specializaci

- Národopis – Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje.
- Archeologie – Archeologické centrum Velké Moravy.

5.10. Návštěvnost muzea

- Návštěvnost podle jednotlivých objektů včetně výstav a kulturních akcí – 71 453 návštěvníků.
- Návštěvnost podle jednotlivých výstav a kulturních akcí – 153 882 návštěvníků.

6. ROZVOJOVÉ AKTIVITY

6.1. Zapojení do evropských (nejen strukturálních) fondů

- Norské fondy – Rekonstrukce Památníku Velké Moravy ve Starém Městě (v realizaci).
- Norské fondy – Multimediální expozice Velká Morava (v realizaci).
- Intereg – přeshraniční spolupráce Česko–Slovensko – Muzeum lidových pálenic Vlčnov (v realizaci).

6.2. Dotace jiných subjektů (např. ministerstva)

- Ministerstvo kultury ČR – Identifikace a dokumentace lidového stavitelství ve Zlínském Kraji – grantový úkol; dotace celkem 200 000,- Kč.
- Ministerstvo kultury ČR – Identifikace a dokumentace lidových zvyků ve Zlínském Kraji – grantový úkol; dotace celkem 140 000 Kč.
- Ministerstvo kultury ČR – Česká bible v průběhu staletí; dotace celkem 90 000 Kč.

CELKEM – 430 000 Kč.

6.3. Finanční pomoc sponzorů

DARY A SPONZORSKÉ PŘÍSPĚVKY CELKEM – 811 150 Kč.

6.4. Příprava projektů

- Intereg – přeshraniční spolupráce Česko–Slovensko – Trenčinský a Zlínský kraj v historických souvislostech.
- Intereg – přeshraniční spolupráce Česko–Slovensko – Vybudování a zprovoznění Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského a Trenčinského kraje s předváděcím centrem, expozicí a výběrovou prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby a řemesel.
- Přístavba Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví (III. etapa rekonstrukce a dostavby Památníku Velké Moravy ve Starém Městě).
- Výstavba Muzea vinařství v přírodě Rochus.
- Vybudování mezinárodní turistické stezky „Od Velké Moravy k počátkům české státnosti“ včetně jejího pilotního pracoviště (informačního centra) a obnovy jednotlivých archeologických lokalit.

6.5. Plán rozvoje (investiční akce, neinvestiční akce)

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracován dokument - Konceptci činnosti a rozvoje organizace, který je každoročně aktualizován. Z tohoto materiálu vyjímáme nejdůležitější rozvojové akce:

6.5.1. Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy

Preventivní ochrana sbírkových předmětů před nepříznivými vlivy – vybavení nových i stávajících depozitářů monitorovací technikou a zařízením pro úpravu klimatických podmínek (zejména vzdušné vlhkosti).

Náklady: 1,2 mil. Kč

Finanční zajištění: vlastní zdroje, ZK

Partneři: –

Termín: 2008-2009

Stav: v plnění, před dokončením.

6.5.2. Záchrana – restaurování starých tisků a rukopisů

Náklady: 4,7 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: –

Termín: 2010–2020

Stav: příprava

6.5.3. Navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů

Náklady: 0,8 mil. Kč/ročně

Finanční zajištění: ZK

Partneři:

Termín: každoročně

Stav: zatím neplněno

6.5.4. Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

6.5.4.1. Vybudování Muzea lidových pálenic na moravsko-slovenském pomezí ve Vlčnově

Náklady: 1,8 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: Obec Vlčnov, Trenčianské múzeum, Centrum tradičnej kultúry Myjava

Termín: 2008–2009

Stav: v plnění, bude dokončeno 2009

6.5.4.2. Vybudování a zprovoznění Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského a Trenčianského kraje s předváděcím centrem, expozicí a výběrovou prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby a řemesel

Náklady: 3,6 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: Trenčianské múzeum

Termín: 2009–2010

Stav: v přípravě

6.5.4.3. Vybudování nové moderní stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea včetně jejího vybavení multimediální technikou (slavnostní otevření ke 100. výročí založení muzea)

Náklady: 20 mil Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: –
Termín: 2010–2012
Stav: v přípravě

6.5.4.4. Vytvoření lektorského oddělení s náplní vzdělávacích a tvořivých programů pro děti i dospělé pověřeného propagačním stykem s veřejnými sdělovacími prostředky, školstvím a širokou veřejností. Cílem je zpracovávání, nabízení a realizace programů pro nejružnější věkové kategorie a skupiny (např. rodinného typu) s nezbytnou dokumentací, prezentací, propagací a vyhodnocováním

Náklady: mzda pro dva pracovníky VŠ a SŠ pedagogického směru
Finanční zajištění: ZK
Partneři: –
Termín: od 2009
Stav: zatím neplněno

6.5.4.5. Rekonstrukce Památníku Velké Moravy (I. etapa), výstavba nové multimediální expozice (II. etapa) a přístavba Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví (III. etapa)

Náklady: 87 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK, EU, Norské fondy
Partneři: Moravské zemské muzeum v Brně
Termín: 2008–2011
Stav: I. a II. etapa před dokončením v roce 2009, III. etapa v přípravě

6.5.4.6. Vybudování stálé vstupní expozice v Leteckém muzeu Kunovice

Náklady: zatím nevyčísleny - investorem bude Město Kunovice
Finanční zajištění: město Kunovice, EU
Partneři: Slováký aeroklub
Termín: 2010–2012
Stav: zpracována úvodní studie

6.5.4.7. Příprava a realizace výstavby „Muzea Velké Moravy“ v Uherském Hradišti-Sadech

Náklady: 200,0 mil. Kč
Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU
Partneři: –
Termín: 2010–2014
Stav: v přípravě

6.5.4.8. Příprava a realizace výstavby muzea vinařství v přírodě Rochus

Náklady: 150,0 mil. Kč
Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU
Partneři: soukromé společnosti
Termín: 2007–2012
Stav: zhotoven ideový záměr a studie

6.5.4.9. Vybudování požárního únikového východu z výstavních sálů hlavní budovy

Náklady: 1,5 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK
Partneři: –
Termín: 2007
Stav: splněno v roce 2007

6.5.4.10. Vytvoření koncepce prezentace a propagace Slováckého muzea a její aplikace v praxi.

Náklady: 120 tis. Kč/první rok
Finanční zajištění: ZK
Partneři: –
Termín: od 2008
Stav: splněno, každoročně aktualizováno

6.5.5. Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

6.5.5.1. Vybudování mezinárodní turistická stezky „Od Velké Moravy k počátkům české státnosti“ včetně jejího pilotního pracoviště (informačního centra) a obnovy jednotlivých archeologických lokalit

Náklady: 14 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK, EU
Partneři: Moravské zemské muzeum v Brně, Jihomoravský kraj, Moravskoslezský kraj, Olomoucký kraj, Trenčínský samosprávný kraj (Slovensko), správci jednotlivých archeologických lokalit.
Termín: 2010–2012
Stav: v přípravě, zhotovena studie

6.5.5.2. Aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu

Náklady: běžné provozní
Finanční zajištění: ZK
Partneři: KÚ ZK, subjekty cestovního ruchu
Termín: průběžně
Stav: plněno průběžně

6.5.5.3. Aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu jihovýchodní Moravy

Náklady: běžné provozní
Finanční zajištění: ZK
Partneři:
Termín: průběžně
Stav: plněno průběžně

6.5.5.4. Zvyšování kvality koncepce prezentace a propagace instituce a její naplňování v praxi

Náklady: běžné provozní
Finanční zajištění: ZK
Partneři: –
Termín: průběžně
Stav: plněno průběžně

6.5.5.5. Vytvoření nové interaktivní webové prezentace Slováckého muzea

Náklady: 0,1 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK
Partneři: –
Termín: 2007
Stav: splněno v roce 2007, v roce 2009 dojde k další modernizaci prezentace

6.5.6. Provázání činnosti instituce se školstvím

6.5.6.1. Vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím

„Dětského centra Slováckého muzea“

Náklady: 0,2 mil. Kč/ročně
Finanční zajištění: ZK
Partneři: školská zařízení
Termín: průběžně
Stav: plněno průběžně

6.5.6.2. Úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru

Náklady: běžné provozní
Finanční zajištění: ZK
Partneři: školská zařízení
Termín: průběžně
Stav: plněno průběžně

6.5.7. Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce

6.5.7.1. Intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně metodické podpory odborné i laické veřejnosti

Náklady: 0,5 mil. Kč/ročně
Finanční zajištění: ZK, MK ČR
Partneři: Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, Moravské zemské muzeum v Brně, Asociace umělců medailérů Praha, Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti
Termín: průběžně
Stav: plněno průběžně

6.5.8. Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů

6.5.8.1. Aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce

Náklady: běžné provozní
Finanční zajištění: ZK
Termín: průběžně
Stav: plněno průběžně

6.6. Plán rozvoje organizace (kulturně-výchovné činnosti)

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracovány dokumenty Koncepce činnosti a rozvoje organizace a Koncepce prezentace a propagace, které jsou každoročně aktualizovány. Tyto materiály obsahují rovněž dlouhodobější i roční plány kulturně-výchovné činnosti, která je následně implementována do elektronického plánu a kontroly činnosti jednotlivých úseků organizace.

7. OSTATNÍ ČINNOSTI

7.1. Řídící a kontrolní činnost

- řídicí a kontrolní činnost prováděna prostřednictvím operativních a periodických porad vedení (ředitel, vedoucí oddělení a samostatní pracovníci). Velmi účinným nástrojem řízení a kontroly je elektronický síťový podrobný plán činnosti instituce

s přesným zadáním úkolu, termínu splnění a odpovědnosti, který je průběžně kontrolován po celý rok.

7.2. Provoz a údržba

7.2.1. Provoz a údržba (včetně stavební)

V roce 2008 plnil provozní úsek úkoly stanovené plánem činnosti následujícím způsobem (uvádíme pouze nejdůležitější položky)

- zahájení rekonstrukce Památníku Velké Moravy ve Starém Městě včetně vybudování nové stálé multimediální expozice Velká Morava. Plánované dokončení – do 31. 12. 2009;
- zahájení přípravy vybudování Muzea lidových pálenic Vlčnov. Plánované dokončení – do 30. 9. 2009.

Rovněž byly průběžně prováděny pravidelné kontroly lokalit a objektů muzea včetně odstraňování zjištěných nedostatků. Dále byla bezproblémově zabezpečována běžná provozně – kontrolní činnost (autoprovoz, všestranná údržba, MTZ, nákupy ostatních pracovníků, kontrola správnosti fakturace, nákupy cenin a PHM včetně evidence, sledování spotřeby energie, paliv, telefonních hovorů atd.).

7.2.2. Zabezpečovací systémy (EVS, EPS a PTV)

Referent elektronických požárních systémů, elektronických zabezpečovacích systémů a průmyslových televizí vedl ve sledovaném období veškerou agendu, sledoval termíny povinných revizí a kontroloval jejich řádné provedení, jednal se servisní firmou Security UH a policií, proškoloval pracovníky pověřené manipulací se systémy v jednotlivých objektech, průběžně objednával a kontroloval odstranění vzniklých závad na systémech, vedl knihu poplachů, kontrol napadených prostor, účastnil se výjezdů policie při vyhlášení poplachu apod.

7.2.3. Bezpečnost a ochrana zdraví při práci, požární a civilní ochrana, ochrana životního prostředí

Všechny povinnosti organizace v oblasti BOZP, PO, CO a ekologie zajišťoval ve sledovaném období pracovník muzea – referent BOZP, PO, CO se smluvní účastí firmy BT SERVIS. Pracovník sledoval termíny a správnost plnění potřebných prací a prováděl základní kontrolní činnost (lékárničky, vybavenost hasícími přístroji, inventury a ochrana CO materiálu, vybavení ochrannými prostředky jednotlivce apod.). Další specializované úkoly (školení, revize, směrnice apod.) smluvně zajišťovala firma BT SERVIS. Všechny úkoly uvedené v plánu činnosti úseku na rok 2008 byly splněny.

Podrobné informace o jednotlivých položkách viz tabulková část.

7.3. Výpočetní technika – počítačové sítě (instalace, údržba, rozvoj), internet, www stránky, využívání e-mailu

Technik PC splnil v roce 2008 následující úkoly:

- pravidelně aktualizoval antivirový program na všech PC v instituci;
- zajistil odstranění veškerých vzniklých závad na PC, serveru a v síti;
- podle aktuální potřeby posiloval hardware zařízení;
- prováděl periodickou kontrolu legálnosti instalovaného softwaru (licenční doklady na jednotlivé produkty archivovány na oddělení dokumentace SM);
- všem pracovníkům poskytoval školicí a poradenskou činnost;
- aktualizoval harmonogram postupné obměny a vybavování instituce výpočetní technikou i softwarem;
- prováděl aktualizaci a rozšiřování stávajících webových stránek Slováckého muzea, podílel se na přípravě stránek nových;
- prováděl zálohování důležitých dat SM UH;
- prováděl kontrolu integrity databází programů BACH.

Současný stav vybavení Slováckého muzea výpočetní technikou je následující:

- Hlavní budova: PC – 16 kusů; notebook – 3 kusy; server – 2 kusy; tiskárna – 10 kusů; skener – 3 kusy; kopírka 1 kus.
- Galerie: PC – 3 kusy; notebook – 1 kus; server – 1 kus; tiskárna – 3 kusy; skener – 1 kus; kopírka 1 kus.
- Archeologické oddělení a přednáškové centrum: PC – 4 kusy; notebook – 2 kusy; server – 0 kusů; tiskárna – 2 kusy; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů, multifunkční zařízení (tiskárna, skener, kopírka) – 1 kus.
- Konzervační oddělení: PC – 2 kusy; notebook – 1 kus; server – 0 kusů; tiskárna – 1 kus; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů.
- Památník Velké Moravy: PC – 1 kus; notebook – 0 kusů; server – 0 kusů; tiskárna – 1 kus; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů.
- Letecké muzeum: PC – 1 kus; notebook – 0 kusů; server – 0 kusů; tiskárna – 1 kus; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů.

Počítačová síť je vybudována v hlavní budově, v galerii, na detašovaném pracovišti Hradební a v objektu přednáškového centra s archeologickým oddělením. Internetové připojení hlavní budovy, galerie, pracoviště Hradební a přednáškového centra s archeologickým oddělením je zajištěno mikrovlnnou technologií. Instituce provozuje webové stránky s doménou www.slovackemuzeum.cz, elektronickou odbornou knihovnu s adresou <http://knihovna.slovackemuzeum.cz> a speciální oborové stránky www.medaile-uh.blog.cz. Každý z pracovníků muzea má vlastní e-mailovou schránku. Ve všech pokladnách instituce je zavedena technologie PC pro prodej a tisk vstupenek a ostatního zboží.

Personální obsazení Slováckého muzea v Uherském Hradišti k 31. 12. 2008

	Jméno a příjmení	Pracovní pozice
1	Berková Kateřina	konzervátor
2	Bilíková Marie	dokumentátor
3	Bláhová Jaroslava	pokladní (Galerie Slováckého muzea)
4	Čevelová Květoslava	uklízečka
5	Dudová Magda	pokladní (Slovácké muzeum)
6	Floriánová Olga, Mgr.	etnograf
7	Frolcová Milada, PhDr.	historik umění
8	Frolec Ivo, PhDr.	ředitel
9	Habartová Romana, PhDr.	etnograf
10	Chvalkovský Ladislav	fotograf
11	Chvalkovský Ladislav	technik EZS, EPS, PTV
12	Jordán Michal	terénní technik archeolog. výzkumu
13	Jordán Michal	správce počítačové sítě, technik
14	Kedroň Bohumil	pokladní (letecké muzeum)
15	Knot Augustin	průvodce, ostraha (areál lid. staveb Topolná)
16	Kolečkářová Radka	dokumentátor archeolog.úseku
17	Kondrová Marta, Mgr.	etnograf
18	Kužilková Jarmila	uklízečka
19	Maňasová Zdenka	knihovnice (zástup za mateřskou dovolenou)
20	Marholtová Jolana	účetní (zástup za mateřskou dovolenou)
21	Martykánová Marie, Mgr.	historik umění
*22	Mátlová Iveta, Mgr.	knihovnice (mateřská dovolená)
23	Menoušková Dana, Mgr.	archeolog

24	Mynář Vít	konzervátor
25	Peková Mária	pokladní (Slovácké muzeum)
26	Pelikánová Emilie	výtvarník
27	Pohlová Irena	uklízečka
28	Portl Pavel, Mgr.	historik
29	Raštica Bernard	údržbář, výstavář
30	Rašticová Blanka, PhDr.	vedoucí historik, zástupce ředitele
31	Richter Zdeněk	údržbář, výstavář
32	Severin Jiří, Mgr.	projektový manažer
33	Směřička Ludvík, ing.	pokladní (letecké muzeum)
*34	Sovišová Dagmar	účetní (mateřská dovolená)
35	Strachotová Eva	uklízečka
36	Stýskal Zdeněk	údržbář, výstavář
37	Stýskal Zdeněk	referent BOZP, PO, CO
38	Šebková Veronika	pokladní (Galerie Slováckého muzea)
39	Štefánková Ludmila	konzervátor
40	Taláková Zdeňka	provozní, asistentka ředitele
41	Tarcalová Ludmila, PhDr.	vedoucí etnograf
42	Vaškových Miroslav, Mgr., PhD.	vedoucí archeolog
43	Zemánková Helena	dokumentátor
44	Zpěváková Jitka	vedoucí ekonom

JAK SE RODÍ EXPOZICE PÁLENÍ

Marta Kondrová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti se již od roku 2004 zabírá myšlenkou vybudování expozice, která by byla věnována podomácké výrobě ovocných destilátů na moravsko-slovenském pomezí. Původní záměr vybudovat nový objekt v areálu památkově chráněných rolnických usedlostí čp. 93 či 90 v obci Topolná se ukázal jako velmi problematický. Zejména z hlediska situování nového objektu, který by si „muzeum pálenic“ vyžádalo.

V roce 2007 se otevřela nová možnost řešení záměru. Ke spolupráci byla získána obec Vlčnov, která nabídla k realizaci expozice pálenic objekt stodoly v areálu usedlosti čp. 65. Stavení má zachovanou původní dispozici i vybavení, které dožilo spolu s poslední majitelkou a obyvatelkou, jejíž příbuzní Obecnímu úřadu objekt na začátku 90. let odprodali. Tato usedlost, ležící v centru obce, je využívána pro pořádání kulturních akcí, zejména v rámci Vlčnovských slavností s jízdou králů či *ochutnávky vdolečků*. Pro další aktivitu spojené s tímto objektem však obec plánuje jeho potřebnou rekonstrukci. Objekt stodoly, ležící v humně se ukázal být jako vhodný pro záměr Slováckého muzea na vybudování stálé expozice „pálenic“. Na začátku roku 2008 byla dohodnuta konkrétní podoba projektu a zajištěny projektové dokumentace i architektonický návrh. Současně probíhala jednání o spolupráci mezi Slováckým muzeem, Trenčianským muzeem v Trenčíně a Centrem tradičnej kultury v Myjave, které projevily o řešení této problematiky zájem a v rámci příhraniční spolupráce plánují vybudování podobné stálé expozice *Ludové pálenice Myjavská a Slovácka* v Gazdovskom dvore v Turej Lúke. Společný projekt byl zpracován do konce května 2008 a podán ke schválení v rámci programu Přeshraniční spolupráce ČR a SR. Projekt tak bude spolufinancován z Evropského regionálního rozvojového fondu. Současně započaly intenzivní práce k uskutečnění záměru expozice.

Na přípravě scénáře expozice se podílí PhDr. Ivo Frolec, Mgr. Jiří Severin a Mgr. Marta Kondrová ve spolupráci s ing. arch. Ivanem Havlíčkem a Mgr. Františkem Petrákem, kteří připravili výtvarné a architektonické řešení. Již od roku 2004 probíhá shromažďování předmětů pro plánovanou expozici. Prostřednictvím nákupů, darů, ale především jako předměty zabavené při trestné činnosti domácí výroby destilátu se do Slováckého muzea dostalo 19 destilačních souprav či jejich částí. Jedná se převážně o mladší produkci podomácky vyráběných kotlů a zařízení. Expozice i plánovaný průvodce v tištěné i webové přístupné podobě si klade za cíl přiblížit fenomén domácí výroby ovocných destilátů na moravsko-slovenském pomezí, zejména jeho historii, které byla doposud věnována mezi odborníky pozornost jen okrajově.

Znalost výroby alkoholických nápojů přítom sahá až do starověku. Původně se sladké plody nechávaly samovolně zkvasit a po té se šťáva pila bez další úpravy. Kdo a kdy objevil princip destilace, na to se názory rozcházejí. Zda znali princip destilace již starověcí Egypťané či jej objevili arabští lékaři nebo mnichové v italských kláštřích v 10. století se pravděpodobně nepodaří jednoznačně určit. Přesný popis destilačního zařízení se objevil ve 13. století. Ve středověku byl líh získaný destilací považován za lék téměř proti všem nemocem a byl nazýván jako *Aqua vitae* – voda života nebo také atvavit. „*Aqua vitae je matkou, paní, královnou všech léků, zničí každý jed, brání hnilobě, pomáhá proti každému vnějšímu i vnitřnímu svízeľi, zvláště proti chladem vzniklému utrpení, udržuje teplotu těla a tím mládí a život. Nutno však používatí tohoto prostředku vzhledem k jeho síle opatrně.*“ (Dyr, J., Dyr, J. E.: Výroba slivovice a jiných pálenek. Praha 1944.)

Původními surovinami k výrobě pálenky bylo zkvašené víno či vinné nebo pивní kvasnice. Destilace tak byla poslední možnou záchranou zkaženého piva nebo vína či odpadů získaných

1. Malý kotel s víkem a mícháním k domácímu pálení slivovice, E 33.378, sbírka Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Foto: M. Kondrová.

2. Výklopné kotle k pálení slivovice zabavené celním úřadem v r. 2005, E 33.566, E 33.567, sbírka Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Foto: M. Kondrová.

3. Kvas ze švestek připravený ke zpracování ve vličnovské pěstitelské páleníci. Foto: M. Kondrová 2008.

při jejich výrobě. Pálení z ovocných kvasů se rozšířilo na Moravě zejména v 16.–17. století, kdy jako surovina sloužily plané trnky, hrušky, jablka, ale také míšpule, plody jalovce, bezinky, šípky a mimo to také obilí. Právě díky výrobě pálenky z obilí a četným zákazům tohoto počínání se dozvídáme o značném rozšíření vinopalen v tomto období. Nejprimitivnější domácí způsob destilace představuje tzv. *lavórovica*. Zkvašené ovoce, především podřadné a zkažené, se umístilo do hrnce, do kterého se na třínožku dala miska a celý hrnec se zakryl velkou mísou (lavorem). Zahříváním kvasu se vznikající alkoholové páry kondenzovaly na dně mísy a kapaly do postavené misky. Pálenka takto získaná byla podřadná a její kvalita se zlepšovala opětovnou destilací.

K masovému rozšíření pálení ovocných destilátů, především ze slivového ovoce došlo na Moravě v 19. století. Velkou zásluhu na tom měl také zákon z roku 1835, který umožňoval vypálit určité množství kořalky bez povinnosti zdanění. To vedlo k pořizování menších kotlů, zejména sedláky, kteří si je mezi sebou pravděpodobně i půjčovali. V roce 1888 bylo novým říšským zákonem ustanoveno, že toto množství (56 litrů 50 % pálenky) smí každý vypálit pouze z vlastního ovoce, na vlastním pozemku, což má za následek pořizování vlastních kotlů k pálení mezi sedláky i chalupníky. V roce 1923 bylo množství nezdaněné pálenky sníženo na 30 litrů a později byla tato výhoda zrušena úplně. Od začátku 20. století se objevují také palírny spolkové. Členové hospodářských jednot je užívali ke zpracování ovoce z vlastní produkce a vzhledem k finančním možnostem hospodářských spolků si mohli dovolit kvalitnější a samozřejmě také nákladnější zařízení, což se příznivě odrazilo na kvalitě pálenky. Častými výrobci kořalky byli také hospodští, kteří pálili na vlastních zařízeních a většinou i řádně zdaněnou kořalku přímo distribuovali. Se zrušením výhody pálení daně prosté kořalky se domácí způsob výroby slivovice posunul mimo zákon, ale *černé pálení* pokračovalo na moravsko-slovenském pomezí i nadále. Stalo se fenoménem, stejně jako požívání kořalky při řadě příležitostí v životě rodiny i při svátcích a slavnostech během roku. Slivovice je dodnes považována za domácí všelék, který se při „správném dávkování“ a vnitřním i zevním použitím užívá k léčení drobných neduhů. Lahodnou chuť slivovice i její účinky opěvuje i řada písní. Domácí výrobě slivovice a všemu co souvisí s její přípravou i konzumací se bude věnovat expozice pálenic ve Vlčnově, jejíž otevření je plánováno na říjen roku 2009.

Marta Kondrová

RUČNÍ VÝROBA TEXTILNÍHO KVÍTÍ NEZANIKÁ – TVORBA MARIE SKREŽINOVÉ

Romana Habartová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Voničky a kytičky z živého rostlého a umělého *krámského* kvítí tvořily odedávna drobnou, ale významnou součást oděvu s věrskou, znakovou i dekorativní funkcí. Dodnes představují specifickou ozdobu, která v lidovém oděvu a také v civilním oblečení upozorňuje na určitou funkci a znak svého nositele. Jsou odznakem svobodného stavu mužů (mládence, odvedence, družby, ženicha) i žen (družičky, nevěsty). Voničkami se odlišovaly děti, mládež a skupiny lidí se spolupatříčností k určité příležitosti, slavnosti či obřadu rodinného i výročního charakteru.

O výrobě a prodeji umělých květin se dnes dočteme především ve fondech archivů a jejich živnostenských rejstřících. Mezi svobodnými a řemeslnými živnostmi ve fondu Archivu města Uherské Hradiště a Okresního úřadu Uherského Hradiště nalezneme například informace o vydání živnostenského listu Heleně Klimeschové (nar. 1877), určeného k provozování *živnosti modistské s prodejem umělých květin*, která v Uh. Hradišti fungovala od roku 1898 do roku 1925. V roce 1893 žádala o vydání živnostenského listu *k provozování živnosti květinářské totiž vyrábění a prodej květin strojených* v domě č. 68 ve Sloupského ulici Josefa Vyslouzilová. V roce 1905 bylo uděleno živnostenské povolení Beatě Soldanové (nar. 1850, Jalubí), příslušné do Uh. Hradiště, k prodeji *poutního zboží, růženců, obrázků, sošek, modlitebních knížek a květin na výročních trzích, poutích a kostelních slavnostech a při odvodech v Uh. Hradišti i na venkově* a v roce 1911 jí byl doplněn živnostenský list s tím, že je oprávněna také při odvodech na venkově prodávat květiny, které sama vyrábí. Živnost složila v roce 1914. V letech 1907–1909 fungovala v domě čp. 134 v Uherském Hradišti živnost Anny Hráské (nar. 1883, Mor. Ostrava, příslušná do Kolína), provozování *obchodu umělými květinami a náhrobními věnci*. V roce 1910 získala povolení k prodeji *umělých květin na týdenních a výročních trzích v Uh. Hradišti* Anežka Petrojová (nar. 1867, Březová), bydlící v Uherském Hradišti čp. 44. Živnost složila v roce 1913.

Slováckému muzeu se v minulých letech podařilo získat obsáhlý soubor krojových doplňků (vonic, voniček, věnečků, jednotlivých rostlinných komponentů), ale i pracovního nářadí a vybavení specializované dílny Firmy *J. Perutka, výroba a vývoz umělých květin, listů a náhrobních věnců, Uh. Hradiště*. Dle živnostenských rejstříků byl Marii Nevařilové, později provdané Perutkové, udělen živnostenský list na výrobu umělých květin se stanovištěm živnosti v Uherském Hradišti v domě čp. 147 v roce 1909. Později byla tato živnost spojena se živností jejího manžela Jana Perutky (psáno i Peroutka), který provozoval pohřebnictví na čp. 14 v Uherském Hradišti. Jeho živnost se týkala *prodeje rakví kovových a dřevěných, všech pohřebních potřeb a svící a devotionalií v Uherském Hradišti* na čp. 12/13. V roce 1911 si Marie Peroutková otevřela ještě filiálku v Uherském Brodě, v Komenského ulici čp. 113. Názvy jejich živností byly většinou označovány jménem a druhem provozované živnosti, např. *Jan Perutka – výroba a prodej umělých květin* nebo *Marie Perutková – květinářský závod*. Od roku 1929 se stala jedinou provozovatelkou této živnosti (Jan Peroutka zemřel 24. 4. 1928). Živnost *květinářství – výroba a prodej* byla složena dne 31. 12. 1948. V roce 1934–1944 fungovala ještě živnost vztahující se *na prodej umělých kytic ve stánku před budovou městské reduty* Františka Machálka (nar. 1878, Kunovice) z Uh. Hradiště, Kollárova tř. 477 a v letech 1946–1949 pak živnost na výrobu umělých květin se stanovištěm v Uherském Hradišti čp. 263 Anny Dittrichové (nar. 1906, Ivančice).

Zajímavé a nápadité upoutávky a reklamy ukrývá také dobový regionální tisk, ale to je úkol jednoho z příštích příspěvků, který bude pojednávat o zmíněném fondu Slováckého muzea.

Po druhé světové válce, v letech 1948–1950, provozovala jako poslední výrobu umělých květín v Uherském Hradišti čp. 14 Marie Jilíková. Poté *byla její živnost dána do klidu* v souvislosti s likvidací živností a jejich začleňováním do nově vznikajících komunálních podniků v padesátých letech 20. století. Ruční výroba textilního kvítí však nezaniká. Již patnáct let se výrobě umělého kvítí každodenně věnuje Marie Skrežinová ze Zlechova, která navazuje na dlouholeté tradice svých rodinných příslušníků.

Rodinná tradice

Marie Skrežinová se narodila 7. listopadu 1944 v Uherském Hradišti, v dělnické rodině pokrývače Ladislava Marťána (16. 7. 1919–1970) z Břestku. Matka Marie, roz. Hrabcová (8. 12. 1922–27. 1. 1994) se vyučila v Kyjově u strýce Jiřího Kleina, který byl majitelem dílny a obchodu, zabývající se výrobou věnců a kytek. Pracovala v pohostinství v Břestku, pod Břestickou skalou, ale přivydělávala si práci pro kyjovskou výrobu, pro kterou jako neteř vedoucího provozovny zhotovovala voskové a textilní kvítí, jež se v dílně v Kyjově kompletovalo. Strýc Jiří Klein měl dílnu v rodinném domě čp. 2 180 v ulici Mezivodí, z níž byl produkován široký sortiment řady druhů textilního, papírového a voskového kvítí, vázaly se zde věnce a vonice ke krojům, k rodinnému a výročnímu zvykosloví, především ke svatbám, k odvodům, hodům a dožínkám. V té době byla výroba stále rozsáhlá. V dílně pracovalo pět zaměstnanců a další desítky pracovníků vypomáhala dílně podomácky. V roce 1942 se jí narodil syn Ladislav a v roce 1944 dcera Marie. Matka se podruhé provdala za Františka Hejdu v roce 1962. Pracovala jako hospodská ve Stupavě. Po čtyřech letech se vrátila do Buchlovic, věnovala se práci v cukrárně jako prodavačka, byla zaměstnancem Jednoty, kterou zastupovala v různých funkcích. V sedmdesátých letech si rodina zakoupila domek ve Zlechově č. 60, kde žije Marie Skrežinová dodnes. Maminka Marie Hejdová pracovala poté ve Slezanu jako tkadlena, předlana a podomácky se zájmově věnovala výrobě kytiček a krojových doplňků podle požadavků veřejnosti. V Kyjově postupně zanikala dílna s krojovými doplňky z textilního kvítí strýce Jiřího Kleina, který zestárl a neměl své nástupce. Rovněž zájem o sortiment poklesl. Na sklonku života mu s výrobou pomáhala už jen jeho žena a výroba přecházela do útlumu, proto si jejich neteř, která o tuto práci projevovala zájem, odkoupila za symbolickou cenu dvě zařízení – tepelný a studený stroj, raznice a formy na tvarování lístků.

Marie Skrežinová byla do problematiky výroby zasvěcována od útlého věku. Výtvarné sklony projevovala od dětství, ráda šila a kreslila. Život u nich doma byl však velmi těžký, maminka děti živila sama, takže se musely od malička o sebe samy postarat. Proto si našla praktické uplatnění, v letech 1959–1963 se vyučila šičkou obuvi ve Zlíně. Po vyučení zastávala tuto funkci čtyři roky ve Svitě Zlín, kde bydlela na internátě. Poté přešla do Uherského Hradiště, kde se věnovala šití konfekčních oděvů. V tu dobu už soustavně pomáhala mamince s výrobou umělého kvítí, které matka odevzdávala do kyjovské výroby jako řada dalších podomáckých zaměstnanců. Maminka pro ně vyráběla jednotlivé kusy, navlékala a lepila myrtu, zhotovovala kvítky, kompletovala kytky, navlékala perličky do hvězdíc apod. Se vším si mladá Marie dokázala zručně poradit. Matka Marie Skrežinové se práci věnovala jen okrajově, protože přinášela minimální finanční částku do rodinného rozpočtu. Důvodem bylo oslabení církevních svátků, pro něž se většina pentlení, čepení a věnečků dříve zhotovovala.

V roce 1967 se Marie Marťánová provdala. Bydlela u rodičů v Buchlovicích, kde se jí v tomto roce narodil syn Robert, který záhy vážně onemocněl, což zapříčinilo i její rozvod. V roce 1971 se šťastně provdala za Pavla Skrežinu z Trnavy, kterému byl jako zaměstnanci dolů přidělen byt v Českém Těšíně. V roce 1976 se jim narodila dcera Pavlína. Když byly děti malé, stále pomáhala dělat kvítky a kompletovat je do vonic a voniček pro Kyjov, kde byl zaměstnán už jen prastrýc. Výroba šla brzy do útlumu. Marie si nemohla dovolit od dětí odejít do práce kvůli jejich zdravotnímu stavu. V osmdesátých letech sama vážně onemocněla a nemohla vykonávat fyzicky těžkou práci, ale podařilo se jí získat funkci vedoucí zdejšího

Kulturního domu. Po převratu ukončila činnost i šachta, kde pracoval manžel. Přišel o práci a ze zdravotních důvodů musel nastoupit do předčasného hornického důchodu. Rodina se proto rozhodla vrátit se v roce 1990 zpět na Moravu, kde oba hledali práci. Dcera Pavlína se vyučila v letech 1990–1992 ve Slezanu Frýdek-Místek ve Starém Městě, ale po ukončení školy Slezan vyučenky nepřijímal, proto i s maminkou přijaly nabídku švadleny na konfekčním oddělení družstva Slovač v Uherském Hradišti, v Průmyslové ulici. Po třech letech zůstala Marie Skrežinová z důvodu vážné nemoci matky doma. Plně ji musela zastoupit v její podomácké práci s voničkami, starala se i o nemocného otce. K tomu se přidružily vlastní nemoci a její zdravotní stav už nedovolil vrátit se zpět do zaměstnání. Zůstala do dnešních dnů v domácnosti bez nároku na důchod a od roku 1994, po smrti matky, se zabývá výrobou drobného umělého kvítí systematicky.

Technologie výroby umělého kvítí – příprava látek

Řemeslo Marie Skrežinové představuje výrobu drobného textilního kvítí a jeho kompletování do různých krojových součástí, obřadních a slavnostních atributů výročního a rodinného charakteru. Mohlo by se zdát, že se jedná o nenáročnou činnost, ale opak je pravdou, jednotlivé technologické postupy jsou obtížné i fyzicky náročné. Vlastní práce začíná přípravou látek, z nichž se květy vyrábějí. Nejpoužívanější textilí je brokát, který si musí autorka podle znalostí příslušné lokality nebo regionu sama nabarvit do požadovaných tónů. Marie Skrežinová zná lokální odlišnosti, respektuje a ctí je, neboť dobře ví, že každá obec či oblast má svá specifika. Odráží se i v takových detailech, jakými jsou na první pohled nenápadné kvítky, které jsou jiné v každém regionu a slouží pak ke kompletaci krojových doplňků jako jsou voničky, věnce, čepení a další drobnosti. Podle slov Marie Skrežinové – *voničky a věnce patří k tradičnímu krojovému oděvu zrovna tak jako kordulka nebo mužské nohavice. A na to se někdy pozapomíná.*

Látku musí autorka nejdříve nabarvit speciálními textilními barvami, které zdědila po předcích ještě z dob Rakousko-Uherska, kdy se nakupovaly ve Vídni. Barvy jsou míchané ve vodě a líhu, obarvenou látku pak škrobí jedlou želatinou a vypíná na jednoduchém dřevěném rámu o rozměru 1×1,5 m, aby bylo zajištěno napnutí a maximální vytažení

Marie Skrežinová ukazuje obarvený naškrobený kus jemného brokátu.

látky do plochy. Po zaschnutí se látka musí speciálně poskládat na osm dílků. Z ní se pak raznicemi vysekávají potřebné polotovary – květy, kvítky, drobná kvítečka. Vysekávání je fyzicky náročné, neboť se na řeznickém ponku přikládá textilie na plochu a látka se proráží pomocí dřevěných těžkých kyjí – palic. Jsou speciálně vyráběné na objednávku frézováním z hmoty pertinax. Vzhledem k tomu, že je nutné vyvíjet velké úsilí pro vlastní úder, dochází k brzkému opotřebování materiálu (viz opadaná hmota z palic), ale vysekávání má negativní dopad i na zdraví výrobce. Autorka si postupně připravuje podle raznic nejrůznější druhy květů – pomněnky, plátky růží, konvalinky, jablečné kvítky, chrpy, blatouchy, sedmikrásky, koptretiny, vlčí máky, lístky zeleně – myrty, lístky ovocných stromů, jmenovaných rostlin, trav, kopřivy apod. Marie Skrežinová si s předstihem vytváří sklad textilních rostlinných plátků a polotovary má precizně roztríděné a popsané ve vlastním archivu.

Tepelné a studené presování

Presování představuje specifickou součást práce, při němž vkládá autorka textilní lístečky po jednom kuse do malých forem z mosazi, speciálně vyráběných v puncovně. Plátky ukládá do presovací formičky, kterou vloží pod lis – pres, který je tepelný a musí se nahřát přísunem energie ze sítě a nohou zajišťuje snížení tlakového bodu po železném rameni. U studeného presu se také kvítky vkládají po jednom lístku do formy z mosazi, vsunou se pod presovací rameno a pomocí ruky směrem zezadu dopředu se vyvíjí tlak na formičku. Poté se natvarované kvítko vyndá z formičky a může sloužit k dalšímu zpracování a kompletování. Tento způsob a úprava lístků květin se používá na všechny typy kvítků, které autorka ovládá a na které má mosazné formičky – např. pomněnky, růže, blatouchy, ovocné kvítky.

Vysekávání drobných kvítků na ponku pomocí raznice kyjem z pertinaxu.

Tepelný lis – pres a vkládání kytek do kovové formy pod lis k vytvarování lístů pomněnky.

Kuflírování, drátkování a obalování

Práce kuflírování spočívá v nahřívání speciálního zařízení – železných nástrojů nebo želízek nad lihovým kahanem, jimiž se tlakem za velkého fyzického úsilí vytlačí plastický tvar v připravených listcích, které má autorka položené na hrubé podložce z molitanu, obaleném v bílém plátně. Vykuflírované listky kvítků se navlékají na připravené drátky, které představují další okruh časově náročných přípravných prací. Marie Skrežinová nakupuje včelařské drátky ve specializovaných prodejnách se zahrádkářskými potřebami nebo v prodejně Ferony. Často si drátky potřebné pro zhotovení kvítků smotává sama do dvoj, troj i čtyř početných motouzků, podle toho, k čemu jsou určeny. Ze speciálně připravených a sestříhaných drátků stříhá určité velikosti, podle toho, o jaký finální výrobek půjde.

Každý květ umístěný na věnci, věnečku, voničce nebo vonici má svou délku i sílu. Další práci s drátky představuje jejich omotávání papírem, opět v závislosti na tom, k čemu je kvítek s lodyhou určen. Omotávají se předem připraveným na proužky nastříhaným jemným papírem, nejčastěji krepovým, z něhož autorka speciálním nožem – knýpem řeže úzké proužky. Také omotávání vyžaduje talent, rutinu a zkušenost, protože se musí velmi opatrně rovnoměrně namotávat se stabilně působící silou v prstech. Tlak v zápěstí musí být tak velký, aby papír pravidelně a stejnoměrně přilnul k drátku a časem se nezačal odmotávat. Marie Skrežinová se soustavnou prací způsobila vyhlazením deformaci kůže rukou a ztrátu citu v konečcích prstů, které jsou nejvíce namáhány při tvorbě nejmenších, nejoblíbenějších a nejrozšířenějších kvítků v jejím sortimentu jako jsou drobné pomněnky nebo konvalinky. V další fázi výroby textilních květů po obtočení drátku papírem si autorka namáčí speciální lepidlo, které musí být podle staré receptury a v daném poměru vyrobeno z mouky, vody, umělé klovatiny a lepidla na papír. Při postupu namáčí špičku drátku do lepidla a nasunuje na něj jednotlivé drobné lístky květů. Na drátcích má tak připraveny kvítky, ty pak podle požadovaného zboží kompletuje do kytiček nebo větviček, které následně využívá ve věncích, voničkách, vonicích, právech.

Namáčení špičky drátku do speciálního obarveného lepidla.

Kompletování kvítků pomněnek na drátcích do voniček.

Kuflírování – nahřívání železek nad lihovým kahanem.

Kuflírování – tlak železek do plátku květu na molitanové podložce.

Finalizace výroby

Marie Skrežinová nejraději využívá pro zhotovení nového zboží starý vzor vonic či pentlení, podle kterého se v první řadě učí rozeznávat jednotlivá specifika lokalit a regionů. Ke kompletování výrobků, které představují malá umělecká díla, je zapotřebí výtvarný talent, představivost a cit. Marie Skrežinová musí ovládat přesné míry finálních výrobků, neboť každý věnec má svůj specifický tvar – kruh, loďku, ovál, půlkruh, různou velikost, délku a šířku ocasu nebo copů. Při skládání krojových součástí si nemůže autorka dovolit experimentovat, krojové součástky mají rozměr daný tradicí a charakterem kroje v regionu.

Autorka si doposud nevytvořila archiv výrobků, ale dokumentuje pro svou osobní potřebu a pro dceru Pavlínou celou přípravu zhotovování jednotlivého druhu sortimentu. Věnce váže od středu směrem k pravé straně, s kvítky do sebe zapadajícími v daných odstupech, poté musí výrobek obrátit a váže druhou stranu ve stejném pořadí a ve stejných vzdálenostech. M. Skrežinová si proto založila poznámkový aparát, který zůstává rodinným tajemstvím.

Marie Skrežinová do výroby a kompletování umělých krojových i konfekčních zdobných věnečků a voniček zasvětila svou rodinu. Výrobu kvítků dnes ovládá i dcera Pavlína Skrežinová (16. 5. 1976), která od dětství nahlížela pod ruce babičce Marii Hejdové i matce Marii Skrežinové. Autorka využívá při fyzicky těžší manuální práci - při vysekávání kvítků na ponku také manžela Pavla. O neobvyklé řemeslo byl velký zájem především po roce 1990, kdy se na tvůrkyni obracela řada soukromých škol a učilišť s obory zaměřenými na specifické ruční dovednosti. Pozornost byla upřena hlavně na neobvyklé stroje, s nimiž M. Skrežinová pracuje a školy měly zájem je odkoupit. M. Skrežinová v té době uspořádala doma několik předváděcích dnů, kde se mistři oborů seznámili se základy technologie výroby kvítí, ale po zjištění náročnosti a nepřeborného množství úkonů, které si celá příprava a realizace výroby vyžaduje, zájem o zaškolení zanikl.

Příprava mosazných forem pro studené lisování.

Ukázka vylisovaných kvítků růžičky a jejich kompletace.

Kompletování růžového poupátka.

Perličkování.

Bílý věnec s copy z Uherskohradištska (Zlechov, Polešovice).

Jednotlivé komponenty – kvítky, lístky, kuličky z foukaného skla.

Čepení – kotůč, rantál – Velké Bílovice.

Marie Skrežinová pravidelně nabízela a prodávala odvedenecké voničky a vonice do zrušení povinné základní vojenské služby v roce 2003, při odvozech chlapců v Uherském Hradišti, kam přijížděli chlapci z celého regionu. Odvedenecké vonice si zakupovali ke kroji i civilnímu oděvu. Po zrušení vojenské služby odbyt pro tuto příležitost zanikl. Dodává jednotlivé druhy samostatných kvítků pravidelně na Hornácko, kde z nich zdejší specialistky zhotovují krojové součástky podle místních zvyklostí. Tato forma spolupráce je však pro M. Skrežinovou nevhodná a nerentabilní. Její sortiment získává větší uplatnění s nárůstem zájmu o rozvíjení lokálních tradic a podporou tradiční kultury na vesnicích a s rozvojem mikroregionů. Je zvána na různá setkání, hody, poutě, jarmarky, ale její zdravotní stav jí nedovoluje pravidelně se těchto aktivit účastnit. Příležitostně navštěvuje přehlídkové, prezentační akce v Kyjově, Uh. Hradišti, Hodoníně, na výstavišti v Brně, ve Strážnici, v Žarošicích. Její sortiment lze zakoupit v prodejních s krojovým zbožím v Brumovicích a v Uherském Hradišti. Práce je natolik specifická a náročná, že nezajišťuje výrobkyni dostatek finančních prostředků. Možnost objednávek a nákupů sortimentu podle krajových zvláštností a požadavků nabízí M. Skrežinová přímo ve svém rodinném domku ve Zlechově.

Autorka si dokonale osvojila znalost této náročné a specifické technologie, v níž pokračuje v rodové linii už jako pátá generace. Své znalosti a dovednosti předala své dceři Pavlíně Skrežinové, se kterou neuznávají výrobu voniček z kupovaného svérázového a kyčového kvítí, dováženého z Číny nebo z Polska, jak to praktikují někteří výrobci na Slovácku či jinde v republice. Její sortiment dnes představují vonice ke kroji, věnce, věnečky, kotůče, pentlení, bílé věnečky k prvnímu svatému přijímání, ke slavnosti Božího Těla, k bířmování, k lidovému oděvu i k městskému oblečení pro družičky, mládence a nevěsty, voničky ženichovské i družbovské, drobné komponenty do hodových a fašankových práv, kde vedle drobného umělého kvítí dodnes používá k dozdobení další drobné prvky – hranatá a kulatá zrcátka, obsmykovaná kovovými drátky, perličky z foukaného skla, náhražky dracounů a podobně.

Marie Skrežinová je poslední tvůrkyní zabývající se výrobou jednotlivých textilních lístečků a následným kompletováním kvítí do voniček, věnečků, věnců, vonic, obřadního pentlení a čepení, do hodových práv a dalších doplňků, ovládá jejich tvarosloví a barevnost ve většině obcí Uherskohradištska, Kyjovska, Strážnicka, na Podluží, na hanácko-slováckém pomezí. Věnuje se výrobě sortimentu pro Brněnsko, Hanou, na severní Moravu, donedávna dodávala doplňky také do Čech a na Slovensko. Za tuto práci byla Marie Skrežinová v roce 2008 vyznamenána cenou ministra kultury České republiky – Nositel tradice lidových řemesel.

Mužská vonice – Brumovice, Velké Pavlovice.

CENTRUM PÉČE O TRADIČNÍ LIDOVOU KULTURU ZLÍNSKÉHO KRAJE A GRANTOVÉ PROJEKTY MINISTERSTVA KULTURY ČR V ROCE 2008

Olga Floriánová, Romana Habartová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti jako Ministerstvem kultury České republiky pověřené regionální pracoviště – *Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje* – k naplňování grantových úkolů MK ČR vycházejících z vládního usnesení č. 571/2003 *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice* přistoupilo v roce 2008 k realizaci dvou ministerských grantových úkolů. Již v roce 2007 započalo řešení několikaletého grantového výzkumu původního vesnického stavitelství ve Zlínském kraji – *Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji*. Plnění tohoto časově i realizačně náročného úkolu je teritoriálně prováděno podle jednotlivých okresů Zlínského kraje. Východisko výzkumu spočívá v identifikaci a základní dokumentaci staveb a objektů původního vesnického stavitelství v obcích jednoho okresu Zlínského kraje realizované v průběhu jednoho roku. V roce 2007 byl takto zdokumentován okres Uherské Hradiště – *Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. I. Uherskohradištsko*. V letošní roce 2008 výzkum pokračoval v okrese Zlín – *Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. II. Zlínsko*. V následujících letech se předpokládá podobně zpracovat další okresy Zlínského kraje – okres Vsetín a Kroměříž. Na plnění úkolu se pod záštitou dr. Iva Frolce, ředitele Slováckého muzea v Uherském Hradišti, podílel tým řešitelů z různých odborných institucí – dr. Věra Kovářů, dlouholetá významná vedoucí pracovnice Národního památkového ústavu v Brně, dr. Jana Spathová, vedoucí pracovnice Odboru památkové péče Zlínského kraje, ing. arch. Jaroslav Novosad, vedoucí pracovník Národního památkového ústavu v Kroměříži, dr. Alena Prudká, etnografka Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, mgr. Olga Floriánová, etnografka Slováckého muzea v Uherském Hradišti a Jan Kačer, student etnografie Filozofické fakulty MU v Brně. Každý z řešitelů prováděl samostatně výzkum ve vybraných obcích okresu Zlín podle jednotně stanovené metodiky. Řešitelský tým se pravidelně scházel na pracovních poradách, kde si sděloval své zkušenosti při realizaci grantového výzkumu a vytyčoval si a koordinoval další společné postupy.

Základem výzkumu byla prvotní identifikace – vyhledávání jednotlivých objektů lidového stavitelství podrobným průzkumem intravilánu i extravilánu sídelních jednotek. Každý z řešitelů tedy musel fyzicky projít a systematicky jednotlivě prozkoumat všechny jemu přidělené obce. V zorném poli odborného zájmu řešitelů se nacházely všechny typy objektů tradičního lidového stavitelství – např. zemědělské usedlosti, domkářská stavení, hospodářské stavby – stodoly, seníky, sušírny ovoce, vinné i hospodářské sklepy apod., sakrální objekty – zvonice, kapličky, boží muka, různé typy křížů, svaté obrázky, kamenné plastiky světců, a jiné. Všimli si i dalších důležitých znaků dotvářejících architektonický a urbanistický obraz sídel – sídelní krajiny, panoramat sídelních jednotek, vzrostlé i drobné zeleně, cest i mnohých dalších doplňujících detailů – např. plotů, ohrad, studní, zahrádek apod. Snahou řešitelů byla i dokumentace interiérů obytných jednotek (zemědělských usedlostí, domků), hospodářských částí a dvorů usedlostí, včetně jejich návaznosti na humna (zahrady). Toto kritérium však bylo závislé na možnosti fyzického přístupu do jednotlivých objektů. Zajištění přístupu do usedlostí se jeví a jeví po celou dobu terénních výzkumů jako určitý problém, neboť většina tradičních staveb je neobývaná, a není vždy jednoduché dopátrat se majitelů žijících ve vzdálených lokalitách od zkoumaného místa. Ne vždy je také majitel nakloněn fotodokumentaci interiérů své nemovitosti.

V roce 2008 bylo v okrese Zlín celkem zdokumentováno 118 sídelních jednotek. Fotodokumentací v terénu podle uvedených kritérií bylo získáno na 9 000 digitálních snímků zachycujících jak stavební celky a jejich důležité konstrukční detaily, tak i celkový charakter sídel či sídelní krajiny i mnohých doplňujících a sídlo dotvářejících faktorů. Fotografickou dokumentaci doplňují podle jednotného manuálu sestavené odborné popisy vybraných hodnotných objektů tradičního vesnického stavitelství v jednotlivých obcích okresu Zlín. Vzniká tak základní dokumentační databáze všech typů objektů lidového stavitelství, které se dosud zachovaly v obcích okresu Zlín.

Získaný soubor informací o současné podobě původního vesnického stavitelství v uvedené oblasti představuje základní platformu pro další, podrobnější odborné zkoumání (např. doplněním informací z literatury, archivních pramenů, rozhovory s pamětníky, stavební průzkumy a stavebně technické zaměření apod.), poskytuje jedinečný srovnávací materiál pro budoucnost i možnost srovnání s dosavadními poznatky a dokumentací tradičního lidového stavitelství v daném regionu i okolních oblastech. Z takto získaných poznatků lze například analyzovat inovační procesy v lidovém stavitelství, jejich příčiny a podněty i další důležité informace vedoucí k získání celkového obrazu vývoje původního vesnického stavitelství v určité národopisné oblasti Zlínského kraje. Získaný dokumentační materiál může být také východiskem pro výběr vesnických lidových staveb a objektů k jejich památkové ochraně i k určité revizi současného stavu již státem chráněných památek tradičního lidového stavitelství. Řešitelé výzkumu například v terénu často zjišťují, že se mnohé z památkově chráněných staveb nacházejí ve velmi špatném stavebně technickém stavu (někdy až havarijním), nebo jsou poznamenány nevhodnými stavebními úpravami či dokonce už fyzicky neexistují. Z jejich podnětu lze přijímat opatření k řešení dané situace.

Konkrétními výstupy z grantových výzkumů tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji jsou, mimo jiné, i propagačně zaměřené publikace *Lidové stavby známé neznámé*. Za každý zkoumaný okres by měla vyjít v následujícím roce po provedeném terénním výzkumu uvedená publikace s podtitulem daného okresu. Jejím cílem je osvětově působit především na obecní, městské úřady či majitele objektů původního vesnického stavitelství, a upozornit je jak na všeobecné hodnoty lidového stavitelství v jejich obci, tak i na konkrétní zajímavé stavby, a podnítit je tím k jejich ochraně a údržbě. Motivací pro vznik předpokládané série uvedených publikací je především skutečnost, že mnohdy chybí mezi majiteli nemovitostí i správních úřadů povědomí o skutečných tradičních i historických hodnotách staveb a objektů původní místní architektury, obvykle si neuvědomují, v čem jsou tyto stavby výjimečné a pro budoucí generace zachování hodné. Publikace si kladou za cíl upozornit touto cestou zainteresované subjekty na kvality místního lidového stavitelství i na jednotlivé hodnotné stavby. Při práci v terénu se řešitelé projektu často setkávají s velmi špatným stavebně technickým stavem těchto památek, které v současné době buď nejsou vůbec udržovány, nebo velmi často zcela podléhají stavebním modernizacím. Přitom jsou to právě původní vesnické stavby, které udávají charakteristický ráz našemu venkovu a jeho sídelní krajině, činí ji jedinečnou a pro turistické návštěvníky atraktivní. Jejich zánikem by zaniklo i významné kulturní dědictví, bez kterého by se vesnická sídla stala málo zajímavými, ztratila by svou originalitu. Globalizovaná urbanizace sídel sestávající z katalogových, trendových moderních domů stále více vytlačující tradiční vesnickou zástavbu nepřinese charakteristický výraz místní sídelní krajiny a nebude důvodem pro turistický rozvoj oblastí. K uvědomění si uvedených důležitých hodnot spjatých s tradiční architekturou a k pochopení jejího významu pro místní rozvoj mají přispět i plánované publikace. V roce 2008 byla vydána první z řady uvedených publikací - *Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Uherskohradištsko* (kolektiv autorů – O. Floriánová, J. Kačer, V. Kovářů, J. Novosad, J. Spathová) mapující obce okresu Uherské Hradiště, zkoumané v předcházejícím roce 2007. Členěna je abecedně do kapitol podle jednotlivých obcí okresu – stručně se v nich zhodnocuje charakter tradičního stavitelství v konkrétních obcích, poukazuje se na zajímavosti či specifičnosti místního stavitelství;

nejhodnotnější stavby obcí jsou konkrétně uvedeny či popsány. V některých obcích zůstalo zachováno poměrně značné množství památek lidového stavitelství, jinde jich je podstatně méně či nejsou téměř žádné. I tuto zjištěnou realitu publikace odráží. Text ke každé obci doplňují ilustrující fotografie. Publikace zpracovávající obce okresu Zlín bude vydána v následujícím roce 2009.

Další formou dokumentace vybraných objektů původního vesnického stavitelství ve Zlínském kraji by se měla stát dokumentace stavebně technická, která by přinesla konkrétní technické údaje o té které stavební památce. Tyto údaje ani sebelepší fotodokumentace a odborný popis či zhodnocení stavby nemohou poskytnout. Bez konkrétních stavebně technických údajů k objektům lidového stavitelství nelze po této stránce provádět jejich srovnání ani hodnotné objekty zdokumentovat pro jejich případnou výstavbu, například v některém muzeu v přírodě. Proto tuto následnou část výzkumu založenou na stavebně technickém zaměření objektů považujeme za velmi důležitou a potřebnou. Předpokládáme provedení výběru nejzajímavějších lidových staveb z předcházejícího výzkumu v daném okrese a zadání jejich stavebně technického zaměření. Z terénního výzkumu uskutečněného v roce 2007 v obcích okresu Uherské Hradiště byla letos k stavebně technické dokumentaci vybrána podle finančních možností, které byly k tomuto účelu k dispozici, pouze jedna zemědělská usedlost. Zaměřena byla zemědělská usedlost čp. 68 z obce Vápenice ležící v národopisném regionu moravských Kopanic. Unikátně kompletně zachovaná usedlost sestává z dvojdílného obytného, štítově orientovaného domu vybudovaného technikou nabíjené hlíny a na něj do pravého úhlu navazujících chlévů, které jsou ze strany do dvora kryty dřevěným podsíňkem. K usedlosti patří opodál stojící roubená stodola, ve svahu nad domem drobná stavba samostatné pece na chleba a ve dvoře se nacházející ze dřeva roubené krmníky. Zaměření uvedených objektů usedlosti provedla firma Uhlpon z Uherského Hradiště.

Na dosavadní terénní výzkum původního vesnického stavitelství Zlínského kraje uskutečněného v roce 2007 v okrese Uherské Hradiště a v roce 2008 v okrese Zlín by měl navázat v následujícím roce 2009 výzkum v okrese Vsetín a v roce 2010 výzkum obcí okresu Kroměříž tak, aby byl naplněn celkový záměr grantového úkolu identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.

*

Druhý grantový projekt ministerstva kultury, kterým se *Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje* v roce 2008 zabývalo, souvisel s naplňováním úkolů spojených s každoročně ministerstvem kultury vyhlášenými grantovými tématy v rámci projektu *Identifikace a dokumentace jevů tradiční lidové kultury v ČR*. Pro rok 2008 to bylo téma **Obyčejové tradice**. V jeho rámci se uskutečnil dotazníkový výzkum dané problematiky. Formuláře dotazníku připravil a doručil Národní ústav lidové kultury ve Strážnici. Regionální pracoviště Slováckého muzea dotazníky distribuovalo do všech obcí Zlínského kraje – na obecní a městské úřady i jednotlivým osobnostem, respondentům z obcí, kteří se zkoumanou tematikou zabývají. Další forma dotazníkového výzkumu probíhala osobním kontaktem s konkrétními respondenty z obcí. Tato forma výzkumu byla realizována studentskou výpomocí. Dotazníky bylo obesláno celkem 305 obcí Zlínského kraje (okresy Uherské Hradiště, Zlín, Kroměříž a Vsetín). Vyplněných dotazníků v tištěné nebo elektronické podobě bylo vráceno 245, což představuje celkovou návratnost přibližně 83 %. Z okresu Uherské Hradiště se vyplněné dotazníky vrátily ze všech obcí, tedy se 100% návratností. V ostatních okresech se pohybovala přibližně kolem 80 %. Nejnižší byla návratnost dotazníků z okresu Kroměříž. Ochota k vyplňování dotazníků u respondentů, obcí není příliš vysoká, a pro úspěšnou návratnost bylo potřeba provádět urgence. Shromážděné a podle okresů utříděné a spočítané dotazníky byly v požadovaném termínu odevzdaný Národnímu ústavu lidové kultury ve Strážnici.

V rámci vyhlášeného grantového tématu probíhala také řešení úkolu **Hodová tradice na Uherskohradištsku**, jejímž hlavním řešitelem byla PhDr. Ludmila Tarcalová, vedoucí etnografického oddělení Slováckého muzea, která se danou problematikou dlouhodobě zabývá.

Výzkum byl zaměřen na zpracování problematiky hodů v uherskohradištském děkanátu a vydání publikace. Sledoval identifikaci a dokumentaci soudobých projevů obyčejové hodové tradice v uvedeném regionu s prezentací důležitých linií, uchovávání vědomí a praxe regionální kulturní identifikace, s cílem zaznamenat cenný pramen pro další badatelské práce. Završením a výstupem tohoto důležitého bylo vydání reprezentativní odborné publikace *Hody s právem na Uherskohradištsku* autorky Ludmily Tarcalové.

Obce Zlínského kraje a uherskohradištského regionu patří k mimořádně příhodným oblastem pro zkoumání tradičních i současných jevů obřadní kultury, které byly zejména z období 19. a počátku 20. století zachyceny v řadě studií i sborníkových a monografických prací. Právě bohatství v minulosti zdokumentovaných tradičních rodinných a výročních obřadů dalo možnost jejich srovnávání s novodobými kulturními jevy a následně i k porozumění. Hodové slavnosti na Uherskohradištsku patří k živým jevům tradiční lidové kultury. V průběhu let 2003–2007 byl prováděn výzkum stavu hodových obchůzek s právem, které se tradují desítky let v různých obměnách. Dodnes mají zásadní význam v životě obce, zejména mladé generace. Publikace zachycuje důležité jevy v průběhu hodové slavnosti a poskytuje informace, včetně komparace s obdobím první poloviny 20. století. Ekonomické, politické i sociální změny ovlivnily podobu, ale funkčnost a poslání nenarušily, naopak posílily její existenci. Výzkum hodových slavností byl prováděn v 53 obcích okresu Uherské Hradiště, šesti obcemi zasahuje výzkum i do bývalého okresu Zlín. Fotodokumentaci hodových slavností v terénu bylo získáno na 1 000 snímků. Studium archivních fondů byla tato databáze rozšířena o 500 naskenovaných dobových snímků s hodovou tematikou. Výzkumnou oblastí je především uherskohradištský děkanát, kde se hodové průvody s právy dodnes provádějí. Výsledky výzkumu v knižní podobě představují souhrnný pramen, z něhož mohou vycházet další generace při šíření tradice lidové kultury v budoucnosti. Publikace bude jistě výchozím materiálem pro mladou generaci, zkušené i méně zkušené organizátory a účastníky hodových slavností.

*

Stěžejní náplní práce Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje ve Slovácském muzeu v Uherském Hradišti je prezentace tradiční lidové výroby a její dokumentace. I v roce 2008 se odborní pracovníci věnovali výzkumu tradiční rukodělné výroby s úsilím dalšího jeho prohlubování, aby výsledek bádání vytvořil co nejucelenější přehled o stavu a proměně těchto projevů kulturního dědictví. Na základě získané databáze se soustředilo na podrobnější studium významnějších výrobních technologií a nositelů tradice, jejich popularizaci a prezentaci odborné i široké laické veřejnosti formou tematicky zaměřených výstav, odborných kurzů či prezentačních programů tradiční rukodělné výroby a úsilí směřovalo k vydání katalogových a vizuálních materiálů. V edici *Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice* se Centru péče o TLK v rámci projektu Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici podílelo na dokumentaci tradiční rukodělné výroby šití a zdobení krojových součástek. Dokument zaměřený na hotovení lidového oděvu na Uherskohradištsku byl realizován v dubnu, do konce roku byla vydána publikace *Textilní techniky IV. díl – 7. část*, autorky Romany Habartové. Publikace a doprovodný DVD dokument přibližuje práci krojové krejčí Boženy Habartové, která se specializuje na těžkou krojovou krejčovinu, na šití a zdobení krojů šňůrováním.

Do této kategorie spadá také realizace opakovaného výzkumu u uherskohradištského tvůrce Antonína Hájka z Mařatic (20. 6. 1938, Uherské Hradiště), který se více jak čtyřicet let zabývá především drobnou užitkovou a dekorativní uměleckou tvorbou, vycházející z tradičních postupů v oboru práce se dřevem. Jeho předměty soustružené ze dřeva a zdobené cínem jsou výrazem osobitého vytříbeného designu, autor v nich citlivě snoubí tradici se schopností přizpůsobit se ve tvarosloví době i prostředí. Na základě jeho archivních materiálů byl Romanou Habartovou vypracován katalog *Antonín Hájek – dřevo, cín, intarzie* se zachycením důležitých momentů jeho života, s představením technologických postupů a výběrem z autorova díla, který provázal stejnojmennou výstavu. Součástí projektu byly rovněž dopro-

vodné rukodělné programy, čtyři celodenní cykly výuky práce na historickém soustruhu, na němž si přes tři tisíce návštěvníků vyzkoušelo výrobu soustruhovaných hraček.

*

Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje Slováckého muzea v Uh. Hradišti se také podílelo na nominacích tradičních výrobců pro udělování ministerských a regionálních ocenění. V roce 2008 předložilo sedm návrhů kandidátů na udělení ceny města Uherské Hradiště - *Cenu Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby* (Jana Mikulcová, Ostrožská Nová Ves – kraslice, Antonín Hájek, Uherské Hradiště – soustružené dřevo, intarzie, Igor Chrástek, Zlechov – keramika, Zdeňka Vlachynská, Uherské Hradiště – kroje, Anna Pohunková, Uherské Hradiště – kroje, Marie Vojtěšková, Uherské Hradiště – kroje, Marie Sobková, Uherské Hradiště – keramika). Na základě nominací bylo v roce 2008 ocenění uděleno Antonínu Hájkovi, který se zabývá pracemi se dřevem a vyléváním kovem, se zachováváním původních technologických postupů, jež dosáhly vysoké umělecké úrovně.

Oborní pracovníci se podíleli rovněž na přípravě a předání nominací pro udělování ministerského oceňování Nositelé tradice lidových řemesel. Z nominovaných si titul v roce 2008 odnesla Eva Minksová z Velké nad Veličkou, zabývající se vyšíváním na počítanou nit a Marie Skrežinová ze Zlechova, která se věnuje práci v textilním oboru – výrobě kvítí, voniček, věnečků a obřadních zvykoslovných předmětů. Ocenění jim bylo předáno v rámci Národního zahájení Dnů evropského dědictví v Českých Budějovicích dne 10. září 2008.

Výstupy Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje Slováckého muzea v Uherském Hradišti v roce 2008:

- dokumentace tradiční lidové výroby – fotodokumentace, videodokumentace, zpracování medailonů, zpracování DVD (práce se dřevem, přírodními pletivy, šití krojových součástí...)
- metodická a koordinační činnost s partnerskými institucemi Zlínského kraje
- poradenství školám, institucím, souborům, jednotlivcům, státním správám a místním samosprávám
- řešení dotazníkového úkolu na téma *Obyčejová tradice*
- realizace odpovědných zásilek do 305 obcí Zlínského kraje
- předání dotazníků NÚLK
- řešení grantového projektu **Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. I. Uherskohradištsko** – vydání publikace **Lidové stavby známé neznámé, Zlínský kraj I. Uherskohradištsko**
- řešení grantového projektu – **Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. II. Zlínsko** – terénní průzkum, dokumentace
- řešení grantového projektu v oblasti obyčejové tradice – **Hodová tradice na Uherskohradištsku** – vydání publikace **Hody s právem na Uherskohradištsku**
- uspořádání reprezentativní výstavy keramiky, dokumentující TLV v oblasti práce s hlínou – **Na počátku byla hlína – Buchlovice**
- uspořádání reprezentativní výstavy **Lidoví malíři z rodu Hánů z Blatnice** – Brno
- získávání hmotných dokladů ke kompletaci sbírek
- popularizace zkoumaných jevů formou kurzu tradiční rukodělné výroby – kurz zdobení kraslic a kurz drobné figurální tvorby z kukuřičného šustí
- popularizace této činnosti v podobě výstavy výrobků účastníků kurzu
- popularizace a prezentace zkoumaných jevů formou jarních a zimních prezentačních programů pro děti a mládež
- popularizace a prezentace zkoumaných jevů v rámci Dnů evropského dědictví v Uh. Hradišti
- upořádání reprezentativní výstavy **Antonín Hájek – dřevo, cín, intarzie + vydání**

katalogu + interaktivní programy s výrobou dřevěných hraček na starobylém dřevěném soustruhu

- vypracování nominací pro udělení ocenění města Uh. Hradiště – Ceny Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby
- vypracování nominací pro udělování ceny ministra kultury Nositelé tradice
- uspořádání pracovní konference na téma *Tělo jako kulturní fenomén*
- zpřístupnění výsledků svého bádání odborné i laické veřejnosti
- aktuální vkládání informací na www.lidovaremesla.cz a www.lidovakultura.cz.
- **ocenění České národopisné společnosti:**
- **1. cena za nejúspěšnější počín v oboru** – v kategorii **Vědecká konference** získala **PhDr. Ludmila Tarcalová**, předsedkyně subkomise a **PhDr. Ivo Frolec**, ředitel Slovákého muzea za přípravu a realizaci konference *Dary a obdarování*
- **1. cena České národopisné společnosti za nejúspěšnější počín v oboru** v kategorii **Výstava, expozice** získalo **SM** za realizaci výstavy *Aj, to sú maléri od Boha samého – Lidoví malíři z rodu Hánů, z Blatnice pod Svatým Antonínkem*. Ocenění převzala autorka scénáře a výstavy **PhDr. Romana Habartová**.

EVA MINKSOVÁ, VYŠÍVAČKA Z VELKÉ NAD VELIČKOU NOSITELKA TRADICE LIDOVÝCH ŘEMESEL

Olga Floriánová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Ministr kultury České republiky každoročně uděluje pěti vybraným hotovitelům tradičních lidových výrobků prestižní titul *Nositel tradice lidových řemesel*. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti patří k institucím předkládajícím ministerstvu kultury zpracované nominace lidových tvůrců, jež by si takové ocenění zasloužili. Tyto nominace se dosud při výběru odbornou komisí setkaly s téměř stoprocentní úspěšností. Z celkově pěti vybraných a ministrem oceněných kandidátů na titul *Nositel tradice lidových řemesel* pro rok 2007 byly tři ocenění kandidáti navrženi Slováckým muzeem. Patřili k nim: **Rozálie Blažková** s unikátní technologií pletení z kukuřičného šustí, kterou v našich zemích ovládá jako jediná, **ing. Hana Buchtelová** za ruční tkaní na tkalcovském stavu tradičních regionálních vzorů – tzv. hornácké činovatí, jejíž výroba je ohrožena zánikem a zabývá se jí pouze tato výrobkyně, a **František Tureček**, který se jako jeden z posledních výrobců věnoval ručnímu hotovení tradiční lidové obuvi, jejíž technologii mistrovsky ovládal. Pro rok 2008 byli Slováckým muzeem nominováni a mezi pět oceněných vybráni dva výrobci – **Marie Skrežinová**, která je v širokém okolí jedinou hotovitelku drobných zvykoslovných předmětů (voniček, dívčích věnců a čepení či ozdobných *pérek*) z ručně vyráběných umělých květin, a **Eva Minksová** za technologicky velmi precizně provedené vyšívání tradiční hornácké vyšivky, kterou ovládá již jen několik málo vyšivaček v oblasti.

Eva Minksová se narodila a žije ve Velké nad Veličkou, v centru národopisného subregionu Hornácko. Tato podhorská oblast Bílých Karpat je známá bohatstvím místní lidové kultury, která se projevuje nejen v charakteristickém písňovém a tanečním repertoáru, dochovaných původních stavbách, v každoročně se opakujících zvycích a obyčejích, rázovitém nářečí apod., ale i ve starobylém typu kroje a jeho výzdobě tradiční hornáckou vyšivkou. Dnes již tradiční lidový oděv přirozeně není běžnou součástí života zdejších obyvatel, ale obléká se při některých slavnostních příležitostech (hody, fašank, významné církevní svátky, ale především během regionálního folklorního festivalu při *Hornáckých slavnostech*). Vyšívání dříve běžně patřilo k základním dovednostem téměř každé hornácké ženy či dívky. Učily se jí od dětských let. Do znalostí této tradiční technologie je přirozenou cestou zasvěcovaly starší ženy z příbuzenstva, nejčastěji maminky, ale i tetičky nebo babičky, aby si dívky uměly vyšít krojové rukávce, límce nebo tzv. formy přes vrapy, aby mužům – svým tatíčkům, mládeňcům nebo později synům či vnukům dokázaly vyšít košile či

Eva Minksová s ukázkou jejího vyšíváního obojku k rukávcům.

šátečky do kalhot. V dnešní době se však této původně obvyklé ženské činnosti věnuje na Hornácku jen několik málo vyšivaček. Mezi nejlepší z nich patří Eva Minksová, která umělecké nadání a lásku k lidové kultuře rodného kraje zdědila po svých předcích. Umělecké sklony se v rodině výrobkyně projevily především u jejího strýce, akademického malíře Karla Supa nebo u tatínkovy sestřenice, spisovatelky Alžběty Turečkové-Čambalové, či u její sestry Heleny Halířové, profesorky operního zpěvu. Hudební i vyšivačský talent zdědila Eva Minksová po mamince Kateřině roz. Supové, která kromě vyšívání i velmi ráda a dobře zpívala. Od maminky se naučila také značnému množství hornáckých písniček, které jako zpěvačka uplatňuje ve velickém ženském pěveckém sboru. Umělecké nadání zdědil rovněž syn vyšivačky, Miroslav Minks, jenž je profesí akademický sochař, a přitom i výborným muzikantem, zpěvákem a primášem hornácké hudecké muziky. V jeho šlépějích pokračuje i jeho syn a vnuk výrobkyně, Jan Minks, výtvarně nadaný zpěvák, muzikant a primáš dětské muziky. Hudební a výtvarné vlohy projevuje i vnučka Anička, kterou babička postupně zasvěcuje i do tajů hornácké výšivky. Pevné rodinné i profesní zázemí vytvářela pro výrobkyni nenahraditelná osobnost, její nedávno zesnulý manžel, Miroslav Minks, který byl velmi dobrým zpěvákem, ale především vynikajícím a statečným člověkem, bývalým politickým vězněm.

Život oceněné výrobkyně nebyl příliš jednoduchý. Do osudů její rodiny zasáhly především politické okolnosti padesátých let 20. století. Dolehly nejen na jejího pozdějšího manžela, ale i na tatínka. Ten nechtěl vstoupit do tehdy zakládaného státního statku, byl proto na něho činěn stále větší nátlak. Nejtěžší okamžik nastal, když byl tatínek výrobkyně uvězněn a z jejich hospodářství násilím odveden veškerý dobytek, takže rodina zůstala zcela bez životních prostředků. V této situaci se ukázala neocenitelná pomoc některých sousedů, kteří ji podporovali poskytováním zemědělských produktů či potravin z vlastních zásob. Tento životní okamžik měl důsledky i v dospělém věku Evy Minksové, které se jako dceři politického vězně, dlouho nedařilo najít zaměstnání. Nějakou dobu sice pracovala jako švadlena v nedalekém Lipově v provozovně Moravské ústředny Brno, ale po sňatku s Miroslavem Minksem, kdy se jim postupně narodily čtyři děti, zůstala delší dobu doma a věnovala se rodině. V sedmdesátých letech pak na doporučení Zdenky Jelínkové, naší významné etnochoreoložky, začala pracovat pro ÚLUV. Působila zde jako vyšivačka až do doby odchodu na penzi. Vyšívát však nikdy nepřestala, a zabývá se touto činností dosud.

Základům vyšívání se výrobkyně učila od dětství u své maminky. Ve vzpomínkách se ráda vrací do tohoto idylického životního období, kdy se u nich doma v adventní době, scházely sousedky a místní tetičky ke společnému vyšívání a besedě. Jak pamětnice uvádí, bylo zvyklostí, aby do nového roku maminky dětem pořídily a vyšily novou oděvní součástku. S nezapomenutelnou atmosférou tradiční rodinné a vesnické pospolitosti těchto společných setkání, při nichž se při světle svíček nejen vyšívalo, ale i vyprávěly různé historky a zpívalo množství písniček, se pojí první vyšivačské zkušenosti.

V osmi letech zhotovila pod dohledem maminky svůj první vzorník, v němž se učila základní stehy, vzory i jejich kombinace. K jejímu prvnímu výrobku patřila hornácká krojová košile, kterou Eva Minksová ve dvanácti letech vyšila svému tatínkovi. Podařilo se jí to natolik, že u vyšívání mužských košil již zůstala, a časem je hotovila na zakázku i pro své okolí. V současnosti je jednou z posledních výrobkyň, které se hotovením a vyšíváním hornáckých krojových košil, tzv. *zínkovic* či *šňůrkovic*, zabývají. Kromě vyšívání obojků a puntů mužských košil křížkovým stehem se oceněná výrobkyně věnovala také tradičnímu hornáckému vyšívání na počítanou nit. Takto zdobila nejen krojové součástky, ale i ubrusy, prostírání, polštáře, plátěné tašky apod. Při práci pro ÚLUV uplatňovala techniku tradiční výšivky na základě návrhů výtvarníků v nových dezénech a výrobcích. Vyšívala však také tradičními vzory v tradičních barevných kombinacích na ubrusech, polštářích i jiných bytových doplňcích, ve své době žádaných.

Vyšívání na počítanou nit je archaickým typem výšivky, jenž byl v jiných oblastech překryt mladším typem dekorativnější a barevnější výšivky malované. Starší druh vyšívání na počítanou nit se zachoval pouze v oblasti moravských Kopanic a Hornácka, kde

Obojky rukávců vyšívány Evou Minksovou.

Ukázka výšivek provedených oceněnou výrobkyní. Foto Olga Floriánová.

se rozvinul do výtvarně dokonalé podoby vzorů. Vyšívání na počítanou nit je založeno na geometrických motivech a vychází ze struktury plátna, na kterém se vyšívá. To bývalo dříve hrubě tkané – konopné, lněné. Tento typ výšivky se vyvinul z původně praktického

významu stehování – sešívání a spojování dílů, obšívání lemů. Postupem doby začaly stehy nabývat na zdobnosti, a výšivka se stávala stále více reprezentativní záležitostí. Uplatňovala se na rukávcích, zadních sukničích – *řětochách*, na šatkách, obřadních plachtách. Barevnost se vyvíjela od střízlivější k vícebarevným vzorům – černá, žlutá, bílá, modrá a červená. Vyšivací materiál představovaly a stále představují bavlněné nitě – bavlnky různých značek. Při vyšívání hornáčkou výšivkou se vzory nepředkreslují, ale výrobkyně si rozvrhne motiv výšivky z paměti, vzor přitom musí promyslet podle počtu nití. Geometrický ornament vzniká řazením jednotlivých motivů do pásových kompozic podle vlastní fantazie vyšivačky. Jednotlivé vzory se regionálně nazývají *na ružu, na půlruže, na sekáčky, na makové vršky, na krpadla, na rybí hubu* apod. Při technice vyšívání na počítanou nit se uplatňují jako její neodmyslitelná součást i další náročné způsoby výšivky – ažury a prolamování. Ty vznikají prostřížením několika osnovních nebo útkových nití, jejich vytažením ze struktury plátna a obšíváním zbylých nití. Nejnáročnějším způsobem těchto výšivkových technik je archaická výšivka na výřez, která se v hornácké výšivce často uplatňuje. Vyznačuje se vysokou pracností provedení a plasticitou konečného vzoru. K jednodušším typům vyšívání patří tzv. křížkové, kterým se vyšívají hornácké krojové košile. Základní křížkový steh je sice jednoduchý, ale drobná práce v husté struktuře jemného plátna a technicky náročném ornamentu vyžaduje od vyšivačky velkou trpělivost, zkušenost a zručnost. Vzor je rozpočítáván na sedm, devět a někdy, u parádnějších svatebních košilí, i jedenáct nití. Hlavními motivy u košil jsou vzory – *na ružu* nebo *na ptáčky*. Převažuje střízlivá černo-bílá barevnost ornamentu.

Práce Evy Minkové se vždy vyznačovaly a vyznačují vysokou kvalitou techniky provedení, a je proto přirozené, že během svého profesního života získala mnohá ocenění z výstav a soutěží u nás i v zahraničí, včetně obdržení titulu Mistryně lidové umělecké výroby. V zahraničí výrobkyně pravidelně prezentovala své vyšivačské umění například v nizozemském Naardenu, každoročně zajíždí na celoevropskou výstavu tradičních lidových výrobků s ukázkami tvorby do polského Prudniku apod. U nás vystavovala své výšivky v prodejně *Krásná jizba* v Brně, v muzeích v Hodoníně, Uherském Hradišti, Luhačovicích, ve Strážnici a přirozeně i ve Velké nad Veličkou. Pravidelně prezentovala své umění ve strážnickém Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy v rámci programů *Dny řemesel pro školy*, během vánočních pořadů *Radujme se, veselme se...* i v rámci *Mezinárodního folklorního festivalu*. Návštěvníky akcí dokáže zaujmout svým poutavým a poučeným výkladem jak o vyšívání, tak i o tradičním způsobu života na vesnici. Technologii výšivky na počítanou nit předvádí i ve IV. dílu 2. části videoprojektu *Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v ČR – Textilní techniky*. Hornácké vyšívání představila v České televizi Praha v oblíbeném dětském pořadu *Edův pohádkový balík*. Do tohoto pořadu Česká televize natočila o Evě Minkové a jejím rodinném zázemí i krátký samostatný medailon.

Eva Minková je krojovou znalkyní a sběratelkou místní tradiční výšivky a vyšíváných krojových součástí. Snaží se tak pro další generace zachovat staré, dnes již vzácné výšivky, které jsou jí zároveň inspirací pro vlastní tvorbu. Je u ní hluboce zakořeněný vztah k tradičním kulturním hodnotám rodného regionu a mravní kodex, vycházející z rodinného zázemí. Především pro dovednost precizního hotovení a výšivky hornáckých krojových košil je Eva Minková na Hornácku známá a vyhledávaná.

Literatura:

Kol. autorů: *Hornácko. Život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Brno 1966.

Kol. autorek: *Kroje hornácké obce Velká nad Veličkou*. Velká nad Veličkou 2000.

V o n d r u š k o v á, A.: *Textilní techniky, 2. část*. Skripta ke stejnojmenné videokazetě. IV. díl videoprojektu *Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice*. Strážnice 1998.

Informace:

Eva Minková, roč. 1940, Velká nad Veličkou.

VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2008

HLAVNÍ BUDOVA:

Velký sál:

Uherské Hradiště – město královské do 14. 9. 2008
Krása, která hřeje. Gotické a renesanční kachle Moravy a Slezska 27. 11.–8. 3. 2009

Malý sál:

Uherské Hradiště – Takoví jsme byli do 27. 1. 2008
Himálaj, příběh Lhotse ve fotografiích Jiřího Rohela a Martina Minaříka 28. 2.–27. 4.
Zlaté mince evropského středověku 15. 5.–25. 5.
Antonín Hájek – práce se dřevem, cínem, intarzie 12. 6.–14. 9.
Krása, která hřeje. Gotické a renesanční kachle Moravy a Slezska 27. 11.– 8. 3. 2009

Přísálí:

Výsledky kurzu zdobení kraslic 17. 3.–27. 4.

Výstavy mimo prostory muzea:

Buchlovice:

Na počátku byla hlína – stálá expozice 1. 6.–5. 10.
Barevné Slovácko – výstava fotografií Pavla Bezděčky 30. 5.– 5. 10.

Brno:

Lidoví malíři rodu Hánů z Blatnice pod Svatým Antonínkem
– Až to sú maléri od Boha samého 24. 6.–6. 9.

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA:

Přízemní sál:

Krása neumírá, Zdeněk Hudeček, obrazy 14. 2.–13. 4.
Komunikace, 3. krajská přehlídka výtvarných projektů žáků ZUŠ Zlínského kraje 15. 5.–6. 7.
Salamandr, výběr z tvorby Evy a Jana Švankmajerových, výstava k LFŠ 26. 7.–14. 9.
Vánoce v galerii aneb půjdem spolu do Betléma 6. 11.–18. 1. 2009

Velký sál:

Lucie a František Chrástkoví, fotografie 14. 2.–13. 4.
Komunikace, 3. krajská přehlídka výtvarných projektů žáků ZUŠ Zlínského kraje 15. 5.–6. 7.
Salamandr, výběr z tvorby Evy a Jana Švankmajerových, výstava k LFŠ 26. 7.–14. 9.
Ludmila Kovářiková, Hledání monumentu, výběr z keramické tvorby 16. 10.–18. 1. 2009

Malý sál:

Proměny krajiny, Vladimír Zálešák, obrazy 14. 2.–13. 4.
Komunikace, 3. krajská přehlídka výtvarných projektů žáků ZUŠ Zlínského kraje 15. 5.–6. 7.
Dialog věků – náměstí Velké Moravy ve Starém Městě 1. 7.–13. 7.
Salamandr, výběr z tvorby Evy a Jana Švankmajerových, výstava k LFŠ 26. 7.–14. 9.
Česká bible v průběhu staletí 16. 10.–18. 1. 2009

VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2009

HLAVNÍ BUDOVA:

Velký sál:

Krása, která hřeje. Gotické a renesanční kachle Moravy a Slezska	do 8. 3.
Veteš nebo poklad? František Kretz a Slovácké muzeum	14. 5.–20. 9.
Tajemství antiky	19. 11.–březen 2010

Malý sál:

Krása, která hřeje. Gotické a renesanční kachle Moravy a Slezska	do 8. 3.
Doteky Orientu	2. 4.–18. 5.
Bedřich Hrozný, život a dílo	28. 5.–6. 7.
Komiks, výstava k LFŠ	24. 7.–20. 9.
Tajemství antiky	19. 11.–březen 2010

Přísálí:

Výsledky kurzu výroby panenek z kukuřičného šustí	6. 4.–3. 5.
---	-------------

Výstavy mimo prostory muzea:

Buchlovice: Rok ve Vlčnově	29. 5.–4. 10.
Vlčnov: Stálá expozice pálení slivovice	17. 10.

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA:

Přízemní sál:

Vánoce v galerii aneb půjdem spolu do Betléma	do 18. 1.
Mikuláš Axmann, grafika	5. 3.–18. 5.
Vratislav Schilder, Život s loutkami	25. 6.–13. 9.
Zdeněk Burian, výběr z díla	15. 10.–3. 1. 2010

Velký sál:

Ludmila Kovářiková, Hledání monumentu, výběr z keramické tvorby	do 18. 1.
Svatopluk Slovenčík, malba, kresba, objekt	5. 3.–18. 5.
Petra Seidlová, obrazy, kresby	25. 6.–13. 9.
Výstava SUPŠ	15. 10.–3. 1. 2010

Malý sál:

Česká bible v průběhu staletí	do 18. 1.
Wrocławský bronz, Jacek Dworski, Mateusz Dworski a Michal Staszczak	5. 3.–18. 5.
Jiří Hudeček, obrazy, kresby	26. 6.–9. 8.
10. ročník mezinárodního medailérského sympozia	15. 10.–13. 9.
Výstava SUPŠ	15. 10.–3. 1. 2010

NABÍDKOVÝ LIST PUBLIKACÍ A CD SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

VLASTIVĚDA UHERSKOHRADIŠŤSKO

Vydal: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně ve spolupráci se Slováckým muzeem v roce 1992, jako druhé upravené vydání 63. svazku v souboru Vlastivědy moravské.

Rozsah: 855 s.

C e n a: 120 Kč

BIBLIOGRAFIE LIDOVÝCH OBYČEJŮ I.

Sestavila: L.Tarcalová

Vydalo: Slovácké muzeum, r.1989

Rozsah: 176 s.

C e n a: 1 Kč

BIBLIOGRAFIE LIDOVÝCH OBYČEJŮ II.

Sestavila: L.Tarcalová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1994

Rozsah: 169 s.

C e n a: 40 Kč

SOUPIS PRACÍ vydaných Slováckým muzeem v letech 1914–1984

Vydalo: Slovácké muzeum, r.1985

Rozsah: 70 s.

C e n a: 1 Kč

SLOVÁCKO 1991–1992, ročník XXXIII–XXXIV

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1992

Rozsah: 206 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 1993, ročník XXXV

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1993

Rozsah: 270 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 1995, ročník XXXVII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1996

Rozsah: 240 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 1997, ročník XXXIX

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1998

Rozsah: 221 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 1998, ročník XL

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1999

Rozsah: 300 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 1999, ročník XLI

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 334 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 2000, ročník XLII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2001

Rozsah: 332 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 2001, ročník XLIII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2002

Rozsah: 292 s.

C e n a: 50 Kč

SLOVÁCKO 2002, ročník XLIV

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 392 s.

C e n a: 70 Kč

SLOVÁCKO 2003, ročník XLV

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2004

Rozsah: 331 s.

C e n a: 70 Kč

SLOVÁCKO 2004, ročník XLVI

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2005

Rozsah: 364 s., barev. obr.

C e n a: 100 Kč

SLOVÁCKO 2005, ročník XLVII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

Rozsah: 380 stran

C e n a: 100 Kč

SLOVÁCKO 2006, ročník XLVII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2007

rozsah: 368 s.

C e n a: 100 Kč

SLOVÁCKO 2007, ročník XLVIII

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2008

rozsah: 404 s., černobílé obrázky

C e n a: 100 Kč

ISBN: 80-86185-62-0

Bezděčka, Pavel: FAUNA JIHOVÝCHODNÍ MORAVY

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1997

Rozsah: 117 s.

C e n a: 20 Kč

Marie Martykánová-Milada Frolcová: GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1999

Rozsah: 107 s.

C e n a: 99 Kč

SLOVÁCKÉ MUZEUM

Sestavil a redakčně upravil: I. Frolec

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 152 s.

C e n a: 140 Kč

Luděk Galuška-Miroslav Vaškových: PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2002

Rozsah: 143 s.

C e n a: 140 Kč

Štajnochr, Vítězslav: PANNA MARIA DIVOTVŮRKYNĚ

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 326 s., 298 obr.

C e n a: 350 Kč

Čoupková, Magdalena: NEJSTARŠÍ UHERSKOHRADIŠŤSKÁ MĚSTSKÁ KNIHA

Vydal: Státní okresní archiv a Slovácké muzeum, r. 2001

Rozsah: 159 s.

C e n a: 50 Kč

Frolcová, Milada: SLOVNÍK ŽÁKŮ A ABSOLVENTŮ ZLÍNSKÉ ŠKOLY UMĚNÍ A STŘEDNÍ UMĚLECKOPRŮMYSLOVÉ ŠKOLY VE ZLÍNĚ A V UHERSKÉM HRADIŠTI

Vydalo: Slovácké muzeum a Krajská knihovna Františka Bartoše, r. 2003

Rozsah: 343 s.

C e n a: 160 Kč

Habartová, Romana: AJ TO SÚ MÁLĚŘI OD BOHA SAMÉHO

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2007

Rozsah:

C e n a : 300 Kč

OSUDY ZEMĚDĚLSKÉHO DRUŽSTEVNICTVÍ VE 20. STOLETÍ

Studie Slovákckého muzea č. 7/2002

Sestavila a redakčně upravila: Blanka Rašticová

Vydalo: Slovákcké muzeum, r. 2002

Rozsah: 295 s.

Neprodejné

ZELEŇ V LIDOVÝCH OBYČEJÍCH

Studie Slovákckého muzea č. 8/2003

Sestavila a redakčně upravila: Ludmila Tarcalová

Vydal: Slovákcké muzeum, r. 2003

Rozsah: 231 s.

C e n a: 50 Kč

ZVYKY A OBYČEJE SOCIOPROFESNÍCH SKUPIN

Studie Slovákckého muzea č. 10/2005

Sestavila a redakčně upravila: Ludmila Tarcalová

Vydalo: Slovákcké muzeum, r. 2006

Rozsah: 251 s.

C e n a: 70 Kč

OSOBNOSTI AGRÁRNÍ POLITIKY 19. A 20. STOLETÍ

Studie Slovákckého muzea č. 11/2006

Sestavila a redakčně upravila: Blanka Rašticová

Vydalo: Slovákcké muzeum, r. 2006

Rozsah: 275 s.

Neprodejné

DARY A OBDAROVÁNÍ

Studie Slovákckého muzea č. 12/2007

Sestavila a redakčně upravila: Ludmila Tarcalová

Vydalo: Slovákcké muzeum, r. 2007

Rozsah: 247 s.

C e n a: 100 Kč

AGRÁRNÍ STRANY VE VLÁDNÍCH A SAMOSPRÁVNÍCH STRUKTURÁCH MEZI SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

Studie Slovákckého muzea č.13/2008

Vydalo Slovákcké muzeum, r. 2008

Rozsah: 224 s.

Neprodejné

ISBN: 80-86185-72-9

Vaškových, Miroslav: PRŮVODCE PO VÝZNAMNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH LO- KALITÁCH Z OBDOBÍ VELKÉ MORAVY

Vydalo: Slovákcké muzeum a Zlínský kraj, r. 2002

Rozsah: 14 s.

C e n a: 15 Kč

Tarcalová, Ludmila: PRŮVODCE ZEMĚDĚLSKÝMI USEDLOSTMI č. p. 90 a 93

Vydalo: Slovákcké muzeum, r. 2003

Rozsah: 10 s.

C e n a: 15 Kč

Frolec, Ivo: **PRŮVODCE STÁLOU EXPOZICÍ VESNICKÉHO KOVÁŘSTVÍ**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 21 s.

C e n a : 15 Kč

Tarcalová, Ludmila: **PRŮVODCE EXPOZICÍ SLOVÁCKO**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 17 s.

C e n a: 15 Kč

Portl, Pavel: **PRŮVODCE LETECKÝM MUZEEM KUNOVICE**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

ISBN: 80-86185-56-7

Rozsah: 33 s.

C e n a: 15 Kč

Vaškových, Miroslav: **PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY STARÉ MĚSTO-NA VALÁCH/
NÁRODNÍ KULTURNÍ PAMÁTKA (pracovní sešit)**

edice Dětské tisky 1

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 3 volné listy

Cena: 10 Kč

Tarcalová, Ludmila: **NÁRODOPISNÁ EXPOZICE SLOVÁCKO (pracovní sešit)**

edice Dětské tisky 2

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 2 volné listy

C e n a: 7 Kč

Tarcalová, Ludmila: **KLOBÚČEK S PÉRKAMA, VĚNEČEK S PANTLAMA**

(úvazy, pokrývky a úpravy hlavy). Katalog ke stejnojmenné výstavě.

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2004

Rozsah: 28 s.

C e n a: 40 Kč

Habartová, Romana: **LIDOVÁ UMĚLECKÁ VÝROBA V ČESKÉ REPUBLICE**
(katalog k výstavě)

Vydalo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, r. 2005

Rozsah: 20 stran

C e n a: 40 Kč

Štajnochr, Vítězslav: **SVATÁ TROJICE**

Katalog ze sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2005

Rozsah: 100 stran

C e n a: 220 Kč

Tarcalová, Ludmila: **MAPA KROJŮ NA SLOVÁCKU**

Kresby: Petra Kalábová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

Rozsah: 1 mapa

C e n a: 40 Kč

Kolektiv: **KERAMICKÁ VÝROBA VE ZLÍNSKÉM KRAJI**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

Rozsah: nestr. + mapa

C e n a: 80 Kč

Vaškových, Miroslav–Číhal, Robert: **CD – VELKÁ MORAVA**

Multimediální dvojjazyčné CD

C e n a: 220 Kč (1 licence)

1 000 Kč multilicence pro školy

Kol. autorů: **KRÁSA, KTERÁ HŘEJE**

Výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska

Vydalo: Slovácké muzeum, 2008

Rozsah: 184 s.

C e n a: 340 Kč

ISBN: 978-80-86185-70-5

Ludmila Tarcalová: **HODY S PRÁVEM NA UHERSKOHRADIŠŤSKU**

Vydalo: Slovácké muzeum, 2008

Rozsah: 224 s.

C e n a: 260 Kč

ISBN 978-80-86185-69-9

**TECHNICKÉ POKYNY REDAKCE
PRO PUBLIKOVÁNÍ VE SBORNÍKU SLOVÁCKO**

- příspěvky je možné odevzdat v elektronické podobě (na disketě, CD nebo e-mai-lem)
- fotografickou přílohou originál fotografie nebo na disketě, CD
- písmo: TIMES NEW ROMAN
- název příspěvku: velikost 12 tučně
- jméno, příjmení a instituce: velikost 12 kurzíva
- anotace příspěvku: česky několika větami před článkem
- text : velikost 12
- odstavce: zarovnání vlevo, řádkování 1,5
- poznámky, seznam literatury a prameny: za článkem
- bibliografické údaje citujte: H a b a r t o v á, R.: *Oděv na Uherskohradištsku*. Kuno-vice 2001.
- autobiografický údaj za článkem: kurzívou titul, jméno a příjmení, datum narození, pracoviště a odborný zájem
- popis foto: popíska, místo, datace, autor foto či kresby – Hodový průvod, Staré Město 1999. Foto L. Tarcalová.